ROME

EN

DE BIJBEL

Het Nieuwe Testament

HANDBOEK BIJ DE BEHANDELING DER PUNTEN VAN VERSCHIL

TUSSEN DE

Rooms-Katholieke en Protestantse Geloofsbelijdenis.

Uit het Frans

VAN

FÉLIX BUNGENER,

VERTAALD DOOR

C. S. ADAMA VAN SCHELTEMA.

AMSTERDAM,
L. VAN BAKKENES & Co.
1859.

Gecorrigeerde versie:

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2021

De Schrijver heeft zichzelf bij het bewerken van dit boek meer dan eenmaal de vraag gedaan, hoe het toch mogelijk was, dat niet sinds lang enig handboek in die vorm werd vervaardigd. Het daarin verwezenlijkte denkbeeld is zo eenvoudig, ligt zo voor de hand en het nut der zaak mag zo in het oog vallend heten, dat hij zich hoe langs hoe minder begrijpen kon, waarom men er niet reeds sinds lang aan had gedacht.
Maar is niets gereder dan het gevormde plan, de uitvoering had haar eigenaardige moeilijkheden. Immers aan de een kant mocht geen deel der Schrift, dat op een reeds behandeld vraagstuk betrekking had, in de schaduw worden gesteld en tegelijkertijd moesten vervelende herhalingen vermeden worden; elke noot moest een geheel uitmaken en toch het onderwerp niet zo worden uitgeput, dat bij gelijksoortige plaatsen niet wederom iets belangrijks te zeggen viel; in een woord, dit geschrift moest voor elk bijzonder deel met vrucht kunnen worden nageslagen en tevens zich tot een achtereenvolgens voortgezette lezing leen.
En nu, zijn die zwarigheden hier overwonnen? – Niet altijd, maar toch koop ik ze voor het groter deel en doorgaans te boven gekomen te Zijn. Zo dikwijls een onderwerp noodzakelijkerwijs in meer aantekeningen moest behandeld worden, heb ik getracht het zo te schikken, dat in elke daarvan enig nieuw bestanddeel voorkwam, en dat zij samen een geheel ten aanzien van het besproken punt uitmaakten.
Een zaakregister, waaraan veel zorg is besteed, verenigt door aanwijzende cijfers, wat onderling samenhangt en een geheel uitmaakt, zodat men met die leidraad alles achtereenvolgens lezen kan, wat bij een bepaald punt behoort.
Niets onbehandeld willende laten, heb ik nu en dan tot een redmiddel de toevlucht moeten nemen, waartoe wel de nood drong en dat in die nooddwang ook zijn rechtvaardiging vindt. Sommige Roomse begrippen liggen zo geheel buiten de kring der evangelische denkbeelden, dat de Schrift geen rechtstreekse aanleiding kon geven, om er van te gewagen. Ik heb daarom zulke aanleidingen opzettelijk moeten zoeken, en bij voorbeeld aan het verhaal van Jezus hemelvaart vastgeknoopt, wat ik meende aangaande een beweerde hemelvaart van Maria te moeten zeggen.
Opzettelijk is door ons geen plaats achterwege gelaten, waarop de Roomse kerk haar beweringen of leerstukken bouwt. Maar zij laat aan haar verdedigers op dit punt zo grote vrijheid, zij staat hun toe tot zo vreemdsoortige aanhalingen de toevlucht te nemen, dat ik mij niet vlijen durf alles geweten te hebben, wat zij als bewijs bijbrengen. Ik acht mij verantwoord door geen schriftbewijs te zijn voorbijgegaan, dat door een van hun mannen van gezag in ons twistgeding is te berde gebracht.
Nevens de vraagstukken, die sinds drie eeuwen nauwelijks van gedaante veranderd zijn, waren er, die de tegenwoordige omstandigheden ons verplichten met een dubbele aandacht in het oog te vatten. Niemand zal zich toch wel verbazen, dat ik juist nu op de voorgrond plaatste alles, wat betrekking heeft op de verering van Maria, op de pauselijke waardigheid, enz. enz.
Mijn vertaling van het nieuwe Testament houdt zich niet letterlijk aan enige onzer bestaande overzettingen; met de Griekse tekst naast mij heb ik nu uit deze dan uit gene vertaling overgenomen, wat mij het naast bijkomende aan het oorspronkelijke voorkwam. Soms echter, waar het de schijn zou hebben gehad, als het ik opzettelijk een uitdrukking weg, die de Roomse kerk bij voorkeur bezigt, heb ik liever iets minder nauwkeurig willen zijn dan voorwendsel geven tot de beschuldiging van ter kwader trouw te hebben gehandeld.
Ik heb mij verre zoeken te houden, zowel van alle bitterheid en heftigheid als van alles wat naar spotternij of lichtzinnigheid zwemen kon. Het was mijn ernstige wil, dat mijn werk van de eersten tot de laatsten regel ernstig, christelijk zou zijn, zodat ieder

bestrijder van de Roomse kerk het zonder enige huivering of verlegenheid aan elke van haar verdedigers mocht kunnen voorleggen. Ik heb nergens afgebroken dan om daarnevens op te bouwen, of, beter gezegd, dan om het evangelisch bouwwerk, door Gods eigen hand gesticht, beter in zijn eigene gedaante en oorspronkelijke schoonheid te doen uitkomen. De Rooms-katholiek zal hel oor van mij kunnen afweerden, maar ik vrees niet, dat wanneer hij naar mij zou willen horen, hij door mijn schuld ter halverwege zal blijven staan. Mocht mijn woord hem dringen om Rome's altaren te verlaten, ik vertrouw, dat het dan alleen zijn kan ons met mij neer te knielen aan de voet van het van eeuwenoude puin ontblote Kruis van Christus, en om zijn geest voor alle waarheid en zijn hart voor alle Gods genadegiften open te stellen.
De Vader der geesten van alle vlees, die aller harten en aller dingen Heer is, zegene mijn pogen! Hij bevestige in mijn hand het zwaard des Geestes, zijn Woord, dat wonden slaat en heelt, dat doorboort en doodt maar om tot nieuw en beter leven te wekken

15 November 1858

1) In deze vertaling is de statenoverzetting gevolgd. Heeft de door Bungener geleverde enig wezenlijk verschil, dan zal een noot daarop opmerkzaam maken.

HET HEILIG EVANGELIE NAAR DE BESCHRIJVING VAN MATTHEÜS.

EERSTE HOOFDSTUK.

Geslachtregister van Jezus Christus. Zijn wonderbare ontvangenis in de schoot van Maria, Jozefs bruid.
1. vs. 25. *En hij bekende haar niet, totdat zij dezen haren eerstgeboren zoon gebaard had.*

Wanneer de evangelist ons had willen bekend maken met hetgeen door de Roomse kerk de onverbroken maagdelijke staat van Maria is genoemd, zou hij – of het gelaten hebben bij de eerste helft van dit vers - of van het tweede een verklaring hebben gegeven. Zou een Rooms katholiek geschiedschrijver zonder nadere toelichting zo spreken?
Wanneer de moeder van Jezus geen andere kinderen heeft gehad, en meer bepaald, wanneer het de mening van de evangelist is geweest, dat het niet betaamde dat zij van meer kinderen moeder worden zou, dat zo iets strijdig was met de heerlijkheid van de Christus en het raadsplan van God, - zou hij dan Jezus haren eerstgeborene hebben genoemd? Zou een Rooms katholiek geschiedschrijver dat woord bezigen? Evenwel heeft ook Lukas (II. 7) het het meest geschikt geoordeeld en gebruikt. - Zie noot 110.
In allen gevalle blijkt het uit het bovenstaande ontegenzeggelijk, dat dit vraagstuk, dat naar het beweren der Roomse kerk zo hoogst gewichtig is, in de ogen van de evangelisten van niet bijzonder grote betekenis is geweest. Hoe natuurlijke aanleiding hadden zij ter dezer gelegenheid om er opzettelijk van te spreken en hoe menigmaal was er voor hen later aanleiding om er op terug te komen (*).

(*) Eens vooral zij hier opgemerkt, dat als men op eens alles lezen wil, wat bij enig bepaald onderwerp behoort, men dan slechts het zaakregister heeft na te slaan. Zo zie men hierbij op het woord maagd, waar de overige plaatsen zijn aangeduid.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De magiërs komen tot Jezus en huldigen hem. List van Herodes. Vlucht van Jozef naar Egypte met Jezus en Maria. Kindermoord te Bethlehem. Dood van Herodes. Terugkeer van Jozef en Maria. Zij kiezen hun verblijf te Nazareth.

DERDE HOOFDSTUK.

2. Vs. 1, 2. En in die dagen kwam Johannes de Doper, predikende in de woestijn van Judea en zeggende: bekeert u.
De Rooms katholieke vertalingen geven de voorkeur aan het woord b o e t e doen boven de woorden berouw hebben of zich bekeren. Men verlangde, dat de heilige schrijvers althans de schijn hadden van te gewagen van de Roomse boetedoening, van het sacrament der b o et e of van iets dat daarnaar geleek, - wat wij zien zullen, dat zij nergens doen. De eis sta daarom vast, dat men zich voor alles aan de waren zin des woords houde.
Aan die eis beantwoordt op verre na niet de Latijnse vertaling, die onder de naam van vul gat a bekend is en welke de Roomse kerk heeft aangenomen met bepaald verbod van haar immer ter zijde te stellen. Daar wij deze vertaling meer dan eens zullen hebben aan te halen, willen wij hier haar geschiedenis medelen.
De Vulgata is ontstaan uit een ondereenmenging van twee overzettingen, de een uit de vijfde eeuw, het werk van de kerkvader Hieronymus, de andere ouder en onder de

naam van de Italiaanse bekend. Tot op de zestiende eeuw had niet een enig besluit haar de minste kerkelijke wijding gegeven, de kerk ging niet verder dan om bij voorkeur van haar gebruik te maken. Het was het concilie van Trente dat, op het denkbeeld kwam, juist toen de herlevende beoefening der oude letteren er gebreken van allerlei soort in begon aan te wijzen, om alle verdere aanmerking af te snijden, door baar als alleen door de kerk gewettigde lezing aan te nemen. Het concilie verklaart en bepaalt, dat bij alle lessen, redetwisten, predicatiën en openbare uitleggingen deze oude vertaling als echt zal worden beschouwd en dat niemand het ondersta om haar, onder welk voorwendsel ook, te verwerpen." Dit zijn de eigene uitdrukkingen van het kerkbesluit.
Maar terwijl men deze vertaling als echt stempelde en het gebod uitvaardigde van haar niet te mogen verwerpen, kon men eigenlijk niet met juistheid aanwijzen, waar de bepaald e c h t e te vinden was, want de uitgaven, die bestonden, liepen ver genoeg uiteen. Er werd daarom een uitgave beloofd, die de kerkelijke tekst eens voor altijd zou vaststellen, en een commissie werd benoemd, niet maar alleen om alle lezingen te bepalen, maar tevens om die met de oorspronkelijke tekst te vergelijken. Deze laatste bepaling was wijs en goed, maar het op de kerkvergadering genomen besluit verkreeg daardoor een vrij vreemde houding. Men had een aanvang gemaakt met de Vulgata voor echt, dat is, voor zoveel als onfeilbaar te verklaren, - en men ging terstond daarop de hand leggen aan haar herziening en verbetering.
De benoemde commissie bracht niets ten uitvoer. Toen het concilie ten einde liep, benoemde Pius IV er een andere, maar te Rome. Pius V vernieuwde haar, en toch was twaalf jaren later, bij de troonsbeklimming van Sixtus V, het werk ternauwernood aangevangen. Sixtus V nam nu de zaak ter harte en kondigde in 1589 in een bul aan, dat het werk ten einde spoedde. De nieuwe Vulgata werd onder zijn opzicht gedrukt, zelf zag hij er de proeven van na. Het werk verscheen en het was onmogelijk," zegt een geleerd katholiek schrijver, Hug, dat het werk geen stof gaf tot aanmerking en spotternij." Vooral in de boeken van het oude Testamentvond men een groot getal plaatsen, waarop losse strookjes papier waren opgeplakt, op welke later verbeteringen waren afgedrukt. Andere gedeelten waren doorgehaald en eenvoudig met de pen verbeterd. Ten slotte nog was het er verre van af, dat alle exemplaren dezelfde verbeteringen hadden."
De zaak kon dus niet anders dan op nieuw op het touw gezet. De opvolger van Sixtus V Gregorius XIV sloeg op nieuw handen aan de arbeid; Clemens VIII, zijn opvolger, gaf eindelijk in 1592 de tekst, die niet meer veranderen moest en die sinds werkelijk zonder verandering gebleven is.
En welke waarde heeft nu deze tekst? - Reeds de kardinaal Beliarminus erkende in de voorrede, dat zij, die met het werk der herziening waren belast geweest, zich gehaast hadden en dat een en andere plaats nog wel een nieuwe herziening nodig had; en tegenwoordig behoeft men het niet verder gebracht te hebben dan tot de eerste beginselen der uitlegkundige wetenschap, om in de Vulgata de fouten bij honderden te kunnen aanwijzen, vooral in de boeken des ouden verbonds. In de boeken van het nieuwe verbond, vooral daar waar de tekst moeilijkheid oplevert, is werkelijk de Vulgata geen vertaling meer te noemen, want men vindt niet meer dan Latijnse woorden naar de Griekse gevolgd, zonder ernstig acht geven op de vereisten zin. Blijkbaar is het in die gevallen, dat men der kerk geen verantwoordelijkheid heeft willen opladen en dat men met kennelijke bedoeling aan geen bepaalden zin de voorkeur gegeven heeft. Eindelijk heeft men op menige plaats, waar de zin geheel duidelijk maar der stellingen van de Roomse kerk gevaarlijk was, moeite aangewend om die te verduisteren of er een andere wending aan te geven, of wel, gelijk op de

plaats, die thans voor ons ligt, woorden ingevoerd, die geschikt waren, om als van zelf dit of dat Roomse denkbeeld te begunstigen. Ter gelegener plaats zullen wij van elk soort dezer vervalsingen proeven geven. - Zie noot 13, 87, 103, 207, 253, 312, 321, 348, 405, 411, 439, 445, 455, 484.
De Rooms katholieke is veroordeeld, om van dit alles niets te zien, of zo hij er iets van opmerkt, het bestaan er van te ontkennen; want het concilie van Trente verbiedt hem om de vertaling der Vulgata te verwerpen, onder welk voorwendsel dan ook; verbiedt hem dit derhalve ook dan, wanneer het hem blijkt, dat haar lezing onecht of vervalst is. Tot dat uiterste leidt het stelsel der onfeilbaarheid. Wat de Roomse kerk eenmaal heeft vastgesteld, moet zij, onder straf van zichzelf te verloochenen, voor altijd vasthouden; en haar belijder moet, tenzij hij haar feilbaar verklaren wil, aan haar onderworpen blijven ook in de dingen, waarin het tastbaar en zonneklaar is, dat zij gedwaald heeft, Vs. 5 en volg. - Men komt van alle zijden tot Johannes de Doper.

3. Vs. 6. En zij werden van hem gedoopt in de Jordaan belijdende hun zonden.
Al weder een woord, waarvan men misbruik gemaakt heeft, want wat men hier leest heeft niets ter wereld gemeen met de kerkelijke biecht zoals die in de Roomse kerk gedreven wordt. Door Johannes de Doper opgewekt, om zich van hun zonden te bekeren, komen deze mensen in het openbaar belijdenis doen, en hij laat hun op dit teken van berouw tot zijn doop toe. Geen spoor is hier van de Roomse biecht en wel allerminst van de daaraan verbondene vrijspraak. De apostelen hebben nooit in anderen geest gesproken. -- Zie noot 204.

Vs. 7 en verv. - Ook de farizeeën komen. Zij meen te zullen behouden worden reeds daarom alleen, dat zij Abrahams nakroost zijn. Johannes de Doper bestraft hen deswege.

4. Vs. 9. En meent niet bij uzelf te zeggen: wij hebben Abraham tot oenen vader; want ik zeg u, dat God zelfs uit deze stenen Abraham kinderen kan verwekken.
Niemand moet zich dus veilig en behouden achten reeds daarom alleen, dat hij tot deze of die kerkgemeenschap behoort. God is machtig, om zich allerwege en op allerlei wijs kinderen te verwekken. Een, kerkgenootschap, dat
u de zaligheid waarborgt, reeds omdat gij tot zijn gemeenschap behoort, misleidt u. Alle boom, die geen goede vrucht voortbrengt", voegde Johannes de Doper er bij, "wordt uitgehouwen en in het vuur geworpen." Op een zaak komt dus alles aan, op het dragen van goede vrucht, of wat hetzelfde is, op het Christen zijn.

Vs. 12 en volg. - Johannes kondigt de Christus aan, de grotere dan hij.
5. Vs. 12. Wiens wan in zijn hand is en hij zal zijn dorsvloer doorzuiveren, en zijn tarwe in zijn schuur samenbrengen, en zal het kaf met onuitblusselijk vuur verbranden.
Meermalen zal onze aandacht bepaald worden bij het jongst gericht en dat, gelijk hier, in figuurlijke bewoordingen of zonder het kleed der beeldspraak. Overal zult gij tegen over elkander zien koorn en kaf, goeden en bozen, rechter- en linkerhand, maar nergens zult gij gewag gemaakt vinden van die tussenplaats, welke de Roomse kerk het vagevuur heeft genoemd.
Vs. 13 en verv. -- Doop van Jezus.

VIERDE HOOFDSTUK.

Verzoeking van Jezus. Tot driemalen geeft hij de verzoeker antwoord en telkens met een woord uit de Schrift.
6. Vs. 4., 7 en 10. Daar is geschreven.... Heeft Jezus de verzoeker met het Schriftwoord afgeweerd, dat dan ook de Bijbel ons wapen zij tegen, alle verzoeking en alle dwaling. Maar zal hij ons daartoe zijn hulp leen, dan moeten wij hem kennen en om hem te kennen, moeten wij hem lezen. Bij de Joden was de lezing en bepeinzing van de Schrift niet alleen geoorloofd maar geboden, hoe zou het dan kunnen zijn, dat het voor ons Christenen niet geoorloofd, geen plicht ware, om de boeken des O. en N. T. te lezen en over hun inhoud na te denken?
Daar wij op deze vraag telkens zullen moeten terugkomen, is het van belang, de grond, waarop zich het vraagstuk beweegt, met juistheid te bepalen..

Welke is in de Roomse kerk de wet met betrekking tot het lezen der heilige Schrift?
Overal waar de Roomse kerk meesteres is of was, is of was de wet een volstrekt verbod. Sinds vele eeuwen reeds heeft zij de Schrift nooit gaarne en vrijwillig in de handen van haar gelovigen gegeven of gelaten.
Maar vermits in sommige landen de omstandigheden haar gedrongen hebben om haar verbod te laten rusten, ja zij zelfs soms de schijn heeft moeten aannemen van een Bijbelverspreiding te begunstigen, is het heden ten dage niet geheel ongebeurlijk, dat haar verdedigers beweren dat wij de Roomse kerk lasteren, als wij zeggen dat zij de lezing des Bijbels verbiedt. Zij verbiedt, zo spreken dezulken alleen de vervalste vertalingen, die door protestanten wonen verspreid.
Dit leidt tot twee vragen: is het waar, dat deze vertalingen vervalst zijn? is het waar, dat de Roomse kerk niet anders dan zulke verbiedt?

A. Zijn deze vertalingen vervalst?
Toen men, na het bij herhaling te hebben gezegd, is opgeëist, om er het bewijs van te leveren, was de uitkomst, dat die hoogklinkende beschuldiging al een zeer klein getal van plaatsen gold; terwijl men om haar getal nog enig aanzien te geven, genoodzaakt was geweest, om te gaan rondsnuffelen in oude gebrekkige vertalingen, die niemand meer las, die nog minder iemand plan had aan anderen te laten lezen; en zulke onnauwkeurigheden heeft men met de naam van vervalsingen bestempeld. Zo dringt men ons, om de eis te doen, dat men zijn onderzoek bepale tot zulke vertalingen als door de Bijbelgenootschappen verspreid worden. Wanneer daarin nog plaatsen te vinden zijn, die de naam van ontrouwe vertaling verdienen, dan zijn zij althans zeker te weinigen in getal en voor verreweg het grootste deel van te weinig aanbelang, om ter goeder trouw de Bijbels, waarin zij worden aangetroffen, v e r v a l s t te kunnen noemen (*).

(*) Wij zullen ter gelegener plaats (n. 470) van de uitlating der apocriefe boeken spreken.

Maar bestaan er wezenlijke verminkingen? Wij moeten het ontkennen. Niet, dat wij ergens ter wereld een volmaakte Bijbelvertaling kennen, maar wat wij beweren is, dat de aangevallen gedeelten juist die zijn, waar de vertalers zich meest doordrongen hebben getoond van het besef der noodzakelijkheid, om het oorspronkelijke nauw, keurig weder te geven, - en bij welke zij de Roomse wetenschap gerust kunnen uitdagen tot het bewijs, dat zij zich bedrogen hebben. Soms zelfs hebben zij liever iets minder nauwkeurig willen zijn, dan de schijn op zich laden, dat zij opzettelijk woorden verbanden, op wier gebruik de Roomse kerk prijs toonde te stellen.

Evenzo heeft men, zonder er ook maar een enig woord in te veranderen, vertalingen nagedrukt; die door Rooms katholieken vervaardigd en door Rooms katholieke bisschoppen waren goedgekeurd. Waar men de Franse taal sprak, heeft men vooral die van Sacy verspreid, wat waarlijk een grote vrijgevigheid was, daar die vertaling, de Vulgata volgende, dikwijls zeer onnauwkeurig is in het belang van Roomse meningen. Is daarom nu de tegenstand verminderd? In genen dele. Al wat men van de Protestantse vertalingen had gezegd, heeft men van de Rooms katholieke herhaald; maar als men van zijn beschuldiging rede moet geven, dan komt het op de onbeduidendste nietigheden uit.
Vraag, bij voorbeeld, waarom men niet wil, dat wij die van Sacy verspreiden, dan zal men u twee of drie plaatsen aanwijzen, dienaar het beweren der Roomse godgeleerden zekere dwalingen aangaande het leerstuk der genade zouden kunnen begunstigen. Vrij mag u daar tegen aanvoeren, dat de aangewezene punten tot het diepzinnigste der godgeleerdheid behoren, dat zij geheel liggen buiten de kring, waar binnen strijd wordt gevoerd; niets kan baten; Sacy blijft geweerd.

B. Zo wordt het duidelijk, dat alles, wat men de schijn aanneemt van. tegen vervalste vertalingen in te brengen, in de grond tegen alle vertalingen zonder onderscheid gemeend is; tegen de Bijbel in welke volks taal ook overgebracht; tegen de lezing van de Bijbel.
Een overtuigend bewijs hiervoor is, dat de bevelschriften der bisschoppen en de rondgaande brieven der pausen nooit aanwijzen, welke vertalingen dan toch wel in plaats derzulken moeten gesteld worden, die men als vervalst brandmerkt. Men houdt zich schuil achter de verklaring, dat het verboden is enige vertaling te lezen, die niet door de kerk als zodanig is goedgekeurd; en de kerk behoudt aan zich het recht, om er niet een enige goed te keuren. Zo heeft, bij voorbeeld, niet een enige Franse vertaling die wijding ontvangen, en toch is het Frans een taal door meer dan veertig miljoenen katholieken gesproken; deze zijn dus veertig miljoenen katholieken, voor wie het verbod om een niet goedgekeurde vertaling te lezen, in waarheid het verbod is om er een enige te lezen. Zelfs de voorheen goedgekeurde vertalingen betrekt Rome heden ten dage in dezelfde vogelvrijverklaring, blijkens de herderlijke brief van Pius VII, in 1816, in welke hij de herdruk van een Poolse, in 1599 door Clemens VIII goedgekeurde vertaling «een pest en goddeloos opzet" noemt. Leo XII in 1824 en Gregorius XVI in 1844 ontsluieren al meer en meer de juiste mening van hun kerk. In 1849 roerde Pius IX het verwijt van vervalsing nauwelijks meer aan. Openlijk spreekt hij tegen de lezing des Bijbels; zulken «die zich niet schamen de Bijbel te verspreiden," noemt hij, «vijanden der kerk en van de mensheid;" de bisschoppen bezweert hij, om toch de gelovigen te vermanen: «dat zij met ontzetting zulk een vergiftigde lectuur ontvlieden."
Eindelijk hebben nu onlangs de bisschoppen' van Lombardye in een gesamenlijk uitgevaardigd bevelschrift, aan de gelovigen van hun bisdommen gericht, de bepaalde verklaring afgelegd: dat de kerk verbiedt en altijd verboden heeft de lezing der heilige boeken, in welke volkstaal dan ook overgebracht.
Ziedaar het laatste woord, de ware en enige mening der kerk. Er bestaat geen ander verschil dan in een meer open of bedekt uitspreken van haren zin.

Vs. 8 en verv. De verzoeker biedt aan Jezus de koninkrijken dezer wereld aan, op voorwaarde dat hij zich voor hem nederbuigen en hem aanbidde.

7. Vs. 10. Toen zeide Jezus tot hem: ga weg, Satan! want daar staat geschreven; de Heere uwen God zult gij aanbidden en hem alleen dienen.
Merkt het op, dat hier niet maar alleen gesproken wordt van God alleen te aanbidden, maar ook van Hem alleen te dienen, van alzo geen eredienst te hebben dart voor God alleen. Jezus bekrachtigt dus het oude Mozaisch gebod, dat altijd door de Joden is opgevat als verbod van elk soort van godsdienstige hulde aan wie ook buiten God gebracht.
In het N. T. Zult gij evenmin als in het O. T. enig spoor vinden van dat onderscheid tussen l a t r ei a en d o u l e i a, (aanbidden en dienen), dat de Roomse kerk heeft uitgedacht, om het verwijt van schepselvergoding en schepselaanbidding te ontgaan; gij zult daarin slechts aantreffen een bepaalde en volstrekte eredienst, de aanbidding, - en als voorwerp van die aanbidding, God alleen.

Vs. 17 en verv. - Aanvang van Jezus prediking.
8. Vs. 18 en 19. En Jezus wandelende aan de zee van Galiléa zag twee broeders, Simon, gezegd Petrus en Andreas, zijn broeder En hij zeide tot hen: volgt mij na. - Mark. I. Luk. V. Joh. I.
Men heeft in deze woorden een eerste bewijs van de voorrang van Petrus gezien. Hij, zo werpt men ons tegen, is het eerst tot het apostelschap geroepen.
Onder de eersten is hij geweest, dat is zoo, maar de eerste neen; want Mattheüs onderscheidt hem hier in niets van zijn broeder Andreas. Deze opmerking geldt ook het gelijkluidend bericht bij Markus. Lukas treedt een weinig meer in bijzonderheden en stelt het voor als ware eerst Petrus geroepen, maar uit Johannes mededeling zien wij, dat Andreas de eerste is geweest, die tot Jezus kwam en, na een dag bij de Heere te hebben getoefd, Petrus opzocht en hem tot Jezus bracht. Zo uiteenlopend verhaal, getuige van de goede trouw der Evangelisten, bewijst tevens, dat hun mededeling een zaak geldt, waaraan in hun tijd en door hen geen bijzonder gewicht werd gehecht. Iets soortgelijks treft ons, als wij letten op de bijnaam Petrus, daar Johannes de enige is, die ons mededeelt naar wat aanleiding Jezus zijn nieuwen leerling dus heette, terwijl hij weder voorbijgaat, wat later aan die bijnaam zo hoge betekenis heeft doen geven, te weten, de verklaring des Heren: "Gij zijt Petrus en op deze petra... enz. In Mattheüs evangelie zou het kunnen schijnen, als droeg Simon vroeger reeds de naam Petrus. Simon, gezegd Petrus", schrijft hij, en in hoofdstuk X nogmaals Simon, gezegd Petrus", als had hij niets meer op het oog, dan om hem zodoende - te onderscheiden van de anderen apostel Simon, bijgenaamd Kananites. Deze bijzonderheden, ik herhaal het, hebben dus kennelijk in het oog der evangelisten niet die betekenis gehad, welke men er later in heeft gezien.

VIJFDE HOOFDSTUK.
Aanvang van de bergrede. De zaligsprekingen.
9. Vs. 9. Zalig de vreedsamen, want zij zullen Gods kinderen genaamd worden.

Naar aanleiding van dit woord des Heeren zal men u nu en dan bij wijze van vermaning herinneren, dat men geen oorzaak van godsdiensttwisten moet zijn. Van twisten moet u voorzeker geen oorzaak zijn, want u moet niets doen uit een geest van hatelijkheid en twist gierigheid. Maar wanneer zij, die u die raad geven, daarmede voorhebben om u in slaap te wiegen tot een blinde onderwerping of tot een onwaardige onverschilligheid, geeft dan hun ten antwoord, dat de waarheid u meer geldt dan zulk een vrede.

10. Vs. 10. Zalig, die vervolgd worden, om der gerechtigheid wil, want van hunner is het koninkrijk der hemelen.
Gij dan, die de waarheid begint te ontwaren, die begint te begrijpen, dat wat men onderwees wel eens kon veroordeeld zijn door Gods woord, weest moedig en staat vast! stelt uw aangevangen heilig onderzoek u bloot aan vervolging of bespotting, bedenkt dat Jezus zalig noemt hen, die om der gerechtigheid wil zullen lijden, hen, van wie, gelijk hij een weinig later spreekt, de mensen liegende alle kwaad spreken om Mijntwil.

Vs. 17 en verv. - Jezus verklaart niet gekomen te zijn om de wet te ontbinden, maar om haar te vervullen.
11. Vs. 19. Zo wie dan een van deze minste geboden zal ontbonden en de mensen alzo zal geleerd hebben, zal de minste genaamd worden in het koninkrijk der hemelen.
Veroordeling van alles, wat der mensen geweten zou kunnen geruststellen over de verkrachting van zekere Goddelijke wetten; veroordeling, bij gevolg, van de onderscheiding der zonden in doodzonden en v e r g e f e l ij k e zonden. De ware Christen weet niet van minste gebeden, "die men zou mogen ontbinden, en evenmin weet hij van kleine zonden, met welke men het niet zo nauw zou behoeven te nemen. Afkeer van de zonde is afkeer van alle zonden. In wie zal het opkomen, om een zoon onderscheid te leren maken tussen de overtredingen, waarmede hij zijn vader vertoornen kan? Zou zulk een vader niet met grond aan toevoegen, dat u zijn kind aanmoedigt, om tegen hem te overtreden?
Vs. 21 en verv. - Uitbreiding door Jezus gegeven aan een en ander, dat als regel van plicht werd beschouwd, naar een hogere maatstaf van liefde, die ons moet doen streven, om volmaakt te zijn gelijk de Vader in de hemelen.

ZESDE HOOFDSTUK.
Jezus verbiedt het goede te doen, opdat het van de mensen gezien worde.
12. Vs. 5. En wanneer u bidt, zo zult u niet zijn gelijk de geveinsden, want die plegen gaarne in de synagogen en op de hoeken der straten staande te bidden, opdat zij van de mensen mogen gezien worden.
Een kerkgenootschap handelt dus verkeerd met zulke uitwendige betoningen van godsvrucht als openbare handelingen te vermenigvuldigen, daar er bij deze altijd gevaar is, dat zij in schijnheiligheid en vormendienst ontaarden. Zo moet dan onze persoonlijke godsvrucht met geen aan anderen in het oog vallende handelingen gepaard gaan. Gaat in uw binnenkamer" zegt Jezus, en sluit uw deur?' Bij de openbare eredienst moeten de uitwendige vormen niet meer in getal zijn dan nodig is, om de Godsverering tot een gemeenschappelijke handeling te maken. Het een en het ander werd in den beginne onder de belijders des Heeren betracht.

13. Vs. 7. En als u bidt, zo gebruikt geen ijdel verhaal van woorden, gelijk de heidenen; want zij menen, dat zij door hun veelheid van woorden zullen verhoord worden.
Wat moet gij, na dit woord, denken van hen, die Christenen tien, twintig, honderd malen achtereenvolgens hetzelfde gebed doen bidden? Hoe oordelen over de rozenkrans, erfenis van de heidenen, aan wie Jezus ons verbiedt te gelijken? Wanneer dit verbod niet geschreven stond, zou reeds ons gezond verstand ons moeten doen beseffen, (int deze zo vaak herhaalde gebeden als van zelf werktuigelijk moeten worden opgezegd en dat zij dus aan. een heilig God niet welbehaaglijk kunnen zijn, noch iets tot ware heiligmaking bijdragen.

De Roomse vertalingen verzachten deze uitspraak, welke naar onze overzettingen een te duidelijke veroordeling der Roomse gebedenherhalingen is. De Vulgata zegt: "ziet toe, dat u biddende niet veel spreekt." (orantes, nolite multum loqui.) De verminking is kennelijk, want het Griekse woord heeft nooit een andere betekenis dan herhalen, nogmaals en nogmaals het zelfde zeggen en wordt altijd in ongunstige zin gebezigd.

14. Vs. 9 en verv. Gij dan bidt aldus: onze Vader, die in de hemelen zijt.... enz.
Het gebed des Heeren moet door ons veelmeer als een toonbeeld van bidden dan als een gebedsformulier worden beschouwd. Na al wat vooraf gaat, is het niet mogelijk, dat het ooit Jezus bedoeling zou kunnen geweest zijn, dat zijn discipelen zich vergenoegden met een bloot nazeggen van deze weinige woorden en wel allerminst, dat zij die herhaalde malen na elkander zouden opzeggen. Is het niet zonderling, dat het gebed, in de Roomse kerk meest tot herhaling misbruikt, juist gevonden wordt naast de stelligste afkeuring van zulk een nietige handeling? De Christen moet er naar trachten, om zonder aangeleerd formulier te kunnen bidden; hij mag er zich van bedienen, maar alleen opdat hij het lere ontberen. Hij wake dagelijks gebruik van het gebed des Heren, maar om doordrongen te worden van de daarin uitgesproken geest en om in die geest uit het hart naar de behoeften van het ogenblik te bidden.

15. Vs. 16. En wanneer u vast, toont geen droevig gezicht, gelijk de geveinsden; want zij mis-
maken hun aangezichten, opdat zij van de mensen mogen gezien worden als zij vasten.
(Bungener) die het er op toeleggen, om zich met afgemat gelaat te vertonen, opdat men zie, dat zij vasten.
Hier geldt alweder wat (noot 12) is gezegd. Al wat niet bepaald tot de openbare godsverering behoort, moet verborgen blijven tussen de mens en zijn God. De uitwendige gestalten van gebrokenheid des harten zijn wel niet altijd schijnheiligheid, maar worden het zo ligt, en leiden zo gemakkelijk tot noodlottig zelfbedrog.
Den vorm hebbende, meent men al ligt ook het wezen der zaak te hebben, en bekommert er zich allengs niet meer om, of men het wel waarlijk heeft. Jezus veroor-deelt niet het vasten als vasten, maar tussen vasten als geheel 'vrijwillige daad en het Roomse stelsel van geregelde onthouding, waarover wij later zullen handelen, ligt een niet geringe afstand.

16. vs. 19, 21, 33 Vergadert u geen schatten op de aarde want, waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn zoekt eerst het koninkrijk Gods en zijn gerechtigheid ..... .
De geschiedenis biedt ons maar al te veel stof, om deze woorden als een veroordelend vonnis op de Roomse kerk toe te passen. Zij heeft, waar zij er maar macht en gele-genheid toe had, zich onmetelijke rijkdommen verkregen. Zij heeft veel minder het k o n i n k rij k Gods en zijn e i g ere g t i g h e i d gezocht dan de instandhouding en on-begrensde vermeerdering van haar wereldse voorrechten. Gedurende meer dan duizend jaar heeft een sluimergeest haar bedwelmd te midden van alle verdorvenheden der weelde en, zoals zij in de zestiende eeuw was, zo is zij nog, of geheel, of grotendeels in de landen, waar haar tijdelijke overvloed niet te zeer is verminderd.
Over de rol door het geld in de Roomse kerk gespeeld als prijs voor aflaten, missen enz. Zullen wij elders spreken.

ZEVENDE HOOFDSTUK.
Slot der Bergrede. - De splinter en de balk. Het gebed. Bidt en gij zult ontvangen.
17. vs. 8. Want een iegelijk die bidt, die ontvangt.
A. Jezus schijnt te beloven, dat ieder gebed zal verhoord worden en het moet in het oog vallen, dat hij met deze woorden die gedachte niet heeft willen uitspreken. Tekent alzo deze uitspraak aan als een voorbeeld van beloften, die reeds ons gezond verstand en de ervaring ons verbieden, om ze naar de strenge letterlijke betekenis op te vatten. Deze opmerking zal ons later dienst doen. - Zie noot 86.
B. Merkt op, dat onder al de vermaningen over het gebed geen woord voorkomt over enige aanroeping der heiligen en u zult welhaast zien, dat de Heere Jezus Christus er overal elders evenmin als hier van spreekt. Nooit zal hij u iets anders aanbevelen dan het aanroepen van God en wel van God alleen. Op niet meer dan één middelaar en voorspraak bij God zal hij u heen wijzen en die middelaar is hijzelf, hij alleen. De apostelen leren in hun brieven niets anders en ook niets meer.

18. vs. 13. Gaat in door de enge poort
Is het een enge poort, die men in de Roomse kerk voor de gelovigen opent in de honderden middelen om langs goedkopen weg in de hemel te komen? Men gaat met de aflaten al kwistiger en kwistiger te werk en bijna voor niet kan men er een onmetelijke voorraad van opdoen. Vergeving van zonden wordt gegeven, aan wie haar begeert en zo dikwijls hij haar begeert. Vele godsdienstige verenigingen zijn een soort van verzekeringsmaatschappijen, die, tot kleine premie, u tegen alle gevaar van verdoemenis waarborgen. De Roomse kerk weet in naam des hemels vreselijke bedreigingen te doen, maar zij maakt daarvan geen gebruik dan opdat men tot haar toevlucht neme en van het ogenblik af aan, dat ge u geheel aan haar leiding en hoede overgeeft, is alle strengheid geweken en zet zij de poort met beide deuren voor u open.

19. vs. 22, 23. Velen zullen ten die dage tot mij zeggen: Heere, Heere! hebben wij niet in uwen naam geprofeteerd en in Uw Naam duivelen uitgeworpen en in uwen naam vele krachten gedaan? En dan zal ik hun openlijk aanzeggen: Ik heb u nooit gekend; gaat weg van mij, gij, die de ongerechtigheid werkt.
Wat zal dan wel 's Heeren oordeel zijn, als hij onder die werken der ongerechtigheid ook valse wonderen aantreft, bedriegerijen, alleen uitgedacht om de volken te misleiden? Zelfs ware wonderen bewijzen nog naar Jezus woord niet de heiligheid der personen., die macht hadden om zo te volbrengen. Maar heeft de Roomse kerk die neigt ontvangen? Wie onder haar hoofden slaat geloof aan zo tastbare leugenverhalen als die van Rimini en Sallette? En toch laten zij geen middel onbeproefd, om te weeg te brengen, dat men er geloof aan sla; en toch ziet de paus stilzwijgend en werkeloos toe, gereed om later bij kerkbesluit hun echtheid uit te spreken, gelijk hij of zijn voorgangers de waarachtigheid van zo menige legende bij oppermachtig besluit hebben bepaald. Kent de boom aan zijn vruchten. Een kerk in de waarheid geworteld zou zulke kunstmiddelen voor haren bloei none onreinheid en gruwel achten.
Vs. 24 verv. Jezus te horen en Zijn woord te doen is op een rotsgrond bouwen.

20. vs. 26. En een iegelijk, die deze mijn woorden hoort en dezelve niet doet, die zal bij een dwaas man vergeleken worden, die zijn huis op het zand gebouwd heeft.
Bouwt daarom uw Christendom op de woorden van Jezus Christus, de enige rotssteen; al het overige is zandgrond. De overleveringen, die zich niet uit de Schrift laten rechtvaardigen, zijn zandgrond; het gezag van een kerk, die buiten de Schrift om en onafhankelijk van haar meent iets te zijn, is zandgrond. De evangeliën te lezen, is

achttien eeuwen terug leven; het is de stem Van Jezus horen, gelijk de mensen van toen. Maar, gelijk toen, roept nu elk gehoord woord voor ons een plicht in leven, de plicht van dat woord te doen." Wanneer alzo een van die woorden er u toe brengt, om in uw hart te erkennen, dat dit of (lat onderwijs, waarvan men uwen geest had doordrongen, onwaar is, - dan is het enig middel om dat woord in beoefening te brengen en niet gelijk te worden aan de dwaas", van wie Jezus sprak, een moedig en geheel verwerpen van het onware, een moedig en geheel aannemen van het ware, een onvoorwaardelijk verlaten van de zandgrond om op de rotssteen te bouwen.

ACHTSTE HOOFDSTUK
Genezing van een melaatse en van de dienstknecht van de honderdman.
21. vs. 14. En Jezus, gekomen zijnde in het huis van Petrus, zag zijner vrouws moeder (te bed) liggen, hebbende de koorts.
De vrouws moeder van Pet rus! Petrus was dus gehuwd. De Roomse kerk hoeft alle mannen en vrouwen, die in het nieuwe testament, als in betrekking tot de Heere staande, voorkomen, ja, zelfs de vader en de moeder van Moria, waarvan de Evangelisten met geen enkel woord melding maken, tot heiligen verheven; maar over de vrouw van Petrus neemt zij het diepste stilzwijgen in acht. Toch toont haar Paulus ons 21
als een getrouwe in de Heer, die de apostel op zijn reizen heeft verzeld. (1 Cor. IX: 5) Reeds deze enige vermelding zou in ieder ander geval genoeg zijn geweest, om haar een eersten rang te doen toewijzen onder de vrouwen van de apostolischer tijd; een plaats, ten volle door haar verdiend, voor zoveel de gissing niet ongegrond is te noemen, dat Petrus de trekken, waarmede hij in het derde hoofdstuk van zijn eersten brief de Christenvrouw maalt, ontleend heeft aan het hem gedurig voor ogen zijnde beeld van een geliefde gade, die hem, de van nature onstuimige, als zonder woord wist te winnen en te leiden. Maar haar beeld, haar trouw, geheel haar persoonlijkheid worden in de schaduw gelaten, ja eigenlijk in de schaduw gesteld, - en de Roomse kerk verdoemt hen, die de ongehuwde staat als verplichting voor de Evangeliedienaar hebben afgeschaft, hoewel zij niets deden, dan alleen en eenvoudig wederom invoeren wat de apostelen geoorloofd was, wat de apostelen vergunden aan de opzieners der eerste kerk, wat eerst zeer, zeer langen tijd daarna verboden werd.
Vs. 20 en verv. - Onderscheidene genezingen. Jezus wandelt op de zee. Genezing van twee bezetenen.

NEGENDE HOOFDSTUK.
Men brengt een geraakte tot Jezus. Jezus zegt tot hem: „uwe zouden zijn u vergeven." Deze woorden ergeren de Joden: „wat is lichter," antwoordt Jezus, „te zeggen: de zonden zijn u vergeven? of te zeggen: sta op en wandel?"
22. Vs. 6. Doch opdat "gij moogt weten, dat de Zoon des mensen macht heeft op de aarde, de zonden te vergeven (toen zeide hij tot de geraakte): sta op, neem uw bed op en ga henen naar uw huis.
De Joden, die Jezus voor een gewoon mens hielden, beschuldigden hem van Godslastering, toen zij hem de zonden hoorden vergeven. Het recht om zonden te vergeven, zo dachten zij, komt alleen aan God toe en deze hun mening was waarheid. Hoe toont hun me Jezus, dat hij zijn magie niet te buiten gaat? Door de genezing van de geraakte. Genoodzaakt om de waarheid en wezenlijkheid van het zichtbaar wonder te erkennen, hebben zij tevens een voldoenden grond ontvangen, om evenzo de waarheid en wezenlijkheid van het onzichtbare, geestelijke wonder toe te stemmen. - Wanneer een biechtvader zijn biechtkinderen met gelijk bewijs overtuigt, zullen wij

het niet langer wraken, dat zij aan zijn stoute, nu in ons oog godslasterlijke verzekering, geloof schenken.
Vs. 9 en verv. - Roeping van Mattheüs. De Farizeeën ergeren er zich over, dat zij Jezus met tollenaars zien aanzitten. Onderricht aan de leerlingen van Johannes de Doper.
Genezing ener vrouw. Opwekking van Jaïrus dochtertje,
Andere genezingen.

23. vs. 36. En hij, de scharen ziende, werd innerlijk met ontferming bewogen over hen omdat zij vermoeid en verstrooid waren, gelijk schapen, die geen herder hebben.
Toch was toen de zichtbare ordening der Joodse kerk nog ongedeerd; het overpriesterlijk gezag van haar hoofden was onbetwistbaar en werd door niemand betwist of betwijfeld. Alzo kan een kerk al deze uitwendige heerlijkheid bezitten en daarom in Gods ogen noch levensgeest, noch heiligheid hebben. Derhalve al kon de Roomse priesterschap even als de Joodse in een Goddelijke oorsprong roemen, al bestond de apostolische opvolging wezenlijk in haar midden, - zelfs dan zou haar nog wel niets meer dan een dode vorm van verlorene innerlijke heerlijkheid kunnen resten en zij een bij mensen geldend wettig gezag en geenszins de waarheid, die uit God is, bezitten.

TIENDE HOOFDSTUK.
24. Vs. 2. De namen nu der twaalf apostelen zijn deze. De eerste, Simon, gezegd Petrus....
De eerste. Het Grieks stelt eerste zonder lidwoord; wij hebben dus hier niet te doen met een titel van rang, maar met een woord ter enkele opening van een lijst en gelijkklinkend met eerst. Mark. (III. 16) en Lukas (VI. 14) hebben de lijst, maar laten het hier aangetroffen woord achterwege. Johannes geeft geen naamlijst.
Zo blijft dan toch dit, dat Mattheüs, Markus en Lukas en de apostellijst aan Petrus de eerste plaats geven. Hoe hoog hebben wij deze bijzonderheid aan te slaan, welke is haar betekenis en waarde?
Wij zullen bij elke bijzonderheid moeten stilstaan, die tot Petrus in betrekking staat; hier daarom niet meer dan een opmerking van algemeen aard.
Het zijn van de eerste in handeling en het zijn van de eerste in waardigheid, in bevoegdheid tot het uitoefenen van een wettige ambt, kunnen zijn en zijn dikwijls werkelijk twee zeer verschillende zaken. Het eerste is niet altijd een gevolg van het tweede en het tweede leidt niet altijd tot het eerste. Men kan met grote wettige macht zijn bekleed en werkelijk niet dan een zeer kleine rol vervullen; men kan in handeling zeer groot zijn en evenwel wettelijk niet hoger staan, dan zeer velen, die ons omringen.
Is nu werkelijk aan Petrus een eerste rol bedeeld geweest? Reeds op dit punt zouden er, gelijk wij zien zullen, vrij wat bepalingen zijn in het midden te brengen, Indien dit vooraanstaan in zekere opzichten al onbetwistbaar is, zijn er andere daarnevens, waarin het geheel in de schaduw treedt. Het valt in het oog gedurende het tijdperk van Jezus omwandeling op aarde en onmiddellijk daarna, maar terstond daarop reeds is er niets meer van merkbaar, dat is, juist toen de uitbreiding des Christendoms en de vermeerdering der gemeenten die voorrang het meest hadden kunnen doen uitkomen. De gestalte van Petrus wordt door die van Paulus niet gedeeltelijk maar geheel verduisterd.
Maar laat ons, zo men dat verlangt, ons houden aan de tijd, waarin Petrus in handeling vooraan heeft gestaan. Wijst die voorrang, zoals hij hem betoont, ook op een hogere

wettigen rang? - Op dit punt komt het vraagstuk geheel en bepaald neder. Wanneer wij aanwijzen, dat hij niets heeft gezegd of gedaan, dat niet geheel zich bepaalt binnen de kring van een vooraan- staan in handeling, niets, dat zich niet geheel verklaren laat uit zijn ijver, uit zijn vurig karakter, uit het eigenaardig standpunt, waarop enkele omstandigheden hem plaatsten, uit zijn ontzettende val, uit de behoefte om de gepleegde ontrouw te vergoeden, uit de overmacht, welke die val zelve, heerlijk te boven gekomen, daarna aan zijn prediking gaf, - wanneer zeg ik, wij dit alles zonneklaar aantonen, dan is reeds de voorrang van macht en gezag een onderstelling, waartoe niet een enige omstandigheid wettig en noodwendig dringt.
Wanneer het nu verder blijkt, dat er gevallen zijn, waarin die voorrang in macht duidelijk had moeten uit komen en hij toch niet aan het licht treedt; wanneer Petrus na de eerste te zijn geweest, in enkele gevallen, waarbij van machtsoefening geen sprake was, blijkt dat niet meer geweest te zijn in gevallen, waarin het hoofd der kerk het uit de aard der zaak noodwendig had moeten zijn, - dan, zeg ik, is de boven gemaakte veronderstelling niet alleen zonder noodzaak of nuttigheid, maar zonder enigen grond, maar bezijden de waarheid.
Ziedaar ons pad gebaand, de bewijzen zullen van zelf ons overvloedig voorkomen.
Vs. 5 en verv. - Voorschriften aan de apostelen.

25. Vs. 8. Gij hebt het om niet ontvangen geeft het om niet.
Is de Roomse kerk aan dit voorschrift getrouw geweest? Het is zoo, Jezus voegt in vs. 10 er het woord bij: "een arbeider is zijn voedsel waardig;" maar tussen dit zijn voedsel waardig zijn en tarieven en prijskaarten van de heilige dingen is groot verschil. De Roomse kerk is op dit punt dan ook door zeer vele van haar beste vrienden berispt.
Vs. 11 en verv. Jezus wil, dat als zijn apostelen een huis ingaan zij tot die ten huize zeggen zullen: vrede zij met u.

26. Vs. 13. En indien dat huis waardig, is, zo kome uw vrede over hetzelve; maar indien het niet waardig is, zo kere uw vrede weder tot u.
Om een genadegift te kunnen ontvangen wordt dus vereist, dat men haar, voor zoveel ten minste de mens dat zijn kan, waardig zij, namelijk door een ernstige begeerte en welgemeende pogingen om haar te ontvangen in een rein hart. Hoe moeten wij bij gevolg oordelen over de waarde, die men in de Roomse kerk aan openlijke plechtstatige zegenspraken hecht. Wat moeten wij oordelen over voorwerpen, waarmede men het denkbeeld van een werktuigelijk over de mens komende zegen verbindt, medailles, paternosters, wassen lamsbeeldjes, enz? Zijn die dingen niet zovele aanmoedigingen om er zich niet over te bekommeren, wat men is, welke gezindheden men koestert, maar het te laten aankomen op de geheimzinnige kracht van een dood voorwerp, dat men in de zak of om de hals heeft? Jezus daarentegen leert u, dat zelfs de persoonlijke zegenspraak van een apostel u niets geeft, tenzij u haar waardig zijt.
Vs. 16 en verv. - De apostelen zullen vervolgd, voor stadhouders en koningen gesteld worden.

27. Vs. 19 4, 20. Doch wanneer zij u overleveren,
zoo zult u niet bezorgd zijn, hoe of wat u spreken zult: want het zal u in die ure gegeven worden, wat u spreken zult. Want u zijt het niet die spreekt, maar de Geest uws Vaders, die in u spreekt.
In die ure zal u gegeven worden. Ziedaar de ingeving, ziedaar de onfeilbaarheid. Zouden pausen en conciliën zich met enigen grond onfeilbaar kunnen noemen, dan

moest men althans dat lange rondtasten en polsen niet zien, dat aan hun kerkbesluiten voorafgaat. Het concilie van Trente heeft over enkele punten maanden tot beraadslagingen nodig gehad. Als men maanden heeft nodig gehad, om het over dit of dat punt eens te worden, welnu, wie staat ons borg, dat nog een weinig langer en rijper overleg misschien niet een ander, zelfs een geheel tegenovergesteld besluit had uitgelokt? Bovendien leert ons de geschiedenis, waarmede die maanden werden zoek gebracht, en welke listige en heimelijke raadslagen en handelingen vooraf zijn gegaan aan kerkbesluiten, die men der kerk als uitvloeisels van de Heiligen Geest heeft opgelegd. (*) Zie Bungener, Concilie van Trente.

28. Vs. 28. Vreest niet voor degenen, die het lichaam doden en de ziel niet kunnen doden.
Dat woord heeft men met volle recht ook tot hen kunnen spreken, die op de schavotten en brandstapels der Roomse kerk stierven. Een godsdienst, die vervolgt, wijkt niet alleen af van de letter en de geest des Christendoms, maar reeds het enkel gezond verstand moet aan ieder nadenkende duidelijk maken, dat enen over de geest alleen langs de weg van overtuiging heerschappij kan voeren.
Niemand werpe hierop tegen, dat andere kerkgenootschappen ook vervolgd hebben. Van wie hadden zij dat geleerd? Wie had als onbetwijfelbaar grondbeginsel vastgesteld, dat men geweld kan en moet inroepen ten behoeve van hetgeen men waarheid acht? Rome had, gedurende duizend jaar, de opvoeding der wereld in handen gehad, en een opvoeding van duizend jaar wordt niet op een dag vergeten en in haar gevolgen te niet gedaan. Wanneer protestanten enkele malen aan vervolgingszucht hebben toegegeven, dan bewijst zulks slechts één zaak, namelijk, dat zij op dat punt nog Rooms waren.

29. Vs. 34, 35, 37. Meent niet dat ik gekomen ben om vrede te brengen op de aarde; ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard. Want ik ben gekomen om de mens tweedrachtig te maken tegen zijn vader en de dochter tegen haar moeder.... Die vader of moeder lief heeft boven mij is mijns niet waardig.
Welke vrede is het, die Jezus verklaart, dat hij niet is komen brengen? - Er kan hier van geen anderen vrede dan van een onwaren en strafschuldigen sprake zijn, van zulk een vrede, die wij zouden moeten kopen door afstand te doen van onze overtuigingen, door het volgen van een in ons hart veroordeelde eredienst, door het blijven bij het lidmaatschap ener kerk met de overtuiging, dat zij niet meer een openbaringsmiddel in de hand der waarheid kan zijn. Jezus Christus zegt niet gelijk de Roomse kerk, dat men bij de godsdienst zijner ouders blijven moet want dan zou tot de Joden gezegd geweest zijn, dat zij Joden en tot de heidenen, dat zij heidenen moesten blijven. Hij wil, dat wij Hem zullen liefhebben, meer dan vader of moeder; en wat betekent dat hem in zijn mond anders dan de waarheid, die in Hem is? Zo moeten wij dan daar heengaan, waar wij de waarheid zien; en waar wij de dwaling, als heerschappij voerende opmerken, daar moeten wij niet blijven. De Christen zal nooit de eerbied vergeten, die hij aan vader en moeder schuldig is; hij zal voor hun overtuiging al het ontzag hebben, dat bestaanbaar is met de hogere rechten van het evangelie, maar moet hij tussen hen en het evangelie een beslissende keus doen, dan zal hij evenmin aarzelen. Prijst en verheerlijkt de Roomse kerk zelve niet die gezindheid in vele van haar bekeerlingen en martelaren gedurende de eerste eeuwen? Ziet zij zelve niet een bewijs van geloof en heiligheid in de moed, die zij hadden, om zich van hun gezin,

van hun betrekkingen, van hun medeburgers los te scheuren? Er is dus in die stap, wanneer het geweten hem gebiedt te doen, niets dan wat eervol is, zowel bij God als bij de mensen. - Is die stap zwaar en pijnlijk voor het hart, hij die innerlijk er toe gedrongen wordt, heeft dan te meer reden om te geloven, dat het de Heere is, die hem roept, want het is iets de Christen eigen, dat hij een kruis moet dragen, ziet maar vs. 38. "die zijn kruis niet op zich neemt en mij navolgt, is mijns niet waardig."

ELFDE HOOFDSTUK.

Johannes de Doper zendt zijn leerlingen tot Jezus. Jezus geeft aangaande hem getuigenis. Dwaasheid van hen, die noch naar Johannes noch naar Jezus horen.

30. Vs. 25. In die tijd antwoordde Jezus en zei: Ik dank u, Vader, heer des hemels en der aarde! dat u deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt en hebt dezelve de kinderkens geopenbaard.

Het evangelie is alzo toegankelijk voor eenvoudige, voor onwetenden, voor kleinen; en ware het dit ook minder, dan zou zulks nog geen gegronde reden aan een kerkgenootschap geven, om er hun de lezing en overdenking van te verbieden en hun als uitwendige wet op te leggen, wat zij te geloven hebben. Maar het is niet alleen aan hen, het is aan allen, dat de Roomse kerk verbiedt, om zelf aan de bronnen des geloofs te putten. Allen moeten, naar haar beslissing, van haar en van haar alleen het geloof als wetsgebod ontvangen. wie zij dus schrik zoekt in te boezemen op grond van zijn geringheid en kleinheid, die stelle zich gerust met des Meesters woord, ja, gij, wie u zou mogen zijn, zet u met vol vertrouwen tot bepeinzen van die heilige waarheden, van welke Jezus dankzeggende zeide, dat zij de kinderkens zijn geopenbaard. De Roomse kerk is niet beducht, dat u ze niet zult verstaan, alleenlijk vreest zij, dat u zult opmerken, hoe zij die waarheden van gedaante heeft doen veranderen.

31. Vs. 28. Komt herwaarts tot mij, allen, die vermoeid en belast zijt, en ik zal u rust geven.

Komt tot mij.

Het is tot Hemzelf, tot hemzelf alleen, dat hij alle lijdenden roept; het is tot hem, tot hem alleen, dat al de schriften des N. T. ons dringen te gaan, als wij wensen ontslagen te worden, of van het knellende van de last onzer aardse ellenden, of van het nog zwaarder juk van onze zonden. Geen enkelen regel zult u ergens daarin aantreffen, waar op iemand anders gewezen wordt, die wij in onze nood zouden hebben aan te roepen; en meer bepaald geen tittel of jota, die iets van zult eend helpende of voorsprekende macht aan 's Heeren moeder toekent. Wanneer hij zegt komt herwaarts tot mij en ik zal u rust geven, wat zouden wij daarboven nog kunnen of durven begeren? Ware dat eens het woord van een koning tot u, zou het wel in u opkomen, om daarna niet rechtstreeks tot hem te gaan? maar hem uw begeerte door anderen, door zijn ministers, door. Zijn moeder te laten overbrengen? Zou u niet beseffen, dat dat u de schijn zou geven, als twijfelde u aan zijn toezegging? Zou u niet vrezen, dat zijn eerste woord, bij later verschijnen voor zijn aangezicht, de vraag wezen zou, of u zijn belofte had in twijfel getrokken? Wanneer die koning u zijn bescherming op koude, droge wijze had aangeboden, zou het nog te begrijpen zijn, als u daarna aarzelde, om tot haar toevlucht te nemen; maar is dat hier het geval? Zouden de aanbiedingen, die de Roomse kerk veronderstelt, dat door Maria gedaan zijn, tederder, dringender kunnen zijn, dan wij ze in bovenstaande en in zovele andere woorden bezitten, die ontwijfelbaar zeker van Jezus mond zijn uitgegaan? Nog eens, wie kan aan meer, wie aan iemand anders waarlijk behoefte hebben?

TWAALFDE HOOFDSTUK.
Geplukte korenaren en een mens op de sabbat genezen. Lessen bij die gelegenheid. Genezing van een bezetene, die doof en stom was. Jezus, beschuldigd zijn wonderen alleen door de macht des satans te doen, toont aan, dat zodanig beweren een lastering is tegen de Heiligen Geest; eens lastering, welke eens onvergeefbare zonde is.
32. Vs. 32. Zo wie een woord gesproken zal hebben tegen de zoon des mensen, het zal hem vergeven worden; maar zo wie tegen de Heiligen Geest zal gesproken hebben, het zal hem niet vergeven worden, noch in deze eeuw, noch in de toekomende.
Waarin hebben de Farizeeën, die Jezus hier op het oog heeft, deze zonde begaan? Door de werking van de Heiligen Geest buiten de kring van hun begrippen en gezagsoefening niet te willen erkennen. Alzo zondigt, bij gevolgtrekking, eveneens elke kerkgemeenschap, die zich zelve de enige bezitster van genadegaven noemt en zich het uitsluitend recht toekent om daarvan uitdeelster te zijn; alzo zondigt eveneens de Roomse kerk, wanneer zij beweert, dat er buiten haar geen zaligheid is, alsof de zaligheid niet het werk Gods ware en alsof het werk Gods niet in elke mensenziel door hem zou kunnen worden tot stand gebracht. Staat het gezegde besluit eenmaal vast, dan is de Roomse kerk daardoor verplicht, om al het goede, dat zij buiten haar gemeenschap vindt, te loochenen, of wel om het zwart te maken als uit onreine bronnen voortgevloeid; de deugdelijkheid der vrucht zou aan de deugdelijkheid van de boom kunnen doen geloven - en, de enige goede boom is naar haar uitspraken zij zelve. Van daar zovele beschuldigingen, zo vele aanvallen tegen andere kerkgenoot-schappen; van daar zo vele pogingen om te bewijzen, dat er buiten het Rooms-katholicisme noch geloof, noch vroomheid, noch liefdadigheid, noch goede werken zijn. Zou u dat voor waar kunnen houden? Indien iemand het doet hij opene zijn ogen en spoedig zal hij het tegendeel inzien; en wie het niet gelooft en niet ge- boven kan, doe afstand van het onverdraagzaam beginsel, dat tegen de waarheid in onrechtvaardig en hatelijk maakt tegen allen, die tot de Roomse kerk niet behoren.

33. vs. 32 noch in de toekomende eeuw.
Er zijn dus, hebben de Roomse schrijvers over betwiste leerstukken gezegd, er zijn dus zonden, die niet zijn als de hier genoemde - zonden, die in het toekomende leven kunnen vergeven worden. Wat wilt u meer tot bewijs van het vagevuur, was hun gevolgtrekking.
Wat wij uit zulk een redenering kunnen afleiden is dit, dat men wel niet een enige Bijbelplaats moet gevonden hebben, waarin het vagevuur klaarblijkelijk werd geleerd, want had men er een zo gevonden, men zou zich aan zulk een kleine schijn van bewijs niet hebben vastgeklemd.
Maar zelfs de schijn is er niet; want Jezus zegt niet, dat die zonde niet door boete zal verzoend maar dat zij niet zal vergeven worden. Merkt op dat Markus in de gelijkluidende plaats niet gewaagt van de W toekomende eeuw" maar eenvoudig schrijft u n o o i t", en Lukas nog eenvoudiger, dat deze zonde u niet zal vergeven worden." Jezus woord kan dus slechts één betekenis hebben en wel deze, dat de zonde tegen de Heiligen Geest de zwaarste is van alle zonden, en dat zij noch in dit leven, noch in de dag des oordeels zal vergeven worden. Leest de vier volgende verzen en het zal u helder zijn, dat het de gedachte aan de dag des oordeels is, die de Heere voor ogen staat. De Farizeeën hebben de Heiligen Geest gelasterd en omdat zij de Heiligen Geest gelasterd hebben, zal hun het oordeel treffen; meer of minder ligt in 's Heeren uitspraak niet.

34. vs. 46. En als hij nog tot de scharen sprak, zie zijn moeder en zijn broeders stonden buiten, zoekende Hem te spreken.
Alzo een van twee, Maria heeft meer kinderen gehad dan Jezus, of de Evangelist heeft althans niets gedaan om een dwaling bij ons te voorkomen; en heeft, zoals wij reeds vroeger zeiden, (noot 1) aan het vraagstuk zelf niet het minste gewicht gehecht.
Deze broeders, werpt men ons tegen, waren Jezus neven.
Dat neven in gemeenzame stijl en uit vriendschap broeders kunnen genaamd geworden zijn, is op zich zelf zeer geloof baar, maar dat hun die naam gegeven zij, en wel altijd gegeven zij, in zuiver historische, koude en beredeneerde berichten, is een beweren, dat onaanneembaar is. Wij zullen het gaande weg bij elk voorkomend bericht nader aantonen.
Bovendien zullen wij dit woord altijd aantreffen naast. een ander, naast het woord moeder, dat ongetwijfeld altijd in eigenlijke zin wordt gebezigd. Waar zal men, én in de heilige schrijvers én in welk boek ook, zulk een samenkoppeling van twee woorden vinden, dat daarvan het een altijd in eigenlijke en het andere altijd in overdragtelijke zin moet genomen worden?
Voegt bij zulk een vaste verbinding der twee woorden de gedurige samenvoeging der personen. Wat zouden wij te denken hebben van een vrouw altijd en overal verzeld door haar neven? Wanneer er het woord neven geschreven stond, dan zou men zich nog moeten verbazen, dat van zo vreemdsoortig verschijnsel niet, hier of daar een verklaring gegeven werd, en nu er dat woord niet staat, nu vragen wij, wie het in enige andere geschiedenis zou kunnen in het hoofd komen, dat hier sprake is, niet van zonen maar van neven?
Eindelijk, nog eens zij het gezegd, al mocht het der Roomse kerk gelukken, ooit enig bewijs van het tegendeel op te delven, dan blijft nog altijd dit feit: dat de voortdurende maagdelijke staat van Maria, die in het Roomse leerbegrip zo hoge en voorname plaats bekleedt, een zaak is, waaraan in de geschriften van het nieuwe verbond nergens, volstrekt nergens enig gewicht of waarde is gehecht.

35. vs. 48-50. Maar hij antwoordende zeide tot degenen, die hem dat zei: wie is mijn moeder en wie zijn mijn broeders? En zijn hand uitstrekkende over zijn discipelen zeide hij: Zie, mijn moeder en mijn broeders. Want zo wie de wil mijns Vaders doet, die in de hemelen is, die is mijn broeder, en zuster, en moeder.
Zou Jezus zo van Zijn moeder hebben kunnen spreken, wanneer het zijn wil geweest ware, dat zij later voor zijn gemeente een voorwerp van godsdienstige verering worden zou? Onmogelijk! Hij zegt integendeel zo sterk als het zou kunnen gezegd worden, dat hij als zoon van God, als hoofd zijner gemeente geen broeders, zusters of moeder in de eigenlijke zin des woords heeft, dat de enige banden, die tussen hem en wie dan ook bestaan, de nieuwe, geheel geestelijke banden zijn, die door het geloof worden geknoopt. Het Roomse leerstuk van een geheimzinnige, hogere gemeenschap tussen Jezus en zijn moeder kan dus niet
krachtiger weerlegd worden dan hier door, 's Heeren eigen woorden wordt gedaan. De zaligmaker van zondaren weet als zaligmaker van Maria niet. Als zone Gods heeft hij geen moeder. In de dingen, die hij als zodanig doet of doen zal, kan zijn moeder geen werkzaam aandeel hebben. Ziedaar de slotsom van al wat ons de evangelisten van Jezus betrekking tot zijn moeder verhalen. In de brieven wordt zelfs haar naam niet vermeld, en dit volslagen stilzwijgen mag wel als afdoend bewijs gelden, dat de eerste kerk de zaak niet anders begrepen heeft dan wij.

DERTIENDE HOOFDSTUK.
Gelijkenis van de zaaier. Jezus verklaart haar aan zijn leerlingen. Hij zegt de Joden, dat zij doof en blind zijn.

36. vs. 16. Doch uw ogen zijn zalig omdat zij zien. en uw oren omdat zij horen.
Gelukkig dus, wie zich niet gelijk de Joden inbeeldt, dat hij een daad van wijsheid doet, als hij .ogen en oren sluit, terwijl hem de gelegenheid en de raagt gegeven zijn om te zien en te horen! Dank zij het heilig boek, waaraan wij dit ons woord ontleen, zijn wij in staat om te zien, wat de apostelen zagen en te horen, wat de apostelen hoorden. Met welke schijn van recht zou men ons kunnen beletten, om met dat boek als toetssteen te onderzoeken, of het wel dezelfde zaken zijn,
37
dezelfde waarheid is, welke ons in onze kerkgemeenschap is geleerd geworden? Prijst de Heere zijn discipelen zalig, omdat zij ogen hebben om te zien en oren om te horen, en zouden wij ons zonder eigen onderzoek laten opdringen, dat wij van dat heugelijk voorrecht verstoken zijn?
Vs. 24. en verv. De goede en boze tarwe (onkruid).. Het mostaardzaad. Het znurdesem. Verklaring der gelijkenis van de goede en boze tarwe, de engelen zullen de bonzen vergaderen.
37. vs. 42 en 43. En zij zullen hen in de vurige oven werpen. Dan zullen de rechtvaardigen blinken gelijk de zon in het koninkrijk huns Vaders.
Vs. 47. en verv. - Gelijkenis van het visnet. De engelen zullen uitgaan en de bozen uit het midden der rechtvaardigen afscheiden; en zullen hen in de vuriger oven werpen
Ziedaar twee van die plaatsen van welke ik in noot 5 heb gesproken. Altijd vinden wij de bozen ter ene, de goeden ter andere zijde, maar van een tussenstand of tussenverblijf is nergens melding gemaakt.
Vs. 54, en verv. - De Joden verbazen zich over Jezus wijsheid.
38. vs. 55 en 56. Is deze niet de zoon des timmermans? en is zijn moeder niet genaamd Maria, en zijn broeders, Jakobus en Joses, en Simon, en Judas? En zijn zusters, zijn ze niet allen bij ons?
De Joden willen een tegenstelling maken tussen Jezus hoge wijsheid en het onaanzienlijke van zijn geboorte. Zij wijzen alzo op hem, als de zoon eens timmermans en van de geringe Maria. Na vader en moeder genoemd te hebben, waartoe hier nog de aanduiding van andere personen, die niet meer dan neven en nichten zouden zijn geweest? Broeders, is iets wat zeer goed kan gaan, want het is, alsof men zei: "zij zijn in de stand van hun ouders gebleven, wat is oorzaak, dat Jezus daaruit zoveel hoger is opgeklommen?" Vier zorgvuldig aangewezen namen moeten medewerken om de tegenstelling te versterken; maar wanneer men van vader en moeder tot neven ware overgegaan, zou de tegenstelling daardoor eer verzwakt dan versterkt zijn. Wanneer eindelijk het woord broeders hier niets meer betekent dan neven, bloedverwanten, maagschap, waarom ook nog opzettelijk zusters genoemd? Immers het woord broeders bevat alles in de wijde zin, die men daaraan in dit verband geven wil. Zouden de zusters, waren zij niet meer dan bloedverwanten geweest, niet begrepen zijn geworden in de broeders, óók maar enkel bloedverwanten? - zo doen de bijkomende omstandigheden, het geheel, alles ons vasthouden aan de gedachte, dat zij, die hier broeders worden genoemd ook wel werkelijk broeders zijn geweest; en moge die gedachte op het gebied van Roomse vooropgevatte mening hinderlijk en stuitend zijn, op evangelisch standpunt heeft zij, gelijk wij' vroeger (noot 35) hebben aangetoond, niets, dat tot haar verwerping dringen kan.

Naar aanleiding een er uitdrukking in Hoofdstuk XXVII is op het gezegde een tegenwerping te maken. Zie noot 85.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.
Johannes de Doper onthoofd. Men brengt zijn hoofd aan Herodias.

39. vs. 12. En zijn discipelen kwamen en namen het lichaam weg, en begroeven het.
Zij begraven hun meester, niets is natuurlijker dan deze uiting van hun liefde; maar gaat nu tevens na of u ook op enigerlei wijze melding vindt gemaakt van godsdienstig eerbewijs aan zijn stoffelijk overschot gebracht; ziet rond of er in al de schriften van het nieuwe verbond iets voorkomt, dat van zulk een hulde schijn of aanzien heeft.
Werd het hoofd van Johannes met zijn lichaam in het graf gelegd? Mattheüs schijnt het tegendeel aan te duiden, en Markus spreekt niet anders. Niettegenstaande en misschien wel daarom, (want de Roomse kerk schijnt er een voorliefde voor te hebben, om in tegenspraak te zijn met alles, wat men in de evangeliën leest), - is het hoofd van Johannes beroemd geworden onder de relikwieën. Men toont u dat hoofd geheel te Rome, geheel te San Salvador, en uit de fragmenten, die men er in andere steden van heeft, zouden nog wel twee of drie hoofden te maken zijn.
Al had ook de relikwieëndienst niet tot ontelbare dwalingen en bedriegerijen aanleiding gegeven, dan zouden wij er nog tegen inbrengen, dat zij in lijnrechte strijd is met de geestelijken aard des Christendoms. Zoals wij zeiden, is er niet alleen geen letter in de Schrift te vinden, die er betrekking op heeft, niet een die zulk eerbewijs zelfs bij gevolgtrekking wettigt, maar het geheel der evangelieleer is in de allerbepaaldste tegenspraak met alles, wat de godsvrucht in uitwendige vormen verstijven doet. Geest en leven, ziedaar wat het Christendom zowel in zijn leerstellingen als in zijn eredienst is.
vs. 13 verv. - Vermenigvuldiging der broden. Jezus wandelt op de zee.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.
De Farizeeën doen aan Jezus verwijtingen, omdat hij niet houdt, wat zij de inzetting der ouden - noemden. Jezus toont hun aan, dat die inzetting alleen tot verkrachting der Goddelijke wet leidt, en past op zijn tijdgenoten een plaats uit de profeet Jesaja toe, waar de Heere aldus spreekt:

40 vs. 9. Doch te vergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn.
Die geboden van mensen", tegen welke Jezus zijn stem doet horen, hadden toen de goedkeuring van de hoofden der Joodse kerk; men deed hun ouderdom opklimmen tot de gesprekken van Jehova met Mozes, van Mozes met Aron, van Aron met enige priesters, juist gelijk de Roomse kerk haar overlevering aanvangen laat met gesprekken van Jezus en zijn apostelen, van apostelen met hun leerlingen enz. Zo noemt Jezus al wat nevens de geschreven wet staat geboden van mensen." Dat woord wil niet zeggen, dat al die overleveringen slecht van inhoud zijn, gelijk die slecht waren, die hij ten voorbeeld aanhaalt, maar het geheel geboden van mensen" noemende, leert hij ons dat zulke inzettingen geen voorrang mogen hebben boven de geboden van God, en dat de Bijbel hoogste rechter en toetssteen blijft over alle uitbreiding, die men van zijn voorschriften maakt. Welke reden, b. v. geeft hij zelf hier ter plaatse (vs. 6), waarom hij de door hem aangehaalde overlevering veroordeelt. Zij maakt Gods gebod k r a c h t el o o s." De overlevering heeft dus niet het minste

gezag over enig deel der Schrift, maar de Schrift heeft altijd het hoogst gezag over alles, wat tot de overlevering behoort.
Men werpt ons hierop tegen, dat wij in de Schrift niet alles bezitten, wat door Jezus en de apostelen gesproken is, dat een deel van hun onderwijs langs anderen weg tot ons heeft moeten komen.
Maar dat is de vraag niet. Dit is alleen voor ons van belang te weten, of hetgeen wij op schrift bezitten, al dan niet van genoegzamer omvang is, om ons tot grondslag te dienen bij ons oordeel vellen over hetgeen men daar heeft bijgevoegd. Want maken dok de boeken des N. T. geen groot boekdeel uit, toch hebben zij een genoegzame uitgebreidheid, om ons tot het besluit te leiden, dat er niets wezenlijks in voorbij gegaan zij. In het historisch gedeelte, waarin zo menige bijzonderheid wordt medegedeeld van een slechts zeer betrekkelijk belang, kan nauwelijks een enig wezenlijk belangrijk feit door al de vier geschiedschrijvers ter zijde gesteld zijn. En evenmin laat zich met enige waarschijnlijkheid aannemen, dat in de brieven, vooral in die van Paulus, waarin de ontvouwing des evangelies zulk een aanzienlijke plaats bekleedt en zo telkens en onder allerlei vormen wederkeert, enig wezenlijk bestanddeel overal zon vergeten zijn. Hoe meer u enig leerstuk als van hoog gewicht voorstelt, des te onverklaarbaarder zult gij, als het in de Schrift niet gevonden wordt, dat stilzwijgen maken en des te Meer kracht zult u dan bijzetten aan de bewijsvoering, die wij voor ons uit dat stilzwijgen trekken.
Ziedaar de weg, die wij volgen en die wij begeren, dat anderen met ons volgen zullen; een weg, welke zich als die van het eenvoudig gezond verstand en van goede trouw aanbeveelt. Wij verwerpen niet alle overlevering, welke ook; verre is het van daar; want wij voeren telkens het woord en de gewoonte van de eerste eeuwen der kerk tegen de latere Roomse kerkleer en kerkgewoonten aan, maar aan die feiten, aan die denkbeelden geven wij volstrekt geen ander of hoger gezag dan hun uit de Schrift gewordt, het gezag van hun overeenstemming met de berichten en leringen der Schrift. Wij weten, dat de geboden van mensen" het eigenaardig streven aankleeft, om zich niet maar alleen aan de geboden Gods op zijde te dringen, maar bovendien om zich ook nog geheel in hun plaats te stellen. Om die reden is het, dat Jezus zich over de overlevering met zoveel gestrengheid uitgelaten heeft. Zelfs het woord overlevering (in het Grieks paradosis) wordt in het N. T. nooit dan in ongunstige zin gebruikt, zodra het geldt een eigenlijk gezegde overlevering, een onderwijs uit overoude tijd en van mens tot mens mondeling overgebracht. Zie noot 402.

41. Vs. 11. Hetgeen de mond ingaat verontreinigt de mens niet; maar hetgeen de mond uitgaat, dat ontreinigt de mens.
Onder de overleveringen, die Jezus bij de Joden veroordeelt, is er hier een door de Roomse kerk overgenomen en met kracht gehandhaafd: het onderscheid der spijzen.
Merkt op, dat het hier zelfs geen zuivere overlevering, geen enkel mensengebod geldt, want het grondgebod was in de wet gegeven, maar de Farizeeën hadden het in ongelooflijke mate uitgebreid. Jezus schaft met die verbreding ook de zaak zelve af, verklaart haar in strijd met de geest van zijn evangelie, dat geen andere verontreiniging kent, dan hetgeen de mond uitgaat, te weten, woorden, die de vrucht van slechte gedachten en van bederf des harten zijn.

Vs. 12 en verv. - De discipelen delen Jezus mede, dat de Farizeeën ergernis aan zijn rede genomen hebben.

42. Vs. 13. Maar hij antwoordende zei: alle plant, die mijn hemelse vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden.
Ziedaar de slotsom van Jezus oordeel over de overlevering in zover die bestaat in geboden van mensen. Het 'zijn planten, die God niet geplant heeft, zij zullen uitgeroeid worden, zij mogen niet blijven bestaan. Rukken wij daarom op het veld der godsdienst alles uit, wat de Schrift ons niet aanwijst als een plant van God; alle denkbeeld, iedere handeling, welke zich niet uit de Schrift rechtvaardigen laat. Laat ons zelfs aangaande die dingen uiterst voorzichtig en gestreng zijn, die ons zouden kunnen toeschijnen haar goede zijde te hebben, want haar`zal altijd dit nadeel aankleven, dat zij een deur voor minder wenselijke gebruiken openen en langzamerhand ons gewennen, om het Goddelijk onderwijs te kunnen ontberen. De overleveringen, die wij nu onder de grootste afwijkingen rangschikken, hebben allen bij haar begin zich slechts zeer weinig van het woord van .God verwijderd. Niet zelden kost het grote moeite om in de geschiedenis
met bepaalde nauwkeurigheid aan te wijzen, wanneer de aan het evangelie ontleende gedachte geheel in het mensendenkbeeld is ondergegaan.
De verdedigers der Roomse kerk weten deze moeilijkheid met grote bekwaamheid in hun voordeel aan te wenden. Wanneer men", zo zeggen zij, „het ogenblik niet kan aanwijzen, waarin deze of die leer is in het leven getreden, dan is dit een tastbaar bewijs, dat zulk een leer werkelijk in latere tijd geen begin heeft gehad, dat zij opklimt tot de apostolische tijd, dat zij tot het wezen des Christendoms behoort." En wat aangaat die, van welke de geschiedenis ons aanwijst, dat 43
zij door het kerkbesluit van een concilie of van een paus. Zijn vastgesteld, bij herinnering daaraan geeft men ons ten antwoord, dat de wettige vaststelling het leerbegrip niet in wezen riep, dat zij veelmeer zijn vroeger aanwezen en algemeen aanneming kenbaar maakt; - en werkelijk is men ook steeds in staat, om ons te Wonen, dat zodanig leerstuk in de kerk werd gekend en beleden, alvorens het door een kerkbesluit van algemeen geldende kracht werd.
Is die bewijsvoering nu ook deugdelijk en onwraakbaar? Zouden wij, zodra men ons heeft aangewezen, dat het leerstuk der transsubstantiatie in de kerk beleden is vóór het besluit van Innocentius III in 1215, nu ook moeten aflaten van het beweren, dat zij een eigen aanvangspunt heeft gehad? Omdat de leer der onbevlekte ontvangenis bij velen vóór 1854 in hoge gunst heeft gestaan, zou ook deze daarom geen bepaald uitgangspunt hebben gekend? Omdat wij het ware jaartal van dat begin niet kunnen aangeven, omdat het denkbeeld, men weet niet waar ontstaan is en, gedurende eeuwen wassende en ebbende, eindelijk langzamerhand een vasten vorm heeft verkregen, zouden wij daarom moeten toegeven, dat het leerstuk rechtstreeks van de apostelen tot ons is gekomen? Al ware ons zelfs dat voor en achterwaarts vlotten gedurende vele eeuwen niet bekend, altijd blijft de vraag deze hebben de apostelen onderwezen, wat u leert? Is uw begrip, uw voorstelling in de eerste tijden bekend geweest?" zo zullen wij te werk gaan met alle leerstukken en instellingen tot wier bestrijding wij ons uit plichtbesef gedrongen gevoelen. Waarom zouden wij zonder gegronde reden of noodzaak in de nevelen en dampen der nachtelijke middeleeuwen gaan rondtasten. Het licht wordt gevonden in de aanvang der christelijke tijdrekening en wie het waarlijk om licht te doen is, zal het ook in die morgenstond van waarheid en heil zoeken.

Vs. 21 en verv. - Een Cananeesche vrouw begeert de genezing van haar dochter. Jezus schijnt haar die te willen onthouden. Zij blijft aandringen op de vervulling van haar bede.

43. Vs. 28. Toen antwoordde Jezus en zeide tot haar: o vrouw! groot is uw geloof; u geschiede gelijk u wilt.
Deze vrouw wordt door Jezus verhoord, omdat haar geloof "g r o o t i s." Nergens zult u in de Schrift een andere voorwaarde van verhoring dan deze vermelde vinden. IJdel verhaal van woorden, gedurige herhaling van hetzelfde gebed wordt, wij hebben het vroeger (noot 13) gezien, door Jezus veroordeeld; allerlei kerkelijke oefeningen b. v. bedevaarten enz, die men niet zelden met het bidden verenigt, zijn niets meer dan geboden van mensen. De Schrift weet van dit alles niets en de geest des christcndoms is een afkeuring zo van het een als het ander.
Ve 29 en verv. - Talrijke genezingen. Tweede vermenigvuldiging van de broden.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.
De Farizeeën vragen een teken; Jezus weigert het. De zuurdesem der Farizeeën, de geveinsdheid. Schone belijdenis van Petrus: „gij zijt de Christus, de zoon des levenden Gods." Jezus prijst hem zalig. „Vlees of bloed heeft u dat niet geopenbaard", zegt de Deer, „maar mijn vader die in de hemelen i s."
44. vs. 18. En ik zeg u ook, dat u zijt Petrus en op deze petra zal ik mijn gemeente bouwen.
Een eerste opmerking, die wij bij deze woorden maken, een wel bijkomende maar toch gewichtige opmerking is, dat wij deze uitspraak alleen hier bij Mattheüs vinden. Meen ik hiermede, dat ik ze enigszins zou willen in twijfel trekken? Geenszins; de echtheid der woorden is boven allen redelijke twijfel verheven. Ik wil alleen in bedenking geven, of, als zij van dat gewicht zijn, dat men er aan gehecht wil hebben, zij wel zo geheel bij al de drie overige levensbeschrijvers des Heeren zouden kunnen vergeten en uitgelaten zijn?
De uitlating zou in één geval veel minder bevreemdend zijn, als namelijk de drie andere Evangelisten het gesprek, waarin de woorden bij Mattheüs voorkomen, in zijn geheel waren voorbijgegaan. Maar dit is het geval niet. Ziet, Markus (Hoofdstuk VIII) geeft bijna woordelijk wat voorafgaat en volgt, en niet meer dan enige weinige regelen uitlatende, zijn het juist deze die bij hem ontbreken. Ziet, hoe Lukas, anders doorgaans zo uitvoerig, eveneens ze voorbijgaat (Hoofdstuk IX). Ziet, hoe Johannes ze evenmin heeft, Johannes, die zoo- vele jaren later schrijvende, naar het Rooms gevoelen, tijdens zijn schrijven reeds het pauselijk stelsel in bloei moet hebben gezien en die dus alle reden had in zijn verhaal de oorsprong er van niet met stilzwijgen voorbij te gaan. Zo wete dan nu ieder Rooms katholiek, die, nadat hij deze verklaring zo dikwijls heeft horen aanhalen en als bewijs bezigen, niet verbaasd zou zijn, als hij haar minstens een twintigmalen in de schriften des nieuwen Testaments vond, dat hij haar daarin niet meer dan eenmaal kan aantreffen en dat niettegenstaande een natuurlijke loop van zaken haar er geheel ongedwongen althans vier malen had kunnen inbrengen. Voorts denke hij zichzelf of enig ander Rooms katholiek geroepen, om de geschiedenis van Jezus, al ware het ook maar in vier bladzijden, te beschrijven en antwoordde ons, of hij wel die woorden vergeten zou; en of hij het nu zich begrijpen kan, dat van de vier levensbeschrijvers des Heeren drie van de voor hem zo gewichtige uitspraak in, hun verhaal der zaak met geen enkel woord hebben gerept.
Een tweede opmerking is, dat Jezus woord een beeldspraak bevat, een beeldspraak, die eigenlijk tot het gebied der in het Oosten zo gewone woordspelingen behoort. Mag een eenvoudige beeldspraak, een enkele woordspeling tot grondslag voor een geheel leerstelsel gebruikt worden? Zulk een woord kan, ja, een erkend leerbegrip licht bijzetten, maar tot enigen grondslag van een geheel op zichzelf staand leerstuk dienen,

neen, dat waarlijk niet. Elke vergelijking gaat mank, is maar voor een derde waar, zegt men in de volkstaal. Toont ons de Schrift op andere plaatsen Petrus als het hoofd der kerk, dan bestaat er aanleiding om te erkennen, dat die waardigheid bij deze gelegenheid hem is opgedragen geworden. Maar roeren de evangelieschriften nergens elders deze snaar aan, wijzen zij ons op zaken en gebeurtenissen, die met het Roomse stelsel in geen enkel opzicht te rijmen zijn, dan, geloof ik, dat wij van onze zijde met volle zegt kunnen zeggen, dat het Roomse stelsel niet in deze beeldspraak ligt noch ook liggen kan. Zij kan, om alles in één woord te zeggen, niet meer betekenen dan het overige van de boeken des nieuwen Testaments haar betekenen laat.
Zou dit Schriftwoord een afdoend bewijs zijn voor de oppermacht van Petrus, dan moest het duidelijk kunnen aangetoond worden:
1. dat de voorrechten, hier aan dezen apostel verleend,
aan hem alleen en bij uitsluiting geschonken waren;
2. dat de andere apostelen en Petrus zelf de zaak in geschil kenbaar zó hadden verstaan en opgevat. Maar

1. Zullen wij alras uitspraken vinden, waarin zij allen op geheel gelijken rang worden gesteld en waarin Jezus aan allen de waardigheid en macht bedeelt, die hij hier naar de uitwendige schijn alleen aan Petrus geeft.
20. Zult u in hun brieven geen enkel spoor van die vermeende meerderheid van een van hun vinden en Petrus laat in de zijn niet de minsten schijn daarvan doorstralen. Paulus wijst ons (Eph. II: 20) op de gemeente, niet als gebouwd op één bijzondere apostel maar als gebouwd op het fondament der apostelen en p r o f e t e n." Overal waar sprake is van het hoofd der gemeente, is dat hoofd Jezus zelf, en op Petrus wordt nergens gewezen als op een, aan wie de Heere die betrekking op aarde zou hebben overgedragen.
Eeuwen zijn voorbijgegaan eer de kerk tot de Roomse verklaring van dat woord: u g ij zij t Petrus," gekomen is; eerst nadat het stelsel van priesterregering zich voor goed ontwikkeld had, heeft men het inzicht ontvangen om daarvan in deze plaats een bruikbare grondslag te zien. Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus, Hieronimus, al de Apostolische vaders eindelijk achten de verklaring als niet van toepassing op Petrus persoon, maar als geldende de belijdenis door hem aangaande des Heren, in geloof aanschouwde, Goddelijke heerlijkheid afgelegd. De grondslag der gemeente, de p e t r a, is naar hun overtuiging het geloof, dat uit zijn mond. gesproken heeft en dat spreekt in het getuigenis van allen, wier geestesoog door de Vader in de hemelen geopend werd, om de heerlijkheid van zijn Eengeboorne te kunnen zien (*).Zie, wat de gedane aanhalingen betreft, mijn geschiedenis van het concilie van Trente.

45. vs. 18 en de poorten der hel zullen haar niet overweldigen.
Ziedaar, naar de uitspraak der Roomse kerk de waarborg der onfeilbaarheid, welke zij zich zelve toekent als uitlegster en bewaarster van het Goddelijke onderwijs.
Reeds hebben wij een enkel woord over dit vraagstuk gezegd en wij zullen er dikwijls op moeten terugkomen; hier sta nu alleen een opmerking over de wijze, waarop men beweert het vraagstuk ten gevolge van deze uitspraak des Heeren te moeten stellen.
Merkt op hoe men geheel willekeurig de zin der woorden beperkt. De hel, de poorten der hel, dat is het boze in het algemeen en het rijk des kwaads, des verderfs, der misdaad, ja van deze evenzeer als dat van de dwaling. Maar nu heeft de Roomse kerk naar de erkentenis van haar eigene geschiedschrijvers tijden van vreselijk zedenbederf gehad, en wat die geschiedschrijvers hebben medegedeeld, is zoveel, dat men een boekerij .zou kunnen maken van al, wat zij over de ongeregeldheden en

schandelijkheden in de boezem der Roomse kerk hebben getuigd. De poorten der hel hadden dus in die dagen grote overmacht over de goede zeden. Maar wanneer nu de een zijde der profetie op deze wijs blijkt niet van toepassing te zijn op de Roomse kerk, hoe zal men dan in gemoede kunnen beweren, dat het andere deel haar wel geldt, dat dat wel is uitgekomen, nog waarheid blijkt en zich bevestigen zal tot het einde der eeuwen; dat de kerk in één woord, heeft moeten. gevrijwaard blijven van dwaling, al had zij ook voor het overige zich met al, wat onrein te noemen is, bevlekt? De profetie is een geheel. Zij had evenzeer moeten beletten, dat een Alexander VI paus werd, als zij nu heet hem belet te hebben om dwaling te onderwijzen. Tenslotte, hebben de poorten der hel onloochenbaar en dat herhaaldelijk de overmacht gehad over de geestelijkheid der Roomse kerk, - dan is het ook niet meer mogelijk om in die profetie een waarborg te zien, dat de poorten der hel ook niet over haar leerstellingen overmacht hebben geoefend.

46 vs. 19. En ik zal u geven de sleutelen van het koninkrijk der hemelen; en zo wat gij zult binden op de aarde zal in de hemelen gebonden zijn; en zo wat gij ontbinden zult op de aarde, zal in de hemelen ontbonden zijn.
Indien Jezus, toen hij de woorden, in het voorgaande vers vermeld, uitsprak, in het harte had, om aan Petrus iets meer te geven dan aan zijn overige apostelen, hoe is het dan mogelijk, dat hij in een adem en als in dezelfde volzin daarenboven hem schenkt, wat wij de Heere bij een andere gelegenheid (XVIII: 18) aan de anderen evenzeer als aan hem zien geven? Vreemde wijze van spreken, die hierop zou nederkomen: Ik maak u hoofd mijner gemeente, en als zodanig zult u dezelfde macht hebben als uw ondergeschikten, de macht, om de zonden te vergeven!"
Men heeft zich in allerlei en vreemde bochten gewrongen, om deze ongelegenheid te ontwijken of te verhelpen. Gij Jezus," heeft men gezegd, u draagt dit recht op aan Petrus, om in hem als hoofd en middelpunt zijn zetel te hebben; hij draagt het daarna aan de anderen op, maar als tot hen uitvloeiende van het door hem gestelde middelpunt en hoofd." Waaruit blijkt dat alles? Toch wel niet uit Mattheüs, die er geen woord van zegt; niet uit de drie andere evangeliën, daar zij zelfs de bijzonderheid niet bevatten, dat Jezus aan Petrus alleen enig voorrecht geschonken heeft.
Wat het recht zelf aanbelangt, zie noot 52.
vs. 21. verv. - Jezus kondigt zijn lijden aan. Petrus roept uit: „Heere, wees u genadig, dit zal u geenszins geschieden.'

47 vs. 23. Maar hij zich omkerende zeide tot Petrus: " Ga weg achter mij, satanas!
Meent u te moeten geloven, dat Petrus werkelijk de satan was, of dat Jezus heeft willen te kennen geven, dat hij dat was? –
Wij zien hier dus een bewijs, dat er in de Schrift woorden voorkomen, die men niet naar de strenge letter nemen moet, en wier juiste zin uit het verband moet worden opgemaakt. Dit zeiden wij, dat geschieden moest met de woorden: u zijt Petrus." Wanneer het u helder geworden is, dat het woord zelf nergens herhaald wordt, dat er ook nergens op wordt gezinspeeld, dan zal het u ook duidelijk geworden zijn, dat het noch in de geest des Heren, noch in het oog van hen, die hem hoorden, ooit die ver ziende betekenis had, die men er later heeft ingelegd.

48. Vs. 26. Want wat baat het een mens, zo hij de gehele wereld gewint en lijdt schade aan zijn ziel? Of wat zal een mens geven
tot lossing van zijn ziel?

Er is niet weinig afstand tussen dit hoogst ernstig woord en een stelsel, dat vrijheid geeft tot lossing van zijne ziel door het betalen van aflaten, van missen, door het verrijken van kloosters enz. Kan men ten voordele van dat stelsel zeggen, dat de Roomse kerk daarnevens op de gevoelens en gezindheden der boetvaardigheid aandringt? Men zegt ons, dat zij het doet, maar is het in de wezenlijkheid zoo? Wordt men er in haren schoot niet onwillekeurig toe gebracht, om in het enkel feit der betaling de lossing der ziel te zien? Wat wordt er, nadat de betaling geschied is, van het denkbeeld ener verlossing door Jezus Christus? Is het gemakkelijk, om zó van de geest des evangelies doordrongen te blijven, dat men in het geheel geen vertrouwen stelt op het geld zelf, dat betaald wordt? Bekommeren zelfs de priesters, in het algemeen beschouwd, zich wel veel over de gedachten, die de betaling vergezellen en volgen zullen

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.
Verheerlijking op de berg. Jezus onderwijs over Elias en Johannes de Doper. Genezing van een maanzieke. Jezus voorzegt zijn dood en opstanding. Hij betaalt de schatpenning.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.
De nederigheid. De ergernissen. Het verloren schaap. Gedrag, dat ons voegt jegens de broeder, die ons beledigde. Men behoort hem te vermanen, eerst alleen, en daarna onder twee of drie getuigen.
49. Vs. 17. En indien hij denzelve geen gehoor geeft, zo zeg het der gemeente; en indien hij ook der gemeente geen gehoor geeft, zo zij hij u als de heiden en de tollenaar.
Alleen door woordenspel heeft men in deze woorden het Roomse stelsel kunnen zien van de overmacht, die der kerk zou gegeven zijn.
Voor alles ga de opmerking, dat er hier in het minst geen sprake is van enig gezag over de leer; er is hier sprake van twee mensen, van welke de een de ander beledigd of onrecht gedaan, tegen hem gezondigd heeft.
Verder zij opgemerkt, dat die gemeente, bij welke gezegd wordt, dat hij zijn klacht inbrengen moet, klaarblijkelijk niet is, wat in het Roomse stelsel door d e kerk verstaan wordt, - de gemeente als geheel, als lichaam beschouwd, - maar de kleinere of grotere kerkgemeente, waarvan hij een der leden is.
Merkt ten derde op, dat er hier sprake is van die ganse gemeente, niet van de priesters alleen, want Jezus heeft de beledigde bevolen zijn broeder te vermanen eerst alleen, dan onder twee of drie getuigen, dan eindelijk ten aanhore der ganse gemeente. Ook deze zaak heeft dan alweder niets gemeens met het Roomse stelsel, waarin de geestelijkheid alleen uitspraak doet, waarin alle macht alleen in handen der geestelijkheid berust.

50. Merkt in het voorbijgaan nog op, dat de enige straf, waarop hier gewezen wordt een zekere soort van uitsluiting is: zo zij hij n als de heiden. Van bloedige kastijding, van geweld tegen hem te gebruiken, die zich niet onderwerpen wil, is hoegenaamd geen spraak. Wanneer dus al eens deze plaats mocht kunnen gerekend worden een wettiging in algemeen zin te behelzen van de Roomse kerkelijke rechtsmacht, dan zou zij toch nog het gebruik veroordelen,, dat deze allerwege, waar zij vrije hand had, van die raagt heeft gemaakt.

51. Vs. 18. Voorwaar zeg ik u; al wat u op de aarde binden zult, zal in de hemel gebonden wezen; en al wat u op de aarde ontbinden zult, zal in de hemel ontbonden wezen.
Ziet hoe hier Jezus aan al zijn apostelen schenkt, wat vroeger door hem bij uitsluiting aan Petrus gegeven scheen.
Aan al zijn apostelen, schreven wij, maar dit zegt niet genoeg. Dit vers behoort bij hetgeen vooraf gaat en wat vooraf gaat is het vonnis, dat zal moeten geveld worden ten aanzien van hem, die zijn broeder beledigd heeft, vonnis dat, zo als wij zagen, niet bepaald door de hoofden der gemeente, maar door de gemeente zelve moet worden geveld. Hieruit volgt een opmerking van het allerhoogst gewicht, namelijk, dat de raagt om te binden en te ontbinden, om te veroordelen en vrij te spreken niet aan de priesters als zodanig, als afzonderlijk lichaam, maar aan de gemeente, aan alle leden, die tot haar behoren, gegeven is; en hetzelfde bewijst evenzeer vs, 20, waarin Goddelijke bijstand aan elke christelijke vergadering wordt toegezegd, al bestond zij ook uit niet meer dan twee of drie personen. Het door de Heere gesprokene vermeldt dus geen bijzonder voorrecht de priesters geschonken en bij gevolg allerminst een zegt ten behoeve van een enkel persoon in hun midden.

52. Dit gedeelte der Schrift helpt ons bovendien zeer om de aard der macht te bepalen, waarvan hier sprake is.
Daar de zichtbare kerk het beeld is der onzichtbare, zal hij, die door de eerste wordt uitgesloten, reeds daardoor ook uit de tweede buiten gesloten zijn; op aarde veroordeeld, is hij het ook in de hemel. Ziedaar het leerstuk en zo als het hier in woorden is gebracht,, is het algemeen aangenomen. Maar wat veronderstelt die opvatting? Onwedersprekelijk, dat het op aarde gevelde vonnis rechtvaardig is! Maar heeft dan de Roomse kerk de ban nooit onrechtvaardig toegepast? Er is iemand, die dat beweert of zou durven beweren? Zo zijn er dus gevallen, en wie zegt ons hoevelen, waarin, wat zij op aarde bindt, in de hemel `niet gebonden is en waarin bij gevolg de daarop toegepaste belofte niet tot vervulling komt; dwaling is het derhalve om van die belofte de grondslag te maken van een recht, welks uitspraken, ware het met grond op Jezus woord gebouwd, altijd moesten doorgaan.

53. vs. 19. Wederom zeg ik n: indien er twee van u samenstemmen op de aarde, over enige zaak, die zij zouden mogen begeren, dat die hun geschieden zal van mijn Vader, die in de hemelen is.
Liefelijke, vriendelijke nodiging om zich in heilige broederschap tot gebed te verenigen; maar zou ook al weder dit woord naar de strengste letter te nemen zijn? Zou u kunnen geloven, dat zodra maar twee mensen om een zaak bidden, God haar zeker aan hen geven zal? Zo moeten dan de beloften aan de gemeente als kerk gedaan tot het gebied van het in waarheid mogelijke worden bepaald.

54. vs. 20. Want waar twee of drie vergaderd zijn in mijn Naam, daar ben ik in het midden van hen.
De opmerking, bij vs. 19 gemaakt, is ook hier van kracht. Op het gebied der godsvrucht, der vroomheid des harten, bezitten wij in deze woorden een zaligende toe-zegging, een heiligende troost; maar maakt van deze woorden een stelsel van kerkregering, en van een heiligen grond zijt u op het gebied van het ongerijmde overgegaan. Twee of drie personen, wie dan ook, in de naam van Jezus verenigd, zouden zich in het hoofd mogen zetten, dat al hun woorden en besluiten ingevingen zijn van de Heer; met dit woord gewapend zouden zij zich even onfeilbaar mogen

geloven, als de Roomse kerk, op enige andere Schriftplaatsen steunende, meent en voorgeeft te zijn. - zo zijn dan noch deze noch die plaatsen naar klank en letter maar naar geest en verband te vatten.

55. Tot de ware zin teruggebracht, ligt in deze plaats ook nog de veroordeling van een ander Rooms denkbeeld, namelijk, van de belangrijkheid aan bepaalde plaatsen van gebed en eredienst toegekend. Jezus zelf zegt, dat hij overal in het midden is, waar men in zijn naam vergadert. Sommige plaatsen kunnen tot gebed boven andere verkieselijk zijn, omdat haar eigen is, wat aan stichting en heilige gewaarwordingen kan bevorderlijk zijn, maar geen plaats kan het wezen uit enige eigene bijzondere of door de paus haar verleende hogere, heilige kracht.

56. vs. 21, 22. Toen kwam Petrus tot hem en zei: „Heer, hoe menigmaal zal mijn broeder tegen mij zondigen en ik hem vergeven? tot zeven maal?" Jezus zeide tot hem: „Ik zeg u niet, tot zeven maal, maar tot zeventigmaal zevenmaal."
Uit deze woorden blijkt hoe ver Petrus er van af is, om hetgeen door Jezus over het recht van binden en ontbinden gezegd is, op de zonden in het algemeen toe te passen; er is naar zijn blijkbare overtuiging hier geen spraak van recht, maar alleen van plicht. Hij blijft in zijn spreken bij het denkbeeld waarvan Jezus is uitgegaan, het denkbeeld van een ontvangen belediging en de inschikkelijkheid jegens de belediger in acht te nemen, alvorens het tot een vonnis der gemeente kome. e Hoe menigmaal zal mijn broeder t e gen mij zondigen?" zegt hij, Jezus eigene woorden (vs. 15): U Indien uw broeder tegen u gezondigd heeft," wedergevende. Hierbij komt, dat Jezus in de door Petrus uitgesproken gedachte zo diep intreedt, dat het de Heere niet genoeg is zijn leerling te antwoorden, maar dat hij nog aan zijn antwoord een brede gelijkenis ter opheldering en tot aandrang van zijn vermaning toevoegt. Alzo is er niets in dit ganse hoofdstuk, dat het recht van binden en ontbinden, zoals dat door de Roomse kerk begrepen wordt, toelicht of bepaalt, maar van nabij bezien komt daarin zelfs niets voor, dat op zulk een handelwijs sluit.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.
De Farizeeën ondervragen Jezus over huwelijk en echtscheiding. Hij herinnert hun de oorsprong en de instelling van het huwelijk. God heeft de mens, man en vrouw geschapen en heeft gewild dat zij één zouden zijn. De man zal vader en moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen.

57. Vs. 6. Alzo dat zij niet meer twee zijn maar één vlees. Hetgeen dan God samengevoegd heeft, scheide de mens niet.
Jezus klimt tot de eerste instelling op, daar is het aanknopingspunt, dat hem macht geeft, om de heiligheid en onontbindbaarheid van het huwelijk onwederspreekbaar aan te tonen. De Here spreekt dus niet, als stelde hij nu eerst het huwelijk in, of als gaf hij daaraan een nieuwe zin, betekenis en kracht, neen! hij doet niets meer dan wijzen op de beginselen van heiligheid en onoplosbaarheid, die God, van de schepping der mensen aan, daarin gelegd heeft. Daarom is het geheel ten onrechte, als de Roomse kerk het huwelijk wil beschouwd hebben als een christelijke instelling, en wel als een sacrament. En wordt dit geweld der waarheid aangedaan, nu ten minste gebruikt om de heerlijkheid des huwelijks meer op de voorgrond te stellen? Het huwelijk wordt in de Protestantse landen in een anderen zin dan in vele Roomse heilig gehouden, en hoe nader bij Rome hoe meer deze bij de vergelijking verliezen.

Voorts heeft dit leerstuk, dat alles, wat het huwelijk aangaat, in de handen der geestelijkheid gebracht heeft, haar lange tijd macht gegeven en geeft haar in sommige landen nog macht, om over de huisgezinnen en geheel de burgerstaat een dwingelandij te oefenen, die niet anders kan, of zij moet de godsdienst, in wier naam men haar drijft, hatelijk en gehaat maken. De kerk had de gevallen van bezwaar zo zeer vermenigvuldigd, dat er weinige huwelijken plaats hadden, waarbij men zonder het betalen van een verlofbrief tot de voltrekking er van komen kon; ter een zijde stonden regelen van gestrengheid zonder maat of grens, en aan de anderen kant de vrijheid om voor geld ze bijna, tot één toe te kunnen schenden. De echtscheiding, rechtens onmogelijk, werd mogelijk door later ontdekte vroeger niet gewogen kerkelijke bezwaren tegen de voltrekking van het huwelijk, uit welke dan, naar het oordeel der kerk, de nietigheid van zodanig huwelijk zonneklaar bleek. Mensen, sinds meer dan twintig jaren gehuwd, konden zo op eens tot de ontdekking worden gebracht, dat zij, zonder hetzelve geweten te hebben, eigenlijk niet gehuwd waren, en nieuwe geldelijke offers moesten volgen om dan alsnog het huwelijk van kracht te doen zijn. Alles was er op aangelegd, om maar de zucht der kerk naar macht en geld te bevredigen. Het concilie van Trente heeft deze schandelijke praktijken verminderd, maar heeft het ze tuit- geroeid? Neen, Rome trekt er nog zeer grote voordeden van, en overal, waar men een stem van beklag durft laten horen, zijn er ook klachten over een zo veel mogelijk volgen van de ouden weg.
Wat de volstrekte onontbindbaarheid van het huwelijk betreft, het bewijs daarvoor ontleende men aan het begrip van sacrament, of aan het tweede gedeelte van het vers: hetgeen dan God samengevoegd heeft, scheide de mens niet." Maar Jezus herhaalt in vers 9, wat hij ook reeds vroeger gezegd had, (V. 32) en wijst het geval van echtbreuk als een bepaalde reden aan, die een scheiding kan wettigen. Welke mening men nu ook voorsta over het wenselijke op zedelijk, maatschappelijk en christelijk gebied, om echtscheiding niet geheel onmogelijk te maken, zo veel is duidelijk, dat haar volstrekte ongeoorloofdheid als leerstuk, tegenover de woorden van Jezus, niet vol te houden is. De Roomse kerk heeft dus ten onrechte het huwelijk als volstrekt onontbindbaar verklaard.
Over het onderwerp in de volgende verzen (vs. 10-12) vervat zullen wij elders spreken. Zie in het zaakregister Ongehuwde staat.

58. Daar er zich hier een geschikte gelegenheid voor aanbiedt; sta hier een woord over de sacramenten in het algemeen.
Als wij op de hogen en bepaalden toon letten, waarop ons gezegd wordt, dat er zeven zijn, wie zou dan bijna kunnen geloven, dat dit voor drie eeuwen een nog onbeslist vraagstuk was? De Rooms katholieken zijn er zelf over het algemeen zeer weinig mede bekend, dat dit geen zaak is, die sinds de eerste tijden der kerk erkend en beleden is, en te goeder trouw vragen zij, hoe men ooit de moed heeft kunnen vinden, om van dit heilig getal iets af te doen.
Het is zoo, het getal zeven stond sinds lang in gunst, maar het was een zwevende mening, geen leerstuk, en toen het concilie van Trente de van velen geloofde mening tot leerstuk maken wilde, waren er bezwaren en moeilijkheden te over.
Allereerst stuitte, men op de moeilijkheid niet alleen om door het evangelie het getal zeven, maar vooral het bestaansrecht van dit of dat der zeven sacramenten te staven. Hetgeen wij hier beweren, zullen wij later bewijzen en de handelingen van het concilie moeten ten minste wel als geloofwaardig bewijs kunnen dienen.
In de tweede plaats stuitte men op de moeilijkheid, dat de apostolische vaders geen beteren steun voor bet leerstuk aanboden dan de heilige Schrift zelve. Niet alleen is er

niet een, die van het getal zeven zelfs met een woord rept, maar zelfs is er niet een bij wie het begrip sacrament niet of te beperkt of te ruim is, om tot de Roomse bepaling, vooral om tot het Roomse cijfer te komen.
Een niet mindere moeilijkheid lag verder in de onmogelijkheid, om, bij gezegd stilzwijgen, zelf een bepaling te vinden, die tot het begeerde zevental leiden kon, Is uw bepaling van het woord sacrament niet rekbaar, dat u er zo onderscheiden zaken als het huwelijk en de priesterwijding, als het huwelijk en het avondmaal in passen kunt, dan is er ook geen enkele reden meer om bij het getal zeven te blijven stilstaan, en om, wij noemen één zaak als voorbeeld, ook niet de kloostergelofte onder de sacramenten op te nemen.
Deze moeilijkheden en vele anderen hielden het concilie lange tijd op. Het eindigde met, naar zijn gewoonte, maar over alle moeilijkheden heen te stappen. "Vervloekt zij een iegelijk, die beweren zal, dat het getal der sacramenten meer of minder dan zeven is; vervloekt die beweren zal, dat zij niet allen door Jezus Christus zijn ingesteld."
Ziedaar het besluit, dat aan de tegenwoordige Roomse belijdenis ten grondslag ligt. Maar de beraadslagingen, die der aanneming voorafgingen, hadden de kracht der kerkelijke bepaling reeds vooruit te niet gedaan; zij kan alleen van enige waarde zijn voor hem, die geheel onbekend is met de Schrift, met de geschiedenis der eerste eeuwen en met de geschiedenis van het concilie van Trente.
Vs. 13 en verv. - Men brengt tot Jezus kinderen, opdat hij die zegene. Zijn discipelen willen hen afwijzen.

59. Vs. 14, Maar Jezus zei: laat af van de kinderkens en verhindert hen niet tot mij te komen, want derzulken is het koninkrijk der hemelen.
(Bungener) want het koninkrijk der hemelen is voor dezulken, die aan hen gelijk zijn.
Zo sprak Jezus, en nochtans waren deze kinderen niet gedoopt. Zou u na dit woord van de Heere nog waarlijk kunnen geloven, dat een kind van de zaligheid is uitgesloten, omdat het zonder doopsel gestorven is? Wanneer het missen van dit sacrament zo vreselijke gevolgen kon na zich slepen, kunt u u dan verklaren, waarom Jezus en zijn apostelen na hem daarvan zelfs met geen enkel woord hebben gewaagd? Indien de eerste Christenen voor hun kinderen zulk een ellende hadden gevreesd, zou het dan onder hen wel gewoonte geweest zijn, om alleen op hoge feesten te dopen?
vs. 16 verv. Een jongeling vraagt aan Jezus, wat hij moet doen om het eeuwige leven te beërven. „Onderhoud de geboden," antwoordde de Heere, en noemt hem de geboden der oude wet op. De jongeling begrijpt dat Jezus daarmee zijn laatste woord niet gesproken heeft en vraagt: „wat ontbreekt mij nog?"

60. vs. 21. Jezus zeide tot hem: zo gij wilt volmaakt zijn, ga heen, verkoop wat u hebt en geef het de armen, en gij zult een schat hebben in de hemel; en kom herwaarts volg Mij.
Volg mij," ziedaar het Christendom in één woord; Jezus volgen, zich aan Hem vasthechten, in hem leven; ziedaar wat hijzelf u als de weg der volmaaktheid aanwijst. Dwaling dus is het die weg te zoeken in kerkplichten, kerkelijke oefeningen en in de nederige naleving van een menigte kleine wetten en gebruiken. De tien grote geboden brengen de Christen niet op de weg des hemels, hoe mag hij meen er door gehoorzaamheid aan wetten van veel minderen rang en gehalte wel te zullen komen? Hoort u iets van zulke woorden in Jezus' antwoord, als hij de jongeling bepaalt bij de geestelijke vervulling der oude wet, en hem het ideaal der christelijke volmaking voor ogen stelt? Nergens zult u Jezus iets horen aanbevelen, wat naar de naleving der menigte Roomse kerkplichten zweemt, neen! overal zal hij in Zijn wet doen kennen,

als geestelijk boven de wet der letter des ouden verbonds, en als bestemd om door de verhevenste gedachten en de verhevenste gevoelens de mens te regeren.
Deze jongeling gaat geheel droevig weg, want hij is rijk en Jezus zegt, dat het de rijke zwaar zal zijn om het koninkrijk Gods in te gaan. Zijn leerlingen horen hem met verbazing zo spreken.

61. vs. 25 en 26 en zeiden: Wie kan dan zalig worden? En Jezus hen aanziende zeide tot hen: Bij de mensen is dat onmogelijk, maar bij God zijn alle dingen mogelijk.
Wie kan dan zalig worden? Niemand, tenzij dan door Gods genade; want de rechtvaardige naar de letter der wet blijft zondaar naar haren geest, de geest der volmaakte liefde, gelijk dan ook zij, die in ons oog de meeste aanspraak op de naam van heilig hebben, hun tekortkomingen en onvolkomenheid bijna sterker dan iemand anders hebben beleden, en in de ootmoedigste schuldbelijdenis ons zijn voorgegaan. Daarom zij door ons iedere lering verworpen, die rechtstreeks of zijdelings de strekking bevat, om ons te leiden tot de, mening, als konden wij zelf de bewerkers van onze zaligheid zijn.
Wanneer wij doen wat goed is, ook dan doen wij het nog alleen, omdat God ons daartoe lust en middelen geeft, en wanneer wij zelfs in dat goede volstandig getrouw konden zijn, dan zou er nog geen noodzakelijk verband zijn tussen die deugden van een dag en een eindeloze gelukzaligheid. u kunt dus uzelf niet zaligmaken, maar God kan het en God wil het. Zegt niet, dat dit een ontmoedigende leer is, zij, die van haar waarheid het diepst waren doordrongen, zijn door alle tijden en in elk deel der kerk dezulken geweest, die de meesten moed en de vurigste geestdrift hebben aan de dag gelegd.

62. vs. 29. En zo wie zal verlaten hebben huizen, of broeders, of zusters, of vader, of moeder, of vrouw, of kinderen, of akkers, om mijns naams wil, die zal honderdvoud ontvangen en het eeuwige leven beërven.
Nieuwe aandrang voor het heilbegerig hart om door niets zich te laten terughouden, als het door innerlijke drang bewogen wordt om zich voor het evangelie te verklaren; nieuwe veroordeling ook voor allen, die moedwillig voor het licht der waarheid hun ogen sluiten, en lichtzinnig de oude leus der onverschilligheid blijven nazeggen: dat men in de godsdienst zijner vaderen blijven en sterven moet. - Zie noot 29.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Gelijkenis van de arbeiders, die op verschillende uren van den; dag geroepen werden. Jezus kondigt zijn lijden aan. De moeder van Johannes en Jakobus vraagt van hem voor haar zonen de plaats aan zijn rechter- en linkerhand als hij zal gezeten zijn op de troon zijner heerlijkheid. Zij zelf ondersteunen die hoogmoedige begeerte. Jezus bestraft hen.

63. Vs. 24. En als de overige tien dat hoorden, namen zij het zeer kwalijk van de twee broeders.
De twee broeders hadden alzo blijkbaar niet begrepen, dat Jezus de eerste plaats in zijn koninkrijk reeds aan Petrus had weggeschonken; hadden zij het vroegere woord van de Heere verstaan zo als de Roomse kerk dit doet, hoe had een wens, als nu door hun moeder werd geuit, nog in hun hart kunnen opkomen? Merkt voorts op, dat het de tien anderen zijn, die het gebeurde zeer kwalijk nemen en geenszins Petrus alleen, of de negen anderen in het belang van Petrus. Er is in dit eerste gedeelte van het verhaal dus niets, dat zich rijmen laat met de mening, dat een der apostelen reeds tot aller-

hoofd was verkoren en bestemd om erfgenaam van het gezag van zijn Meester op aarde te zijn. Zie het vervolg.

64. Vs. 25-27. En als Jezus hen tot zich geroepen had, zeide hij: u weet, dat de oversten der volkeren heerschappij voeren over hen, en de groten gebruiken macht over hen. Doch alzo zal 't onder u niet zijn; maar zo wie onder u zal willen groot worden, die zij uw die aar.
Door dit verhaal met een ander van Lukas (Hoofdst. XXII) te verenigen, heeft men gemeend het beweren te kunnen volhouden, dat deze drie verzen over de nederigheid stilzwijgend heenwezen op een apostel boven de overigen in rang verheven, en die als zodanig bijzondere behoefte had aan zulk een les.
Merkt op, vooreerst, dat deze vermaning meer dan gerechtvaardigd is, hetzij door het hoogmoedig verzoek van Johannes en Jakobus, hetzij door de weinig minder hoogmoedige gramstorigheid der tien overigen. Niets wijst zelfs in de verste verte op een andere aanleiding heen.
Let voorts op de vorm. En als Jezus hen t o t zich geroep en had..." Al het overige is in nauwe overeenstemming met dezen aanhef. Niets wijst op een vermaning, die niet ten doel had allen gelijkelijk een voor allen nodig onderwijs te geven.
Geeft eindelijk acht op de door de Heere gekozen bewoordingen. Jezus zegt niet: hij die onder u groot is," maar zo wie onder u zal willen groot worden;" Hij zegt niet: "hij, die de eerste is," maar, zo wie onder u zal willen de eerste zijn," zo ook spreekt hij niet van een grootheid en van een eerste rang, die reeds aan iemand geschonken waren, maar van een grootheid en van een eerste plaats die nog door christelijke nederigheid moesten verkregen worden. Er is hier dus sprake van een enkel zedelijke grootheid, van een zuiver christelijke meerderheid, er is hier niets dat betrekking heeft op wat men in de wereld rang en waardigheid noemt.

65. Maar zij het ook omvaar, dat deze les in het bijzonder voor Petrus bestemd was, onwaar dat hier stilzwijgend een zichtbaar hoofd der kerk aangeduid is, niet te minder treffend, ja bijna verpletterend zijn deze woorden als veroordeling van de trots der pausen.
Door een der hier voorkomende verzen naar de letter op zichzelf toe te passen en zich te laten noemen: knecht der knechten Gods," hebben zij de schandelijke verkrachting van al het overige, hier door de zoon van God aan zijn discipelen aanbevolen, slechts te scherper en sprekender doen uitkomen. Langen tijd hebben zij zichzelf uitgegeven voor de meesters, niet maar van de volken, maar ook van de koningen der aarde; en zo deze verwaten aanmatigingen nu met minder ophef worden ten toon gedragen, zo kan. men ze toch, waar er nog maar de gelegenheid toe is, zichtbaar genoeg zien doorschemeren. Wat de geestelijke dwingelandij, door de pausen uit- geoefend, aanbelangt, deze was nooit volstrekter en onbepaalder dan juist in dezen onze tijd. Nooit heeft zich de zetel van Petrus zo stoutmoedig durven vertonen als Enig middelpunt en als enige bron van alle hoge betrekkingen en eerambten in de kerk; en nooit ook hebben de bisschoppen zo eenstemmig en diep het hoofd voor Rome's aanmatigingen in het stof gebogen. Voegt bij dezen trots ener krachtig gehandhaafde alleenheersing, de hoogmoed, die in de uitwendige, daaraan verbonden vormen zich lucht geeft. De pausen hebben hun persoon en zetel met meer eerbewijzen omringd dan ooit de machtigste van alle gekroonde hoofden ontving; zij zijn het voorwerp van eerbewijzen, die minder een vorstelijke dan godsdienstige hulde, die een soort van aanbidding te noemen . Zijn. Zij hebben gehandeld, als hadden zij er ziek op

toegelegd om in ieder punt tot op het uiterste in tegenspraak te zijn met elke les van nederigheid, die het evangelie geeft.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Intocht van Jezus in Jeruzalem.
66. Vs. 12. En, Jezus ging in de tempel Gods en dreef uit allen, die verkochten en kochten in de tempel, en keerde om de tafelen der wisselaars en de zitstoelen dergenen, die duiven verkochten.
Indien Jezus door verontwaardiging met heilige toorn werd vervuld, toen hij de tot offeranden bestemde duiven zag verkopen in de tempel, wat zou hij zeggen, indien hij, het grote zoenoffer, eens tot deze aarde wedergekeerd, zichzelf in de handel met missen voor geld verkopen zag? Wat zou hij zeggen van de vreemdsoortige uitbreiding, die deze handel verkregen} heeft, zodat de mis werkelijk een marktartikel gelijk alle andere handelswaar geworden is, en alzo verkocht wordt in het groot en klein, tegen gereed geld en op tijd, met of zonder premie, en daardoor verhandeld wordt met al de eigenaardigheden aan elke gewone wereldse handel verbonden.

Vs. 14 en verv, - de overpriesters zijn verontwaardigd over de blijken van volksgunst door Jezus ontvangen. Vervloeking van dan vijgenboom. Macht des geloofs. Jezus over de aard zijner zending ondervraagd. Gelijkenis van de wijngaardeniers, die de zoon van de eigenaar des wijngaards doden. Toepassing daarvan op de Joden.
67. Vs. 42. Jezus zeide tot hen: Hebt gij nooit gelezen in de Schriften: de steen, die de bouwlieden verworpen hebben, deze is geworden tot een hoofd des hoeks; van de Heere is dit geschied, en het is wonderlijk in onze ogen.
Zie hier weder het beeld van de steen, maar in geheel anderen samenhang dan hoofdstuk XVI. Dit beeld zal ons nog meer dan eenmaal ontmoeten, maar nergens zullen wij het ten tweedenmale op Petrus vinden toegepast.

68. Vs. 43. Daarom zegge ik ulieden, dat het koninkrijk Gods van u zal weggenomen worden en een volk gegeven, dat zijn vruchten voortbrengt.
Zoo was dan de Joodse kerk, eenmaal erfgenaam der heerlijkste beloften, na herhaaldelijk door het machtig woord der profeten tot de weg der waarheid te zijn wedergebracht, nu tot zulk een staat van verblinding gekomen, dat Jezus haar van haar erfenis vervallen en van God verworpen verklaart.
Wanneer nu al eens de Roomse kerk soortgelijke beloften ontvangen had, welke zekerheid kan haar aanhanger hebben, dat zij voor het tegenwoordige nog op de vervulling daarvan zou mogen hopen? Wie kan hem borg zijn, dat zij niet even als de Joodse kerk opgehouden heeft de uitverkorene erfgename te zijn? Wie kan verzekeren dlat ook haar ogen niet langzamerhand voor al tijd voor hoger licht tot bekering gesloten zijn? Wat doet gij, die op haar steunt, wanneer u de leringen verwerpt, die in het evangelie u worden voor ogen gehouden? Wat u doet? Hetzelfde wat de Joden deden, wanneer zij om enige lering van Jezus met zekere gerustheid voor zichzelf af te wijzen, daartoe hun steun zochten in de Joodse kerk, en in het priesterwoord van hun oudsten en Schriftgeleerden. Ziet dan toe voor uzelf, opdat misschien niet eens u blijke, dat u op een blinde, onterfde, verworpene overheid hebt geleund, en leert ook u betrouwen op het enig gezag, dat niet wankelt of voorbijgaat, op het levend en eeuwig blijvend Woord van God.

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Gelijkenis der bruiloft. De Farizeeën en Herodianen vragen Jezus, of men de keizer schatting moet betalen? Jezus vraagt hun wiens het beeld en wiens het opschrift op de hem getoonde schatpenning is.
69. Vs. 21. Zij zeiden tot hem: des keizers. Toen zeide hij tot hen: geeft dan de keizer dat des keizers is, en Gode dat Gods is.
Het tweede gedeelte van de hier gestelde regel is der Roomse kelk te stade gekomen, om zich van het haar weinig welgevallig en lastig eerste gedeelte te ontslaan. „Geeft Gode wat Gods is," zeide men, en daar in zekeren zin alles Gods eigendom is, besloot men hieruit bij gevolgtrekking, dat eigenlijk ook alles het wettig eigendom zijner door priesterwijding uitverkorene dienaars is. Niet alleen wilden de Pausen, dat men als hun recht erkennen zou de macht om koninkrijken te ge- ven en te ontnemen, maar bovendien gedroeg zich elk bisschop als een werelds vorst en rustte nooit in de toeleg, om gaandeweg een gedeelte meer machtig te worden van het gezag van de boven hem staande wereldse monarch. De vRoomste, meest der Roomse kerk gunstig gezinde koningen hebben zich moeten aangorden tot een worstelstrijd voor hun rechten en de eer van hun kroon. Lodewijk IX, van wie Rome een heilige heeft gemaakt, is meer dan eenmaal op het punt geweest, om door haren banvloek te worden getroffen, omdat hij koning wilde blijven en de burgermaatschappij beschermen tegen aanmatigingen, die niets minder dan haar vernietiging bedoelden. Zelfs nu nog is er niet een katholieke staat, die geen beschermende wetten tegen het Rooms katholicisme heeft, die niet de hand houdt aan zekere voorzorgen, tegen haar zucht tot overweldigend indringen nodig, die er niet toe komen moet om het op eigen gebied terug te drijven, zodra zich een gelegenheid voor hetzelve had opgedaan om een stoute greep pof voetstap te doen. Toch moest Rome weten, hoe grote schade haar eer- en heerszucht aan het Christendom doet, want het weet welke hevige en droevige terugwerkingen altijd op haar stoutheden en overweldigingen te wachten zijn. Maar heerszucht is een sterke hartstocht en de Roomse kerk heeft nooit de ernstige toeleg gekend, om hem weerstand te bieden.
Vs. 23 en verv, - Andere vragen der Joden. Antwoord van de Heer.

DRIE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
De Farizeeën, zegt Jezus, zijn gezeten in Mozes stoel.
70. Vs. 3. Daarom al wat zij u zeggen, dat u houden zult, houdt dat en doet het; maar doet niet naar hun werken; want zij zeggen 't en doen 't niet.
Aldus, zeggen de Roomse schrijvers, die over punten tussen ons in geschil handelen, aldus hadden toch de farizeeën, welke ook hun onvolmaaktheid als mensen war(3, reeds alleen door het feit, dat zij opvolgers waren van Mozes, het recht om te onderwijzen en te bevelen. Derhalve geldt in de kerk hetzelfde van hen, die opvolgers der apostelen zijn.
Op dit beweren valt vooreerst te antwoorden, dat de opvolging van Mozes een onbetwistbare en onbetwiste zaak was, terwijl de apostolische opvolging in de Roomse kerk betwist, betwistbaar en meer dan betwistbaar is. - Maar op dat punt zullen wij terugkomen, ik kon nu tot andere dingen.
Te zeggen, dat Jezus Christus hier voor de Farizeeën geloofsgehoorzaamheid vraagt, een gehoorzaamheid gelijksoortig aan die, welke Rome eist, - is op een wonderbare, onbegrijpelijke wijze voorbijzien en vergeten, wat voorafgaat en volgt,

De Farizeeën weigerden Jezus als de Christus te erkennen. Men wil dus, dat hij zelf de Joden zou aanraden de mening zijner tegenstanders te volgen en zich tegen hem te verzetten, gelijk zij deden?
De farizeeën onderwezen de overleveringen en inzettingen, die u hem hebt horen veroordelen. (noot 40, 41, 42) Men wil, dat hij zijn hoorders nu zou geraden hebben, om al dat vroeger afgekeurde en verworpene weder aan te nemen?
Hij is op het punt om de farizeeën dwazen en blinden te noemen. (vs. 17) Men wil dus; dat hij zou geleerd hebben aan dwazen en blinden gehoorzaam te zijn?
Maar wat, wil de Heere dan? - Dat men hun gehoorzame, ja, maar wanneer zij de wet, de gehele wet, niets dan de wet prediken; dat men hun gehoorzame, wanneer zij niets aanbevelen, wat hij, de Heer, als verkrachting der wet heeft doen kennen; dat men hun gehoorzame, als zij in de stoel van Mozes gezeten zijn, niet alleen naar titel en naam, maar daar het woord van Mozes sprekende, als trouwe overbrengers en verklaarders van de inhoud van het oude Godsverbond.
Verre dus van hen te erkennen als bekleed met een macht zonder enig toezicht, erkent Jezus in zijn toehoorders de macht en roeping, om zich te overtuigen, of deze leraars wel de wet, niets dan de wet prediken, bij gevolgtrekking erkent hij dus evenzeer voor allen het recht, om hun ongehoorzaam te zijn, zodra zij wat anders prediken.
Men zegt: u wat zal er van de kerk worden, als zo maar ieder het recht heeft, om met de Schrift in handen te toetsen en te beoordelen, wat haar opzieners leren?"
Maar welke kerk bedoelt gij, die zo spreekt? De Rooms katholieke? - Dit recht zou voor haar een doodsteek zijn; dat is klaarder dan de zon.
Maar een kerk binnen welke dit recht op vaste grondslagen rust, die op het echte fundament staat, waar bij gevolg het onderwijs alleen op de Heilige Schrift rust; - ziet, daar zijn de leraars de eersten, om te begeren, dat de gelovigen de Bijbel lezen en onderzoeken, en aan zijn blijvenden, eeuwigen, waren inhoud hun prediking, hun gebrekkige en kortzichtige, zwakke en voorbijgaande beschouwing en ontwikkeling der waarheid toetsen. In een staat, waar een alleenheerser in willekeur de scepter zwaait, daar is vrijheid wanorde en omkering, maar in een vrije, waarlijk vrije staat, daar is vrijheid niet anders dan de natuurlijke loop der dingen, dan beweging, leven, heil.
Bovendien komt deze vraag hier niet rechtstreeks in aanmerking. Of is Jezus bezig met een onderzoek, welk gevolg voor de Joodse priesterregering dat recht om de schriften te beoordelen hebben of niet hebben zal? Geenszins. Hij heeft slechts éne zaak voor ogen, de waarheid, de rechten der waarheid en haar zegepraal. Is dit zoo, en wie kan er aan twijfelen, dat het zo is, bij de vrijmoedigheid, waarmede hij de leidslieden zijns volks ten aanhore en ten nutte des volks bestraft, dan is de juiste gevolgtrekking spoedig gemaakt. Jezus erkent dan hier ten volle en met de grootste nadruk der Joden recht, om te zien en beoordelen, of hetgeen men hun leert, overeenstemt met de inhoud en geest van Gods verbond met hen, en erkent hij dat recht voor de bevoorrechten met het oude verbond, hoe zou hij niet erkennen het recht der Christenen, van de door hem tot vrijheid en het kindschap Gods gebracht, om vrij en zelfstandig te onderzoeken, of wat men hun als Gods woord predikt, wel in overeenstemming is met de inhoud, de aard, de geest en het wezen van het nieuwe verbond. - Ziedaar alles, ziedaar ook genoeg.

71. Vs. 5. En al hun werken doen zij om van de mensen gezien te worden: want zij maken hun gedenkcedels breed...

In het hart, wil Jezus zeggen, moet de wet geschreven staan, niet op die gedenkcedels, op dien stroken perkament, die de farizeeën aan hun klederen vasthechten, of die zij, zo dikwerf zij bidden, aan hun voorhoofd, borst of armen binden.
Als veroordeling ener ten toon gedragen vroomheid, behoort deze uitspraak tot die, welke wij reeds in noot 13 en 15 hebben beschouwd.
Maar die stroken perkament waren meer dan uitwendige vertoning, men schreef haar ook kracht toe en wel een heiligende en behoedende kracht en dit laatste denkbeeld wordt zelfs zeer bepaald door de naam zelf uitgedrukt. Zij noemden deze dingen p h y l a c t er i o n, hetgeen zoveel zegt als b e h o e d mi d d el.
Hoeveel zou er hier te zeggen vallen van de medailles, scapulieren, in één woord, van al de p h y l a c te r i ë n der Roomse kerk! Die, van welke de Joden gebruik maakten, hadden ten minste nog gedeelten van Gods heilig woord ten opschrift, maar wat ziet u op die der Roomse kerk? Of een beeld, dikwijls het beeld van een zeer betwijfelbaar heilige of de vermelding van een leugenachtig mirakel, zoals dat van Salette. Er bestaan predicatiën, kerkelijke bevelschriften, boekjes en boeken over de kracht en heilzaamheid dier grof-zinnelijke amuletten. Geestelijke genezingen, lichamelijke genezingen, genezing van dieren en planten leert de geestelijkheid aan het bezitten en dragen van deze dingen toeschrijven, en daar het volk altijd op de weg van bijgeloof nog een schrede verder gaat dan het gebracht is, is er geen enkele soort van heidens bijgeloof, die de Roomse kerk niet weder onder haar leden in leven roept en in leven houdt. Indien zulke treurige overdrijvingen zeldzaam waren of zelfs door nauwkeurig toezicht niet konden plaats vinden, zouden wij nog vragen, of zulke middelen om vroomheid aan te kweken, middelen reeds te grof zinnelijk voor de Joden, ook maar in een enkel opzicht des Evangeliums van Jezus Christus waardig en daarmede in levend verband kunnen zijn?

72. Vs. 8-10. Doch u zult niet rabbi genaamd worden: want één is uw meester, (namelijk) Christus, en u zijt allen broeders. En u zult niemand uwen vader noemen op de aarde, want één is uw vader, namelijk, die in de hemelen is. Noch u zult niet meesters genaamd worden, want één is uw meester namelijk Christus.
Al wat hier verboden wordt heeft de Roomse kerk gedaan.
Het is zo, men moet dit woord niet naar de uiterste letter nemen, men kan er redelijker wijs niet in lezen, dat het reeds verkeerd zou zijn om iemand de titel van meester, vader of leraar te geven. Jezus veroordeelt niet de woorden maar de geest, die zij in Israël openbaarden. Hij wil dat de christelijke kerk gegrondvest zij op het beginsel van gelijkheid van al haar leden en hij veroordeelt alle ongelijkheid, die niet zeer bepaald uit enige dringende en wettige noodzakelijkheid voortvloeit.
De Roomse kerk daarentegen heeft de innerlijke levensregeling der kerk als priesterregering en alleenheerschappij in de strengste zin des woords opgevat, zelfs de ordening van enig krijgsleger kan geen meer gesloten stelsel bieden. De gewone leek bezit geen enkel recht meer, hoe ook genaamd, geen in het beheer der kerk, geen in de keus des priesters, geen vooral in de dingen, die tot de leer betrekking hebben, want zonder misdadig te worden kan hij niet verwerpen, noch zelfs onderzoeken, wat hem de kerk te geloven geeft. De priester, met alle mogelijke rechten gewapend, ook hij bezit als op zichzelf staand persoon niet één recht. Onvoorwaardelijke gehoorzaamheid bindt hem aan zijn bisschop; onvoorwaardelijke gehoorzaamheid bindt de bisschop aan de paus, en de paus op zijn troon is het meest slaaf van allen, want hij is de slaaf van de ganse kerkelijke toestel, waaraan hij niets kan losmaken, niets ook loslaten, of alles stort ineen en hij met en onder het ganse kunstgevaarte. Werkt aan de een zijde eens uit, wat het Rooms kerkelijk regeringsstelsel in zijn aard, verband en

werking is, en stelt daarnevens niets anders en niets meer dan deze weinige woorden van de Heere - en u ziet een der sprekendste ja der schreeuwendste tegenstrijdigheden, waarvan de geschiedenis melding maakt.

73. Vs, 14. Wee u, gij Schriftgeleerden en farizeeën, gij geveinsden! want gij eet de huizen der weduwen op, en dat onder de schijn van lang te bidden....
Ook bestaat er een kerk, waarin de armen menigmaal van het allernodigste de penning moeten nemen, geëist voor gebeden, missen en andere dingen; een kerk, waarin de geestelijkheid, als men maar werkeloos toeziet, langzamerhand al de rijkdom fles lands verzwelgt, zoo- dat zij op het laatst nauwelijks anders dan een kring van armen om zich heen heeft. Dan beroemt zij er zich op voor dezen een tweede voorzienigheid te zijn, maar is daarom niet minder oorzaak van hun tegenwoordige en blijvende armoede. Vergelijkt die landen met de oorden, waar dat juk is afgeschud, en ziet, hoe het er staat met de landbouw, nijverheid of koophandel. Al deze bronnen van openbare welvaart kwijnen en sterven weg, waar Rome's priesters de vrije hand hebben. Enige weinige uitzonderingen op die regel, enige goede diensten hier en daar door kloosters gedaan, dingen niets af, nemen niets weg van de waarheid dezer bewering, welke ieder, wie lust en wil heeft, overal met de daad kan bewezen zien,
74. Vs. 15. Wee u, gij Schriftgeleerden en farizeeën, gij geveinsden! want gij omreist zee en land, om één Jodengenoot te maken; en als hij het geworden is, zo maakt gij hem een kind der helle, twee maal meer dan gij zijt!
Niets is minder christelijk, dan het maken van proselieten alleen om de ijdele zelfvoldoening te hebben, dat men mensen voor zijn eigene bijzondere zienswijze ge wonnen heeft, maar niets ook is meer christelijk dan dat men proselieten te maken zoekt, om hen ware Christenen te doen worden.
Iedere waarachtige overtuiging zoekt zich uit te breiden en moet dat doen. Zo veroordelenswaardig een geweldig of arglistig maken van bekeerlingen is, even on-rechtvaardig en dwaas zou het zijn een zelfden blaam te werpen op liefdevolle, opene, ruiterlijke middelen om anderen voor onze overtuiging te winnen. Ziet toe, dat ge u niet laat medeslepen tot de algemeen minachting, die op het woord proselietenmakerij drukt, want doorgaans is die luid uitgesproken minachting niets anders dan onverschilligheid voor of zelfs verachting en versmading van de godsdienstige waarheid. Hadden onze voor-
ouders zo gedacht, hadden zij over het maken van bekeerlingen geoordeeld als zekere mannen van onze tijd, zij zouden heidenen en Joden gebleven zijn en wij, hun kinderen, zouden het nog wezen. Heeft Jezus al het proselieten maken der farizeeën veroordeeld, hij ook was bet, die tot zijn apostelen zei: gaat heen, maakt in ij leerlingen uit alle valken. Wat is dat anders dan: gaat heen, maakt mij proselieten? Wanneer iemand tot u komt met het evangelie in handen en die in naam van uw eeuwig belang u bidt, om te onderzoeken, wie u zijt en waar u staat, - vreest, dat u zo iemand afwijzende, niet misschien een van God u beschikt middel tot uw hoger welzijn verwerpt.

75. Vs. 16, 18. Wee u, gij blinde leidslieden! die, zegt: zo wie gezworen zal hebben bij de tempel: dat is niets; maar zo wie zal gezworen hebben bij het goud des tempels, die is schuldig. .. . en zo wie zal gezworen hebben bij het altaar, dat is niets; maar zo wie gezworen zal hebben bij de gave, die daarop is, die is schuldig.
Wie zou gedacht hebben, dat, nadat de Heere de ellendige onderscheidingen der farizese kunst om gewetensvragen op te lossen veroordeeld had, gelijk hij ze veroordeeld heeft, diezelfde kunst met geheel dezelfde verschijnselen in zijn kerk

weder opkomen en bloeien zou? Het is bekend hoe grote uitbreiding zij onder Christenen gekregen heeft. De Jezuïeten alleen hebben er honderden boekdoelen over volgeschreven, en die honderden waren maar een toevoegsel tot een schat van anderen, die niets meer waard waren dan deze. De christelijke zedenkunde wordt er in die boeken toe gebracht om toe te staan, wat een bloot natuurlijke zedenkunde, zelfs de meest flauwe en verslapte, nooit toegestaan heeft. De wereldling, die zo diep mogelijk in zonde is weggezonken, zal niet in het openbaar op zijn lippen nemen, wat zekere leraars in de vorm van zedelijke grondstellingen of levensregels ten behoeve van diefstal, leugen, echtbreuk, moord, enz. hebben durven neerschrijven. Bij zachte overgangen en al uitspinnende, weten zij alle onderscheid tussen goed en kwaad, tussen waarheid en leugen te doen wegvallen. Er was geen misdaad of gruwel, of door deze boeken voorgelicht, werd het mogelijk er zich zonder gewetenspijn aan over te geven en niet alleen zonder gewetenspijn, maar zelfs met volkomen rust des gewetens. Zo er al vier of vijf van dit slag van geschriften te Rome veroordeeld zijn, over de grote meerderheid is zulk een vonnis niet geveld en dit zal daar ook wel nooit gedaan worden. Zijn zij er ten minste vergeten? Hoe gaarne zou men het geloven, maar neen, nog jaarlijks worden er van dezelfde soort gemaakt, en het onderwijs op de seminaries is op deze vreselijke handboeken gebouwd.
Wanneer de kunst om gewetensvragen tot oplossing te brengen ook al niet op zulke gewetenloze schandelijkheden uitliep, welk een onderscheid zou er dan toch nog altijd blijven tussen haar kleingeestige voorschriften, grenzenloze onderscheidingen, enz. en de brede, koninklijke, grondslagen der evangelische zedenleer! In de genoemde kunst geen wetten meer, maar duizend kleine regels met duizend kleine uitzonderingen; geen stevige kabeltouwen tegen de storm der hartstochten bestand, maar koordjes, draadjes en nog eens uitweefsels van draadjes, die gij, als u wilt, het een na het ander of zelfs het een door het ander breekt. Is het zo, dat Jezus gewoon is het geweten te binden? Ziet u hem in zijn redenen ontelbare kleine levensregels opeenhopen! Welk woord staat in zijn zedenleer, dat niet een vrij beroep is op de grootste en hoogste beginselen des waarachtigen levens! En wanneer wij het oog vestigen op de apostelen, zien wij hen het onderwijs des meesters ontwikkelen door eindeloze uitspinningen, die ten slotte al de zonden en schandelijkheden bestaanbaar maakten met het evangelie en geoorloofd voor God?

76. Vs. 23. Wee u, gij Schriftgeleerden en farizeeën gij geveinsden! want gij vertient de munt, de dille en de komijn, en u laat na het zwaarste deel wet, namelijk, het oordeel en de barmhartigheid en het geloof. Deze dingen moest men doen en de andere niet nalaten.
Het gevaar was u zo straks voor ogen, dat er in gelegen is, om de zedenleer in kleine regelen uit te snijden; ziehier de gevaren om de vroomheid tot een aantal onbeduidende handelingen te versnipperen. Dan laat men, leert ons Jezus, het zwaarste allengs achterwege, dan houdt men op te doen, wat God voor alles gedaan hebben wil, datgeen, wat het eigenlijk wezen der vroomheid is.
Het is zo, de Roomse kerk heeft nooit met ronde woorden geleerd, dat men zich door allerlei versnipperde kleine handelingen ontslagen kan rekenen van de Godsvrucht des harten, maar ook de farizeeën leerden zo iets niet. Wat Jezus hun verwijt, is, dat zij door hun nauwgezetheid op dingen van geen het minste zedelijk belang niet anders konden dan er toe komen, om zich gerust te stellen ten aanzien van hun ontrouw aan de grote en wezenlijke geboden Gods. Zo moet het noodwendig overal gaan, waar die kleine, nietige oefeningen genoegzaam vermenigvuldigd en genoegzaam aanbevolen zijn, om de aangewezen kansrekening enigszins te wettigen. In de landen waar de

Roomse kerk op dit punt heeft kunnen doen, wat zij wilde, in Italië, in Spanje, in Mexico, in Brazilië en elders gaat de meest stipte uitwendige godsdienstigheid openlijk gepaard met slechte en ergerlijke zeden, met kwade trouw, met diefstal, met roof en met vat niet al; en wat aangaat landen, waar het stelsel niet zo heeft kunnen wortel vatten, waar het staatsonderwijs niet toelaat, dat men er toe komt, om een straatrover en gelijktijdig een bijgelovig vrome te zijn, zélfs daar ook draagt het stelsel zijn eigenaardige vrucht. Er is een buitengewone helderheid en vastheid van geest en een ware en diepe vroomheid des harten nodig, zal men aan de gedurig werkzame verleiding kunnen weerstand bieden, om zichzelf voor godvrezend te houden reeds alleen omdat men kerkelijk nauwgezet en stipt is, omdat men getrouw is in het vasten, enz. Men zegge niet, dat dit toch allen goede middelen tot ontwikkeling, ondersteuning en bevordering van ware godsvrucht zijn, neen, verre van daar, het zijn zo vele hinderpalen op haar pad; de beste middelen, die kunnen worden uitgedacht, om haar te belemmeren, te verlammen te verstikken.
Men heeft zijn voordeel willen doen met het door Jezus er bij gevoegde, u deze dingen moet men doen en de anderen niet nalaten." Maar van welke andere dingen sprak Hij? Van mensengeboden? Van oefeningen aan de wet van Mozes toegevoegd? Neen. Hij sprak van de kleine tienden, die te betalen waren en de wet der tienden was, bij de Joden, een Goddelijke wet. Uit het woord des Heeren is dus niets af te leiden ten gunste van zaken, van welke dit niet geldt, en die zich uit de Schrift niet laten rechtvaardigen; niets af te leiden vooral ten gunste van waarnemingen, die niet alleen geen grond hebben in het Evangelie, maar die in lijnrechte strijd staan met deszelfs geestelijken zin,

77 vs. 25. Wee u, gij Schriftgeleerden en farizeeën, gij geveinsden! want gij reinigt het buitenste des drinkbekers en des schotels, maar van binnen zijn ze vol roof en onmatigheid.
Nieuwe vorm van hetzelfde verwijt, nieuwe waarschuwing voor elke kerkgemeenschap, welke het de mensen gemakkelijk zal maken, wat Jezus hier veroordeelt, om van buiten rein en van binnen onrein te zijn. Aan al wat tot de vorm der godsdienst behoort, kleeft, het moet bekend worden, dat gevaar aan, en zelfs de allereenvoudigste eredienst kan dienstbaar gemaakt worden, om schijnheiligheid aan te kweken. Maar zou dit een reden zijn om hun aantal al meer en meer zeker te vermenigvuldigen door nodeloze uitbreiding van plechtigheden en praal? Zou dit meer bepaald een reden mogen zijn, om oprechte en eenvoudige mensen in het gevaar te wikkelen van zichzelf te misleiden over de' ware gesteldheid van hun hart voor God, door het geloof bij hen aan te kweken, dat zij reeds goede Christenen zijn, omdat zij bij een godsdienstige vertoning, gezang of dergelijke zijn tegenwoordig geweest?!

VIER-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Jezus voorzegt de ondergang des tempels. Rampen, die over de Joden komen zullen. De oordelen Gods over het Joodse volk zijn een beeld van het jongste gericht.

78 vs. 35. De hemel en de aarde zullen voorbijgaan, maar Mijn woorden zullen geenszins voorbijgaan.
Hoort welk een hoge en heilige waarde Jezus aan zijn woorden toeschrijft. Hemel en aarde zullen voorbijgaan, maar zijn woorden niet. Wie daarvan één weerspreekt, op welke wijze ook, komt hij niet in treurig verzet tegen deze verklaring? Wie zulks met woord of daad waagt, verklaart hij niet als zonder waarde, als voorbij gegaan, wat

Jezus verklaart dat nooit voorbijgaan zal? - Wanneer iemand alzo in zijn geloofsbelijdenis of in zijn godsverering vindt, wat het ook zij, dat hem voorkomt met de letterlijke inhoud of wel met de geest des evangelies te strijden, hij gunne zijn ziel geen rust, voordat hij de zaak tot volkomen helderheid heeft gebracht. Het mag gij gedurende geen enkel ogenblik onverschillig zijn, of gij met uwen Heer en Meester in overeenstemming zijt of niet.
Vs. 36 verv. Toekomst van de Christus. Opwekking tot waakzaamheid.

VIJF-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
De wijze en dwaze maagden. Gelijkenis der talenten. Herhaalde voorstelling van het laatste oordeel.

79 vs. 32, 34, 41, 46. En voor Hem zullen alle volken vergaderd worden, en hij zal ze van elkander scheiden, gelijk de herder de schapen van de bokken scheidt. Alsdan zal de koning zeggen tot degenen die aan zijn rechterhand zijn...., dan zal hij ook zeggen tot degenen die aan zijn linkerhand zijn ...., en deze zullen gaan in de eeuwige pijn, maar de rechtvaardigen in het eeuwige leven.
Ziet hier maar broeder, ontwikkeld, wat reeds herhaaldelijk ons voorkwam. (Zie noot 5 en 37.) Is hier meer zweem van het bestaan van een vagevuur? Wie kan ween, dat Jezus, als het bestond, er van had kunnen zwijgen bij een zo uitgebreid onderwijs aangaande het jongste gericht.

ZES-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
De overpriesters houden raad tegen Jezus. Judas beraamt het plan om hem over te leveren. Jezus beveelt het bereiden van de paasmaaltijd. Hij zit met zijn discipelen aan de maaltijd aan.
80 vs. 26. En als zij aten nam Jezus het brood, en gezegend (*) hebbende, brak hij het en gaf Het den discipelen en zei: neemt, eet, dat is Mijn lichaam.

> De Vulgata schrijft: „accepit Jesus panera, et een dizit, as fregit," en het concilie van Trente haalt daaruit het denkbeeld van een zegening, wijding des broods, als eerste bewijs ten gunste der transsubstantiatie. Het Latijnse woord, kennelijk met dat doel gekozen, voegt zich naar zulk een gebruik; maar de oorspronkelijk Griekse uitdrukking in genen dele. Jezus zegent niet het brood, maar hij zegent, dat is, dankt en looft God, en breekt daarna het brood. Hetzelfde wordt nog sterker gezegd in het Griekse woord, dat in het volgende vers is gebruikt, bij het spreken van de beker, en dat nooit iets anders dan dank zeggen betekent. Dit laatste woord alleen wordt door Lukas (Luk. XXII: 19) en door Paulus (1 Cor. XI: 24) gebruikt.

Daar wij meer dan eens zullen moeten terugkomen op de laatste woorden van dit vers, zal ik hier maar enkele algemeen opmerkingen maken.
De transsubstantiatie, zo zegt men, is een wonder. Wat zou het kunnen betekenen, dat wij haar niet begrijpen? Alle dingen zijn immers mogelijk bij God.
Ja alle dingen zijn wel mogelijk bij God, maar daaruit volgt nog niet, dat God alle dingen doet, die mogelijk zijn. De mogelijkheid ener zaak bewijst op zichzelf niets, altijd die t dit bewezen te worden, dat hij, die een zaak kan doen, haar ook wil tot stand brengen, en dat zij daarom ook in waarheid plaats heeft.

Gaan wij een schrede verder. Bestaat in de zaak, over welke wij spreken, reeds wel de mogelijkheid? Is het zo onbepaald waar, dat alle dingen mogelijk zijn bij God?
Neen, want er zijn dingen, die God niet zou kunnen willen, zonder dat hij ophield redelijk en wijs, dat is, God te zijn. Kan hij willen, kan hij maken, dat een zaak te gelijk zij en niet zij? dat iets toekomends nog gebeuren moet?
Welnu, tussen deze onmogelijkheden en die van welke het leerstuk der transsubstantiatie overvloeit, is in ons oog zo weinig verschil, dat wij ieder durven uitdagen, om ons enig wezenlijk verschil daartussen te tonen. Onze rede kan zich even weinig begrip maken van een lichaam, dat op twee plaatsen te gelijk kan zijn als van een vierkant, dat nochtans niet vierkant, en van een cirkel, die niet rond is. De onwaarschijnlijkheid is, als de zaak gebeurd ware, nooit zo groot geweest, als bij de instelling zelve van het Avondmaal; daar is Jezus, vlees en been, Jezus, gezeten in de kring zijner apostelen, hij neemt en breekt zijn eigen lichaam voor hun ogen; en zij, altijd traag tot geloven, zo gereed om zich te verbazen, zij geven geen enkel blijk, dat zij iets buitengewoons hebben gezien, gehoord of vernomen!
Eén redelijke uitlegging alleen kan van dit verschijnsel gegeven worden, en zij is, dat zij de woorden van hun Heer figuurlijk en in geestelijken zin hebben opgevat. Waarom zouden zij het niet hebben gedaan? Die daar zei: "dit i s mijn li c h a a m," is dezelfde, die zij honderden malen zijn gedachten in beelden hebben horen uiten, dezelfde, die gezegd heeft: "Ik ben het brood des levens," en dan, Ik ben de weg, de waarheid en het leven," en wederom: "Ik ben de ware wijnstok; Ik ben de deur," die sprekende als geen mens gesproken heeft, boven alles rijk was in beelden en gelijkenissen, om het geestelijke en hemelse onder het bereik zijner hoorders te brengen. Ziedaar de reden waarom hun ziel er niet tegen in verzet komt, als zij hem van het gebroken brood horen zeggen: dit is mijn lichaam; en zal uw verstand en hart in hem vrede hebben, dan moet gij ook dáár de verklaring van deze zijn woorden zoeken.
Maar ons verstand heeft hier niet te oordelen, voert men ons tegen.
Verstaan wij elkander wel. Zodra iets onze bevatting alleen maar te boven gaat, ziet, dan is het redelijk, het oordeel van ons verstand een teugel aan te leggen, maar wanneer jets in dadelijke strijd is met de redelijkheid van onze geest, dan is er niets, dat aan ons verstand het recht ontnemen of ontwringen kan, om het als onbestaanbaar te verwerpen, want het is een recht, dat onze geest als het ware gedwongen wordt niet los te laten, dat hij ondanks zichzelf en geheel onwillekeurig uitoefent,
even als het oog niet anders kan dan zien, en het oor,
dan horen, ten minste zo lang daarin het zintuig des gezichts of des gehoors niet is vernietigd. Is nu de transsubstantiatie alleen maar boven het bevattingsvermogen van onze rede? Neen, laten zij, die zeggen haar gelovig aan te nemen, zichzelf maar eens rekenschap zoeken te geven van de wijze, waarop zij haar waarheid erkennen, en dan zullen zij zien, dat hun geloof op dat punt niet is een eenvoudig, redelijk geloof, gelijk bij de erkenning der wonderen, die de evangelieverhalen ons mededelen, maar een geloof, dat zij alleen verkregen hebben en blijven bezitten door een gewelddadig onderdrukken, terugdringen en als het ware versmoren van hun gezond natuurlijk verstand. Ten eeuwigen dage zal er een strijd van begrippen zijn in het denkbeeld van een lichaam, dat, blijvende wat het is, overal in zijn geheel aan vele plaatsen te gelijk zou kunnen tegenwoordig zijn.
Ook zoekt het nieuwere katholicisme op meer dan een wijze dit leerstuk met een geheimzinnig kleed te omsluieren en te vergeestelijken. Wanneer dus onze roeping medebrengt er tegen strijd te voeren, moeten wij met de eis aanvangen, dat het terug gebracht worde tot zijn ware bewoordingen, namelijk, de eigenlijk alleen geldige kracht hebbende woorden van het concilie van Trente. Het besluit (zitting XIII) luidt

dus: n vervloekt is een iegelijk die ontkennen zal, dat het lichaam en bloed van Jezus Christus, met zijn ziel en zijn godheid, waarlijk naar zijn wezen en zijn substantie (bestanddelen) in het heilig avondmaal begrepen zijn. Vervloekt, wie ontkennen zal de verandering van al de s gij b staatje (bestanddelen) des b r o o d s in het lichaam van Jezus Christus en van al de substantie des wij n s in het bloed van Jezus Christus." En het concilie Voegt er in de punten van toelichting bij: ll dat het een niet te gedogen heiligschennis is," als men bij dit punt "overdragtelijke verklaringen" zoekt in te voeren, en als men de tegenwoordigheid van Jezus Christus in het avondmaal niet onderwijst als een wezenlijke, ligehamelijke en stoffelijke.
Ziedaar wat de Roomse kerk gehaald heeft uit de woorden: "dit is mijn lichaam", en wat ieder Roomskatholieke onder bedreiging van vervloeking gehouden is als waar te erkennen. Ook zijn er niet weinigen wier geloof alleen staande blijft ten gevolge van de grote omzichtigheid waarmede, en de weinig stotende vorm waarin hun het leerstuk is medegedeeld, of ten gevolge van het vele, dat zijzelf er op hebben afgedongen, ten einde in hun eens aangenomen geloof te kunnen blijven. Wanneer aan zulken duidelijk wordt voor ogen gesteld, wat zij verplicht zijn in geloof aan te nemen, - zullen zij gewis opgehouden hebben gelovigen te zijn.
Zijn er, die niettegenstaande de duidelijke voorstelling van het leerstuk nog ween, daarin wel te kunnen berusten, wijst hen heen op de gevolgen onvermijdelijk aan hetgeen zij als waarheid erkennen verbonden, op de uitkomsten van het eens vastgesteld beginsel:
Zij zijn gehouden te geloven, dat het lichaam van Jezus geheel in elk deeltje van de ouwel is, zodat indien deze bij het ontvangen door enig ongeval komt te breken, men Jezus Christus zo vele malen in de mond heeft, als het aantal der stukken zou uitwijzen.
Zij zijn gehouden te geloven, dat het lichaam van Jezus Christus in zijn geheel in elke druppel wijn is, die de beker bevat, zodat, wanneer eens een druppel mocht gestort worden, Jezus Christus op het tafelkleed of op de grond zou liggen.
'Zij zijn gehouden te geloven, dat wanneer de ouwel eenmaal gewijd is, alsdan de wondermacht van de priester ook ieder ander kan toebehoren, daar wie de hostie in stukken snijdt, Jezus Christus zo vele malen kan vermenigvuldigen, als hij zelf maar wil.
Zij zijn gehouden te geloven, dat zo enig dier bij geval de gewijden ouwel kwam op te eten, hij dan het waar en wezenlijk lichaam van Jezus Christus in al zijn bestanddelen opgegeten heeft.
Zij zijn gehouden te geloven, dat het lichaam van Jezus Christus met zijn ziel en godheid zegt het concilie van Trente," werkelijk aanwezig blijft in zulk een ouwel, ook als die verdroogd, beschimmeld en tot bederf overgegaan is.
Zij zijn gehouden te geloven, dat een priester in het lichaam en bloed van Jezus Christus veranderen kan niet maar één ouwel of duizend ouwels, niet maar de wijn in een kleineren of groteren beker, maar al het brood, dat in enige bakkerswinkel gevonden wordt, al de wijn, die in enigen kelder aanwezig is. En inderdaad, bestaat waarlijk de macht tot het doen van het wonder der transsubstantiatie, waar zijn de grenzen, binnen welke het zou behoeven bepaald te zijn?
Nu meen niemand, dat deze gevallen en vele, die ik nog zou kunnen optellen, door mij uitgedacht en wel met de spitsvondigheid der vijandschap uitgedacht zijn. Verre van daar. Roomse godgeleerden hebben zelf al deze gevallen, als zovele rechtmatige gevolgen van de transsubstantiatie aangewezen; in al hun boeken kunt gij ze vinden, van Innocentius III tot op Bellarminus en van Bellarminus tot op de jongste godgeleerden. Alzo dan wie niet gelooft aan de bijzonderheden, die wij vermeld

hebben, aan alles, wat wij mededeelden, gelooft niet waarlijk aan het leerstuk. Voor men het ga verdedigen, vrage men zichzelf af, of men gezind is, het tot die uitersten toe te verdedigen, want zo niet, dan kunt u wel geheel van alle verdediging afzien, want ook over u is dan de vervloeking. Maar wij zullen later gelegenheid hebben op al deze bijzonderheden nader terug te komen.

81. Vs. 27. En hij nam de drinkbeker en gedankt hebbende, gaf hun die zeggende: „drinkt allen daaruit."
A 1 1 e n. Heeft het niet bijna de schijn, als had Jezus dit nadrukkelijk woord er met opzet bijgevoegd, om reeds vooruit alle voorwendsel en verontschuldiging te ontnemen aan het in de Roomse, kerk ingevoerd gebruik, om aan de tot het avondmaal komende leden der gemeente de beker te onthouden. In het vorige vers van het brood sprekende, zegt hij alleen: eet," maar hier van de wijn: „drinkt allen." (*)

> (*) Er is meer de beker onderscheidends dan dat allen, dat de nadenkende kan doen opmerken, dat de Roomse kerk met aan de gemeenteleden de beker te onthouden de instelling des Heeren niet maar verminkt, dat zij reeds daardoor alleen haar in haar symbolisch karakter vernietigt. Jezus zegt uitsluitend van de beker: (Luk. XXII 20) deze drinkbeker is het nieuwe Testament in mijn bloede; - als een woord der aanmoediging en vergunning klinkt bij zijn toereiking dat gewichtig: allen (Matth. XXVI: 27); - Paulus noemt (1 Cor. X: 16) bij name de beker: de drinkbeker der dankzegging. Bedriegt mij niet al les, dan geeft de symbolische betekenis van het Israëlitisch zoenoffer dezen sleutel tot recht verstand van de tekenen en woorden van het Avondmaal: het brood, Jezus lichaam genoemd, is zinnebeeld van de ganse Christus, van de levenden Heer; - en het nemen en eten des broeds is zinnebeeld van een vrijwillig treden in de allernauwste verbintenis en levensgemeenschap met hem, gelijk dit bij het zoenoffer de handoplegging en de dood in g des offers door de offeraar was; - en wat nu bij dat zoenoffer de b l o e d-sprenging betekende, namelijk het Goddelijk amen op des offeraars zielebede, het Goddelijk zegelteken der herstelde verbondsgemeen- schap, dat betekent voor allen, die in het brood met een oprecht hart, in waarheid gelovig, Jezus als hun Zaligmaker aannemen, de beker, als het waarachtig en voor hun zielen onbetwijfelbaar zegelteken Gods, dat zij naar de innigste wens van hun zielen werkelijk aangenomen zijn tot al de heerlijkheid en zaligheid van het nieuwe verbond. Hoe geheel voegt in deze beschouwing dat plechtig: drinkt allen daaruit en ook de apostolische lofverheffing: de beker der dankzegging. Maar zij ook maakt de bekeront- houding in de Roomse kerk tot een, onwillekeurig en onbedoeld maar daarom niet minder sprekend, symbool van hetgeen een en- evangelische herstelling van een afzonderlijke priesterstand in het Christendom uitwerkt en uit de aard der zaak noodwendig te weeg brengen moet, namelijk: de gewelddadige belemmering en verstoring van eens persoonlijke, vrije, rechtstreekse en, door de volle verzekerdheid er van, zaligmakende gemeenschap tussen elk afzonderlijk lid der gemeente en zijn enigen Heer en algenoegzame Heiland. VERT.

Men heeft op een en ander bezwaar van dezen aard geantwoord, dat de apostelen geen gewone avondmaalgangers waren. Goed; maar hoe het dan gered met Paulus woord, die tot allen (1 Cor. XI) van de wijn geheel op dezelfde wijze als van het brood

spreekt. Hoe het gevonden met de geschiedenis, die ons leert, dat het gebruik der twee tekenen eeuwen achtereen als regel heeft gegolden, dat na afwijking daarvan toch allen, die het begeerden beide tekenen bleven ontvangen, totdat in 1 120 voor goed voor allen zonder onderscheid tot een anderen regel besloten werd. Hoe het tot eenstemmigheid gebracht met het concilie van Constanz, dat (zitting XIII) het feit onweerhouden als waar erkent, ja hoe met het concilie van Trente zelf, dat minder open en oprecht toch heeft moeten erkennen, (zitting XXI) dat het gebruiken onder beide gedaanten in de eerste eeuwen "niet z e 1 d- z a a m" was.
De kerkgenootschappen, die die regel volgen, hebben dus niets anders, niets meer gedaan dan terug keren tot een oud, - (het concilie van Constanz erkent a 1 gemeen, dat van Trente, niet z e l d z a a m) gebruik, terwijl het spelen is met de geschiedenis en met de Schrift wanneer men op hoge toon hen beschuldigt, dat zij daarin iets werkelijk nieuws zijn begonnen.

Men beroept zich op redenen aan de goede orde, aan de betamelijkheid, enz. ontleend. Wat zou er van worden, zegt men, als bij een grote schare de wijn aan iedereen werd aangeboden? - Die schare zou doen, wat zij Overal doet in de bedehuizen, waar haar de beker wordt aangeboden en waar het zonder voorbeeld is, dat enig avondmaalganger iets meer deed dan door het eerbiedig nemen ener kleine teug, deel ontvangen aan de voor allen bestemden en bij allen rondgaanden beker. De gedachte aan het tegendeel kan nauwelijks anders opkomen dan dáár, waar men, na eerst door het priestergezag het geweten van zijn natuurlijke veerkracht te hebben beroofd, het gewetenloze als iets niet onnatuurlijks en bijna waarschijnlijks durft vermoeden. - Zie noot 323.

82. Vs. 29. En ik zegge u, dat ik van nu aan niet zal drinken van deze vrucht des wijnstoks, tot op die dag, wanneer ik met u dezelve nieuw zal drinken in het koninkrijk mijns Vaders.
Ware de wijn in bloed veranderd, waartoe dan nog de woorden: "vrucht des wijnstoks?" Op hetzelfde ogenblik, dat Jezus zou geleerd hebben, dat deze wijn geen wijn meer is, ziet, daar keert in zijn onderwijs de vermelding van dezelfde wijn en dat als wijn weder, en wel met een bepaald gewag maken van de oorsprong en de aard van het vocht. Men zal toch wel moeten erkennen, dat het in de mond eens priesters vreemd zou klinken, wanneer hij, gereed om de wijn als bloed van Christus te drinken, daarvan als van vrucht des wijnstoks begon te spreken.
Let nog op de zin der woorden, zoals zij daar voor u staan: «wanneer ik met u dezelve nieuw zal drinken," want zo staat er letterlijk in de Griekse tekst en niet gelijk velen vertaald hebben:,, wanneer ik met u dezelve op nieuw zal drinken." In het koninkrijk zijns Vaders zal hij haar nieuw drinken, spreekt de Heer, nieuw in de zin, waarin alle dingen alsdan door de Heilige en Almachtige nieuw, dat is, geestelijk en Goddelijk zullen gemaakt zijn. De gemeenschap tussen zijn apostelen en hem, nu nog onvolkomen en evenmin geheel van deze zinnelijke wereldorde onderscheiden als de stoffelijke tekenen van het aardse avondmaal, zal dan tot een geheel zuivere, volmaakte, Goddelijke eenheid geworden zijn. Maar wanneer de wijn reeds met het bloed van Christus zijn ziel en godheid bevat, zoals het concilie van Trente beweert, wat zou deze in de hemel nog meer in zich kunnen besluiten? In welke gezonden zin zou er dan nog sprake kunnen zijn van die nieuw te drinken?
Alles voert ons dus terug, om aan de eigenlijke en natuurlijke zin des woords te blijven hechten. De wijn, door Jezus aan zijn apostelen gegeven, is wijn geweest. De beker, dat zinnebeeld van gemeenschap en vriendschap onder de mensen, wordt in

zijn hand en met het oog op zijn volmaakt zoenoffer, het beeld van hun gemeenschap met hem, nu nog wel onvolkomen op deze aarde, maar bestemd om eens in de hemel volkomen te zijn.
Vs. 30 en verv. - Jezus voorzegt de verloochening van Petrus. Hij gaat naar Gethsemané. Zijn zielsangst. Judas komt met de bende. Petrus wil weerstand bieden, hetgeen hem door Jezus belet wordt.

83. Vs. 54. Hoe zouden dan de Schriften vervuld worden, (die zeggen) dat het alzo geschieden moet?
Jezus had de profetieën niet nodig, om Gods wil en raad te kennen; ook had hij niet nodig, door haar woord gebonden en als het ware gedwongen te worden tot volbrenging van die wil en raad. Stelt hij nu zichzelf voor, als altijd aan de Schriften gehoorzamende, als door haar verklaringen gebonden, dan doet hij dit alleen met het oog op de mensen en met oogmerk om hun die schriften der te dierbaarder te maken. De Bijbelschriften zijn daarna tot een geheel gebracht door bijvoeging van het getuigenis aangaande Christus, zijn nu geschriften allen gelijk in rang en waarde, en wij hebben dus met het oog op dat heerlijk en heugelijk Godsgeschenk recht, om te eisen, dat ieder leraar, dat ieder kerkgenootschap naar het voorbeeld door de Heere der gemeente zelf gegeven, de vervulling der schriften tot hun doel, tot hun regel, tot hun alles maken. Niemand mag zich boven de Schriften achten, niemand zich van haar bezit en haar lezing laten uitsluiten.
Vs. 57 en verv. - Jezus voor Kajafas. Verloochening van Petrus.

ZEVEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Jezus tot Pilatus gebracht. Wanhoop en dood van Judas.
84. Vs. 5 en heengaande ver worgde hij zich zelf…
Die Judas, die zijn meester verraadt, die zijn eerste misdaad met een tweede kroont, wiens naam zelfs een afschuw geworden is - die Judas, hij was als apostel deelgenoot geweest van al het door Jezus beloofde, hij was evenzeer als de overige elf in het volle bezit van de rechten eens apostels geweest.
Kan er een beslissender getuigenis worden bedacht of begeerd, om het ongerijmde aan te tonen van. de bewering, als hadden ' zekere woorden van de Heere een onfeilbaar, onuitwisbaar karakter en betekenis, geheel onafhankelijk van tijden en personen. Hebben de beloften, aan de apostelen gedaan, niet kunnen verhinderen, dat een van die apostelen geworden is, wat Judas werd, dan kunnen ook de beloften aan de gemeente gedaan, een gemeente niet beletten, tot ontaarding, afdwaling en val te komen. Heb ik niet u twaalf uitverkoren? en een van u is een duivel." "Zo had eens Jezus (Joh. VI: 70) gesproken. Indien nu een der apostelen, door de Heere zelf gekozen, desniettegenstaande de voorrechten en de rang van apostel heeft kunnen verliezen, dan is het geheel en tastbaar ongerijmd, om te durven beweren of te willen voor waar houden, dat een van hun opvolgers, door feilbare mensen verkozen, reeds daardoor noodzakelijk bezitter van al die rechten moet zijn; dan is het geheel en tastbaar ongerijmd, dat beloften, die niet vervuld werden in Judas, één der apostelen, n o o d w e n d i g in andere mensen zouden moeten vervuld worden.
Vs. 11 en verv. - Jezus voor Pilatus. Kruisiging. Vele der vrouwen staan van verre.

85. Vs. 56. .... onder welke was.... Maria, de moeder van Jakobus en Joses.
Dit is die e n i g e plaats, op welke men de stelling heeft pogen te bouwen, dat de broeders des Heres slechts neven waren. Daar deze zelfde Maria elders als de zuster

van de moeder van Jezus wordt aangeduid en deze zelfde namen Jakobus en Joses (Matth. XIII) voorkomen onder die van het viertal, dat Jezus broeders wordt genoemd, heeft men gemeend, uit een en ander veilig en bij wettig besluit te mogen afleiden, dat het hier dezelfde personen van daar gold en dat derhalve alweder bij wettige gevolgtrekking de vier namen, namen van Jezus neven waren.
Maar bewijst nu zulk een gelijkheid van namen terstond en meer dan waarschijnlijk, dat de personen daar en hier wel dezelfde moeten zijn? Twee broeders van Jezus, twee van een viertal, dragen dezelfde namen als twee zijner neven, is dat zo iets zeldzaams en ongehoords, dat men er zonder anderen grond zulk een besluit uit trekken mag? Men merke op, dat zulk een verschijnsel, bij ons reeds zou zeer gewoon, bij de Joden nog veel meer moest voorkomen, ten gevolge van het klein getal eigennamen bij hen in gebruik. u hebt hier, met lette er wel op, zelfs twee zusters, beiden Maria geheten. In de apostellijst treffen wij er twee aan, die Simon, twee die Jakobus, twee die Judas heetten. Zonder dat wij buiten de kring der geschiedenis van Jezus en de apostelen behoeven te gaan, kunnen wij er nog meer vinden, die de naam Maria, Simon of Judas droegen. Uitgebreide werken zijn tot rechte onderkenning van de beide Jakobussen geschreven, en geleerde Rooms-katholieken hebben het niet beter tot klaarheid kunnen brengen dan anderen, ja zijn even als die onder elkander oneens gebleven.
Een zaak alleen is zonneklaar, en die zaak, welke wij vroeger reeds noemden, is: dat de Evangelieschrijvers zelfs in de verste verte niet hebben vermoed, dat er ooit uiteenlopende beschouwingen over dit punt zouden kunnen ontstaan.
Merkt het op, welk een allerhoogst gewicht men ter een zijde aan het vraagstuk zelf hecht, en ten tweede, hoe men genoodzaakt is, het gehele vraagstuk afhankelijk te maken van een klein deel van een tekstvers, een kleine, los daarheen geworpen aanmerking in een verhaal van andere zaken, van twee namen eindelijk, die niets bewijzen, omdat zij evenzeer door vier als door twee personen kunnen gedragen zijn. Ziedaar aan welk dun, ragdun draadje men een leerstuk, waar zoveel gewicht aan gehecht wordt, moet vastknopen, - en dan nog is het, gelijk u ziet, niet mogelijk, de knoop zo te leggen, dat hij sluit.
Vs, 57, verv. Jezus begraven.

ACHT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

De opstanding. Jezus verschijnt aan de vrouwen en daarna aan de apostelen. - Hij geeft hun last om heen te gaan en alle volken tot zijn leerlingen te maken en hen te dopen.
86. Vs. 20. En ziet, ik ben met ulieden al de dagen tot de voleinding der wereld.
Dit woord, waaruit men bij afleiding zo veel heeft getrokken, zegt van dat alles werkelijk niets meer dan andere, die wij reeds gadesloegen en waaraan wij nu herinneren.
Indien het naar de letter niet waar kan zijn, (noot 17) dat wie bidt, ontvangt; Noch ook (noot 53) dat, als twee personen eenstemmig om een zaak bidden, die hun zeker zal geworden; Noch ook (noot 54) dat, waar twee of drie personen in Jezus naam vergaderd zijn, de Heere daar altijd in het midden is;
Indien een apostel, door Jezus zelf verkozen, erfgenaam van al de beloften, die de apostelen ontvingen, is kunnen uitvallen, (noot 84) om minder dan niets te worden. Indien er, met één woord, in de evangeliegeschiedenissen beloften voorkomen, die de ervaring en ons gezond verstand ons dringen, om ze terug te brengen en te houden binnen de grenzen van een vervulling, waaraan niets wonderdadige kleeft, - is er iets, dat als deugdelijk bewijs kan worden aangevoerd, dat deze nieuwe belofte een meer

bepaalden zin en een onfeilbare, duurzame, wonderdadige vervulling heeft moeten ten gevolg hebben?
Merkt zelfs op, dat hier ter plaatste de woorden nog meer dan elders van algemeen zin en strekking zijn. Alleen door gevolgtrekking op gevolgtrekking te stapelen, kan men er eindelijk langs langen weg toe komen, om er in te zien, wat de Roomse kerk er bepaald in zien wil.
"De apostelen," zegt men, konden niet leven tot de voleinding der wereld, alzo heeft Jezus met deze woorden op hun opvolgers gedoeld. De apostelen waren in het bezit van de waarheid; wanneer dus Jezus met hen, dat is hier, met hun opvolgers is, dan heeft dit ten doel, om de waarheid in hun handen zuiver en ongeschonden te bewaren, - en ziedaar, de onfeilbare kerk." Met zulk een redeneerkunde kan men het met bewijzen ver brengen. Het is zoo, men zou dan ook nog moeten bewijzen, dat die kerk juist de Roomse is, maar op dit punt spreekt en handelt Rome, als ware reeds alleen het denkbeeld ongerijmd, dat het wel eens anders zou kunnen zijn. De kerk, dat is zij, - en daarmede is alles gezegd en afgedaan.
Maar wij, wat zullen wij van deze belofte zeggen? - wat wij van al de vroegere, geheel soortgelijke beloften gezegd hebben. Vat haar naar de geest op en u leest hier een treffende bemoediging voor de apostelen en - voor allen, die na hen aan dezelfde taak zullen werkzaam zijn, in een woord, voor alle gelovigen. Jezus i s met hen in al hun arbeid, bij al hun beproevingen, overal en altijd. Maar wilt u in een nadere bepaling treden, wilt u de beloften binnen tastbare grenzen brengen, wilt u een stelsel bouwen, waar hij alleen zijn liefde geopenbaard heeft, - dan is er geen grenspaal meer voor de aanmatigingen, die men op de letter van dit woord als grondslag bouwen kan, maar tevens verliest uw vertrouwen op die belofte allen redelijke grond. U verkeert haren aard, u laat haar zeggen, wat niet één soortgelijke belofte zegt, en wat nergens de uit' komst als de waren zin van één dezer heeft doen kennen.
Nog één opmerking, reeds (in. noot 45) gemaakt en die hier niet minder treffend. spreekt en ter zake die t:
Indien dat: „Ik ben met u," die geregelde, stelselmatige hulp in zich sluit, waarop de Roomse kerk zich zoveel laat voorstaan, - zou zich dan die hulp juist tot het leerstellige alleen beperken? Nee, Jezus met ons is een belofte, die niet minder aan heiligheid dan aan waarheid doet denken. Wanneer ik tot iemand . Zeg: «de Heere Jezus zij met u!" is het duidelijk, dat ik hem vooral niet minder toewens, dat hij door de Heere op de weg van matigheid, rechtvaardigheid en godzaligheid moge bewaard worden, dan dat hij in het bezit van een zuivere, in alles juist geformuleerde geloofsbelijdenis moge blijven. Ten aanzien der Roomse kerk noodzaakt u het onverbiddelijk geschiedblad, om deze twee punten ten enenmale gescheiden en verre van elkander te houden; dáár moet dat « ik ben met u" ten opzichte van het leerstuk vervuld zijn gebleven in tijden, toen er van vervulling in enige andere zin niet in het allerminst sprake meer wezen kon; daar moet Jezus met Alexander VI als paus zijn geweest, hoewel diezelfde Alexander VI als mens was, al wat men zich in het allerlaagst gezonken schepsel denken kan.
Nog eens, waarop zou. die onderscheiding van. waarheid en vroomheid zich met de geringste schijn van grond kunnen laten bouwen? Welk bewijs, welk spoor, welke schijn is hiervan in de belofte zelve te vinden?
Hoe heeft men het er in kunnen lezen, dat er in dat „ik ben met u," - alleen sprake was van leerstukken en niet van wandel? Indien het onloochenbaar is, dat door de verdorvenheid der mensen de belofte voor de grotere helft bij hen onvervuld is gebleven, hoe dan te bewijzen, dat in diezelfde personen de andere, minder

belangrijke helft altijd en langs wonderdadige weg haar vervulling heeft moeten verkrijgen?

HET HEILIG EVANGELIE
NAAR (DE BESCHRIJVING VAN MARKUS.

EERSTE HOOFDSTUK.

Prediking van Johannes de Doper (noot 2). Jezus door hem gedoopt. Jezus vangt aan te prediken. Roeping van Petrus en Andreas (noot 8). Genezing van een bezetene. Genezing van Petrus schoonmoeder (noot 21) en van een me1aatsche.

TWEEDE HOOFDSTUK.
Genezing van een geraakte. Verbazing der Joden op Jezus zeggen tot de kranke, dat zijn zonden hem vergeven zijn. Jezus antwoord (noot 22). Roeping van Mattheüs. Waarom Jezus niet schroomt, om zich in het midden van mensen van minder zedelijk leven te bevinden. Waarom zijn discipelen niet vasten. De sabbat is gemaakt om de mens, de mens niet om de sabbat.

DERDE HOOFDSTUK.
De mens met een verdorde hand. Andere genezingen. Namen der twaalf apostelen; die van Petrus opent de lijst (noot 24). De menigte vervult het huis waar Jezus is, Vs. 21. En als degenen, die hem bestonden, dit hoorden, gingen zij uit, om hem vast te houden; want zij zeiden: hij is buiten zijn zinnen.
Deze bijzonderheid werpt een nieuw licht over het verhaal, dat wij reeds bij Mattheüs lazen (Matth. XII: 46-50) en dat Markus herhaalt (vs. 31-35).
Men komt Jezus berichten, dat zijn moeder en zijn broeders naar hem vragen; alzo behoorde zijn moeder ook tot de naastbestaanden, die gekomen waren o m hem te vatten, omdat zij geloofden, dat hij buiten zijn zinnen was. Toen Jezus, twaalf jaren oud, er van sprak, in de dingen zijns vaders te moeten zij n, verstond Maria dat niet, zoals ons Lukas (IL 50) mededeelt. Hier, twintig jaren later, begrijpt zij haren zoon evenmin. Wat wordt er dus van die hoge en Goddelijke wijsheid, waardoor zij, naar de voorstelling der Roomse kerk, medearbeidster geworden is aan het raadsplan Gods en het werk van de Zaligmaker?
Men heeft de betekenis van dit verhaal zozeer gevoeld, dat men niet geschroomd heeft, er de kracht aan te ontnemen, door in de Vulgata een schriftvervalsing te brengen.
De evangelist gaat, nadat hij (vs. 21) gezegd heeft: a en als degenen, die hem bestonden, dit hoorden, gingen zij uit, om hem vast te houden, want zij zeiden: Hij is buiten zijn zinnen," na een verklarende tussenrede, waarin de oorsprong dier mening wordt aangetoond, zijn verhaal vervolgende, (vs. 31) aldus voort: zo kwamen dan zijn broeders en zijn moeder; en buiten staande.... enz. Dit zo... dan, dat zonneklaar Maria insluit bij de personen, die in vs. 21 genoemd zijn, - laat de Vulgata weg. Zij geeft eenvoudig: et v e n i u n t mater ej us et fratres. (En zijn moeder en zijn broeders komen, enz.) Het tweede gedeelte van het verhaal wordt op die wijs een nieuw verhaal, en alle moeilijkheid is verdwenen. Die weglating bewijst met dat al, dat men de moeilijkheid groot en niet gemakkelijk te vereffenen gevonden heeft.
Vs. 22 en verv, - Gevoelen der Farizeeën
over Jezus. De lastering tegen de Heiligen Geest (noot 32, 33). De moeder en de broeders van Jezus (noot 34 en 85). Zijn antwoord met betrekking tot zijn moeder en zijn broeders (noot 35).

VIJFDE HOOFDSTUK.
Gelijkenis van de zaaier, van het zich voor mensenoog onmerkbaar ontwikkelend graan, van het mostaardzaad.
VIJFDE HOOFDSTUK.
Genezing van een bezetene en een vrouw, die sinds twaalf jaren krank was geweest. Opwekking van Jaïrus dochtertje.

ZESDE HOOFDSTUK.
Verbazing der Joden.
88. Vs. 3. Is deze niet de timmerman, de zoon van Maria, en de broeder van Jakobus en Joses, en van Judas en Simon? En zijn zijne zusters niet hier bij ons? En zij werden aan hem geërgerd.
Markus haalt de gebezigde woorden enigszins anders aan dan Mattheüs, en dat verschil bevestigt en versterkt op eigenaardige wijs, wat wij (noot 38) hebben gezegd.
In Mattheüs bericht worden Jakobus, Joses, Judas en Simon broeders van Jezus genoemd, hier noemt men Jezus hun broederen bezigt dat woord als tegenhanger van zoon van Maria, terwijl tegen het woord broed er s, in Mattheüs verhaal, het woord moeder overstaat. Alles heeft dus een anderen vorm en toch is hier, gelijk bij de anderen evangelist niets, dat tot het vermoeden leidt, dat enig woord niet in zijn eenvoudige, natuurlijke zin zou gebezigd zijn, dat broeders als neven moeten begrepen worden.
En zij werden aan hem geërgerd, namelijk, aan zijn geringe afkomst naar de vlese. Zou het gevoelen, dat Jezus van broeders en zusters beroven wil en aan de geschiedenis van 's Heeren geboorte zoveel wonderdadigs verbindt, waarvan de letter des evangelies niets meldt, wel in zijn oorsprong op cellen anderen wortel zijn gegroeid? Is het niet voortgevloeid uit het streven, om al het gewoon menselijke, voor zoveel zich daartoe de evangelieverhalen lieten dwingen, uit de geschiedenis van hem te verwijderen, wiens kerk men op de eigen grondvesten der Romeinse wereldmonarchie wenste op te bouwen?

Vs. 7 en verv. Jezus zendt de apostelen twee aan twee uit. Zij prediken de weg der bekering.

89. Vs. 13. En zij wierpen vele duivelen uit, en zalfden vele kranken met olie, en maakten ze gezond.
Men heeft in deze woorden het laatste oliesel willen zien. Maar hoe het dan te stellen met de laatste woorden,, en maakten ze gezond." De zalving hier vermeld is dus een wonderdadige, voor de zieken tot genezing werkzaam door de krachten van God aan de apostelen verleend. Deze zalving heeft de lichamelijke genezing der kranken tot doel en behoort tot die uitwendige vormen, ook door de wijsheid des Heeren somtijds nodig geacht; bij voorbeeld, toen hij met speeksel slijk maakte en dat op de ogen des blinden streek (Mark. VITI: 23). Er is dus, de olie als vloeistof natuurlijk niet medegerekend, niets gemeens tussen deze voor het lichaam geneeskrachtige zalving en het laatste oliesel, het sacrament voor stervenden, in de Roomse kerk. - Zie 455.
Vs. 14 en verv. - Dood van Johannes de Doper. Zijn begrafenis (noot 39). Vermenigvuldiging der broden. Jezus wandelt op de zee.

ZEVENDE HOOFDSTUK.
Enige van Jezus discipelen eten zonder zich, naar de inzetting der Joden, de humden te hebben gewassen.

90. Vs. 5. Daarna 'vraagden hem de Farizeeën en de Schriftgeleerden; "Waarom wandelen uw discipelen niet naar de inzetting der ouden, maar eten het brood met ongewassen handen?"
De Farizeeën beschouwden dus als onrein alles wat niet naar zekere bepaalde wettische vormen gereinigd was, en ziet, hoewel het begrip van reiniging en reinverklaring een hoofdzaak der Mozaïsche instellingen is, berispt hen Jezus, als ware hun denk- en handelwijze geheel uit henzelf. Waarom doet de Heere zo? Omdat Gods inzetting door der ouden inzetting en hun beoefening van die laatste geheel van geest, van karakter en betekenis, veranderd was; omdat de uitwendige reinheid, in plaats van voor hen gebleven te zijn een zinnebeeld van de voor een heilig' God onontbeerlijke reinheid des harten, bij hen de hoofdzaak, ja maar al te dikwijls alles, en daardoor naar de geest der Goddelijke verordening in wezenlijkheid niets geworden was. Jezus neemt daarom uit hun geestdodende overdrijvingen aanleiding om te leren, dat onder de nieuwe wet, de wet des geestes, reinheid des harten niet maar alleen het wezenlijke, maar het een en alles is. Door dat onderwijs veroordeelt hij vooruit en als uit voorzorg een terugkeren in zijn gemeente tot vormen, die de oude dwaling der Farizeeën in nieuwe gedaante zouden te voorschijn brengen. Zo zijn er dan onder het evangelie geen voorschriften, die de onderhouding van een wettische, enkel uitwendige, vormelijke reinheid of reiniging .beogen.

Vs. 6 en verv. - De geboden van mensen (noot 40). Behartiging van het kleine met verwaarlozing van het grote (noot 76). Wat de mensa waarlijk verontreinigt (noot 41).
91. Vs. 16. Zo iemand oren heeft om te horen, die hore.
Door deze plechtige betuiging geeft ons de Heere de maatstaf in handen, van het gewicht, dat wij aan al die woorden moeten hechten, welke haar voorafgaan. Beseffen wij dit, gelijk het door ons moet gevoeld worden, dan is ook ons onze roeping en ons recht duidelijk, om alle herhaling van het door Jezus in de Farizeeën bestrafte, als in strijd met de geest des Christendons te verklaren.
Geen geboden van mensen mogen zelfs nevens de wet van God staan, geen waarneming van uiterlijkheden mag worden aanbevolen als dienstig tot aankweking van geestelijke godsvrucht. Onder het nieuwe verbond is reinheid of onreinheid des harten het alles afdoende, het beslissende voor onze rust, onze blijdschap, onze zaligheid.
Vs. 17 en verv. Verklaring van het voorafgaande. Verschillende genezingen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.
Vermenigvuldiging der broeden. Men begeert van Jezus een teken uit de hemel. De zuurdesem der Farizeeën. Jezus vraagt zijn leerlingen naar het oordeel der mensen over zijn persoon.
92. Vs. 29. Maar u lieden.... enz. -- Vs. 33. Maar hij zich omkerende.... enz.
Gij ziet het, zoals ik in de 44ste noot reeds zeide, Markus deelt het begin en het slot van dit gesprek mede, maar laat het midden: "Gij zijt Petrus, enz. weg. Merkt op, dat de overige deden van dit hoofdstuk geenszins een verkorting van Mattheüs zijn. Integendeel, u vindt meer bijzonderheden, die bij de eersten evangelist gemist worden. Het een en ander moge ons voldoende bewijzen, hoe weinig belangrijk in kerkelijk opzicht Markus de weggelaten woorden rekende.
Hier tegen voert men aan, dat Markus waarschijnlijk onder leiding van Petrus geschreven en dat Petrus hem die woorden uit nederigheid heeft laten wegnemen.

Wanneer die woorden werkelijk inhielden, wat de Roomse kerk hieromtrent beweert, zou Petrus, al ware hij nog zo nederig van harte geweest, ze in dat geval hebben kunnen of mogen weglaten? Zo zou hij immers die oorkonde, welke voor de kerk van het hoogste gewicht is, aan de toekomende geslachten, ja aan het evangelie zijn toekomstig alvermogen onttrokken hebben, want naar het Roomse stelsel is het evangelie niets dan door de kerk, en is de kerk alleen, wat zij is, door het pausdom, door de paus. Petrus heeft, wanneer de woorden de voorgewende betekenis bezitten, geen vrijheid kunnen hebben om ze weg te laten, tenzij men op het standpunt der Roomse kerk zo ver zou willen gaan van te willen beweren, dat hij, die het toonbeeld was van nederigheid en zeggen mocht; leert van mij, dat ik nederig ben, bij zijn apostel achterstaat, omdat hij de heerlijkheid, hem, van de Vader tot heil der wereld gegeven, niet voor ons bedekt gehouden en der vergetelheid prijs gegeven heeft.
Ten slotte vergete men niet, dat Markus, in de weglating niet alleen staat, maar dat ook in de evangeliën van Lukas en Johannes te vergeefs naar de bedoelde woorden wordt gezocht.
Vs. 34 en verv. - Het dragen van zijn kruis. De kostbaarheid der ziel. Onmogelijkheid om haar voor geld te lossen (noot 48).

NEGENDE HOOFDSTUK.
Verheerlijking op de berg. Johannes de Doper is Elias, die komen zou. Genezing van een bezetene. Jezus voorzegt zijn dood en zijn opstanding. de apostelen hebben twisting ouder elkander. Jezus vraagt hen naar de oorzaak.
93. Vs. 34. Doch zij zwegen: want zij waren onder elkander in woorden geweest op de weg, wie de meeste zou zijn.
Laat het zich horen, dat deze onenigheid zou hebben kunnen, ontstaan, wanneer zij de woorden van Jezus, voor weinige dagen tot Petrus gesproken, hadden verstaan van een voorrang, een eerste plaats aan dezen apostel boven het overig elftal gegeven? - Zie noot 63.

94. Vs. 35. En nedergezeten zijnde, riep hij de twaalven en zeide tot hen: „ indien iemand wil de eerste zijn, die zal (die moet) de laatste van allen zijn en aller dienaar."
Het zijn de t waal v e, die Jezus tot zich laat komen en tot hen allen gelijkelijk richt hij het woord. Niets billijkt dus de voorstelling, dat een der twaalven tot hoofd der anderen, tot hoofd der kerk is benoemd. Reeds hebben wij (noot 64) gezien, dat alles wat de vermaning voorafgaat, dat haar vorm en inhoud, dat alles ons oordeel ondersteunt.
95. Vs. 38-41. En Johannes antwoordde hem, zeggende: Meester! wij hebben een gezien, die de duivelen uitwierp in uwen naam, welke ons niet volgt; en wij hebben 't hem verboden omdat hij ons niet volgt. Doch Jezus zei: verbiedt hem niet..., Want wie tegen ons niet is, die is voor ons. Want zo wie ulieden een beker water zal te drinken geven in mijn naam, omdat u discipelen van Christus zijt, voorwaar zegge ik u, hij zal zijn loon geenszins verliezen.
Welk een onderscheid tussen deze zachte, liefelijke, hemelse woorden van geestelijke mildheid en verdraagzaamheid en de alleen met gestrenge hardheid te bewaren uitwendige kerkelijke eenheid, waarin de Roomse kerk de heerlijkheid van Christendom en gemeente gelegen acht, tot wier doorzetting zij alles trotseert, waarvoor zij ook alles ten offer brengt.
Een der apostelen wil een man verbieden tot uitbreiding van het evangelie werkzaam te zijn,, omdat, zegt hij, hij ons niet volgt. de Heere brengt hem onder het oog, dat

alles, wat in zijn naam en tot zijn eer geschiedt, moet beschouwd worden als medewerking tot het grote werk zijner roeping op aarde. Wil men in het midden brengen, dat in zijn naam zeer slechte leerstellingen kunnen gepredikt worden en werkelijk gepredikt zijn? Het moet worden toegestemd, maar even duidelijk en tastbaar is het, dat Jezus hier die zijde van het vraagstuk niet bespreekt. Zijn woord is een antwoord op hetgeen Johannes heeft gezegd en veroordeelt de weinig liefderijke dwaling, die het recht om het evangelie te verkondigen tot zekere bepaalde personen zou willen beperken met uitsluiting van alle anderen, en hij leert ons alzo, dat geen kerkgenootschap zich moet willen aanmatigen om alleen bezitter van hetzelve zegt tot mededeling van christelijk onderwijs te zijn.
Zulk een uitsluitend recht is het slechtste en verderfelijkste der monopolies, die op aarde bestonden of nog bestaan. Een kerkgenootschap, dat eenmaal de mening omhelst, dat het alleen recht heeft, de waarheid bekend te maken, zal noodwendig ook tot de waan komen om die waarheid als zijn eigendom te beschouwen en op die eigendom zich bijzondere rechten gaan aanmatigen. Alleen langs die weg, en als een gevolg, dat niet kon uitblijven, toen eenmaal de aangewezen oorzaak bestond, heeft in de Roomse kerk zoveel verandering, zoveel willekeurige verandering in de voorstelling der evangeliën kunnen plaats grijpen. En zodra zij er eenmaal toe gekomen was, om zichzelf te verklaren voor de enige en onfeilbare uitlegster der heilige schriften, toen moest zij er ook wel toe komen, om zich als meesteresse boven deze te stellen en zelve haar in de mond te leggen, wat haar behaagde, dat zij behoorden te zeggen.
Vs. 43 en verv. - Men ontwijke alle aanleiding tot ontrouw.

TIENDE HOOFDSTUK.
Zeringen aangaande het huwelijk en de echtscheiding (noot 57 en 58). De kinderkens (noot 59). Een jongeling vraagt, wat hij doen moet, om het eeuwige leven te hebben (noot 0). Wie kan dan zalig worden? (noot 61). Men moet alles kunnen verlaten om Jezus wil en om des evangeliums wil (noot 19, 29, 62). Jezus voorzegt zijn lijden. Hoogmoedige begeerte van Johannes en Jakobus (noot 63). Onderwijs over de nederigheid (noot 64 en 65). Genezing van een blinde.

ELFDE HOOFDSTUK.
Intrede van Jezus in Jeruzalem. Vervloeking van de vijgenboom. Jezus verdrijft de verkopers uit de tempel (noot 56). Het gebed (noot 17). De vergeving van. beledigingen. Vraag aan Jezus naar de raagt, op grond waarvan hij handelt.

96. Vs. 28. En zij zeiden tot hem: „door wat macht doet u deze dingen? en wie heeft u raagt gegeven, dat u deze dingen doen zou?
De macht der waarheid ligt in de waarheid zelve. Wie haar .predikt, heeft reeds daardoor zijn recht om haar te prediken gestaafd. Begint dus nooit met te vragen, door wat raagt, naar welk recht menu toespreekt; hoort wat men zegt en tracht door al de middelen, die onder uw bereik zijn, te ontdekken, of het gesprokene waarheid behelsde of met de waarheid strijdig is. Waarom gevraagd, wie hij is, die met de Bijbel in de hand tot u komt en u uw dwalingen of die van uw kerkgenootschap toont? Hij begeert immers niet van u, dat u hem op zijn woord zult geloven, maar om zelf te onderzoeken, om zelf een oordeel te vellen. Heeft hij de waarheid niet aan zijn zijde, ziet, de allerhoogste macht zou zijn onwaarheid niet tot waarheid kunnen stempelen en heeft hij gelijk, is de waarheid wel aan zijn zijde, wat heeft hij dan bovendien nog

nodig, om zich op de een of andere hogere, raagt te beroepen?. Het heeft ongetwijfeld zijn nut, dat in ieder gevestigd kerkgenootschap het recht, om openbaar en geregeld onderwijs te geven aan enige bepalingen onderworpen worde, maar deze maatregelen, in het belang ener goede orde wenselijk, verkorten niet in het allerminst de rechten der waarheid, welke ten eeuwigen dage van alle menselijke regels en ordening onafhankelijk zijn. Vraagt niet vanwaar iemand komt; maar onderzoekt des te nauwkeuriger waarmede hij komt. Wie de waarheid liefheeft, zoekt geen uitvluchten, maar heeft behoefte tot in het hart der zaak door te dringen.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Gelijkenis der wijngaardeniers. de Heere zal zijn wijngaard aan anderen geven (noot 78). De hoeksteen (67). Geeft de keizers wat des keizers is (noot 69). Vraag over de opstanding, Welk is het eerste gebod.

97. Vs. 32, 33. ...Meester! Gij hebt wel in waarheid gezegd, dat er een enig God is, en er is geen ander dan iiij; en Hem lief te hebben uit geheel het hart, en uit geheel het verstand, en uit geheel de ziel, en uit alle kracht; en de naaste lief te hebben als zich zelf, is meer dan al de brandofferen en slachtofferen.

Op dit woord verzekert Jezus de Schriftgeleerde, dat hij niet verre is van het koninkrijk Gods, niet verre van het evangelie des heils. Als wettige gevolgtrekking hieruit, mogen wij zeggen: dat de eerste stap om een Christen te worden, het inzien is, dat het Christendom niet is een godsdienst van uitwendige vormen, dat men alleen Christen is door het hart, dat in ons woont. De Schriftgeleerde, nog aan het Joodse standpunt gebonden, bepaalt zich tot de verklaring: dat de liefde tot God en de naaste meer is dan brand- en slachtoffer; Jezus blijft op dat punt niet als uiterste grens staan en na zijn heengaan, zien wij zijn apostelen zijn denkbeeld ontwikkelen in de zin van een gehele afschaffing van alles, wat de godsdienst zou kunnen houden binnen- of terugbrengen tot een bloot vormelijke of stoffelijke kring. Waar hoort u uit hun mond de bewering, dat de afgeschafte Joodse vormen van eredienst in de christelijke kerk moeten vervangen worden door een daartegen opwegend stelsel van plechtigheden en vastgestelde vormen van godsverering? Wat vindt u in hun brieven, dat zelfs in de verste verte ook maar een beginsel vermoeden laat van een stelsel van uitwendige godsverering, zoals eindelijk de heerlijkheid der Roomse kerk geworden is? Maar zodra het blijkt, dat deze haar heerlijkheid niet is uit God, dat zij niet is de heerlijkheid van Christus.... dan moet de waarheid ons doen zeggen, dat zij haar heerlijkheid stelt in haar schande, dat de voor altijd versletene, maar door haar weder in ere gebrachte vormen van een oude, voorbijgegane wereld niet haren rijkdom in God maar haar geestelijke armoede openbaren.

Vs. 38 en verv. - Veroordeling van de hoogmoed der Schriftgeleerden (noot 72), en van hun hebzucht. De twee penningen der weduwe.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Aankondiging van Jeruzalems verwoesting en van vervolgingen. De Heilige Geest zal de apostelen leren wat en hoe te spreken (noot 27). Dagen van verdrukking. Laatste oordeel. Hemel en aarde zullen voorbijgaan maar Jezus woorden zullen geenszins voorbijgaan (noot 71). Waakzaamheid.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Een vrouw stort nardusbalsem over Jezus hoofd. Berisping van haar gedrag Jezus verdedigt haar.

98. Vs. 7. De armen hebt u altijd met u.
(Bungener) u zult altijd armen onder u hebben.
Een woord geschikt om overdacht te worden door hen, die in onze tijd beweren, dat het bestaan zelf der armoede op aarde tegen Gods wil is. Maar al is er in dát gevoelen dwaling, zeker is het, dat de Roomse kerk dwaalt, als zij het andere uiterste op haar wijs staande houdt. Door van de armoede een stand, bijna een beroep te maken, is zij zeker gegaan buiten de grenzen van het Godsplan; en der armoede, om en op zichzelf, als heilig ere gevende, heeft zij de deur wijd open gezet voor de honderden misbruiken aan kloosterarmoede verbonden. Men merkt er bij op, dat de grondslag van het stelsel toch immer eindigt met niets dan een ijdele klank te zijn. Wel heeft de monnik, wat zijn persoon aangaat, niets, maar het klooster is rijk of poogt het te worden, en alle krachtsinspanning en ijver, die de monnik als lid der maatschappij zou aanwenden om zelf rijk te worden, legt hij nu aan de dag, om zijn klooster rijk of rijker te maken. De armoede is hem niet meer dan een middel om zonder gewetensbezwaar hebzuchtig te kunnen zijn; hij heeft de ondeugden van de rijkdom en bezit niet de goede eigenschappen, die de waarlijk armen doorgaans eigen zijn. Dat men toch niet mene, iets gezegd te hebben, waar men in staat is, om ons op een enkele uitzondering op die regel te wijzen. Er zijn Rooms-katholieke schrijvers in overvloed om te staven, hoe zeldzaam die uitzonderingen waren en hoe zeldzaam zij het zelfs nu nog zijn.
Vs. 12 en verv. - Instelling van het nachtmaal. „Dit is mijn lichaam." (noot 80). „Zij dronken allen daaruit" (noot 81). „Deze vrucht des wijnstoks" (noot 82). Jezus in Gethseman6. Zijn zielsangst en zijn gebed. Judas (noot 84). Gevangenneming van de Heer. Heenleiding naar de hogepriester. Ondervraging Mishandeling. Verloochening van Petrus.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.
Jezus voor Pilatus. Pilatus poogt hem te behouden. De menigte eist Barrabas. Pilatus geeft Jezus over. De kruisiging. Jezus sterven. De vrouwen van verre getuigen van zijn dood (noot 85). Zijn begraving.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.
Jezus opstanding. Een engel geeft daarvan aan de vrouwen bericht.
99. Vs. 7. Gaat heen, zegt zijn discipelen en aan Petrus, dat hij u voorgaat naar Galilea, aldaar zult u hem zien, gelijk hij ulieden gezegd heeft.
Waarom hier die bijzondere melding van Petrus? Omdat Petrus, door zijn verloochening verder afgeweken, dieper gevallen dan al de overigen, die vluchtende met hem de Heere verlieten, een bijzondere behoefte aan opbeuring en bemoediging had. Was er geen reden, om Ion zijn aanzien bevreesd te zijn, dat hij niet tot Jezus zou durven wederkeren en zelfs dat men hem zou beschouwen als vervallen van de lijst der apostelen? Een bijzondere roeping was daarom natuurlijk, noodzakelijk; zij wijst op geen andere onderscheiding, dan op zulk een, waarvan zijn grote zonde, zou hij haar kunnen vergeven gevoelen, oorzaak en aanleiding was.
Jezus verschijnt aan zijn leerlingen en geeft hun zijn laatste opwekkingen en beloften.

100. Vs. 19. de Heere dan, nadat hij tot hen gesproken had, is opgenomen in de hemel, en is gezeten aan de rechterhand Gods.
Dat laatste woord: "hij is gezeten aan de recht e r h a n d Gods, des almachtigen Vaders" is overgegaan in de zogenaamde Apostolische geloofsbelijdenis en dit oude belijdenisschrift laat daarop dit volgen: vanwaar hij zal wederkomen, om te oordelen

de levenden en de d o d e n." Noch deze geloofsartikelen, noch Markus, noch, zo als ons blijken zal, enig ander der heilige schrijvers, heeft Enig woord of belofte, zwemende naar `de vermelding van een dagelijks wederkomen van de Heere in het misoffer. Gelijk de Vader is hij, als de verheerlijkte Zoon van God, alomtegenwoordig, maar ook oven als God wordt hij ons in de Schrift steeds voorgesteld als zijnde in de hemel, en het denkbeeld van een lichamelijke, plaatselijke tegenwoordigheid van de in de hemel opgenomen op aarde is aan de heilige schrijvers geheel vreemd. Dit wonder, zo hoog geroemd door de schrijvers, redenaars en dichters van het katholicisme, - geen woord van lofverheffing, geen vermelding, geen zijdelingse toespeling zelfs, niets, letterlijk niets heeft daarvan de Schrift.

HET HEILIG EVANGELIE NAAR DE BESCHRIJVING VAN LUKAS.

EERSTE HOOFDSTUK.
Voorrede van de evangelist. Een engel kondigt Zacharias de geboorte van een zoon aan. Zacharias durft dat woord niet voor waar houden en vraagt een teken. Hij wordt van het spraakvermogen beroofd. Elisabeth verheugt zich in de verwachting van moeder te zullen worden.
101. Vs. 25. Alzo heeft mij de Here gedaan in de dagen, in welke hij mij aangezien heeft, om mijn versmaadheid onder de mensen weg te nemen.
Elizabeth spreekt hier een bij de Joden algemene gedachte uit. Geen kinderen te hebben was niet alleen een verdriet, het was een schande en versmaadheid onder de mensen. Men kon zich niet voorstellen, dat God geen kinderen schenken zou aan een vrouw, die waardig was, om moeder te zijn, en wanneer dit onheil vrouwen trof, die, gelijk Elizabeth, het blijkbaar niet onwaardig waren, werd toch altijd haar onvruchtbaarheid als een soort van ongunst bij God beschouwd.
Nu zegge men ons, van waar men toch weet, waar men het gelezen of vernomen heeft, dat Maria op dit 'nuit niet het bij de Joden heersende gevoelen heeft aangekleefd. Men tone ons toch bij haar, of bij welke andere Joodse vrouw ook, een spoor van het vreemdsoortig denkbeeld, dat men haar toeschrijft, om, hoewel gehuwd, in Benen voortdurend maagdelijke staat te blijven verkeren.
Neen, dat men er toch voor uitkome, - men kan niet anders dan haar, zonder de geringste schijngrond, een gevoelen opdringen, dat met de heersende mening van haar wezen en haren tijd zo enenmale in strijd was. Immers Maria was verloofd, voor haar een engelverschijning te beurt viel; Maria stond op het punt, om met Jozef in de echt te treden. Om haar nu desniettegenstaande te kunnen roemen als de maagd bij uitnemendheid, als het toonbeeld en de beschermvrouw van de maagdelijke staat, heeft men niet anders dan deze belofte van altijddurend maagd te zullen blijven uit de lucht kunnen grijpen; heeft men zich genoodzaakt gezien om, gelijk men dan ook leest, haar in haar hart die gelofte te laten doen op het ogenblik, waarop zij Jozefs vraag om haar hand met het jawoord bevestigde; op welk ogenblik zij, gelijk v ij weten; er nog geheel mede onbekend was, dat zij de moeder van de Christus zou worden.
Wanneer nu al die onaannemelijkheden eens wat minder onaannemelijk, dat ongerijmde eens wat waarschijnlijker klinkend was, dan blijft toch altijd dit: dat in de Roomse kerk het hoogste type van de maagdelijke staat, van het ongehuwde leven - een getrouwde vrouw is. Dat men zich maar eens ernstig en onbevooroordeeld tegenover deze een bijzonderheid stelle, en het is onmogelijk, dat men bij Enig nadenken niet terugdeinst voor al het vreemde, voor de spitsvondigheden van allerlei soort, waartoe men gedwongen is de toevlucht te nemen, om uit de eenvoudige letter der geschiedenis, door de zeden en gebruiken van de tijd naar waarheid toegelicht, in de denkbeelden der Roomse voorstelling over te springen.

102. Vs. 27 een maagd, die ondertrouwd was met een man, wiens naam was Jozef.
Op geen andere plaats, dan deze enige, wordt in al de schriften des N. T. het woord maagd van Maria gebezigd. Zodra is zij niet gehuwd, of de evangelisten spreken steeds van Ma r i a, of van de moeder van Jezus, en noemen haar nergens maagd, veel minder de maagd. Wat te denken van die veranderde schrijfwijze? Hebben de evangelisten het denkbeeld der Roomse kerk gekend en aangekleefd, heeft dat

denkbeeld ook in hun hart een belangrijke, een eerste plaats bekleed, wat mag dan oorzaak zijn, dat zij, na eenmaal van Maria als maagd te hebben gesproken, dat woord daarna in het geheel niet meer in hun schriften gebruiken? De naam, welke de katholieke wereld elke dag miljoenen malen aan Maria geeft, kan men eigenlijk niet zeggen, dat zelfs één enkele maal in de Schrift voorkomt, want hij staat nergens in de zin, die hij in de kring van haar denkbeelden heeft. De maagd, waarvan Lukas spreekt, is een maagd in de geheel gewone zin des woords, het is de naam haar gegeven, zo als hij aan elke andere ongehuwde vrouw zou gegeven worden, zo als die ook werkelijk in een volgend hoofdstuk aan de profetes Anna gegeven wordt, als de evangelist (vs. 36) van haar zevenjarig huwelijksleven gewaagt. Dat de maagd Maria vroom en rein geweest is, geloven wij van harte, maar dat die reinheid van hart het denkbeeld van een voortdurend maagd willen blijven zou medebrengen, vatten wij niet; gelijk de evangelisten dat ook nergens met een woord zeggen en zelfs met hun weglaten van het woord maagd zich evenmin in de verte rijmen laat.
Het is een stuitende en bedroevende arbeid gedwongen te zijn, bij zulke punten zo in het brede te moeten uitweiden en al is het ook maar de schijn te hebben, der moeder van onze Heer iets van haren luister te ontnemen. Plichtgevoel moet echter sterker spreken dan deze smartelijke weerzin, vooral bij het besef, dat hoe sterk wij spreken, hoe uitvoerig ons betoog zij, niets wat wij pogen te ontnemen aan het beeld, dat de Roomse overlevering en kerkleer van haar maakt, haar ooit hetzij door Jezus zelf, hetzij door zijn Apostelen, hetzij door de eerste Christenen is toegekend. Gold het een zaak van luttel aanbelang, een mening zonder gevolgen voor godsdienst en leven, wij zouden zwijgen; maar het leerstuk, dat wij in het woord m a a g d aantasten, is de grondslag van een onafzienbare menigte stellingen en gebruiken, en zo wij die laatsten niet willen erkennen en aannemen, dringt ons wel een onverbiddelijke noodzakelijkheid, om de grondslag te onderzoeken, waarop zij rusten.

103. Vs. 28. En de engel, tot haar ingekomen zijnde, zei: wees gegroet, gij, begenadigde; de Heere is met u; u zijt gezegend onder de vrouwen.
Vermits er in dit verhaal niet één bijzonderheid is, welke niet, of veranderd, of in overdreven zin is opgevat, zullen wij aan ieder bijzonder deel onze aandacht schenken.
Wees gegroet. - Men heeft deze woorden voorgesteld als een uiting van eerbiedige hulde, en in die zin met opzet door de engel gebezigd. Het geschrevene woord duldt zulk een verklaring niet; het woord, dat wij in Lukas lezen, werd bij de meest gewone, dagelijkse begroeting gebruikt.
Gij begenadigde. - u die het voorwerp geweest zijt van een grote genade, ziedaar de eigenlijke, letterlijke zin van het Griekse woord, dat wij op gelijke wijze (Efez. I: 6) op alle Christenen zien toegepast. De Vulgata heeft vertaald: (gratia plena) v o 1 van genade, een dubbelzinnige uitdrukking en die geheel onwaar wordt, zodra men die bezigt, om daardoor te kennen te geven, dat Maria rijk is in genadeschatten, dat zij daarvan een schatkamer in zich heeft, waaruit zij naar willekeur aan anderen gaven toedeelt. Het Griekse werkwoord staat in de lijdende vorm e ntoont ons Maria, als een die ontvangt, niet die geeft of in staat is om iets te geven; zij is het voorwerp van Gods genade en wel van een zeer groot en wondervol gunstbetoon. Het is niet mogelijk in Lukas verhaal iets anders te lezen, en naar waarheid er iets anders uit af te leiden.
De Heer is met u. - Ook hier weder is niets, dat Maria boven de overige mensheid stelt. Hetzelfde is gezegd en wordt gezegd van ieder, die het voorwerp is van bijzondere zegeningen van Gods vaderlijke voorzienigheid.

Gij zijt gezegend onder de vrouwen. - Ja, voorzeker, dat is zij, omdat zij onder alle vrouwen is uitverkoren geworden, om de moeder .van de Heiland der wereld te zijn. Zulk een begenadiging is dus meer dan genoeg, om de woorden van deze zegenspraak begrijpelijk te maken en te rechtvaardigen; maar niets kan de opvatting wettigen, welke men er aan zoekt te geven, dat Maria nog bovendien een voorwerp van andere wonderbare genadegaven zou zijn geweest.

104. Vs. 30. Vrees niet, Maria, want u hebt genade bij God gevonden.
Al weder een woord, waaruit niets af te leiden is, dat de Roomse denkbeelden over Maria begunstigt. Genade bij God vinden is een uitdrukking in de Bijbel gebezigd aangaande Noach, Mozes, David, het Joodse volk, in één woord, aangaande elk door God bijzonder gezegende.

105. Vs. 35. En de engel, antwoordende, zeide tot haar: de Heilige Geest zal over u komen en de kracht des Allerhoogsten zal u overschaduwen; daarom ook dat Heilige, dat uit u zal geboren worden, zal Gods Zoon genaamd worden.
De geboorte van de Christus Gods zal derhalve op wonderdadige wijs plaats vinden. Is nu die van Maria eveneens wonderdadig geweest? Noch hier, noch elders vindt u tittel of jota, die er u het minste van zegt, niet het allerminste spoor van hetgeen men de o n b e v l e k t e o n t v a n g e n i s heeft genoemd. De engel heeft kennelijk alleen gesproken van de genade, welke zij op het punt was te ontvangen, en hij maakt met geen woord melding van een gunstbetoon aan het tegenwoordige voorafgegaan, van een hemelse voorbereiding om de Zaligmaker te ontvangen, waarvan zij reeds bij haar wording het voorwerp zou zijn geweest. De Heilige Geest zal over u komen, zegt de engel; derhalve woonde de Heilige Geest niet in Maria, immers niet op een andere wijze dan in ieder godvrezende van die tijd. Wat haarzelf aangaat, als wij haar verbazing en haar antwoord. tot maatstaf nemen, dan is het tastbaar, dat zij althans zelve er niet van bewust was, dat reeds haar leven door iets buitengewoon wonderdadigs was gekenmerkt. Ware er waarheid in dit voorgewend feit, waarmede Rome de wereld in beroering gebracht en als met Goddelijke glans de moeder des Heeren omringd heeft, - hoe dan te verklaren, dat haar de engel daarvan niet iets geopenbaard, dat hij er zelfs niet in het minst op gezinspeeld heeft? En heeft de engel het haar niet geopenbaard, zeggen de evangelisten er niets van, - wat, wij vragen het met ernst en aandoening, zal dan iemand ter wereld er van kunnen zeggen? Wat kunt u er van weten, dat u tot een redelijke grond des geloofs kan strekken?
Maar dit is geen geloofspunt, waarbij het tot iets nut zou kunnen zijn in breedvoeriger beschouwingen te treden. Met hoe meer gedruis men de wereld ten opzichte van de onbevlekte ontvangenis vervullen zal, des te onverklaarbaarder, des te verpletterender zal het stilzwijgen des Bijbels tegenover het oorverdovend geschreeuw der kerkleer staan en haar tot een oordeel van onchristelijkheid zijn.
vs. 39 verv. Maria bezoekt Elisabeth.

106. Vs. 42. Elizabeth riep uit met grote stem, en zei: gezegend zijt gij onder de vrouwen en gezegend is de vrucht uws schoots.
Elisabeth, vervuld met de Heiligen Geest, (vs. 44) spreekt niet anders dan de engel gesproken had: "gezegend zijt u onder de vrouwen; u hebt een genade ontvangen groter, veel groter nog dan mij, de moeder van de wegbereider, ten deel viel." - Altijd datzelfde genadebewijs, niets anders, niets meer ook.

107. Vs. 43. En van waar komt mij dit, dat de moeder mijns Heeren tot mij komt?

De moeder mijns Heren. Men heeft zich va ndeze woorden bediend, om daaruit voor Maria de titel van moeder Gods te rechtvaardigen, die nergens in de Schrift voorkomt; een titel, die der Roomse kerk zeer is te stade gekomen in haar ontwikkeling van de Maria- dienst; want toen men eenmaal aan die titel was gewoon geraakt, kon het ook wel niet anders, of de moeder van een God moest zelve ook wel min of meer als godin beschouwd en gediend worden.
Mes, lette er op, dat Elisabeth niet zegt, "de moeder des Heeren," maar, de moeder van mijn Heer." Zij spreekt hier dus over Jezus niet anders dan als over de Messias, de koning Israëls, die door de profeten beloofd was; en dit haar geloof en het woord der profeten mocht haar het bezoek van Maria wel als een grote ere doen aanmerken. Jezus is alleen voor zoveel zijn menselijke natuur aangaat Maria's zoon, naar zijn godheid is hij dat niet. t, Eer de wereld was," zo zegt hijzelf, (Joh. XVII: ó) had hij heerlijkheid bij de Vader. M nader Gods is daarom een uitdrukking, én onnauwkeurig in zichzelf, én gevaarlijk om al de gevolgtrekkingen, die er zich aan laten vastpinnen en die men later er ook gretig aan vastgemaakt heeft. Eerst van de vierde eeuw dagtekent haar gebruik --- en zij was toen haren oorsprong verschuldigd aan de zucht, om zo sterk mogelijk het geloof in de godheid van de Zoon te doen uitkomen en hem in deze heerlijkheid zijner natuur ere te geven; weinig bewust, dat men zo doende een eerste schrede deed, om de kerk zijn heerlijkheid ter wille van een eigendunkelijke verering van Maria in de schaduw te leren stellen. Of wat blijft er in die landen, waar de Mariadienst tot volle ontwikkeling gekomen is, van de verering van Jezus Christus en van het geloof in hem nog over? In plaats van zijn moeder om zijnentwille te eren, mag men wel vragen, of het niet geworden is, een eren van hem ter wille van zijn moeder, een eren van hem, alleen om nog meer luister aan haar verering bij te zetten? Jezus is in die landen in de schatting en het geloof der Christenen niets meer dan het kindeken Jezus, het kindeke gedragen op de arm zijner moeder, en zelfs komt men er allengs meer en meer toe, om haar, als de Maagd bij uitnemendheid, zonder hem af te beelden; - iets dat men in vroegere dagen althans niet dan hoogst zeldzaam deed. Een heiden zou jaren achtereen in deze of die katholieke stad kunnen wonen, zonder in iets te kunnen bespeuren, dat Maria niet de godheid der Christenen was.
vs. 46 verv. - Heilige blijdschap van Maria. Haar lofzang.

108. Vs. 48 want zie, van nu aan zullen mij zalig spreken alle geslachten.
Rooms-katholieke godgeleerden hebben, op dit enkele woord afgaande, aan Maria de gave der profetie willen toekennen, en zo een nieuw bestanddeel aan haar heerlijkheid toevoegen. Zij vergeten, dat de engel tot haar van haren zoon gesproken had,(vs. 33) als die koning zou zijn in eeuwigheid. Behoefde zij nog wel met de gave der voorzegging begenadigd te zijn, om in haar heilige blijdschap uit te roepen, dat men voortaan door alle tijden heen van haar voorrecht zou spreken?
Haar woord is bewaarheid, alle eeuwen, alle kerkgenootschappen hebben haar zalig gesproken. Het is, of misverstand, of laster, wanneer men allen, die haar niet op Rooms-katholieke wijs eren, voorstelt als haar vijanden, als bezield met de hatelijke zucht, om haar persoonlijke grootheid te verlagen en te schenden. Dezulken doen niets meer en niets anders dan de Christenen der eerste eeuwen gedaan hebben. Weigeren zij het gegeven voorbeeld van een godsdienstige verering van de moeder van de Zaligmaker der wereld te volgen, zij hebben nog nooit geweigerd, om met de evangelieschrijvers, met Elizabeth in haar de meest gezegende onder de vrouwen, de .moeder van hun Heer en Heiland te erkennen. Voeren zij strijd tegen de overlading met denkbeeldige luister, waarvan men haar tot voorwerp maakt, nooit hebben zij zich nog een woord laten ontvallen tegen enige heerlijkheid, die haar door de heilige

schrijvers wordt toegekend. Staat zelfs hier in deze noten, waarin wij geen, bestreden punt onaangeroerd mogen laten, waarin dus alles in kort bestek samen gevoegd is, wel een enkel woord, dat in waarheid kan gezegd worden, af te wijken van de eerbied, die ieder Christen schuldig is aan de moeder van zijn Heer en Koning? Hebben wij met andere woorden, in een anderen geest, op een anderen toon, of hoe ook, op andere wijze van haar gesproken dan de evangelisten en de eerste vaders der kerk?

109. Vs. 49. Want grote dingen heeft aan mij gedaan, Hij die machtig is
Tot die g r o t e dingen, zegt men, behoort ook de onbevlekte ontvangenis. - Als die onbevlekte ontvangenis elders geleerd wordt, ja, dan behoort zij er zeker toe, maar wordt zij elders niet geleerd, dan zeggen wij even stellig, neen, er kan daarvan hier geen sprake zijn; want zo zou men wel alles kunnen uitvinden en leren, en het daarna bewijzen met te zeggen: het is ook besloten onder die grote dingen. Noch in de woorden des engels, noch in die van Elizabeth, noch in die van Maria zelve was tot nu toe iets te ontdekken, dat betrekking had op oenige gebeurtenis aan de aankondiging van de engel voorafgegaan, zodat deze g r o t e d i n g e n, naar alle gezonde regelen van spraak- en redekunst, onmogelijk iets anders kunnen aanduiden dan de dingen, waarvan bij de aankondiging sprake was, en die waarlijk gewichtig genoeg waren, om met die woorden te worden aangeduid. Voorts lette men er op dat, gelijk geheel het danklied van Maria in de taal der Schrift is, zo bepaaldelijk dat zeggen aan een Psalmvers (Ps. CXXVI: 2, 3) is ontleend, waar zij voorkomen als danktoon voor een weldaad niet buitengewoner dan Maria te beurt viel in

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het heil door de engel haar geboodschapt. Uit die woorden is dus niets leerstelligs ten aanzien van Maria's geboorte af te leiden, het is een danktoon, die ieder gelovige op de lippen kan en mag nemen.

110. Vs. 57. En de tijd van Elizabeth werd vervuld, dat zij baren zonde, en zij baarde een zoon.
Daar Elizabeth wegens haar hoge jaren niet bestemd was, om nog meer kinderen ter wereld te brengen, zegt Lukas van haar eenvoudig "en zij baarde een zoon." Indien, hoewel dan op anderen grond, Mattheüs ook geoordeeld had, dat Maria ook niet meer dan een kind moest ter wereld brengen: hoe heeft hij dan kunnen schrijven haren eerstgeboren zoon?
Vs. 57 verv. - Geboorte van Johannes de Doper. Men spreekt van de verwachting hem aangaande.

111. Vs. 67. En Zacharias, zijn vader, werd vervuld met de Heilige Geest.
Waarlijk het is, alsof de evangelist vooruit alle voorwendsel had willen onthouden aan de overdrijvingen, die eens ten aanzien van Maria's voorrechten zouden plaats grijpen. Zacharias, zegt hij, werd vervuld met de Heilige Geest, van Elisabeth had hij hetzelfde getuigd, dat getuigenis zal hij nog eens van de grijzen Simeon doen horen, maar Maria wordt ons nergens terwijl zij daar in profetische zin spreekt, als een door de Geest gedrevene voorgesteld, en de evangelieberichten haar aangaande, reeds vroeger en nu door ons aangestipt, leiden er ons ook nergens toe, om haar ons als een op buitengewone wijs door Gods Geest bezielde voor te stellen. Zie 87 en 113.

Geboorte van Jezus. De herders, door engelen met zijn geboorte bekend gemaakt, gaan de pasgeborene hun hulde brengen.

112. Vs. 19. Doch Maria bewaarde deze woorden alle samen, overleggende die in haar hart.
Welke wonderen van geheimzinnigheid heeft men niet al uit dit vers gehaald! In plaats van er eenvoudig de hoge verbazing en innige blijdschap der stille en nadenkend vrome Maria in op te merken, wil men, dat het het gehele verlossingswerk was, dat zij in haar hart overlegde en dat wél op grond, dat zij in een gelijke gemeenschap met God zou hebben geleefd, als waarvan Jezus later sprak toen hij zei: "Ik en de Vader zijn één." En toch heeft Lukas zich bijna op geheel gelijke wijze uitgedrukt, als toen hij van de getuigen van Johannes geboorte zei: "en allen, die deze dingen hoorden, bewaarden die in hun hart." Wanneer hij bij die bijna gelijkluidende spreekwijs nog ten aanzien van Maria voegt, overleggende die in haar hart," dan is de natuurlijkste opvatting van dat woord: dat hij haar heeft willen tekenen als een, die de waren zin van het gebeurde niet ten volle doorzag en die zich moeite gaf daarin met inspanning des geestes helder door te zien. Die opvatting maakt een geheel uit met de andere evangelieberichten, (zie 87 en 113) waarin ook Maria ons voorkomt, als niet geheel inziende het groot bedoelen en de zuiver geestelijken, hemelse aard van de roeping en het werk van haren zoon.
Vs. 21 en verv. - Reinigingsoffer van Maria. Simeon dankt God, dat hij de beloofden Zaligmaker heeft mogen aanschouwen. Hij zegent Jozef en Maria.

113. Vs. 35. En ook een zwaard zal door uw eigen ziel gaan.
Men ziet doorgaans in deze woorden niets anders dan een toespeling op de smarten, welke Maria lijden zou, wanneer zij haren zoon zou zien vervolgen en ter dood brengen. Men leze echter nog eens het verband met onbevooroordeelde en aandachtige ernst, en het zal mij gemakkelijk vallen, mijn overtuiging mede te delen, dat er van een gehele andere zaak sprake is.
De aangehaalde woorden, men lette er wel op, zijn niet anders dan een tussenzin, dan een tussenkomend denkbeeld, staande in een volzin, waarin vermeld staat, dat de Christus gezet wordt tot een val voor dezen en tot een opstanding voor genen, dat hij ten doel zal staan aan de tegenspraak der mensen en dat wel, nadat de gedachten uit vele harten geopenbaard worden," opdat een iegelijk door de wijze, waarop hij Christus ontvangen zal, tonen, of hij die gezindheden omdraagt in het hart, die de Christus in de zijn begeert en eist. In deze omgeving kan Simeons woord tot Maria niet anders betekenen dan dit: Gij zelve, gij, zijn moeder, zult om zijnentwille lijden door die twijfelingen, die de mensen innerlijk zullen beroeren; u zult in verzoeking kunnen komen, om uzelf af te vragen, of die zo weinig begrepen, zo algemeen weersproken, of uw zoon wel de Christus is, of de beloften Gods wel in hem zullen vervuld worden. In uzelf ook zullen de gedachten des harten openbaar worden, dat is, ook u zult even als al de leerlingen van uwen zoon geroepen en gedwongen worden, om bij innerlijke worstelstrijd in het binnenste heiligdom uws gemoeds aan het licht te laten komen, wat er als angst en onrust, als onzekerheid en twijfeling aangaande uwen zoon, de aard van zijn koninkrijk, het karakter van zijn werk, zijn bedoelen en levenslot in u omgaat."
Nu leze men bij het helder stralend licht dezer profetie de gehele geschiedenis van Maria en men zal zien, dat al haar bijzonderheden in de door ons aldus afgebakende kring sluiten. Niet een is er, die niet rechtstreeks of zijdelings bevestigt, wat wij gezegd hebben, namelijk, dat Maria traag is geweest, om het werk van Jezus te

begrijpen en er zich in de geest mede te verenigen, behalve natuurlijk uit enkel moederlijke genegenheid, een raagt, op zichzelf wel groot, maar tegenover een werk, als Jezus te doen had, onvoldoende, om het helder te doen doorzien en van ganser harte te doen waarderen; zo iets kon niet moederliefde alleen, daartoe behoorde een geloof in de zoon van God als Maria van de beginne af niet gehad heeft, en juist als moeder moeilijker dan anderen hebben kon. Als in ditzelfde hoofdstuk Simeon de aanstaande grootheid van de Christus maalt, tekent Lukas (vs. 33) Maria, zich verwonderende over hetgeen zij van haren zoon hoort zeggen; en het Griekse woord duidt aan de verwondering der verbaasdheid, een verwondering, welke van een zaak niet alles begrijpt.
Aan het einde van dit hoofdstuk lezen wij, niet dat Jozef, maar dat Maria het niet verstond, wat haar twaalfjarige zoon bedoelde, toen hij in de tempel zei: w eet u niet, dat ik moet zijn in de dingen mijns Vaders? Verstond zij dat twintig jaren later zoveel beter? Reeds hebben wij vroeger het tegendeel (noot 87) opgemerkt.
Dus, nog eenmaal zij het gezegd, behalve de geheel enige en onuitsprekelijk grote ere van de moeder van de Christus te zijn, had God aan Maria niets verleend, dat haar op wonderdadige wijze verhief boven het volk, waarvan zij een dochter en boven haren tijd, waarvan ook zij een kind was. En waarom is het alzo geschied? Waarom is zij niet van alle eersten de eerste geweest, om haren zoon te kennen en te verstaan, en zijn evangelie met ootmoedig kinderlijk geloof te omhelzen.? Slechts een verklaring is hiervan te geven. Zij is deze, dat God niet gewild heeft, dat iets in het oog der mensen de oneindige afstand zou doen verdwijnen, die tussen Jezus en zijn moeder naar het vlees moest blijven bestaan. De waarheid moest tastbaar blijven, gelijk zij tastbaar is, dat hij zijn wijsheid en geen zijner gaven van een mens, zelfs, niet van zijn moeder, dat hij het alles van de Vader ontvangen en gehoord had. Maar wat God gewild heeft, was Rome's welbehagen niet. Men heeft Maria's geschiedenis op nieuw gemaakt, en wel nieuw op een wijze, die zo lijnrecht mogelijk indruist tegen de letter en de geest der evangelieverhalen, - en om nu. Zijn werk voor schade te hoeden, schreeuwt men zo luid als men maar kan de vloek uit over ieder, die van het bedrog gewagen durft, en de moed heeft, de oude waarheid op nieuw kenbaar te maken.
Vs. 41. verv. - Jezus twaalf jaren oud. Reis naar Jeruzalem. Jozef en Maria vinden Jezus in de tempel.

114. Vs. 49. En hij zeide tot hen: wat is het, dat u mij gezocht hebt? Weet gij niet, dat ik moet zijn in de dingen Mijns Vaders?
Deze woorden, van welke Lukas ons zegt, dat Jezus moeder die niet verstond, mogen wij niet zonder een enkele aanmerking voorbijgaan.
Zou Jezus dit antwoord hebben gegeven, indien deze dingen, de dingen van God zijn Vader ook maar enigermate die van Maria (zie noot 109) geweest waren, en dus Jezus zou moeten gewild hebben, dat zij erkend werd, als deelhebbende in het grote werk en raadsplan van God tot behoud van een verlorene wereld? Onderzoekt voorts, of hij wel ooit op andere wijs en in anderen geest gesproken heeft, of hij wel iets heeft gedaan, dat er zelfs maar de schijn van heeft, dat hij zijn moeder of voor toen of voor de toekomst beschouwde, als een, die geroepen en bestemd was tot deelgenootschap in het grote werk, hetwelk de Vader HEM gegeven had om te volbrengen.

115. Vs. 51. En hij ging met hen af en kwam te Nazareth en was hun onderdanig.
Er is geen ongerijmdheid, denkbaar, die niet naar aanleiding van deze laatste woorden gezegd is. Naar die woorden stelt men gaarne Maria voor als in de hemel nog niet al dat gezag bekleed, dat een moeder over een twaalfjarige zoon kan uitgeoefend hebben.

Die beschouwing is zelfs een der incest gewone bewijzen in het volksonderwijs tot staving van het verplichtende van de godsdienstige verering van Maria. Jezus kan, zo zegt men met heenwijzing op Lukas woord, haar niets weigeren; dat Maria dus op uw hand zij, en u zijt tevens zeker van de goedwilligheid haars zoons. Aan deze voorstelling verbindt zich als van zelve die der overgrote goedheid en zachtheid van Maria, die haar onbestand maakt om af te wijzen, wie haar aanroept; en ziedaar van zelf een beeld geboren van een Maria, die, krachtens haar moederlijk gezag, de Christus gunstbewijzen en kwijtschelding van straf afeist, waar men erkennen moet, dat hij, als de heilige en rechtvaardige, het een zowel als het ander weigeren zou.
Dit laatste punt bekleedt een overgrote plaats in de Rooms-katholieke godsdienstigheid. Is het ook al geen wettig geijkte kerkleer, toch is het een dier denkbeelden, die de geestelijkheid meer dan andere en onder allerlei vormen op de voorgrond stelt; waardoor zij dan ook in zuiver Rooms-katholieke landen een krachtig medewerkende oorzaak tot het zichtbaar verval der zeden aldaar was en is. Daar is overal Maria in de werkelijkheid de hoogste rechter der mensen, en wel Maria, zoals zij gedacht wordt, door allen, die haar hulp nodig hebben: een zwakke en ijdele vrouw, die door het minste eerbetoon zich winnen laat, die alles voorbij ziet, die alles vergeeft, die zonder Enig bezwaar en ongetwijfeld zalig maakt, wie ook maar haar de begeerde eerbewijzen geven. Wanneer niet het gezond verstand en het geweten een weinig terecht bogen, wat men op de Rooms-katholieken predikstoel verkondigen durft, dan is het niet te zeggen hoe weinig er zou overblijven, ik zeg niet, van de christelijke zedeleer, maar van alle natuurlijke zedeleer en zedenwet.

DERDE HOOFDSTUK.
Prediking van Johannes de Doper. Men moet zich bekeren, niet zich gerust stellen met woorden als: „wij hebben Abraham tot een vader," (noot 4). De tarwe en het kaf, (noot 5). Doop van Jezus. Zijn geslachtslijst. Is deze geslachtslijst die van Maria, zoals waarschijnlijk is, dan heette haar vader Eli en niet Joachim, zoals de Roomse overlevering beweert, die ook zegt, dat haar moeder Anna heette. Niemand evenwel weet op welke grond zij een en ander mededeelt.

VIERDE HOOFDSTUK.
Verzoeking in de woestijn (noot 6 en 7). Jezus in de synagoge te Nazareth.

116. Vs. 17. En hem werd gegeven het boek van de profeet Jesaja en als hij dat opengedaan had....
Er was voor het gehele Joodse land niet meer dan één tempel, - die te Jeruzalem. Daar en daar alleen mochten de Heere offeranden worden aangeboden. Maar elke stad had een of meer s y n a gogen, dat is, verzamelplaatsen der gemeenten van Israël, waar men zich in gebed verenigde, maar vooral samen kwam tot het horen lezen en verklaren der heilige boeken.
Merkt op, dat Jezus niet tot de priesterstand behoorde en dat hij nochtans in deze synagoge verzocht werd, de Schrift voor te lezen. Hieruit zien wij, dat in de Joodse kerk, waarin alles met zoveel gestrenge nauwgezetheid geregeld was, en alleen bepaald aangewezen priesters in de tempel tot de eredienst mochten medewerken, - toen de heilige boeken aller eigendom gebleven waren, zodat ieder daarin niet alleen voor zichzelf lezen, maar daaruit ook in de synagoge voorlezen en over het gelezene tot de vergaderde menigte spreken mocht. Wat nu recht en plicht was onder de oude wet, zou dat ongeoorloofd en zonde kunnen zijn, nu de zoveel heerlijker bedeling van

het evangelie der verlossing van zondaren tot de vrijheid van kinderen Gods gekomen is? Wat recht en plicht was onder de Joodse priesterregering, zou dat nu zijn - een aanranding der evangeliebediening? Deze tegenstelling, kort als zij is, zegt en bewijst meer dan een boekdeel vol redekunstige bewijzen.
Vs. 18. verv. - Jezus leest een deel der Schrift en past de inhoud op zichzelf toe. Eerst hoort men hem met verwondering, die echter spoedig in gramstorigheid overslaat. Genezing van een bezetene en van Petrus schoonmoeder (noot 21). Andere genezingen.

VIJFDE HOOFDSTUK.
Wonderbare visvangst. Roeping van Petrus (noot 8). Genezing van een geraakte (noot 22). Roeping van Mattheüs. Het geeft ergernis, dat Jezus met de tollenaars eet.
117. Vs. 33. En zij zeiden tot hem: waarom vasten de discipelen van Johannes dikmaals en doen gebeden, desgelijks ook de discipelen der Farizeeën, maar de uwen eten en drinken?
Dat wil klaarblijkelijk niet zeggen, dat de apostelen niet gewoon waren te bidden. Maar het is geheel iets anders te bidden of gebeden te doen, welk laatste is, de vrije uitstorting des harten voor en de gemeenschap met God in een wettisch plichtwerk veranderen, en alzo gebeden te doen naar bepaalde, altijd min of meer werktuigelijke regelen, bij voorbeeld, herhaling van hetzelfde gebed een bepaald getal malen achtereenvolgens (noot 13) enz. Paulus zegt wel (1 Tint. II: 1) „ik vermaan dan vóór alle dingen, dat gedaan w orden smekingen, gebeden, voorbiddingen, dankzeggingen voor alle mensen;" maar in de woorden zelf en uit de samenhang blijkt duidelijk, dat hij hier niet beveelt zekere formulieren getrouwelijk af te bidden, maar dat hij wil, dat de gemeente uit grond des harten, uit liefde, alle mensen biddende in de hoede des Allerhoogsten aanbevelen. Wanneer daarentegen de Joden aan Jezus vragen, waarom de discipelen van Johannes gebeden doen en de zijn niet, dan spreken zij van zulke regelmatig uitgesprokene formuliergebeden, als door de discipelen der Farizeeën gedaan werden. Johannes de Doper was niet meer dan de voorloper van de Messias; tot zijn lastbrief behoorde het niet, om een Hervormer te zijn, en hij had zich daarom vergenoegd met in dit geval bij de oude vormen Benen beteren geest, de reeds door de psalmen en profetieën noodzakelijk verklaarde verootmoediging en verbrokenheid des harten aan te bevelen. Maar Jezus wil verder gaan; hij zal (zie vs. 36-38) de wettische formuliergebeden een plaats aanwijzen bij de dingen, die hij kenschetst onder het beeld van een oud kleed, dat het aanzetten van een nieuwen lap niet verdragen kan, en van een ouden lederen zak, die door de gisting des nieuwen wijns scheuren zou. Dit laatste beeld is vooral aanschouwelijk en treffend, want het wijst ons aan, hoezeer Jezus het Christendom, als een zuiver geestelijke godsdienst, uit zijn aard onvatbaar rekende, om ingekerkerd te worden in al wat naar de wettelijke vormendienst der Joden zweemde. En die door hem zo krachtig bestreden en door de machtigen indruk van zijn geestelijke zelfopoffering onder zijn eerste belijders, als het ware, overwonnen vormendienst, is in zijn gemeente op nieuw binnengeslopen, en heeft er zich met al de gretigheid van een woekerplant ontwikkeld, zinnelijker en werktuigelijker dan ooit bij de Joden.
Gebeden doen is alzo, in de door ons aangewezen zin, een niet christelijke zegswijze. De Roomse kerk is er als van zelve toe genoodzaakt geworden om haar te gebruiken en in omloop te brengen; toen zij eenmaal weder aan de zaak burgerrecht gegeven had, kon zij ook wel niet anders dan de ouden naam weder wettigen. Een zaak evenwel moest zijn niet doen, namelijk, de bij haar geliefde uitdrukking ook de heiligen schrijvers in de mond leggen. De vertaling van Sacy, bij voorbeeld, doet dit,

waar het Grieks bidden heeft. Van Jezus wordt bij de verheerlijking op de berg gezegd, (Luk.IX:29) hij deed zij n gebed; zelfs van Jezus, in Gethsémané biddende, heet het hij deed zijn gebed. Zo iets is tegen 'de letter, maar bovenal is het tegen de kenbare geest van het oorspronkelijke.

ZESDE HOOFDSTUK.
De geplukte korenaren. De genezing van de man met de verdorde hand. De sabbat. De apostellijst (noot 24). De menigte rondom Jezus,

118. Vs. 20. En hij, zijn ogen opslaande over zijn discipelen, zei: Zalig zijt gij armen, want uwer is het koninkrijk Gods.
Het koninkrijk Gods is niet in die zin de armen open, dat zij reeds om van hun armoede wille daar de vrijen toegang hebben; de arme wordt niet als arme zalig, gelijk ook niet de rijke, omdat hij rijk is, zal verloren gaan. Maar de rijke staat er meer voor bloot, hetzij om de hemel te vergeten, hetzij om die voor zichzelf te sluiten door de zonden, waartoe het bezitten van overvloed zo ligt verleidt. Die zonden kent de arme niet; en stelt hem ook de armoede aan andere verkeerdheden en ongerechtigheden bloot, het gemis zelf der tijdelijke goederen vermaant en dringt hem toch, aan het hogere en betere te denken. In dat opzicht zijn de armen naar Jezus woord zalig, elke schrede, die men verder wil gaan, is, blijkens ervaring en geschiedenis, een stap op een dwaalweg, op een pad, dat in plaats van ten leven, ten verderve voert. (zie noot 98).
vs. 21 verv. - Andere zaligsprekingen. De rijken. (noot 118). Liefde tot zijn vijanden. Weldoen aan allen. De splinter en de balk. Jezus woorden zijn de enige deugdelijke grondslag voor ons leven, (noot 20).

ZEVENDE HOOFDSTUK.
De dienstknecht van de hoofdman over honderd. De zoon van de weduwe te Naïn. Johannes zendt zijn discipelen tot Jezus. Jezus geeft van hem getuigenis. Dwaasheid dergenen, die noch naar Johannes noch naar Jezus horen. Jezus bij een Farizeeër ter maaltijd. Een vrouw stort balsem over zijn voeten. Gelijkenis der twee schuldenaars. uw zonden zijn u vergeven.

119. Vs. 49. En die mede aanzaten, begonnen bij zichzelf te zeggen: wie is deze, die ook de zonden vergeeft?
Altijd diezelfde verbazing bij de Joden i (noot 22) de zonden te vergeven scheen hun dus blijkbaar groter toe dan het grootste der overige tekenen, door de Heere verricht. Dat God een mens de macht gaf, om zieken te genezen, was hun niet te hoog, maar dat God aan een mens zijn macht zou kunnen afstaan, om zonden te vergeven, dat konden zij niet geloven. En waarom viel dat geloof hun zwaar? Omdat die macht het vermogen onderstelt, om in des mensen hart te kunnen lezen, welk vermogen ontwijfelbaar onder de Goddelijke eigenschappen moet gesteld worden. Jezus had dat vermogen, en daarom was de macht, om zonden te vergeven, in hem eigenaardig en natuurlijk; maar wie zich die raagt toekent en moet erkennen, dat hij het vermogen, om in des mensen hart te lezen, niet bezit, - hij maakt, om niet sterker te spreken, zich aan de grofste tegenspraak met zichzelf schuldig.

120. Vs. 50. Maar hij zeide tot de vrouw: uw geloof heeft u behouden, ga henen in vrede.
Het bleek ons, (noot 43) dat het geloof de enige voorwaarde van de verhoring der gebeden is; hier lee- ren wij het geloof kennen, als de enige voorwaarde van de vergeving der zonde en van de verlossing van haar schandjuk. Het geloof dezer vrouw had in daden gesproken, daden, welke evenwel geen andere waarde hadden, dan die oprechtheid en geloof haar gaven, waarom ook Jezus opzettelijk verklaart, dat de vergeving der zonden, haar geschied, alleen een gevolg is van haar betoond geloof. De balsem, op zijn voeten uitgegoten, had ook wel niets anders kunnen zijn, dan de ijdele overdaad van een in hoogmoed aanmatigende vroomheid; ook zou zij zelve zich hebben kunnen inbeelden, dat haar offer een billijke prijs was voor het door haar gewenste heil. Jezus prijst derhalve in haar het b e g i n s e l, waaruit zij gehandeld heeft; en niet zozeer de zichtbare bewijzen daarvan, die zonder enige de minste waarde hadden kunnen zijn. Uw geloof heeft u behouden, zegt hij, en dat woord, is een les voor ieder, een les voor alle eeuwen. Wie oren heeft om te horen, die hore!

ACHTSTE HOOFDSTUK,
Vrouwen, die Jezus volgen. Gelijkenis van de zaaier. Verklaring. Men bericht Jezus, dat zijn moeder en zijn broeders hem wensen te spreken. (noot 34). Zijn antwoord (noot 35 en 87). Hij stilt een storm. Genezing van een kranke vrouw. Uw geloof heeft u behouden. (noot 43). Jaïrus dochtertje.

NEGENDE HOOFDSTUK.
Uitzending der Apostelen. Vermenigvuldiging der broden. Schone belijdenis van Petrus en weglating, even als bij Markus (noot 92), van de verklaring: «Gij zijt Petrus...." Men moet alles verlaten om Jezus te volgen. Verheerlijking op de berg. De Apostelen vragen onder elkander, wie van hen de meeste zou zijn. (noot 93). Onderwijs over de nederigheid.

121. Vs. 48. Wie dan de minste onder u allen is, die zal groot zijn.
Altijd zal zijn. Altijd dezelfde uitdrukking (noot 64, 94) dat hier niet enige uitwendige grootheid, rang een der twaalven geschonken, maar en geestelijke, door nederigheid te
Vs. 49, verv. - Jezus verbiedt om hen te verhinderen, die, zonder tot de apostelkring te behoren, in zijn naam wondéren doen, (noot 95). In een Samaritaans dorp weigert men hem te herbergen.

122. Vs. 54-55. Als nu zijn discipelen Jacobus en Johannes dat zagen, zeiden zij: Heere! wilt Gij dat wij zeggen, dat vuur van de hemel nederdale en dezen verslinde, gelijk ook Elias gedaan heeft. Maar zich omkerende, bestrafte hij hen, zeggende: gij weet niet van hoedanigen geest gij zijt.
Deze woorden kunnen betekenen, óf dat de twee apostelen, zonder het zelf te weten, van een zeer slechten geest bezield zijn, óf dat het hun nog onbekend gebleven is, tot welk een geheel anderen dan de Joodse geest de belijdenis van Jezus hen roept. In beide gevallen blijft het een gestrenge berisping van hun wil, om de waarheid met geweld te willen te hulp komen. De Heere wil zeggen: al heeft een profeet dat onder het oude verbond kunnen doen, zonder deszelfs karakter te miskennen, u zou onder de bedeling van het nieuwe verbond zo iets niet kunnen doen, zonder zijn geest te verloochenen en te verkrachten.

Welk oordeel hebben wij tegenover deze uitspraak des Heeren nu te vellen over de oorlogen en moorden, die de Roomse kerk heeft gelast of goedgekeurd? Wat moet ons oordeel zijn over al die vervolgingen, welke het bloed wel niet zo bij stromen te gelijk maar daarentegen aanhoudend hebben doen vloeien? Welk vooral ons oordeel over de luide goedkeuring, zelfs nog heden ten dage, door de voorname woordvoerders van het katholicisme aan de beginselen geschonken, welke al die wreedheden en ellenden hebben te voorschijn gebracht en die, als zich maar de gelegenheid aanbood om het hoofd weder op te steken, dezelfde vreselijke vruchten zouden dragen? Er is geen land, er is geen tijdperk aan te wijzen, waarin de Roomse kerk, als zij andersdenkenden vervolgen kon, zich daarvan onthouden heeft, waarin zij het niet gedaan heeft met al de raagt die zij kon, en met al het geweld, dat zij durfde aanwenden.

TIENDE HOOFDSTUK.
Keus en uitzending der twee en zeventig leerlingen. Voor wie hun zegenbede tot zegen zijn zal, (noot 26). Wanneer men hen afwijst, moeten zij zich naar elders begeven met het woord:

123. Vs. 11. Ook het stof, dat uit uw stad aan ons kleeft, schudden wij af op ulieden; nochtans zo weet dit, dat het koninkrijk Gods u nabij gekomen is.
Wel mag dat woord een voleinding heten van de les aan Johannes en Jacobus, wier inhoud onze aandacht trok, (noot 122). Hoewel met wondermacht aangegord, (vs. 9) mogen ingeval van slecht onthaal de discipelen toch niet anders of meer doen, dan gewone reizigers, aan wie een verblijfplaats geweigerd werd. Aan God moeten zij de zorg overlaten, om hen, die zijn gezanten verwierpen, te straffen of niet, en zelfs, waar zij naar oosterse zeden het stof van hun voeten afschudden, moeten zij dat betoon der verbreking van verdere gemeenschap laten gepaard gaan met het minzaam woord van waarschuwing: „nochtans zo weet dit, dat het koninkrijk Gods u nabij gekomen i s."
Ziedaar al wat Jezus zijn gezanten tegenover onwillige en weerbarstige toestaat, terwijl hij het schijnbaar betoon van hardheid nog van woorden doet vergezeld gaan, waardoor die handeling haar bitterheid verliest en zij alleen zulk een ernst bewaart, als zich ten volle met de oprechtste liefde verdragen kan. Welk een onderscheid tussen het woord door Jezus aan zijn terechtgewezen gezanten in de mond gelegd, en de vreselijke vervloekingen, die men te Rome sinds onheuglijke jaren in de formulieren van kerkelijke uitsluiting heeft opgenomen.

124. Vs. 16. Wie u hoort, die hoort mij; en wie u verwerpt, verwerpt Mij....
De Roomse kerk heeft van deze woorden ruimschoots gebruik gemaakt. Wat zeggen zij in het belang van al haar aanmatiging? - Niets.
Ten eerste, indien het al eens waar kon zijn, dat Jezus haar had op het oog gehad, dan zouden de voorgaande verzen niettemin de uitgebreidheid en betekenis veroordelen, die zij aan dit recht om te onderwijzen gegeven heeft. Wij zagen (noot 122, 123) hoe Jezus dat recht verstond. Niet alleen verbond hij er de macht niet aan, om dwang en geweld te gebruiken, maar hij veroordeelde reeds alle begeerte daarnaar ten strengste. In handen der Roomse kerk is het recht om te onderwijzen en het recht om te vervolgen nooit anders dan één geweest.
Maar was, ten andere, aan haar wel dat recht om te onderwijzen gegeven? Is in waarheid tot haar dat woord gericht: „wie u hoort, die hoort mij, en wie u verwerpt, die verwerpt mij?" - Laat ons zien!

Tot wie spreekt Jezus? Tot zijn discipelen. Waarop heeft de Heere het oog? Op een geheel plaatselijke en zeer nabij zijnde uitzending. Ongetwijfeld kan men in zeker opzicht met waarheid zoggen, dat wie, door alle een wen heen, canon gezant van Jezus zal horen of verwerpen, hemzelf gehoord of verworpen heeft; maar het woord, hier voor ons, bepaalt niet., wie in de toekomst het karakter van Jezus gezant te zijn, hebben zal of niet. Alzo geldt hier alweder dezelfde aanmerking, reeds herhaaldelijk door ons bij zulke uitspraken der Schrift gemaakt, waarin men het stelsel der Roomse priesteropvolging meent te zien. Jezus spreekt van zijn apostelen, nooit van hun opvolgers; Jezus schenkt beloften, maar zonder die ooit tot erfgoed van een bepaalden stand of priesterorde te verklaren. Heeft Jezus nu Reent: bepaalde priesterregering verordend, is wat hiervan in de gemeente bestaat; alleen en geheel menselijke uitvinding en menselijke verordening, dan moet de vervulling dier beloften wel van een geheel andere voorwaarde afhankelijk zijn. En welke is die voorwaarde? De getrouwheid van hen, die, hetzij tot de priesterstand behorende, hetzij door zulke banden niet verbonden, in waarheid en met de daad naar de geest des Evangelies gezanten van Christus zijn.
Wie u hoort, hoort mij. Ja, maar op één voorwaarde, op voorwaarde van iets, dat geheel voor de hand lipt, en dat noodzakelijk stilzwijgend bij de belofte moet gedacht worden, namelijk, dat zij, die onderwijzen, in de naam van Jezus onderwijzen, wat hij onderwezen heeft en spreken, gelijk hij spreken zou. Altijd keert dus hetzelfde vraagstuk ter oplossing weder: onderwijst de Roomse kerk hetzelfde woord, dat Jezus onderwezen heeft? Het recht kan in een zaak als deze, van dit alles afdoend punt niet onafhankelijk zijn. Heeft de Roomse kerk ook maar op één enig gewichtig punt een ander evangelie dan het evangelie van Jezus verkondigd, dan kan ook niemand meer zeker zijn, dat hij, haar horende, de Christus Gods hoort.

125. Maar al ware eens het recht van onderwijs onafhankelijk van deze eenstemmigheid, dan nog zouden er de geschiedkundige bezwaren zijn, die hun stem tegen dat recht laten horen. Als het ons ernst is deze op het geschiedblad te zoeken, wat wordt er dan van die hooggestelde apostolische opvolging, van die keten, dienaar men ons zeggen wil, van Jezus uitgaande met onverbroken schakels tot de geringste dorpspastoor reikt? Van hoe vele schakels, die noodwendig moesten aanwezig zijn, is er niet één te vinden! Hoe velen, die aanwezig zijn, zijn gebroken stukken! De lagen, listen en gewelddadigheden, die bij bepaalde gelegenheden bisschoppen op de troon brachten of van hun zetels stieten; die bisschoppen, welke de wetten zelf der Roomse kerk onwettig, ingedrongen noemden, en die toch op hun eergestoelten bleven, hebben de kerken met priesters naar hun hart en van hun maaksel bevolkt; al die schendingen eindelijk van de regels, bestemd om de opvolging te beschermen.... Zouden wij dat alles moeten beschouwen als van zulk een aard en wo weinig betekenend te zijn, dat er de apostolische opvolging nooit door verbroken is? Wat om nog meer bepaald te spreken, wordt er van de pauselijke reeks, met die vier en twintig scheuringen, van welke ook de katholieke geschiedschrijver wel gedwongen is melding te maken. Vier en twintig malen waren er twee of drie pausen, en bijna altijd onder zulke omstandigheden, dat het voor de geschiedschrijver onmogelijk is, met juistheid aan te wijzen, wie eigenlijk de paus was en wie niet; want - te laat - alleen met oogmerk om de reeks, althans in naam en schijn, ongeschonden te bewaren, heeft men hen als ware en tegenpausen van elkander gescheiden. En welke zou de uitkomst zijn, wanneer wij de wettigheid der onderscheidene pausen eens aan de strenge wetten gingen toetsen, naar wier regels zij verondersteld moeten worden gekozen te zijn. Alle kuiperij, alle omkoping, alle bedrog maakt naar die wetten de gedane keus nietig en zonder waarde.

Telt nu, na het vaststellen van deze voorwaarde, van dit onontbeerlijk kenmerk, telt, en zegt, hoe vele wettige, ware pausen, onverbroken schakels van de grote keten er overblijven!
Vs. 17, verv. - Wederkomst der discipelen. Jezus dankt de Vader, dat hij aan de kinderkens heeft geopenbaard, (noot 30), wat de wijzen verborgen gebleven was.

126. Vs. 21. Te dier ure verheugde zich Jezus in de geest, en zeide....
Dit is de enige maal, dat de evangelieberichten ons Jezus voorstellen, als van een levendige vreugde bezield, en die blijdschap had haren oorsprong in de aanschouwing, dat God door het evangelie de hoogste heilwaarheden onder het bereik van aller mensen vatbaarheid had gebracht. Gij, wie u dan ook zijn moogt, laat u door niemand ter wereld opdringen, dat het u niet zou vrijstaan, dat het niet tot uw roeping zou behoren, om op het gebied der openbaring uit eigene ogen te zien en op eigene voeten te staan, dat u het aan anderen zou kunnen en mogen overlaten, om Gods openbaring voor u te onderzoeken en alzo heerschappij over uw geloof te oefenen. Ziet en waardeert in hoe aanlokkende vorm Gods openbaring aan ons als kinderkens wordt aangeboden. Het zijn verhalen, gelijkenissen, korte uitspraken en spreuken in de volkstaal en in de volkstoon. Zou Jezus zo wel hebben gesproken, zouden wel de Apostelen die schrijftrant gevolgd zijn, als het evangelie en zijn gedenkschriften alleen bestemd waren geweest voor een enkelen stand van mensen, uitsluitend met het onderwijzen van al de overigen belast? Waar zult u een boek vinden, zo rijk aan karaktermerken, - een boek zo voor allen bestemd?
Vs. 25 verv, De hoofdsom der wet. Gelijkenis van de barmhartige Samaritaan. Jezus bij Martha en Maria. Martha beklaagt zich, dat haar zuster haar alleen laat dienen. Jezus antwoord. u ontrust u over vele dingen.

127. Vs. 42. Maar één ding is nodig: doch Maria heeft het goede deel uitgekozen, hetwelk van haar niet zal weggenomen worden.
Hoe diep is hij derhalve te beklagen, die zich in het dienen van de Heere niet om het ene nodige bekommert, dat éne, waarop alles aankomt, om hem welbehaaglijk te zijn; wat zijn ook zij te beklagen, aan wie bij de wil en zin, om de Heere naar zijn welbehagen te dienen, het éne, dat nodig is om zijn welgevallen en zijn zegen te ervaren, door anderer toedoen verborgen gehouden wordt. Hoeveel eenvoudige en oprechten van harte zijn er zo, die onder de leiding van de wettische, aan bekrompen vormen hangende priestergeest der Roomse kerk, gelijk de goede en trouwe Martha bezig met veel dienens, onbekend blijven met en blind gehouden worden voor de waarde van het één nodige, van het belangstellend acht geven op 's Heeren woord; dat goede deel, door Maria uitverkoren en dat haar niet behoorde ontnomen te worden. Mochten zulken, die daar nu nog volgzaam luisteren naar Rome's Gamaliëls, een leidsman vinden, die willig en machtig is om hen de aard en de waarde van Maria's keus te leren kennen, en zij, zo in vrije keus des harten tot het één nodige aangetrokken, tot de plaats komen, waar Maria licht en vrede gevonden had. Aan Jezus voeten, vrij en onafhankelijk van mensen tegenover het evangelie, zo gaat het licht op in de duisternis en worden hart en geweten door het geloof zeker, dat de rechte en enige weg gevonden is, om Christus te behagen en in zijn kracht de Vader te verheerlijken.

ELFDE HOOFDSTUK.

Gebed des Heren. Een iegelijk die bidt, die ontvangt (noot 17). Men beschuldigt Jezus dat hij de duivel alleen door de overste der duivelen uitwerpt. Zijn antwoord,

128. Vs. 27 en 28. En het geschiedde, als hij deze dingen sprak, dat een zekere vrouw, de stom verheffende uit de schare, tot hem zei: zalig is de schoot, die u gedragen heeft, en de borsten, die Gij hebt gezogen. Maar hij zei: ja, zalig zijn degenen, die het woord Gods horen en dat bewaren.
In deze woorden ligt een nieuw bewijs, dat het voorrecht van de Christus te hebben ter wereld gebracht aan Maria niet een blijvend recht, geen heiligheid bij geheel enige uitzondering, geen bepaald deel aan het verlossingswerk in het koninkrijk Gods had verleend (noot 35, 103, 104, 108, 111, 114). "Zalig uw moeder!" roept een vrouw uit. u Zalig, die het woord Gods horen en dat bewaren," antwoordt de Heer, en keert de aandacht van de onderscheiding, door zijn moeder genoten, op een voorzegt, dat allen kon ten deels vallen en zonder welks bezit de eerste onderscheiding zelfs haar waarde verliezer zou. Boven het geluk van de Messias als kind ende het hart gedragen te hebben, staat het geluk de Messias als Zaligmaker in het hart te dragen, en uit Zijn leven, zelf te leven; de Christus gebaard te hebben, is een zaligheid, maar de zaligheid, het waarachtige, onvergankelijke heil is Christus toe te behoren Christen te zijn. Spreek Maria zalig als moeder van de Heiland der wereld, maar is zij, wat wij niet betwijfelen, ook door de band des geloofs aan haren zoon ver bonden geworden, dan is zij veel meer om haar geloof dan om het hoogste uitwendige voorrecht, dat deze aard geven kon en zij ontvangen heeft, zalig te prijzen.
Vs. 29 verv. Veroordeling van der Joden ongelovigheid. De reiniging (noot 90). Waarneming van kleine voorschrift& met verwaarlozing van grote geboden (noot 76). Hoogmoed en schijnheiligheid der Farizeeën en wetgeleerden.

129. Vs. 52. Wee u, u wetgeleerden! want gij hebt de sleutel der kennis weggenomen: gij zelf zijt niet ingegaan, en die ingingen hebt gij verhinderd.
Toch waren de wetgeleerden niet zover gegaan vat te beweren, dat de s l e u t el der kennis naar goddelijk recht hun toekwam. Wij hebben gezien, dat de lezing en bepeinzing der wet, niet alleen voor allen geoorloofd maar ook aan allen bevolen was; dat de lezing, en het onderzoek naar de mening der heilige boeken voor allen een heilige plicht gebleven was. De wetgeleerden waren dus te veroordelen als hoogmoedig, maar stonden niet schuldig aan een onrechtmatige aanmatiging van macht en gezag; immers zij oordeelden wel, dat zij alleen in staat waren om de Goddelijke openbaringen naar de juiste zin te verklaren maar zij ontzeiden en onthielden hare oorkonden aan het volk niet. En hoe gestreng nochtans klinkt Jezus heilig en onfeilbaar oordeel over hen. Zou hij, die hier zo spreekt, voor de toekomst een kerkelijken toestand kunnen gewild hebben, waarin regel werd, wat nu door hem in heiligen toorn werd gevonnist; zou hij de sleutel der kennis in de hand van enkelen hebben kunnen stellen en zo het kwaad van zijn dagen in een nog hogere mate uitlokken, gesteund als het dan zijn zou door zijn Goddelijk gezag? De Roomse kerk zegt u, dat het der wijsheid Gods betaamde, om voor het in stand blijven der waarheid zorg te dragen door de instelling van een orde, die daarvan door hem tot bezitster en bewaarster werd gesteld, maar de geschiedenis, wier getuigenis geheel is nedergelegd in de weinige hier voorkomende woorden van Jezus, geeft integendeel u machtiging om uit haren naam te verklaren, dat het middel niet de minste waarde heeft, dat de waarheid er alleen bij verliezen kan, als zij door mensen bewaakt wordt, zodra die mensen meen, dat zij alleen, met voorbijgang en uitsluiting van al de anderen, tot haar bewaking geroepen zijn. Wij hebben (noot 95) de verklaring van dit verschijnsel

gegeven. De bevoorrechte bewaker beschouwt zich weldra als heer en meester, omdat hij meent, dat de waarheid zijn eigendom geworden is. Hem behoort zij dan toe, en hij doet met haar wat hij wil en trekt van haar zoveel voordeel als hij slechts kan.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Men wachte zich van de zuurdesem der Farizeeën, de geveinsdheid. God alleen is te vrezen. Jezus wil voor de mensen beleden zijn. De lastering tegen de Heiligen Geest (noot 32). Bijstand van de Heiligen Geest (noot 27). Een zeker mens roept Jezus tot scheidsman in.

130. Vs. 14. Maar Jezus zeide tot hem: mens! wie heeft mij tot een rechter of scheidsman over ulieden gesteld?

Het zou wel geen aanleiding tot een verkeerd oordeel over Jezus roeping zijn geweest, als hij zich een enkele maal met de beslissing van een wereldse zaak had ingelaten; maar het is in zijn schatting van hoog wanbelang, op krachtige wijze te tonnen: dat hij daartoe geenszins gekomen is, dat de belangen der aarde en die welke hij predikt, niets met elkander gemeen hebben. Welk moet dus ons oordeel over de rechten zijn, die de Roomse kerk, waar zij er slechts gelegenheid toe had, zich ten aanzien van de wereldse rechtspleging heeft aangematigd. Wanneer men er op aandringt, willen wij toegeven, dat de uitoefening van die rechten enig voordeel heeft gehad in eeuwen van barbaarsheid en volksberoeringen, maar zij zijn daarom niet minder aanleiding geweest tot een schromelijke ontwikkeling van eerzucht, hoogmoed en gierigheid. Jezus wil niet richten tussen twee broeders, de pausen hebben zich met beslissende stem tussen koningen tot scheidsman gesteld. Men haalt gevallen aan, waarin hun tussenkomst bloed heeft gespaard, maar men zou er veel meer kunnen aanwijzen, waarin hun hartstochtelijk tussenbeide treden het bloed bij stromen heeft doen vloeien. Vs. 15 Vera. - De gierigheid. De rijke en zijn voorraadschuren. Vertrouwen op God. Zoek eerst het koninkrijk Gods en zijn gerechtigheid.

131. Vs. 32. Vrees niet, gij klein kuddeken, want het is uws vaders welbehagen ulieden het koninkrijk te geven.

Men kan dus slechts een klein kuddeken zijn en de waarheid bezitten, waaruit bij wettige gevolgtrekking is af te leiden,. dat men wel eens een grote kudde, een talrijke, machtige kerk zou kunnen vertonen en in spijt van die talrijkheid de waarheid missen, of wel haar verloren hebben.

Op godsdienstig gebied heeft geen bewijsgrond minder kracht dan die aan cijfers alleen wordt ontleend. Heeft de roomse kerk altijd nog het zielenaantal in haar voordeel, hoe lang hebben niet, in de strijd tussen Christendom en heidendom, de heidenen in dat voordeel kunnen roemen. Zelfs nog staan deze in dit opzicht vooraan, want de Christenen zijn er nog verre van af van in het grote mensengezin de meerderheid in aantal te te hebben.

Bovendien is er weinig reden om zo bepaald en met ophef te zeggen: het meerdertal der Christenen is Rooms katholiek. De Protestantse gemeenten en de Griekse kerk samen komen het cijfer der Roomsen zeer nabij, en trekt men van de laatsten af allen, die, hetzij uit ongeloof, hetzij op grond van redelijke overtuiging, anti-Rooms zijn, hoewel zij zich nog niet openlijk van de Rooms-katholieke kerkgenootschappen hebben afgescheiden, dan staat er feitelijk een overgrote meerderheid tegen haar over.

Maar al ware dat geheel anders, de bewijsgrond, aan cijfers ontleend, zegt hier niets. Wie het te doen is om waarheid en godsvrucht, zal er in zijn zoeken naar deze zelfs geen ogenblik door afgetrokken worden.

132. Vs. 48. En een iegelijk, die veel gegeven is, van die zal veel geëist worden; en die men veel vertrouwd heeft, van die zal men overvloediger eisen.
Wanneer wij aantonen en dringend voorhouden, dat het plicht en roeping is, om zijn hart te zetten op de godsdienstige vraagstukken des levens en alzo die te leren kennen en te onderzoeken, werpt men ons telkens tegen dat dit voor velen een onmogelijkheid is om te doen? Hoe, zegt men bij voorbeeld, zal iemand de Bijbel onderzoeken, die niet lezen kan.
De opmerking ga hier voorop, dat men, in de katholieke landen niet moet spreken naar de toestand, die werkelijk is, maar naar de toestand, die behoorde te zijn. Alle Joden kunnen lezen, ook alle protestanten kunnen het. Het recht en vooral de erkende verplichting, om zelf bekend te worden met de vraagstukken der godsdienst, hebben tot noodzakelijk gevolg, dat de middelen, welke tot zulk een kennis en oefening nodig zijn, onder het volk 'neer en meer algemeen worden. Waar die overtuiging leeft, daar is de godsdienstige opvoeding, daar is de godsdienstige letterkunde, daar is alles in die zin en richting. In een Protestants land zult u niet één protestant vinden, die, zo hij een grondige kennis van de christelijke godsdienst heeft veronachtzaamd, met grond zal kunnen beweren, dat de middelen daartoe hem ontbroken hebben.
Maar de vraag geldt hier niet zo zeer de wetenschap, of ieder al of niet in de mogelijkheid is om de godsdienstige waarheid grondig te leren kennen; het beginsel, waarvoor wij strijd voeren, is geen ander dan daar ligt in de verklaring des 1lecren: een i e g el ij k, die veel gegeven is, van die zal veel geëist worden. het komt er alleen op aan, dat ieder voor de Heere verantwoordelijk is van de middelen, waarover hij in Bezon te beschikken had, hetzij dan die middelen klein of groot zijn. Indien u lezen kunt, welnu, wat doet het er toe, in een zaak die u, uzelf aangaat, of anderen al niet kunnen lezen? Wanneer de middelen u geschonken zijn, om uzelf rekenschap te kunnen geven van uw geloof, wat behoeft het in uw eigene zaak bij re in aanmerking te komen, dat anderen die middelen nog derven? Begin met zelf gebruik te maken van de middelen, krachten en gelegenheden, die God u gegeven heeft. God zal uw vonnis niet vellen naar de maatstaf van anderer onwetendheid, maar hij zal u deze tot zonde toerekenen, waarin u willens en wetens gebleven zijt.
Merkt het op, dat het Jezus zelf is, die in het verdere zijner rede op deze woorden de toepassing maakt, welke ik daar deed uitkomen. "Meent gij," zeide hij in vs. 51, dat ik gekomen ben om vrede te geven op aarde? Neen, zeg ik u."
De zin dezer woorden is (noot 29) reeds door mij verklaard. In betrekking tot hetgeen voorafgaat, tonnen zij ten duidelijkste aan, dat ieder op de rekenschap die hem wacht heeft te letten, en niet op de oordeelvellingen, de ontevredenheid en verdeeldheid, die het gevolg zijn van een waarachtige ijver voor het Evangelie.

DERTIENDE HOOFDSTUK.
Allen zijn zondaars. De onvruchtbare vijgenboom. Genezing op een sabbatdag. Het mostaardzaad. De zuurdesem. De enge poort. (noot 18). Jezus uit een bittere klacht over het ongeloof en het naderend lot van Jeruzalem.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Een andere genezing op een sabbatdag. Nederigheid. Gelijkenis van het gastmaal en de gasten, die weigeren om te komen,
133, Vs. 23. En de Heere zeide tot de dienstknecht: ga uit in de wegen en heggen, en dwing ze in te komen, opdat mijn huis vol worde.
Dwing ze in te komen. Van die zo eenvoudige, zo vriendelijke en Liefderijke woorden heeft de Roomse kerk:... het sein en de rechtvaardiging gemaakt van de vreselijkste geweldsoefening.
Van welk dwingen is in de gelijkenis sprake? Geldt het de personen, die genodigd waren om te komen, en later niet wilden aanzitten? Neen, want het was de nodiging tot een gastmaal, en daarheen drijft men niemand tegen zijn wil. Het geldt de armen in de wegen en heggen, de welbegerigen en hunkerenden naar de gaven van het gastmaal, maar die, ziende op hun toestand, aarzelden of zij wel zo zouden durven naderen tot een feestelijk bereide tafel. Dwing ze om in te komen is het minzame woord van de Heere des huizes, die wil, dat zijn huis vol worde en dat velen zich verblijden in
zijne gaven. Geen andere betekenis kan het woord dwingen in dezen zin hebben, maar over dat verband heeft men zich niet bekommerd, het woord, de letters stonden er, en deze heeft men met hartstocht in het belang van zijn wil en zijn stelsel gebruikt. Alleen een woordenspel is alzo tot grondslag gemaakt van dat breeds stelsel van hardheden en wreedaardigheden, waarmede de wereld zo lange ten bloede toe is gegeseld geworden. Het bloeddorstig geweld zou gewis ook zonder dat woordenspel wel hebben plaats gehad, omdat het beginsel, Waarvan het de uitkomst was, één is met het levensbeginsel, waarmede de Roomse kerk staat of valt; maar het heeft iets aandoenlijks en hartverscheurends, die kerk zo partij te zien trekken van een kleine bijzonderheid, van één uit zijn verband losgescheurd woord der Schrift, terwijl zij zo vele duidelijke en volledige stukken van het onderwijs des Evangelies, zo vele bladzijden, die ten stelligste tegen hare leringen en gebruiken spreken, geheel buiten aanmerking durft laten.
Vs. 25, verv. - Men moet om Jezus wil vader en moeder haten, (noot 29) en in die zelfden zin ook zijn leven haten. Men moet alles verlaten om Jezus te volgen.

134. Vs. 33. Alzo dan een iegelijk van u, die niet verlaat alles wat hij heeft, kan mijn discipel niet zijn.
Dikwijls zijn deze woorden gebruikt tot rechtvaardiging van het kloosterleven, maar lieten de woorden die toepassing toe, dan moet men met zijn bewijsvoering zo verre gaan van te beweren, dat het kloosterleven de enige weg is, langs welke men zalig worden kan, want Jezus zegt zonder enig voorbehoud: die niet alles v er 1 a at wat hij heeft, kan mijn discipel niet zijn. De onmogelijkheid om deze woorden naar de letter op te vatten, doet ons als van zelf die zin vinden, waarin wij hen te verstaan hebben. Wij moeten alles verlaten in dezelfde zin, waarin wij vader en moeder moeten haten. De goederen dezer wereld te verlaten is niet, ze prijs te geven of weg te werpen. Het geldt hier een geestelijk verlaten, een handeling, die door de inwendige mens moet worden volbracht. Het evangelie plaatst alle dingen, het verlaten van alles, offeranden, reinheid, in één woord, alles op het gebied des harten; het leven onzes harten is onder het nieuwe verbond het een en het alles.
Wij hebben (noot 98) gezien, hoe ver het er van af is, dat een uitwendig verlaten van alle dingen, dat kloosterarmoede de beste weg is, om het inwendig verlaten van alles te leren, en alzo armen van geest te kweken, gelijk Jezus die wenstte. Merkt voorts op, dat men ook met de besten wil niet een enige plaats in al de schriften des nieuwen Testaments vinden kan, waar het kloosterleven geleerd, aangeprezen, vermeld, of zelfs

maar in de verte verondersteld wordt. Alleen door ver gezochte gevolgtrekkingen, uit de algemeen voorschriften over zelfverloochening, armoede, gehoorzaamheid afgeleid, komt men er' toe, om iets bijeen te krijgen, dat in de verte naar een Bijbelse grondslag zweemt. Had het kloosterleven tot het plan en de vorm van een gemeente behoord, zoals de apostelen haar hebben verwezenlijkt, - hadden dan, wij vragen het met heiligen ernst, hadden dan de evangelieschriften zich wel tot zo iets algemeens, dat in zo twijfelachtige betrekking tot deze zaak staat, bepaald en kunnen bepalen

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.
Het verloren schaap.
135. Vs. 7. Ik zeg ulieden, dat er alzo blijdschap zal zijn in de hemel over één zondaar, die zich bekeert, meer dan over negen en negentig rechtvaardigen, die de bekering niet van node hebben.
Zegt niet, "die de boetvaardigheid of de boete niet van node hebben," want ieder heeft die van node en de uitmuntendste Christenen uit iedere kerkgemeenschap hebben geleefd en zijn gestorven met gevoelens van boetvaardigheid in het hart. Het Griekse woord, hier gebezigd, betekent nu eens b e k e r i n g - b o et e, dan eens bekering-hartsvernieuwing. Deze laatste hebben de rechtvaardigen niet van node, de andere de bekering -boete, dat is te zeggen, het gevoel van hun ellende en van Gods genade hebben zij evenzeer van node als ieder ander mens.
Een aan deze onderscheiding verwante, dat is, uit hare verwaarlozing geboren begripsverwarring ligt ten grondslag aan het Roomse stelsel omtrent de aflaat. De heiligen, zo zegt men, hadden, om zalig te worden, niet nodig alles te doen, wat zij gedaan hebben; wat zij te veel deden, kan anderen ten goede komen en hun worden in rekening gebracht.
Wanneer het beginsel, de eerste stelling al eens waar ware, dan zou de gevolgtrekking nog vals zijn, want iedere z o o d a n i g e toerekening van verdiensten, behalve van die van de Heere Jezus Christus, zou een vernietiging van het wezen des Christendoms zijn. Maar kan het beginsel zelf wel op meer waarheid aanspraak maken dan alles, wat er op gebouwd is? kan een mens waarlijk meer doen dan tot zijn zaligheid nodig is? Neen, hoeveel hij verricht hebbe, het heil, dat God de zijn schenkt, blijft altijd oneindig hoog boven alle menselijke verdienste in waarde verheven. Heeft God ook al aan anderen, minder Godsvruchtig, minder deugdzaam dan hij, de zaligheid geschonken, dat doet ten zijn aanzien niets af; de zaligheid is voor hem, wat zij voor u was, een genade, een onverdiende gift, een vrijwillige, geheel onverplichte goedheid; de openbaring van een vrijmachtige liefde.
vs. 11 verv. De gelijkenis van de verloren zoon.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.
De ontrouwe rentmeester. De uitwendige gerechtigheid (noot 77). Gelijkenis van de rijken man en Lazarus. Abrahams antwoord: Kind, gedenk dat u uw goed ontvangen hebt in uw leven.
136. Vs. 26. En boven dit alles, tussen ons en ulieden is een grote klove gevestigd....
Waar er ook gelegenheid toe zij, toch wordt nergens een woord van vage vu ur gerept. Het geheel van het verhaal is van die aard, dat het vagevuur er in had kunnen en behoren vermeld te worden; zo was het ook met andere plaatsen, die wij beschouwden en toch wordt er hier noch daar melding van gemaakt (noot 5 37 enz.)

Vs. 27. verv. De rijke begeert, dat Lazarus moge heengaan en althans zijn broeders, die ook op de verkeerden weg zijn, waarschuwen.

137. Vs. 29. Abraham zeide tot hem: zij hebben Mozes en de profeten, dat zij die horen.
Abraham zeide niet: "zij hebben hun leraars," maar, zij hebben Mozes en de profeten," dat is te zeggen, de boeken van Mozes en de profeten. Het is dus naar de Schrift, dat Abraham hen verwijst, om daar te zoeken, wat zij te geloven en te doen hebben. En zou het dan aan de Christenen kunnen verboden zijn, om Christenen te zijn, gelijk de Joden Joden waren en alzo het Christendom te zoeken, waar het is, waar het van Godswege als is nedergelegd. Bovendien vergete niemand, dat wij hier een gelijkenis voor ons hebben en dat het de Heere Jezus zelf is, die in het beeld van Abraham spreekt. Men zegt "de boeken des nieuwen Testaments bestonden toen niet," Wat doet dat ter zake? Zij bestaan nu, in onze tijd. Is er een enkele reden uit te denken, die de Heere een hinderpaal zou kunnen zijn, om ons nu naar onze Schrift te verwijzen, gelijk hij zijn tijdgenoten verwees naar die des ouden verbonds? Is misschien de inhoud en de stijl der evangelieschriften minder duidelijk, minder eenvoudig, minder voor het volk geschikt dan die der boeken des ouden verbonds? of is het tegendeel overtuigend aan te wijzen? Maar al ware het ook anders, wat zou dat bewijzen, dan dat er enige meerdere inspanning des geestes zou nodig zijn om het geschrevene te verstaan; en immers geenszins dat wij daarom het recht zouden verloren hebben, om de Schrift te lezen en te bepeinzen.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.
De ergernissen. De Vergeving der misdaden. De kracht des geloofs. De die aar, die alles doet, wat hem bevolen werd, doet maar hetgeen hij schuldig was te doen.

138. Vs. 10. Alzo ook gij, wanneer u zult gedaan hebben, al hetgeen u bevolen is, zo zegt: wij zijn onnutte dienstknechten, want wij hebben maar gedaan 't gene wij schuldig waren te doen.
Opzettelijke en duidelijke bevestiging van hetgeen reeds vroeger (noot 135) door mij herinnerd werd, dat wij hier op deze aarde nooit meer volbrengen kunnen, dan wij schuldig zijn te doen. „Weest volmaakt, gelijk uw vader, die in de hemelen is, volmaakt is," zegt de Heer. Zou de Godsvruchtigste, deugdzaamste Christen het ooit verder kunnen brengen dan dat ideaal, - zou hij het ooit zo verre kunnen brengen!
Onnutte dienstknecht is een onnauwkeurige uitdrukking; het Griekse woord onnut, dat zich niet in één woord laat overzetten, wil zeggen, dat de dienstknecht, dat is de slaaf-dienstkecht, omdat hij eigendom is van zijn meester, hem geheel toebehoort én wat zijn tijd én wat zijn krachten aangaat, nooit, wat hij ook doe, hem iets geven kan, waarop zijn heer niet reeds aanspraak had en hij hem alzo schuldig was. Zo heeft dus zelfs een engel, al is hij ook volmaakt in deugd en dienstbetoon, niets om aan God te geven, hij was de Almachtige als zijn Heer dat alles schuldig, en de naam onnutte dienstknecht past in die zin evenzeer op hem als op ons. Zelfs engelen kunnen dus nooit van overtollige verdiensten spreken.
Vs. 11 verv. Tien melaatsen genezen. Hoe onverwacht de komst van de zoon des mensen wezen zal.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

De onrechtvaardige rechter. De farizeeër en de tollenaar in de tempel. De Farizeeër dankt God, dat hij niet is als de andere mensen, rovers, ourechtvaardigen, overspelers.

139. Vs. 12. Ik vast tweemaal ter week, ik geef tienden van alles, wat ik bezit.
Alles, wat door mij van de waarneming van kerkgebruiken en kerkelijke plichten is gezegd, (noot 76 en 77) staat ons hier in een aanschouwelijk toneel voor ogen. Wat bovenal bijdraagt, om dezen man voor zichzelf gerust te maken omtrent de staat zijner ziel, wat hem een gebed op de lippen brengt, dat alle karakter van bidden mist en niets anders is dan een tafereel van zijn hoogmoedig gevoel van innerlijke tevredenheid, wat is het anders dan de wetenschap, dat hij de wet, in haar voorschriften voor het uitwendig, maatschappelijk en kerkelijk leven, getrouw opgevolgd, ja, zelfs meer gedaan heeft dan haar letter van hem eiste. Ziedaar de hinderpaal, de blinddoek, die hem buiten staat stelde om in te zien, dat een heiligheid, die alleen bestaat in het niet zijn van rover, dief of hoereerder, eigenlijk met de heiligheid van hart en leven, welke de geest der wet zijn, niets gemeens heeft.
Maar is het op zedelijk en godsdienstig levensgebied ook al weinig, dat men niet tot grote misdaden vervallen is, altijd is het toch iets goeds; en het stelsel van de Farizeeër, hoe verkeerd en verderfelijk ook, had hem toch nog niet tot die uitersten gebracht, waartoe het ons gebleken is, dat het Roomse stelsel nu en dan heenleidt. Schandelijkheden en misdaden vinden in Rooms-katholieke landen een vrijen en ruimen schuilhoek achter de waarneming der kerkelijke voorschriften van uitwendige vroomheid, en die uitkomst is een natuurlijke, want van al zulke voorschriften is het in de werkelijkheid des levens bewezen, dat zij geen andere macht hebben, dan om evenzeer het geweten eens volks als dat van bijzondere personen in slaap te wiegen en te doden.

140. Vs. 13. En de tollenaar van verre staande, wilde ook zelfs zijn ogen niet opheffen naar de hemel, maar sloeg op zijn borst zeggende: o God! zijt mij zondaar genadig.
In het gebed, dat Jezus ons als het gebed des waarlijk boetvaardigen voorstelt, missen wij alle gewag van een gerechtigheid, in de trouw aan uiterlijk voorschrift gezocht. De tollenaar heeft niet, zo als de ander, de letter dier voorschriften overtroffen. Zo hij, als Jood, ze al of niet heeft in acht genomen, heeft hij ze ten minste van een standpunt beschouwd, dat hoog genoeg was om hem te leren niet op zulke dingen zijn vertrouwen te zetten, althans voor Gods oog staande, spreekt hij daarvan niet, denkt hij er zelfs niet aan. Met God verzoend te worden, dat is zijn enige bede en hoop, en een niet te weerhoudene erkentenis van zijn schuld en ellende, is de enige weg, die hij kent en die hij alleen kennen wil, om tot die zo vurig begeerde verzoening door Gods genade te komen. Ieder ontvluchte dus alles, wat hem in iedere kerkgemeenschap, welke dan ook, zou kunnen be- lemmeren om even zo te denken en_ gezind te zijn. Wijst met standvastigheid alles af, wat men u aanprijst als een middel om zalig te worden, zodra die middelen van zodanigen aard zijn, dat zij in u enige andere ge-zindheid dan de ootmoed en de nederigheid des tollenaars zouden kunnen ontwikkelen.
Vs. 15, verv. - Jezus zegent de kinderen (noot 59). De rijke jongeling (noot 60). Wie kan dan zaligworden? (noot 61).

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.
Zacheüs. Jezus is gekomen om te zoeken en zalig te maken dat verloren was.
141. Vs. 12-26. Gelijkenis der talenten.

In het verhaal door Lukas bewaard, ontvangt ieder dienstknecht één talent; in het gelijksoortige bij Mattheüs (XXV: 15) ontvangt ieder één of meer talenten naar zijn vermogen. Beide gelijkenissen bevatten in haar onderwijs een bevestiging van het in noot 132 gezegde, dat de verplichting op ons rust, om van al de middelen gebruik te maken, die God ons gegeven heeft, om zij n werk te doen. Ieder zal geoordeeld worden èn naar de uitwendige hulpmiddelen, die hem ten dienste stonden, en naar de mate van aanleg en vatbaarheid, die hem geschonken werd.
Vs. 28, verv. - Intrede van Jezus in Jeruzalem. Aankondiging van haar verwoesting.

142. Vs. 44. En zij zullen u tot de grond toe nederwerpen en uw kinderen in u; en zij zullen in u de een steen niet op de anderen laten: daarom dat u de tijd uwer bezoeking niet bekend hebt.
God bezoekt een stad, een kerk, een gemeente, een ziel, als hij tot haar komt en tot haar spreekt, op welke wijze en door welk middel dan ook; en een stad, een kerk, een gemeente, een ziel is schuldig en haast ten verderve, als zij hem die spreekt niet hoort, of de stem zijner vermaning moedwillig verwerpt. Maar zal men zeggen, al horende loopt men gevaar om voor Gods stem te houden, wat niets anders is dan eens mensenstem en een verleiding tot afdwalen? Ongetwijfeld, maar dat kan ook u overkomen zijn, u, die de stem der Rooms-katholieken hebt gehoord en juist omdat u haar hebt gehoord. Wij, wie raden wij u te horen? In welke vorm stellen wij u de roeping, de bezoeking van God voor? In de vorm van een boek, van een bock, dat de Roomse kerk even als wij, als het woord, als de stem van God erkent. Zou het u tot onheil, tot rampzaligheid kunnen zijn, wanneer door Gods beschikking u dat boek in handen komt? Zou een hoek, door zijn Geest ingegeven en u onder de ogen komende, niet een van die gezegende bezoekingen zijn, die het u bevolen is dankbaar te erkennen? Zou het integendeel waarlijk een verzoeking, een valstrik kunnen wezen? Uw eenvoudig gezond verstand moet u reeds zeggen: dat het laatste onmogelijk waar zou kunnen zijn. Wanneer het Gods welbehagen geweest is, dat u zijn woord in handen kwam, dan wil Hij ook, dat u het lezen zult, en uw geloof naar het onderwijs richten, dat op geheel Enige, wijs van hem is uitgegaan.
Ve. 45 verv. De verkopers uit de tempel verdreven (noot 66).

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Antwoord van Jezus op de vraag: wie hem macht had gegeven. (noot 96). Gelijkenis der wijngaardeniers. de Heere des wijngaarde zal die aan anderen geven. (noot 68). De verworpen steen (noot 67). Geeft de keizer wat des keizers is (noot 69). Vraag der sadduceeën over de opstanding. Waarschuwing tegen de Schriftgeleerden (noot 72, 73).

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
De tempelgave der weduwe. Voorzegging aangaande vervolgingen. De belofte des Heiligen Geestes (noot 27). Verwoesting van Jeruzalem, en laatste oordeel. Hemel en aarde zullen voorbijgaan, maar de woorden van Jezus zullen niet voorbijgaan (noot 78).

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Judas. (noot. 84). Voorbereidingen voor de Paasmaaltijd. Het avondmaal. De wijn vrucht des wijnstoks genoemd (noot 82). Dit is mijn lichaam (noot 80). De apostelen zijn onenig, wie de meeste zal zijn. Onderwijs daaromtrent. (noot 64, 65).

143. Vs. 31. En de Heere zei: Simon, Simon... ; en gij, als u eens zult bekeerd zijn, zo versterk uw broeders
Uit de bijzonderheid, dat Jezus hier Petrus bij name toespreekt, heeft men willen besluiten, dat hij in hetgeen voorafgaat, vooral in hetgeen wij vs. 26 lezen, reeds Petrus op het oog had. De les van nederigheid, zó uitsluitend tot hem gericht, moet dan dienen om er zijn voorrang, als een toen reeds bestaande zaak, op te bouwen.
Reeds is door mij herinnerd, hoe vreemd het klinkt, dat tij het bestaan van zulk een gewichtige zaak, de waarheid van een zo beslissend punt van onderwijs, in verre gevolgtrekkingen, en kunstig in verband brengen van onsamenhangende verzen en op zichzelf staande uitweidingen zouden moeten zoeken.
Maar heeft dat in verband brengen van het niet wezenlijk en duidelijk bij elkander behorende hier althans enigen grond?
Niet meer dan in de plaatsen, die wij in noot 63, 64, 93 en 94 hebben nagegaan. Vooreerst is de aanmaning tot nederigheid hier gelijk daar door een omstandigheid uitgelokt, die reeds vooruit de slotsom, waartoe men komen wil, veroordeelt en geheel omverwerpt. Hebben de apostelen Jezus zelf een van hun de voorrang horen geven, dan is er geen verklaren aan, hoe het mogelijk geweest is, dat zij nog herhaaldelijk daarna onder elkander hebben kunnen vragen en twisten vs. 24: wie van hen wel de meeste zou zijn. Maar bij dat alles heeft dit verhaal nog een tweede bewijsgrond. Jezus zegt (vs. 30) tot hen, "dat zij eens zitten zullen op tronen (op twaalf tronen luidt het bij Mattheüs), om de twaalf stammen Israëls te oordelen." Ook deze trek des Bijbelverhaals wijst op gelijkheid en zou al een zeer vreemde houding hebben in een stuk, bestemd om hun ongelijkheid aan het licht te brengen en toe te lichten.
Dit mag ons rechtmatig besluit zijn, dat in vs. 26 de woorden "de meeste" en adie voorganger is" niet op een apostel wijzen, die de meeste of voorganger was. Het plaatselijk verband, waarin die woorden voorkomen en de gelijkluidende plaatsen elders laten volstrekt niet toe, dat men er iets anders of iets meer in zie, dan een algemeens vermaning aan allen zonder onderscheid.

144. Vs. 31, 32. En de Heere zei: Simon, Simon! ziet, de satan heeft ulieden zeer begeerd, om te ziften als de tarwe; maar ik heb voor u gebeden, dat uw geloof, niet ophoude.
"Wij hebben deze verzen in hun vermeend verband tot de welorden des. Heeren beschouwd, die vs. 28 voorafgaan. Bezien wij ze nu als een op zichzelf staand deel der Schrift.
Een eerste dwaling is die, welke hier het woord g e l o o f doet opvatten in de zin van l e er stel lig g e l o o f, d. i. een voor waar houden van de leer des Evangelies. Waarvan is er sprake in hetgeen volgt, zowel als in hetgeen voorafgaat? Jezus heeft tot zijn discipelen gezegd, dat zij in zijn verzoekingen steeds met hem gebleven waren, maar dat zich nu de satan aangordt om hen op zwaarder proef te stellen; een proef, waarvan
vooral Petrus het zware ondervinden zal, waarom hij hem, die zo sterk meent te zijn, zijn zwakheid en
verloochening aankondigt. Er is hier dus in het allerminst geen sprake van leerstellingen, en het geloof door Jezus in de gebede voor al zijn apostelen en in het bijzonder voor Petrus begeerd, is het geloof, dat zich niet zo zeer in toestemming der waarheid als in de gezindheid van volharding en moed openbaart. Het was zijn volharding in moed en trouw, die in de vreselijke ogenblikken, waarvan Jezus voorspelling gewaagde in gevaar zou komen.

Wordt dit door ons toegestemd, dan is een bijzonder gebed voor Petrus geheel gerechtvaardigd door het groter gevaar, waaraan hij zal blootstaan, ja te meer nog door het hoogmoedige zelfvertrouwen dat hem vs. 33, zorgeloos aan dat gevaar het hoofd zal doen bieden. Merkt op, dat dit gebed voor hem, niet ten doel heeft gehad, zijn val te voorkomen, want Jezus kondigt hem tegelijkertijd dat hij van zijn voorbede spreekt aan, dat hij vallen zal.
Jezus heeft dus niet begeerd, dat Petrus niet zou vallen, maar dat hij uit zijn val als een nieuw mens opstaan en zijn geloof daartoe niet ophouden mocht.
Zo wordt de last, om zijn broeders te versterken, als van zelf aan zijn bekering, aan de plichten, die deze hem zal opleggen, aan de invloed, die zij hem zal verzekeren vastgeknoopt, en in geen dele aan enig gezag, dat hem zou worden toebetrouwd, iets wat behalve de samenhang ook de zin van de woorden des gebods overvloedig en duidelijk aantoont. Het is, alsof de Heere tot hem zei: u zijt uwen broeders een voorwerp van ergernis geweest, maar met des te meer overtuiging en nadruk zult gij, bekeerd zijnde, hen kunnen vermanen, om te waken en in het gebed te volharden.
Vs, 35 verv. Jezus voorzegt zijn lijden. Hij gaat naar de Olijfberg. Zijn zielsangst en zijn gebed. Judas. Jezus geeft zich over. Men leidt hem tot de hogepriester. Verloochening van Petrus. Jezus voor de Joodse raad.

DRIE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Jezus voor Pilatus. Beenvoering naar Herodes. Terugkeer tot Pilatus vierschaar. Pilatus doet pogingen om Jezus te redden, maar eindigt met hem tot de kruisdood over te geven. Jezus voorzegt Jeruzalems ondergang. De kruisiging. De medegekruisigden. Een van hun bidt de Heer, hem in zijn koninkrijk te gedenken.

145. Vs. 43. Jezus, antwoordde hem: voorwaar zegge ik u, lieden zult u met mij in het paradijs zijn.
Heden. Zo is er dan geen vagevuur, want ware het er geweest, dan had deze man nog behoefte gehad om er tot loutering te toeven. Zal men zeggen, dat Jezus hem van dat verblijf genadig verschoond heeft? De aanmerking kon gelden, als het bestaan des vagevuurs op andere plaatsen met morele woorden geleerd werd, maar gelijk ik aangetoond heb en verder zal aantonen, is dat nergens het geval, - waarom dan deze plaats bij die te voegen is, al waar van het vagevuur had moeten worden gesproken, maar waar het evenwel niet vermeld wordt.
Vs. 44. verv, - Jezus sterft. Zijn begrafenis.

VIER-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
De opstanding. de vrouwen gaan grafwaarts. Petrus aan het graf. Jezus en de Emmaüsgangers. Jezus verklaart hun, waarom de Christus moèst lijden.
146. Vs. 27. En begonnen hebbende van Mozes en van al de profeten, leide hij hun uit, in al de schriften, hetgeen van hem geschreven was.
Hoort en gelooft daarom alleen dezulken, die even als Jezus, hun onderwijs, op de Bijbel zullen kunnen en willen bouwen. Wanneer de Heer, hij die de zoon van God was, zich geacht gehouden heeft, om steeds aan de Schrift des O. V. die hulde te brengen, met welke schijn van recht zou dan een kerkgenootschap of een bijzonder persoon er zich boven verheven kunnen rekenen, om de waarheid met de Schrift des N. V. te staven. Het is zoo, de Roomse kerk verklaart zich niet openlijk van die band vrij, en erkent in het algemeen het hooggezag der heilige schriften. Maar wat betekent zulk een onderwerping in algemeen zin, wanneer men zich vrij acht, om op ieder punt, óf de Schrift stil te laten liggen en stoutweg dingen te leren, waarvan zij niets weet, óf

wel om haar nu eens meer en dan weder minder te laten zeggen dan zij zegt? Men eise eens van de Roomse kerk een ware, welgemeende, gehele onderwerping aan het woord Gods, en men zal terstond de overtuiging ontvangen, dat zulk een onderwerping bij haar niet bestaat, noch ook bestaan kan.
Vs. 36. verv. - Jezus verschijnt aan zijn apostelen en verklaart hun ook, waarom hij heeft moeten lijden.

147. Vs. 45. Toen opende hij hun verstand opdat zij de schriften verstonden.
Nieuwe hulde aan de Bijbel. Jezus had hen rechtstreeks, zonder omweg, tot geloof kunnen leiden, nochtans neemt hij de schriften tot richtsnoer en opent hij hun verstand, opdat zij de schriften verstaan. Met welke schijn van recht zou enige gemeente van dat pad mogen afwijken, dat door de verheerlijkten Heer voor al zijn belijders zo bepaald en duidelijk is afgetekend? Met welk recht zou enige gemeente de wens van haar leden kunnen afslaan, om hen door de schriften en wel meer bepaald ook door eigene vrije lezing en bepeinzing der schriften tot het geloof te brengen?
Men werpt hierop tegen, dat Jezus zijn apostelen "het verstand moest openen," dat dus de Schrift voor hen niet duidelijk was, en dat zij het voor ons ook wel niet zou kunnen zijn.
Welke zaak gold het hier? Profeten, en wel profetieën, wier vervulling op een geheel andere wijs had plaats gehad dan de apostelen hadden leren verwachten, want met al hun landgenoten hadden zij van een Messias gedroomd, die in wereldse heerlijkheid koning zou zijn. Van daar dat zware dekkleed, dat op hun ogen gebleven was en met machtige hand door Jezus moest weg- genomen worden. Maar uit deze op zichzelf staande bijzonderheid tot de slotsom te komen, dat al de schriften des Bijbels en meer bijzonder die van het nieuwe verbond duister zijn, en dat het dus de mensen nodig is, het geloof niet dan door bemiddeling van zekere bepaalde personen te ontvangen., die slotsom is een denkbeeld, dat in geen Christenkerk kon zijn opgekomen, hadden zij niet reden gehad om voor de Schrift en vooral voor haar klaarheid en algemeen verstaanbaarheid bevreesd te zijn.

148. Vs. 51. En het geschiedde als hij hen zegende, dat hij van hen scheidde en werd opgenomen in de hemel.
Van de hemelvaart des Heeren is reeds melding gemaakt en wij zullen er de Schrift nog meer dan eenmaal op terug zien komen, maar van de hemelvaart of opneming in de hemel van Maria - hebben ons noch de evangeliën noch enig ander nieuw testamentisch geschrift, noch de kerkvaders der eerste eeuwen een enkel woord bewaard. Er is meer, de Roomse kerk zelve heeft nooit op wettige wijze de wezenlijkheid van die gebeurtenis uitgesproken, en om zich daaraan des te beter te kunnen onttrekken, heeft zij ook nooit op wettige wijze gezegd, wat zij toch wel onder die zogenaamde opneming van Maria verstond. Sommigen willen, dat de Maagd, gelijk de Heere Jezus Christus, met een waarachtige hemelvaart tot de heerlijkheid des hemels is verhoogd, maar volgens anderen is zij veertig dagen na haren dood opgewekt en ten hemel gevaren, hoewel niet op lichamelijke wijs. Intussen wordt het feest gevierd, alsof alles zeker en welbekend ware, en in Roomse landen geschiedt dit met een luister, die zelfs de paasviering in de schaduw stelt. Mag het reeds zeer vreemd heten, dat de Roomse kerk, zoals zij herhaaldelijk deed, uitspraak over dingen doet, waarvan niemand iets weet, noch ook weten kan; ziet, een groot feest in te stellen en tot gedachtenis van een gebeurtenis te vieren voor wier waarheid men niet uitkomt, die men niet openlijk als waarachtig verklaren durft, die men dus voor twijfelachtiger houdt dan al het twijfelachtige, dat men reeds stoutweg voor waar heeft

verklaard, - ziet, dat is met de godsdienstige waarheid en het geweten der mensen openlijk een spel drijven.

HET HEILIG EVANGELIE NAAR (DE BESCHRIJVING VAN) JOHANNES.

EERSTE HOOFDSTUK.
Godheid des Woords. Johannes, voorloper van de Messias. Zijn getuigenis.

149. Vs. 17. Want de wet is door Mozes gegeven, de genade, en de waarheid zijn door Jezus geworden.
Onder de evangelieschrijvers heeft Johannes de meest geestelijke wijze van beschouwen en opvatten, waarom hij ook het sterkst voor ons de tegenstelling doet uitkomen, die door de Heere tussen de bedoeling der genade en de bedeling der wet is aangewezen. Wij zullen daardoor bij hem enige nieuwe bewijsgronden tegen elk leerstuk en iedere kerkgemeenschap vinden, waarbij wij overhelling naar het oude, lagere Joodse standpunt aantreffen, namelijk, de zucht om de wet weder boven. de genade te stellen, en de ereplaats aan vormen te geven, waar nu een geestelijke zin ten troon zitten en heersen moet.
Het bovenstaande Schriftwoord wil niet zeggen, dat de genade en de waarheid onder de oude wet niet bestonden, maar zij waren niet dan gesluierd aanwezig, niet dan op een onvolkomene wijze kenbaar, en alle terugkeer naar de oude wet, naar de instelling van uitwendige werken .en dienstvormen is een terugkeer naar die staat van duisterheid en onvolkomenheid.

150. Vs. 29. Des anderen daags zag Johannes Jezus tot zich komende en zei: zie het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt.
Bijaldien 'Jezus «de zonde der wereld heeft weggenomen," waarom dan gewild, dat hij haar niet geheel wegneemt? Waarom aan het Lam Go de helpers toegevoegd? Waarom, als ons zijn verdiensten genoegzaam 'zijn, er die der heiligen aan toegevoegd? Waarom, ten einde ook op een ander punt te letten, waarom als hij het is, die de zonde wegneemt, zich voor te stellen, dat men ze ook zelf door bepaalde kerkelijke oefeningen en goede werken wegnemen kan? Waarom al verder, als h ij het is, die de zonde wegneemt, zich voor te stellen, dat er ook nog bepaalde mensen zijn, die ze kunnen wegnemen en wie dit niet meer dan een woord sprekens behoeft te kosten? -- Niet een enige plaats zult u in de Schrift vinden, die ons leert of zelfs maar vermoeden doet, dat de wegneming der zonde langs een van die door de Roomse kerk geleerde en aangeprezen wegen tot ons komt.
Vs. 35. verv. Roeping van enige apostelen. noot 3, Nathanaël.

TWEEDE HOOFDSTUK.
Bruiloft te Kana.
151. Vs. 3, 4. En als er wijn ontbrak, zeide de moeder vair Jezus tot hem: zij hebben geen wijn. Jezus zeide tot haar: Vrouw, wat heb ik met u te doen?
Van Maria heeft men de bemiddelaarster gemaakt, door wier toedoen alle goede gaven tot ons moeten komen; men wekt de belijders van Jezus naam op, om alle gebeden als door haar hand te laten heengaan. Ziet hier nog- thans de enige plaats in de Schrift, die ons op Maria wijst, terwijl zij een verzoek tot haren zoon richt, - en merkt het op hoe Jezus haar vraag beantwoordt.
In dén grond der zaak komt hier niets sterkers voor, dan wij in de noten 35, 114, 128 gezien hebben, maar de vorm van Jezus antwoord schijnt alleszins geschikt, om het daar gezegde kracht bij te zetten.,, Vrouw, wat heb ik met u te doen?"

Betekenen die woorden, dat Jezus Maria heeft berispt en haar zijn afkeuring heeft doen gevoelen? Enige kerkvaders hebben het gemeend, onder anderen Chrysóstomus. Naar dezer oordeel had zij aan een opwelling van hoogmoed toegegeven, had zij met de raagt van haren zoon om tekenen en wonderen te doen, vertoning willen maken.
Men behoeft intussen zo ver niet te gaan. Het woord vr o u w, dat bij ons in de mond eens zoons zeer hard zou klinken, was niet hard gemeend. Zou Jezus het anders in zijn uiterste levensure gebezigd hebben, toen hij met tedere kinderlijke bezorgdheid zijn moeder aan de discipel, die hij liefhad, aanbeval? Ook de woorden: wat heb ik met u te doen?" kunnen zo, met zulk een blik en op zulk een toon, door hem zijn uitgesproken, dat er niets hards of berispens in lag.
Maar, ofschoon toegevende, dat met die woorden geen harde, gestrenge afkeuring was bedoeld, ook bij de zachtste opvatting, blijft dit toch altijd waar en kennelijk, dat zij een lering- bevatten, een lering allereerst voor Maria en voorts v oor allen, die aan Maria enig aandeel in het door Jezus te volbrengen en ook door hem volbrachte verlossingswerk willen schenken. Brengt men hiertegen in: het wonderwerk is toch door Jezus verricht! ik vraag, wat doet dat ter zake, want na het door Jezus gesprokene, staat Maria tot zijn daad in geen de minste betrekking. Het is niet mogelijk, om zich met enigen grond van waarschijnlijkheid voor te stellen, dat Maria, na 'dit eenmaal ontvangen antwoord, wederom met vragen van zulken aard tot haren zoon zal gekomen zijn, en even onmogelijk, dat zij na deze ervaring zich aan anderen als middelaarster tot het overbrengen van enig verzoek zal geleend hebben.
Ongelooflijke pogingen zijn aangewend, om in deze woorden zulk een zin te vinden, dat zij niet meer in tegenspraak waren met de plaats, aan Maria in het stelsel der Rooms-katholieke kerk aangewezen. Niet een dier proeven is wel geslaagd, en steeds zal het een raadsel blijven, hoe men desniettegenstaande en tegen de veroordeling van de woorden van Jezus zelf in, zulk een plaats aan Maria heeft durven geven.
Laat mij nog dit hier bijvoegen: er is ons niet één woord van Jezus tot of over zijn moeder bewaard gebleven, dat der Roomse kerk niet min of meer een last en hinderpaal in haar drijven is; niet één, dat zij niet gedwongen is tot een anderen dan de meest natuurlijke en eenvoudige zin te plooien en te bezigen, of zelfs wel met kracht tot zulk een en gewenste zin te wringen.
Vs. 12, verv. Jezus gaat met zijn moeder, broeders (noot 34) en leerlingen naar Kapernaüm. Hij verjaagt de verkopers uit de tempel, (noot 36). Men vraagt hem rekenschap van zijn Macht,

DERDE HOOFDSTUK.

152. Vs. 1, 2. En daar was een mens uit de Farizeeën, wiens naam was Nicodémus, een overste der Joden. Deze kwam des nachts tot Jezus.
Nog beter zou hij gedaan hebben, als hij zonder vrees op klaarlichte dag gekomen ware. De vijanden der godsdienstige vrijheid zijn daardoor alleen machtig, omdat men een onredelijke vrees voor hen koestert. Wanneer allen, welke die vrijheid begeren, slechts moed betoonden en haar onverschrokken in bezit namen, zou zij welhaast geheel en voor altijd gewonnen zijn.
Wanneer wij het gebruik maken van godsdienstige vrijheid aanraden, willen wij daarbij de plicht niet vergeten hebben, die uit het heiligst voorrecht voortvloeit. Het enig wettig gebruik, dat wij van haar maken kunnen, is een zoeken der waarheid met vollen ernst en ongeveinsde, waarachtige liefde. Niemand schudde enig mensenjuk af, dan om met een nieuwe, betere, volkomener gehoorzaamheid het gezegende juk van de Zoon des mensen op zich te nemen.

153. Vs. 14, 15, 16, 36. En gelijk Mozes de slang in de woestijn verhoogd heeft, alzo moet de Zoon des mensen verhoogd worden; opdat een iegelijk, die in hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe. Want alzo lief heeft God de wereld gehad, dat hij zijn eniggeboren zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in hem gelooft, niet verderve maar het eeuwige leven hebbe. - Die in de Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven; maar die de Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar Gods toorn blijft op hem.
Naast de schriftuurplaatsen, die lijnrecht tegen dit of dat leerstuk der Roomse kerk overstaan, zijn er andere, die wij kunnen inroepen, als een machtig getuigenis tegen de gehele inrichting en tegen geheel het lichaam en de geest van de leringen dier kerk.
De bovenstaande verzen kunnen als een kort begrip

174van het geheel der evangelieleer beschouwd worden; maar zou men ze nu ook kunnen aanmerken als een kort begrip van de gehele Rooms-katholieke kerkleer?
Op die vraag geve men ons niet ten antwoord, dat de verlossing bij de Roomse godgeleerden het middelpunt van het leerstellig onderwijs en door de mis het middelpunt der eredienst is. Wij vragen niet, wat in bespiegeling bestaat, maar wat op het gebied des werkelijken levens gebeurt. Wij vragen, wat er in de Roomse kerk van het denkbeeld des verlossers overblijft; wij vragen, wat er van overblijft bij die schromelijke uitbreiding van de verering der maagd, die meer en meer als de toevlucht en schutsvrouw der zondaars beschouwd en verheerlijkt wordt. Men zegt ons wel, altijd met het oog op de theorie, dat, ofschoon zij al in de Roomse kerk de toevlucht en schutsvrouw der zondaars moge zijn, zij dat toch niet anders is dan krachtens de verlossing, die Jezus te weeg gebracht heeft. De verlossing moet onder haar verering stilzwijgend worden begrepen. Goed; maar waarom dat stilzwijgend begrijpen van het gewichtigste, onder iets, verreweg van minder aanbelang? Waarom de gelovigen blootgesteld, om als van zelf aan dat aller-gewichtigste nooit opzettelijk en met ernst te denken? Waarom hun zo zelden en zo bijna onhoorbaar het woord gezegd, dat het evangelie zo dikwijls, zo luide, zo indrukwekkend doet horen? O, het moet en kan niet anders zijn dan om deze reden, dat, wanneer men hun de verlossing, die in Christus is, meer rechtstreeks, duidelijk en geheel verkondigde, ieder hoorder weldra het onbelangrijke en overtollige van al het andere zou inzien.

VIERDE HOOFDSTUK.

De Samaritaanse vrouw. De oude twist tussen de Joden en Samaritanen over de plaats, waar God moest aangebeden worden.
154. Vs. 21. Jezus zeide tot haar: vrouw! geloof mij, de ure komt, wanneer gijlieden, noch op dezen berg, noch te Jeruzalem, de vader zult aanbidden.
Noch uitsluitend op dezen berg, noch uitsluitend te Jeruzalem, maar overal. Het evangelie, een geheel geestelijke godsdienst, dit is Jezus mening, zal een einde aan allen twist maken, over de plaatsen die boven andere, voor de toenadering tot God en tot de aanbidding voor zijn aangezicht te verkiezen zijn.
Indien nu de Roomse kerk al niet zover gaat van sommige plaatsen en die alleen, met uitsluiting van alle andere, geschikt' en bestemd tot aanbidden van God te verklaren, zo leidt haar stelsel van bevoorrechte plaatsen toch tot uitkomsten, die het genoemde kwaad al zeer nabij komen. Een kapel, waar een en hetzelfde gebed verondersteld wordt tien-, twintig-, honderdmaal meer waarde te hebben dan in een andere; waar een communie verondersteld wordt tien-, twintig-, honderdmaal meer genade deelachtig te maken dan ergens elders; waar een heilige eindelijk verondersteld wordt èn meer

ontfermend èn machtiger te zijn, dan op elke andere plaats, waar men hem een geeft; - zulk een kapel, zeggen wij, moet, kan onvermijdelijk niet anders dan een plaats worden, zoals men er bij een godsdienst, wier wezen geest en leven is, nergens een moest vinden.
Neen, het is niet te loochenen, dat men de twist, die Jezus verklaarde, dat met de komst van zijn evangelie een einde nemen zou, in nauwelijks veranderden vorm aan honderden plaatsen der Rooms-katholieke wereld wedervindt. Bijgeloof en baatzucht roepen de zonderlingste naijver en mededinging tussen kloosters, kerken, heiligen en relikwieën in leven. De goede naam van een heiligdom wordt opgevijzeld en weder in de laagte gebracht, en de kunstmiddelen daarbij gebruikt, laten alles achter zich wat van die aard op het gebied van koophandel en nijverheid is verzonnen, De paus doet, zoveel maar in zijn vermogen is, alles, om die onderlinge wedstrijd levend en in werking te houden. Nu geeft hij dezen, dan genen meer of mindere voorrechten. Van tijd tot tijd zal men hem een enkel verdicht wonder zien verwerpen, dat uitgedacht was, om deze of die kerk enige meerdere voor delen aan te brengen, maar honderd van een zelfde soort en waarde zal hij, stilzwijgend toeziende, de gehoopte winst laten opbrengen. Zelfs bepaalt hij zich niet bij een lijdelijk toezien, maar gaat soms zelf ter bedevaart naar dit of dat vermaard Madonnabeeld, en wettigt en heiligt alzo door eigen voorbeeld al wat er op het punt van heilige plaatsen en wonderdoende beelden ooit uitgedacht is of nog verzonnen zal worden.

155. Vs. 23, 24. Maar de ure komt en is nu, wanneer de ware aanbidders de Vader aanbidden zullen in geest en waarheid, want de Vader zoekt ook zulken, die hem alzo aanbidden. God is een geest en die hem aanbidden, moeten hem aanbidden in geest en waarheid.
In geest, dat is: zonder behulp der zinnen of van dingen, die tot de zinnen spreken; in waarheid, dat is: op een wijze, die met de natuur van het wezen, dat wij aanbidden in overeenstemming zij; en dat wezen, God, is geest. Deze twee woorden drukken dus de zelfde zaak uit, alleen haar opvatten van een verschillende zijde, en verenigd, veroordelen zij alle eredienst, waarin het zinnelijk deel de grens overschrijdt, die met volstrektheid door onze onvolmaakte en aardse natuur ge, eist wordt.
Leest nogmaals deze twee verzen en antwoordt dan op de vraag, of u in die trekken de eredienst der Roomse kerk met haar ontelbare plechtigheden, met haar prachtig geklede priesters, met haar van versierselen overladene tempels, met haar altaren, haar beelden enz. herkent.

156. Vs. 27. En daarop kwamen zijn discipelen, en verwonderden zich, dat hij met een vrouw sprak..
Niettegenstaande de eervolle plaats, dienenkele vrouwen in de geschiedenis der Joden bekleedden, had het oosterse denkbeeld aangaande de minderheid der vrouw toch hoe langer hoe meer bij hen ingang gevonden. De weinig geëerde vrouw werd vooral buiten staat geacht, om over Enig groot vraagstuk mede te oordelen, zodat een openlijk leraar tegen zijn waardigheid handelde door met een vrouw in gesprek te treden.
Aangaande dit punt hief Jezus de vrouw uit haar vernedering op, door niet alleen openlijk met vrouwen in gesprek te treden, maar ook door vrouwen onder het getal zijner meer bijzondere leerlingen op te nemen; hij hief haar in alle mogelijke opzichten uit haar versmaadheid, bij de mensen op, èn meer bijzonder door zijn onderwijs over de heiligheid des huwelijks èn in het algemeen door het geheel in het leven ingrijpende der evangelieleer.

In onze, dagen is de Roomse kerk begonnen, aan de vrouwen te leren, dat zij deze haar verhoging aan de Maagd en aan de vereniging der Maagd te danken hebben. Hoe hebben wij over dat beweren te oordelen?
Het vindt in de Schrift niet de allerminsten steun,
Er is geen de minste vermelding van enigen invloed, welke dan ook, van Maria of van haar in aanzien gebleven herinnering op deze nieuwe beschouwingswijze van de vrouw en van de haar toekomende rang en waardigheid.
Maar kan zich dit beweren voldoende staande houden tegenover het getuigenis der geschiedenis? Geenszins. De Christenvrouw, de christin in de edelste zin des woords, is een liefelijk beeld, dat reeds de eerste geschiedbladen der gemeente ons in zijn volle reinheid en luister vertonen. De vrijmaking en verheffing der vrouw was een volbrachte zaak, eer er iemand aan dacht, om der Maagd enig bewijs van godsdienstige verering te brengen. Wij bezitten de uitvoerige levensbeschrijving van zeer vele vrouwen uit de eersten tijd, onder anderen die van Monica, de bewonderenswaardige moeder van Augustinus. Men zoeke vrij, of er in haar levensbeschrijving, of in die, van andere vrouwen uit die eersten tijd enig spoor van Mariadienst is.
In dit opzicht is het aan Jezus en zijn Evangelie, dat wij alles en alles alleen te danken hebben.
Vs. 31.. verv. - Jezus verklaart, dat het zijn spijs is, om de wil des Vaders te doen. De Samaritanen geloven in hem. Genezing van de zoon eens koninklijken hovelings.

VIJFDE HOOFDSTUK.
Het badwater Bethesda. Een zieke op de sabbatdag genezen. Verontwaardiging der Joden daarover. Onderwijs van Jezus aangaande zijn grootheid en macht.

157. Vs; 23. Die de Zoon niet eert, eert den Vader niet, die hem gezonden heeft.
Overal het bevel om God in Jezus te eren, nergens daarentegen is er enige melding van, om Jezus in Maria ere te geven.
Vs. 25 verv. - De opwekking der doden.

158. Vs. 29. En zullen uitgaan, die het goede gedaan hebben, tot de opstanding des levens en die het kwade gedaan hebben tot de opstanding der verdoemenis.
Alweder geen woord van het vagevuur, of enige zinspeling daarop.
Vs. 30 verv. - Het getuigenis van Johannes en dat van Jezus eigene werken.

159. Vs. 39. Onderzoekt de Schriften, want u meent in dezelve het eeuwige leven te hebben; en die zijn het, die van mij getuigen.
Wat Jezus de Joden beval, wil men aan Christenen verbieden; de Joden hadden naar zijn woord het recht hem als de Christus in de profeten te zoeken, waar zijn beeld alleen in de schaduwtrekken der godsspraak voorkomt, en Christenen zullen geen recht hebben om zijn beeld in de evangeliebladen, waar het zo fris, krachtig en schoon getekend staat, gade te slaan? Nog eens, wat hij, de Meester, de Joden ten aanzien van de schriften des O. V. gebood, dat zou men moeten veronderstellen, dat hij aan Christenen verbieden zou? want het is de paus, die het verbiedt; welk Rooms-katholiek mag aannemen of zelfs maar vermoeden, dat Jezus zou gebieden, wat de paus verboden heeft? En wanneer zal zich een gezond mensenverstand waarlijk en in ernst kunnen voorstellen, dat Jezus de Christenen verbieden en in hen laken zou, wat hij de Joden geboden en in hen geprezen heeft.

ZESDÉ HOOFDSTIJK.
De vermenigvuldiging der broden. Jezus wandelt op de zee. Hij verwijt de Joden, dat zij hem alleen volgen, omdat zij van het brood verzadigd zijn geworden.

160. Het 27ste vers opent een rede, waaraan Roomse schrijvers dikwerf een zeer groot gewicht tot beslissing van het vraagstuk over de transsubstantiatie hechten. Wanneer wij er partij van wilden trekken, dan zou een zeer opmerkelijke en weinig bekende bijzonderheid er ons van kunnen ontslaan, om op alles, wat zij die aangaande zeggen, ook maar één woord te antwoorden.
Die bijzonderheid is deze, dat het concilie van Trente, na een zeer lang en rijp onderzoek, geweigerd heeft, het gevoelen dergenen te bevestigen, die meenden, dat Jezus te dezer plaatse de transsubstantiatie heeft op het oog gehad. Het kerkbesluit haalt uit dit gedeelte der Schrift een vers aan, maar om het op de geestelijke uitwerking van het Avondmaal toe te passen; het leerstellig gedeelte van het kerkbesluit zwijgt over deze rede geheel.
Wanneer dan nu enige Roomse schrijvers -over twistvragen, het hier voorkomende als een onderwijs, dat het leerstuk onbetwijfelbaar maakt aanhalen, en er de grondtrekken zonneklaar van aanwijst, dan spreken zij geheel anders dan het concilie van Trente, en bevestigen stoutweg, wat dat concilie na lang en rijp onderzoek gemeend heeft te moeten ontkennen. Wanneer de kardinaal Wiseman zover gaat van te beweren, dat dit hoofdstuk h e t voorname bewijs van de waarheid der transsubstantiatie bevat, dan stelt hij zich in lijnrechte strijd met hetgeen wij, door Pallavicini, als de mening en het oordeel van het concilie op dit punt weten, Wanneer wij dus van onze zijde verklaren, dat er hier geen woord voorkomt, dat niet geestelijk moet opgevat worden, dan hebben wij het concilie van Trente op onze zijde, hetwelk bevolen heeft, die mening als de waarheid te onderwijzen.
Maar wij willen een gesprek over het door de Heere gezegde niet ontwijken, en aantonen, dat het onmogelijk is, om zich redelijker wijze aan een geestelijke opvatting van het gesprokene niet te houden.
Jezus heeft der menigte het verwijt gedaan, dat zij hem alleen volgde in de hoop dat het wonder van de vermenigvuldiging der broden herhaald zou worden. Wat voegt hij er nader bij?

161. Vs. 27. Werkt niet om de spijs, die vergaat, maar om de spijs, die blijft tot in het eeuwige leven, welke de Zoon des mensen ulieden geven zal.
Ziedaar van waar Jezus rede zal uitgaan, om eerst over het brood des levens te spreken en daarna over het te eten geven van zijn vlees en het te drinken geven van zijn bloed. Men lette op dat woord: "WERKT." Zou men er op enige wijs voor kunnen werken, om het vlees van Jezus in de hostie te bezitten? Is het daarin aanwezig, dan is het zulks voor allen, dan wordt het daarin door ieder, die communie houdt, ontvangen en gegeten. Wanneer dus de Beer zegt: WERKKT," dan spreekt hij zoo, omdat hij van dingen zal gewagen gaan, die men verkrijgen, die men door inspanning machtig worden kan, en derhalve van dingen, die van geestelijken aard zijn.
De Joden werpen hierop (vs. 30, 31) tegen, dat Jezus niets boven Mozes doet, die hun brood uit de hemel gegeven had. Jezus antwoordt hun, dat het ware brood uit de hemel, niet dát was, wat Mozes de vaderen gaf, maar het brood, hetwelk God hun nu op ditzelfde ogenblik schonk. Slaan wij zijn antwoord nader gade.

162. Vs. 33. Want het brood Gods is hij, die uit de hemel nederdaalt en die der wereld het leven geeft.
Was het lichaam van Jezus uit de hemel nedergedaald? - Er is daar dus geen sprake van zijn lichaam, niet meer dan als hij (vs. 38) zegt: "Ik ben uit de hemel nedergedaald."

163. Vs. 35. En Jezus zeide tot hen: ik ben het brood (les levens; die tot mij komt, zal geenszins hongeren en die in mij gelooft zal nimmermeer dorsten.
Ik ben het brood des levens; komt tot mij; 'gelooft in mij. Ziedaar de korten inhoud van dit vers. Wanneer het hier het brood gold, dat men eet, wat zou dan de zin van die laatste woorden zijn? Waarom zou het denkbeeld van eten, terstond door dat van komen en van g e l o v e n vervangen worden? Eet geldt hier dus een geheel geestelijk brood, zoals Jezus bij een andere gelegenheid zei: (Joh. IV: 34) het is 'mijn spijze, dat ik doe de wil desgenen, die mij gezonden heeft. 1?e volgende verzen. (36--40) ontwikkelen hetzelfde denkbeeld en altijd in geestelijken zin. In vers 48 herhaalt Jezus, dat hij h et brood des levens is, maar na vers 47 gezegd te hebben: die in mij gelooft, heeft het eeuwige leven." Het denkbeeld brood gaat dus telkens, niet met het denkbeeld eten, maar met het denkbeeld ge l o oven gepaard. De ziel neemt Jezus Christus, de levenden Heer, door het geloof in het hart op, en treedt met hem, als de bron van leven en zaligheid, zo in de innigste gemeenschap, gelijk het lichaam de spijs ontvangt, die, na haren overgang in het bloed, de mens een oorzaak van nieuwe kracht en voortdurend leven wordt.
Het is dus niet, dan na drie malen zijn mening te hebben verklaard, na drie malen het woord eten door g e l o v en te hebben vervangen, dat Jezus in de volgende verzen de woorden eten en drinken gebruiken zal. Nog komt hij daartoe niet, dan na nog tweemalen (vs. 50, 51) gezegd te hebben, wat ons reeds als bewijs die de om aan te tonen, dat hij figuurlijk sprak. Tweemalen, namelijk, zegt hij nog: "brood, uit de hemel n e d e r g e d a a l d", en die woorden sluiten de gedachte geheel buiten, dat er hier door hem van zijn lichaam gesproken werd.

164. Vs. 51, 53, 54, 55. Zo iemand van dit brood eet, die zal leven in eeuwigheid. En het brood, dat ik u geven zal, is mijn vlees Voorwaar, voorwaar, zeg ik ulieden: tenzij u het vlees des Zoons des mensen eet en zijn bloed drinkt, zo hebt u geen leven in uzelf. Die mijn vlees eet en mijn bloed drinkt, heeft het eeuwige leven.... want mijn vlees is waarlijk spijs en mijn bloed is waarlijk drank.
Na alles wat hieromtrent voorafgaat is de zin van al deze verzen duidelijk. Enige opmerkingen, uit dit gedeelte zelf getrokken, zullen die zin nog verstaanbaarder maken.
Merkt op, dat Jezus hier altijd in de tegenwoordige tijd spreekt: m indien iemand eet .... indien u niet eet.... indien u niet drinkt.... die eet.... die drinkt.... mijn vlees is.... mijn bloed is.... enz. En nu, toen Jezus zo sprak, was het avondmaal nog niet ingesteld; het vlees en bloed van Jezus konden dus toen nog voor niemand stoffelijke spijs zijn. Toch sprak hij van het toen reeds gebeurlijke en van terstond te ondervinden uitkomsten; hij kan dus van geen sacrament gewagen, dat eerst later door hem zou ingesteld worden.
Voorts stelt hij die uitkomsten als niet kunnende uitblijven, als ontwijfelbaar zeker voor. "Zoo iemand van dit brood eet, die zal leven in eeuwigheid." Iran men dat zeggen van het brood van het Avondmaal? Is het eten van het brood van het Avondmaal reeds een zekerheid van zalig te zullen worden? Er kan hier dus slechts sprake zijn van iets, dat het eeuwige leven terstond en voor eeuwig tot uitwerking

heeft - van een geestelijk in het hart ontvangen van de levenden Heer, opdat hij daar wone en heerse, en uit zijn leven de zijn het eeuwige leven geve.
Het woord waarlijk, om ook ` dit nog op te merken, heeft geenszins ten doel, het figuurlijke van het gesprokene te ontkennen of uit te sluiten, integendeel, het is er juist een bewijs te meer voor, gelijk het ook gemakkelijk is een menigte soortgelijke spreekwijzen aan te halen, waarin het woord dienen moet, om te herinneren, dat er een redefiguur in het gezegde schuilt." "Dat boek is waar 1 ij k een schat. Die wens is waar 1 ij k een vloek voor het land. Die wijn is waar 1 ij k een vergif, voor wie er misbruik van maakt." In geen van deze zegswijzen zal iemand uit het woord waar 1 ij k afleiden, dat de mening van het gesprokene eigenlijk en niet figuurlijk is.
Maar zal men misschien tegenwerpen, is er dan in het geheel geen betrekking tussen dit hoofdstuk en het avondmaal?
Ja, voorzeker, in zover beiden op een en dezelfde grote zaak, "de afbeelding van hetgeen Jezus voor de zijn is, en hoe hij dat worden wil en kan betrekking hebben, Er is alzo tussen beiden een zeer diep en wezenlijk verband, daar het avondmaal in zichtbare tekenen aanschouwelijk maakt, wat Jezus hier met woorden leerde.
Maar iets geheel anders is het, of het avondmaal in zijn zichtbare tekenen hier het onderwerp der rede was; dit ontkennen wij, het zij nog eens gezegd, ook het concilie van Trente heeft geen grond gevonden om het te
leren Of te bevestigen.
Vs. 60 verv. - Enige discipelen vinden deze rede hard. Hoe kon Jezus uit de hemel zijn nedergedaald? „Erger t ulieden dit" antwoordde de Heer, »wat zoude 't dan zijn, zo u de Zoon des mensen zaagt opvaren, daar hij te voren was."

165. Vs, 63. De geest is het, die levend maakt. Het vlees is tot niets nut. De woorden, die ik tot u spreek, zijn geest en leven.
Al het geschrevene zouden wij kunnen uitwissen, om ons alleen bij de inhoud van dit enkele vers te bepalen. Alleen en op zich zelf heeft het meer dan genoeg kracht om alles om ver te werpen, wat men al oppervlakkig ten gunste der transsubstantiatieleer in het voorgaande most gevonden hebben.
Op het ogenblik waarop de discipelen aanvangen - niet met zich voor te stellen, dat er van een eigenlijk eten en drinken sprake was, want zulk een gedachte heeft bij Israëlieten, aan de taal der profeten gewoon, wel niet kunnen opkomen, maar - met gaande weg de draad der rede te verliezen en als het ware voor het vreemdsoortige van het beeld verschrikt te worden, - houdt Jezus ben staande en stelt hij hen gerust. Het vlees, zo spreekt hij, is tot niets nut; het vlees, dat is de letterlijke, grof zinnelijke betekenis, die hen voor een ogenblik verbaasd en in verwarring gebracht had, zijn woorden zijn geest en leven, hun zin is geheel geest e1 ij k. Door het geloof is het, dat men deelgenoot moet worden van zijn lichaam, dat gebroken en van zijn bloed, dat vergoten worden zal. Christus, de gekruiste, moet als de levende en verheerlijkte Heer, in het hart opgenomen worden, zullen wij in hem zijn en blijven, zullen wij leven door hem.
Men heeft de kracht en het doel van dit woord trachten te verzwakken, door het op een ongerijmde wijs in verband te brengen met vs. 66: van toen af gingen vele zijner discipelen terug en wandelden niet m eer met hem. Heeft Jezus hen laten heengaan, zo zegt men, het was omdat hij niets van het bewuste leerstuk, dat zijn hoorders zo vreselijk had in de oren geklonken, terug kon nemen.
Welk een dwaling. Dat woord had aan Jezus rede juist datgene ontnomen, wat haar voor haar hoorders hard maakte. Staat u er over in twijfel? Gaat alleen na, welk uw eigen gevoelen zou geweest zijn. Hoe zinnelijk een denkbeeld ook klinke, zodra er

bijgevoegd wordt: het vleesh is tot niets nut, mijn woorden zijn geest en leven, kan het niet mogelijk zijn, dat het eerste gevoel van aanstoot en ergernis blijven zou. U zou dan misschien wel in uzelf erkennen, het gehoorde niet of niet geheel te hebben gevat, maar dit toch inzien, dat het niet naar de letter moest opgevat worden.
Men dwaalt dus, wanneer men zegt, dat Jezus met dit vers zijn woord niet heeft verzacht en dat dit de reden was, waarom hem vele zijner discipelen verlieten. Waarom onttrokken zich dan zovelen? Omdat het denkbeeld, hoe ook verzacht en vergeestelijkt, in zijn donker gevoelde waarheid hun nog te hard, misschien zelfs in anderen zin nog harder voorkwam. Welk leraar, welk profeet had ooit van zijn leerlingen geëist, zich zo aan hem aan te sluiten, om zo zich met hem te verenigen, om in die mate eigen leven af te leggen, en in en door hem te leven? Voegt bij die verwekten indruk de gestrenge en verontrustende woorden, die de Heere (vs. 64 en 65) op zijn verklaring had laten volgen, - en een en ander is genoeg, om ons de oplossing te geven, waarom allen terug gingen, die het niet om geest en leven maar om wereldse heerlijkheid en werelds zingenot te doen was.
Onze . slotsom blijft dus in haar geheel en van volle kracht: dit hoofdstuk bevat niets, dat tot de stoffelijke bestanddelen van het Avondmaal in betrekking staat, niets dat met enig recht ten voordele van de transsubstantiatieleer kan aangehaald worden.
Vs. 66 verv. - Jezus vraagt aan de twaalven, of ook zij hem niet willen verlaten. Belijdenis van Petrus. (noot 44).

ZEVENDE (HOOFDSTUK.
Jezus door zijns broeders vermaand, om naar Judea te gaan.
166. Vs. 5. Want ook zijn broeders geloofden niet in hem.
Zonder hier in het brede op het vraagstuk omtrent Jezus broeders (noot 34, 38) terug te komen, merke men alleen op, hoe hier het woordje ook onze opvatting ondersteunt, en hoe de evangelist geschreven heeft, als had hij willen voorkomen, dat men er enige andere, minder sterk sprekende gedachte uit afleiden zou. Ook zijn broeders! Zeker men zou ook kunnen zeggen: zelfs zijn neven, zelfs zijn naastbestaanden, maar zonder nadere aanwijzing, dat men het in zulk een zwakkeren zin moet opvatten, zal toch hier wel ieder terstond denken aan b r o e d e r s, aan broeders in de gewone, eigenlijke zin des woords en wij hebben reeds aangetoond, dat geen enkel woord in de Schrift ons dat moeilijk of onmogelijk maakt. Het woord o o k bevestigt dus ons gevoelen. De vertaling van Sacy heeft het weggelaten, om geen andere reden dan omdat men, er de kracht, de voor het kerkelijk leerstuk veroordelende kracht van gevoelde.
Vs. 14 verv. - Jezus te Jeruzalem. Men wil hem grijpen, Onderscheidene meningen ten zijn aanzien. Die uitgezonden zijn om hem te vangen, komen vol bewondering terug, de Farizeeën vragen, of ook zij zich hebben laten verleiden.

167. Vs. 48. Heeft iemand uit de oversten in hem geloofd of uit de farizeeën?
Zeggen zij niet met andere woorden: "durft u van een ander gevoelen zijn dan zij, die voor u denken en uitspraak doen?" Zulk een bewijsvoering is tot niets nut, dan om het rijk van leugen en dwaling langer in stand te doen blijven. Evenwel moet men hieruit niet afleiden, dat het ons gevoelen is, dat ieder altijd zeker gelijk heeft, die maar in meerling van de wettige voorgangers der gemeente verschilt; een geest van opzettelijk tegenspreken is noch op wijsgerige, noch op christelijke grond te verdedigen. Maar daarentegen is het uit christelijk zoo- wel als wijsgerig beginsel goed en te prijzen, dat men, na met eenvoudige zin alle moeite te hebben aangewend, om tot de kennis der

waarheid te komen, zich stoutmoedig naar die zijde kere, waarheen men door zijn geweten gedreven wordt.

168. Vs. 49. Maar deze schare, die de wet niet weet, is vervloekt.
Een der niet te vermijden uitkomsten van ieder kerksysteem, waarnaar enige mensen zich het recht zullen aanmatigen, om voor anderen op wettische wijs de inhoud des geloofs te bepalen, zal altijd een meerdere of mindere mate van verachting zijn, welke die weinige heerschappijvoerders over het geloof jegens al die anderen voeden en onwillekeurig openbaren. In gewone tijden zal die verachting minder uitkomen; ook de Farizeeën spraken niet altijd hun gevoelen over het volk zo vrij uit, ja, zolang het zich onderworpen toonde, hadden zij zelfs vleitaal voor hen ten beste. Maar het valt in het oog, reeds bij de eerste poging om van hun band zich los te maken, zeggen zij onverholen hun mening, dat het volk niets van de heilige dingen weet, dat het er ook niets van weten kan, en het woord v er v l o e k t komt hun geenszins te hard voor, als zij van de menigte spreken.
Is het in de Roomse kerk eigenlijk wel anders? Zolang het volk onderworpen is, ziet het zich gevleid, hoort het zijn goed oordeel roemen, maar durft het zijn ketenen zelfs maar schudden, dan is reeds het uiten van zulk een klein. verlangen naar vrijheid genoeg, om een verontwaardigde afkeuring uit te lokken, dat men heeft durven denken. Het priestervonnis luidt, dat de menigte tot denken en oórdelen onbekwaam is, terwijl het met afschuw van elke poging gewaagt, om als eenvoudig leek mede te willen spreken en zijn oordeel in zake van godsdienst te uiten. Zo spreekt men ten aanzien van geringen; geldt het beter onderwezen lieden, wie men geen onbekwaamheid kan toedichten, dan wordt de schuld op hun hart geworpen, hun goede trouw betwijfeld en zij met nog zwarter kool getekend, omdat het hun betaamde, het voorbeeld van gehoorzaamheid te geven. Tot dwingelandij en een warnet van tegenstrijdigheden komt men als met onweerstaanbare nooddwang overal, waar de grondstelling ingang vond, dat de godsdienst de zaak en het eigendom van een bepaalden stand van personen mag en moet zijn.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Jezus laat een overspelige vrouw onveroordeeld heengaan.
169. Vs. 12. Jezus dan sprak wederom tot hen, zeggende: ik ben het licht der wereld.
„Ik ben," zo spreekt de Heere „het licht der wereld." Laat u daarom door zijn licht alleen bestralen, dat is, door zijn woord, door het heilig boek, hetwelk dat woord als een levende schat in zich bevat. Ook wanneer u de zekerheid kondt hebben, dat de Roomse kerk de letterlijke zin van Jezus woorden met al de getrouwheid van een zuiver spiegelglas weerkaatste, ook dan zouden wij de vraag doen: O waarom de stralen van het licht der wereld als weerglans van een spiegel ontvangen, terwijl de mogelijkheid voor u bestaat, om u in de glans der lichtbron zelve te baden? Waarom met een weerglans zonder warmte u vergenoegd, terwijl de mogelijkheid voor u bestaat, om u in de vollen levensgloed der lichtstralen zelf te koesteren en met hun glans ook de herscheppende en vruchtbaar makende kracht van hun vuur te kennen?"
Maar bovendien blijft het altijd nog de vraag, weerkaatst de Roomse kerk de letterlijke zin van Jezus woorden met de trouw van een spiegelglas? Hoe zult u omtrent die vraag zekerheid bekomen, u die buiten de gelegenheid wordt gehouden, om het spiegelbeeld met het oorspronkelijk wezen te vergelijken? Of is er een andere weg dan deze, om zeker te zijn, dat wij in het licht der waarheid wandelen en niet door een bedriegelijke schijn misleid worden?

Vs. 13 verv. - Verschillende vragen der Farizeeën. Antwoorden van Jezus, Wie in hem niet geloven, zullen in hun zonden sterven. De ongelovige Joden houden door hun ongeloof op, kinderen Abrahams te zijn. (noot 4). Abraham zelf heeft verlangd, om de dag van Christus te zien.

NEGENDE HOOFDSTUK.
Genezing van een blindgeborene. De blinde geeft getuigenis van Jezus raagt en heerlijkheid. De farizeeën zijn in toorn ontstoken, omdat Jezus hen blinden genoemd heeft.

170. Vs, 41. Jezus zeide tot hen: indien gij blind waart, zo zoudt ge geen zonde hebben; maar nu zegt gij; wij zien, -- zo blijft dan uw zonde.
Ligt er niet in deze woorden een ernstige waarschuwing voor de priesters der Roomse kerk?
Hunne kerk heeft hun geleerd, om gelijk de Farizeeën te zeggen: n wij zien; het zou ons onmogelijk zijn niet te zien, want het licht berust noodzakelijk en onfeilbaar bij ons." Met deze gedachte gewapend, meen zij niet maar, dat zij sterk zijn tegenover elke aanval, maar ongelukkig voor henzelf zijn zij in waarheid sterk tegenover de aanvallen der Schrift en van hun geweten. Zij zeggen: „wij zien," maar alleen om zich gerechtigd te gevoelen, om hun ogen voor elk ander licht te sluiten, want, dus zeggen zij, elk ander licht kan niet anders dan bedriegelijk zijn. Doen zij dan alzo niet eveneens als de Farizeeën?

TIENDE HOOFDSTUK.
De stal der schapen; de goede herder.
171. Vs. 7 en 9. Jezus dan zeide wederom tot hen: voorwaar, voorwaar, zegge ik u, ik ben de deur der schapen. - Ik ben de deur; indien iemand door mij ingaat, die zal behouden worden.
De Roomse kerk past al deze verklaringen op de uitwendige, wettelijke inrichting der kerk toe. In de volgende noot zullen wij zien, hoe wij over deze uitlegging van dit Schriftwoord te denken hebben.
Maar het hier gebruikte beeld veroordeelt uit een ander oogpunt klaarblijkelijk het streven der kerk, "Ik ben de deur" zegt de Heer. En nu, is in het Rooms-katholicisme Jezus nog werkelijk De deur?"
Al dadelijk blijkt ons, dat ten minste die naam niet meer aan hem gegeven word t. Het is daar nu de Maagd, die men zo noemt. Ja n n a C o e l i (poort des hemels) luidt het in de litanieën der Maagd.
Maar zo Jezus er de naam niet meer heeft, erkent men er hem althans in de heerlijkheid, welke die naam uitdrukt? Immers even weinig. Wij hebben reeds gezien hoe onbeduidend het werkzaam deel is, dat men in werkelijkheid aan Jezus in de Roomse kerk toekent, hoe dat deel al kleiner en kleiner wordt, naar mate men in meer zuiver katholieke landen komt. In die landen is Maria de deur, de ware en Enige deur en zo zij het soms ergens niet mocht zijn, dan is het evenwel niet Jezus, maar een en ander heilige, de beschermheilige van stad, dorp of gezin, welke beschermheilige dan de eigenlijke grond van hoop voor dit en het toekomende leven wordt. De deur is in die landen ook en vooral de priester, de man der sleutels, die de hemel opent en sluit. Wie denkt er zelfs nog aan, om met Maria, de heiligen en de priester voor ogen, het koninkrijk Gods in te gaan door hem, die gezegd heeft: Ik ben de deur?"

172. Vs. 16. Ik heb nog andere schapen, die van dezen stal niet zijn; die moet ik ook toebrengen: en zij zullen mijn stem horen; en het zal worden één kudde en één herder.
Bij dit vers voeg ik alle opmerkingen bijeen, dienaar het onderwerp onzer beschouwing bij de acht en twintig eerste verzen behoren.
Vooreerst zij door ons opgemerkt, hoe het begin van dit vers de opvatting onmogelijk maakt, welke ten aanzien der laatste woorden bij de Roomse kerk in zwang is. Een kudde, één herder, ziedaar een uitspraak des Heeren die, naar haar onderwijs, haar kerkelijk stelsel met zovele woorden kennelijk en onweerlegbaar uitspreekt. - Hoe ver is het daarvandaan! Er is van niets anders sprake dan van de roeping der heidenen, onrein als die in der Joden oog waren, en hun toebrenging tot de gemeente dergenen, die zalig zullen worden. Een kudde, wil in Jezus mond alleen zeggen, dat er eens niet meer zijn zal een van anderen afgezonderde, uitverkorene kudde, maar zulk een, waartoe allen, Joden en heidenen zonder onderscheid, zullen geroepen worden. E é n herder betekent in overeenstemming daarmede, dat Jezus die allen, als één kudde, herder zal zijn.
Maar zal nu die één kudde ook één zichtbare kerk-gemeenschap zijn? - Niet alleen zegt Jezus dit niet, maar hij zegt geheel iets anders.
In dit gehele stuk betekent schaap, zoveel als getrouw schaap, en de kudde, waarop al het voorkomende toepasselijk is, wordt gerekend geen andere dan zulke te bevatten. De schapen (vs. 3) hoor horen de stem des herders; zij volgen hem (vs. 4); Benen vreemde (vs. 5) zullen zij geenszins volgen, maar zullen van hem vlieden; zij kennen de goeden herder (vs. 14) en worden door hem gekend; die van de anderen stal zullen zijn stem horen (vs. 15); eindelijk lezen wij in vs. 27 en 28. "Mijn schapen hooien mijn stem, en ik ken dezelve, en zij volgen mij. En ik geef hun het eeuwige leven; en zij zullen niet verloren gaan in eeuwigheid en niemand zal dezelve uit mijn hand rukken. Maar nu is immers niets van dat alles in overeenstemming met de aard en het wezen van een zichtbare kerk, want er waren nog altijd onder haar leden en zij zullen er wel altijd blijven ook, diè niet waarlijk aan Jezus toebehoren, die geheel ongelijk zijn aan de schapen, hier in zijn woord getekend. Wie zijn dan die schapen, die kudde, die de stem des herders h o o r t en niet zal verloren gaan in eeuwigheid? Het zijn kennelijk de ware gelovigen, de ware Christenen. Het vraagstuk aangaande een zichtbare kerk en een zichtbare eenheid ligt alzo geheel buiten het hier gegeven onderwijs. Om het er in te zien, heeft men de denkbeelden, die hier uitgedrukt zijn, moeten loslaten en gebruik maken van de woorden, bijna zou ik zeggen, zich met de woorden moeten behelpen. -
Ook andere woorden uit dit hoofdstuk heeft men zich in dezelfde trant ten nutte gemaakt. Jezus spreekt van dieven, van herders, die in het wezen der zaak geen herders zijn, omdat zij niet door de deur in de stal der schapen ingegaan zijn, en de Roomse kerk verstaat daardoor iederen herder buiten die eenheid, waarvan zij alleen wil weten. Wanneer nu, gelijk ik aantoonde, het geheel der denkbeelden in geen dele op een zichtbare kerk en haar uitwendige vormen past, dan is het duidelijk, dat de tekening van de slechten herder ook tot een geheel andere orde van denkbeelden behoort. De trekken, die ons de tekening des Heeren geeft, zijn niet die van een niet echten herder, in Rooms kerkelijke zin, maar die van een slechten herder in zedelijke en christelijken zin; trekken, die men ouder de voorgangers van elke kerkgemeenschap heeft kunnen en nog kan herkennen. In één woord, Jezus zegt hier niets, dat op een wettelijke, priestervorstelijke echtheid betrekking heeft, hij bedoelt alleen de zedelijke gerechtigheid, zo als die uit des herders vroomheid, belangeloosheid, ijver, en uit de overeenstemming van zijn onderwijs met dat van zijn Meester blijkt. Naar het ganse redebeleid is ieder slecht herder een niet echt, door hem

niet erkend herder. De Roomse kerk zegt, dat alles, wat buiten haar eenheid is, onwettig en van buiten ingeklommen is, maar in de algemeen kerk van welke hier Jezus spreekt, zijn geen andere onwettige en ingedrongene dan zij, die haar door hun misdaden en ongerechtigheden bevlekken en haar door hun dwaling op verderfelijke paden leiden.
Wij houden alzo ten slotte staande, dat er in dit hoofdstuk van niet enigen bepaalden kerkvorm wordt gesproken, dat de zin er van geheel geestelijk is, dat de schapen elk en allen betekenen, die Jezus lief hebben en dat, meer bepaald in het bovenstaande zestiende vers van de roeping der heidenen, de wereld-algemeenheid van het Christendom en geenszins van de wereld-heerschappij van een zichtbare kerk gesproken wordt. In één woord, dit hoofdstuk geeft noch aan enig genootschap, noch aan enige bijzondere persoon één uitsluitend zegt. Zijt gij gelovig, dan behoort u tot de schaapskooi des Heren; zijt u ongelovig, dan hebt u er geen deel aan. Zijt u een goede herder, dan zijt u ook waarlijk herder, maar u zijt dit niet, zolang uw leven en uw onderwijs het karakter van een goeden herder niet openbaren. Daarop komt alles neder. .
Het zal ons blijken, dat de apostolische brieven deze zienswijze telkens als met hun zegel bekrachtigen. Zij zullen ons op een groot aantal gemeenten wijzen en daarenboven op een geestelijke en onzichtbare kerk, de gemeenschap der heiligen, dat is, der ware gelovigen, die zich in al die gemeenten bevinden, Maar van een zichtbare algemeen kerk is ook daar geen woord te lezen.
Vs. 30 verv. Ik en de Vader zijn één. Verstoordheid der Joden, Jezus verklaring zijner woorden. Velen geloven in Hem.

ELFDE HOOFDSTUK.
Lazarus, Martha en Maria. Ziekte van Lazarus. Zijn dood. Jezus te Bethanië. Opwekking van Lazarus, Plannen van Jezus vijanden.

TWAALFDE HOOFDSTUK.
Jezus keert naar Bethanië terug. Maria stort nardus over hem uit. Judas berispt haar. Jezus spreekt ter van haar verdediging. De armen (noot 98). Intrede in Jeruzalem, Leringen, Die Jezus ziet, ziet God. Het woord van God zal de wereld oordelen.

DERTIENDE HOOFDSTUK. Jezus wast zijn Apostelen de voeten.
173 Vs. 6. Hij dan kwam tot Simon Petrus en die zeide tot hem: Here! zult u mij de voeten wassen?
Zij die drijven, dat Petrus altijd de eerste geweest is, kunnen niet nalaten, hem ook hier als de eerste te zien. Met hein, zeggen zij, is Jezus de zinnebeeldige handeling der voetwassing begonnen.
Wanneer dat al eens te bewijzen ware, dan zou die omstandigheid hier nog op verre na niet kunnen betekenen, wat men er uit afleidt. Een hulde aan de voorrang van Petrus gebracht, zou wel in lijnrechte strijd geweest zijn met de les van nederige dienst- en hulpvaardigheid, die Jezus in dit ogenblik aan zijn leerlingen gaf. Ware Petrus de eerste in rang geweest, dan zou Jezus met hem geëindigd, maar niet met hem begonnen zijn. 197
Maar de evangelist zegt noch het een noch het ander. Men leze nog eens vs. 4 en 5. Lazen wij in het verhaal alleen deze woorden: "Jezus begon de voeten der discipelen te wassen," dan zou dit een aankondiging in algemeen zin kunnen heten van hetgeen volgen zal, en had men het woord: hij dan komt tot Simon Petrus," als aanwijzing kunnen beschouwen, dat de Heere met deze discipel aangevangen is. Maar nadat

Johannes heeft laten voorafgaan:" Jezus s t o n d o p van het avondmaal en leide zijn klederen af, en nemende-een linnen doek omgordde zich zelf. - laat hij volgen, en begon de voeten der discipelen te wassen en met de linnen doek af te drogen, waarmede hij omgord was. Hij dan k w a m enz. - een uitweiding, die het voor ieder onbevooroordeelde zonneklaar moet maken, dat de handeling minstens een maal verricht was, alvorens Jezus zich tot Petrus keerde.

174. Vs. 14. Zo zijt u ook schuldig elkanders voeten te wassen.
Altijd gehele gelijkheid der twaalven. Elkanders voeten. Ware een der twaalven tot aanstaand hoofd en voorganger in Jezus plaats bestemd geweest, dan zou de door hem gegeven les dezen meer bijzonder ja bijna alleen gegolden hebben, en het is onmogelijk te meen, dat de kleer in zulk een geval tot hem niets bijzonders zou gezegd, maar eenvoudig gesproken hebben, als gold het al Zijne apostelen.

175. Vs. 20. Voorwaar, voorwaar zeg ik u, zo ik iemand zeilde, wie die ontvangt, die ontvangt mij, en wie mij ontvangt, die ontvangt Hem, die mij gezonden heeft.
Alweer een van die Schriftplaatsen, die de Roomse kerk in haar leerstelsel betrekt; een uitspraak, die in 's Heeren gedachte blijkbaar niets stelselmatigs, niets wat op de zichtbare en wettelijke regeling der kerk betrekking had.
Wie het evangelie verkondigt, is voor hen, aan wie hij het verkondigt, een gezant van Christus. Dat de evangeliebediening in elke gemeente aan zekere bepaalde vormen gebonden worde, is iets, dat voor de goede orde allerwenselijkst is, maar wat ik wil zoggen, is, dat dit punt van het vraagstuk hier geheel buiten aanmerking blijft. Wanneer het Jezus wil geweest is, om ons wettelijke voorschriften van kerkregeling en priesterregering na te laten, waarom zijn dan in zijn onderwijs die regelen en bepalingen alle zo diep verholen, dat men, alleen na een zeer bewerkelijke verklaring, die van gevolgtrekking tot gevolgtrekking voortgaat, misschien eindelijk zou kunnen menen, er iets van te zien? Waarom zo onbepaalde gezegden? Waarom is er in deze vier hoofdstukken met lessen en raadgevingen aan mensen, die hij op het punt staat te verlaten, zulk een geheel gemis van bestuur ten aanzien van het overbrengen van macht en gezag, van de opvolgers der apostelen, enz. enz.? - Maar op dit punt komen wij later terug.
Vs. 34, verv. Jezus beveelt de zijn aan, elkander lief te hebben. Hij voorspelt de verloochening van Petrus.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.
Laatste lessen van Jezus aan zijn apostelen.

176. Vs. 3. En zo wanneer ik heen zal gegaan zijn en u plaats zal bereid hebben, zo kom ik weder, en zal u tot mij nemen, opdat gij ook zijn moogt, waar ik ben.
Gij zult niet een enige plaats vinden, waar Jezus niet zichzelf voorstelt, als de persoon, die alles doet en al wat op de zaligheid der gelovigen betrekking heeft, op zich neemt. Hetzij hij beeldspraak gebruike of niet, hetzij hij van de hemel spreke, zo als hier, onder het beeld van een voor de gelovigen toebereide woning, of dat hij, zo als elders, zegge, dat de zoon des mensen gekomen is, om te zoeken en zalig te maken, dat verloren was, - nooit zult u op een gezonde wijs in zijn woorden het denkbeeld kunnen inlassen van een verdeling van zijn werk tussen hem en zijn moeder, tussen hem en wie het dan ook wezen mocht.

177. Vs. 6. Ik ben de weg, de waarheid en het leven. Niemand komt tot de Vader dan door mij.
Door mij. Hoe bepaald! Geen melding geschiedt hier van iemand anders. Hier geldt dus alweder, wat vers 3 en wat in noot 171 over het woord, nik ben de deur" gezegd is. Is Jezus in de Roomse kerk waarlijk de weg? Is hij het, die de zondaar de hemel binnenleidt? Richt men zich tot hem, om daar te komen? - Nog eens zij bet gezegd, dat wij op die vragen geen godgeleerde spitsvondigheden en zinledige gezegden ten antwoord begeren, maar dat wij feiten eisen, en dat men alzo aanvange met zich in ernst af te vragen, wat er van de zaak zij.

178. Vs. 13. En zo wat u begeren zult in mijn naam, dat zal ik doen, opdat de Vader in de Zoon verheerlijkt worde.
De enige middelaar, ooit door Jezus aangewezen, is hij zelf maar merkt op, wat hij er bijvoegt. Wat wij, zo spreekt hij, in zijn naam aan God vragen, dat zal hij doen, 'opdat de vader in de zoon verheerlijkt worde," opdat de heerlijkheid des Vaders in de macht en de goedheid des Zoons uitkome. Zo is het dan een wezenlijke aanranding van de heerlijkheid Gods en van de zone Gods, als men de mening óf zelf voedt of onder anderen verbreidt, dat men aan dezen of die heilige de verhoring zijner gebeden zou verschuldigd kunnen zijn. Ieder merke op, wat er in dat geval op het gebied des werkelijken levens plaats vindt. Zodra iemand gelooft, dat hij door tussenkomst van dezen of die heilige een bepaalden wens verkregen heeft, kan het niet anders, of die heilige is bij hem in dezelfde mate in belangrijkheid toegenomen als de weldaad in zijn ogen belangrijk was. Zal hij het wel zo gemakkelijk kunnen nalaten, om hem niet somtijds als de gever der weldaad te beschouwen en hem daarna bijna als een God aan te roepen? Maar ook wanneer hij dat gevaar, waarin zo vele katholieken struikelen, ontkomen moge, blijft het nog altijd waar, dat hij aan dezen of die heilige het deel zal toegekend hebben, dat Jezus met nadrukkelijke woorden zichzelf voorbehouden heeft. In dezelfde mate als het verkregene groot zijn zal, in diezelfde mate zal zijn ziel van de hoogste middelaar, die hij in zijn vroeger bidden voorbij gegaan was, verder afdwalen.

179. Vs. 25, 26. Deze dingen heb ik tot u gesproken, bij u blijvende. Maar de Trooster, de Heilige Geest, welke de Vader zenden zal in mijn naam, die zal u alles loeren en alles indachtig maken, wat ik u gezegd heb.
In deze hoofdstukken zouden wij bij elk woord van Jezus een en dezelfde opmerking kunnen herhalen, deze, dat Jezus geheel over de opvolgers der apostelen zwijgt. Een enkel woord (in e e u w i g h e i d in vs. 16) zou van verre naar iets kunnen zwemen, dat een aanknoping aan het Roomse stelsel geeft, maar ik heb (noot 86) reeds aangetoond, dat die schijn niet de minste waarheid kan bevatten:
Zo heeft dan Jezus in deze hoofdstukken telkens aanleiding gehad, om van de apostolische keten te spreken, waarvan de Roomse kerk zo gaarne gewaagt, van dat voortdurend overgaan der eerste onfeilbaarheid, van dat stelsel, dat men ons op zo hogen toon, als van Jezus zelf gewild en ingesteld, wil opdringen - en ieder onpartijdige kan en moet het zien, dat de Heere van dat alles zelfs met geen enkel woord spreekt. Merkt vooral zijn geheel stilzwijgen over Petrus op. Als daar de apostelen ontroerd van harte, ontsteld en geschokt van geest zijn, omdat hij gezegd heeft: 'ik ga heen tot de vader," hoe gereed is dan niet de aanleiding om hen op te beuren, door tot hen van de man te spreken, die, naar de Roomse kerkleer, daar als Jezus opvolger en hun toekomstig hoofd in hun midden stond. Ziet hier, zou immers de Heere hebben moeten zeggen, ziet hier mijn plaatsvervanger. Door hem zal ik in uw midden

tegenwoordig blijven. Sluit u nauw aan hem aan." Zegt hij dat? Zegt hij iets, dat naar zulk een troostwoord zweemt? Had die opvolging in Jezus plan gelegen, hij zou haar gewis nu geopenbaard hebben, en zijn woord zou de apostelen verstaanbaarder en zeker meer tot ogenblikkelijke troost geweest zijn, dan wat hij nu sprak.

\

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

180. Vs. 4. Blijft in mij, en ik in u. Gelijkerwijs de rank geen vrucht kan dragen van zich zelve, zo zij niet in de wijnstok blijft; alzo ook u niet, zo u in mij niet blijft.

Al weder een gelegenheid, om van dat zichtbaar hoofd te spreken, waarddor, naar men beweert, de apostelen en de kerk zouden gehecht blijven aan het Goddelijke maar van nu aan onzichtbare hoofd der gemeente. Nochtans blijft Jezus voortgaan met op de inhoud van dat gevoelen zelfs niet te zinspelen. De apostelen zijn de ranken, hij zelf is de wijnstok. Geen enkel woord wijst op die nieuwen wijnstok, die, naar de Roomse kerkleer, van nu aan de ranken samenhouden en haar met levenssap vervullen zou. En wat hij van de apostelen heeft gezegd, hij past dat, in de volgende verzen, ook op al de gelovigen toe. "Indien iemand in mij blijft... Indien iemand in mij niet blijft...." enz. enz. Zo zijn dan ook alle gelovigen de ranken en is hij voor hen de wijnstok. Hij de wijnstok, hij alleen en hij voor altijd en voor allen, dat is de inhoud van Jezus rede in haar geheel en in ieder van haar deden.

Vs. 9 verv. - Zoals de Vader Jezus lief had, heeft hij de zijn lief. Daarom betaamt het hun, om met een zelfde liefde elkander lief te hebben. De wereld zal hen haten, zo als zij hem gehaat heeft.

181. Vs. 22. Indien ik niet gekomen ware en tot hen gesproken had, zij hadden geen zonde; maar nu hebben zij geen voorwendsel voor hun zonde.

Dit woord bevat een bevestiging van hetgeen ik (noot 132) over de verantwoordelijkheid zeide, die voor elk onzer geboren wordt uit de wijze, waarop God alle middelen om wijs te worden tot zaligheid onder ieders bereik gebracht heeft. Zijn ook al niet allen in de mogelijkheid, om alle godsdienstige vraagstukken met gezette ernst te bepeinzen en te onderzoeken, niemand leide daaruit af, dat hij daarom van de verplichting er toe, voor zoveel hem daartoe van Gods wege aanleg, tijd, roeping en gelegenheid geschonken zijn, vrij zij. Of zoudt gij, omdat er zijn, die buiten hun schuld niet kunnen lezen, voor uzelf met gerustheid uwen Bijbel durven gesloten laten en zeggen: ook mij zal het niet tot schuld gerekend worden, als ik zijn inhoud ondoorzocht laat. "Indien ik niet gekomen ware en tot hen gesproken had," zegt de Heer. Zijn woord is in uw handen, ook tot u spreekt hij alzo. Alle dwaling, waarin u blijft, nadat u in de Bijbel het middel hadt, om bij enige waarheidsliefde uw mening als dwaling te herkennen, - o gelooft het niet, dat zij u geen zonde voor Gods rechterstoel zijn zal.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Jezus kondigt zijn Apostelen de vervolgingen aan, die hun wachten.

182. Vs. 2. Zij zullen u uit de synagogen werpen; ja, de ure komt, dat een iegelijk, die u zal doden, zal meen Gode een dienst te doen.

Ook hier was wederom de gelegenheid aanwezig om van een opperste hoofd voor hun kring en de gemeente te gewagen, wanneer de roeping en aanstelling van zulk een persoon in Jezus plan gelegen had. Wanneer heeft men aan een leidsman en hoofd, die

door zijn tegenwoordigheid bezielt en door zijn woord de geesten sterkt en ontvlamt, meer behoefte dan in de ure van strijd? Jezus kondigt hun de strijd aan, maar wijst hun op geen anderen aanvoerder buiten hein, op geen andere opwekking dan die uitgaat van zijn Heiligen Geest, van de Geest, die als trooster, als raadsman, vriend en sterkte, zijn plaats in hun midden en in hun hart vervangen zou. Van een zichtbaar hoofd uit de mensen weten de evangelieschriften noch hier noch ergens.

183. Vs. 12. Nog vele dingen heb ik u te zeggen, maar u kunt die nu niet dragen.
Zouden dit ook misschien die dingen zijn, welke de Roomse kerk aan het onderwijs der schrift heeft toegevoegd? worden ook die dingen hier aangekondigd als iets, dat later zal geopenbaard worden? -- Neen, want het slot van dit vers weerspreekt ten stelligste die mening.
Welke toch zijn de dingen, die wij als bijvoegselen tot de Schrift bestrijden? Zijn het diepzinnige kerkbegrippen? Neen, het zijn zaken, die zij, wat hun verstand aanging, volkomen in staat waren te begrijpen en welke Jezus hun niet behoefde te besparen, om hun vooroordelen niet ontijdig te kwetsen of hun hart niet te zeer te bedroeven. De door ons bestreden bijvoegselen der Roomse kerkleer zouden zij in ieder van die opzichten zeer goed hebben kunnen dragen. Wat zij niet konden dragen, blijkt ons uit het volgende vers.

184. Vs. 13. Maar wanneer die zal gekomen zijn, namelijk, de Geest der waarheid, hij zal u in al de waarheid leiden.
Jezus spreekt derhalve niet van nieuwe waarheden, die hun geleerd moesten worden, maar van een allengs en steeds meer en meer helder, volkomen en vast wordende bevatting van de waarheid, die hun reeds aanvankelijk in hem geopenbaard, maar door hen nog niet geheel doorzien was.
Deze opvatting heeft een even krachtig bewijs in de volgende geschiedenis, als dat bewijs daarin ontbreekt, voor zo veel de mening der Roomse kerk aangaat. Of staan de Roomse leringen leesbaarder in de Handelingen der apostelen en brieven dan in de evangeliën? Is het pauselijk gezag, de verering der heiligen, het vagevuur, de biecht enz. daar duidelijker beschreven? Neen, geen nieuwe dingen vindt u er, dan in zover die in betrekking staan tot de ontwikkeling der grote, hemelse denkbeelden, die in Jezus onderwijs reeds als kiem aanwezig waren, maar wier gehele uiteenzetting de apostelen nog niet konden dragen en die de Heilige Geest hun ter rechter ure onder de invloed van hun lotgevallen en die der gemeente leren zou.
Vs. 16 verv. -- Vervolg van Jezus beloften. De droefheid der apostelen zal in blijdschap veranderd worden. Het ogenblik nadert, dat Jezus niet meer in gelijkenissen tot hen zal behoeven te spreken, maar hun vrij uit van de Vader zal verkondigen.

185. Vs. 26, 27. In die dag zult u in mijn naam bidden, en ik zeg u niet, dat ik de Vader voor u bidden zal, want de Vader zelf heeft u lief, dewijl u mij lief gehad hebt en hebt geloofd, dat ik van God ben uitgegaan.
In Jezus naam te bidden wordt hier voorgesteld als het hoogste bereikbare standpunt van Christelijke kennis, van eenheid met Christus, van deelgenootschap aan zijn geest en aan zijn leven. Van een andere zijde is het duidelijk, dat het gebed in zijn naam er toe bijdraagt om die eenheid te ontwikkelen, want enigszins is het met hem bidden, en hem hebben tot deelgenoot van zijn wensen, smarten en genietingen. Wie tot een andere voorspraak toevlucht neemt, verloochent die gemeenschap des geestes, welke de heerlijkheid en kracht van de gelovige is, en neemt een mens tot deelgenootschap

in zijn bidden, terwijl de Zoon van God hem had willen ter zijde staan, ja zelf zich aangeboden heeft, om ons een voorspraak en helper te wezen.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.
Gebed van Jezus Christus. Hij heeft zijn werk voleindigd en verwacht nu, dat de Vader hem zal verheerlijken en hen staande houden, die zijn woord hebben ontvangen.

186. Vs. 11. Heilige Vader, bewaar ze in uwen naam, die Gij mij gegeven hebt, opdat zij één zijn, gelijk als wij.
Hier hebben wij een plaats, waarin het zich, op het standpunt der Roomse kerk, nog minder verklaren laat, dat hier geen woord over Petrus, geen woord over een middelpunt van zichtbare eenheid en gezag in de kerk gevonden wordt. Zolang hij in de wereld geweest is zegt Jezus in het volgende vers, heeft hij zelf zijn discipelen bewaard, voortaan zal God het zijn, die hen in zijn hoede neemt. Jezus heeft dus blijkbaar in deze geheel rede niets anders op het oog gehad, dan de eenheid van geest en leven, de eenheid der ware gelovigen, een eenheid, die alleen uit hun trouw aan hun Goddelijk hoofd en hun gemeenschappelijke toewijding en overgave aan hem, maar geenszins uit enige wettelijke kerkorde en priestersbestuur voortspruit. "Opdat zij een zijn, gelijk als wij," zegt hij tot God zijn vader. Nieuw bewijs, dat er hier van een geheel geestelijke eenheid gesproken, en hier geen enkele trek van de Roomse kerkeenheid gevonden wordt.

187. Vs. 15. Ik bid niet, dat u hen uit de wereld wegneemt, maar dat Gij hen bewaart van de boze.
Onder de deugdelijke wapenen, om de kerk te bestrijden, die in zekere beloften alleen zichzelf aangewezen acht, behoort ook, gelijk wij noot 45 gezien hebben, dat wij haar wijzen, op andere beloften, die haar dan evenzeer moesten gegolden hebben, en die evenwel in haar niet tot vervulling gekomen zijn.
Zie hier een van die beloften. Heeft Jezus tot hiertoe van de Roomse kerk gesproken, dan spreekt hij ook nu nog van haar; dan is het van haar, dat hij de Vader vraagt, dat hij haar van de boze beware. En nu, is zij van de boze bewaard gebleven?
Reeds heb ik gezegd, dat een verzameling van getuigenissen over haar verdorvenheid, alleen uit Rooms-katholieke schrijvers getrokken, een reeks van boekdelen vormen zou. Ik kom er hier niet opzettelijk op terug, maar zeg met het oog op die zaak als algemeen erkende waarheid: indien deze belofte van de zaligmaker zo tastbaar in de Roomse kerk onvervuld gebleven is, hoe zal men dan het deugdelijk bewijs kunnen leveren, dat de andere, op haar toegepaste beloften, haar werkelijk betreffen en noodwendig' tot vervulling hebben moeten komen? Wanneer de mannen, die zich voor de wettige opvolgers der apostelen uitgegeven hebben, zo weinig van de boze bewaard werden, hoe dan uit andere beloften met schijn van waarheid gestaafd, dat zij daarentegen wel voor dwaling behoed gebleven zijn?

188. Vs. 20, 21. En ik bid niet alleen voor dezen, maar ook voor degenen, die door hun woord in mij geloven zullen; opdat zij allen één zijn, gelijkerwijs gij, Vader! in mij en ik in u, opdat ook zij in ons één zijn, opdat de wereld gelove, dat Gij mij gezonden hebt.
Wat Jezus tot hiertoe meer bepaald van de apostelen zei, maakt hij nu toepasselijk op zijn gehele gemeente, maar hij doet het op dezelfde wijs en in dezelfde bewoordingen;

iets, dat het niet gewagen van een zichtbaar hoofd en van een alles verenigend uitwendig gezag, des te in het oog vallender en te treffender maakt. De geestelijke eenheid, de eenheid in God en Christus is de enige, waarvan Jezus spreekt, de enige ook, waarvan zijn apostelen na hem gesproken hebben. Geen kerkgemeenschap bestaat dus, die recht heeft om te beweren, dat zij van hem met het Goddelijk gezag bekleed is, om al de gelovigen der ganse wereld met uitwendige band van eenheid zaan te vatten. Ware het der Roomse kerk gelukt, om met de geweldige middelen, die zij daartoe gebruikt heeft, haar doel te bereiken, dan zou zelfs dat geen geldend bewijs zijn, dat het door haar verkregene haar als een Goddelijk recht toekwam.
Maar wat zij wilde en poogde is haar niet gelukt. Het is haar niet alleen niet gelukt, wat het gesamenlijk aantal Christenen op aarde aangaat, maar zelfs in haren eigen schoot heeft zij nooit een staat van zaken in leven kunnen roepen, die men naar waarheid en oprechtheid eenheid zou kunnen noemen. Zo dikwijls de een of andere toevallige omstandigheid het mogelijk maakt, om een blik in de binnenkameren van het katholicisme te werpen, doet dienenkele blik reeds diepliggende verscheidenheden ontdekken; welke punten van verschil zo groot zijn, dat, als het algemeen belang niet zo alleszins medebracht, om ze bedekt te houden, en het hoogst gezag niet voorzichtig genoeg ware, om op die punten steeds een beslissing te ontwijken, de nu nog bestaande eenheid reeds sinds lang zou verbroken zijn. Geen der verschilpunten tussen de protestanten onderling kan, wat omvang en gewicht aangaat, in vergelijking komen, al ware het maar alleen met het vraagstuk over de rechten der kerk en die van haar zichtbaar hoofd, zoals dat in de Roomse kerk steeds bestaat en onuitgemaakt blijft. Waar berust toch dat gezag, in welks naam men al wat 'niet katholiek is verdoemt? Bij de conciliën? Bij de Paus? In de overeenstemming tussen paus en concilie? Bij de gezamenlijke bisschoppen?
Ziedaar zoveel stelsels, stelsels waarover de kerk geen beslissende uitspraak geeft, waarover zij ook geen uitspraak kan doen en dus ook nooit doen zal, want, om tot die uitspraak te komen, zou men moeten weten, aan wie het toekomt haar te doen, en dat is juist het vraagstuk, waarover het eigenlijk geschil loopt. Zelfs wat het gezag van de paus betreft, al wordt het ook door niet één katholiek, wat de zaak aangaat, bestreden, zo vat men het toch in de beschouwing op twee zo geheel onderscheidene wijzen op, dat men naar waarheid zoggen kan, dat tussen die beide opvattingen een afgrond gaapt. Voor dezen is de paus de enige en noodzakelijke bron voor alle geestelijk gezag in de kerk, voor genen is hij alleen de hoogste overheidspersoon aan wie de kerk het opperbestuur over alle kerkelijke betrekking toevertrouwd heeft. Het concilie van Trente besteedde weken aan de beraadslaging over dit allergewichtigst punt, maar koos, toen het de onmogelijkheid inzag, om een enige bepaling in woorden te brengen, die niet tot vreselijke beroeringen leiden zou, de wijze partij van .niets te beslissen. Ziedaar wat twistbron op de bodem van de Roomse eenheid ligt. Neen, voorwaar, niets minder dan zij ge. lijkt op die geestelijke en volmaakte eenheid, die Jezus ons onder het beeld van zijn eenheid met de Vader getekend heeft. Opdat zij allen één zijn, gelijkerwijs Gij Vader in mij en ik in u.

189. - Terugblik op deze vier hoofdstukken.
In deze hoofdstukken wordt van Petrus en van de opvolgers der apostelen evenmin gewag gemaakt, als van een eenheid der kerk, die in de priesterregering zichtbaar zou zijn. Alle hier voorkomende beloften hebben een geestelijk karakter; alles komt neder op eenheid in God en in Christus en anders in niemand noch ook door iemand anders.
Wil nu, hetgeen wij opmerkten, zeggen, dat deze hoofdstukken op generlei wijs tot de zichtbare toestand der kerk in enige betrekking staan? In geen dele. Iedere

kerkgemeenschap moet de inhoud dezer hoofdstukken ten grondslag hebben, in die zin, dat haar innerlijke innig- ting een streven moet openbaren, om de beloften, die zij inhouden, der vervulling naderbij te brengen, opdat men zo meet en meer tot verwezenlijking van het heilig beeld kome, in Jezus woorden getekend, een verwezenlijking, waartoe hij zijn waren discipelen de bijstand des Heiligen Geestes belooft. Maar onhoudbaar is de stelling, deze bladzijden maakten het ons in allen opzichte duidelijk, dat deze hulp aan zekere kerkvormen gebonden, of zelfs dat zij aan een kerkgemeenschap beloofd zij, die alle overigen buiten sluit.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

Jezus in Gethsémané. Judas (noot 84). Jezus wordt naar Annas en naar Kajafas gebracht. Verloochening van Petrus. De hogepriester ondervraagt Jezus over zijn leer.

190. Vs. 20. Jezus antwoordde hem: ik heb vrij uit gesproken tot de wereld; .... in 't verborgen heb ik niets gesproken.

Hoewel men met grond kan zeggen, dat Jezus hier vooral antwoord geeft op de lasterlijke mening, dat hij oproer had pogen te verwekken, zo is nochtans zijn antwoord in zijn uitgestrekte omvang zo bepaald, dat wij er met alle gerustheid het beweren op bouwen, dat hij de zijn geen geheime leer heeft onderwezen, wier voorschriften nog voor korter óf langer tijd moesten verholen blijven. Dit stelsel, waarvan men op allerlei wijs in het belang der Roomse overlevering partij getrokken heeft, vindt in al de evangelieschriften niet de minste ondersteuning maar daarentegen Gene doorgaande veroordeling. Waar wij ze ook openslaan en lezen, nergens kan het mogelijk zijn voor de mening voedsel te vinden, dat zij ons enig deel van des meesters onderwijs onthouden en dat in geheimzinnigheid verbergen. Men bedenke bij het hier gezegde nog, wat ik vroeger (noot 183) opgemerkt heb over de aard der leerstukken, welke naar die veronderstelling zouden bestemd geweest zijn, om slechts eerst later hun plaats in het christelijk onderwijs te vinden. Ware de veronderstelling naar waarheid, Jezus zou dan niet het meest geestelijke, het meest geheimzinnige allereerst hebben ontsluierd, maar juist datgene, wat voor allen het bevattelijkst was en, het meest met de instellingen des O. V. overeenkwam, namelijk, eenheid door priesterheerschappij, uitwendige godsverering enz. enz.... hij zou verborgen hebben, wat het allerminst een tijdelijke bedekking nodig had en zijn apostelen zouden op hun beurt aan het oog hebben onttrokken, wat de mensen het spoedigst en_ het best zouden begrepen hebben,

Neen, er is in de oorspronkelijke prediking des evangelies niets geheims geweest. Wij hebben in de boeken des nieuwen Testaments alles, wat Jezus geleerd heeft. Bezitten wij in het geschrevene, gelijk van zelf spreekt, niet a 1 zijn woorden, toch treffen wij geen enkel spoor aan, dat ergens enig wezenlijk denkbeeld ontbreekt en hoe- meer de leerstellingen, die men wil inlassen, zich als belangrijk van aard en inhoud voordoen, des te onmogelijker wordt de erkenning, dat de heilige schrijvers ze zouden hebben kunnen weglaten.

Vs. 28 verv. - Jezus in het rechthuis. Pilatus ondervraagt hem.

191. Vs. 36. Jezus antwoordde: mijn koninkrijk is niet van deze wereld.

Het is gebleken (noot 65) hoever het er van af is, dat de pausen dit woord hadden kunnen overnemen en ook hebben wij gezien, (noot 130) welke gevolgen hun inmenging in de grote dingen dezer aarde gehad heeft. Al ware het eens bewezen, flat alleen de loop der wereldgebeurtenissen er de kerk toe gebracht heeft, om eeuwen achtereen zo hoge machtsoefening op zich te nemen, zo blijft toch de opmerking van kracht, dat zij niet tevreden geweest is met een zijdelingse invloed op de dingen der

aarde door tussenkomst der wettige overheden, maar dat .hare hoofden zelf allerwege, waar het hun maar gelukken mocht, wereldlijke vorsten geweest zijn. En al kwam het hun nu als eretitel toe, dat zij de wijsten en de rechtvaardigsten onder de regerende hoofden geweest waren, toch zou reeds hun regeren zelf in lijnrechte strijd met Jezus woord blijven: mijn koninkrijk is niet van deze wereld. Aan dezulken, dienaar eenmaal ingevoerd recht wereldlijke vorsten waren, hebben wij nog toe te voegen allen, die het zonder wettige aanspraak, rang, of titel geweest zijn, allen, die het zij dan openlijk of op bedekte wijs een min of meer werkzaam aandeel in het beheer van de koninkrijken dezer wereld genomen hebben. Welke werken hebben zij niet volbracht, die met het karakter en de plichten der evangeliebediening enenmale in strijd waren?
Op wat al ontevredenheid en gemortegen de geestelijkheid en maar al te dikwerf tegen het Christendom zelf stuiten wij! En heeft ook al de Roomse geestelijkheid enige staatsmannen van de eersten rang opgeleverd, van dezen moet gezegd worden, dat zij inderdaad opgehouden hadden priesters te zijn en geheel staatslieden gewordén waren. De priesterregering is overal een regering van list of geweld geweest, en het land, dat geheel onder hun macht geweest is, plat, waar de paus zelf bewind voert, was en is, ondanks alle aangebrachte verbetering, het slechtst geregeerde van al de staten van Europa. Er schijnt een vloek te rusten op de verkrachting van des Meesters woord: mijn koninkrijk is niet van deze wereld.
Vs. 37 verv. - Jezus verklaart in de wereld te zijn gekomen om der waarheid getuigenis te geven.

192. Vs. 38. Pilatus zeide tot hem: wat is waarheid! En als hij dat gezegd had, ging hij...
In welke zin zeide Pilatus: wat is waarheid? Was het met minachting, uit verbazing dat een meusch van geringe afkomst iets van de waarheid zou kunnen afweten? Was het onverschilligheid, omdat waarheid iets was, om wier bezit hij zich het allerminst bekreunde? Was het twijfelzucht, een uiting van het gevoelen, dat alle onderzoek naar waarheid tot niets nuttig is, dat de mens in zake van godsdienst nooit zeker kan zijn, of iets waarheid dan wel leugen zij?
Wat het bij Pilatus ook moge geweest zijn, hetzij verachting, onverschilligheid of twijfelzucht, laat ons toezien voor onszelf, dat wij zijn navolgers niet worden.
Verre zij van ons alle minachting. De geringste mens kan door God uitverkoren zijn, om u de ogen te openen voor hetgeen in uw kerkgenootschap onwaar is, om zo tot het evangelie zelf u te, brengen.
Wachten wij ons voor onverschilligheid. Waar het de godsdienstige waarheid geldt, geldt het de belangen uwer onsterfelijke ziel en alle dwaling wordt misdaad, wanneer u er door uw eigene schuld in volhardt.
Geen twijfelzucht, eindelijk, hebbe bij ons plaats. Zo menigeen, die altijd had horen zeggen, dat de Roomse kerk alleen tot het bezit der waarheid leidt, heeft, innerlijk van haar losgerukt en alzo tot vrijheid gekomen, niet zelden daarmede van elke poging afgezien, om ergens elders de waarheid te vinden. e Heeft deze kerk ons de waarheid niet kunnen geven," schijnt de mening derzulken te zijn, en wie zal dan in staat zijn om ons haar te doen kennen? Wij zullen een neen horen, waar zij ja zeiden, en omgekeerd een ja, waar wij altijd het neen plachten te horen. Wat te doen bij zoveel strijd van mening? Laat ons de gehele zaak uit onze gedachten zetten." Neen, gij, die daar zo denkt, zet ze niet uit uw gedachten; bepeinst haar integendeel zonder ophouden, en weldra zult u het gebouw van uw geloof nieuw en hechter dan ooit te voren zien -verrijzen. Hoevelen van hen, die de waarheid zoeken, waar zij te vinden is, in

het woord van God, hebt u bij dat heilig werk ontmoedigd gezien? Niet één. Welnu dan, doet als zij, en het werk Gods zal in u als in hen gezegend zijn.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.
Pilatus poogt Jezus te behouden en geeft hem daarna over. De kruisiging. Maria bij het kruis.

193. Vs. 26, 27. Jezus nu ziende zijn moeder en de discipel, die hij liefhad, daarbij staande, zeide tot zijn moeder: vrouw! zie uwen zoon. Daarna zeide hij tot de discipel: zie uw moeder. En van die ure aan nam haar de discipel in zijn huis.
Jezus betrouwt zijn moeder aan Johannes zorg; zij had dus, zo zegt men, geen andere kinderen, of hoe, zouden die haar anders aan haar lot overgelaten hebben?
Wij antwoorden, is het zoveel waarschijnlijker, dat zij aan haar lot door die neven zou overgelaten zijn, van wie wij gezien hebben, dat zij heer anders altijd als zovele zonen verzelden? Er behoeft ook van een volstrekt verlaten geen sprake te zijn, want na de dood des Heeren noemt Lukas in het boek der Handelingen I: 14) nog Jezus broeders'en wel als altijd in vereniging met hun moeder. De aanbeveling, aan Johannes gericht, had dus haren grond in iets, dat ons niet geheel zeker bekend is. Misschien is zij alleen uit de afwezigheid der broeders ontstaan, in verband tot de wens des groten lijders om reeds terstond zijn moeder aan de aanblik van zijn verder lijden en van zijn sterven zelf te onttrekken. Het schijnt immers, dat Johannes met haar Golgótha verlaten heeft en eerst korten tijd voor Jezus dood teruggekeerd is. Hoe dit echter ook zij, Jezus aanbeveling van zijn moeder aan de discipel, die hij lief had, werpt over het vraagstuk nopens zijn broeders niet het minste licht.

194. Nog een woord over de zaak zelve. De Roomse kerk heeft op deze gebeurtenis allerlei gevolgtrekkingen gebouwd, wier wederlegging wij niet verre behoeven te zoeken, want het verhaal zelf bevestigt of rechtvaardigt ze niet in het allerminst.
De Heer, dus beweert men, heeft in de persoon van Johannes aan alle gelovigen bevolen om in Maria een m o e d er te zien. - Woordenspel. Het verhaal zegt niets anders en niets meer, dan slat hij de oude, onder haar smart schier bezwijkende vrouw aan de zorgen van een zijner leerlingen toebetrouwd heeft. Moeder kan hier in de verste verte niet de zin van b e s c h e r m- v r o u w hebben, aangezien die naam aan Maria gegeven wordt, opdat zij integendeel de tederste bescherming van Johannes geniete, en de discipel heeft terstond aan die wenk voldaan. En van die ure nam haar de discipel in zijn huis.
Vs. 28. verv. Jezus sterft. Jozef van Arimathea vraagt zijn lichaam, om het te mogen begraven,

195. Vs. 38... en Pilatus het het toe. Hij dan ging en nam het lichaam van Jezus weg.
Hoewel al de evangelisten te dezer plaatse vrij uitvoerig zijn, bericht nochtans geen van hun ons, dat óf Jozef van Arimathea, óf enig ander der leerlingen er enigen prijs op gesteld heeft, om het werktuig der straf, het kruis, het hout des kruises bewaard te zien of als eigendom te verkrijgen. Nochtans had men er wel enige prijs op kunnen stellen om dit droevig voorwerp tot herinnering aan de Heere te bewaren, zonder het juist nog met die bijgelovige hulde gade te slaan, waarmede men later gemeend heeft, het te mogen vereren. De brieven weten van zulk een bewaren van het kruis niets meer dan dé evangeliën, en de drie eerste eeuwen berichten er even weinig van als de eerste heilige schrijvers. De Christenen van die tijd van geloof en geloofsmoed hadden geen stuk hout nodig, om aan het enig offer, dat op het hout des kruises was volbracht,

herinnerd te worden. Stelt u eens een Paulus voor, de deugden van het ware kruis roemende voor een gemeente van die dagen!
Men spreekt altijd van het ware kruis. Waarom toch die bijvoeging? Helaas, omdat men zeer goed weet, dat het alleszins te betwijfelen is, of men het ware wel heeft, zo dat ooit in het bezit van enigen belijder des evangelies geweest is. Ware het bewaard geworden, ook .dan had er nog een wonderbare vermenigvuldiging moeten plaats hebben, want het is moeilijk te zeggen, waar men er later niet enig stuk van gehad heeft. De onnoemelijke bedriegerijen, op dit punt gepleegd, zijn een genoegzame veroordeling van de bijgelovige hulde aan enige houtvezels gebracht.
Door deze treurige behoefte gedreven, om alles binnen de kring van het stoffelijke te trekkern, is de Roomse kerk er toe gekomen, om, niet langer tevreden, van door de transsubstantiatie het verborgen lichaam van Jezus te bezitten, ook van een gedeelte van zijn ware, hier op aarde omgedragen lichaam bezitster te willen zijn. Onder de naam van het Heilige Hart heeft zij van het vlezen hart des Heeren een voorwerp van een godsdienstige verering gemaakt, wier plechtigheden er allen op ingericht zijn, om der gemeente zich dit hart op stoffelijke wijs tegenwoordig te doen denken. Men beweert wel niet, dat men dit vlezen hart in een relikwieënkastje bezit, dat men het kan vertonen en laten aanraken, maar men aanbidt het, gelijk men het zou aanbidden, als het zichtbaar ware, en ook is het zichtbaar in de daarvan gemaakte en gekleurde afbeeldingen in hout, metaal, was enz. De Goddelijke liefde onder het beeld van een stuk vlees te aanbidden, is misschien het grofste voorbeeld en het toppunt van verzinnelijking, waarvan ooit door enige godsdienst het voorbeeld gegeven is.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

De opstanding. Petrus en Johannes aan het graf van Jezus. Hij verschijnt aan Maria Magdalena en daarna aan de apostelen. „Gelijk mij de Vader gezonden heeft, zo zonde ik u lieden."

196. Vs. 22, 23. En als hij dit gezegd had, blies Hij op hen en zeide tot hen: „ ontvangt de Heiligen Geest. Zo u iemands zonden vergeeft, die worden zij vergeven; zo u iemands zonden houdt, die zijn zij gehouden.
A. Ontvangen hier de apostelen de macht om iemands zonden te vergeven, zij ontvangen ook tevens de Heiligen Geest, de mogelijkheid om die te -vergeven, zo als Jezus ze vergaf; zij zullen door de genadegiften des Heeren de macht hebben, om in de harten der zondaars te lezen en de innerlijken staat van hun gemoed te doorzien. Wat zou toch zonder zulk een hogeren bijstand de macht van vrijspraak zijn? Zullen iemand de zonden vergeven zijn, alleen omdat ik hem vrij sprak, terwijl hij mij omtrent de waren toestand mijner ziel bedrogen heeft? Zullen de zonden hem gehouden orden, wie ik vrijspraak weigerde, omdat mijn kortzichtigheid niet in staat was zijn ongeveinsd en waarachtig berouw te erkennen? De macht om zonden te vergeven kan dus alleen als wondergave in de mens bestaan. Kunt u iemands zonden niet met onfeilbare zekerheid vergeven, dan ook .bestaat bij u het recht van vrijspraak ganselijk niet.
B. Het geschiedblad tekent ons geen der apostelen in de uitoefening van dit ontvangen recht. Hebben zij het uitgeoefend? Heeft men hen gelijk de Meester tot iemand horen zeggen: "de zonden zijn u vergeven." Het zou al zeer zonderling zijn, dat, zo het gebeurd ware, ons noch in de Handelingen, noch in de brieven iets van die aard bewaard gebleven is. Heeft het plaats gehad, dan wordt het alzo meer dan waarschijnlijk dat dit slechts zeldzaam geweest is en dat, niettegenstaande al hun

hogere ontvangene macht en gaven, de apostelen slechts met groten schroom deden, wat de Roomse priester beweert, elke dag te doen.
Vs. 24 verv. - Thomas Jezus brengt hem tot geloof,

197. Vs. 30, 31. Jezus dan heeft nog wel vele andere tekenen in de tegenwoordigheid zijner discipelen gedaan, die niet zijn geschreven in dit boek; maar deze zijn geschreven, opdat u gelooft, dat Jezus is de Christus, de Zone Gods; en opdat gij, gelovende, het leven hebben in zijn naam.
Treffend en overtuigend antwoord voor allen, die aan de bewering hechten, dat de Schrift noodzakelijk door de overlevering aangevuld moet horden. De evangelist erkent, niet alles te hebben bericht; maar in één adem vóegt hij er bij, dat, wat hij geschreven heeft, genoegzaam is, opdat men in Jezus als de Christus, de Zone Gods gelove en, gelovende, hei leven in zijn naam hebbe. Merkt voorts op, dat Hij van tekenen en niet van leringen of van leerstukken spreekt. Hij is vele tekenen stilzwijgend voorbijgegaan, omdat de geboekte genoeg waren, om de Zoon van God in zijn heerlijkheid als eniggeborene van de Vader te doen kennen, maar hij zegt niet, dat hij enig deel der leerstellige waarheid onvermeld gelaten heeft.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Verschijning van Jezus aan de zee van Tiberias. Wonderbare visvangst.
198. Vs. 15-17. Toen zij dan het middagmaal gehouden hadden, zei Jezus tot Simon Petrus: „ Simon, Jona's zoon, hebt u mij liever dan dezen? hij zei tot Hem: Ja, Here! u weet dat ik u lief heb. Hij zei tot hem: Weid mijn lammeren.... Petrus werd bedroefd, omdat hij ten derden maal tot hem zei: „ hebt u mij lief?" en zei tot Hem: „Heere, u weet alle dingen, Gij weet, dat ik u lief heb." Jezus zei tot hem: „weid mijn schapen.
Men heeft in deze woorden de verklaring en bevestiging van het vroeger gezegde willen zien; "Gij zijt Petrus." Wij zullen zien hoe hier een meerderheid in rang nog minder dan dáár geleerd wordt.
Hier heeft het niet eens de schijn als werd die meerderheid rechtstreeks verkondigd; men moet dus, om er iets van te zien, reeds met de veronderstelling aanvangen, dat zij elders bepaald geleerd is. Waren eens deze woorden tot een der andere apostelen, bij voorbeeld tot Thomas gesproken, dan zou niemand daardoor op het denkbeeld gebracht zijn, om ze in zulk eerste zin te verklaren.
Kan men in waarheid zeggen, dat Jezus hier aan Petrus iets meer geeft, dan hij reeds aan al de anderen, Petrus daaronder begrepen, gegeven had? Neen. Het beeld is wel nieuw, maar het wezen der zaak is in niets veranderd. Verzamelt, wat Jezus bij zo menige gelegenheid tot de twaalven gezegd had en ziet of niet ieder woord hen tot herders van zijn kudde verklaarde. Plaatst de uitkomst naast die woorden, en niemand kan loochenen, dat allen, van wie wij iets bijzonders weten, gedaan hebben, wat hier Petrus bevolen werd en wel op geheel dezelfde wijs als Petrus aan dat bevel heeft gehoorzaamd.
Ligt u nu nog de vraag op de lippen, waarom zich Jezus zo uitsluitend tot Petrus richt? - Zou u hier fijne verloochening kunnen voorbij zien of vergeten? Stelt eens dat die zonde door een der andere apostelen begaan ware en u zult moeten toestemmen, dat ook Jezus die , na hem in het verborgene te hebben vergeven, openlijk op een of andere wijs in het apostelschap zou hersteld hebben, waarvan hij zich moest vervallen gevoelen. Jezus had tot Petrus gezegd: "drie malen zult u mij verloochenen;" dat woord was vervuld geworden, en nu geeft de Heere hem ook driemaal gelegenheid,

het woord zijner onbezonnenheid openlijk terug te nemen en het voor God en mensen te belijden, dat hij hem uit de diepste diepte van zijn hart lief heeft.
Maar men zoekt een laatste schuilplaats in het Woord zelf, dat door de Heere gebezigd is. Men wil, dat, weid mijn schapen," betekent, weid mijn kerk, mijn gehele kerk." In zekeren zin is dit volkomen waar, maar ook alleen in die zin, waarin het van al de apostelen waar is. Jezus had van zijn gemeente nog nooit anders dan als van een geheel ge- -spraken; ieder apostel kon bij aanvang niet anders dan herder zijn der ganse kudde en zelfs toen later de omstandigheden hen gedrongen hadden om het arbeidsveld onder elkander te verdelen, zien wij hen nog als aller hoofd spreken en handelen. Onwaar is het dus, dat het weid mijn schapen," opzettelijk tot een van hun gesproken, hem tot aller opperhoofd gemaakt heeft, Van welke andere woorden had dan toch wel de Heere zich kunnen en moeten bedienen? Kon hij zeggen: "weid een deel mijner schapen?" Maar nog nooit was er van een verdeling der kudde onder de apostelen sprake geweest, hoe kan dan nu Jezus, tot een van hun in het bijzonder sprekende, anders zeggen dan: „weid mijn schapen."
Denkt u eens, dat het woord op eigenlijke schapen betrekking geeft, op een grote kudde onder de leiding van vele herders. Eert hunner, die mij ontrouw geworden was, keert tot mij weder, en nu zeg ik tot hem: hoed mijn schapen," zou u daaruit kunnen besluiten, dat ik hem het opperbestuur over herders en kudde gegeven heb? Ik maak hem weder, wat hij vroeger was en ook meer niet. Wordt de uitdrukking de schapen des Heeren hoeden" niet zelfs in de Roomse kerk van de herder ook in de kleinste gemeente gezegd? ,W e i d mijn schap en," betekende alzo ook in Jezus mond, "wees weder herder, wees op nieuw mijn apostel." Herhaalt de Heere dat tot driemaal, het is na de even dikwerf gedane vraag: Simon, Jona's zoon, hebt gij mij lief?" De toespeling op de driemalige verloochening is blijkbaar, en ook nooit betwist. Die verloochening is het alzo, dienen het geheel en zijn bijzondere delen en het vervolg verklaart, want in vs. 18 voorspelt Jezus ook maar aan Petrus alleen, dat hij een martelaar des evangelies zal zijn. Is nu ook maar Petrus alleen onder de apostelen martelaar geweest? Neen, maar de Heer, die hem uit genade eenmaal vooruit zijn ontrouw aangekondigd had, verkondigt hem nu, dat hij, wederom beproefd wordende, trouw zal bevonden worden tot in de dood.
Zoo is er dan uit deze dingen ten voordele van Petrus oppermacht niets te besluiten. Ziet, wij zijn aan het einde der evangelieverhalen, maar in de volgende geschriften, zullen wij op dit en alle andere behandelde punten niets dan bevestiging vinden van hetgeen tot hiertoe door ons werd opgemerkt.

199. Vs. 25. En daar zijn nog vele andere dingen, die Jezus gedaan heeft, welke, zo zij afzonderlijk beschreven waren, ik acht, dat ook de wereld zelve de geschrevene boeken niet zou bevatten.

> De opmerking in noot 197 gemaakt geldt ook hier. In spijt van de hier gebezigde Oosterse overdrijving, spreekt de berichtgever toch alleen van dingen, die Jezus g e d a a n heeft, dat is van daden, van tekenen, niet van leringen. Het geheel van dit evangelie ondersteunt deze opmerking op een eigenaardige wijze.. Johannes toont allerwege zijn bezorgdheid om ons van de inhoud en geest van Jezus onderwijs een volledige indruk te geven, en het is daarom des te moeilijker te verklaren of te begrijpen, hoe hij op dit punt iets belangrijks en wezenlijks had kunnen voorbijgaan. Zo sta het dan voor onze overtuiging vast, dat, wat wij ontvangen hebben, genoegzaam is om in Jezus

de Christus, de zone Gods te erkennen en, gelovende, het leven te hebben in zijn naam.

DE HANDELINGEN DER HEILIGE APOSTELEN. BESCHREVEN DOOR LUKAS.

EERSTE HOOFDSTUK.

200. Vs. 1, 2. Het eerste boek heb ik gemaakt, o Theophilus, van al hetgeen Jezus begonnen heeft beide te doen en te loeren, tot op de dag in welke hij opgenomen is.
Op grond dezer woorden mogen wij van Lukas, de schrijver der Handelingen, zeggen, wat wij reeds van Johannes aantekenden, dat hij even als deze spreekt met de overtuiging van niets belangrijks, dat tot Jezus geschiedenis behoorde, te hebben weggelaten. Hij heeft, dus spreekt hij, in zijn evangelie vermeld, **al** wat Jezus gedaan en geleerd heeft en kan ook dat a1 niet naar de strengste letter genomen worden, omdat de drie andere schrijvers enkele dingen berichten, die Lukas heeft achterwege gelaten, toch sluit het weglatingen uit, die in het wezen der zaak ingrijpen, die overleveringen nodig maakten, om het Christendom te doen zijn, wat het naar Jezus bedoeling wezen moest. Van de waarheid dezer stelling dragen de handelingen en brieven het voldoenste getuigenis in zich, daar zij zo mogelijk nog sterker dan het voorgaande tegen alles spreken, wat de Roomse kerk onder de naam van overlevering geleerd heeft.
vs. 3 verv. - Hemelvaart, (noot 148). De Apostelen keren naar Jeruzalem terug. De opperzaal.

201. Vs. 14. Deze allen waren eendragtelijk volhardende in het bidden en smeken, met de vrouwen en Maria, de moeder van Jezus en met zijn broederen.
Zoo vinden wij, na Jezus dood even als voor die tijd, altijd zijn broeders in vereniging met zijn moeder genoemd; genoemd op eend wijs, die ons alleen aan een gebruik des woords in de eigenlijke zin kan doen denken; terwijl het in de schrijf trant des geschiedschrijvers tastbaar uitkomt, dat hij niets weet van een zaak, waaraan men later als kerkelijk leerstuk zo groot gewicht gehecht heeft.
Maar wat vooral belangrijk, hoogst belangrijk mag genoemd worden., is, dat dit de Enige en bepaald als op zichzelf staande plaats is, waar buiten de evangeliën Maria genoemd of vermeld wordt. En op welk een wijze geschiedt dit nog hier? u ziet het, niet meer dan in het voorbijgaan, na de apostelen, tussen de broeders van Jezus en enige Godsvruchtige vrouwen. Geen bijzonderheid, geen woord haar aangaande staat meer in de Handelingen der Apostelen te lezen, wat vooral opmerkelijk is in een geschrift van Lukas, de verzamelaar der uitvoerige geboorte-berichten, die ons het meest, die ons bijna alles mededoelen, wat ons van Maria bekend werd. En wat van het overige der Handelingen waar is, geldt evenzeer van de brieven; zij zeggen ons niets, volstrekt niets van of over haar. Zo moet enen ons, bij gebrek aan meer, en beter, op enige verzen uit de Openbaring wijzen, (Hoofdst. XII) maar waar zij niet genoemd wordt, waar men haar eerst na eeuwen, toen men het volstrekt begeerde, heeft vermeld gezien, en waar zelfs op niets gedocht wordt, dat naar het machtsbetoon zweemt, hetwelk de Roomse kerk haar toekent. (Zie noot 483).
Wat nu degenen aangaat, die zich om dit stilzwijgen niet bekommeren en er maar een gelegenheid te meer in zien om vrijelijk te verdichten, voor hen hebben wij geen woord ten beste en zullen hei stilzwijgend aanzien, dat zij onder de naam van geschiedenis van Maria het volk lange en dikwijls langwijlige romans in de hand stoppen. Willens en wetens hebben zij met de waarheid gebroken; wat zou nog een beroep op hun geweten kunnen baten!

Maar zij, die niets anders deden dan de stroom volgen en die ter goeder trouw mededreven, zij zijn het voorwerp van al ons medelijden en van onze innigste genegenheid, waarom wij hen willen gebeden hebben, hier een ogenblik tot nadenken met ons - te toeven. Mochten zij er toe kunnen komen, om de ellendige uitvluchten, die men hun geleerd heeft, te laten varen, om zich open en met onbevooroordeelden zin met ons tegenover het feit te plaatsen. Ook wanneer zij vergeten wilden al wat de evangeliën tegen de verering van Maria opleverden - moet dan niet reeds zulk een geheel stilzwijgen over Maria, als nu onze aandacht trok, hen in dit opzicht genoeg zijn en duidelijk ons oordeel bevestigen? Zie hier een geschiedenis van de eerste jaren der kerk uit de hand van een evangelist. Eenmaal, bij haren aanvang, noemt hij u dan nog alleen in het voorbijgaan de naam van Maria en spreekt daarna van haar niet meer. Zie daar nevens een-en-twintig brieven van de hand van meer dan een apostel, brieven, waarin elk leerpunt ter sprake komt. Gewagen zij van Maria? Vermelden zij althans haren naam? Neen, op geen enkele plaats.
Wanneer de geschriften van het nieuwe verbond door de heftigste tegenstander der Roomse kerk nagezien en verbeterd waren, wat had hij erger tegen haar kunnen doen, dan van het eerste hoofdstuk der handelingen af de naam' uit te wissen van haar, die de Roomse kerk u altijd in de mond, altijd in het hart leert dragen? De litanieën der Maagd noemen Maria de koningin der Apostelen, r e g i na A p o s t o l o r u m; de Apostelen zelf geven haar niet alleen de naam van koningin niet, maar kennen haar hoegenaamd geen gezag toe, noch over hen noch over iemand, en spreken na de dood van Jezus zo weinig van haar, als had zij nooit geleefd.
Vs. 15 voer. - Potrus stelt voor om aan Judas een opvolger te geven.

202. Vs. 23 - 26. En zij stelden er twee ... en zij baden en zeiden: gij, Here, u kenner der harten van allen, wijs van deze twee één aan, die u uitverkoren hebt .... en zij wierpen hun loten en het lot viel op Matthias, en hij werd met gemeen toestemming tot de elf Apostelen gekozen.
Zoo is het dan niet Petrus die kiest, noch Petrus die beveelt, dat men tot een stemming zal overgaan, noch Petrus, die het tweetal voorstelt, waaruit de keus geschieden zal, noch hij, die het gebed doet, noch hij die de Apostolische waardigheid aan Matthias opdraagt, want wij lezen alleen, dat hij met gemeen toestemming tot de elf apostelen gekozen werd. Maar misschien zal men zeggen, Petrus kan dat alles verricht hebben, zonder dat de geschiedschrijver het met zovele woorden verhaalt. Dat zou echter al een zonderlinge wijs zijn, om ons zijn geschiedenis te verhalen, vooral bij de aanvang des boeks vooral een zonderlinge voorbereiding om ons in hem het hoofd der kerk te leren erkennen! Maar laat ons ernstig spreken. Eén zaak wordt in dit ganse verhaal aan Petrus toegekend: het voorstel om een twaalfden apostel te kiezen. Bevat zijn woord wel iets meer dan een voorstel? Neen, niets ademt de toon van een bevel. Men heeft gepoogd een bevel te vinden in het: "het is dan nodig" van vers 21. Maar wanneer wij die uitdrukking door aandringende gronden en bewijzen zien voorafgegaan en gevolgd, kan er dan hier waarlijk aan gebieden gedacht worden? Zou het meer kunnen betekenen dan "het betaamt," niet zou goed zijn"
Voegt hierbij, dat Petrus niet alleen tot zijn ambtgenoten sprak, jegens wie hem een toon van meerdere onderscheiding kon betaamd hebben, maar tot de ganse schare der discipelen, naar Vs. 15, omstreeks honderd en twintig personen. Die vergadering is het, welke alles doet. En evenwel onder alle dingen, die Petrus als hoofd der kerk en plaatsvervanger van Jezus had kunnen volvoeren, is er goeie zaak, welke meer met de genoemde eigenschappen in overeenstemming is. Jezus had hun twaalf tal uitverkoren, zo dan betaamde het ook zijn plaatsbekleder, eigenmachtig de

opengevallene plaats te vervullen. Maar neen, Petrus zegt niets wat niet ieder ander apostel evenzeer had kunnen zeggen, alleen doet hij niets, wat hem oenen schijn van opperheerschappij geeft.

TWEEDE HOOFDSTUK.
De Apostelen worden met de Heiligen Geest vervuld.
203. Vs. 4. En zij werden allen vervuld met de Heiligen Geest.
Evenmin als er trappen waren in de beloften des Heeren, zijn er ook trappen geweest in haar vervulling. Zij werden allen vervuld met de Heiligen Geest, zegt Lukas; allen dezelfde gaven ontvangende, zoals uit het vervolg van het verhaal ons blijken zal. Niet de minste melding zien wij van Enige afzonderlijke genadegift of aan Petrus in het bijzonder verleend of door hem in geheel buitengewone mate boven allen ontvangen.
Vs. 5 en verv. - Verwondering der Joden. Redevoering van Petrus. Hij verkondigt Jezus opstanding uit de doden. De Joden zeggen tot Petrus en de andere apostelen: mannen broeders, wat zullen wij doen?

204. Vs. 38. Petrus zei tot hen: bekeert u.
In de tweede noot heb ik aangewezen hoe de katholieken vertalingen aan dit woord bij het overzetten een anderen zin geven. De letterlijke betekenis van het Griekse woord is zin veranderen, zich bekeren of juister van van zin veranderen en zich bekeren, d. i. Zo van gemoed veranderen, dat die omkering in de daden des levens openbaar wordt. Wij mochten daarom niet lijdelijk aanzien, dat men, door het met boete doen te vertalen, er het denkbeeld van het Roomse sacrament zo zachtkens invoegt, als of Petrus hier de biecht ingesteld had. Het is niet mogelijk, hier bij een eenvoudige onbevooroordeelde lezing iets te zien, dat de schijn van zulk een instelling heeft. "Bekeert u," zei Petrus en een iegelijk van u worde gedoopt in de naam van Jezus Christus tot vergeving der zonden." Met geen woord vindt men hier enig gewag van een door de apostelen in naam van God uitgeoefende macht, van een vergeving der zonden, die me onfeilbaar gezag hoofd voor hoofd aan deze gedoopten verkondigd wordt, - Zie noot 196 B,

230
Vs, 41. verv. - Drie duizend personen ontvangen de doop.
205. Vs 42. En zij waren volhardende in de lere der apostelen en in de gemeenschap en in de breking des broods en in de gebeden.
Petrus had tot de Joden gesproken; maar bijna zou men zeggen, dat de historieschrijver beducht was voor gevolgtrekkingen, die daaruit konden afgeleid worden, want terstond voegt hij er bij, dat deze nieuw bekeerden volhardden in de leer "d er a p o st e l e n," ja, reeds een weinig vroeger toonde hij hem ons „tot de apostelen" zeggende: "mannen broeders, wat zullen wij doen?"
Zoo blijft dan nu de bijzonderheid over, dat het Petrus is, die het woord gevoerd heeft, maar deze bijzonderheid bewijst op zichzelf niets. In welke betrekking heeft hij het woord gevoerd, dat is de eigenlijke vraag, de enige waarop alles aankomt. Leest nog eens zijn rede over en ziet, of zij een enkel woord inhoudt, dat niet door ieder ander der apostelen kon gesproken zijn. Petrus heeft het woord opgevat, omdat hij de moedigste, de vurigste van geest is, iets wat 'overal in zijn geschiedenis uitkomt. Nog meer dan eenmaal zal hij om diezelfde reden woordvoerder zijn en wij zullen hem op die wijze die eerste plaats zien innemen, welke invloed en ijver geven en die hem ook nooit door iemand is betwist geworden. Maar het punt des geschils loopt over geheel

andere vragen. Men zou tegenover ons moeten kunnen aantonen, dat hij een eigenlijk gezegd, regelmatig " priestergezag heeft uitgeoefend, - en van zulk een gezag beweren wij, dat geen spoor bestaat.

206. Hetzelfde vers. - Dit woord 'breking des b r o o d s" zullen wij meermalen ontmoeten. Reeds in vs. 46 treffen wij het wederom aan: "v a n huis tot huis brood brekende." Is het u begrijpelijk, dat de geschiedschrijver aan de transsubstantiatie heeft kunnen ge- koven en tevens het avondmaal onder de eenvoudige naam:, b r e k i ng des broods aanduiden? Ditzelfde vers 46 wijst ons op het avondmaal, even als op de avond der instelling als eigenlijke maaltijd gevierd. Zo vinden wij het verder overal. Begrijpt gij, hoe het mogelijk zou kunnen zijn, dat zulk een maaltijd tevens misviering geweest zij?

207. Vs. 47. En de Heere deed dagelijks tot de gemeente, die zalig werden.
De Vulgata vertaalt: „die moesten zalig worden," een vertaling, die het Roomse denkbeeld van zaligheid in en door de kerk begunstigt, een woord dat altijd de betekenis heeft van i n en d oor de Roomse kerk.
De kerk, de christelijke maatschappij, ontving dagelijks een aanwas van personen, die Christenen werden en die als zodanig de weg des heils kozen. Ziedaar de zin van het Griekse vers. Zij werden dus leden der kerk, omdat het christelijk geloof, het geloof dat zalig maakt, hun deel werd; het lid worden van de kerk is hier al- zo als een gevolg en geenszins als een oorzaak aangewezen. Zij behoren tot de kerk, omdat zij Christenen zijn, maar zijn geen Christenen, omdat zij tot de kerk behoren. De gemeente, de kerk, wijst hier de gemeenschap van hen, die verlost, door geloof zalig geworden zijn, dat is, de gemeenschap der ware Christenen. Het woord gemeente of kerk heeft in de boeken,

*) Kerk is een verkorting van het Griekse woord kuriake, d.i. des Heren, waarbij dan gedacht wordt ecclesia (église) gemeente, Het Holl. kerk en Franse église betekenen dus hetzelfde, namelijk, gemeente des Heeren,
Vert.

232
des Nieuwen Testaments altijd die zin, tenzij dan dat er een bijzondere gemeente (kerk) of wel het geheel der plaatselijke gemeenten (kerken), het gezamenlijk aantal van hen die zich Christenen noemen door aangeduid wordt; en nooit zult u het gebezigd vinden met de betekenis van zichtbare algemeen eenheid, die op een bepaalde plaats haar middelpunt en boven al haar leden een mens als opperhoofd heeft.
Deze opmerking blijve ons in het geheugen, haar herinnering zal ons meermalen nodig zijn.

DERDE HOOFDSTUK.
Petrus geneest een kreupele.
208. Vs. 7. En hem grijpende bij de rechterhand, richtte hij hem op; en terstond werden zijn voeten en enkelen vast.
Dikwerf heeft men dit wonder als een bewijs, van Petrus oppermacht aangehaald, want, zei men, dit was het eerste wonder na Jezus dood.
Al ware ook dit teken het eerste geweest, dat geschied is, toch zegt het als zodanig niets in betrekking tot de zaak, die men er mede bewijzen wil. Niets immers wijst in

dit ganse verhaal aan, dat het wonder door. enig persoonlijk ontvangen vermogen of recht gewrocht is, maar zelfs komt het veeleer voor, als het gemeenschappelijk werk van Petrus en Johannes. Het zijn Petrus en Johannes, die de kreupele vasthoudt, (vs. 11) en Petrus zelf wijst evenzeer op Johannes als op zich zelf, als hij (vs. 12 en IV: 9) van het verrichte wonder tot de verzamelde volksmenigte spreekt.
Maar waartoe geredetwist? Bet punt van waar men 233
uitgaat is slecht gekozen. Dit wonder is wel het eerst verhaalde maar geenszins het eerst verrichte, of lezen wij niet reeds hoofdst. II: 43, dat er over alle ziel vreze kwam en dat vele wonderen en tekenen door de apostelen geschiedden.
Vs. 12 verv. Rede van Petrus tot de Joden. Zij hebben de heilige en rechtvaardige gedood, maar God heeft hem op- gewekt.

209. Vs. 21. Welke de hemel moet ontvangen tot de tijden der wederoprichting aller dingen....
Bevestiging van hetgeen wij over Jezus, (noot 100) als in de hemel verblijvende, hebben gezegd. Nooit voegen de heilige schrijvers er bij, dat hij van daar nederdaalt, om in het heilig avondmaal tegenwoordig te zijn; nooit maken zij gewag van die plaatselijke, wezenlijke tegenwoordigheid, die de kerk geleerd heeft.

VIERDE HOOFDSTUK.
Petrus en Johannes voor de Joodse raad. Redevoering van Petrus. Getuigenis door hem aangaande Jezus Christus gegeven.
210. Vs. 11. Deze is de steen, die van u, de bouwlieden veracht is, welke tot een hoofd des hoeks geworden is.
Het beeld van de s t e e n wordt tweemalen door Petrus gebruikt, eens hier en eens in zijn eersten brief. (II: 4-8.) Beide malen past hij het op de Heere Jezus Christus toe, zonder enige de minste toespeling op hemzelf, zonder enig blijk, dat hij ook zichzelf door dat beeld aangeduid achtte.

211. Vs. 12. En de zaligheid is in geen anderen.
Menigmaal is en wordt vertaald e d oor geen anderen." Het Griekse in geen anderen" is een nog meer bepaalde zegswijze en sterker van uitdrukking; zij schijnt beter nog dan de eerste aan te wijzen, dat men niet alleen door geen ander, geheel, maar zelfs door geen ander ook maar enigszins kan zalig worden, dat de zaligheid in hem, uitsluitend in hem alleen is.
Overigens is het bij dit vraagstuk minder nodig, op de bepaalden zin van enkele woorden bijzondere nadruk te leggen; alle verklaringen, die er betrekking op hebben, zijn in vollen nadruk duidelijk en van afdoende kracht. De zaligheid in Christus, in Christus alleen, is een waarheid, die overal in de schriften des N. T. op de voorgrond staat; naast Jezus is er in het verlossingswerk voor niemand, wie dan ook, enige plaats. De litanieën der Maagd noemen haar de poort des hemels, - Petrus zegt, ede zaligheid is in geen anderen."- kiest dan tussen het priesterwoord en het woord der apostelen.
Vs. 13 verv. - Men verbiedt Petrus en Johannes om in de naam van Jezus te loeren. Zij verklaren daarmede te zullen voortgaan. De apostelen bidden samen en worden op nieuw met kracht uit de hoogte aangedaan. Eenheid der gelovigen. Hun godsvrucht en liefdadigheid.

VIJFDE HOOFDSTUK.
Ananas en Saffira. hun leugen en straf. De apostelen doen vele wondertekenen. Vs. 15. Alzo dat zij de kranken uitdroegen op de straten en leiden op bedden en

beddekens, opdat, als Petrus kwam, ook maar de schaduw iemand van hen beschaduwen mocht.
Als Petrus kwam. Waarom juist als Petrus kwam? Omdat de vreselijke dood van Ananias en Saffira een buitengewone aandacht op hem had gevestigd; omdat men hem bij een en andere gelegenheid op de voorgrond had zien treden; misschien ook omdat hij meer genezingen dan anderen gewrocht had. De geschiedschrijver maakt van dit laatste punt geen opzettelijke melding, maar herhaalt wel (vs. 12), dat door de handen der apostelen vele tekenen en wonderen geschiedden onder het volk, zodat, al veronderstelt men zelfs, dat Petrus er meer dan anderen gedaan hebbe, dit daarom nog geenszins in hem enige bijzondere, alleen aan hem gegeven macht aanwijst. Bovendien zullen wij alles, wat de evangelist hier. van Petrus zegt, later (XIX: 11, 12) ook van Paulus gezegd vinden.
Vs. 17 verv. - De apostelen in de gevangenis. hun bevrijding. Zij worden voor de Joodse raad geleid. De Hogepriester herinnert hun, dat het hun verboden geworden is, om in de naam van Jezus te leren.

211. Vs. 29. Maar Petrus en de apostelen antwoordden....
Petrus en de a p o s t e l e n. Hier geldt weder dezelfde opmerking als bij het vermelden der wondertekenen. Het is of de geschiedschrijver alle mogelijke voorzorgen neemt, opdat Petrus, hoewel op de voorgrond geplaatst, niet als buiten en boven de anderen staande
11*
36
beschouwd worde. Gaat deze onderscheidene berichten maar na, en overal, waar Petrus een ogenblik alleen en als voor de anderen geplaatst is, ziet u terstond daarop zijn medeapostelen weder met hem op een en dezelfde lijn gesteld.
Merkt ook nog op, hoe er in het verhaal van het tweemaal verschijnen voor de Joodsen raad, niets is, dat een bijzonder in beschuldiging stellen van Petrus aanduidt, wat gewis zou gebeurd zijn, wanneer men hem als Jezus bepaalden plaatsvervanger, als het hoofd der nieuwe secte beschouwd had. Hij geeft wel het antwoord, maar niet omdat men hem persoonlijk ondervraagt; ook is het niet aan hem persoonlijk, dat het verbod gegeven wordt; en men beschuldigt ook niet hem alleen, omdat het overtreden is. In één woord: er is niets, dat de mening zelfs maar kan uitlokken, dat men in hem het hoofd der belijders van Jezus naam gezien heeft. Welhaast zullen wij het oog hebben te richten op een prediker, die persoonlijk wordt beschuldigd en ter dood veroordeeld of gedoemd, maar die prediker is niet Petrus, - het is Stefanus, de eerste bloedgetuige.
214. Hetzelfde vers. Men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan de mensen.
Een grote, heilige levensregel, maar waarvan men geen gering misbruik gemaakt heeft. Het Gode g eh o o r z a a m zij n is maar al te dikwerf een voorwendsel geweest, om aan menselijke wetten niet te gehoorzamen en om zich in de naam van God alle mogelijke rechten aan te matigen. De Roomse kerk heeft er haar eer in gesteld, dat laatste gevoelen krachtig bij haar priesters aan te kweken, en de geschiedenis geeft er luide getuigenis van, hoeveel eerzucht, hoogmoed en geweldenarij 'uit dat gretig aangenomen onderwijs voortgekomen is.
Vs. 33 verv. Toorn der Joden. Raad van Gamaliël.
Nieuw verbod aan de apostelen. Zij prediken met des te meer ijver.

ZESDE HOOFDSTUK.

De gemeente gevoelt behoefte aan bepaalde armverzorgers,

215. Vs. 2 - 6. En de twaalven riepen de menigte der discipelen tot zich, en zeiden: het is niet behoorlijk, dat wij het woord Gods nalaten en de tafelen dienen. Ziet dan ons, broeders, naar zeven mannen uit u, die goede getuigenis hebben, vol des Heiligen Geestes en der wijsheid, die wij mogen stellen over deze nodige zaak. Maar wij zullen volharden in het gebed en in de bediening des woords. En dit woord behaagde aan de ganse menigte; en zij verkozen Stefanus, een man vol des geloofs en des Heiligen Geestes, en Philippus, en Pr6chorus, en Nicánor, en Timon, en Pármenas en Nikoláiis, Benen Jodengenoot van Antiochië, welke zij voor de apostelen stelden; en deze, als zij gebeden hadden, leiden hun de handen op.

Dit verhaal bevestigt al onze opmerkingen op de voorgaande teksten.

Wij ontmoeten hier de tweede zaak, waarbij de uitoefening van eigenlijk gezegd gezag kon te pas gekomen zijn. In de eerste, de vervanging van Judas, (noot 202) hebben wij Petrus een voorstel zien doen, maar ook niet meer dan dat; in deze zaak wordt zelfs de naam van Petrus niet genoemd. Het zijn d e twaalven", die de vergadering bijeenroepen en haar het te nemen besluit voorstellen; die vergadering kiest de zeven diakenen en de apostelen leggen hun de handen op. Wil iemand hierop aanmerken, dat zulks Petrus niet buiten sluit? Als een der twaalven, neen; als hoofd der kerk, ongetwijfeld. Dat hij die betrekking bekleed, en de historieschrijver dan nog verzuimd zou hebben, iets -van alles te berichten, wat hij als zodanig bij een gelegenheid als deze had te doen en te zeggen, is te ongerijmd, om er Lukas zelfs een ogenblik van te verdenken.

Men lette er wel op, dat het hier niet maar een gewone verkiezing gold, maar er integendeel een nieuwe instelling plaats vond, en wel de eerste na Jezus heengaan: de instelling van de bediening der diakenen was de eerste stap, om aan de gemeente als kerkgenootschap een uitwendige en wettelijke regeling te geven. En bij zo hoge gelegenheid zou Lukas vergeten hebben van het deel gewag te maken, daarin bepaald door het zichtbaar hoofd der gemeente genomen, ja zelfs zijn naam niet genoemd hebben? Hij zou aan de twaalven, aan de ganse menigte der discipelen dingen toegekend hebben, waarvan reeds zijn gezond verstand hem had moeten zeggen, dat alleen Petrus de man was, die ze kon verrichten! Maar wat spreek ik van gezond verstand! Ik moet sterker spreken, want een geschiedschrijver behoeft niet eens gezond oordeel, om alleen maar te berichten, wat gebeurd is. Of zou hij dat zo nodig hebben, om, wanneer de Paus iets heeft gedaan, te zeggen dat hij deze of die daad verricht heeft? Zo is dan alle uitvlucht onmogelijk, en moet het voor elke onpartijdige klaar zijn, dat Petrus op de dag der eerste diakenverkiezing geen hoofd der kerk was.

216. Een andere bijzonderheid komt in dit verhaal uit, namelijk, de deelneming der leken (van het volk der gemeente, van de menigte der discipelen) in het bestuur der gemeente. De apostelen leiden, als toeken van welgevallen en gemeenschap, wel de handen op de diakenen, maar de vergadering was het, die hen uit haak midden uitverkoren had. Het is ook de vergadering, die het door de apostelen gedane voorstel, om zulke mannen te kiezen, goedkeurde: n en dit woord", zegt Lukas, "behaagde aan de ganse menigte." Het heeft zijn moeilijkheid, om met juistheid te bepalen, hoe ver de grenzen van een medewerking der ganse gemeente tot haar beheer moeten gaan, maar toen de Roomse kerk die medewerking geheel en voor altijd buitensloot, week zij ook voor ieder tastbaar bewijs van cene echte apostolische overlevering af.

217. Merken wij eindelijk bij dit verhaal nog op, dat door de apostelen de prediking als de voorname en bijna enige werkzaamheid der evangelie-bediening voorgesteld wordt; zij wensen in de gelegenheid te zijn, om te kunnen volharden in het gebed en in de bediening des woords. Wij zullen deze voorstelling, zo geheel in strijd met een ceremoniële priesterdienst, telkens in de apostolische geschriften weder ontmoeten.
Vs. 8 verv. IJver en voorspoed van Stefanus, een der diakenen. Dij wordt van godslastering beschuldigd en voor de hogen Raad gebracht.

ZEVENDE HOOFDSTUK.
Redevoering van Stefanus. Korte herinnering aan de geschiedenis der Joden van Abraham tot Salomo. Salomo bouwt de tempel.

218. Vs. 48, 49. Maar de Allerhoogste woont niet in tempelen met handen gemaakt.... hoedanig huis zult u mij bouwen, zegt de Heer, of welke is de plaats mijner suste?
Stefanus wil van de geschiedenis des Jodendoms tot die des Christendons de overgang maken. Onder al de denkbeelden, die hem daarbij van dienst konden zijn, grijpt hij dat van de geestelijkheid der nieuwe eredienst aan. Salomo heeft de tempel gebouwd, maar ook Salomo zelf heeft het in het gebed der toewijding des gebouws aan de Heer, (I Kon. V11I: 27) uitgesproken, dat God niet woont in tempelen met mensenhanden gemaakt." Ziedaar het beloop van Stefanus rede.
Wanneer dus een kerkgemeenschap de oude eredienst weder min of meer rechtstreeks invoert, als zij heiligdommen heeft, waar men meent, dat God meer bepaald woont en meer genadegiften uitdeelt, dan aan andere plaatsen, indien plechtigheden, plechtstatige vormen en uitwendige heerlijkheid in haar kerkgebouwen als in Salomo's tempel hoofdzaak schijnen, - dan heeft zij datgene, wat Stefanus als het eigenlijk karakter niet maar van de christelijke eredienst alleen, maar ook van het Christendom zelf voorgesteld heeft enenmale ter zijde gesteld. En het woord van Stefanus gaat het woord des enigen Meesters vooraf. Zie noot 97, 154, 155.
Vs. 51 verv. - Stefanus verwijt de Joden, dat hun tegenwoordig ongeloof de vrucht is van hun vroeger ongeloof.

219. Vs. 52. wie van de' profeten hebben uw vaders niet vervolgd? en zij hebben gedood degenen, die te voren verkondigd hebben de komst des Rechtvaardigen, van wiep gijlieden nu verraders en moordenaars geworden zijt.
Reeds is het ons gebleken, (noot `68) hoe elk verwijt van dezen aard, dat ons in de Schrift, als de Joden gedaan, voorkomt, dingen inhoudt, die voor de Roomse kerk van moeilijke toepassing zijn. Al gaven wij eens haren eis toe, dat al de beloften, der kerk in het algemeen gedaan, haar meer bijzonder toekomen, dan zou haar daarmede nog niets toegekend zijn, dat op de onfeilbaarheid gelijkt, waarop zij roemt. De Joodse kerk had een niet minderen Goddelijke oorsprong, was erfgename van niet minder heerlijke beloften. Heeft nu deze gedwaald, ook Rome kan dwalen; heeft zij de Christus verworpen, Rome kan de Christus Gods hebben onkenbaar gemaakt.
Vs. 54 verv. - Toorn der Joden. Dood van Stefanus.

ACHTSTE HOOFDSTUK.
220. Vs. 2. En enige Godsvruchtige mannen droegen Stefanus samen ten grave en maakten grote rouw over hem.

Wij hebben hier gelegenheid om op te merken, wat reeds vroeger bij de begraving van Johannes de Doper onze aandacht trok. (noot 39.) Geen ander eerbewijs wordt hier gebracht, dan wij verschuldigd zijn aan allen, wiep wij liefde en eerbied toegedragen hebben. Geen spoor vinden wij hier van aanroeping van dezen eersten en groten martelaar, geen melding ook van iets, dat naar relikwieënverering zweemt.
Vs. 3. verv. - Vervolging. Heftigheid van Paulus in het vervolgen der gemeente. Prediking en wondertekenen van Philippus in Samaria.

221. Vs. 14. Als nu de apostelen, die te Jeruzalem waren, hoorden, dat Samaria het woord Gods aangenomen had, zonden zij tot hen Petrus en Johannes.
Wie is er, die in onze tijd zeggen zal: de soldaten zonden hun generaal, de bisschoppen zonden de paus? En niet alleen dit, maar hoe worden telkens ook Petrus en Johannes, zonder enig spoor van ongelijkheid in beider rang, samen genoemd? Petrus en Johannes samen afgezonden, bidden beiden voor de bekeerden te Samaria, (vs. 15) leggen beiden hun de handen op. (vs. 17.) Het is aan Petrus en Johannes (vs. 18), dat Simon geld aanbiedt, om van hen de gave tot mededeling van de Heiligen Geest te kopen, en al geeft ook Petrus hem antwoord, hij zegt evenwel niets, wat niet ook Johannes had kunnen zeggen. Petrus en Johannes eindelijk (vs. 25) keren, na het woord des Heeren te hebben betuigd en gesproken, samen naar Jeruzalem weder, het evangelie in vele vlekken der Samaritanen verkondigende. Overal worden zij samen als gelijken genoemd, overal zien wij hen als gelijken werkzaam.... en toch zou de schrijver van dit verbaal in een van hun het hoofd der kerk, de paus gezien hebben! i

222. Vs. 20. Maar Petrus zei tot hem: uw geld zij met u ten verderve, omdat u gemeend hebt, dat de gave Gods door geld verkregen wordt.
Hoe dan nu naar dit woord over die kerk te oordelen, waar alles wat gerekend wordt de gave Gods" te zijn, zoals: aflaten, vrijstellingen, genadegiften van elke soort, openlijk gekocht en verkocht wordt? Al ware het ook bewijsbaar, dat deze handel iets geheel anders geworden is in vergelijking van hetgeen hij vroeger was, dan zou daarom reeds het beginsel niet minder te veroordelen, niet minder onchristelijk zijn. De Roomse kerk heeft naar de naam des ongelukkigen Simons alleen de koop en verkoop van geestelijke waardigheden, een eeuwenoud kwaad in haren schoot, en zo veler pausen misdaad, simonie genoemd; maar die naam behoorde verbonden te zijn aan elke bemiddeling van geld in geestelijke zaken, aan allen koop of verkoop van een genadegave of van de macht, om die aan anderen mede te deden. Wanneer een biechtvader te Rome het recht koopt, om zekere bepaalde zonden te kunnen vergeven, dat is, de macht om hen, die ze bedreven, tot de staat der genade te brengen, wat is dat in de grond anders, dan de daad van dezen Simon, die geld aanbood voor de macht, om de Heiligen Geest aan anderen mede 'te delen? - Petrus weigerde dat geld; - zijn opvolger te Rome weigert het nooit.
Vs, 26 verv. -- Philippes op weg naar Gaza. Een Ethiopisch Jodengenoot is bezig in zijn wagen de profeet Jesaja te lezen. Philippus vraagt hem of hij ook verstaat, wat hij leest?

223. Vs. 31. En hij zei: hee zou ik toch kunnen, zo mij niet iemand onderricht?
Men heeft deze woorden met gretigheid aangevat, om het bewijs te leveren, dat de Bijbel duister ja zelfs zonder een leidsman, die even onfeilbaar is als de Schrift, onverstaanbaar is; en alzo ten slotte beweerd, dat de Bijbel behoort vervangen te worden door die onfeilbare leidsman, als hoogste uitdealer en beheerser des geloofs.

Al ware ook het eerste punt eens volkomen waar en juist, dan zou nog het laatste, de slotsom op alles, geheel onwaar en vals zijn, want het is in bepaalden strijd met het verhaal, welks letter voor een deel te baat genomen is. Dit verhaal toont ons een gebruik maken van het recht, dat zo als wij gezegd hebben aan alle Joden gegeven was. Of nu de Ethiopiër de Godspraak, die hij in Jesaja leest, begrijpe of niet, waarheid blijft het, dat wij hem in het bezit van een Bijbel zien, waarheid, dat hij zelf die leest, waarheid, dat hij dus doende deed, wat naar Gods bevel, alle Joden verrichtten. Zou dan God gemeend hebben, dat alle Joden in dit boek alles zouden begrijpen? Dwaas, wie zo iets wilde beweren, en toch moesten allen de Schrift lezen en onderzoeken. Al kunnen daarom ook niet alle Christenen alles in de boeken des nieuwen Testaments verstaan, zo levert dit nog niet het allerminste bewijs, dat hun daarom die boeken zouden moeten of mogen ontnomen worden.
Maar al de bijzonderheden van het verhaal kunnen met gelijke kracht aangevoerd worden tegen de gevolgtrekkingen, die men er uit haalt, gevolgtrekkingen, die zich door haar eigene overdrijving wederleggen. Het ver- haal deelt ons mede, dat een Jodengenoot een bepaald deel van Jesaja niet begrijpt; derhalve, zegt men, moeten de Christenen het opgeven, om zonder onfeilbarn leidsman uit hun medemensen, die hoofdinhoud van de boeken des ouden en nieuwen Testaments te willen verstaan. Een Jodengenoot doet aan iemand, die hij op de weg ontmoet, de vraag, om hem die profetie te verklaren; derhalve zijn de Christenen gehouden om, hetzij zij het begeren of niet, hun godsdienstig onderwijs uit Rome te ontvangen. - Wat is uw oordeel over zodanige bewijsvoering?
Men drijft een spel met het woord iemand , alsof dat noodzakelijk een persoon, een levend mens, een gezag van vlees en beenderen betekenen moest. Wie zegt u, dat het woord des Ethiopiërs in zijn mond de betekenis had, dat hij van alle verder onderzoek zou afzien, ook wanneer Enig boek, dat hem licht geven kon, hem in handen gekomen ware? Wie zegt u, dat zodanig beek hem de ogen niet had kunnen openen, dat het niet had kunnen uitwerken wat de diaken te weeg bracht, dat het er hem niet' toe had kunnen brengen om uitte roepen: ii ik geloof, dat Jezus Christus de zoon van God is!" Gesteld, dat boek had bestaan, gelijk het weinig tijds later aanwezig was; verondersteld de diaken had het hem kunnen geven, gelijk nu de boden van het Bijbelgenootschap doen, - en ik tart ieder, om te dur- ven 'zeggen, dat Philippus dat boek niet aan de Ethiopiër zou gegeven hebben.
Maar reeds genoeg, meer zelfs dan genoeg. Bepalen wij ons tot dit vreemdsoortig bewijs: een Jodengenoot heeft gevraagd, dat men hem een bepaalde plaats in de godspraken van Jesaja verklaren zou, derhalve mogen de Christenen de boeken van het nieuwe verbond niet lezen." Tot zulke schamele bewijzen is Rome gedwongen, waar het op grond van de Bijbel, de lezing des Bijbels wil verbieden.

224. Laat mij bij deze gelegenheid nog de aandacht op een zeer opmerkelijke bijzonderheid vestigen, deze namelijk, dat de Roomse kerk, en wel terwijl zij voorgeeft de onfeilbare en noodzakelijke uitlegster der Heilige Schrift te zijn, nochtans daarvan nooit een eigenlijk gezegde verklaring in het licht gegeven heeft. Het getal der plaatsen, waarvan zij de zin met wetgevend gezag bepaald heeft, is zeer klein. Zij heeft niets meer gedaan dan de letter van het leerstuk zelf te bepalen en heeft het voorts aan haar leraars 'overgelaten, om het door haar bepaalde met Schriftbewijzen te stutten, zo goed als zij dat wilden of konden. Wij hebben (noot 160) gezien, dat het concilie van Trente na lang beraad door haar uitspraak niet heeft willen beslissen, of het zesde hoofdstuk van Johannes betrekking heeft op het avondmaal of niet; wanneer nu de kardinaal Wiseman betuigt, dat hij in dat hoofdstuk het grondbewijs ziet voor de

transsubstantiatie, dan geeft hij en kan hij ook niet meer geven dan zijn persoonlijk gevoelen, want niet één katholiek ter wereld weet met zekere wetenschap, of dit welbekende en veelbetekenend hoofdstuk op de wezenlijke tegenwoordigheid van het lichaam van Jezus in het avondmaal betrekking heeft of niet. Behalve de talrijke plaatsen, die zij alzo aan de bijzondere uitlegging van haar leraren heeft overgelaten, zijn er vele andere, waarvan het Roomse kerkgezag nooit anders of meer bepaald heeft dan de algemeen zin; wederom aan de godgeleerden de verklaring der bijzonderheden overlatende, hoewel die bijzonderheden in menig geval van het hoogste gewicht zijn. Zoo, bij voorbeeld, zal men leren, dat enige plaatsen van het nieuwe Testament het gezag der kerk vaststellen, dat enige andere dat van de paus bewijzen, maar nooit nog heeft zij met enige nauwkeurigheid bepaald, welke macht, gene aan de kerk, deze aan de paus geven; en geen katholiek ter wereld weet met zekerheid des geloofs de waren zin dezer schriftuitspraken. De Roomse kerk heeft nog minder verklaring van de boeken des ouden testaments dan van die van het nieuwe gegeven, en nooit heeft zij, om een bepaalde bijzonderheid te noemen, haar onfeilbaarheid op het veld der profetieën gewaagd, iets, wat voor ons wel een oorzaak te meer mag zijn, om de bewijsvoering vreemd te vinden, die zij gemeend heeft uit het bovenstaand Schriftwoord te mogen en moeten trekken. Om de duisterheid van de Bijbel te bewijzen, spreekt men van de duisterheid der profetieën; op grond van het gezegde besluit men tot de noodzakelijkheid, van een onfeilbare uitleger, welke onfeilbare uitlegger dan weder de Roomse kerk is, terwijl het ten slotte blijkt, dat de Roomse kerk nooit een verklaring van de profetieën gegeven heeft.
Vs. 32 verv. Philippus verkondigt Jezus als de Christus, en de kamerling door zijn woord bewogen, begeert gedoopt te worden.

225. Vs. 37. En Philippus zei: indien u van ganser harte gelooft, zo is het geoorloofd.
En hij antwoordende zei: ik geloof dat Jezus Christus de zone Gods is.
Philippus zegt dus niet, gelijk deze en die catechismus, dat het niet genoeg is, om Christen te zijn, of dat men ook volstrekt tot een kerkgemeenschap behoren moet, welke uitsluitend erfgenaam is van alle beloften; en als hij de belijdenis des kamerlings gehoord heeft, eist hij niet bovendien een gelovige erkenning van de Stedehouder van Christus. Deze zelfde opmerking geldt omtrent alle bekeringen, die in de Handelingen en Brieven medegedeeld worden, in geen van al die berichten wordt enige melding gemaakt van plichten jegens een zichtbaar kerkhoofd.
226. De geschiedenis van Stefanus en Philippus, die ons in deze drie hoofdstukken verhaald is, levert ons in haar geheel nog de stof tot een belangrijke opmerking.
Stefanus en Philippus zijn tot diakenen verkozen en hebben als diakenen (VI: 6) de oplegging der handen ontvangen, en nochtans ontmoeten wij hen terstond daarop als predikers, en aan die prediking geven zij zich met zulk een toewijding des harten over, dat Stefanus als martelaar sterft en Philippus de apostel der Samaritanen wordt. Hieruit volgt dus, dat de kerkelijke toestand der gemeente nog verre was van geheel geregeld te zijn, dat de onderscheidene reeds bestaande betrekkingen zelfs iets nog zeer onbepaalds en zwevends hadden, en dat men dus niet een bepaald en vastgeregeld stelsel van kerkregering uit latere tijd als geheel tot dit tijdperk van aanvang kan laten opklimmen. Maar komt nu zulk een wettelijk geregelde staat van zaken later duidelijker aan het licht in de laatste jaren van het apostolisch tijdperk, zo als wij het in de Schrift getekend vinden? Neen, de weinige trekken van meer vaste regeling, die hier en daar zich schaars opdoen, zijn nog op onnoembare verte
van een toestand, die uit de regeling van latere tijdperken geboren is geworden. Zal deze opmerking nu ten bewijze moeten strekken van de bewering, dat alles, wat niet

reeds in de tijd der apostelen gezien en gedaan is; daarom noodwendig slecht en verwerpelijk moet zijn? Verre van daar! De uitbreiding der gemeente eiste en wettigde bepalingen, die men aanvankelijk veilig ontberen kon. Wat wij begeren is dit, dat men niet met hoogmoedigen waan een apostolischen oorsprong, een Goddelijk recht toeschrijven aan zaken, die niets meer zijn dan werk en instelling van mensen. Niets is er, dat ons zou beletten, om goed te keuren en te behouden, wat er in de instellingen van latere tijd goeds en verstandigs is, mits maar als komende van mensen en niet bekleed met enig Goddelijk gezag, zodat wij vrij zijn, om steeds te verwerpen, wat de openbaring des tijds ons, of als overbodig, of als onvoegzaam leert kennen.
Laten wij bij al deze onderwerpen vooral oplettend zijn op het gebruik der woorden in de zin, die hun alleen mag en dus moet gegeven worden. Wanneer ons, bij voorbeeld, de Roomse kerk op de instelling der diakenen wijst als grondslag van die der zeven trappen van de priesterstand, waarvan het diakenschap er een is, - dan rust dit bewijs in de wezenlijkheid op niets, want het diakenschap (zie hoofdst. VI) was niet ingesteld als een trap tot hoger priesterdienst, maar als een geheel op zich zelve staande bediening. Menigmaal heeft het ongetwijfeld kunnen plaats vinden, dat men opzieners uit de diakenen koos, maar zo iets was een zaak van vrije verkiezing, van plaatselijke gewoonte en alzo niet van priesterlijke kerkordening afhankelijk. Tussen de di aken uit de aposteltijd, belast met de uitdeling der aalmoezen, en de Roomsen diaken; een man tot de zesde orde gekomen en op het punt om de zevende, het priesterschap, te ontvangen, - bestaat in de werkelijkheid geen andere overeenkomst dan alleen de naam.

NEGENDE HOOFDSTUK.
Saulus op de weg naar Damascus. Zijn bekering. Ananias, door de Heere geroepen, om tot Saulus te gaan, antwoordt, dat deze een der hevigste vervolgers van de belijders des evangelies is.

227. Vs. 15. Maar de Heere zei tot hem: ga heen, want deze is mij een uitverkoren vat, om mijn naam te dragen voor de heidenen en koningen en de kinderen Israëls.
Het is dus van de Heere zelf, dat Paulus de roeping ontvangt, om apostel der Heidenen te zijn, gelijk hij steeds zich zelf in zijn brieven noemt; een naam, geheel gerechtvaardigd door zijn geschiedenis, maar die in allervreemdste tegenstelling komt met al wat men van Petrus_ buiten de Schrift ons verhalen moet, om hem tot de eersten van de reeks der pausen te maken.
Vs. 20. verv. Saulus predikt te Damascus. Hij is genoodzaakt de vlagt te nemen. de gelovigen te Jeruzalem zien hem met wantrouwen aan.

228. Vs. 27, 28. Maar Barnabas hem tot zich nemende, leidde hem tot de apostelen....
en hij was met hen ingaande en uitgaande te Jeruzalem.
Al weder een gebeurtenis, waarbij de tussenkomst van een zichtbaar kerkhoofd niet zou hebben kunnen gemist en evenmin onvermeld gebleven zijn. Ware er zulk een hoofd geweest, dan zou de geschiedschrijver immers niet gezegd hebben: en hij leidde hem tot de a po s - te 1 e n?" Of had hij zo algemeen spreekwijs willen bezigen, hij zou er dan toch wel Petrus uitdrukkelijk bij vermeld hebben? Het zo gewichtig deel van de arbeid, dat de Heere voor Paulus bestemd had, moest een reden te meer geweest zijn om Petrus bij zijn opname onder de verkondigers des Evangelies te gelijk te noemen. - Zie noot 356.
Vs. 31 verv. -- De gemeenten in Judea hebben vrede.

229. Vs. 32. En het geschiedde, als Petrus alom doortrok, dat hij ook af kwam tot de heiligen, die te Lydda woonden.
Men wijst ons op dit rondtrekken, als ware hier een pauselijke rondreis niet te miskennen, maar ongelukkig is er geen enkele bijzonderheid, die zulk een mening kracht bijzet, en wat Petrus hier doet, zullen wij Paulus op veel grotere schaal zien verrichten. - Zie noot 349.

230. Hetzelfde vers. Merkt op, hoe de naam heiligen aan alle gelovigen gegeven wordt, aan allen, die belijden, dat zij in Jezus Christus Gode geheiligd zijn. In die zin zullen wij het woord telkens wederom aantreffen, nooit echter in de betekenis, die er de Roomse kerk aan gehecht heeft. Van heiligen, zo als die kerk ze kent, beschermers, middelaars, voorwerpen van aanroeping, halve goden weet de Schrift niet.
Vs. 33. verv. -- Petrus geneest een geraakte te Lydda en wekt Dorcas te Joppe uit de dood op.

TIENDE HOOFDSTUK.
Cornelius, daartoe van Gods wege vermaand, ontbiedt Petrus. Gezicht van Petrus
231. Vs. 15. En een stem geschiedde wederom ten tweeden male tot hem: hetgeen God gereinigd heeft, zult u niet gemeen maken
God openbaart aan Petrus, dat de heidenen zullen geroepen worden, om zich even als de Joden bij de gemeente te voegen. Volgt hier nu uit, zo als men gezegd heeft, dat deze openbaring in nauw verband staat met de waardigheid van Petrus, het hoofd, naar men beweert, van die algemeen kerk, waartoe ook de volken van het heidendom moesten toegebracht worden? Geenszins, want wij hebben gezien, dat Ananias (IX: 15) dezelfde openbaring reeds geruime tijd te voren, en wel met het oog op Paulus, ontvangen had. Is ook Petrus geroepen geworden, om de eerste te zijn, die Benen heiden zonder doorgang van het Jodendom in de gemeente ingeleid heeft, toch was Paulus reeds toen als apostel der heidenen geroepen en aangewezen. Ook toont ons het verdere van het verhaal, dat zulk een openbaring voor Petrus nodig was, om hem de aard en de bestemming des Christendoms, die hij nog niet in allen dele begrepen had, geheel en helder te doen inzien. Niets rechtvaardigt alzo het gevoelen van hen, die voorgeven, dat dit hemels onderwijs ons hem duidelijk als het hoofd der gemeente aanwijst.

232. Vs. 25, 26. En als het geschiedde, dat Petrus inkwam, ging Cornelius hem tegemoet en vallende aan zijn voeten, aanbad hij. Maar Petrus richtte hem op, zeggende: sta op, ook ik zelf ben een mens.
Er is een Petrusbeeld te Rome, waarvan men de voet zo dikwerf gekust heeft, dat hij geheel uitgesleten is. Wat zou Petrus wel bij het aanschouwen van zulk een beeltenis zeggen?
'Er is te Rome een mens, die zich Petrus opvolger noemt, en wiens voet men eveneens als de voet van een standbeeld kust. Wat zou wel Petrus bij het aanschouwen van die mens zeggen?
Een dwaling kan groot, een gewoonte slecht, zeer slecht, en toch begrijpelijk en verklaarbaar zijn; maar dat de pausen er toe gekomen zijn, om in zo schreeuwende tegenspraak te komen met hem, wiens beeltenis zij zich noemen, - dat is zeker een der onbegrijpelijkste zaken op dit ondermaanse; en de geschiedschrijvers zullen eens duchtige bewijzen nodig hebben, om niet van onwaarschijnlijkheid beschuldigd te worden, als zij het pausdom beschrijven.

Vs. 36. verv. Petrus maakt Cornelius en de zijn met de inhoud des evangelies bekend.

233. Vs. 43. Dezen geven getuigenis al de profeten, dat een iegelijk, die in hem gelooft, vergeving der zonden ontvangen zal door zijn naam.
Inderdaad stellen ons al de profeten, zo dikwijls zij de Christus verkondigen, ook de vergeving der zonden voor, als ten nauwste aan het geloof in hem verbonden en wel in hem alleen; en waar in de schriften van het nieuwe verbond, het woord der vervulling ons toeklinkt, is het immer dezelfde prediking: vergeving der zonden door het geloof in Jezus Christus. Noch in de boeken des ouden, noch in die des nieuwe Testaments wordt van iemand of van iets anders gewag gemaakt, hetzij van heiligen, wier verdiensten een toevoegsel zijn tot de zijne, hetzij van priesters, als onmisbare middelaars tot het ontvangen van genadegaven, hetzij van tijden of plaatsen, waar de vergeving meer bijzonder of op gemakkelijker voerwaarden aangeboden wordt. Tussen de zondaar en Jezus is maar één band, maar één middel van gemeenschap: het geloof. De prediker des evangelies is niet die band, niet dat middel van gemeenschap, maar het is zijn taak, dat geloof uit te lokken en te bevestigen door te prediken, dat zij Christus moeten toebehoren en alles van hem alleen verwachten. - Ziedaar de slotsom van de Messiaanse voorspellingen, van Jezus onderwijs en van de prediking der apostelen.

ELFDE HOOFDSTUK.
Do gelovigen te Jeruzalem verbazen er zich over, dat men heidenen tot de doop hoeft toegelaten.
234. Vs. 2 - 4. En toen Petrus opgegaan was naar Jeruzalem, twistten tegen hem degenen, die uit de besnijdenis waren, zeggende: Gij zijt ingegaan tot mannen, die de voorhuid hebben en hebt met hen gegeten. Maar Petrus, beginnende, verhaalde het hun vervolgens.... Vs. 17 en 18. Indien dan God hun evengelijke gave gegeven heeft, als ook ons, die in de Heere Jezus Christus geloofd hebben, wie was ik toch, die God kon weren? En als zij dit hoorden, waren zij tevreden:
Dit verhaal zegt meer van de zaak, die vooral onze aandacht trok, dan alles wat wij daarvan bij een der voorgaande verhalen gezegd hebben.
Petrus is beschuldigd, maar ons is geen woord uit de mond zijner beschuldigers bewaard, hetwelk de mening toelaat, dat zij in hem het hoofd der kerk gezien hebben.
Petrus rechtvaardigt zijn gedrag; maar ook uit zijn mond vernemen wij geen woord, dat op de hem toegeschreven waardigheid zelfs maar zinspeelt. Zelfs uit de mond van de historieschrijver horen wij niet één woord, dat niet of aan deze veronderstelling vreemd is, of wel daar lijnrecht tegenover staat. De Christenen te Jeruzalem, zegt hij, twist ten tegen Petrus, en nadat zij zijn verklaringen vernomen hadden, war en zij tevreden. Deze woorden schijnen al reeds weinig eerbiedig genoeg, ook maar als woorden ten aanzien van een apostel gebezigd; en nu wil men nog, dat Lukas ze zou gebruikt hebben met het oog op het hoofd der gemeente, de stedehouder van Jezus Christus.
Vs. 13 verv. - Het evangelie wordt in de vreemde verkondigd door de gelovigen, welke de vervolging uit Jeruzalem verjaagd heeft.

235. Vs. 21. En de hand des Heeren was met hen; en een groot getal geloofde, en bekeerde zich tot de Heer.
Hadden die uit Jeruzalem verdrevenen een wettige aanstelling om het evangelie te prediken? - Neen, en toch prediken zij en zien hun arbeid van God gezegend.

Het is dus ten onrechte, dat de Roomse kerk een wettige, van de priestermacht gegeven zending onontbeerlijk noemt voor ieder, die op de akker des Heeren arbeiden wil. Reeds het Christen zijn geeft het recht om het evangelie te prediken, of, laat mij liever zeggen brengt ons onder de verplichting om het, waar wij maar kunnen, bekend te maken. Dit heilig recht zij in elke kerkgemeenschap door wetten geregeld, ook wij keuren dat goed; die plicht, aller roeping, zij aan .enkelen meer bepaald betrouwd, ook dat had van de eerste tijden af aan plaats; maar dat een kerk bij machte zou zijn, om het zwijgen te gebieden aan ieder, die niet van haar een wettelijke zending ontvangen heeft, dat noemen wij in strijd met de geschiedenis van de apostolischen tijd, dat dringt ons reeds enkel ons gezond verstand als onredelijk en met de geest des evangelies in lijnrechte strijd te veroordelen. Zo vraagt men, bij voorbeeld, menigmaal, wie de hervormers vóór drie eeuwen last gegeven had om de kerk te hervormen? "De kerk had hun daartoe geen volmacht gegeven," zeggen de Roomse doctoren, «zij hebben dus niet anders dan een dwaalweg kunnen bewandelen." Valse redenering, onwaardige uitvlucht Het onderwijzen van waarheid of leugen is geheel onafhankelijk van wet bezit of groot is van een bepaald kerkelijk karakter. Men kan, ofschoon op wettige wijze aangesteld, dwaling verkondigen, en eveneens kan men, zonder een wettige lastbrief te hebben, een vertegenwoordiger en apostel der waarheid bevonden worden. Niemand late zich door allerlei haarkloverijen over de vorm vangen, maar wie de waarheid lief heeft, dringe rechtstreeks tot het hart der zaak door. Alles komt neder op de vraag, of zij, die tegen de Roomse geloofsbegrippen getuigen, gelijk, dan wel ongelijk hebben; of de Heilige Schrift en de geschiedenis in hun voordeel, dan wel in hun nadeel beslissen? - ziedaar in korte woorden de alles afdoende vraag.
Vs. 22. verv. - Saulus en Barnabas te Antiochie. De gelovigen dier stad besluiten aalmoezen te zenden aan hun broeders in Judea.

236. Vs. 30. Hetwelk zij ook deden en zonden het tot de ouderlingen (te Jeruzalem) door de hand van Barnabas en Saulus.
Tot de ouder1ingen. Zie hier de eerste maal, dat wij die naam aan de hoofden van een gemeente gegeven zien, een naam die reeds voor langen tijd de hoofden der synagogen droegen. Het Griekse woord presbuteros, in het latijn presbyter is allengs prebstri prestre en eindelijk priester geworden. De priester behoort dus bij wettige gevolgtrekking in de gemeente niets anders of meer te zijn, dan bij aanvang de ouderling was.
Laat ons daarom met grote zorg al de trekken verzamelen, die eens het ambt van ouderling gekenmerkt hebben. Onderzoeken wij of de ouderlingen in de eerste gemeente ooit de kerk genoemd werden, of zij een bijzondere stand vormden, of hun meer bepaald de ongehuwde staat als plicht was opgelegd; gaan wij vooral na of zij priesters geweest zijn in de latere zin van dat woord, dat is te zeggen, offeraars, of zij e enen stand van offerpriesters vormden.
Ten aanzien van dit laatste punt getuigt de naam reeds dadelijk het tegendeel. De ouderling en, hoofden der synagogen, waren geen offeraars, behoorden niet tot enere stand van offerpriesters. Indien men de hoofden der christelijke gemeenten als offeraars beschouwd had, zou men hen dan met een naam genoemd hebben, die in dat land gegeven werd aan mannen, die het niet waren? Het woord Hiereus, dat offeraar, priester (in de Roomsen zin) betekent, komt ongeveer honderd veertig malen in het nieuwe Testament voor en al die honderd veertig malen ontmoet men het, wanneer er sprake is van Joodse of heidense priesters. Nooit wordt dit woord van hoofden der christelijke gemeenten, van die aren des evangelies gebruikt; nooit wordt hun

bediening aangeduid door het woord, dat offerdienst, priesterschap betekent. (Zie noot 288 en 460.)
Na dit weinige kan ons reeds de slotsom niet geheel onverwacht meer zijn, dat er in de schriften des nieuwen Testaments van geen priesters of priesterstand iu de Roomsen zin des woords gesproken wordt.

TWAALFDE HOOFDSTUK.
Nieuwe vervolging. Dood van Jakobus, de broeder van Johannes. Verlossing van Petrus. Dood van Herodes.

DERTIENDE HOOFDSTUK.
Saulus en Barnabas eerste reis. De proconsul Sergius Paulus. Saulus wordt Paulus genoemd. Paulus te Antiochië en Pisidië. Hij toont aan, dat al de profetieën, die op de Messias betrekkelijk zijn, hun vervulling in Jezus verkregen hebben.
287. VN. 38, 39. Zo zij u dan bekend, mannen, broeders, dat door dezen u vergeving der zonden verkondigd wordt; en dat van alles, waarvan gij niet kondt gerechtvaardigd worden door de wet van Mozes, door dezen een iegelijk, die gelooft, gerechtvaardigd wordt.
Ziedaar het hoofddenkbeeld, dat Paulus in al zijn brieven breder zal ontwikkelen: zaligheid in Jezus, in Jezus alleen; als voorwaarde, enige voorwaarde van die zaligheid, het geloof in Jezus; geheel verschil tussen de wet des geestes en des levens en de oude wet der letter, der werken, der uitwendige vormen voor wandel en eredienst.
Zo dikwerf wij deze voorstelling ontmoeten, zo dikwijls zullen wij ook iedere kerkgemeenschap moeten veroordelen, welke de zaligheid niet zoekt in Jezus alleen, die ter van haar verkrijging nevens het geloof nog andere voorwaarden plaatst, die er haar belijders toe brengt, om zich de zaligheid te denken als aan kerkelijke oefeningen, plechtigheden en uiterlijke werken verbonden.

Vs. 43 verv. - Paulus bekeert enigen uit de Joden. Vele Joden wederstaan hem en hij verklaart daarop, zich tot de heidenen te zullen keren. Vreugde van dezen hierover. Bekeringen. Paulus en Barnabas begeven zich naar Iconieum.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.
Bekeringen. Genezing van een kreupele te Lystre. Men ziet Paulus en Barnabas voor goden aan en wil hun een offerande brengen.
238. Vs. 14, 15. Maar de apostelen, Barnabas en Paulus, dat horende, scheurden hun klederen en sprongen onder de schare, roepende, en zeggende: mannen! waarom doet u deze dingen? wij zijn ook mensen van gelijke bewegingen als gij.
Wederom twee apostelen, die niet alleen de offers weigeren, welke men hun als aan goden brengen wil, maar die ook elk ander bewijs van godsdienstige verering tegengaan, omdat het hun met de verklaring ernst is, dat zij niets meer dan gewone mensen, dan zondaren zijn. Kunt u met deze wetenschap u voorstellen, dat deze zelfde mensen zouden kunnen goedkeuren, dat men beelden, met hun naam gedoopt, boven altaren opricht, en dat men voor deze beelden, bij wijze van offerande, het lichaam van hun Goddelijke meester offert. De Roomse godgeleerden zullen wel beweren dat zij het ons duidelijk kunnen maken, hoe een mis ter eer e van een heilige nog niet altijd juist een mis ter zijner eer behoeft te zijn, maar de volksmening is toch die,

welke het eerste woord uitdrukt en zij kan niet anders zijn, omdat zij het natuurlijk gevolg ic van hetgeen hun ogen zien gebeuren. Zolang men missen zal doen aan 259 den voet van een heiligenbeeld, zolang die missen de gebeden tot zulk een heilige en de verering hem gebracht, als het ware tot lijst zullen hebben, zolang zal die mis, wat men er tegen inbrenge, met de daad blijven, een godsdienstige hulde, een offer aan die heilige gebracht.
Vs. 19 verv. - Volksbeweging tegen de apostelen. Zij prediken in vele steden, stellen in elke gemeente ouderlingen (noot 236) aan, en keren naar Antiochie terug. Zij verhalen wat God door hun dienst gedaan heeft en dat hij de heidenen (noot 227 en 231) de deur des geloofs geopend had.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.
Zijn de heidenen, Christen geworden, aan de wet van Mozes onderworpen? Paulus en Barnabas komen te Antiochie met kracht tegen het noodzakelijke daarvan op. Zij worden naar Jeruzalem gezonden, om de apostelen en de ouderlingen over deze vraag te raadplegen.
239. Vs. 6 - 23. En de apostelen en de ouderlingen vergaderden samen, om op deze zaak te letten. En als daarover grote twisting geschiedde, stond Petrus op en zeide...
En de ganse menigte zweeg stil, en zij hoorden Barnabas en Paulus verhalen, ...
En nadat zij zwegen, antwoordde Dakobus, zeggende: mannen broeders! hoort mij. Simeon heeft verhaald.... Daarom oordeel ik, dat men degenen, die uit de heidenen zich tot God bekeren, niet beroere....
Toen heeft het de apostelen en de ouderlingen met de gehele gemeente, goed gedacht, enige mannen uit zich te verkiezen, en met Paulus en Barnabas te zenden naar Antiochie: namelijk Judas, die toegenaamd wordt Bársabas, en Silas; mannen, die voorgangers waren onder de broeders.
En zij schreven door hen dit navolgende: de apostelen en de ouderlingen en de broeders wensen de broederen uit de heidenen, die in Antiochie, en Syrie en Cilicie zijn, zaligheid!
Wederom een verhaal overvloeiende van bewijsgronden tegen een oppermachtige heerschappij van Petrus over de gemeente.
Er is een twist ontstaan. Geeft men er de beslechting van aan hem over? Neen. Roept hij een algemeen vergadering samen of is hij haar voorzitter? Neen. Is hij de man, die daar het eerst zijn gevoelen uitspreekt? Neen, want hij neemt eerst het woord, nadat over de vraag reeds grote twisting had plaats gehad. Is hij de laatste die spreekt en de beraadslagingen tot een kort geheel brengt? Neen. Bevat zijn rede iets, dat een schijn heeft van oppergezag? Neen, de rede van Jakobus is ongelijk veel stelliger en beslissender van toon. Spreekt Jakobus met bijzondere eerbied van Petrus? Neen, hij zou het wel niet met minder omslag of meer gemeenzaam hebben kunnen doen. Wordt de weg, die door Petrus voorgeslagen is, bewandeld? Neen, want men neemt zijn voorstel niet over dan nadat het door Jakobus gewijzigd, en wel niet weinig gewijzigd is. Is het voorts Petrus, die de brief aan de broederen in Antiochië enz. schrijft? Neen. Wordt die brief geschreven in zijn naam? Neen. Kiest hij de mannen, die er de overbrengers van zullen zijn? Neen. - En nu, dat is de man in wie men ons een paus wil doen zien.

240. Voegt bij het tot nu gezegde, dat van hier af tot aan het einde van het boek der Handelingen, Petrus niet meer op de voorgrond treedt, zelfs niet meer genoemd wordt. Paulus zal van nu aan niet meer een eerste plaats innemen, hij zal de gehele plaats

beslaan. Geen woord, geen bijzonderheid zal meer voorkomen, die zelfs in de verte aan het bestaan van enig algemeen kerkhoofd kan doen denken. In het verhaal der vestiging van een menigte gemeenten, in de berichten Over de bezoeken van Paulus aan zovele reeds gestichte gemeenten komt niet een enig woord, geen enkele bijzonderheid voor, die als een heenwijzing op een zichtbaar middelpunt of hoofd der gemeente kan beschouwd worden.

241. Maar het verhaal is verre van alleen belangrijk te zijn in zaak van Petrus.
De Roomse kerk is gewoon, deze vergadering het concilie van Jeruzalem te noemen. Van onze zijde zij op die naam geen aanmerking gemaakt; laat ons alleen dit vragen, dat men ook de wettige gevolgtrekkingen, die uit die naam voortvloeien, late gelden.
Wij vragen dan, Vooreerst, wat men ons als grond voor de stelling zal aanwijzen: dat de geestelijkheid de kerk uitmaakt en de leken zich buiten alle kerkelijke zaken moeten houden. Het concilie van Jeruzalem is een algemeen vergadering van gelovigen en gemeente-opzieners. (Vs. 12, 22, 23.)
Vragen wij verder, wat men als grond voor de stelling zal aanwijzen: dat alleen bisschoppen de geestelijkheid op een concilie moeten vertegenwoordigen. Het concilie te Jeruzalem laat toe, die niet meer dan o u d er l i n g e n zijn, dat is, als wij in de taal der Roomse kerk spreken, gewone priesters. (Vs. 6, 22, 23.)
Zal men hierop zeggen, wat toen zonder bezwaar was, kan later aan groot bezwaar onderhevig geweest zijn? Wij antwoorden, dat dit de vraag niet is. Van onze zijde willen wij opgemerkt hebben, dat die latere regeling niet als apostolisch, niet als een met Goddelijk gezag beklede instelling kan aangemerkt worden, vermits hier onder de leiding der apostelen zelf een algemeen kerkvergadering plaats heeft, waar niets van al dat latere, zelfs maar in beginsel, gezien wordt.

242. Vs. 28. Het heeft de Heiligen Geest en ons goed gedacht....
Zo spreekt de Jeruzalemse vergadering in haren brief.
Wil men zeggen, dat hier duidelijk de onfeilbaarheid van de paus geleerd wordt, wij antwoorden, dat het woord ons niet Petrus aanduidt, maar de apostelen, de ouderlingen en de broeders", dat is, de ganse vergadering. (vs. 23.)
Wil men zeggen, dat hier de onfeilbaarheid der con- elke blijkt, wij antwoorden, dat de bovenstaande woorden zelfs de onfeilbaarheid van het Jeruzalemse concilie niet kunnen loeren, daar zulk een opvatting in strijd is met de grote twisting, (vs. 7) met het niet aangenomen voorstel van Petrus (vs. 7 - 11) en dus zou neerkomen op de onfeilbaarheid van Jakobus, die nochtans zijn woorden niet geeft als een godspraak, als een woord des Heren, maar als zijn gevoelen, dat hij even als Petrus en de anderen aan het oordeel der broederen onderwerpt.
Wil men zeggen, dat uit dit verhaal althans een zaak volgt, te weten, de noodzakelijkheid van een hoogste rechtbank, die alle gewichtige vraagstukken tot een beslissing brengt? Wij antwoorden, dat noodzakelijkheid een woord is, dat niets bewijst, want er zijn zovele andere zaken, die men onder de noodzakelijke zou kunnen rangschikken, en die God toch niet in wezen geroepen heeft. Wat bij voorbeeld, zou men voor de komst van Jezus Christus meer noodzakelijk hebben kunnen achten, dan een vierschaar, die van Goal de gave ontvangen had, om met onfeilbaar inzicht de Messias te kunnen herkennen? Was niet zulk een instelling met schijn van waarheid de noodzakelijke voltooiing der oude bedoeling te noemen? God heeft er anders over geoordeeld. Zo ook komt de vraag in niet de minste aanmerking, of in de Christelijke gemeente zulk een rechtbank noodzakelijk zij; geen andere vraag mag hier gelden dan deze: of God zulk een vierschaar heeft ingesteld, of de eerste gemeente ons haar als

zijn instelling aanwijst. Daartoe is het niet genoeg, dat wij naar bijzondere aanleiding eenmaal een vergadering vinden, die vaan zeer verre iets op zodanige al- genie ene .kerkvergadering en hoogste rechtbank gelijkt, maar daartoe zou het duidelijk en voldingend bewijs nodig zijn, dat de apostelen deze vergadering in dat zeer bepaalde licht wilden beschouwd hebben, en dat zij aan deze vergadering het karakter gegeven hebben van een eerste zitting van een instelling te zijn, die bestemd was om duurzaam het laatste woord bij alle verschil van mening te doen horen. Maar waar vinden wij na dit hoofdstuk van een tweede gelijksoortige bijeenkomst gewag gemaakt? Waar staat ergens geschreven, dat in geval van verschil van mening een kerkvergadering het geschil zal moeten beslissen en dat zij het met onfeilbaarheid zal kunnen doen? Nochtans hebben de gelegenheden daartoe niet ontbroken. Deze zelfde twisting over de rechten der wet en der genade bleef onder allerlei vormen voortduren, zo zelfs dat Paulus er in bijna al zijn brieven op terugkomt. En waar nu, gewaagt hij er met een woord van, dat de reeds bestaande en nog te voorziene onenigheden door een algemeen kerkvergadering zullen of moeten beoordeeld en beslist worden? Zo heeft dan wel de vergadering te Jeruzalem het denkbeeld van algemene kerkvergaderingen, dat trouwens op zich zelf eenvoudig en natuurlijk genoeg was, kunnen aan de hand geven, maar dat alles bewijst niets voor het gezag en de onfeilbaarheid, waarop latere algemeen kerkvergaderingen geroemd hebben. Niet één bijzonder voorrecht staat ergens in de Schrift, als algemeen kerkvergadering, haar toegezegd, en de beraadslagingen en gedragingen van haar leden zowel als de uitkomsten des weeks prediken te luide het onware en ijdele van die met zoveel ophef verkondigden roem. Ziet het wereldbekend concilie van Trente, welks besluiten heden ten dage Rome's evangelie zijn, - waren zijn vergaderingen in het laatste tijdperk niet van zodanigen aard, dat het zich bespottelijk zou gemaakt hebben, als het de schijn had willen aannemen, dat de Heilige Geest ook maar in het allerminste iets met de besluiten en bepalingen gemeens had, die uit zijn boezem voortkwamen?

243. Vs. 11. Maar wij geloven door de genade van de Heere Jezus Christus zalig te worden, op zulke wijze als ook zij.
Petrus predikt gelijk Paulus (noot 237) zaligheid door de genade; gelijk Paulus stelt hij een geheel en doorgaand onderscheid op dit punt tussen het oude en nieuwe verbond; gelijk Paulus veroordeelt hij dus alles, wat zijdelings of rechtstreeks er toe zal kunnen leiden om de geest der oude wet in het Christendom over te planten, om daar weder aan de mening opgang te verschaften, dat de mens door werken van een wet en uitwendige gerechtigheid zou kunnen zalig worden.
Vs. 36 verv. - Paulus en Barnabas scheiden van elkander, en Paulus vangt met Silas een nieuwe bezoekreis aan.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.
Paulus neemt Timotheüs onder zijn reisgezellen op.

244. Vs. 4. En alzo zij de steden doorreisden, gaven zij hun de verordeningen over, die van de apostelen en ouderlingen te Jeruzalem goed gevonden waren, om die te onderhouden.
De gelegenheden zullen ons overvloedig voorkomen, om zonneklaar aan te wijzen, hoe geheel alles ontbreekt, wat naar enige vermelding van een hoogst gezag zweemt, hetzij aan Paulus als persoon of als middelpunt van een geestelijke twist gegeven. 1lij zulk tenen overvloed reken. ik het genoeg om de voornaamste aan te stippen.

Wij treffen hier zulk ene opmerkelijke gelegenheid aan in het verhaal van Paulus rondreis tot bevestiging der jeugdige gemeenten. Waar ziet u hem iets doen of spreken, dat haar tot de overtuiging moet leiden, dat het haar plicht is om zich allen als onder één zichtbaar hoofd verenigd te beschouwen? Hij geeft haar alle verordeningen over, die ten aanzien van een vraagstuk, dat haar allen had verontrust, gemaakt zijn, maar hij doet dat in naam der apostelen en der ouderlingen te Jeruzalem. Geen spoor is hier van een eenhoofdig gezag, hetzij als iets, dat reeds gevestigd was, hetzij als iets, tot welks vestiging alles voorbereid werd.
Vs. 6. verv. Paulus reizen. Paulus en Silas te Philippi in de kerker. Bekering van de stokbewaarder. „Geloof in de Heere Jezus Christus en gij zult zalig worden. (noot 225.) Paulus en Silas in vrijheid gesteld,

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.
Paulus te Thessalonika, waar de Joden een synagoge hadden.

245. Vs. 2, 3. En Paulus ging, gelijk hij gewoon was, bij hen in en handelde drie sabbaten lang met hen uit de Schriften, dezelve openende en voor ogen stellende, dat de Christus moest lijden
Zo iemand met u over godsdienst, over evangelie en Christendom wil spreken, eisen van hem, dat hij doe gelijk Paulus, dat hij met u uit de schriften handele. Zou iemand onwillig mogen zijn, om te doen, wat een apostel deed? Zouden wij ons, door wie dan ook, laten opdringen, dat de leerwijs, die hem goed en wijs voorkwam, een wezenlijk gevaarlijke zou kunnen zijn? Ja, zij is gevaarlijk, zeer gevaarlijk zelfs, maar voor het bestaan en de heerschappij der Roomse kerk, en daarom staat de leerwijs van Paulus bij haar in geen goeden reuk en weigert zij zijn voetspoor te drukken. - (zie de volgende noot.)
Vs. 4. verv. Paulus en Silas, uit Thessalonika verjaagd, prediken de Joden te Beréa het evangelie.

246. Vs. 11. En deze waren edeler dan die te Thessalonika, als die het woord ontvingen met alle toegenegenheid, onderzoekende dagelijks de Schriften, of deze dingen alzo waren.
Zo onderwees Paulus niet alleen 'u i t de Schrift en" maar hij keurde het ook goed, dat men zijn woord aan die schriften toetste en zelf onderzocht, "of d e z e d i n g e n alzo waren," en de Beréërs worden edel genoemd, omdat zij met toegenegenheid hoorden en met wakkerheid en ijver onderzochten. Kunt gij, die anders onderwezen zijt, meen, dat Paulus het zou afkeuren, als hij u eveneens zag handelen?
Kunt u ween, dat hij datgene, wat hij lofwaardig vond ten aanzien van de boeken des ouden verbonds, berispelijk zou vinden voor Zoveel het de schriften van het nieuwe verbond geldt? Kunt u menen, dat hij u euvel zou duiden, dat u naar zijn eigene geschriften de toevlucht nam, om daaraan te toetsen, „of wel alle dingen alzo zijn" als men u geleerd heeft. Die geschiedenis der Beréërs heeft de voorstanders van het Roomse stelsel altijd veel moeite gebaard, en dit hoofdstuk is voorzeker een van diegenen, die zij allerminst in aller handen wensen.

Vs. 111 verv. Paulus te Athene. Zijn geest wordt in de geest ontstoken, ziende dat de stad, zo afgodisch was. Paulus op de Areopagus. Zijns rede.

247. Vs. 22, 23. Gij mannen van Athene, ik bemerk, dat u alleszins gelijk als godsdienstiger zijt. Want de stad doorgaande en uw heiligdommen aanschouwende, heb ik ook een altaar gevonden, op hetwelk het opschrift stond: de onbekenden God.
Wanneer eens Paulus tot deze aarde kon wederkeren en Rome's straten doorwandelen, zou hij dan wel opmerkingen maken, die van deze in inhoud zeer verschillen? Zou hij gemakkelijk kunnen bespeuren, dat de godsdienst, die men er belijdt, niet meer die van Athene is?
Hij zou er andere goden, andere godinnen zien, maar in even groot aantal en zeer gemakkelijk zou hij kunnen ween, dat de godheden van voorheen nu maar enigszins anders voorgesteld worden.
Hij zou er vooral een vrouw zien, even dikwerf afgebeeld en op even luisterrijke wijze gehuldigd als Minerva te Athene.
Gelijk in Athene zou hij daar met grote plechtigheid en pracht het beeld dier vrouw, of wel dat van andere godheden, door de straten zien dragen.
Gelijk te Athene zou hij voor deze beelden wierook zien ontsteken, en zien hoe men daarvoor neerknielde en allerlei soort van godsdienstig gebaar verrichtte.
Gelijk te Athene zou hij daar enkele dier beelden een hoge mate van volksgunst zien genieten en hen door de menigte allerlei wondervolle eigenschappen horen toekennen.
En wat de onbekenden God aangaat, hij hebben er daar niet maar één, neen honderd en duizend aantreffen. Of wat zijn die ontelbare heiligen anders, die men uit de catacomben te voorschijn brengt, uitgaande van de veronderstelling, dat zij martelaars geweest zijn ofschoon men van hen niets, ja zelfs de naam niet weet? De paus geeft hun namen en menigeen dier onbekende heiligen wordt nu te Rome en elders een hogere ere waardig gerekend, dan die ooit aan vele, althans uit de geschiedenis bekende heiligen toegebracht is.

248 Vs. 24. God.... woont niet in tempelen met handen gemaakt.
Wat wij Stefanus (noot 218) met het oog op de Jeruzalems tempel hebben horen getuigen, herhaalt Paulus hier met het oog op Athenes tempelen; en te Athene gelijk te Jeruzalem is een zuiver geestelijk karakter het eerste, dat als bewijs van voortreffelijkheid, het Christendom toegekend en als grondverschil tussen hetzelve en alle andere godsdiensten aangewezen wordt. Mn prachtige tempelen gewoon, verweten de heidenen niet zoden aan de nieuwe eredienst de naaktheid en armoede van haar vergaderplaatsen. En wat antwoorden nu daarop de kerkvaders? Brengen zij verontschuldigingen in, ontleed
aan de armoede der Christenen of aan de vervolgingen, waaraan deze blootstonden? Doen zij uitkomen, dat zij hoop hebben, het eenmaal anders zal worden? Verre van daar. Zij integendeel, zij vatten het verwijt op als een onwillekeurige hulde aan het geestelijk karakter, aan de Goddelijke aard van het Christendom gebracht; zij kunnen niet begrijpen hoe men de godsdienst van Jezus Christus in een tot de zinnen sprekende eredienst zou kunnen hullen, zonder haar van haar geheel enige en uitnemende heerlijkheid te beroven.
249. Vs. 29. Wij dan, zijnde Gods geslacht, moeten niet denken, dat de Godheid goud, gif zilver, of steun gelijk zij, welke door mensenkunst en bedenking gesneden zijn.
Deze woorden tonen duidelijk aan, dat Paulus het tweede gebod in het geheugen heeft, dat gebod, hetwelk de beelden en hun verering verbiedt en uit de Roomse catechismussen weggelaten is; welke weglating men zoekt bedekt te houden door een splitsing van het tiende gebod. Zie hier het gebod gelijk het Exodus XX gelezen wordt.

Gij zult u geen gesneden beeld maken, of enige gelijkenis, noch van hetgeen boven in de hemelen is, noch van hetgeen onder op de aarde is, noch van hetgeen in de wateren onder de aarde is; u zult u voor die niet buigen noch hen dienen, want ik de Heer, uw God, ben een naijverig God.,..
Het verbod is onbepaald. Men heeft beproefd het bewijs te leveren, dat in deze woorden alleen verboden werd, om de beelden zelf te eren, om de beelden te beschouwen als goden, en wel als goden uit eigene macht. Schromelijke misduiding van Gods woord. Het eerste gedeelte der wet verbiedt met de stelligste bewoordingen om beelden tot godsdienstig gebruik te vervaardigen en dus kan het tweede gedeelte generlei hulde, welke dan ook, toelaten. De bewoordingen zijn zo duidelijk en krachtig, dat alle nadere toelichting overtollig is Men herleze. Ze slechts en vrage zich dan in gemoede af, of hier, zelfs voor de minsten schijn van eredienst plaats gelaten wordt. De Joden, wie dit gebod gegeven werd, hebben het altijd als een volstrekt verbod beschouwd. Wat nu de oude wet, die nog zo ver van het zuiver geestelijk karakter des Christendons was verwijderd, zo streng veroordeelde - zou het te geloven zijn, dat dit met het Christendom bestaanbaar, daardoor goedgekeurd en aanbevolen was?

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.
Paulus te Corinthe. Paulus voor de proconsul. Hij bezoekt Eféze, Jeruzalem, Autiochie en andere steden. Apollos te Eféze. Even als Paulus bewijst hij uit de schriften de waarheid van zijn onderwijs. (noot 245.)

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.
Terugkeer van Paulus naar Eféze. Bekeringen. Wonderdadige genezingen.

250. Vs. 12. Alzo dat ook van zijn lijf op de kranken gelegd werden de zweetdoeken of gordeldoeken en dat de ziekten van hen weken, en de boze geesten van hen uitvoeren.
De geschiedenis der bijgelovigheden, die men met de letter van dit verhaal zoekt te rechtvaardigen, is van oven groten omvang als zij treurig en belachelijk is. Men heeft gewild, dat, wat eenmaal en op een zeer bij. Zonder tijdstip plaats gehad heeft, zich voortdurend herhalen zou en dat de overblijfselen, .van welke heilige dan ook, voor altijd de geneeskrachtige werking zouden hebben, die hier aan de kledingstukken van Paulus toegekend wordt. Van daar die reeks van wonderen, die tot niets gediend hebben dan om eerst bijgelovigen en daarna ongelovigén te maken; van daar die ontelbare bedriegerijen, die zich aan de handel in relikwieën gepaard hebben; van daar, eindelijk, onafhankelijk zelfs van die misbruiken, een niet te ontwijken uitkomst, - het vergeten van Gods tegenwoordigheid en almacht. Welk een vaardigheid men ook tone in het verklaren, dat men het' uitwerksel, waarvan men verhaalt en roemt, niet toeschrijft aan de heiligen zelf of aan hun overblijfselen zelf, - de grote menigte bekommert zich om zulke onderscheidingen niet, bewandelt de kortste weg en schrijft zonder aarzelen alle verkregen of gehoopte uitkomsten aan de heiligen of aan de kracht van hun overblijfselen toe. De relikwieën dienst heeft in de wezenlijkheid tot niets gediend dan om de heiligenverering nog grover, noch stoffelijker te maken, want zij maakt, dat men niet meer aan de heiligen en hun overblijfselen, maar aan die overblijfselen alleen en op zichzelf al de macht, waarop men hoopt, toekent. Geschiedt het anders, waar de relikwieën-dienst in grote ere is? Is mijn voorstelling

overdreven? - Vraagt (lat aan allen, die het godsdienstig leven van echt Rooms-katholieke volken van nabij beschouwd hebben.

251. Vs. 18. En velen dergenen, die geloofden, kwamen, belijdende en bekendmakende hun daden.
Het woord b e 1 ij de n heeft de bewering uitgelokt, dat hier de biecht geleerd werd. Men leze het verband waarin het woord belijden hier voorkomt en het blijkt terstond, dat er niets bedoeld is, wat naar een belijden in de zin van biechten gelijkt.
Deze lieden komen hun zondige handelingen belijden. Maar aan wie? Aan ieder en ten aanhore van ieder, want het Griekse woord betekent in het openbaar belijden en het daaropvolgend woord heeft ook de zin van openlijk bekendmaken. Voorts komen deze personen niet ten gevolge van een hun opgelegde verplichting, integendeel, het verhaal wijst ons in hun daad een eigene vrije opwelling van heilige godsvrucht aan. Leest gij, eindelijk, hier iets van opgelegde boetedoeningen of van gegeven vrijspraak Immers niets van dat alles!
Maar het is niet genoeg tot het besluit te komen, dat de sacramentele biecht te dezer plaatse niet geleerd wordt, men bedenke, dat wij haar nog te gener plaats ontmoet hebben en wete, dat zij in niet een der volgende gedeelten der Schrift zal te vinden zijn.
Vs. 21 verv. -- Paulus vormt het plan om naar Rome te gaan. (zie noot 258). Oproer te Eféze, verwekt door personen, die hun brood verdienden met het maken van kleine afbeeldsels van de tempel van Diana. Redevoering van Demetrius.

252. Vs. 27. En wij zijn niet alleen in gevaar dat dit ons gewin in verachting kome, maar ook dat de tempel van de grote godin Diana als niets geacht zal worden.
Had ook Demetrius er voor zijn broodwinning belang bij, dat de godsdienstige verering van Diana in ere bleef, hij kon daarom toch oprecht zijn in zijn Godsvruchtigen zin omtrent het voorwerp zijner aanbidding; maar niettemin blijft het te bejammeren, als de heerschappij ener godsdienst in zo nauw verband staat tot de stoffelijke belangen des levens, tot de ambachten der burgermaatschappij.
Maar nu is het gebruiken der godsdienst als een bron van tijdelijk gewin in de Roomse kerk tot een hoogte opgevoerd, waar zelfs de heidenen van Griekenland en Rome nauwelijks een begrip van konden hebben. Moge al de Roomse schilderkunst meesterstukken opgeleverd hebben, in haar geheel beschouwd is zij niet te min slechts een fabrieksmatige arbeid, een uitgebreide werkplaats, waarin het geld verdienen de hoofdzaak is. Hetzelfde geldt van de beeldhouwkunst, hier en ginds een meesterstuk ~ maar voorts een fabrieksmatig maken van beelden bij honderdtallen. En hoevele andere ambachten van allerlei aard zien wij in de hoeken en holten van het grote katholieke gebouw genesteld? Wat al vervaardigers en verkopers van allerlei dingen? Wat al soorten van nijverheid, die ten enenmale zouden te niet gaan, op de dag dat Rome kwam te vallen. Rome zou zonder het katholicisme nog op een andere wijs van heerlijkheid beroofd worden, dan Eféze te vrezen had, toen het duchtte dat Diana onder Paulus slagen vallen zou.
Is die uitkomst de beloofde vrucht van die godsdienst, welke haar geestelijk karakter zo hoog stelde tegenover de zinnelijkheid en stoffelijkheid van hetgeen onder heidenen godsdienst genaamd werd? Ziet, het Christendom is gebleven, wat het eenmaal was. Al de beloften, die het deed, heeft het gehouden, en volbrengt het tot op de huldigen dag. Maar de vrucht, die het beloofd heeft, moet u niet in Rome zoeken,

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Paulus in Macedonie en Griekenland. Bijeenkomst te Troas tot breking des broods (noot 206). Opwekking van een jongeling. Paulus te Milete. Het is zijn voornemen Eféze voorbij te varen.

253. Vs. 17 en 28. Maar hij zond van Milete naar Eféze en ontbood de ouderlingen der gemeente. Zo hebt dan acht op uzelf en op de gehele kudde, over welke de Heilige Geest u tot opzieners gesteld heeft, om de gemeente Gods te weiden.

Aan welke mannen geeft Paulus hier de naam van opzien er s, of om de kerkelijken naam te gebruiken van bisschoppen? Aan hen, die in vs. 17 genoemd zijn als de ouderlingen der gemeente.

Aan deze opmerking verbindt zich een bijzonderheid, die overal in de schriften van het nieuwe verbond blijkbaar is en door de gehele christelijke oudheid bevestigd wordt, dat namelijk de woorden bisschop en ouder li n g, of wil men, bisschop en priester (noot 236) een' en dezelfde persoon aanduiden. Bisschop betekent opziener en de ouderling was opziener der gemeente. Het eerste woord duidt alleen het ambt aan, het tweede, dat hij, die dat ambt bekleedde, zo veel mogelijk uit de oudste, althans uit de eerwaardigste leden der gemeente gekozen was. Al de geheimzinnige denkbeelden, die men later over het bisschoppelijk karakter te berde heeft ge bracht en over het Goddelijk recht van de bisschop om uitsluitend de priesterwijding te geven, - zijn niet alleen in de Schrift niet te vinden, maar verdwijnen als rook voor de niet te loochenen waarheid, dat de beide namen nooit anders dan een en dezelfde persoon hebben aangeduid. Die waarheid werd nog langen tijd, nadat de bisschoppelijke waardigheid reeds ingesteld was, erkend, gelijk ons blijkt door een woord van Benen beroemden kerkvader uit de vijfde eeuw, namelijk van Hieronymus. Hieronymus stemt ten volle de oorspronkelijke eenheid van de bisschop en de ouderling toe; hij ziet in het ontstane onderscheid niets dan een uitwerksel van omstandigheden, en, zegt hij: indien de priesters weten, dat zij krachtens de gewoonte onderworpen zijn aan hem, die de kerk boven hen stelt, dan moeten ook de bisschoppen van hun zijde bedenken, dat het veelmeer de gewoonte is dan wel een bepaalde, verordening van de Heer, die hun boven de priesters gemaakt heeft." De roomse bisschoppen hebben dat over het algemeen al zeer weinig bedacht; maar het concilie van Trente hoeft evenwel het, tegendeel niet durven bepalen, zodat het in de roomse kerk niet bepaald verboden is, om de bisschoppelijke waardigheid als een ambt te beschouwen, dat door de gemeente maar niet door Jezus Christus of de apostelen verordend is. Maar deze wijze van opvatting, die de alleen ware is, is geheel buiten alle overeenstemming met de wijze, waarop ditzelfde ambt doorgaans bepaald en uitgeoefend wordt. Naarmate er aan de instelling meer een Goddelijke grondslag ontbreekt, des te sneer spreekt, handelt en gebiedt men in de werkelijkheid, alsof die Goddelijke oorsprong ontwijfelbaar en op geen enkel punt aan te randen was.

Wanneer men de bisschoppelijke waardigheid alleenlijk als een vrijwillige instelling der gemeente beschouwt, dan is er geen overwegend bezwaar tegen, dat Men haar in enkele Protestantse kerkgenootschappen bewaard heeft, snaar de bisschoppelijke waardigheid wordt, zodra men haar tot Goddelijke instelling verheft, een niet te rechtvaardige aanmatiging. In vele katholieke boeken vindt men een stoute vervalsing van een der hierboven staande verzen, een vervalsing wier kiem reeds in de Vulgata ligt, want het Grieks zegt: "de gemeente Gods weiden" en de Vulgata stelt daarvoor: "de gemeente Gods regeren." Een gedeelte van de volzin, de vier woorden: "Episcopos posuit regere Ecclesiam" nemende, vertaalt men: "Hij (de Heilige Geest) heeft de b i s schoppen gesteld, om de gemeente te regeren." Dubbel woordenspel, vermits de bisschop pen in dit vers geen anderen zijn, dan de ouderlingen of priesters

van vs. 17; voorts omdat hier niets meer bedoeld wordt, dan aan de opzieners te Eféze te herinneren, dat God hen tot opzieners van de Efezische gemeente gemaakt heeft, even als men nu zelfs tot de herder en leraar der kleinste plaats zou zeggen, dat God hem aan het hoofd zijner gemeente gesteld heeft. - Ziedaar de kleine listen, welke men ten behoeve der Roomse bisschoppelijke waardigheid wel moet te baat nemen.
254. Vs. 29 - 32. Want dit weet ik, dat na mijn vertrek zware wolven tot u inkomen zullen, die de kudde niet sparen. En uit uzelf zullen mannen opstaan, sprekende verkeerde dingen, om de discipelen af te trekken achter zich. Daarom waakt, en gedenkt, dat ik drie jaren lang, nacht en dag niet opgehouden heb, een iegelijk met tranen te vermanen. En nu, broeders, ik bevele u Gode en den woorde zijner genade, die machtig is u op te bouwen en u een erfdeel te geven onder al de geheiligden.
Alles schijnt er in dit verhaal en in deze rede op berekend te zijn, om ons duidelijk te doen opmerken, hoe alle vermelding van een middelpunt van zichtbare eenheid in waarheid hier ontbreekt.
Paulus staat gereed om te vertrekken. Hij weet, zegt hij, dat zware wolven zullen komen, dat er grove dwalingen zullen geleerd worden. En wat voegt hij daar nader bij? Wat zou ieder katholiek er als van zelf en terstond bijvoegen? Is het op Roomskatholiek standpunt begrijpelijk, dat hij hier niet spreekt van de een en onfeilbare kerk, dat hij de Efeziers hier niet wijst naar dat hoofd, naar dat middelpunt der kerk, waarop allen oog en hart moesten gericht houden? Niets, volstrekt niets van dat alles vindt u hier. "Waakt," is het enig woord van de apostel, Hij beveelt hen God en het Woord Zijner genade aan, en als hij later uit Rome met deze Efeziers schrijft, spreekt hij evenmin van iets, dat aan het Roomse kerkgezag of aan de Roomse kerkeenheid doet denken. (Zie noot 874 en 87(3).

255. Bij beveelt hen Gode en het woord zijner gen a d e aan, - dat woord, zegt hij, hetwelk hij hun drie jaren lang verkondigd heeft. Nog is dat woord niet geschreven; het boek des nieuwen Testaments bestaat nog niet, maar als het eens bestaan had, als het in de handen der Efeziers geweest ware, welke zin zou dan als van zelf die wens des apostels voor hen gehad Bobben? Zou het hier mogelijk geweest zijn, om daaruit niet het besluit af te leiden, dat zij dat boek moesten lezen, herlezen, beoefenen, zich daaraan met hun ganse hart vastklemmen? Zouden zij het niet geheel natuurlijk gevonden hebben, dat hun een boek, dat niet verandert, als de best mogelijke toetssteen en rechter gegeven werd tegenover de gevaarlijke nieuwigheden, die in hun midden zonden verkondigd worden?
Wat voor de Efeziërs nog niet in wezen was, bestaat voor ons. De aanbeveling heeft dus voor ons de betekenis, die zij voor hen zou gehad hebben; welnu het worde door ons gelezen. Zij zouden het tot toetssteen en rechter genomen hebben van alle .onder hen gepredikte dwaling, welaan oordelen wij naar hetzelve, wat met zijn inhoud en geest overeenkomt en wat niet. Zij zouden gewaakt hebben, maar bij het licht van dat woord; laten wij, die dat woord, als boek bezitten, dan waken bij zijn licht.

256. Vs. 24. Ik hou mijn leven niet dierbaar voor mij zelf, opdat ik (Zo ik maar) mijn loop met blijdschap moge volbrengen, en de bediening, welke ik van de Heere Jezus ontvangen heb.
Zie hier een aanvulling van hetgeen ik (noot 236) over de aard der namen in de boeken des nieuwen Testaments zeide, die aan de predikers van het evangelie en aan hun werkzaamheid in de gemeente gegeven zijn. Nooit, u herinnert het u, noemen zij zich priesters, nooit wordt hun ambt een offerdienst of priesterschap geheten. Welke woorden zien wij dan gebezigd? De woorden die aar en bediening. die aar wil zeggen

knecht en wel een knecht, die werk doet; het is de arbeider op de akker zijns meesters. B e d i e ni n g betekent niets meer Of hogers, het is het werk van de dienstknecht. Dat woord die aar, dat de Roomse kerk ten langen laatste. bespottelijk of hatelijk heeft weten te maken bij haar onwetende volksmenigte, is nochtans het woord, dat Paulus gebruikt als hij van een Timotheüs, van een Titus, van al zijn medearbeiders, van zich zelf spreekt en dat, gelijk u verder zult zien, juist op die plaatsen, waar hij met de meeste ingenomenheid en opgetogenheid van het grote en heerlijke gewaagd van een gezant van de Heere Jezus Christus te zijn. In die plaatsen, zo min als ergens elders, wordt met een enkele letter van priesterdienst gewaagd. - Zie noot 288.

257. Vs. 33. lk heb niemands zilver, of goud, of kleding begeerd.
Zo was dan Paulus in waarheid een dienstknecht geweest aan des meesters gebod gehoorzaam (noot 16 en 25) en gelijk die meester, veroordeelt hij door zijn woord het gedrag van hen, die later het Evangelie tot een bron van werelds gewin zouden verlagen.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
De ouderlingen (noot 236) komen ten huize ven Jakobus bijeen, en Paulus verhaalt hen, wet God door hen gedaan heeft. Paulus In den tempel. Oproer. Hij vraagt om tot het volk te mogenspreken.

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Redevoering van Paulus. Zijn vroegere ijver tegen de Christenen. Zijn bekering. Zijn roeping tot apostel der Heidenen. (noot 227). Woede der Joden.

DRIE-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Paulus voor de Joodse raad. Hij wordt in de legerplaats gevangen gezet.
258. Vs. 11. En de volgenden nacht stond de Heere bij hem en zei: heb goeden moed Paulus; want gelijk u van mij te Jeruzalem betuigd hebt, alzo moet u ook te Rome getuigen.

VIER-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Paulus voor Felix beschuldigd. Vrees van Felix voor het toekomend oordeel. Twee jaren gaan voor Paulus in de kerker voorbij.
Paulus voor Agrippa. Hij verhaalt zijn bekering. Agrippa oordeelt, dat hij zou kunnen losgelaten worden, wanneer hij zich niet op de keizer beroepen had.

VIJF-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Paulus beschuldigd voor de nieuwen stadhouder, Festus. Hij beroept zich op de keizer, Festus stelt hem aan koning Agrippa voor.

ZES-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Hoezeer zou de Roomse kerk wensen, dat hier de naam van Petrus in plaats van Paulus te lezen stond en dat deze hemelse roeping een ware wettiging gaf aan hetgeen wij nu moeten noemen: de fabel van Petrus ver blijf te Rome. Niet alleen ontbreekt aan dat verhaal deze grondslag, maar wij zullen ook een lange reeks van bijzonderheden aantreffen, die een voor een deze fabel slopen. Al wat de Roomse kerk

voor haar stelsel nodig had, dat door Petrus verricht werd, zullen wij van nu aan door Paulus zien doen.
Het vraagstuk aangaande Petrus oppermacht treedt hier dus een nieuw tijdperk in. Wij hebben overvloedig bewezen, dat deze oppermacht niet bestond; de gebeurtenissen van nu af zullen aantonen, dat zo al zulk een oppermacht bestaan had, alsdan Rome en haar bisschop niet het minste recht zouden hebben, haar als hun erfgoed te beschouwen.
Vs. 12 verv. -- De Joden doen een gelofte om Paulus te doden. Hij wordt naar Cesarca gezonden.

ZEVEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Vertrek naar Rome, Sidon. Het eiland Creta. De storm. Het schip vergaat. Allen komen behouden aan wal.

ACHT-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Malta. Paulus door een adder gebeten. Hij geneest de vader van Publius. Syracuse, Regium, Puteoli. Rome.

259. Van vs. 15 tot aan het einde van het hoofdstuk.
Ziet ons hier met Paulus te Rome; was Petrus er? Neen, want er staat hier geen woord hem aangaande, en het is immers niet geloofbaar, dat Lukas, na hem in het begin van de Handelingen zo dikwijls vermeld te hebben, nu te Rome niet van zijn tegenwoordigheid gewaagd, ja zelfs zijn naam niet genoemd zou hebben, als hij daar aanwezig en als apostel werkzaam geweest ware. Petrus was dus toen niet te Rome, en wat niet minder duidelijk is, is dit, dat hij er nooit geweest was. Zou het verklaarbaar zijn, dat de geschiedschrijver, nu zelf (vs. 16) te Rome, van de vroegere arbeid van Petrus niet de minste melding maakt; dat Paulus er evenmin met een enkel woord van spreekt; dat ook de voornaamste voor na der Joden al de schijn hebben, van zo iets, niet het geringste te weten? - wel waren er voor de komst van Paulus enige Christenen te Rome, maar hij had die ook in zo menige andere stad gevonden, want het evangelie begon reeds allerwege door te dringen, zodat hier alle aanwijzing mist, dat deze Christenen door Petrus tot het geloof zouden gebracht zijn. (zie noot-290).
De verdedigers van het pausdom redeneren dus noodwendig in een cirkel om; zij moeten twee dingen te gelijk staande houden, waarvan het niet anders kan, of het eerste moet het tweede uitsluiten. Wanneer men het Zo- ver brengen kon, dat de oppermacht van Petrus bewezen ware, dan zou men daardoor het bewijs van zijn verblijf te Rome nog meer onmogelijk maken, want het zou alsdan des te minder aannemelijk zijn, dat Lukas en Paulus daarvan niet de minste melding zouden gemaakt hebben.
Men wordt er bijna verlegen mede zulke eenvoudige redeneringen en zulke duidelijke bewijzen met zoveel kracht te moeten aandringen. Indien de Roomse kerk er niet toe veroordeeld was, om te moeten staande houden, dat Petrus te Rome geweest is en te Rome gepredikt heeft, zou nooit iemand, die het slot van de Handelingen der Apostelen leest, op het vermoeden gekomen zijn, dat Petrus toen daar was, of er ooit vroeger verblijf gehad had.

DE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN DE ROMEINEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

260. Vs. 1. en 7. Paulus, een dienstknecht van Jezus Christus aan allen die te Rome zijt.
Drie opmerkingen zouden, om zo te zeggen, bij ieder hoofdstuk en bij ieder vers van dezen langen brief behoren herhaald te worden.
Niet de minste melding geschiedt van Petrus, alsof hij te Rome was of er ooit voorheen zich bevonden had.
Niet de minste melding geschiedt van Petrus als hoofd der gemeente, want zijn naam wordt in de ganse brief niet eens genoemd.
Niet de minste melding eindelijk van enig voorrecht aan Rome als stad, aan de gemeente der plaats, of eindelijk aan de bisschop dier gemeente toegekend.
Ieder hoede deze drie opmerkingen bestendig bij het lezen voor ogen; welke wij ten overvloede van tijd tot tijd. in herinnering zullen brengen, - en men zal zich verplicht zien te erkennen, dat de brief aan de Romeinen het minst Rooms van alle brieven, ja, de meest belemmerende voor het romanisme in het algemeen en het pausdom in het bijzonder is.

261. Vs. 8. Eerstelijk dank ik mijn God door Jezus Christus over u allen, dat uw geloof verkondigd wordt in de gehele wereld.
Dus, heeft men beweerd, had dan toch reeds de gehele wereld op deze gemeente het oog gericht. - Men vergeet, als men zo spreekt, dat Paulus in zijn schrijven aan de Thessalonicensen (1 Thess. I: 8) zich evenzo uitdrukt en dat die zinsnede, dus opgevat, de gansen brief Legen zich zou hebben, die, ik herhaal het, van generlei voorrecht gewaagt, de Christenen te Rome als gemeente toegekend. De gemeente van de hoofdstad des rijks moest natuurlijk meer dan andere in het oog vallen, en deze haar plaatselijke gesteldheid werd later voor haar een bron van allerlei voorrechten, maar dat Paulus hier op reeds bestaande voorrechten doelt, dat zeggen zijn woorden evenmin als zij het in het verband alhier kunnen betekenen. Paulus spreekt tot de Romeinen als tot de Corinthiers, de Galatiers en al de gemeenten, aan welke wij hem zien schrijven, en er is er gene, aan welke hij zo open en krachtig gezegd heeft, dat zij verwerpelijk kon worden. Als hij, hoofdst. XI, van de val der Joden spreekt, die door hem voorgesteld worden onder het beeld van een olijfboom, welks takken God afgehouwen heeft, wat voegt hij dan daarbij? "Gij zult dan zeggen: de takken zijn afgebroken, opdat ik zoude ingeënt worden. Het is wel; zij zijn door ongeloof afgebroken en u staat door het geloof. Zijt niet hooggevoelende, maar vreest. Want is het, dat God de natuurlijke takken niet gespaard heeft,, ziet toe, dat hij ook mogelijk u niet spare." Paulus stelt dus duidelijk, dat de gemeente, tot welke hij spreekt, eens, gelijk de Joden, door ongeloof zou kunnen afgebroken worden."

282. Vs. 11, 13, 15. Want ik verlang om u te zien, opdat ik u enige geestelijke gave moge mede- delen, ten einde u versterkt zoudt worden. Doch ik wil niet, dat u onbekend zij, broeders, dat ik menigmaal voorgenomen heb tot u te komen, (en ben tot nog toe verhinderd geweest) opdat ik ook onder u enige vrucht zou hebben, gelijk als ook onder de andere heidenen, ... alzo is, hetgeen in mij is, volvaardig yam ook u, die te Rome zijt, het evangelie te verkondigen.
Al wat wij hier lezen, maakt het denkbeeld, dat Petrus, of toen te Rome was, of er reeds vroeger vertoefde, niet alleen onwaarschijnlijk maar zelfs ongerijmd. Men kan

die gevolgtrekking slechts ontwijken door de veronderstelling, dat Paulus van die zaak niet geweten heeft, welke veronderstelling nog ongerijmder is, daar Paulus in zijn brief toont, dat hij ten volle onderricht was, hoe het te Rome stond en wat er omging. (noot 289.) Deze brief is van het jaar 56, of misschien van het jaar 57, een tijdstip, waarop Petrus naar de Roomse overlevering reeds 15 jaren te ome zou geweest zijn.
Zijn verblijf aldaar, zegt men, heeft 25 jaren geduurd, 'naar hoe men de rekening ook make, er is niet één jaar te vinden,. dat Petrus Rome kan gezien hebben. bi overlevering plaatst zijn dood gelijk die van Paulus in het jaar 66 of 67. Maar nu tonen de Handelingen hem ons te Jeruzalem, te Cesarea, te Antiochie tot in 51 gil' ti, zodat daartussen reeds niet meer dan 14 of 15,jaren overblijven. Heeft hij nu die 14 of 15 jaren te Rome kunnen doorbrengen? In 56 of 57 schreef Paulus zijn brief aan de Romeinen, en wij hebben gezien, hoe klaar het aan het licht komt, dat Petrus toen niet bij hen was, noch ook in hun midden geweest was. In 62 of 63 schrijft Paulus uit Rome zijn brieven aan de Philippensen, aan de Efeziers, aan de Colossensen, en geeft hun menige mededeling over hetgeen hij gedaan en gezien heeft. In al die brieven komt . evenwel geen woord over Petrus voor. In het jaar 66 of 67, het jaar zelf van zijn dood, schrijft hij nog uit Rome aan zijn Timotheüs; gewaagt van zijn eenzaamheid in zijn lijden maar spreekt van Petrus niet.
Wat betekent tegenover zulke feiten en cijfers- een overlevering, waarvan het eerste enigszins te waarderen spoor niet hoger dan tot de helft der tweede eeuw opklimt? Is het, tenzij men de schriften des nieuwen Testaments geheel vergete, niet veeleer een raadsel, vanwaar toch wel de mening, dat Petrus te Rome bisschop zou geweest zijn, heeft kunnen opdagen? Clemens Romanus, die omstreeks het jaar 100 aan de Corinthiers schreef, herinnert hun de ijver van Paulus, die, gelijk hij zegt, tot het westen gekomen was, om er het Evangelie te brengen en komt tot tweemalen toe op die reis naar het westen terug. Weinige regelen vroeger spreekt hij van de ijver van Petrus, maar meldt niets dergelijks van dezen apostel. Dus noemt in het begin der tweede eeuw de bisschop van Rome zich niet alleen geen opvolger van Petrus, maar hij weet er zelfs niets van, dat Petrus te Rome geweest is.
Vs. 21 verv. - Verdorvenheid der heidense wereld.

263. Vs. 23. En hebben de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd in de gelijkenis eens beelds van een verderfelijk mens.
Wat zou Paulus dan wel zeggen, als hij God, op Roomse schilderijen en plaatwerken in de gedaante van een' oud' man afgebeeld zag.
Alle afbeeldsel geeft aan de eredienst een vleselijke richting. Grof en plomp van maaksel zijnde, kan een afbeeldsel niet anders dan tot verlaging van het wezen, dat het heet voor te stellen strekken; als kunstgewrocht onberispelijk zijnde, zal het óf niet meer dan een kunststuk zijn óf medewerken om het godsdienstig gevoel door andere gewaarwordingen te ontheiligen, zoals, bij voorbeeld, de verering der Maagd dikwerf min of meer een verering der schoonheid geweest is. Toen Paulus met Zo- veel juistheid in de volgende verzen de invloed der beeldendienst op een toenemende verzinnelijking der heidense volkeren beschreef, waren zijn lezers er zeker verre van af om te donken, dat eenmaal eend gelijke aanmerking geheel en naar de. letter op christelijke volken van toepassing zou zijn.

TWEEDE HOOFDSTUK.
De Joden moeten zich evenwel niet rechtvaardig achten boven de Heidenen, want ieder zal van God geoordeeld worden naar de wet, die hij in de gelegenheid geweest is

te kennen. De Joden vergaderen zich door hun hardheid en hun onbekeerlijk hart toom, als een schat in de dag der openbaring van het rechtvaardig oordeel Gods.
264. Vs. 6 en 11. Die een iegelijk vergelden zal naar zijn werken .... want er is geen aanneming des persoons bij God.
Wij hebben (noot 4.) hetzelfde onderwijs uit de mond, des Heeren vernomen. Niemand mag vrede hebben, reeds Manwit bij een Zon van Abraham is, niemand zich zalig achten, omdat hij tot dit of dat kerkgenootschap behoort. God ziet niet op naam, voorkomen of leus, maar op het hart.

265. Vs. 29. Maar die is een Jood, die het in het verborgene is.
Heeft Paulus dit van de Jood gezegd, en had dus naar zijn mening het gehoorzaam nakomen van zovele plechtigheden en inzettingen, die toch door de wet van God bepaald waren, geen kracht om iemand tot een waar Israëliet, en erfgenaam der beloften te maken, -- wat zullen wij dan, die onder de wet des geestes en des levens staan, van de mens zeggen, die in het volgen van kerkelijke voorschriften en in het nauwlettend betrachten van allerlei vormen van eredienst een heiliging en een heil zoekt, dat men zelfs onder de oude bedeling niet machtig was te schenken? Wat zullen wij van een kerk zeggen, die haar belijders aanmoedigt, om van zodanige dingen hun zaligheid te hopen en die er hun voortdurend de gelegenheid toe opent?
Deze betuigingen des Apostels hebben hier te meer gewicht, omdat zij zoals ieder zien kan, slechts een schakel van een doorgaande redenering zijn. Hij legt in deze eerste hoofdstukken de grondslag, van hetgeen hij verder onderwijzen wil, de grondslag des geheims van het gehele christelijke leerstuk. Ieder denkbeeld is hier dus van aanbelang, alle behoren tot het wezen zelf dier zaak, en niet één is er, dat ons niet tot grond voor onze bewijsvoering zou kunnen dienen.

DERDE HOOFDSTUK:
Het voorrecht der Joden, dat zij Gods uitverkoren volk zijn, is geen reden, dat zij niet wegens hun zonden zouden veroordeeld worden. In plaats van rechtvaardigheid, die men te vergeefs zocht in de altijd onvolkomene waarneming van de werken der wet, is een andere rechtvaardigheid geopenbaard. Welke?
289
1366. Vs. 22, 24, 28. De rechtvaardigheid Gods door het geloof in Jezus Christus, tot allen en over allen die geloven; .... wordende zij om niet gerechtvaardigd, uit zijn genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is.... Wij besluiten dan, dat de mens door het geloof gerechtvaardigd wordt, zonder de werken der wet.
Ieder, die het zien wil, kan in deze woorden lezen, dat zij met Paulus overeenstemmen, die de rechtvaardiging door het geloof en wel door het geloofs zonder de werken" prediken, welke prediking daarom in geen dele inhoudt, dat het geoorloofd zou zijn om slechte werken te volbrengen en goede na te laten. Wat hiervan zij, zal nader .door mij ontwikkeld worden.
Wat wij alzo aan de Roomse kerk ten laste leggen, is, dat zo zij al niet op stellige wijze leert, dat de zaligheid door de werken van een wet gekocht wordt, zij nochtans aan die werken zulk een waarde, zulk een gewicht doet hechten, dat het onmogelijk wordt, om ze anders te beschouwen dan als de koopprijs, waarvoor van Godswege de zaligheid verleend wordt. Het onderwijs der godgeleerde stelsels is de vorm niet, die over de inhoud van het volksgeloof beslist; het volksgeloof wordt door het onderwijs des dagelijksen levens geregeld, door het onderwijs in de wijze van godsverering stilzwijgend gelegen; en wanneer dit laatste onderwijs de geest ademt naar de leer der zaligheid door de werken, dan is het te vergeefs, dat men ons de andere leer in

zinnebeeldig' en boeken aanwijze; zeker als wij zijn, dat de leer van zaligheid + oor de werken, daarom op het gebied des werkelijker levens niet minder het eigenlijke leerbegrip der Roomse kerk zijn zal, En wat wordt er bij aankleving van dat gevoelen van het leerstuk der verlossing? Is het in waarheid van enig belang, dat men het in het beschouwend onderwijs wel niet verloochent, wanneer men in de werkelijkheid de mens doet of laat geloven, dat hij de prijs voor zijn zaligheid betaalt, dat hij zelf bewerker van zijn eeuwig heil is? Welk onderscheid blijft er dan ten slotte nog, over tussen het Christendom en de zogenaamde godsdienst der eerlijke lieden, de godsdienst, welke de hemel belooft aan ieder, die aan niemand onrecht deed en bij voorkomende gelegenheid enige weldadigheid oefende? Is er iemand, die in waarheid meen kan, dat Paulus dergelijke waarheid hier predikt? Hij zal ons weldra zijn leerbegrip breedvoeriger uiteenzetten, maar wat wij zagen, is reeds genoeg om met oppervlakkige blik te doen inzien, dat het Christendom der Roomse kerk niet een en hetzelfde is als het Christendom van de schrijvers der boeken van het nieuwe verbond.

VIERDE HOOFDSTUK.
De Apostel toont aan, dat zelfs onder de oude wet de rechtvaardiging niet aan de werken maar aan het geloof verbonden was; het voorwerp des geloofs is nu evenwel meer bepaald en helder geworden: Jezus Christus, overgeleverd om onze zenden en opgewekt om onze rechtvaardigmaking,

VIJFDE HOOFDSTUK.
267. Vs. 1. Wij dan, gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede bij God, door onze Heere Jezus Christus.
De vrede, de ware vrede kan dus niet uit de werken van enige wet, welke ook, geboren worden, gelijk dit overtuigend door de geschiedenis van vele, zelfs van katholieke Christenen bevestigd wordt. Zolang u in onverschílligheid daarheen leeft en u met enige geheel onbepaalde begrippen over godsdienst kunt vergenoegen, kunt; u even als zo vele anderen, vrede hebben door uw heil in de gedachte te zoeken, dat u eerlijk man zijt; maar zodra begint het u niet ernst te worden met de vraag, wat moet ik doen, opdat ik zalig worde, d u zult geen rust meer kennen, zolang u uw zaligheid in werken van een wet zoekt, want immer zult u blijven ween, dat u niet genoeg verricht hebt. Ziet hen, die hun ganse leven met allerlei zelfkwelling en onthouding doorgebracht hebben. De Roomse kerk heeft hen tot heiligen gemaakt, - maar hun geschiedenis is één aaneengeschakelde bewijsvoering tegen die heiligverklaring. Waarom bleven zij zonder einde die onthoudingen en kwellingen voortzetten? Waarom zouden de Roomste van hun op hun sterfbed gewenst hebben te blijven leven, om die folteringen steeds langer te rekken? Omdat zij in de grond der zaak geen vertrouwen hadden in de heilaanbrengende invloed dier, smartvolle werken. Eén enkele blik op Jezus, een blik op hem als de enigen Zaligmaker, zonder langer hun steun te zoeken in de kracht der werken, zou hun meer vrede hebben doen kennen dan honderd jaren levens in hun eigendunkelijke deugd.

268. Vs. 12: Gelijk door één mens de zonde in de wereld ingekomen is en door de zonde de dood, en alzo de dood tot alle mensen doorgegaan is, in welke (Bung. omdat) allen gezondigd hebben.
Dit denkbeeld zal ons later meer dan eens voorkomen en steeds zal Paulus van allen spreken. Hij maakt geen schijn van uitzondering zelfs voor Maria. Er is noch hier, noch ergens elders een letter te bespeuren, die recht geeft, om haar buiten de algemeen

wet te stellen, evenmin voor als na haar geboorte. Er is in de Schrift niet een enig spoor van haar onbevlekte ontvangenis.

269. Vs. 18. Zo dan gelijk door één misdaad (de schuld gekomen is) over alle mensen tot verdoemenis, alzo komt ook door één rechtvaardigheid (de genade) over alle mensen tot rechtvaardigmaking des levens.
Bungener: de misdaad van éénen -- de rechtvaardigheid van éénen.
Van éénen! De rechtvaardigheid van éénen, de overvloed der genade van éénen, de gehoorzaamheid van éénen, - vier malen komt van vs. 15 - vs. 19 hetzelfde denkbeeld en hetzelfde woord voor. Men poge vrij, hier een plaats te zoeken voor de verdiensten der heiligen! Zou Paulus met oenige mogelijkheid duidelijker en sterker hebben kunnen zeggen, dat Jezus alleen, en wel hij geheel alleen de oorzaak en bewerker onzer zaligheid is? De Roomse godgeleerden zullen wel, opdat zij althans in schijn met de Apostel eensluidend speken, u zeggen, dat de verdiensten der heiligen de haar eigene waarde aan die van Jezus Christus ontleen, maar al weder is dit een van die onderscheidingen in theorie, waaraan niemand in het werkelijk leven maar een enkel ogenblik denkt, en die daarom niets aan de kracht onzer opmerkingen ontnemen. De tastbare waarheid is, dat de heiligen in de Roomse kerk een volle mate van vertrouwen, dankbaarheid en liefde ontvangen, welke verre die hulde te boven gaat, welke aan Jezus in dit opzicht geboden wordt.

ZESDE HOOFDSTUK.
270. Vs. 1, 2. Wat zullen wij dan zeggen? Zullen wij in de zonde blijven, opdat de genade te meerder worde? Dat zij verre. Wij, die der zonde gestorven zijn, hoe zullen wij nog in dezelve leven?
Hoe dikwijls is het reeds van de leer der rechtvaardiging door het geloof, van de zaligheid uit genade gezegd, dat zij geen andere strekking kan hebben, dan om de mens lichtzinnig in de zoude te doen volharden. Leent het oor niet aan de ongerijmde betogen, die u daarover in het brede toegemeten worden. u ziet hier zelf, hoe de apostel uit eigen beweging die tegenwerping tegemoet gaat. Wij, die der zonde gestorven zijn, zegt hij, hoe zullen wij nog in dezelve leven? Zo is dan gerechtvaardigd te worden door het geloof en der zonde te sterven in zijn ogen een en dezelfde zaak voor ons. Hij, die op Christus zijn hoop, al zijn hoop stelt, heeft noodwendig daardoor reeds een afkeer van de zonde; de grootheid zelve der schuldvergeving maakt zijn hart des te dieper van de grootheid zijner overtredingen doordrongen. Hij is niet meer in staat om venen misstap te doen, of, hoe klein die ook zij in het oog der mensen, hij beschouwt hem in het licht der heiligheid van zijn zaligmaker en in het licht van alles, wat die zaligmaker voor hem gedaan en geleden heeft. Het zondengevoel, en de afschrik van al wat onheilig is, zullen dus bij deze leer nog geheel anders zich openbaren, dan in een kerkgemeenschap, waar de vrijspraak onder allerlei vormen aangeboden wordt, waar zij zich naar elke zonde plooit, waar zij op allerlei wijzen en zo dikwerf men wil verkregen wordt, en waar zij de begenadigde niet stelt tegenover het verlossingswerk in de vollen glans zijner heerlijkheid, maar tegenover een ontelbare menigte gevaarlijke inschikkelijkheden, die in het oog des zondaars de zwaarte zijner overtredingen al zeer moet verminderen.
Vs. 3 verv. - Ontwikkeling van hetzelfde denkbeeld. De dood van Jezus is het zinnebeeld van dit der zonde s t e r- v e n, waarvan de Apostel gesproken heeft. De Christen wordt door het geloof tot een nieuw leven wedergeboren, maar, al zo vrij gemaakt van de zonde, daardoor tevens een gekochte dienstknecht der gerechtigheid.

ZEVENDE HOOFDSTUK.
De Christen is vrijgemaakt van het juk der Mozaische wet, maar moet nu ook in een nieuwen geest God dienen. Er zijn twee personen in hem, de inwendige mens, die vermaak heeft in de wet Gods te doen; de vleselijk gezinde mens, die zich telkens op nieuw onder de wet der zonde stelt.

271. Vs. 24, 25. Ik ellendig mens! wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods? Ik dank God door Jezus Christus onze Heer.
Ik dank God is een betuiging, die uit haren aard aanwijst, dat het begeerde antwoord gevonden is. Het is, alsof de Apostel zei: Hij, die mij van het lichaam dezes doods verlossen zal, is God door Jezus Christus.
Als daar de apostel uitroept: ik ellendig mens, wil hij dan daarmede onze aandacht op hemzelf en op zijn eigen toestand vestigen, of spreekt hij in geheel algemeen bewoordingen? Deze vraag doet hier weinig ter zake; zoveel is zeker, dat hij zichzelf niet buitensluit, dat hij zichzelf een zondaar erkent, die door genade, alleen door genade behouden is. Zodanig was de nederigheid van Paulus, zo die van alle heiligen, en het winst doen met hun heiligheid, dat der Roomse kerk eigen is, in evenzeer in strijd met hun persoonlijke gevoelens als met het geheel de overige inhoud des Evangelies.

ACHTSTE HOOFDSTUK.
272. Vs. 1. Zo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn, die niet naar het vlees wandelen maar naar de geest.
heest en herleest dit heerlijk hoofdstuk; het ganse Evangelie hebt u hier in een kort bestek, en dus ook in het kort, al wat men zou kunnen zeggen over de dingen, die tegen het evangelie zijn. Leest het echter liefst met ter zijdestelling van al de bijzondere vraagstukken, die wij afzonderlijk moeten behandelen en ook verder nog zullen hebben te bespreken. Wie zijn geest met het merg van dit hoofdstuk zal doorvoed hebben, wie daarvan de denkbeelden in het hoofd, en de gevoelens in het hart heeft opgenomen, - die s godsdienst kan niet meer die zijn, welke wij hier bestrijden. Of hij al misschien nog alen naam van Rooms-katholiek draagt, hij is het in waarheid niet, meer, en zal het ook nooit meer kunnen worden. Dat ook is alles wat wij begeren. Noem u met welke naam u wilt, alleenlijk wees Christen.

NEGENDE HOOFDSTUK.
Ongeloof der Joden. hun verwerping en de roeping der heidenen zijn niet in tegenspraak met de beloften van God, die de voorwerpen zijner genade vrijmachtig verkiest.
273. Vs. 20. Maar toch, o mens, wie zijt u die tegen God antwoordt? Zal ook het maaksel (het aarden 'vat) tot dengenen, die het gemaakt heeft, zeggen: waarom hebt Gij mij alzo gemaakt.
Wij hebben geen recht om Gods raadsplan te beoordelen; en is dit onloochenbaar, billijk is dan de daaruit afgeleide gevolgtrekking, dat wij evenmin recht hebben, om ons als rechters op te werpen over hetgeen als Gods woord, als een hemels onderwijs in de Bijbel tot ons komt. Maar even oneerbiedig jegens Gods woord, jegens God zelf zou het zijn, om alles als van hem gekomen te beschouwen, wat men beweert van hem afkomstig te zijn. De katholiek, die zich het meest aan het gezag der kerk onderworpen betoont, zal toch nu en dan voor zichzelf zeker willen zijn, of het wel

haar leer is, al wat hem in haren naam geleerd of aangeprezen wordt; hij zou niet kunnen meen zijner kelk eer te bewijzen, met elk onderwijs zo maar blindelings aan te nemen, zodra men slechts beweerde, dat het van harentwege tot hem kwam. Wat nu vragen wij in de grond anders, van wie hij ook zij, dan dat hij even als de Joden te Berea (noot 246) onderzoeke, of de dingen, die wij en anderen hem zeggen, zijn gelijk wij beweren? Laat u niet afschrikken door de reeds versleten tegenwerping, dat het vrije onderzoek ons God zelf aan ons eigen oordeel doet onderwerpen. Dezelfde apostel, die hier tot u zegt: wie zij t gij, die tegen God antwoordt?" -- is de man, die de Bereërs prees, omdat zij zijn woord onderzochten en het toetsten aan het woord van God. Tussen die beide zaken is dus geen strijd. Het vrije onderzoek geeft het recht niet, om het geringste van Gods openbaring te verwerpen, maar in allen dele het recht, om alles te verwerpen, wat daarmede strijdt of ten onrechte daaronder begrepen wordt: Het is niet het recht, om rechters van Gods woord te zijn maar hit recht, om naar dat woord, als maatstaf en toetssteen, alles te beoordelen, wat ons als van Goddelijke oorsprong aangewezen wordt.
Wat in deze bladeren door ons geschreven wordt, is niet anders dan een opvolgen van de hier gegeven raad.

TIENDE HOOFDSTUK.
Israël is gevallen, omdat het zich een eigene gerechtigheid heeft zoeken op te houwen, in plaats van de gerechtigheid Gods in ootmoed aan te nemen; maar wie deze in geloof ontvangt en om haar te ontvangen de naam van Jezus Christus aanroept, zal zalig worden.
274. Vs. 14, 15, 17. Hoe zullen zij dan hem aanroepen, in wiel zij niet geloofd hebben? en hoe zullen zij in hem geloven van wie zij niet gehoord hebben? en hoe zullen zij horen, zonder die hun predikt? En hoe zullen zij prediken, indien zij niet gezonden worden 2 zo is dan het geloof uit het gehoor.
Van deze woorden heeft men met gretigheid gebruik gemaakt, om daaraan het bewijs te ontleen, dat er een hoogste gezag moet zijn, waarvan alle onderwijs uitgaat, en dat het zonder zulk een gezag in de kerk niet mogelijk is tot geloof te komen.
Volgt eens het redebeleid van Paulus, en u zult er niet het minste van die aard in vinden. Hij had een weinig vroeger gezegd, dat allen die de naam des Heeren zullen aanroepend zalig zullen worden, en van dat woord als uitgangspunt gaat hij voort om aan te tonen dat derhalve het evangelie niet aan de Joden alleen, maar aan allen meet gepredikt worden. Is er in die samenhang nu sprake van de vorm, die de prediking moet hebben? Niet in het minste; immers in dit zelfde ogenblik spreekt of predikt Paulus niet, maar is schrijvende, en reeds dit alleen toont genoegzaam, dat zijn beschouwing de p r e d ik i n g in het algemeen omvat, de schriftelijke zowel als de mondelijke, alles wat, in één woord, tot de middelen kan gebracht worden, door welke de mens tot kennis van het evangelie wordt geleid. Vermits allen geroepenen zijn, moet het evangelie aan allen verkondigd worden," ziedaar de korten inhoud der drie verzen. Het is een gewelddadig woordenspel als men met die woorden de schrijver voor een kerkelijk stelsel laat ijveren.

ELFDE HOOFDSTUK.
De Joden zijn niet allen tot één toe verworpen, ook in dezen tijd is er uit hen een overblijfsel naar de verkiezing der genade.

275. Vs. 6. En indien het door genade is, zo is het niet meer door de werken; anderszins is de genade geen genade meer.
Altijd keert deze zelfde leer weer, de natuurlijke mens stuit zij tegen de borst, maar valt het hem zwaar, om niet op zijn werken te bouwen - zodra hij slechts eenmaal inziet, wat genade is, en hoezeer hij die behoeft, dan wordt hem de rots der ergernis een bron van levend water. Het is zo oneindig veel zaliger om zich door de liefde Gods en het bloed van Christus ver- 299
lost en behouden te kennen, dan. in de ijdele verbeelding te leven, dat men door zichzelf en door zijn werken tot het hoogste levensdoelwit komen zal. Ook hebben wij reeds (noot 267) gezien, hoeveel geruststellender' het is.
Vs. 11 verv. - Paulus wil daarom met steeds meerderen ijver zijn evangeliepredikiing onder de heidenen voortzetten.

276. Vs. 13, 14. Want ik spreek tot u, heidenen; voor zoveel ik der heidenen apostel ben, maak ik mijn bediening heerlijk; of ik enigszins mijn vlees tot jaloersheid verwekken en sommigen uit hen behouden moot.
Zou Paulus zich hier de naam van der heidenen apostel kunnen geven, indien deze bekeerde heidenen, tot welke hij het woord voert, door Petrus met het evangelie waren bekend geworden? Zou hij wel, dit gehele hoofdstuk door, alle melding van Petrus arbeid in hun midden hebben kunnen achterwege laten? En deze vraag mag des te meer wegen, als wij overal elders zien, hoe gaarne hij van zijn medearbeiders, ook van de minstens van hun spreekt en nooit karig is, om met lof van hun werk te gewagen.
Vs. 25 verv. - De bekeerde heidenen moeten zich nochtans niet met trotse zin verheffen. Zij kunnen vallen, (zie noot 261) en eens zal er voor de Joden een dag van wederaanneming komen.

TWAALFDE HOOFDSTUK.
Vermaning tot een christelijk leven, tot nederigheid en eensgezindheid.

277. Vs. 4, 5. Want gelijk wij in één lichaam vele leden hebben, en de leden allen niet dezelfde werking hebben; alzo zijn wij velen één lichaam in Christus, maar elkeen zijn wij elkanders leden.
Is hier sprake van een eenheid, zoals men die in de Roomse kerk begrijpt? Neen, er wordt hier niet van een uitwendige, zichtbare eenheid gewaagd. In C h r i st u s één lichaam te zijn, dat is de zaak. Bovendien spreekt Paulus hier niet van de algemeen kerk. Zijn woord is tot de Christenen te Rome gericht; hun aandacht vestigt hij op de eenheid in Christus, welke in hun gemeente, in de kleine gemeente der stad Rome moet bestaan. Wel moet zonder enigen twijfel ook in de algemeen kerk de eenheid van Christus heersen, maar nog eens, er wordt hier van geen algemeen kerk gesproken, noch van een uitwendige eenheid, noch van enige kerkelijke inrichting, hoe dan ook. Ieder moet tot de algemeen opbouwing der gemeente naar de gave, die hij van God ontving medewerken, ziedaar des apostels gedachte, die hij in de volgende verzen breder ontwikkelt. Uit de samenwerking van al die gaven ontstaat, wat hij het één lichaam in Christus heeft genoemd.
De verdedigers der Roomse kerk meen iedere plaats in hun voordeel te kunnen gebruiken, waarin het woord of denkbeeld van eenheid voorkomt, en van naderbij bezien zijn al die plaatsen wapenen tegen haar. Hoe meer onze schrijver van eenheid spreekt, des te meer in het oog vallend is het, dat alle gewag van het Roomse stelsel, van het pausdom, van de onfeilbaarheid, op die plaatsen geheel gemist wordt.

278. Vs 11 dient de Heere,
Wanneer wij beweren, dat de Roomse kerk aan de heiligen een verering wijdt, die alleen aan God mag wor- de toegebracht, dan heeft men altijd de bekende onderscheiding in gereedheid tussen Lat r e i a, de verering, dus zegt men, aan God verschuldigd, en D o u l ei a, die welke men aan de heiligen brengt. Het komt er nu maar op aan, of de verschillende woorden waarlijk een zo verschillende zaak uitdrukken en of de leden der gemeente er niet onvermijdelijk toe moeten gebracht worden, om de tweeërlei wijs van verering onderling te verwarren.
Maar zelfs het onderscheid, dat men tussen de beide woorden maakt, mist Benen redelijke grond. Paulus schrijft hier: dient de Heere en het Griekse woord d i en e n hier gebruikt, is juist dat, waarvan de Latreia afgeleid is, dat naar het Roomse stelsel moet gebruikt worden, als er sprake van heiligen-verering is. Dezelfde opmerking geldt de plaatsen Rom. VII: 6 en Coloss. III: 24. Dat zo diepzinnig onderscheid is dus niet eens een woordverschil, en is alleen ten behoeve van een reeds eenmaal bestaand stelsel uitgedacht. Wanneer de priester de menigte als rondom een heilige vergadert en haar dan loert om die heilige bepaalde gunstbewijzen toe te kennen en die voortaan van hem te vragen, dan kan hij niet anders dan voor zichzelf overtuigd zijn, dat die heilige welhaast een God voor het volk zijn zal, en dat de ere hem gegeven, welke naam men die ook doe dragen, eerlang niet anders dan een wezenlijk aanbidden zal zijn.

279. Vs. 16. Weest eensgezind onder elkander.
(Bungener) Zijt verenigd in dezelfde gevoelens.
Wat de apostel (zie noot 277) van een onderlinge eenheid gezegd heeft, die men door een vereniging en samenvoeging der wederzijds van God ontvangen gaven verkrijgen kan, herhaalt hij hier met het oog op de eenheid, die door eenstemmigheid van zin en gevoelens verkrijgbaar is, want in het onmiddellijk voorafgaande zegt hij: ‚weest blijde met de blijden en weent met de w e n e n d e n." Hierin is dus nog niets te ontdekken, dat op het Roomse kerkelijk stelsel enige betrekking heeft. De Vulgata leert: idipsum invicem sentientes," en daar het laatste woord niet vrij is van dubbelzinnigheid, is van dit tekstwoord menigmaal gebruik gemaakt, als sprak de apostel van gevoelens in de zin van begripsuitingen, meningen. Men moet één zijn in mening, een en hetzelfde verstandsbegrip volgen, derhalve, zo sprak men bij gevolgtrekking, is een alles beheersend, onfeilbaar gezag onmisbaar." - Het zal wel nauwelijks mogelijk zijn, om de geheel duidelijken zin van Paulus woorden groter geweld aan te doen.

280. Maar misschien is bij iemand de gedachte opgekomen, dat onze aanmerkingen tegen de Rooms-katholieke eenheid er toe leiden moeten, om alle kerkelijke ordening, om iedere vorm van kerkbestuur te veroordelen en te doen afschaffen. - Het is zeer verre van daar. Elke kerkgemeenschap heeft als mensen-maatschappij behoefte aan ordening en beheer, en de ouderlingen der eerste gemeenten waren ongetwijfeld haar opzieners en hoofden. Ook heeft iedere kerkgemeenschap een steeds geldend recht gehad, om die eerste en aanvankelijke instelling naar de behoeften van tijden en plaatsen te wijzigen, maar wat wij daarnevens beweren, is dit: dat zij naar wettig recht die veranderingen niet heeft mogen uitbreiden buiten de kring, die ons door de denkbeelden en feiten van het apostolisch tijdperk duidelijk aangewezen is. Het behoorde tot haar bevoegdheid, om een van haar ouderlingen tot voorzitter en hoofd boven de anderen te stellen, maar zij had geen recht om zulk een verheffing voor een Goddelijke instelling uit te geven en hem met Goddelijk gezag te bekleden. Het stond

der gemeenten vrij, om zich met onderling goedvinden een oenig hoofd en vertegenwoordiger te kiezen, maar het kwam haar niet toe, om enig gebod uit te vaardigen, dat men dezen, als rechtstreeks van God met die waardigheid bekleed, zou erkennen. De gemeente had recht om haar geloofsovertuiging in belijdenisschriften uit te spreken, maar geen van haar had vrijheid, om dit haar woord als een zuivere uitdrukking der gedachten Gods te doen eerbiedigen. Bovenal heeft in geen geval enige gemeente het recht, om zich de kerk te noemen en voor d e kerk zich uit te geven, want de schriften van het nieuwe verbond zijn vreemd aan het gebruik van het woord gemeente in die zin. De ge m e e n te (kerk) betekent in die schriften nu eens de bijzondere gemeente, waarvan sprake is, de gemeente te Jeruzalem, te Corinthe en elders, dan weder de gemeente in algemeen zin, de belijders des Heeren als geheel beschouwd. Maar de Schrift en de eerste tijden des Christendoms hebben geen spoor van de betekenis in welke het Roomse stelsel van de kerk spreekt, de zichtbare, algemeen kerk met haar enig middelpunt en enig hoofd; zodat, al kon men eens bewijzen, dat zulk een inrichting allervoortreffelijkst is, men toch van de waarheid geheel zou afwijk en, als men haar aan denkbeelden, die van de apostelen zouden uitgegaan zijn, verbinden, en haar het Werk dier eerste gezanten van de Christus noemen wilde.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

281. V n. 1. Alle ziele zij der machten over haar gesteld, onderworpen; want er is geen macht dan van God, en de machten, die er zijn, zijn van God verordend.

Er gaapt een niet te dempen of te bedekken kloof. tussen deze woorden en de aanmatiging der pausen, die in de bewering is uitgesproken, dat alleen de door hen benoemde of door hun gezag op de troon bevestigde gekroonde hoofden wettige bezitters van hun raagt zijn; een bewering, die in onze dagen wel niet meer zo bepaald op de voorgrond gesteld wordt, maar welke men toch nimmer teruggenomen heeft. Reeds hebben wij in noot 130 gezegd, dat zo ook al eens dit stelsel al de goede vruchten gedragen had, die men er aan toekent, daardoor de rechtsvraag nog niet in het allerminste van gedaante veranderen en die zaak op zichzelf steeds blijven zou: een gehele verkrachting van de geest en de letter der Schrift door de pausen. Paulus leert hier niets, ja, blijkbaar veronderstelt hij zelf hier niets, dat ook maar enigszins op de rechten gelijkt, die de kerk later als de haar voorgesteld en voor zich geëiseht heeft.

Vs. 8 verv. -- Verschillende raadgevingen over de liefde tot de naaste, de waakzaamheid, de matigheid en reinheid.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

282. Vs. 1 en 2. Dengenen nu, die zwak is in het geloof, neemt aan, maar niet tot twistige samensprekingen. De één gelooft wel, dat men alles eten mag, maar die zwak is, eet moeskruiden.

Naar Paulus oordeel is het dus z w a k h e i d in het geloof, als men zich van vlees onthoudt en de mening van daarmede een aan Gode welbehaaglijk werk te doen. Hij, diensterk is in het geloof, hecht voor zichzelf aan dusdanige kleine middelen, om op het hart een zedelijke invloed te oefenen, geen waarde. Hij wil alleen door hetgéen waarlijk groot en in zichzelf wezenlijk is, Gode welgevallig zijn, dat is, door overgave des harten, door liefde, door overwinning van het kwade.

Maar, zo zal men hier tegen inbrengen, Paulus schijnt in de volgende verzen de onthouding van spijzen niet te veroordelen.

Wie zulks moge ween, verkeert in dwaling. De volgende verzen zijn slechts ontwikkeling van de raad, die hij in het eerste vers voorop gesteld heeft, namelijk: dat men hen, die in het geloof zwak zijn, in liefde moet aannemen. Paulus doet niets meer, dan zijn onderwijs door een aanschouwelijk voorbeeld ophelderen. Hij spreekt een woord van verontschuldiging voor hen, die, zwak in het geloof zijnde, geen vlees eten, maar hij doet niets meer dan hen verontschuldigen en hij doet dat om reden, dat zij zwakken zijn, wat wel van zelf insluit, dat hij alzo niet spreken zou, indien zij sterken in het geloof waren.
Maar hebben nu die kleine middelen althans de eigenschap, dat zij ook een oorzaak van geestelijke kracht kunnen zijn? Paulus leert dat niet, en hij zou het ook niet hebben kunnen beweren. Immers die kleine middelen zijn blijkens de ervaring juist geschikt, om een toestand van zwakheid in de Christen te doen voortduren, om hem langer kind te doen blijven. Het intreden van dun weg der onthoudingen zou voor een reeds sterk gewerden Christen een groots stap achterwaarts zijn. Die wel{ toch leidt tot zelfmisleiding, want de gelovige, die hem betreedt, meent veel voor God te doen en heeft in de grond weinig, zeer weinig verricht; veel minder dan hij, die in enigen innerlijken geestelijken strijd de overwinning behaald, of zelfs ook maar gestreden heeft.
De apostel wil, dat wij ons verdraagzaam zullen betonen tegenover degenen, die zich met onthouding kwelt. Hij maakt alzo kennelijk van onthoudingen gewag, als van een zaak door sommigen als willekeurige daad in acht genomen, maar weet daarvan niet als een ingevoerd geregeld stelsel'. Dat ook maakt het volgende twaalfde vers: 'Zo dan een iegelijk van ons zal voor zichzelf Gode rekenschap geven, voor ieder, die opmerken wil, duidelijk. Dit is dus onze slotsom, dat hij der Christelijke gemeente niet aanraadt om zulk een stelsel in te voeren, maar dat hij de zaak veroordeelt, en dus ook hen, die haar als vast gebruik zouden willen invoeren; want de zodanigen zouden als regel vaststellen, wat hij uit verschonende liefde alleen als uitzondering wil geduld hebben.

283. Vs. 17. Want het koninkrijk Gods is niet spijs en drank, maar rechtvaardigheid en vrede en blijdschap door de Heiligen Geest.
Slot en bevestiging van al het voorafgaande. Wie het K o n i n gr ij k Gods, de heiliging van hart en leven, de verlossing van zonde in onthoudingen zoekt, zoekt het, waar het niet kan gevonden worden. Wij mogen voor de goede bedoeling derzulken eerbied hebben, maar tevens moeten wij alles doen, wat in onze macht is, om hen van hun dwaling te overtuigen. Henzelf mogen wij niet verachten, maar de middelen, waarvan zij zich bedienen, moeten wij zonder waarde verklaren en er openlijk en vrijmoedig voor uitkomen, dat een kerk, die die middelen aanprijst en beveelt, daarmede goedkeurt en eist, wat Paulus als een grote verachtering in de geestelijke vrijheid des Christendons beschouwde.

284. Voorts zij door ons opgemerkt, dat hij meer doet dan herinneren, waarin het koninkrijk Gods niet b e staat. Hij voegt bij deze herinnering dit opmerkelijk woord: Maar het koninkrijk God is rechtvaardigheid en vrede en blijdschap door. de He i l i ge n Geest. Wanneer hij hen dus veroordeelt, die meen en te moeten leren, dat men zijn zaligheid in het volbrengen van kerkelijke oefeningen moet zoeken, veroordeelt hij niet minder hen, die meen genoeg gedaan te hebben, wanneer zij die middelen voor zichzelf afwijzen en op die grond reeds zich Christenen wanen, of die, wat nog erger is, alleen maar bedenken, hoe zij tot een vrijer leven van alle kerkelijk juk zullen ontslagen worden. Verzet tegen de Roomse kerk moet, zal het iets prijselijks zijn,

tevens een terugkeer tot de gehoorzaamheid des evangelies wezen. Wie er van begint af te zien, om het koninkrijk Gods te zoeken, waar het niet te vinden is, moet op hetzelfde ogenblik de toeleg tonen, om het te willen zoeken, waar het wel aanwezig is. Als men het bijgelovig plichtwerk van de zwakken in het geloof laat varen, moet men er zich terstond op toeleggen, om met Gods hulp in de rijen der sterken over te gaan.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

285. Vs. 1. Maar wij, diensterk zijn, zijn schuldig de zwakheden der onsterken te dragen.

Wie noemt hij sterk? -- Naar alles wat voorafgaat, u, dit woord onwederspreekbaar van toepassing op hen, die in het gebruik van spijzen geen onderscheid maakten. Merkt voorts op, dat de apostel zegt: Wij, diensterk r ij n, waaruit blijkt, dat hij onder degenen, die zulk een onderscheid niet maakten èn zichzelf èn het betere gedeelte van de gemeente te Rome rangschikt.

Vs. 3 verv. - Aanhaling van een Psalmvers en lofspraak op de Heilige Schrift naar aanleiding van dat woord.

286. Vs. 4. Want al wat te voren geschreven is, dat is tot onze lering te voren geschreven; opdat wij door de lijdzaamheid en de vertroosting der Schriften hope zouden hebben,

Wat betekenis kunnen deze woorden hebben, indien de apostel niet goedgekeurd had, dat de Schriften, waarvan hij gewag maakt, in aller handen geweest waren? Welke betekenis, bij voorbeeld, zouden zij in een brief aan de Christenen van Rome in deze tegenwoordige tijd hebben? Zij zouden zich in de stad van hun woning niet een enkelen Bijbel in hun eigene taal kunnen aanschaffen, of indien hun door een belangstellend vriend zulk een Bijbel gegeven werd, zouden zij hem alleen in het geheim en niet gevangenisstraf in het vooruitzicht kunnen lezen.

Het enige middel om van de duidelijken maar lastige zin van dit vers ontslagen te worden, bestaat in de veronderstelling, dat Paulus niet van de schriften des Nieuwen Testaments zou zeggen, wat hij hier van die des Ouden Verbonds verklaard heeft. Maar dan zou hij ten aanzien der evangeliën hebben uitgesproken, dat zij niet tot onze lering en vertroosting geschreven zijn! dan zou hij datzelfde van de brieven, ook van zijn eigene brieven gezegd hebben.... Tot zulk een uiterste moet men komen, om het Roomse leerstelsel vast te houden.

Vs. 5 verv. - Weder prijst hij eenheid van zin, eendragtigheid in Christus aan. (279) Zegenspraken van God over de bekeerde Heidenen. Bijzondere lofspraak voor de Christenen te Rome. De apostel heeft hen alleen willen indachtig maken, hetgeen zij reeds wisten.

287. Vs. 15, 16, 29.... Om de genade, die mij van God gegeven is; opdat ik een die aar van Jezus Christus zij onder de Heidenen, (de offerdienst van) het evangelie van God bedienende, opdat de offerande der Heidenen, aangenaam worde, geheiligd door de Heiligen Geest en ik weet, dat ik, tot u komende, met volle zegen des evangelies van Christus komen zal.

Wederom bewoordingen geheel onbestaanbaar met de veronderstelling, dat Petrus toen te Rome was, of dat hij er reeds vroeger gepredikt had. Immers uit het hier geschrevene blijkt, dat Paulus van oordeel was, dat hij zijn komst te Rome mocht aankondigen als een zegen tot hiertoe groter dan nog de gemeente daar ter plaatse genoten had.

288. Paulus zegt hier, dat hij de offerdienst van het evangelie van God bedient, -- en nooit, dus merkte ik vroeger op (noot 236 en 256), wordt in de Schriften van het nieuwe verbond die naam aan de evangeliebediening gegeven. Is dan nu dit vers niet in tegenspraak met mijn vorig beweren? Geenszins, want de apostel spreekt hier alleen in overdragtelijke zin en maakt, gelijk hij meer doet, van een beeldspraak gebruik. De heidenen zelf worden door hem voorgesteld onder het beeld van een offer a n d e, die op het altaar van God moet neder- gelegd worden en Paulus noemt zich de daartoe uitverkoren offerpriester. Zo blijft dan, wat wij vroeger zeiden, van kracht: de die aar van het nieuwe verbond wordt in (le Schrift nooit priester en zijn bediening nooit een offerdienst genoemd.
Deze opmerking is van hoog aanbelang bij de beschouwing van het leerstuk der mis, van hoog gewicht ook tegenover de Roomse leringen over het offer in het algemeen en de kerkelijke priesterdienst in het bijzonder. De evangeliedienaar is een dienstknecht Gods, die zijn broederen leren moet om zelf tot God te gaan en de off e r p r i ester is een onontbeerlijk middelaar tussen God en de mens. Van daar het belang, dat de priesters er bij hadden, om als offerpriesters te gelden en om te willen, dat het woord priester, dat naar de letter en ook naar de oudste kerkelijke opvatting ouderling betekent, in de zin van offerpriester zou genomen worden.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.
289. Vs. 3 - 15. Groet Priscilla en Aquila, mijn medearbeiders in Christus Jezus; .... Groet Epénetus, mijn beminden .... groet. enz. enz.
Zeven en twintig personen worden genoemd en gegroet, - maar met niet één woord wordt van Petrus gerept, dus wel een bewijs te meer, dat deze niet te Rome was.
Maar ook een bewijs te meer, dat hij daar ter plaatse nog niet geweest was. Die het tegendeel beweren, laten Paulus van het werk van zijn ambtgenoot van zijn meerdere, van het hoofd der kerk geheel zwijgen; Paulus, die hier met zoveel belangstelling spreekt van de diensten door Aquila en Priscilla der gemeente bewezen; Paulus, die aan zovelen der zeven en twintig namen enige bijzonderheid toevoegt met zinspeling op het door hen in het belang der gemeente verrichte. Groet Maria, zegt hij, die veel voor ons gearbeid heeft. Groet Andronicus en Junias, die onder de apostelen vermaard zijn. Groet Urbanus, onze medearbeider in Christus. Groet Tryphena en Tryphosa, vrouwen, die in de Heere arbeiden. Groet Persis, de beminde zuster, die veel gearbeid heeft in de Heer. - Maar met geen woord wordt gewag gemaakt van hem, dienaar de bewering der Roomse kerk aan het hoofd van al die arbeiders zou werkzaam geweest zijn!

290. Na al het gezegde is het mij, als hoorde ik de vraag opwerpen, maar hoe verklaart u u dan het aanwezen van een gemeente te Rome? Reeds vroeger is door ons opgemerkt, dat er niet weinige anderen zijn op te noemen, wier stichters ons eveneens geheel onbekend gebleven zijn.
Zouden wij evenwel, met dit hoofdstuk voor ons, niet Benen stap verder mogen doen tot oplossing van het gestelde vraagstuk? Hoevelen horen wij er te Rome door Paulus prijzen, als hem bekend door hun arbeiden in het belang des evangelies, terwijl twee van hen apostelen en wel vermaard onder de apostelen door hem genoemd worden, - zodat een genoegzame verklaring voor het ontstaan der gemeente juist zo verre niet te zoeken is. Velen der genoemden worden door Paulus vermeld, als persoonlijk bij hem bekenden. Hij heeft hen ontmoet, en wel als Christenen, deels in Azië, deels in Griekenland. Nu zijn zij te Rome. Zij kunnen dus daarheen het evangelie hebben overgebracht, en dat zij het werkelijk gedaan hebben, mag wel enigszins uit de naam

apostelen of uit de vermelding van hun ijver afgeleid worden. Zo wordt ons op redelijke wijs niet alleen het bestaan van een gemeente te Rome duidelijk, maar ook de aanleiding, die de apostel had om haar een brief te schrijven en het verlangen door hem betuigd, om haar te bezoeken en haar zo nader te leren kennen. Maar naarmate een en ander ons duidelijker wordt, des te minder plaats rest ons voor Petrus, des te minder moet ons, het stelsel waarschijnlijk voorkomen, dat, om geldig te zijn, het verblijf van dezen apostel en zijn opzienerschap te Rome niet kan ontberen.

291. Vs. 17. En ik bid u, broeders I neemt acht op degenen, die tweedracht en ergernis aanrichten tegen de leer, die u van ons geleerd hebt; en wijkt af van hen.
De Roomse kerk heeft van deze woorden meer dan eens gebruik gemaakt, om in de naam van Paulus allen te veroordelen, die aan haar eenheid de hand durfden slaan.
De apostel gispt verdeeldheden, dat is waarheid, maar welke? De verdeeldheden veroorzaakt door hen, die ergernis aanrichten tegen de leer, die u van ons geleerd hebt, tegen de gezonde leer, tegen het zuiver evangelie.
De grote vraag geldt dus altijd het bezitten of niet bezitten der waarheid. Men zegge nooit; „die of die is een afgescheidene, derhalve heeft hij ongelijk."
Men vrage liever: "heeft hij genoegzame reden gehad, om zijn afscheiding te billijken? Heeft hij zich van de waarheid of van de dwaling losgemaakt?" Men onderzoeke, alvorens men oordele. Te willen beweren, dat men zich nooit van zijn kerkgemeenschap zou mogen afscheiden, zou gelijk staan met het ijveren voor de mening, dat men er zich niet over moet bekommeren, of men met de waarheid of met de leugen gemeenschap heeft en dat, als men bemerkt in dwaling te leven, men zich evenwel in geveinsdheid daarbij houden moet. Naar dat beginsel zouden de Joden, Jood, en de Heidenen, Heiden gebleven, en het Christendom in zijn geboorte gedood zijn.
Maar, zo voert men tegen ons aan, moet niet het beginsel, dat u voorstaat, tot scheuring op scheuring leiden? De vraag komt hierop neder, of niet deze en die van het recht tot afscheiding misbruik zal kunnen maken? Maar wat bewijst dit tegen het recht op zich zelf? Bestaat er op de wereld enig recht, dat men niet zou kunnen aanranden en vernietigen onder het voorwendsel, dat er personen zijn, die er misbruik van zullen of kunnen maken? Men late zulke tegenwerpingen varen, die tot de geheel nietige uitvluchten behoren. Beschouwt de zaak zoals zij is, en u zult haar op redelijke wijs niet anders dan in het belang der vrijheid kunnen beslissen.
Zo hebben wij de brief aan de Romeinen ten einde gebracht. Ieder, vooral de Rooms-katholiek, die deze bladen leest, vrage nog eens voor God ernstig zichzelf af, of hij er iets van de Roomse kerk of haar stelsel in gezien heeft? Waar is hier de paus? Waar de onfeilbaarheid, hetzij van de paus, hetzij van de kerk? Waar de uitwendige eenheid, de priesterregering, Petrus als opperbisschop? Waar, in één woord, is iets van al de dingen, waarvan Rome het middelpunt geworden is?

DE EERSTE BRIEF VAN DE APOSTEL PAULUS AAN DIE VAN CORINTHE.

EERSTE HOOFDSTUK.

292. Vs. 1 en 2. Paulus, een geroepen apostel van Jezus Christus, door de wille Gods en Sosthenes, de broeder, aan de gemeente Gods, die te Corinthe is, de geheiligden in Christus Jezus

De gemeente Gods, die te...,

Uitdrukking menigmaal gebezigd in de eerste eeuwen der kerk, ter aanduiding van de gelovigen, van. de gemeente of kerk dier stad.

Deze uitdrukking is hoogst opmerkelijk, daar zij Zo- wel de onafhankelijkheid der gemeenten als de aard van haar onderlinge vereniging tot één lichaam kenbaar maakt. Iedere gemeente wordt de gemeente Gods genoemd, alsof zij alleen op aarde was en ook allen samengenomen dragen zij dezelfde naam. In God is haar onderling verenigingspunt, haar middelpunt, haar eenheid. Er bestaat niet maar één kerk, doch gemeenten, die een zijn, een in God, een bijgevolg in geestelijken zin en op geestelijke wijze, zonder dat enige zichtbare band die eenheid openbaart. Deze waarheid komt in deze gehelen brief sprekend aan het licht. Paulus zei tot die van Rome niet, dat zij het middelpunt der kerk waren, en evenmin rept hij er tot de Corinthiers van, dat zij in de gemeente van Rome een algemeen verenigingspunt en in de opziener dier gemeente het hoofd der kerk moeten eerbiedigen. Veertig jaren, nadat deze brief door Paulus geschreven werd, schreef ook Clemens, de opziener der gemeente te Rome aan de Corinthiers, en gelijk wij vroeger reeds deden opmerken, ook hij verlangde niets van die aard.

293. Vs. 10. Maar ik bid u, broeders, door de naam onzes Heeren Jezus Christus, dat u allen hetzelfde spreekt, en dat onder u geen scheuringen zijn, maar dat u samen-gevoegd zijt in dezelfde zin en in hetzelfde gevoelen.

In dezelfde zin, in hetzelfde gevoelen, zegt de apostel, maar altijd in de zin van vrije, broederlijke eenheid. (noot 279) Sacy vertaalt?, "ik bid u... om onder u geen verdeeldheden te dulden," en heeft op die wijze een vals en op pauselijke heerschappij wijzend denkbeeld in een plaats ingebracht, waar Paulus, gelijk het vervolg duidelijk doet zien, alleen van wederzijdse verdraagzaamheid en broederzin spreekt. Die raadgevingen worden door de apostel in vier achtereenvolgende hoofdstukken ontwikkeld, maar nergens zullen wij ook maar enige aanduiding vinden, dat oppermachtige bepalingen en besluiten tot grondslag der eenheid moeten zijn.

294. Vs. 12, 13. En dit zeg ik, dat een iegelijk van u zegt: ik ben van Paulus, en ik van pollos; en ik van Cephas; en ik van Christus. Is Christus gedeeld? Is Paulus voor u gekruist? Of zijt u in Paulus naam gedoopt?

Zo dan berispte Paulus evenzeer die daar zeiden ik ben van Cephas, van Petrus, als die zeiden: ik ben van Paulus of van Apollos. Ook deze bijzonderheid laat in geen dele met de veronderstelling rijmen, dat Petrus de stedehouder des Heeren zou geweest zijn, want in dat geval zou van Cephas te zijn, hetzelfde betekenen als de Here Christus toe te behoren. Zij, die toch zo spraken, zouden niets meer gezegd hebben dan nu Rome's godgeleerden doen, als zij beweren, dat het de eenheid met de paus is, die de eenheid uitmaakt met hem, van wie de paus zich vertegenwoordiger noemt.

295. Men lette er op, dat Paulus ook hen bestraft, die daar zeiden.: „ en ik ben van Christus." Waarom treft ook hen zijn berisping? Het kan wel om geen andere reden geweest zijn, dan omdat zij het met trotse sectegeest deden; uit een geest, die hen de apostelen deed gering achten en die hen dreef, om onder voorwendsel, dat zij de Heere Jezus alleen wilden volgen, zich van allen eerbied voor zijn waardige die aren en gezanten te ontslaan. Wanneer wij u dus zeggen, dat u de Heere Jezus alleen moet toebehoren, is dat geenszins zo gemeend, dat wij u die geest van aanmatiging zouden willen inboezemen. De ware Christen is als zijn Heer zachtmoedig en nederig van hart. Hij plaatst zich niet hovaardig boven hen, wier roeping het is, hem te onderwijzen; hij wenst van harte, dat hij zich nooit van hen zal moeten scheiden, dat hij nooit tussen hen en Jezus Christus zal te kiezen hebben. Maar wordt het hem ontwijfelbaar zeker, dat hij die smartelijke keuze moet doen, dan, wat offer het ook eise, zal hij niet aarzelen, maar Jezus Christus willen toebehoren, en het woord van Paulus zelf te dezer plaatse zal daarbij hem tot steun en aanmoediging zijn. Geen mijner medemensen, zo zal hij tot zichzelf zeggen, maar Jezus Christus is voor mij gestorven. Niet in de naam van een' mijner medemensen, maar in de naam van mijn Heere Jezus Christus ben ik gedoopt. Wanneer ik mij van een kerkgemeenschap afscheid, waarin ik hem niet meer vind, dan maak ik mijn verbintenis aan hem slechts te hechter.
Vs. 18 verv. de dwaasheid des kruises. Paulus draagt er roem op, dat hij nooit iets anders gepredikt heeft, want geheel de raad van God ligt in dat kruis.

296. Vs. 30. Maar uit hem zijt u in Christus Jezus, die ons geworden is, wijsheid van God en rechtvaardigheid en heiligmaking en verlossing.
Wijsheid en rechtvaardigheid en heiligmaking en ver l os s i n g, ziedaar de schatten van God in Christus ons gegeven. Wat zouden wij daarenboven nog tot eeuwig leven kunnen nodig hebben en wie buiten hem zal zoveel heil ons deelachtig maken?
Hoe schoon en treffend stemt het getuigenis der ervaring met deze woorden van Paulus overeen. Ondervraagt hen, die zich gewend hebben om het ganse Christendom in Jezus Christus te zien en die daarom de heiligen, de moedermaagd en al de heilmiddelen, waaronder het katholicisme het grote middel begraven heeft, hebben laten varen, en merkt op, of zij zich niet bezitters kennen van alles, wat de mens tot vrede en zaligheid nodig is.

297. Vs. 13. Welke (dingen) wij ook spreken, niet met woorden, die de menselijke wijsheid leert, maar met woorden, die de Heilige Geest leert, met geestelijke dingen geestelijke woorden samenvoegende.
Men kan het slot ook vertalen: geestelijke dingen lerende, zoals het betaamt, die aan geestelijke mensen te onderwijzen.
Veroordeelt Paulus een prediking des evangelies, die in wereldse zin welsprekend te noemen is, het is geheel in zijn geest gehandeld, om de nog meer wereldse, de nog minder geestelijke prediking door uitwendige vormen, door kerkplechtigheden, door machtsoefening op de zinnen te veroordelen. Wel kan de openbare eredienst niet alle vormen ontberen, en laat het zich niet naar eerst en altijd en overal geldigere regel bepalen, wanneer het te veel begint; maar de Roomse kerk ontslaat ons van de moeite om angstig naar dat aanvangspunt te zoeken, daar zij het zeer verre overschreden heeft. haar grote tempels zijn schouwtonelen, waar men bewogen kan worden, zonder dat de godsvrucht er enig deel aan heeft, en nog kan zulk een aandoening alleen maar plaats grijpen bij hen, die aan zoveel prachtbetoon niet gewend zijn; gelijk dit vooral

te Rome blijkt, waar de inwoners verbaasd staan over de verbazing in vreemdelingen verwekt. Is eenmaal de geestelijke weg verlaten, dan eist een ijzeren nooddwang, een steeds verder voortgaan op het verkeerde pad. Voortdurend moeten er dan nieuwe prachtvertoningen uitgedacht worden, om de afgematte aanschouwers te prikkelen en de heerschappij der stof maakt nooit rustende vorderingen. Wijs is het daarom, om zich met nauwgezetheid aan Paulus woord te houden en de geestelijke dingen op geestelijke wijze te behandelen, en om er met ernst op toe te zien, dat zij in de openbare eredienst en in de prediking nooit op een andere wijze behandeld worden.
Vs. 14, verv. de natuurlijke mens begrijpt niet de dingen, die des Geestes Gods zijn.

298. Vs. 15. Doch de geestelijke mens onderscheidt wel alle dingen, maar hij zelf wordt van niemand onderscheiden.
Zo heeft dan de Christen, de geestelijke mens, recht om zelf rechtstreeks met het evangelie te rade te gaan, en om met de hulp van God en zijn. Woord de verantwoordelijkheid van al zijn geloofsbegrippen op zich te nemen. De natuurlijke mens heeft daartoe ook wel het recht in die zin, waarin het hem niemand kan ontnemen, maar Paulus spreekt hier van een meer wezenlijk recht, van het zedelijk recht, dat uit het geestelijk zijn, geboren wordt. Uit deze waarheid vloeit een ernstige plicht voort, om, namelijk, als men zich op godsdienstige kennis wil toeleggen, zich daartoe het recht te verwerven door een g e e st e lij k mens te worden, door al wat vleselijk is, hoogmoed en hartstocht tegen te staan en steeds de bijstand van Gods Geest te vragen. Wie dit doet, heeft het recht, om over alle dingen te oordelen en zal daarvan ook voor zichzelf zeker zijn. De geestelijke mens, zegt Paulus, onderscheidt alle dingen, dat is, hij is in staat, om alles te begrijpen, wat tot vrede en zaligheid hem nodig is en hij zelf wordt van niemand onderscheiden. Wil dat zeggen, dat niemand over hem oordeel velt? Geenszins. Zo u geestelijk zijt, zult u steeds geoordeeld worden, èn door ieder, die het dwaas vindt, dat een redelijk mens zich om godsdienstige zaken bekommert èn door de kerk, welke wil, dat men zich niet verder met godsdienstige zaken inlaat, dan zij goedvindt te bepalen. Maar ook ten dezen spreekt Paulus van een recht. De geestelijke mens, wil hij zeggen, heeft er recht op, dat niemand hem oordele, hij heeft het recht, om alle menselijk oordeel als onbevoegd van de hand te wijzen. Zijn godsdienst is een zaak tussen God en hem zelf.
Maar als het voor elke Christen plicht is, om met Gods hulp het zover te brengen, dat die geestelijke mens in hem geboren wordt, dan behoorde ook iedere christelijke kerkgemeenschap zich geroepen en verplicht te achten, om haar leden bij dit heilig werk behulpzaam te zijn. En is dat nu werkelijk het streven der Roomse kerk? Wanneer zij zulk een grote plaats inruimt aan uitwendige vormen, kerkelijke handelingen en oefeningen, ontwikkelt zij dan niet veel meer de vleselijken mens, die de dingen niet begrijpt, die des Geestes Gods zijn? Heeft zij niet, door het persoonlijk en vrij onderzoek der christelijke openbaring te verbieden, het haren leden onmogelijk gemaakt om het door Paulus getekende ideaal te bereiken, dat van de geestelijken mens namelijk, die alle dingen onderscheidt en zelf door niemand onderscheiden wordt .?

DERDE HOOFDSTUK.
De Corinthiers zijn nog niet geestelijk.
299. Vs. 4. Want als de een zegt: ik ben van Paulus; en een ander: ik ben van Apollos; zijt u niet vleselijk?

Hij dus is vleselijk, die de kerk vereenzelvigt met een mens, al ware die mens dan ook Paulus of Petrus, want al wordt die laatste naam te dezer plaats niet herhaald, toch wijst de schrijver hier kennelijk terug op het vroeger (zie noot 294) geschrevene. De geestelijke mens ziet de kerk in de persoon van Christus en deze ook is hem de band der eenheid. Hij maakt zich aan niemand onderdanig, maar hecht zich meest aan degenen, die op de overtuigendste wijze van Christus en die s liefde tot hem spreekt.
De geschiedenis stemt geheel met het door Paulus gesprokene overeen. Is het onloochenbaar, dat de Roomse kerk zich door het vlees heeft laten beheersen, dat de aangelegenheden en hartstochten dezer aarde bij haar een grote rol gespeeld hebben, dan is dit voorzeker meest door de bij haar tot stand gekomene alleenheerschappij te weeg gebracht. Ook heeft die regeringsvorm het vleselijke in haren vorm van eredienst zeer bevorderd. Een hogepriester-koning kon er wel niet buiten van zich met vorstelijke heerlijkheid te omgeven, en de bisschoppen zijn hem als zijn vertegenwoordigers daarin maar al te zeer nagevolgd. Zo doende is alles tot plechtigheden vervormd en Rome's vormendienst tot de kleinste dorpen afgedaald. Het eenhoofdig bestuur heeft echter niet alleen de vereenzelving van het Christendom met één mens ten gevolge gehad, maar is ook oorzaak geworden, dat ieder denkbeeld en leerbegrip verzinnelijkt geworden is. De transsubstantiatie en het pausdom zijn alzo twee dwalingen, die dezelfde oorzaak en hetzelfde karakter hebben, zij zijn beiden een uitvloeisel van het bedenken van de vleselijken mens.
Vs. 5. verv. De Apostelen zijn niets meer dan dienaars, dan arbeiders. IIet is God, die door hen aan zijn bouwwerk arbeidt. Paulus heeft te Corinthe het fundament gelegd; anderen bouwen daarop en zullen voortgaan met daarop te bouwen, maar het fundament is onbeweeglijk en onveranderlijk.

300. Vs. 11. Want niemand kan een ander fundament leggen dan het geen gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.
Toen Paulus dit schreef, waren er sinds de omwandeling van Jezus op aarde reeds vele jaren voorbijgegaan. Indien nu Paulus met een opvolger en stedehouder van de Heere ware bekend geweest, had hij dan daarvan hier ter plaatse wel kunnen zwijgen? Kunt u aannemen, dat hij zo breed in de beeldspraak van een te bouwen huis (vs. 9-17) had kunnen uitweiden om dan met geen woord gewag te maken van de man door Jezus bestemd, om na hem het fundament der gemeente te zijn? Maar in plaats van die bijzonderheid te vermelden, welke toch ieder volgend vers hem in de pen had kunnen geven, neemt zijn denkbeeld, al gaande weg ontwikkelende, een steeds meer geestelijk karakter aan, en besluit hij (vs. 16) met een geheel tegenovergesteld onderwijs, lerende, dat de Christen zelf dat godsgebouw, die tempel des Heiligen Geestes is. Hier is dus meer dan het enkel weglaten van de naam van Petrus, dat opmerking verdient. Deze gehele plaats, de geheel geestelijke luister, waarmede hij, het begrip kerk, omgeeft, is met het Roomse begrip en met de Roomsen vorm in lijnrechte strijd.
Men merke voorts op, hoe weinig de woorden van' Paulus geschikt zijn, om bij ons de gedachte aan het bestaan van een zichtbaar gezag op te wekken, reeds hier met onfeilbaarheid beslissende over de leerbegrippen die in Jezus Christus naam zouden gepredikt worden. Jezus Christus, dus sprak hij, is het enig, onbewegelijk fundament, waarop dezen goud, zilver en kostelijke steen en genen hout, stro en stoppelen zouden bouwen. En wie nu zal over de waarde van zo onderscheiden bouwwerk oordeel spreken? De tijd, zegt de apostel, en deze zijn gedachte drukt hij geheel verstaanbaar onder het beeld van een vuur uit, dat het gebouwde óf vernielen óf sparen zal, al naar dat de gebruikte bouwstoffen deugdelijk of slecht waren. Maar, voegt hij er bij, zo er maar op het fondament gebouwd is, zal de vernieling der bouwstoffen nog geen

oorzaak zijn van het verderf van hem, die ze ter goeder trouw meende te kunnen gebruiken. Hij zal behouden worden, maar de vrucht van zijn arbeid zal voor hem verloren gaan en hij slechts als door het vuur heen 1) ontkomen, gelijk een man wie het mag gebeuren als door een brandend huis heen aan de vlammen te ontsnappen.

1) De Roomse godgeleerden hebben menigmaal een zeer vreemd gebruik van de Schrift gemaakt, maar nergens misschien zo ongerijmd, als toen zij deze woorden als bewijs voor het bestaan van het vagevuur aanhaalden. Immers wij zagen hei, het vuur, waarvan Paulus spreekt, heeft niets gemeens niet het vuur, dat verondersteld wordt in het vagevuur aanwezig te zijn. Wat toch is de bestemming van dit laatste naar de leer der Roomse kerk? Na het oordeel reinigt dat vuur degene, die niet terstond de hemel mocht binnengaan. Maar wat doet het vuur, waarvan Paulus spreekt, of liever, wat beeldt dat vuur af, want des apostels woord is een beeldspraak. Het is een beeld van het oordeel zelf, de proef, die de waarde van ieders werk aan het licht zal brengen. In één woord, heeft Paulus hier van het vagevuur gesproken, dan is het vagevuur iets geheel anders dan men doorgaans ouder dat woord verstaat.

Alzo verwijst ons de apostel naar het jongst gericht, naar het oordeel des Heeren; op deze aarde bestaat geen gezag, dat de roeping ontvangen heeft, om met beslissende stem over de waarde der gebezigde bouwstoffer) te oordelen. Bouwt op het ware en enige fundament, op Jezus Christus, en u zult, wat ook het lot van uw arbeid zij, zelf zalig worden.
Ziedaar nu ook de reden, waarom wij bij het veroordelen van de leerbegrippen der Roomse kerk nooit zulke doemvonnissen en vervloekingen uitspreken, als waarmede zij zo kwistig geweest is ten aanzien van allen, die zij van dwaling beschuldigd heeft. Wij zien in haar leden slechts personen, die het ongeluk hebben, om hout, stro en stoppelen te bouwen, en wij geloven vastelijk, dat zij desniettegenstaande, als zij maar op het enig fondament, Jezus Christus gebouwd hebben, zeker eenmaal zullen behouden worden. Dit hout, stro en stoppelen zijn al de kerkplichten, waarvan zij zaligheid wachten en die hun eens zullen blijken tot niets nut te zijn. Zij kunnen behouden worden, maar als dit geschiedt, zal het niet zijn ter oorzaak van die onvruchtbare werken, maar omdat hun hart door oefening van vertrouwen en liefde met Jezus Christus is verenigd gebleven. Het grote gevaar voor hen is hierin gelegen, dat die dingen hun niet maar alleen onnut zijn, maar dat zij, allengs de grondslag van hun vertrouwen geworden, hen met de daad het enige waarachtige fundament doen vergeten. Dat grote gevaar is dan ook de reden, waarom wij die dingen niet voor onverschillige zaken kunnen houden; de reden, waarom ons geweten ons niet toelaat, een daarvan onbestreden te laten.

301. Vs. 21 - 23. Niemand dan roeme op mensen, want alles is het uwe. Het zij Paulus, het zij Apollos, het zij Cephas, ... doch gij zijt van Christus en Christus is van God.
Nieuwe en nog treffender vorm van de reeds aangewezen tegenstelling tussen de leer van Paulus en die der Rooms-katholieke kerk.
De kerk is, naar Rome's voorstelling, aan de paus gegeven. Die leer werd door de generaal der Jezuïeten op het concilie van Trente betoogd en hoewel zij toen nog door vele bisschoppen bestreden werd, is zij nu die van geheel of van bijna geheel de geestelijkheid. De paus is dus de enige bron van alle macht, van alle genadegift; de paus de enige scheidsrechter in zaken van geloof en zedeleer. De kerk heeft tegenover

hem niet een enkel recht, uitgenomen die rechten, die hij zelf haar uit eigene beweging heeft willen vergunnen. Zelfs de bisschop, hoe machtig overigens, is niets dan door hem. Nooit is Enig koning van zijn onderdanen zo zeer eigenaar geweest, als dat naar de ultra-montaanse denkwijze en voorstelling de opvolger van Petrus is.
Maar naar Paulus woord is het tegendeel waar, en 'behoren alle dingen, zelfs Paulus, Apollos en Petrus daaronder begrepen, der gemeente, de gelovigen toe. Wel is de gemeente niet het hoofd van haar voorgangers, want zij heeft met hen geen ander hoofd dan Jezus Christus; maar heeft zij over hen geen heerschappij, zij is nog minder hun slavin of hun eigendom. De kudde behoort de enigen Heer en Meester van alles als eigendom toe. Zelfs het denkbeeld van kudde zou ten enenmale vals zijn, als men het naar de strengste letter wilde nemen, want een herder, hetzij dan eigenaar of huurling, is altijd een onbeperkt heerser over de redeloze dieren, die onder zijn hoede staan; maar Jezus en zijn apostelen hebben steeds alleen op dat gedeelte der vergelijking gedrukt, dat aan de zorgen, aan de liefde en aan de werkzaamheid des herders denken doet. Uit dit oogpunt kan men zeggen, dat de herder aan de kudde behoort, dat hij alleen door en voor de kudde bestaat. Zo ook begreep het Paulus, zo ook begreep het Petrus, (gelijk ons later blijken zal), in wiens naam de Roomse alleenheersching gedreven wordt.

VIERDE HOOFDSTUK.

302. vs. 1. Alzo houde ons een ieder mens als dienaars van Christus en uitdelers van de verborgenheden Gods.
Door deze woorden van het voorafgaande te scheiden, heeft men het mogelijk gemaakt, daarin juist het tegenovergestelde te lezen van hetgeen de apostel er mede wilde uitdrukken. Er waren en er zijn nog mensen, die voor zich als dienaars v an Christus een onbepaalde machtsoefening geëist hebben; die als uitdelers d e r verborgenheden Gods zich het zegt hebben aangematigd, om daarover oppermachtige beschikkers te zijn, die als heerschappijvoerders de genadegaven uitgedeeld en het geloof door hun woord als wet vastgesteld hebben.
Niets van dit alles staat in dit vers te lezen, dat niet anders dan een kort begrip van Paulus voorafgaande redenering is. Hij heeft voorop gezet, dat men zich niet aan het gezag van mensen moet onderwerpen, dat de gemeente noch aan Paulus, noch aan Petrus, maar aan Christus als eigendom toebehoort. Maar hoe moeten dan Petrus en Paulus door de gemeente beschouwd worden? Paulus gaf op die vraag ten antwoord: vals die aren van Christus en als uitdelers der verborgenheden Gods." Wat hem voor de geest is, is een betrekking die niets dan nederigheid ademt. Wat hij zegt, komt hierop neder: wij zijn niets meer dan dienaars, niets meer dan uitdelers." Dit is de kennelijke zin der uitspraak, maar dat zeggen ook reeds de gebezigde woorden. Het woord, in onze vertaling door die aar overgezet, betekent een die aar van de minsten rang, en het woord, door uit d e l e r vertaald, is naar de letter huishouder, huisbeheerder, een betrekking bij de ouden meest door een slaaf vervuld, die slechts een weinig boven de andere die aren van het huis stond.
Zo is het dan met dit woord, gelijk met andere' waarvan de priesterlijke hoogmoed partij getrokken heeft; het is niet vóór maar tegen de gebruikte aanmatiging; het is daarvan niet de wettiging, maar het vonnis.

303. Vs. 2. En voorts wordt in de uitdelers (huisverzorgers) vereist, dat elk getrouw bevonden worde.

De apostel gaat voort met de ontvouwing zijner mening, maar in de door ons aangeduide zin. De gezagsoefening van Jezus die aar is onafscheidelijk aan zijn getrouwheid verbonden. Al wat Paulus in de volgende verzen begeert, is dat men niet te haastig over de getrouwheid der die aren vonnis veile, en dezen of die trotselijk veroordele, om zich daarna voor een' ander' met slaafse onderwerping te buigen. In dit alles is bij gevolg geen enkele trek te vinden van een oppermachtig gezag, dat de die aren van Jezus Christus in de kerk zouden mogen voeren; geen spoor te ontdekken van meerderheid van de een die aar boven de anderen; geen zweem eindelijk van een geestelijke rechtbank, die met onfeilbaar gezag over hun trouw of ontrouw zou hebben te beslissen.
Vs. 9 verv. Paulus ijver en lijden. Zending van Timotheüs tot de Corinthiers. Paulus zal later zelf tot hen komen.

VIJFDE HOOFDSTUK,
Ergerlijke dingen in de gemeente te Corinthe. Paulus heeft reeds, als in de geest in hun midden tegenwoordig, met hen over de schuldige vonnis geveld.

304. Vs. 4, 5. In de naam onzes Heeren Jezus Christus, als gijlieden en mijn geest samen zullen vergaderd zijn, met de kracht onzes Heeren Jezus Christus, dezulken over te geven de satan, tot verderf des vleses, opdat de geest moge behouden worde in de dag van de Heere Jezus .
De Roomse banvloek heeft hier vreselijke wapenen gevonden. Gaan wij na, wat een gezonde opvatting van Paulus woorden ons leert.
Voorop sta de vraag, van welke zaak hier sprake is? Van bloedschande, van zodanige hoererij, die zelfs de heidenen steeds als Benen gruwel hadden beschouwd. Bij zuivere gevolgtrekking is uit het toen te Corinthe gebeurde niets af te leiden tot rechtvaardiging van hetgeen de kerk later verricht heeft tegenover misdrijven van allerlei soort, zelfs tegen lichte overtredingen, tegenover zonden, alleen door haar wetsbepalingen of door haar aanmatigingen met die zwarten naam bestempeld.
Voorts hebben wij op te merken, hoe naar Paulus begeerte de rechtsoefening in de gemeente zal plaats hebben. Zijn rang als apostel en de vreselijke zwaarte der te straffen misdaad gaven hem ongetwijfeld recht om zelf en alleen ten dezen vonnis te vellen. Als stichter der gemeente te Corinthe, kon hij ook een man, die haar zo tot onere was, van haar gemeenschap uitsluiten. En nochtans is het zijn begeerte, dat de gemeente vonnis zal vellen, dat zij de schuldige uit haar midden verdrijven, en in zijn tweeden brief is het (hoofdst. II) wederom aan de gemeente, aan de vergadering der gelovigen, dat zij vergeving voor de schuldige vraagt. Had dus al de Roomse kerk het recht van uitbanning niet verbasterd door het boven alle maat en regel uit te breiden, dan zou zij het toch reeds daardoor verbasterd hebben, dat zij het uitsluitend der geestelijkheid in handen gaf en deze daardoor met een aller-gevaarlijkste almacht bekleedde.
Wat eindelijk was de straf van de misdadige? Uitsluiting uit de gemeenschap der gelovigen, maar ook niets meer. Daar de gemeente toen ter tijd geen ander bestraffingsmiddel had, konden de door Paulus gebezigde uitdrukkingen ook niet anders dan figuurlijk, dan in een geestelijken zin opgevat worden. De gemeente werd als gemeenschap der heiligen beschouwd, daarom mocht het uitbannen uit de gemeente een overgeven aan de satan, een terugstoten in het rijk des satans genoemd worden. Letterlijk gesproken, men wilde door de uitsluiting de strafschuldige doen gevoelen, dat hij, misdadig geworden, zelf onder de heerschappij des bozen wedergekeerd was.

Zo ontvangen de woorden, die volgen, een gezonden zin. Wat toch wil het zeggen: iemand de satan overgeven, opdat de geest b e h o ad en moge worden? De betekenis dezer woorden is ongetwijfeld deze: die mens zal, door zijn uitsluiting uit de gemeente, gedwongen worden, om in te zien, dat hij nog onder het juk des satans leeft. Zo doende zal een heilige vrees in hem de macht des vleses overwinnen en daardoor zijn geest tot de weg des behouds terugkeren.
Ziedaar ons de apostolischen, de christelijken ban voorgesteld. Geen tijdelijke straf, geen vervloeking is daaraan verbonden. De schuldige wordt van de gemeente afgescheiden verklaard, totdat hij met berouw tot bekering zal gekomen zijn, verder reikt het vonnis niet. De gemeente bepaalt zich tot het openbaar maken van de staat van verderf, waarin de schuldige zichzelf geplaatst heeft; zij beschouwt hem als in de hemel veroordeeld, maar geenszins ter wille van een vonnis op aarde over hem uitgesproken. En welke middelen nu ook voorts de Roomse kerk aangewend heeft om voor haar vonnissen schrik in te boezemen, het gezond verstand heeft immer macht genoeg gehad, om tegenover al haar dreigen het innerlijk te doen beseffen, dat een banvloek niets is, tenzij hij door wezenlijke schuld verdiend zij. Maar terwijl zulk een banvloek in de hemel niet de minste waarde kan hebben, kan hij ongelukkiglijk op aarde zelfs op de onschuldigste zwaar wegen, in zoverre de Roomse kerk bij haar onmeedogendheid altijd gereed was, om haar slachtoffers met de grootste wreedheden te vervolgen.

Vs. 10 verv. De Corinthiörs behoorden nauwer op elkander dan op de heidenen toetozien, want het is in deze wereld niet mogelijk alleen maar met rechtvaardigen in aanraking te komen.

305. Vs. 10. -- Want anders zoudt gij uit de wereld moeten gaan.
Paulus beveelt het alzo in geen dele aan, om uit de wereld te gaan, ten einde de voorbeelden der slechten te ontwijken. Iedere raadgeving, die wij uit zijn mond vernemen, om der wereld gekruisigd te zijn, om de wereld te verloochenen, veronderstelt een zijn en blijven in de wereld, een worstelstrijd tegen het kwaad en een leiden, aanmoedigen en helpen van de broederen in dezen voortdurende strijd. Een vluchten van de wereld door een bepaalden staat van afzondering, een afzondering van de wereld door daartoe openlijk afgelegde gelofte, in één 331
woord, het kloosterleven met al wat daaraan vast is, zijn zaken, die in de schriften des nieuwen Testaments geheel onbekend zijn.

ZESDE HOOFDSTUK.
Rechtsgedingen voor heidense rechtbanken gebracht.
306. Vs. 4. Zo u dan gerechtzaken hebt, die dit leven aangaan, zet u die daarover, die in de gemeente minst geacht zijn.
Wij hebben (in noot 130) gezien, welke misbruiken en treurige gevolgen er uit voortgevloeid zijn, dat de Roomse kerk zich het recht aangematigd heeft, om over tijdelijke zaken recht te spreken en vonnis te vellen.
In plaats van het recht daartoe uit dit gezegde af te leiden, had het veeleer in verband moeten gebracht worden met Jezus woord, (Luk. XII: 14) waarmede hij weigerde, om als scheidsrechter tussen twee broeders op te treden. De schikking door Paulus aangeraden was een zaak van voorbijgaande aard, want zijn raad is gegrond op de bijzonderheid, dat in de toenmalige rechtbanken alleen heidenen zitting hadden. Toen daarna de christelijke godsdienst staatsgodsdienst werd, was het tijdelijk aanbevolene

gewoonte geworden, en zagen zich de Christenkeizers gedwongen om het bisschoppelijk rechtsgebied te bevestigen en zelfs het uit te breiden. Uit die stand van zaken is later allerlei twist en strijd tussen de kerk en de staat geboren geworden.
Wanneer wij alzo erkennen moeten, dat de omstandigheden en een raad van Paulus een weg tot misbruik gebaand hebben, dan leert ons toch tevens de geschiedenis, met hoe groter ijver de Roomse geestelijkheid dit voorschrift in haar belang vruchtbaar gemaakt heeft.
Voorgevende zich alleen met godsdienstige zaken te willen bemoeien, heeft zij gaandeweg alle mogelijke zaken in dit gebied betrokken, om zo over allen en over alles rechter te zijn.
Vergeten wij niet aan welke aanmatiging ook ten dezen de Roomse geestelijkheid zich schuldig gemaakt heeft. Toen Paulus de raad gaf, om Christenen tot scheidsrechters te nemen, beval hij geenszins, dat men daartoe alleen of zelfs bij voorkeur de ouderlingen en opzieners der gemeente zou nemen, veeleer zegt hij, dat men aan de minst geachte leden dat werk betrouwen moet. Ook op dit punt heeft alzo weder de geestelijkheid eigenmachtig de plaats ingenomen, die aan de gemeente of aan ieder van haar leden toekwam.
Vs. 7. verv. De ondeugden der heidenen moesten onder Christenen niet gekend worden en hun leven in volle overeenstemming zijn met de onuitsprekelijke genade, waarmede zij bevoorrecht waren.

307. Vs. 11.... Maar u zijt afgewassen, maar u zijt geheiligd, maar u zijt gerechtvaardigd in de naam des Heeren Jezus en door de Geest onzes Gods.
Steeds is Paulus er op uit, om in zijn redenen, waar het geschieden kan, een korte aanschouwelijke voorstelling van het grote werk des Heeren ter herinnering in te vlechten; maar in hoe verschillenden vorm hij dat ook doe, altijd toch wordt dat werk voorgesteld als een werk van Jezus alleen en wel als geheel en volkomen door hem alleen tot stand gebracht. De apostel geeft bij zodanige gelegenheden een opeenstapeling van denkbeelden en woorden, maar die opeenhoping, (zie noot 296) laat geen plaats of voorwendsel over voor de middelen, waarmede men het grote middel zou kunnen willen omringen, noch voor de werkers van zaligheid, die men aan haren enigen bewerker zou willen toevoegen. Zoveel voorzorg is nochtans nutteloos gebleken. Rome heeft voor de mensen honderden middelen weten uit te vinden, om gewassen, geheiligd en gerechtvaardigd te worden; zij heeft in haar heiligen honderd duizend bewerkers van zaligheid tot hulp van de Heere weten aan te stellen. En nu, waar Rome de vrije hand heeft, wat rest u daar van het grote middel des heils, welke plaats is daar voor de groten bewerker van des zondaars zaligheid over?
Vs. 12 verv. De reinheid. De Christen moet steeds indachtig zijn, dat zijn lichaam een tempel des Heiligen Geestes is.

ZEVENDE HOOFDSTUK.
Antwoord op onderscheidene vragen, die men de apostel over het huwelijk en de ongehuwden staat gedaan had,
308. Zie hier de zin van dit hoofdstuk.
Paulus zou recht gehad hebben om in het huwelijk te treden, hij zegt dat in de duidelijkste bewoordingen hoofdst. IX: 5. Van dit zijn recht heeft hij geen gebruik gemaakt, en de vervolgingen voorziende, die welhaast de kerk zouden treffen, wenste hij wel (vs. 7), dat allen, gelijk hij, van allen aardse band vrij waren. Is al dat een bevel, dat hij geeft? Geenszins, want zijn woord is een woord tot allen en zulk een

bevel aan allen gegeven zou de afschaffing des huwelijks en dus de uitsterving van het menselijk geslacht in zich sluiten. Paulus woord is dan niets meer dan een eenvoudige opmerking over het voorrecht, dat er in bepaalde tijden in kan gelegen zijn, om niet gehuwd te wezen; het is de eenvoudige raadgeving, om de gemaakte opmerking ter harte te nemen, als men zelf voornemens mocht zijn om in het huwelijk te treden, of wel er over dacht om zijn kinderen uit te huwen. Bij Paulus is zo grote vrees, dat men misschien de zin zijner woorden te ver zou trekken, dat hij (vs. 25) uitdrukkelijk verklaart, ten dezen aanzien van de Heere geen bevel te hebben ontvangen. Hij wil, dat men hem ten dezen hore, niet als apostel, maar alleenlijk als een vriend, die met het oog op de omstandigheden aanraadt, wat hem meest verkieselijk voorkomt. Tot zes malen toe (vs. 9, 17, 28, 36, 38, 39) herhaalt hij, dat niemand in deze zaak behoort gedwongen te worden. Zo is dan dit hoofdstuk, waarvan men zo listig gebruik heeft gemaakt, dat de grondslag van allerlei wetsbepalingen is, dat duizenden kloosters in wezen geroepen heeft, - wel het minst van allen, die in de boeken des nieuwen Testaments voorkomen, in een bevelende toon gesteld. Maar de Roomse kerk heeft alleen ogen voor hetgeen haar in haar streven te pas komt. Zij heeft zich de gave eigen gemaakt, om in de Heilige Schriften de stelligste wetten niet te zien en er zulke uit te smeden, die niemand er vinden kan, die er niet in te vinden zijn dan alleen door h aar.
309. Maar terwijl Paulus zich nu zo nadrukkelijk verdedigt tegen de mening, als zou hij aan allen de ongehuwden staat als plicht willen voorschrijven, was het, zo ergens, wel hier de plaats om te verklaren, dat hij die nochtans aan de opzieners der gemeente als plicht wilde opgelegd zien? En nu, zegt hij iets van die aard? Met geen enkel woord geeft hij zelfs te kennen, dat hij zodanig gevoelen voorstaat.
Dit is een punt van gewicht en des te gewichtiger, naarmate men in de verdediging der gemaakte kerkelijke wet-. ten en bepalingen aan dit hoofdstuk een grotere rol toegekend heeft. Hoe meer gewicht men aan hetgeen door Paulus gezegd is hecht, of liever aan hetgeen men meent, dat hij zegt, ter aanprijzing van de ongehuwden staat, des te moeilijker wordt de verklaring, waarom hij met niet een enig woord gewag maakt van een verplichting daartoe, de opzieners der gemeente als wet voorgeschreven.
Maar genoeg. Het voorschrift van het ongehuwde leven des priesters is zo onhoudbaar tegenover de schriften des nieuwen Testaments en tegenover de geschiedenis der eerste eeuwen, dat het bijna kinderachtig is, ons nog bewijzen aan de algemeen bekende te willen toevoegen. Wij zullen er op wijzen als de Schrift ons daartoe roept, maar ook niet méér doen dan er met de vinger op
wijzen. -

310. Men merke hier ten slotte nog op, dat op de plaatsen zelve, waar Paulus de ongehuwden staat schijnt aan te bevelen, hij die nog niet aanraadt als iets, dat op zich zelf reiner, Gode welgevalliger, de kinderen Gods meer passend is. Raadt hij zulk een onthouding de gelovigen aan, hij doet het meest om het naderen der moeilijke tijden, die hij zeer nabij acht; hij doet het ook enigszins, omdat hij veronderstelt, dat het niet voor een gezin te zorgen hebbe, hun meer tijd en lust voor het gebed, overpeinzing en andere werken van godsvrucht laten zal, een denkbeeldige voorstelling, die in een ervaring van eeuwen weinig aanbeveling vindt. Maar ook in dit opzicht wordt de ongehuwde staat niet aangeraden als op zich zelf heiliger, maar alleen als iets, dat de heiligmaking misschien minder moeilijk maken kan. In 's apostels ganse redebeleid komt geen woord voor, dat tot rechtvaardiging van de meningen en leringen der Roomse kerk over de heiligheid van de ongehuwden staat als zodanig strekken kan. haar gevoelens en beweringen zijn geheel in strijd met de geest van een godsdienst,

die alles tot de toestand van het hart terugbrengt, die alleen de reinheid of onreinheid van het hart in aanmerking neemt. De ongehuwde staat en het huwelijk zijn rein of onrein, heilig of niet heilig, al naar de gewaarwordingen en gedachten, die er mede gepaard gaan of die er uit geboren worden.

ACHTSTE HOOFDSTUK.
Het eten van offervlees is op zich zelf geen zonde, omdat een afgod niets is.
311. Vs. 8. De spijze nu maakt ons Gode niet aangenaam.
Hoe gedurig keert dit denkbeeld weer. Het is, of de apostel vreest, dat hij niet genoeg voorzorgen gebruiken kan tegenover degenen, die het Joodse denkbeeld van onderscheid tussen spijzen en spijzen nog zouden willen vasthouden.
Maar, zo kan men zeggen, de Roomse kerk beweert niet, dat de onthouding van bepaalde spijzen op zich zelve Gode aangenaam is, alleen de gevoelens, daardoor uitgedrukt of daardoor teweeggebracht, komen bij haar in aanmerking.
Reeds meer dan eens hebben wij betoogd, dat men zich in de dingen des werkelijke levens niet achter een bedrieglijke bespiegeling verschuilen mag. Wanneer een voorgeschrevene. onthouding eenmaal levensregel en gewoonte geworden is, drukt zij niet alleen niet meer de gevoelens van boetvaardigheid uit; die men daaraan zou willen verbinden, maar strekt zij veel meer om die innerlijke gewaarwordingen te bederven en te niet te doen, Heeft iemand gevoelens van boetvaardigheid in het hart, dan berokkent men hem een wezenlijk nadeel door hem te leren, om dienaar vaste bepaling in een handeling aanschouwelijk te maken, die weldra in een gewoonte ontaarden en daardoor geheel werktuigelijk worden zal. Mist iemand zulke begeerlijke gevoelens, dan is het aangerichte kwaad nog erger, want men leert hem stelselmatig, om zonder die aandoeningen des harten in een valse en bedrieglijke rust te leven. De nauwlettende waarneming van vastendagen, is een der werkdadigste middelen om het kloppend geweten in slaap te sussen waarmede men zich dan ook in menig land geruststelt over het gemis van alle ware godsvrucht en over schending van wetten, die in geheel anderen zin heilig te noemen zijn.
Vs: 9 verv. Hoewel vrij om het vlees van aan de afgoden geofferde dieren te eten, zal zich nochtans de Christen daarvan onthouden, zodra hij vreest, dat hij door zijn eten zijn zwakkeren broeder tot ontrouw aan Christus zou kunnen verleiden.

NEGENDE HOOFDSTUK.
Belangeloosheid van de apostel. Hij zou recht gehad hebben, om van de Corinthiërs te vorderen, dat zij in zijn onderhoud voorzien hadden, en niet alleen in het zijne, maar ook in dat van zijn gezin, wanneer hij dat mocht gehad hebben.

312. Vs. 5. Hebben wij niet raagt, om een vrouw, een zuster zijnde, met ons om te leiden gelijk ook de andere apostelen, en de broeders des Heeren en Cephas?
Men heeft pogingen aangewend om de zin van dit vers duister te maken. Deze vr o uw zuster, gelijk de Griekse tekst luidt, heeft men niet willen erkennen als een echtgenote, in christelijken zin zuster genaamd, maar er een soort van christelijke dienstmaagd van gemaakt, een vrouw, die de apostelen overal vergezelde om hen te dienen en te verzorgen. De verklaring welke de Vulgata volgt, door m u lier e m en niet ii x o r e m te vertalen, is niet alleen ongerijmd, maar ook in bepaalde tegenspraak met de melding, die tot driemalen toe (1Vlatth. VIII, Mark. 1, en Luk. IV) van Petrus schoonmoeder wordt gemaakt. Cephas, Petrus, was alzo gehuwd; andere apostelen, zo niet allen, waren het ook; Paulus verklaart, dat hij vrijheid en recht had, om een vrouw

te nemen. Wie kan na dit alles nog waarlijk geloven, dat de ongehuwde staat des priesters door de apostelen bevolen is.
Vs. 6 verv. Hoewel Paulus voor zich zelf geen gebruik wilde maken van het recht, om door de gelovigen te worden onderhouden, stond hij er echter op, dat dat recht erkend werd. Reeds de oude wet sprak dit recht uit.

313. Vs. 14. Alzo ook heeft de Heere verordend voor degenen, die het evangelie verkondigen, dat zij van het evangelie leven.
Wanneer wij van de rol, die het geld in de Roomse kerk gespeeld heeft spreken, werpt men ons tegen, dat zeer vele priesters niet meer dan het nodige hebben.
Wij' antwoorden op deze tegenwerping, dat zij niet de minste kracht heeft, om onze aanmerkingen tegen diegenen te verzwakken, die, en zij zijn niet weinigen in getal, zich verrijken of wel met handeldrijven in missen, in aflaten, in vrijstellingen enz. verrijkt hebben. Voorts bedenke men, dat wij het niet tegen bepaalde personen, maar tegen een stelsel hebben. Wanneer nu dit stelsel alle priesters, alle kloosters, alle kerken in de staat der grootste armoede gelaten had, dan zouden wij het daarom niets minder slecht noemen en wel, omdat het de heilige dingen verlaagt, omdat het de priester vernedert, omdat het niet anders kan te weeg- brengen, dan dat men de zaligheid als een zaak gaat beschouwen, die voor geld te koop is.
Vs. 15 verv. Belangeloosheid en ijver van Paulus.

314. Vs. 22. Ik ben de zwakken geworden als een zwakke, opdat ik de zwakken winnen zoude; allen ben ik alles geworden, opdat ik immers enigen behouden zonde.
Allen alles. Met dat woord als vrijbrief is de Roomse kerk er toe gekomen, om zich het Christendom te laten schikken naar de denkbeelden, gewoonten en bij-geloviqheden van tal van volken. Men zal ons hierop tegenwerpen, dat de pausen veroordeeld hebben, wat hun zendelingen in dit opzicht in enige verafgelegen landen, vooral in China, gedaan hadden, maar niemand leide uit die veroordeling af, dat zulke dingen niet meer plaats vinden, want alle reizigers, die China en menig ander gebied van Azië en Amerika hebben bezocht, zullen u kunnen zeggen, dat al die dingen nog zelfs heden ten dage geschieden. Bovendien hebt u zover niet te gaan, om ons woord bewaarheid te zien. Italië en Spanje zijn rijk aan voorbeelden van een voegen des Christendons naar de bijgelovigheden der oudheid, der middeleeuwen en van onze dagen. En zelfs zover behoeft u niet te gaan, want zelfs in die landen, waar het katholicisme wijzer en gematigder schijnt, hebt u maar wat nauwer toe te zien en u zult welhaast velerlei ontdekken, dat niet beter is dan hetgeen in Italië, Spanje, Amerika, misschien zelfs wel dan hetgeen in China gebeurt. Eindelijk komt in aanmerking, hetgeen men nooit ontkend of zelfs maar ontveinsd heeft, dat men ten aanzien van plechtigheden, kerkplichten enz. niet weinig aan het oude Romeinse heidendom ontleend heeft. De kerk, zal men u zeggen, heeft al die dingen geheiligd, toen zij ze als haren eigendom overnam. Maar de vraag is, of zij ze heeft kunnen overnemen, zonder dat die toegeeflijkheid het Evangelie tot in zijn grondslagen schokte en scheuren deed.
Paulus was allen alles, maar binnen de grenzen, die ons door zijn ganse leven aangewezen zijn. Op het gebied van liefde en opofferingen was hij allen alles, maar waar het beginselen gold, was hij onbuigzaam en onverzettelijk. Zo hij al hier en daar iets heeft toegegeven aan Joden, die zich tot een aanbidding van God in geest en waarheid zo niet op eens konden opheffen, dan geschiedde dit nooit door hem zonder de uitdrukkelijke verklaring, dat hij hierin slechts voor een tijd hun toegaf, dat dit onvolkomen Christendom nog de ware redelijke godsdienst niet was en dat zij zo

spoedig mogelijk zich van hun hechten aan de oude, eerste beginselen moesten losmaken. Geschiedt dat ook door de Roomse kerk? Wanneer zij ook al, wat het verleden aangaat, zich mocht kunnen rechtvaardigen, ten aanzien van het grof zinnelijke Christendom, dat zij de volken gegeven heeft, hoe zal zij zich rechtvaardigen, dat zij later nooit iets heeft gedaan, om hen tot een meer zuivere, geestelijke godsdienst op te leiden? Laat zij het ten minste bij hetgeen ten dezen verkeerds geschied is blijven? Of wel is het een waarheid, dat overal, waar zij meesteresse is, de door haar toegelaten of ingevoerde bijgelovigheden overal in aantal en omvang toenemen?

315. Een anderen vorm van dit aller betreurenswaardig allen alles is de grote buigzaamheid, waarmede zij hier weet los te laten, wat zij ginds, in andere omstandigheden en bij andere mensen, als noodzakelijk en onmisbaar voorgesteld heeft. Onze dagen leveren daarvan de bewijzen in overvloed, De burgerlijke huwelijksvoltrekking 'wordt in sommige landen gekenschetst als een schandelijke goddeloosheid, als een aller-verderfelijkste gruwel, terwijl zij in andere landen zonder het minste woord van tegenspraak aangezien wordt. Dat een protestant nevens katholieken begraven wordt, zal naar het land of de stad, waarin het gebeurt, of een vreselijke heiligschennis zijn of een zaak, die men zonder het minste verzet gedoogt. Een gemengd huwelijk zal hier misdaad, ginds een geheel onschuldige zaak zijn, een daad, die de geestelijkheid zelfs zal aanmoedigen, als zij maar de schijn heeft van op het voordeel der kerk te kunnen uitlopen. In dezelfde stad, in dezelfde kerk zult u twee preken kunnen horen, die rechtstreeks tegen elkander indruisen. Er is een ander katholicisme voor de mannen en een ander voor de vrouwen, een ander voor de welonderwezenen en een ander voor het volk. Van hetgeen aan dezen als de hoofdzaak des Christendoms voorgesteld is, zult u bij anderen zelfs met geen woord melding gemaakt vinden. De biecht, bij voorbeeld, zal nu eens worden voorgesteld als volstrekt onmisbaar en ten strengste geëist, en dan weder worden aangeprezen als een uit liefde aangeboden hulpbetoon, als een eenvoudig gesprek met Benen vromen vriend; de kerkelijke vrijspraak zal nu eens worden gepredikt als een hoogste machtwoord, dat in de hemel van kracht is, zodra des priesters mond het uitgesproken heeft en dan weder gekenschetst worden als een bloot voorwaardelijk oordeel, welks waarde geheel afhangt van de gezindheden van hem, die zijn zonden belijdt, en toch is tussen die beide leringen een niet te dempen klove.
De eerste leer is voor de eenvoudige, de andere voor de verstandigen en tevens zal men én het een én het andere voorstellen, als het enig leerbegrip van de een en onveranderlijke kerk. Dezelfde priester zal, al naar de personen, waarmede hij in aanraking komt, of de verschrikkelijkste of de zachtzinnigste mens zijn, heden enkel gal, morgen geheel honig, hij zal de weg enger of ruimer maken, redekavelen of zich gramstorig tonen omdat men wil oordelen, de Bijbel als getuige inroepen of hem verbergen, koningsgezind of ijveraar voor een gemenebest zijn, mensen en zaken zegenen of vervloeken, al naardat wind en getijden het een of het ander raadzaam doen achten. Ten slotte komt zijn allen alles zijn alleen hierop neder, dat hij alles voor zijn kerk is, die hem reeds vooruit van schuld vrijgesproken heeft ten aanzien van de wisselende rollen, die hij in haar belang spelen moet en die daarbij uitgaat van de stelregel, dat het doel alle middelen heiligt.

316. Vs. 27. Maar ik bedwing mijn lichaam en breng het tot dienstbaarheid, opdat ik niet enigszins, daar ik anderen gepredikt heb, zelf verwerpelijk worde.

De onderwerping van het lichaam aan de geest is de verwezenlijking van het Christendom. Maar die onderwerping zelve is geheel geestelijk. De geest mag om de stof aan zich te onderwerpen niet wederom de stof te hulp roepen en dit doet hij, zo dikwijls hij tot lichamelijke foltering en geweld de toevlucht neemt. Ook vindt- men in de schriften van het nieuwe verbond geen voorschriften of voorbeelden, die tot zulk een handelwijze raden. Paulus leert ons, dat hij zijn lichaam bedwingt en het tot dienstbaarheid brengt, maar op welk een wijze? Door het te geselen? Door het te onderwerpen aan al de vreemdsoortige pijnigingen van monnikenvroomheid? Niets van dat alles. Het lichaam hard te behandelen, zegt in zijn mond, de heerschappij van de geest over het vlees handhaven, de verzoekingen van gemak en weelde weerstaan, aan zin en lust alles onthouden, wat der ziel zou kunnen schaden. Die worstelstrijd kan moeilijk zijn en bang vallen, maar desniettegenstaande zal de Christen alleen tot geestelijke wapenen zijn toevlucht nemen en waar de Meester gezegd heeft: ‚waakt en bidt," daar zal hij nooit zeggen: neemt de roede en geselt uzelf."

TIENDE HOOFDSTUK.

Jezus is op geestelijke wijs voor de zijnen, wat voor de Israëlieten de steenrots was, die hen met haar water drenkte. Toen waren zovele Israëlieten ongelovig en de Corinthiërs moeten toezien, dat zij dezen niet gelijk worden.

317. Vs. 15. Als tot verstandigen spreek ik, oordeelt gij hetgeen ik zeg.

Ook zelfs als Paulus deze woorden niet geschreven had, zou deze zijn begeerte reeds genoegzaam uit de inhoud en de aard zijner brieven leesbaar zijn. Waar ergens spreekt hij niet als tot r verstandigen", waar ergens wekt hij niet op om te denken en te oordelen en geeft hij daartoe niet zelf de middelen aan de hand? Waar ziet men hem, omdat hij apostel is, geloof eisen? Wel spreekt hij het uit, dat hij door de Geest van God gedreven en geleid wordt, maar deze zijn verklaring maakt zijn eerbied voor het verstand der gelovigen, zijn voortdurende ijver om hun steeds zijn redenen te ontvouwen, slechts te opmerkelijker. Met hem is het niet mogelijk, om te geloven zonder nagedacht te hebben, zonder zo ver gegaan te zijn als maar de menselijke gedachte kan en dus mag en moet gaan. Niet alleen eist hij geen blind geloof, maar hij is zelfs daarvan geheel afkerig. Het is hem geenszins onbekend, dat het redegebruik in misbruik ontaarden, dat het verstandsonderzoek de redelijke grenzen overschrijden kan. Zulke misbruiken van Gods heilige gave veroordeelt hij, maar hij dingt daarom geen haar breed af op een van God gegeven recht, en de uitoefening van dat recht komt hem zelfs geheel onmisbaar voor, zal het geloof des mensen in waarheid de naam van geloof verdienen. De mens gelooft dan alleen waarlijk de waarheid, als zij door rede en geweten de eigendom en de beheerseres van zijn hart geworden is, even zo als liefde alleen onder diezelfde voorwaarde de naam van liefde waardig is.

318. Vs. 16. De drinkbeker der dankzegging, die wij dankzeggende zegenen, is die niet een gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood, dat wij breken, is dat niet een gemeenschap des lichaams van Christus?

Hoewel het Avondmaal hier alleen als zinnebeeld van der Christenen eenheid met de Heere en onder elkander beschouwd wordt, hebben echter deze woorden grote waarde tot rechte verklaring der ganse avondmaalsleer.

De apostel stelt hier het Avondmaal als zinnebeeld van gemeenschap voor; hij acht het alzo klaarblijkelijk een vereiste, dat al de leden der gemeente zelf deel hebben én aan het brood én aan de wijn. Men lette er op, en ook dit is bij de verklaring der

avondmaalsleer op zichzelf van gewicht, dat hij de wijn het eerst noemt; een wijze van spreken, die onverklaarbaar heten mag, als de Corinthiërs gewoon geweest waren, om alleen het brood te ontvangen.
Nog merke men op hoe de apostel herhaaldelijk gebruik maakt van de uitdrukking het brood breken, een spreekwijze, die (zie noot 206) met de leer van transsubstantiatie en misoffer niets gemeens heeft.
Vs: 18 verv. --- Men onthonde zich van het de afgoden geofferde vlees, maar niet in de mening, dat zulk vlees in zichzelf onrein is, want een afgod is niets.

ELFDE HOOFDSTUK.
Verschillende raadgevingen aangaande de christelijke bijeen. komsten. Paulus zegt, dat het hem ter oren gekomen is, dat de vergaderingen der Corinthiers niet altijd een broederlijke geest ademen.

319. Vs. 18 en 19 en ik geloof het ten dele: want er moeten ook ketterijen onder u zijn, opdat degenen, die oprecht zijn, openbaar mogen worden onder u.
Paulus wil zeggen, dat het niet anders kan, of er zullen in de gemeente nog ernstiger verdeeldheden geboren worden, die dan aan de waarlijk gelovigen aanleiding zullen geven, om hun geloof, hun godsvrucht en liefde te openbaren. 13ij beschouwt dus de verdeeldheden als een zaak, die in de loop der dingen wel te betreuren, maar natuurlijk en onvermijdelijk is, een zaak, die in Gods raadsplannen haar eigenaardige plaats heeft, want zij werkt tot openbaring der heerlijkheid van het Evangelie mede, door het hart en de geest der Christenen op een nuttige proef te stellen. Er bestaat een eenheid, die niets meer dan slaap en dood is.
Wanneer eèn gemeente nooit enigszins aan, een woelige zee gelijk is en haar beeld meer in een geheel stilstaand water terug gevonden wordt, kan zij ook wel even als zulk een moeras geheel vervuld zijn met verborgene onreinheden, die een staat van ontbinding en vertering voorbereiden.
Vs. 20 verv. - Misbruiken bij de viering van het Avondmaal. De maaltijd, daaraan te Corinthe verbonden, was noch broederlijk, noch waardig genoeg.

320. Vs. 20. Als u dan samen bijeenkomt, dat is niet des Heeren avondmaal eten.
Zo verre was het na slechts zeer weinige jaren in een door Paulus zelf gestichte gemeente gekomen. Welk een krachtig bewijs tegen de waarde en het gezag, die men aan de overlevering hechten wil. Welk een stevig bewijs voor de noodzakelijkheid van geschrevene, niet te veranderen oorkonden, die door iedere gemeente en elke gelovige ten allen tijde te raadplegen zijn. Al wat Paulus in dit hoofdstuk de Corinthiërs voorhoudt, verklaart hij hun reeds vroeger medegedeeld en, wie weet hoe dikwerf, op het gemoed gedrukt te hebben. Welk gebruik hadden zij van het ontvangen onderwijs gemaakt? Hoe hadden de opzieners der gemeente het in waarde gehouden? Waartoe zou een herhaalde mondelinge voorstelling hun nut geweest zijn? Zij zouden het gehoorde even als vroeger vergeten of verwaarloosd hebben en zodra er geen Paulus meer geweest was, om het eens geleerde voortdurend in alle zuiverheid te herhalen, zouden misbruiken en veranderingen met vrijen loop hun eigen pad gevolgd hebben. Helaas, nog hebben zij, niettegenstaande dit hoofdstuk, maar al te zeer zich Benen weg weten te banen, doch nu hebben wij ook in dit hoofdstuk deugdelijke wapenen, om alle misbruik en verminking te bestrijden, bij de zekerheid, dat wij in het, bezit van de ware en volle mening des apostels zijn.

321. Vs. 23 --- 29. Want ik heb van de Heere ontvangen hetgeen ik ook u overgegeven heb, dat de Here Jezus, in de nacht, in welke hij verraden werd, het brood nam; en als hij gedankt had, brak hij het en zei: neemt, eet, dat is mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt; doet dat tot mijn gedachtenis. Desgelijks nam hij ook de drinkbeker, na het eten van het Avondmaal, en zei: deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in mijn bloed. Doet dat, zo dikwijls als u die zult drinken tot mijn gedachtenis. Want zo dikwijls als u dit brood zult eten en dezen drinkbeker zult drinken, zo verkondigt de dood des Heren, totdat hij komt. Zo dan wie onwaardig dit brood eet of de drinkbeker des Heeren drinkt, die zal schuldig zijn aan het lichaam en bloed des Heren. Maar de mens beproeve zichzelf, en ete alzo van het brood en drinke van de drinkbeker. Want wie onwaardig eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelf een oordeel,, niet onderscheidende het lichaam des Heren.

Dit ganse gedeelte van Paulus brief is van het hoogst gewicht. Wij hebben in de evangeliën alleen het verhaal van de instelling van het Avondmaal, wij ontvangen het hier weder met dezelfde bijzonderheden, maar met het oog op de behoefte van een reeds ontwikkeld kerkelijk leven, als een aanschouwelijke voorstelling van de viering van het Avondmaal twintig of vijf en twintig jaren na de dood van onze Heere Jezus Christus.

Voor alles merke men op, welke vorm de apostel aan de viering van het Avondmaal toekent. Hij stelt het ons voor als voortdurend in de vorm van een maaltijd gehouden. En berispt hij nu die gewoonte? In geen enkel opzicht. Hij beklaagt zich alleen over de bij de avondmaalsviering ingeslopen misbruiken, misbruiken, die de ingevoerde liefdemaaltijd, een buitendien reeds voor een talrijke gemeente bijna onuitvoerbare zaak, later geheel deden afschaffen. Als bijzonderheid van blijvend belang blijft evenwel steeds over, dat het avondmaal in de vorm van maaltijd plaats had en dat dat gebruik in het oog des apostels goed en geheel eigenaardig was. Dat men de proef vrij neme en men zal hier geen zweem van het misoffer kunnen vinden en met de hier gegeven beschrijving het leerstuk van Jezus waarachtige tegenwoordigheid in de gestalten van brood en wijn geheel onverenigbaar zien.

Maar gaan wij verder. Wat beoogt Paulus in dit ganse gedeelte van zijn brief? Zijn kennelijk doel is, de eerbied der Corinthiërs voor het Avondmaal te verhogen. Wat zou ' onder zulke omstandigheden een Rooms-katholiek zeggen, hetzij hij al dan niet godgeleerde ware? Immers vooral dit ene hetgeen u eet en drinkt is het lichaam en bloed van Jezus Christus, zijn waarachtig lichaam en zijn waarachtig bloed." En nu, - zegt Paulus dit? Neen. De woorden "niet onderscheidende het lichaam des Heeren" staan in verband met het vroeger berispte gebrek aan eerbied en voorbereiding. Hij verbiedt, om het Avondmaal als een gewone maaltijd te gebruiken, zonder te onderscheiden wat het is en waaraan het herinnert, En nu zij het opgemerkt, dat hij op het eigen ogenblik, waarop hij die passende eerbied inscherpt, nog tot twee malen toe de woorden dit brood, deze beker" bezigt. Als wij daaraan deelnemen, zegt hij v e r k o n d i g e n wij de dood des Heren, totdat Hij komt. Zou hij zo gesproken hebben, wanneer hij van mening geweest was, dat de Heere in de tekenen van brood en wijn waarlijk lichamelijk tegenwoordig was? Zou hij van een toekomstig komen gesproken hebben, als hij gemeend had van een reeds plaats hebbend komen te kunnen gewagen? Men neme eens de proef, om een Rooms-katholiek, hetzij godgeleerde of niet, te ondervragen, en men verneme van hem, wat hij tot mensen zeggen zou, die op oneerbiedige wijze hoogtijd hielden, - dan zal het blijken, dat hem de waarachtige tegenwoordigheid des Heeren het eerst in gedachten en in de mond zal zijn, en dat hij geen reden zien zal, om van een toekomstig komen des Heeren gewag te maken.

Eindelijk hebben wij op de woorden zelf te letten, die Paulus de Heere Jezus in de mond legt:
a Dit is mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt." Was Jezus lichaam op dat ogenblik gebroken? Neen; de kruisiging had eerst des anderen daags plaats. Dit gedeelte der rede is dus figuur 1 ij k. Jezus noemt reeds gebroken, wat nog ongeschonden bestaat, Maar als een gedeelte der rede een figuurlijke spreekwijze bevat, dan kan immers ook wel het ander gedeelte dierzelfde rede in figuurlijke zin te verstaan zijn. Is het zelfs wel mogelijk, dat het woord l i c h aa m in het een gedeelte van de zin iets figuurlijks kan aanduiden en dan toch in het verdere geheel eigenlijk moeten begrepen worden? Men heeft de betekenis en het belangrijke dezer tegenstelling zo zeer gevoeld, dat men haar uit de Vulgata weggenomen heeft. In plaats van het: N dit is mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt," leest men daar: dit is mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt." Dan is de redefiguur uit het laatste gedeelte van de zin verwijderd en heeft men alzo de vrijheid herkregen, om te beweren, dat het eerste gedeelte stellig in eigenlijke zin moet worden opgevat. - Ziedaar tot welke uitvluchten men de toevlucht nemen moet, om de leer der transsubstantiatie te onderschragen.

322. Er is dus in dit gedeelte van Paulus schrijven niet het minste spoor van het leerbegrip der waarachtige lichamelijke tegenwoordigheid, maar, wij kunnen er bij-voegen, ook geen enkel spoor, dat door de apostel het avondmaal als een dagelijkse herhaling beschouwd werd van het offer des Heeren Jezus Christus. Niet alleen heeft Paulus hier, even als Lukas, de woorden: doet dat tot mijn gedachtenis," woorden, die de gedachte aan de herhaling van het eenmaal gebeurde uitsluiten, - maar zowel het gehele verhaal als de lessen, die er aan verbonden zijn, laten geen plaats voor de leer der gedurige vernieuwing van het offer des kruises over. Toch ware dit punt niet minder gewichtig geweest tot opwekking van de eerbied der Corinthiers voor het avondmaal. En waarom zou de apostel nu wel van die drangreden geen gebruik gemaakt hebben? - Maar wij zullen op dit punt later bij de beschouwing van de brief aan de Hebreën terugkomen.

323. De verzen 27, 28, 29, bevestigen nader wat in de noten 81 en 318 reeds van het door allen genieten van het avondmaal onder beide gestalten gezegd is. De apostel spreekt van brood en bek er, van eten en drinken. Hier is het bepaald onmogelijk om de mening voor te staan, die men aan de Evangelieberichten heeft willen opdringen, dat Jezus alleen aan de priesters het bevel om te eten en te drink drinken zou hebben willen geven. In Paulus tijd ontvingen allen zowel de wijn als het brood, zodat dus tegenwoordig nog allen de wijn en het brood behoorden te ontvangen. Nu weet men wel uit de geschiedenis der eerste eeuwen een zeer klein getal voorbeelden bijeen te brengen, waarin door een bepaalde onmogelijkheid of door enige andere toevallige oorzaak het avondmaal met slechts een der tekenen gevierd is, maar het blijft daarom niet te min onweerlegbaar, dat het algemeen regel en heersend gebruik was, dat allen de beide tekenen ontvingen. Niemand sla aan de voorgewende ongeregeldheden geloof, die een avondmaalsviering met brood en wijn zou na zich slepen, want in Protestantse gemeenten komen bedieningen met twee en zelfs drie duizend personen voor, waarbij zich geen zweem van de gevreesde en gedreigde wanorde voordoet. De enige ware reden van de onthouding des bekers is deze, dat men de priester heeft willen verheffen, door tussen hem en de gemeente een scheiding te maken. Ziedaar waarom men een zaak, die eens aller recht was, tot een voorrecht voor enkelen verheven heeft.

324. Vers 28 eindelijk bevestigt op zeer ongezochte wijze, wat wij reeds vroeger over de biecht gezegd hebben. Voor de avondmaalsbediening wil Paulus: " dat een iegelijk zichzelf beproeve." Ware de biecht in gebruik geweest, of had de apostel het voornemen gehad om haar in te voeren, dan zou hij immers op zulk een wijze niet gesproken hebben? Juist voor de avondmaalsbediening wordt in de Roomse kerk de biecht onmisbaar geacht, en nu verbindt Paulus aan de vermaning, om zich op waardige wijs voor het avondmaal te bereiden, de opwekking: "maar de mens beproeve zichzelf." Het kan zeker in enkele bijzondere gevallen goed en nuttig zijn, om zichzelf met behulp eens leraars te beproeven, maar, hoe dit zij, onloochenbaar zeker blijkt het uit dit vers, dat de kerkelijke biecht èn aan de Corinthiers èn aan Paulus een geheel onbekende zaak was.

TWAALFDE HOOFDSTUK

Verscheidenheid van gaven en bedieningen in de gemeente. Al deze dingen worden nochtans door een en dezelfde Geest gewerkt en leiden tot een geestelijke eenheid. (Zie noot 277). Zo moet dan ieder de gave, die hij ontvangen heeft, aan aller heil dienstbaar maken, want ieder Christen is een medearbeider Gods.

325. Vs. 28. En God heeft er sommigen in de gemeente gesteld.... ten eerste apostelen, ten tweede profeten, ten derde leraars...

Van alle plaatsen, die tegen het pauselijk gezag zijn aan te voeren, is misschien wel deze het meest afdoende en sterkst sprekende, want zij is die plaats, waarmede het zich het allerminst rijmen laat, dat daarin niets door Paulus van een algemeen hoofd der kerk gezegd wordt. Dit ganse hoofdstuk heeft betrekking op de eenheid der gemeente, het is vol raadgevingen en beschouwingen ten aanzien van dat allergewichtigst punt, maar van een persoon, zoals men die later tot middelpunt dier eenheid gemaakt heeft, is hier geen woord te vinden. Tot elf malen neemt Paulus de beschouwing van het eenmaal aangegeven beeld, het beeld des lichaams, op, maar van een voorganger der gemeente, zoals men het nu met de naam van hoofd van allen zou willen bestempeld zien, is geen sprake. Wel mag men vragen, waartoe nog met personen geredetwist, voor wie zulke tastbare bewijsgronden nog als niets schijnen te gelden. Mochten alle Rooms-katholieken er hun aandacht op willen vestigen en leerén bedenken, dat er een mate van volharden in eigen mening is, die de mens strafschuldig en zijn dwaling tot een schandelijke zonde maakt.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

De liefde. Zonder haar heeft voor God niets waarde.

326. Vs. 2. En al ware het, dat ik de gave der profetie had, en wist al de verborgenheden en al de wetenschap; en al ware het, dat ik al het geloof had, zodat ik bergen verzette en de liefde niet had, zo ware ik niets.

Had een kerkgemeenschap aldus in waarheid die wetenschap, die onfeilbaarheid, welke de Roomse kerk zichzelf toekent, dan zou die kerk nog op Christelijk standpunt niets kunnen zijn en zij zou werkelijk reeds niets zijn als haar de liefde ontbrak. Vergeefs en vruchteloos zou het wezen, dat zij in haar midden mannen wist aan te tonen, wier geloof, naar het beeld des apostels, de macht had om bergen te verzetten, want zo dat geloof hen tot onverdraagzaamheid, tot geweld, tot vervolging dreef, zouden zij en hun kerk, als zonder liefde, niets voor God zijn. De liefde zelfs voor ogenblikken te vergeten, is reeds zonde, maar hoe zwaar wordt niet die zonde, wanneer zulk een vergeten der liefde door de beginselen zelf van een kerkgenootschap

gebillijkt en geheiligd wordt en dat in zulk enne mate, dat het niet meer laten kan, onverdraagzaam en gewelddadig te worden, zodra het zich daartoe slechts enige ruimte aangeboden ziet. En zo nu is werkelijk de stand van zaken in de Rooms-katholieke kerk. Waar zij heeft kunnen vervolgen, daar heeft zij het gedaan, daar doet zij het nog tot op dezen dag. Een Rooms-katholiek is aan de beginselen der kerk ontrouw, zodra hij jegens andersdenkenden verdraagzaam is; stellige wetten, onafgebrokene overleveringen en de geest dier wetten en overleveringen verbieden hem het pad der verdraagzaamheid te bewandelen. Rome weet van geen liefde, het is in beginsel van die christelijke deugd vervreemd, het is haar afgestorven en al had het nu ook al de overige eigenschappen, die het zichzelf toekent, dan zouden al die eigenschappen, maar zonder de liefde, toch niets voor God zijn.

327. Vs. 3. En al ware het, dat ik al mijn goederen tot onderhoud der armen uitdeelde, en al ware het, dat ik mijn lichaam overgaf, opdat ik verbrand zou worden en had de liefde niet, zo zoude het mij geen nuttigheid geven.
Al ware het, dat ik al mijn goederen tot onderhoud der armen uitdeelde. - Zo hebben wij ons dan wel te wachten, dat wij én bij het zelf beoefenen én bij het aanbevelen van liefdadige werken het geven niet voorstellen als iets, dat reeds op zich zelf verdienstelijk is. Onze aalmoezen hebben voor God alleen waarde door cie gezindheid des harten, waarmede zij gegeven worden, en wanneer wij niet waken, kunnen wij ons geven zo lichtelijk als een munt gaan beschouwen, waarmede de toegang tot de hemel zou kunnen betaald worden. Tot deze soort van rekening heeft de Roomse kerk haar leden maar al te zeer aangezet, nu eens door de schitterende beloften, die zij altijd aan haar opwekken tot het geven van aalmoezen paart, dan weder en vooral door de verheerlijking van het aalmoezen geven zelf in de personen van een menigte van haar heiligen. Na al wat de Roomse kerk in dit opzicht gedaan heeft, is het zeer moeilijk voor haar leden, om niet enigszins, althans aalmoezen geven en heilig zijn, aalmoezen geven en zalig worden, voor woorden van dezelfde betekenis te houden, - iets, wat door de apostel hier ter plaatse als een niet geringe dwaling kenbaar gemaakt wordt.

328. En al ware het, dat ik mijn lichaam overgaf, opdat ik verbrand zoude worden. - Ziedaar een vonnis, dat al weder een andere soort van heiligen treft, die alleen aan het martelaarschap hun heiligverklaring te danken hebben. Zulke heiligen telt Rome in menigte, en hun aantal groeit steeds aan, omdat men telkens en telkens weder vandaar in de catacomben gevonden geraamten van martelaren heinde en verre als voorwerpen van verering heenzendt. Van die gevonden martelaren, weet men vaak (zie noot 247) niet eens de naam, en de paus schenkt hun dienaar zekere feilbare gissing; en zeer dikwijls is het verre van bewijsbaar, dat de gevondene overblijfselen ooit aan een heilige toebehoord hebben. Maar al ware ook het martelaarschap van de dode ten volle bewezen, ook dan nog zou, naar Paulus woord, de wijze van zijn sterven geenszins bewijs voor zijn heiligheid zijn. De geschiedenis staaft hierin krachtig de waarheid van des apostels oordeel. Wel zijn er in de eerste eeuwen martelaars geweest, wier lijden en sterven een hemelse kroon op hun heilig leven drukte, maar er waren er niet minder wier hoogmoed met billijkheid door de kerkvaders op zeer strengen toon bestraft geworden is. Menigmaal had de kerk zich over mensen te beklagen, die de dood met moed hadden durven onder de ogen zien, maar die, omdat daarbij een weinig christelijke geest hen bezielde, in hun moedbetoon en in de lof van anderen ingeoogst, een gerede aanleiding vonden, om hun broeders te verachten en zich boven allen regel en wet te verheffen. Er is dus in de verheerlijking en verering van het martelaarschap op zichzelf en om eigene verdiensten iets vleselijks en geheel

menselijks. Zo wordt de heilige strijd des geloofs met het gewone krijgvoeren dezer wereld ten enenmale gelijk gesteld en reeds ieder, die maar gestreden heeft, een held, hoe overigens zijn handel en wandel ook ware. Een christelijke gemeente moet de helden des Christendoms naar een anderen maatstaf oordelen en vereren.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Bestieringen aangaande het gebruik van andere, hetzij wonderdadige hetzij gewone genadegaven.

329. Vs. 6, 9, 19. En nu, broeders, indien ik tot u kwam, en sprak vreemde talen, wat nuttigheid zoude ik u doen, zo ik tot u niet sprak, of in openbaring, of in kennis, of in profetie, of in lering? Alzo ook gijlieden indien u niet door de taal een duidelijke rede geeft, hoe zal verstaan worden, hetgeen gesproken wordt? want u zult zijn, als die in de lucht spreekt. Maar ik wil liever in de gemeente vijf woorden spreken met mijn verstand, opdat ik ook anderen moge onderwijzen, dan tien duizend woorden in een vreemde taal.

Hoewel ons de geschiedkundige bescheiden ontbreken, die nodig zouden zijn, om dit hoofdstuk in allen dele te kunnen verstaan, is toch de grote les, die er in opgesloten ligt, geheel duidelijk: Paulus wil, dat al wat in de christelijke gemeente gesproken wordt, voor ieder verstaanbaar zij. Met versmading van dit apostolisch voorschrift heeft de Roomse kerk voor haar eredienst een dode taal aangenomen, die voor alle daarbij tegenwoordigen, althans voor bijna allen een onbekende, niet begrepen taal is. Hier komt bij, dat zij die de Latijnse taal machtig zijn, van het bij de eredienst gesprokene, dikwerf even weinig begrijpen als de onkundige menigte.

Het gebruik maken van een door de gemeente niet verstane taal heeft tot de gewoonte geleid, om zacht, haastig en op verwarde wijze te spreken; alleen wanneer men in een boek de door de priester gesprokene woorden of hun vertaling nagaat, kan men de dienstdoende volgen, en zelfs dan nog menigmaal niet zonder grote inspanning.

Het latijn is daarom bij aanvang de taal der kerk geweest, omdat het de algemeen verstane taal was, en nog was het daarom niet de taal der kerk, maar slechts de taal der westerse, der Latijnse kerk. Werd er toen aan gedacht, om haar aan die volken op te dringen, die niet gewoon waren haar te spreken? Dachten de Oosterlingen van hun zijde er aan, om het gebruik der Griekse taal algemeen in te voeren? Zij althans zouden daarvoor nog enige gewichtige redenen hebben kunnen opgeven. Immers de apostelen hadden in het Grieks gepredikt en geschreven, en de schriften van het nieuwe verbond waren in de Griekse taal ook tot het westen gekomen. Wanneer het betamend is, dat men zich in de christelijke kerk van een heilige taal bediene, dan moet het Grieks en niet latijn zijn.

Maar wat spreekt men van een heilige taal? Is de bestemming voor de gehele wereld, die het Christendom heeft, niet reeds een genoegzaam bewijs tegen de eenheid van taal, die Rome aan de gemeente heeft willen opdringen? Alleen in die landen, waaraan de scherpe afscheiding des volks in kasten eigen was of is, .bij de oude Egyptenaars en bij de Hindoes vinden wij een bijzondere taal voor de eredienst en de priesters. Wanneer een godsdienst beweert en naar geheel haren aanleg recht heeft om te beweren, dat zij aan alle volken en in elk volk aan ieder als eigendom wil toebehoren en daartoe naar ieders gehelen toestand zich voegen, - dan kan wel niets zo tegenstrijdigs met haar karakter uitgedacht worden, dan dat men haar in een taal laat spreken, die niemand of bijna niemand verstaat.

Voorts is het niet maar iets bloot toevalligs, dat Rome op dit punt met Egypte en Indië in overeenstemming is. Het latijn is in de eredienst een slagboom te meer tussen de geestelijkheid en het volk, een punt te meer, dat de eigenlijke evangeliebediening in de uitoefening van het priesterschap doet ondergaan. Voorts heeft in meer dan een opzicht het wezen der zaken zich in de vorm opgelost en is daarmede één, ja, daarvan onafscheidelijk geworden. Men neme eens de mis. Zou zij, in het Frans, Engels, Duits of Hollands bediend, nog wel haar nu verkregen karakter bewaren? Zou niet al spoedig het begoochelende en aantrekkelijke, dat haar aankleeft, geweken zijn? Wat de transsubstantiatie te weeg brengt, is het uitspreken der woorden: hoc e s t eo r- p u s me u m. Zou hun geheimzinnige raagt niet spoedig in de schatting der menigte verdwenen zijn, wanneer daarvoor de vier overeenstemmende woorden uit een nieuwere taal in de plaats gesteld werden? Al verder neme men de biecht. haar van schuld en straf vrijsprekende kracht schuilt in de woorden, ego te a b s o 1- vo. Men stelle daarvoor eens in de plaats het eenvoudige en verstaanbare: ik s p r eek u vr ij, en velen zullen niet meer geloven, dat zij van hun schuldenlast en zijn gevolgen ontheven zijn. Een zonderling Christendom, dat in zovele dingen hangt.... aan de taal, waarin het zich uitdrukt!

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Bewijzen voor Jezus opstanding. Jezus uit de doden opgestaan is eerst van Petrus (noot 99), daarna van al de apostelen enz. gezien. Allen sterven in Adam, allen zullen in Christus opgewekt worden. Eens zal Jezus het koninkrijk Gode zijn Vader overgeven, nadat hij alle heerschappij en alle kracht en raagt aan zijn voeten zal onderworpen
hebben.

330. vs. 25. Want hij moet als Koning heersen, totdat hij alle vijanden onder zijn voeten zal gelegd hebben.

Onder welke vorm ons in de Schrift het koninkrijk van Christus ook voorgesteld worde, geen bijzonderheid, geen woord zelfs trekt onze aandacht, dat ons recht geeft om te veronderstellen, dat zijn heerschappij niet geheel en naar de letter de zijn zijn zou. Het denkbeeld van een koningschap zijner moeder is daarin niet alleen nergens te vinden, maar er is in de Schrift zelfs geen enkele plaats, waar men dat denkbeeld zou kunnen inschuiven; er is op haar gebied geen duimbreed gronds, om er de voorgewende troon van Maria op te trekken.

Vs 29. verv. Zonder geloof in de opstanding der doden kan er geen hoop, geen moed meer bestaan. Verklaringen van deze verborgenheid. De dood is overwonnen.

331. vs. 57. Maar Gode zij dank, die ons de overwinning geeft door onze Heere Jezus Christus.

Nogmaals een woord, dat volstrekt niet in overeenstemming is met hetgeen men in de Roomse kerk leert en verricht, waar de overwinning op de dood, de genade van wal te sterven, zo algemeen, niet van Jezus, maar van de heiligen en Maria begeerd en afgesmeekt wordt. Al de bijzondere genadegiften, die zekere Verenigingen aan haar stervende leden verzekeren, worden gezegd van Maria te komen en over allen, die getroost afsterven, wordt zij geprezen. Maria verbeidt aan gene zijde des grafs allen, die op haar gehoopt hebben, allen, die na welk een leven dan ook, stervende zich tot haar gericht hebben. Aan haar worden allen aanbevolen, die, (zoals zijlieden en soldaten), door hun beroep aan een geheel onverwachte dood bloot staan. Een weinig geloof in Maria, of minder zelfs, een medaille met haar beeld zal, om de hals

gehangen, hem die dit teken draagt, waar en hoe hem de dood overvalle, met gewisheid de poort des hemels ontsluiten. Ziedaar de reden, waarom zo weinigen de lof- en dankzegging des apostels overnemen. Zij hebben nooit iets aan de Heere Jezus gevraagd, hoe en waarvoor zouden zij hem loven en danken? Daarom zijn er zovelen, die men leert sterven, zonder de enigen heilweg, die Paulus kende en die ons door God geopenbaard is, ooit te hebben betreden.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.
Inzameling van liefdegaven voor de armen te Jeruzalem. De apostel heeft het voornemen om de Corinthiërs te he- zoeken. Vermaningen. Groeten.

DE TWEEDE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN DIE VAN CORINTHE.

EERSTE HOOFDSTUK.

332. vs. 1. Paulus.... aan de gemeente Gods, die te Corinthe is, met al de heiligen, die in geheel Achaje zijn.
Over het woord gemeente noot 292 herlezen.
Hier valt op te merken, dat Paulus zijn brieven niet aan de hoofden der gemeenten richtte, maar aan de gemeenten, aan de gelovigen, aan alle gelovigen, de voorgangers daaronder begrepen. Hij deed dit niet daarom, omdat het in die tijd zou te vrezen geweest zijn, dat de opzieners zijn brieven verborgen en geheel in eigene bewaring zouden gehouden hebben, want het denkbeeld zelf van zo iets zou in hun hoofd nog niet wel hebben kunnen opkomen. Maar ook kwam een Paulus het denkbeeld niet in de gedachten, om de herders van de kudde te scheiden, en uitsluitend aan de eersten, de schat der Christelijke leer te betrouwen. \Tel is het hem niet vreemd, om soms tot hen in het bijzonder het woord te ritten, en heeft hij ook, aan Timotheüs en Titus als opzieners van gemeenten schrijvende, hun gehele brieven gewijd, maar al zijn brieven aan onderscheidene gemeenten zijn brieven bepaald aan die gemeenten gericht. Hieruit volgen twee voor ons opmerkelijke bijzonderheden, eerstelijk: dat de kerk niet beperkt werd tot de opzieners der gemeente en ten andere, dat er niet één gegronde reden kan bestaan, om niet aan allen te laten lezen, wat Paulus aan allen geschreven heeft.

333. Vs. 3 - 5. Geloofd zij de God en Vader van onze Heere Jezus Christus, de Vader der barmhartigheden en - de God aller vertroosting, die ons vertroost in alle onze verdrukking, opdat wij zouden kunnen vertroosten degenen, die in allerlei verdrukking zijn, door de vertroosting met welke wij zelf van God vertroost worden. Want gelijk het lijden van Christus overvloedig is in ons, alzo is ook door Christus onze vertroosting overvloedig.
Al weder een Goddelijke eigenschap, die in de Roomse kerk, van God en van de Heere Jezus Christus en van de Heiligen Geest (zie Joh. XIV: 16) op Maria overgebracht is. Haar heeft men tot de voorname troosteres der mensen verheven. C o n s o l a t r i x af f l i c- te r u m, noemen haar de litanieën en steeds meer en meer wordt deze onschriftmatige voorstelling ontwikkeld. Een zeker donker gevoel, waarvan de geestelijkheid zich maar al te zeer voor haar oogmerken weet te bedienen, brengt er eenvoudige en vooral vrouwen toe, om de mening te voeden, dat Maria als vrouw medelijdender is dan haar Zon zou kunnen zijn. Maar al ware Maria nu eens medelijdender van aard, zou dan nog daaruit volgen, dat wij vrijheid hadden, om ons met onze smeekgebeden tot haar te richten? Hebben wij de vrijheid, om het Christendom in een anderen vorm naar onze smaak over te gieten en te zeggen: dit of dat komt mij geschikter voor, derhalve zal het ook wel Gods wil zijn, dat het zo en niet anders is? u ziet van wie de apostelen al de troost des Christens laten uitgaan en in de gehele Schrift zult ge u geen andere bron aangewezen zien. Ook in de geschiedenis der eerste eeuwen zal geen andere voorstelling door u gevonden worden. Lees de geschiedenis der martelaren uit die tijd, en zie of zij, die een zo geheel enige behoefte aan vertroosting en versterking hadden, ooit de maagd gebeden of gedankt hebben. Wel noemen haar de litanieën koningin der martelaren, R eg i n a mart y r u m, maar de litanieën zijn niet de geschiedenis en de geschiedenis hecht nergens haar zegel aan dezen erenaam. Heeft daarom dezen martelaren iets ontbroken? Is voor hen door Jezus Christus de vertroosting niet overvloedig, niet meer dan overvloedig geweest, zo ` als

dat ook Paulus ervaring was? Is de vertroosting door J e z u s Christus ooit ongenoegzaam bevonden door hem, die alleen deze zocht? Heeft iemand ooit moeten klagen op de weg waar Paulus niets dan stof tot roemen en danken vond?
Vs 6 verv. Verdrukkingen en blijdschap des apostels.

334. Vs. 19. De Zon van God, Jezus Christus, die onder u door ons gepredikt is, namelijk, door mij en Silvanus en Timotheüs.
Paulus laat; zoals wij reeds vroeger opgemerkt hebben, geen gelegenheid ongebruikt, om van zijn medegenoten in het werk der evangeliebediening te spreken. De vermelding van Timotheüs keert telkens weder en bijna altijd met een woord van lofspraak. Sosthenes, Silvanus, Lukas, Tychicus, Epaphroditus, Epaphras, Clemens, Aristarchus, Marcus, Demas en anderen, allen, in één woord, worden door Paulus, als daartoe aanleiding is, geroemd en geprezen, - alleen Petrus maakt daarop een uitzondering! Zou nu Paulus alleen voor dezen geen woord van lof, geen woord van vermelding overgehad hebben, als daartoe in zijn werk aanleiding geweest ware? Wie kan zo iets van de liefdevollenen edelmoedige apostel geloven? Wat is er nog meer nodig, om voor onszelf tot de overtuiging te komen, dat Petrus niet te Rome kan geweest zijn? Gij, die Rooms-katholiek zijt, deinst misschien nog voor deze erkentenis terug, omdat met haar het ganse Roomse bouwwerk te gronde gaat? Maar kunt u u binnen zijn muren nog gerust gevoelen, kunt u daar binnen rustig slapen, nu de zwakheid van de fondamenten dier muren voor uw ogen zichtbaar geworden is?
Vs. 23. verv. Is Paulus niet reeds te Corinthe gekomen, hij handelde Zo, omdat hij ongaarne de Corinthiërs zo gestreng zou bejegenen, als zij waardig waren.

335, Vs. 24. Niet dat wij heerschappij voeren over uw geloof, maar....
Zou Paulus, toen hij dit schreef, aan zijn apostolisch gezag getwijfeld hebben? In geen dele. Zou hij aan de waarheid van zijn onderwijs getwijfeld hebben? Evenmin. Wil hij dan zeggen; dat de Corinthiërs slechts voor waarheid moeten houden, wat hun goeddunkt? Ook dit niet. En toch wil hij geen heerschappij over hun geloof voeren. Wat verstaat hij door die zegswijze?
Ten eerste is dit zijn mening, dat hij zijn gezag hun niet opdringen wil, maar alzo spreken, dat het door hen geheel vrijwillig erkend worde.
Voorts wil hij, te kennen geven, dat hij niet de minste aanspraak maakt op een gezag, dat hem als gewoon mens, als Paulus toekomen zou. Hij heeft alle denkbeeld van een persoonlijk heerschappijvoeren uit zijn ziel verbannen en wil, dat de heerschappij over het vrije geweten geheel en alleen aan God verblijve.
Eindelijk wil hij doen gevoelen, dat het geloof: een vrije onderwerping aan de waarheid is, die het Christendom als het woord Gods onderwijst, dat hij voornemens is dat woord, het woord der verzoening, te prediken en niet met enigen dwang op te leggen, dat hij het aan de almacht Gods overlaat de gewetens en de harten voor zijn spreken te openen.
Al die denkbeelden heeft de Roomse kerk miskend, en ieder, die haar stelsel aanhangt, van de paus af tot de minsten priester toe, moet die denkbeelden wel miskennen, zo hij van de rechten, waarmede zijn kerk hem bekleed heeft, een voortdurend gebruik wil maken.
1e. De priester eist voor zich een heerschappijvoerend gezag en waar hij dat niet met geweld drijft, laat hij het alleen na, omdat hij door plaatselijke omstandigheden daarin verhinderd wordt. Reeds meermalen hebben wij aangetoond, dat er geen land of tijdperk aan te wijzen is, waarin het, als de Roomse kerk er de macht in handen had, ook maar enigszins vrij stond, in enig punt de priester ongehoorzaam te zijn.

2e. De priester matigt zich een persoonlijk gezag aan. Zijn macht is niet maar alleen een uitdrukking van de macht Gods, neen, zelf oefent hij in naam der kerk gezag. Naar zijn welgevallen vermeerdert hij Gods geboden met zijn inzettingen; of wijzigt hij die geboden of geeft de vrijheid die in zeker bepaald opzicht niet te gehoorzamen. Dit geldt het wezen der zaak. En wat nu de vorm aangaat, zo valt het terstond in het oog, dat hij zonder verantwoording een volstrekt gezag doet gelden. De minste dorpspastoor gebiedt in naam der kerk met even onbepaald gezag als de paus zelf.
3e. De priester, eindelijk, wil van geen vrije onderwerping aan de leringen der kerk weten. Neemt hij soms al het voorkomen aan of hij daarmede tevreden is, het is dan alleen, omdat hij niet anders kan of durft. Geen land of tijdperk is er aan te wijzen, waarin het, zolang Rome het gezag in handen had, vrijstond, anders te geloven, dan wat zij voorschreef en wel omdat zij het zo voorgeschreven had.
Vatten wij nu het geschrevene samen, dan blijkt ons, dat, wanneer ook zelfs de Roomse kerk geweest was, wat zij beweert te zijn: de onfeilbare bewaarster der geopenbaarde leer namelijk, dat zij dan nog ten dezen Benen anderen weg dan Paulus volgen zou, vermits deze uitdrukkelijk aan de Corinthiërs schreef: niet dat wij heerschappij voeren over uw geloof."

TWEEDE HOOFDSTUK.

Paulus droefheid, omdat hij gestrengheid heeft moeten gebruiken. Daar de gestrafte berouw getoond heeft, is het zijn begeerte, dat de Corinthiërs hem nu ook vergeving schenken en vertroosten.
336. Vs. 6, 7 en 10. de zodanigen is deze bestraffing genoeg, die van velen geschied is. A1Zo dat u daarentegen hem liever moet vergeven en vertroosten.... die u nu iets vergeeft, die vergeef ik ook; want zo ik ook iets vergeven heb, die ik vergeven heb, heb ik het vergeven om uwent wil, voor het aangezicht van Christus....
Ziedaar, naar de leer der Roomse kerk, de geschiedkundigen grondslag van haar leer omtrent de aflaat.
Gaan wij na, in hoeverre dit beweren een goeden grond heeft.
Vooreerst blijkt ons, dat, eveneens als Paulus de veroordeling van dezen man, niet van de hoofden der Corinthische gemeente, maar (zie noot 304) van de gemeente, van de verzameling der gelovigen zelve gevraagd heeft, - het zo ook hier van de gemeente, van de verzameling der gelovigen is, dat hij begeert, dat zij hem wederom in genade aanneme. Ook wij gevoelen lichtelijk, dat deze vorm een andere gedaante heeft moeten aannemen, en dat men in talrijke gemeenten het recht van vrijspraak even als het zegt om te oordelen en te vonnissen aan zekere daartoe verkozen personen heeft moeten opdragen, maar ook bij die bepaling blijft het onwedersprekelijk, dat Paulus geenszins van oordeel was, dat het recht alleen en op geheimzinnige wijze met het opzienersambt verbonden was. Binden en ontbind e n is alzo een recht, dat der gemeente en niet der geestelijkheid toekomt, en reeds deze ons blijkbare uitkomst schokt de Roomse leer over dit recht tot in zijn diepste grond. (Zie noot 51).
Maar keren wij tot de hier voor ons liggende vraag terug. En welke overeenkomst is er nu te ontdekken tussen de Roomsen aflaat en de schuldvergeving te Corinthe? - Zien wij wel, dan is niet de minste overeenkomst tussen beiden aan te wijzen.
Een Christen te Corinthe heeft een misdaad gepleegd, die der ganse gemeente tot oneer strekte. Zij besluit daarop tot zijn gehele verwijdering uit haar midden. Daarna toont die man een oprecht berouw. Dit heeft ten gevolge, dat men hem het gebeurde vergeeft en hem in de schoot der gemeente weder opneemt. - In weinige woorden is dit een getrouw verhaal van al het voorgevallene.

Wenst u nu de weg te weten, die men heeft moeten doorwandelen, om van deze gebeurtenis tot het leerstuk omtrent de aflaten te geraken?
De man te Corinthe was door de gemeente uitgesloten geworden, in de waren zin des woords, uitgesloten. Later heeft men uitsluitingen voor Benen bepaalden tijd ingevoerd en sloot men, naar de aard en de zwaarte van het bedreven kwaad, personen voor een maand, voor een jaar, voor twee, voor tien jaren van de gemeenschap met de gemeente uit. Dit bepaalde tijdperk kon ook ingekort worden, hetzij door een bijzonder besluit, gegrond op het berouw van de schuldige, het zij door een algemeen besluit, dat alle opgelegde straffen te gelijk in tijdsruimte verminderde. Wanneer men, bij voorbeeld, een aflaat van een maand afkondigde, dan werd daardoor de verzoening van alle overtreders een maand bespoedigd. Op dit gebied openbaarde zich alras meer dan één misbruik. Men wilde dezen aflaat ver dienen, en dit doorgaans meer door kerkelijke boetedoening dan door oprecht berouw. Weldra kwam men er toe, om de verzoening met de kerk te vereenzelvigen met de verzoening met God.
Hier liggen de eerste kiemen van het Roomse stelsel. Daar de op aarde ondergane straf gerekend werd de hemel te openen, alleen reeds omdat zij de kerk weder voor de schuldige openstelde, maakte men daaruit de gevolgtrekking, dat een aflaat, die de kerk weder voor de zondaar ontsloot, ook weder evenzeer de hemel voor hem openstelde. Met deze gedaanteverwisseling staat de leer van het vagevuur in nauw verband; maar is zij haar voorafgegaan of wel gevolgd? Waarschijnlijk heeft zij zich tegelijkertijd ontwikkeld en heeft het een begrip het ander in zijn vorming geholpen. De straffen, dus sprak men, die men op aarde niet of niet geheel gedragen heeft, zal men op een andere plaats moeten ondergaan of voleinden, waaruit als van zelf volgde, dat de aflaat ook in een ander leven zijn kracht kon. openbaren. Toen nu eindelijk tijdelijke tuchtigingen geheel in onbruik geraakten, bleven alleen die van het vagevuur over, hetgeen aanleiding gaf, dat de aflaten ook alleen nog op deze van toepassing bleven. Zo is dan nu een aflaat van een maand, van een jaar, van twintig, van honderd jaren een vermindering van een maand, van een jaar, van twintig, van honderd jaren, die men anders nog in het vagevuur zou hebben moeten doorbrengen.
Zijn wij niet reeds vrij verre van Corinthe en van Paulus verwijderd?
Men merke nu wel op, dat wij nog niet verder dan tot het bespiegelende gedeelte der zaak, tot het leerstuk gekomen zijn; hoeveel blijft ons niet over te zeggen, als wij wilden nagaan, wat er van dat leerstuk op het gebied des werkelijken levens geworden is! De handel in aflaten is de schande en de gedeeltelijke ondergang der Roomse kerk geworden. Heeft men die handel thans afgeschaft? In zijn ouden vorm, ja, maar dan zelfs nog niet eens overal. Maar onder hoeveel nieuwe gedaanten wordt hij niet voortgezet. Hoe veelsoortige nieuwe toepassingen heeft men met behendige gevatheid aan dezen handel weten te geven. Welk een wedstrijd heeft er op de onderscheidene markten plaats! Tot welke prijsverlagingen is men gekomen? In oude tijden was de prijs althans hoog genoeg gesteld, om iets in leven te roepen, dat nog de schijn van een offer had, maar wie in dezen tijd goed weet te rekenen, en met iedere gelegenheid zijn voordeel doet, kan, bijna zonder geldelijke opoffering, in een jaar voor meer dan honderdduizend jaren aflaat verkrijgen. En deze mildheid klimt van jaar tot jaar, ja, van maand tot maand. De paus kan geen aflaten aan enige kerkelijke gemeenschap of kerk toestaan of andere geestelijke verenigingen en kerken begeren terstond van dezelfde gunst te genieten. Zo ontstaat voor de paus de verplichting om zijn gunstbetoon te schenken, waar het nog niet genoten werd, om het dubbel, drievoudig, tiendubbel te geven, waar men het reeds in zekere mate had. De zogenaamde volle aflaat werd vroeger alleen door langdurige zelfkastijding verkregen, nu bestaat er een genootschap dat, krachtens een pauselijke bul, haar jaarlijks negenmalen schenken

kan. En nu, ik zal niet meer zeggen: n zijn wij ver genoeg van Corinthe en Paulus verwijderd?" maar ik vraag: azijn wij reeds ver genoeg van alle gezond verstand en alle schaamte?"

337. Vs. 14. Gode nu zij dank, die ons allen tijd doet triomferen in Christus.
Gij hebt Paulus (nooit 331) des Christens grote en laatste zegepraal, de zegepraal over de dood, aan Jezus Christus horen toeschrijven; hier kent hij de Here al de overwinningen toe, die de Christen over de moeilijkheden en beproevingen des levens 'behaalt. Leert ook de Roomse kerk haar belijders zo te denken en te spreken? Neen, ten aanzien van grote of kleine ondernemingen, bij alle welslagen, hetzij van bijzondere personen of van verenigingen, altijd zult u op de heiligen en vooral op de Maagd horen wijzen. Heeft een volk met goeden uitslag een groten krijg gevoerd, - dat zij de Maagd dankzegge! Wordt een soldaat, op het slagveld gewond, aan zijn gezin hergeven, - dat hij dan de Maagd zijn dank brenge! Wanneer zijlieden, landbouwers, kooplieden, werklieden, rijken en armen, voor enige, hetzij tijdelijke, hetzij geestelijke zegening hun dankgevoel willen uiten, immer en altijd zien zij zich naar de Maagd heengewezen. Ziet Rome haren paus, door omwentelingsgezinden uit zijn rijksstad verjaagd, binnen haar muren wederkeren, - zij verneemt ter zelfder ure, dat hij dankzeggend aan de Maagd zijn wederkomst en zegepraal toeschrijft. Maar wie toch gaf hem die wetenschap? Wie heeft hem die werkzaamheid der Maagd, hem ten goede, geopenbaard? Zonder de tussenkomst van Maria zou dan God de paus in ballingschap gelaten hebben en het gemenebest zijn zetel op het vasteland hebben doen behouden? Maar de paus vraagt niet naar gronden, die op redelijke wijs het verstand kunnen overtuigen, omdat hij er alles aan gelegen acht, om, door welke middelen dan ook, een eredienst te bevestigen, waarvan Rome nu eenmaal meent haar bestaan en toekomst afhankelijk te moeten achten. In hetzelfde jaar sprak de paus in zijn rondgaarden brief over de onbevlekte ontvangenis deze woorden: u weet, dat de grondslag van ons vertrouwen in de zeer heilige maagd gelegen is, aangezien God in haar de volheid van alle heil gesteld heeft, Zo- dat, indien er voor ons enige hoop, enige gunst, enig heil bestaat, wij weten mogen, dat wij dat alles uit haar hand ontvangen, want alzo was het welbehagen van hem, die gewild heeft, dat wij alles door Maria zouden bezitten."
Zo spreekt de paus. u hebt daarnevens het woord des apostels vernomen. wie van beiden zult u geloof schenken?

DERDE HOOFDSTUK.
Heerlijkheid van de bediening des evangelies boven die der oude wet.
333. vs 6-8.... Want de letter doodt, maar de Geest maakt levend. En indien de bediening des doods in letters bestaande, en in steen ingedrukt, in heerlijkheid geweest is, alzo dat de kinderen Israëls het aangezicht van Mozes niet sterk konden aanzien, om de heerlijkheid zijns aangezichts, die te niet gedaan zou worden; hoe zal niet veel meer de bediening des Geestes in heerlijkheid zijn?
Hoe blijkbaar komt het hier uit, dat Paulus in de geestelijken aard der bediening des evangelies haar meerderheid boven de bediening der oude wet gelegen acht. Deze laatste noemt hij de bediening der letter, dat is, van de uitwendige vorm, van de rechtvaardiging door uiterlijke, zinnebeeldige tekenen. Bijna in een adem noemt hij haar de bediening des doods, door welke krachtige redefiguur hij nog verstaanbaarder wil te kennen geven, dat in uitwendige vormen het leven niet gelegen is en dat zij zelfs de strekking hebben om het te vernietigen, als zij voor het wezen der zaak

worden aangezien. Maar wanneer nu naar des apostels uitspraak de heerlijkheid der nieuwe bedeling in wezenlijkheid daarin gelegen is, dat zij op dit punt met de oude bedeling niets gemeens heeft, - hoe zouden wij dan wel moeten oordelen over de toestand van een kerkgemeenschap, waarin allengs de uiterlijke vormen en zinnebeelden een nog veel groter plaats ingenomen hebben, dan dit ooit bij de Joden van vroegere dagen het geval was? Wanneer wij de Roomsen priester niet de vroegere Joodse priester vergelijken, wat is er dan overig van dat verschil, dat Paulus zo groot en wezenlijk genoemd heeft? De Joodse eredienst had zelfs menig geestelijk bestanddeel, dat wij in de Roomse niet terugvinden. Onder Israël bekleedde de voorlezing der heilige schriften een aanzienlijke plaats bij de openbare godsdienstoefening; het wetsgebod: II u zult U geen gesneden beeld noch enige gelijkenis maken enz" werd bij hen met gestrengheid gehandhaafd; en was ook al de Joodse priester een bedienaar van nauwkeurig voorgeschreven uiterlijke vormen, hij bediende deze dan toch voor een onzienlijken God en niet voor beelden of overblijfselen van heiligen.

339. Nog vloeit als van zelve een andere opmerking uit dit gedeelte der Schrift voort.
Zo dikwijls de Roomse kerk de voortreffelijkheid en hoge waardigheid van het priesterschap wil aantonen, dan wijzen en haar leken en haar leraars ons op de mis, op het Goddelijk offer, waarvan de priester in de mis bedienaar gerekend wordt. Hem is het gegeven, Gode dagelijks geen minder offer dan de zone Gods zelf aan te bieden! De Joodse priester offerde een redeloos dier, de Christenpriester het vlekkeloos reine Lam, de op zijn woord uit de hemel nedergedaalde Zaligmaker. Welk een heerlijkheid! Hoe hoog staat dan niet de Roomse boven de Joodse priester!
Hoor en wij nu Paulus, die hier de bediening der wet en die des evangelies in het brede vergelijkt en ook elders gaarne op dit punt .terugkomt, om de bedeling van het nieuwe verbond te verheffen. Waar vinden wij in zijn redeneringen het bewijs, dat in het Roomse stelsel het eerste, het alles afdoende, het enige zelfs is? Zou hij er van hebben kunnen zwijgen, als het in zijn schatting die waarde gehad had? Zou hij aan de mis, aan het misoffer hebben kunnen geloven en er hier ter plaatse niet van spreken? - Wij zijn alzo gedwongen om uit deze twee gevoelens te kiezen, dat óf deze schoon plaats der Schrift in waarheid geheel onbetekenend is, of dat Paulus niets geweten heeft van die vermeende grootheid, welke van wege het misoffer aan de priester toegekend wordt.
vs. 14 verv. - Verblinding der Joden, die zich verharden, om de meerdere voortreffelijkheid van het nieuwe verbond niet in te zien.

340. vs. 14. Maar hun zinnen zijn verhard geworden; want tot op de dag van heden blijft hetzelfde deksel in het lezen des ouden Testaments....
Is op de ogen der Joodse kerk een deksel gebleven, is, in spijt van haar hoge voorrechten, van de heerlijkste beloften, van zoveel wonderdadige bijstand, haar de waren zin des ouden verbonds niet ontdekt geworden, - welke zekerheid hebt u dan, Rooms-katholieke, dat de ware zin en betekenis van het nieuwe verbond aan uw priesterschap niet verborgen gebleven is? Naar de mening der Joden had niemand tegenover het gevoelen van hun Schriftgeleerden recht van spreken, - dezelfde mening geldt in de Roomse kerk aangaande het gevoelen van haar onfeilbaar geachte priesterschap.... maar de Joodse kerk is in dwaling bevonden en wat van haar waar is, kan ook van de Roomse waar zijn. - Reeds in andere vormen is door mij (noot 68 en 219) dezelfde tegenstelling gemaakt.

]\341. vs. 17. Waar de Geest des Heeren is, daar is vrijheid.

Deze woorden des apostels zijn schromelijk misbruikt geworden. Sommige sekten, zelfs in de eerste eeuwen, hebben de Geest des Heeren in een verwerpen van allen wettigen band en alle ordening meen te zien.
Maar een te laken misbruik maakt een daaraan tegenovergesteld misbruik niet goed; en op billijken grond heeft men deze woorden van Paulus meer dan eens tot veroordeling van het Roomse stelsel aangehaald.
Men heeft op dit woord gewezen met het oog op de zienswijze, die hier meer bepaald door de apostel ontwikkeld wordt. Hij heeft de oude wet als eens wet van vormen en voorschriften getekend, als een letter die het leven des geestes doodt; derhalve moet de vrijheid voor allen hierin bestaan, dat men van het juk en de vloek der wet is verlost, ten einde eens eredienst, wier wezen geest en leven is, te kunnen volgen. Is dit waarheid, dan mag ook door ons met vrijmoedigheid beweerd worden, dat de Geest des Heren, in de zin, die de Apostel hier aan deze woorden hecht, niet meer in eens kerk woont, waar men die eredienst onder ontelbare vormen begraven en als verstikt heeft, en de oude wet in een eindeloos samenstel van voorschriften, plechtigheden en kerkplichten weder levend geworden is.
Bestaat voorts die vrijheid, als vrucht van Gods geest hierin, dat men niet meer onder het juk van wettelijke kerkvormen en kerkplichten gebukt gaat, dan volgt daaruit natuurlijk, dat het met die vrijheid ten enenmale onbestaanbaar is, zich onder het juk van mensen te buigen, die zichzelf het recht toekennen, om die vormen voor te schrijven en om met onfeilbaar gezag Gods genade aan allerlei bepalingen te binden. Met het volste recht is dus dit Schriftwoord alweder tegen een kerk gebezigd, waar de priester zich uitdeler der zaligheid noemt, en zich tevens tot de middelaar verheft, die haar voorwaarden volgens zijn welbehagen vaststelt, wijzigt, verandert, verlicht of verzwaart.
Maar deze priesterlijke aanmatiging moet wel een bron van vele andere zijn. Is de priester uitdeler der genade, dan heeft hij ook het recht, om iemands zaligheid te waarborgen, om algehele gehoorzaamheid te vorderen, om een volkomen verloochening van alle eigen verstand` en wil te eisen. Men moet dan als waar erkennen, wat hij zegt waarheid te zijn, en volbrengen, wat hij als plicht aangeduid heeft, men moet hem dan niet alleen gehoorzamen, maar zich blindelings aan zijn leiding overgeven, rede, hart en geweten aan zijn bestuur overlaten, of om juister te spreken, de priester moet het verstand, het hart en het geweten zijner leken worden, deze moeten niet meer dan onder zijn handen, aan een lijk gelijk zijn, waarin zijn geest werktuigelijk voortwerkt. In deze laatste woorden ligt het ideaal van het stelsel. Perinde ac cadaver, zo spreken de orderegelen der Jezuïeten, - en de Jezuïeten zijn de enige katholieken, die het Roomse stelsel in al zijn omvang en in zijn strengste gevolgtrekking verwezenlijken.
Wanneer het Christendom in waarheid bij hen te vinden is, dan wordt het vergeefs in de schriften van Paulus gezocht, en omgekeerd. Waar de geest des Heeren is, daar is vrijheid, daar is verlossing van het juk en de vloek, aan alle wetsbedoeling noodzakelijk verbonden.

VIERDE HOOFDSTUK.

342. vs. 1. Daarom dewijl wij deze bediening hebben, naar de barmhartigheid, die ons geschied is, zo vertragen wij niet.
Het is ons (noot 236, 256 enz.) gebleken, dat in de schriften van het nieuwe verbond de evangeliebediening nooit aangeduid wordt met het woord, dat in het Grieks priesterschap betekent. De opmerking wordt van dubbel belang en op een plaats als

hier aller-treffendst, waar de apostel, zich in bijna twee hoofdstukken, uitsluitend bezighoudt om de grootheid en heiligheid van het hem toebetrouwde dienstwerk te doen uitkomen. Ware Paulus voorstelling daarvan één met de Roomse geweest, hoe laat zich dan verklaren dat zij bij voortduring geen gebruik maakt van het woord, dat het Roomse denkbeeld het best, of liever dat het alleen uitdrukt? Waarom noemt hij zijn bediening, terwijl hij haar zo nog mogelijk stelt en er in roemt, dat hij met haar bekleed is, niets anders dan met de eenvoudige benaming, D i a c o n i a, dienst, dienstwerk, werk van een dienstknecht? Werd dit werk elders priester- of offerdienst geheten, onze opmerking zou minder gewicht hebben, want er kon dan een reden bestaan, waarom de schrijver niet steeds hetzelfde woord wilde bezigen, maar, ik herhaal het, wanneer hij nooit het woord offer- of p r i e ster dienst van de evangeliebediening gebruikt heeft, dan moet dit immers wel zijn, omdat dat woord in zijn voorstelling van de zaak niet paste.
Vs. 2 verv. - Oprechtheid, moed en volharding van Paulus. Zijn beproevingen, zijn vertroostingen.

VIJFDE HOOFDSTUK.
Beproevingen en vertroostingen van de gelovige. De Christen, gelijk hij, reikhalst naar de hemel. Zijn enige gedachte is God te behagen.
343. Vs. 10. Want wij allen moeten geopenbaard worden voor de rechterstoel van Christus, opdat een iegelijk wegdrage hetgeen door het lichaam geschiedt, naar dat hij gedaan heeft, hetzij goed, hetzij kwaad.
Altijd de rechterstoel van Christus, terwijl wij nooit van datgene, wat de Roomse kerk de rechterstoel der boete noemt, zelfs met een enkel woord gewag gemaakt vinden, en ook evenmin de priester als een persoon aangeduid zien, die, in bezit van het recht der vrijspraak of veroordeling reeds hier ten dele het hoge recht mag uitoefenen, dat in een andere wereld aan Jezus Christus toevertrouwd is.
Vs. 11. verv. - Volle toewijding van de apostel aan het werk zijner bediening. Zijn enig doel is om zijn broederen het leven in Christus bekend te maken, en dat geheel geestelijk leven is in zijn ogen het alleen ware leven.

344. Vs. 16. Zo dan kennen wij van nu aan niemand naar het vlees; en indien wij ook Christus naar het vlees gekend hebben, nochtans kennen wij Hem nu niet meer naar het vlees.
De apostel had niet krachtiger kunnen uitspreken in welk een mate voor hem de geest alles is. Niet alleen gewone mensen, dus "spreekt hij, kent hij niet meer naar het vlees, niet meer naar enigen maatstaf van uitwendige, wettische grootheid of heerlijkheid, maar zelfs Jezus bestaat zo voor hem niet meer; hij gaat voor zijn geloof niet meer te rade met de Christus in het vlees, met de Christus, in zo verre ook Hij onder het juk en de vloek der wet leefde, maar alleen met de hemelse Christus, met de Christus, gelijk Hij in onmiddellijke gemeenschap met de Vader geleefd heeft, gelijk Hij, staande boven het standpunt der wet, zonder angstvallig raadplegen van haar letter en zonder vrees voor haren vloek, sprak wat Hij van de Vader gehoord en deed wat Hij bij de Vader gezien had. De Christus als rechtvaardige uit geloof, en uit dat beginsel de Vader gehoorzamende en dienende in geest en in waarheid, was Paulus ideaal, en dat ideaal was de Heilige Geest, waarop geheel zijn evangelieprediking geschoeid was en waaruit zich ook voor ons verklaren laat, wat hij met de veelbetekenende uitdrukking meent, als hij soms met nadruk van zijn evangelie spreekt.
Uit het hier gezegde vloeien twee gevolgtrekkingen voort, de een van algemeen aard, de andere meer bepaald op de leringen van het Rooms-katholicisme betrekkelijk.

De eerste is, dat, naar des apostels oordeel, het Christendom een zuiver geestelijke, hemelse godsdienst is, verheven boven de eigenaardigheid, die aan een wettische godsdienstbedeling is verbonden of daaruit voortvloeit, dat daarin voor ons geen bestanddeel mag geduld of toegelaten worden, dat in strijd is met het karakter van een geheel vrije, kinderlijke gemeenschap met God; omdat alles wat tegen ons kindschap indruischt, de strekking heeft, om het wezen des Christendoms te verminken of geheel uit te roeien, om de gemeente van de levenden Christus te beroven, door haar een kunstig samenstel van dode en geestdodende vormen en plechtigheden, een lichaam zonder geest, als de ware, levende en hemelse genadegiften Gods te doen eerbiedigen en heilig houden.
Voorts blijkt uit dit Schriftwoord zonneklaar, dat Paulus niets van het leerstuk der zogenaamde lichamelijke tegenwoordigheid geweten heeft, immers wie deze voor waarheid houdt, zal wel niet Zo, zonder enige nadere bepaling, kunnen zeggen: indien wij ook Christus naar het vlees gekend hebben, nochtans kennen wij hem nu niet meer naar het vlees.

345. Vs. 18. En al deze dingen, (wedergeboorte, nieuw leven) zijn uit God, die ons met zich zelf verzoend heeft door Jezus Christus en ons de bediening der verzoening ge- gegeven heeft.
In deze woorden heeft men de betekenis willen leggen, dat de priester de bedienaar, de bewerker der verzoening is en ze aangehaald, nu eens ten gunste van het priesterrecht om te binden en te ontbinden, dan weder in het belang van de leer; dat de priester in de mis een waarachtig offer opdraagt en zo doende de aarde met de hemel verzoent.
Deze verklaring heeft het ganse beloop der volgende rede tegen zich. Reeds in het volgende vers en verder wordt van de bediening der verzoening alleen als woord der verzoening gesproken; zodat er geen sprake is van enig te volbrengen werk, maar van de prediking der door Jezus te weeg gebrachte verzoening. U zo zijn wij dan," voegt de apostel er bij, "gezanten van Christus wege, alsof God door ons bade: wij bidden n van Christus wege, laat u met God verzoenen." Eindelijk gewaagt de apostel in vs. 21 van het offer van Jezus, maar als van een eenmaal voor allen volbrachte daad, als van een waarheid, die bekend gemaakt moet worden, maar geenszins als van een zaak, die door de hand van wie dan ook nogmaals zou moeten verricht worden. Zo is dan de bediening der verzoening blijkbaar niets anders dan de prediking der verlossing, welke in Christus Jezus is.

ZESDE HOOFDSTUK.
De apostel heeft niets verzuimd, wat hem de schonen titel van die aar en gezant van Jezus Christus kon doen waardig zijn. Hij verlangt op die grond, dat de Corinthiers aan zijn ijver en zijn liefde zullen beantwoorden, dat zij zich een tempel des levenden Gods zullen tonen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.
Blijdschap des apostels wegens de goede gezindheden der Corinthiërs, die hem door Titus bekend gemaakt zijn. Het berouwt hem niet, dat hij hen bedroefd heeft, omdat die droefheid hen tot bekering heeft gebracht. Genegenheid van Titus voor hun gemeente.

ACHTSTE HOOFDSTUK.
Lof aan de gemeenten van Macedonië, die, ofschoon zelf behoeftig en in verdrukking, toch mildelijk bijdroegen tot de inzameling voor de Christenen in Judea. Zijn hoop,

dat de meer met rijkdom gezegende Corinthiers in dezen niet zullen achterlijk blijven. Zending van Titus en van twee andere broeders, om hun aalmoezen in te zamelen. -

NEGENDE HOOFDSTUK.
Nieuwe opwekkingen tot christelijke liefdadigheid. Zij geeft aan hen, die er het voorwerp van zijn, tot verheerlijking van God aanleiding.

TIENDE HOOFDSTUK.
Paulus geeft de hoop te kennen,. dat zijn vijanden hem niet zullen noodzaken, om zijn apostolisch gezag tegen hen te doen gelden. Aard van dit gezag.

346. Vs. 4, 5. Want de wapenen van onze krijg zijn niet vleselijk, maar krachtig door God, tot nederwerping der sterkten; dewijl wij de overleggingen ter neder werpen, en alle hoogte, die zich verheft tegen de kennis van God, en alle gedachte gevangen leiden tot ede gehoorzaamheid van Christus.
Het krachtig sprekende der laatst gebruikte beelden, doet de voorafgaande verklaring: de wapenen van onze krijg zijn niet vleselijk, des te sterker uitkomen. Paulus had nauwelijks nodig, het ons te zeggen, het geheel van zijn onderwijs toont het ten duidelijkste aan en Jezus Christus had ditzelfde reeds vóór hem gezegd, Maar nu stellen wij de vraag, hoe met deze verklaring door een kerk gehandeld is, die altijd en overal, waar zij er maar toe in staat was, die v 1 e s e1ijke wapenen gebruikt, en die, daar zij het de vorsten ten plicht stelde, om haar die te leen en hen steeds prees, die haar daarmede te hulp kwamen, de verantwoordelijkheid van ontelbare vervolgingen en schriktonelen op zich genomen heeft.
Bossuet moge vrij zijn afkeuring van de Bartholomeusnacht doen blijken, hij kan daardoor niet ongedaan maken, dat die vreselijke moordaanslag bij zijn uitvoering èn door de paus, èn door geheel Italie's en Spanjes priesterschap en, op weinige uitzonderingen na, ook door alle priesters in Frankrijk goedgekeurd en toegejuicht is. In zijn staatkunde getrokken uit de Heilige Schrift heeft hij zelf verklaard, dat allen, die niet willen, dat een vorst in godsdienstzaken geweld gebruike, in een god d e l o ze dwaling v e r k er en; en het is genoeg bekend, welke lofspraken Lodewijk XIV van hem ontving, omdat hij in die dwaling niet verviel. Deze leerstellingen, die gedurende de tweede helft der achttiende eeuw en het eerste derde gedeelte der negentiende eeuw zich op de achtergrond gehouden hadden, hebben in onze dagen het hoofd weder opgestoken en staan in een menigte geschriften op een wijze uitgesproken, die ter ternauwernood enigszins gematigd is door de zachtere zeden dezer eeuw en de gedwongen noodzakelijkheid, om niet alles al te openlijk uit te spreken. Onhoudbaar is daarom de voorstelling, dat de vervolging iets van tijdelijken en toevalliger aard in het katholicisme is geweest, neen, de mond zijner ijverigste apostelen verkondigt heden ten dage luide genoeg, dat zij onuitroeibaar in zijn beginselen geworteld is.
Vs. 6 verv. - Paulus heeft zich geen macht toegeëigend, die hem niet wettig toebehoorde; ook heeft hij op de vrucht van eens anders werk geen aanspraak gemaakt.

347. Vs. 15, 16. Niet roemende buiten de maat, (want wij roemen niet) in anderer arbeid; maar hebbende hoop, als uw geloof zal gewassen zijn, dat wij onder u lieden overvloedig zullen vergroot worden naar onze regel: om het Evangelie te verkondigen op de plaatsen, die aan gene zijde van u gelegen zijn; niet om te roemen in hetgeen in eens anders regel (arbeidsveld) alrede bereid is.

(Bungener: dat wij ons werk veel verder zullen uitbreiden, naar de aard van het arbeidsveld, dat ons toegewezen is).
Deze woorden bevestigen bij vernieuwing onze bewering, dat men onmogelijk kan aannemen, dat Paulus, te Rome zijnde, van Petrus arbeid niet zou gesproken hebben, indien deze werkelijk aldaar geweest was. Men merke op, dat hij met zovele woorden zijn voornemen openbaart, om het Evangelie buiten Griekenlands grenzen over te brengen. Ook dáár, zegt hij, zal hij nooit roemen in eens anders arbeid. En zou hij dan nu nog evenwel in de brieven, uit Rome geschreven, stilzwijgend het werk hebben kunnen voorbijzien, niet maar van een' of ander' onbetekenend' medearbeider, maar van Petrus, van de stichter en bisschop dier kerk, van het hoofd (gelijk men beweert), der algemeen kerk!

ELFDE HOOFDSTUK.
Lichtzinnigheid der Corinthiers, die hen steeds voor nieuwe leraars een open oor deed hebben.
348. Vs. 5. Want ik acht, dat ik nergens minder in ben geweest dan de uitnemendste apostelen.
Wanneer Paulus de meerderheid van Petrus erkend heeft, dan zijn deze woorden onverklaarbaar.
Men kan deze woorden echter ook als een bijtende spot opnemen, en dan zouden de uitnemendste a p o st e I en dezelfde zijn als de leraren, die zich tegen Paulus verzet hadden en die hem in de schatting der gemeente zochten te verlagen.
De Vulgata deelt onze eerste opvatting en wettigt dus de gevolgtrekking, die wij daaruit afgeleid hebben. Maar daar deze opmerking haar schrik inboezemt, poogt zij haar te verzachten en leert in plaats van: eik acht, dat ik nergens minder in geweest ben," eik acht, dat ik niets minder verricht heb." E x is tinto n i h i 1 me min us f e cis s e. Sacy, hoewel hij doorgaans naar de letter der Vulgata vertaalt, heeft echter in het hier gebezigde redmiddel bezwaar gevonden en schrijft: eik acht in niets minder geweest te zijn dan de grootsten der apostelen." Hij laat dus de moeilijkheid in haar geheel en waar dit gedaan wordt, is ene oplossing in de Roomse zin onmogelijk.
Die oplossing evenwel is, ook wanneer wij deze plaats buiten aanmerking laten, geheel ondoenlijk. Waar toch vindt u enig spoor, dat Paulus zich in zijn bediening geacht heeft minder te zijn dan een enige onder de apostelen?
Vs. 7. verv. Arbeid en lijden des apostels. Wie van hen, die hem in zijn bediening tegenstaan, kan zich beroemen, zoveel als hij te hebben geleden?

349. Vs. 28. Behalve de dingen, die van buiten zijn, overvalt mij dagelijks de zorg van al de gemeenten.
Paulus schijnt er behagen in te scheppen, om van zich zelf alles te zeggen, wat, naar het Roomse stelsel, alleen in Petrus mond past. Hoort hem hier van de zorg spreken, die hem dagelijks cal de gemeenten" geven. Zou hij dat al de gemeenten naar de letter willen uitgedrukt hebben? Waarschijnlijk niet, hoewel wij hem zijn zorg hebben horen openbaren over de gemeente te Jeruzalem, wier apostel hij niet was. Maar hoe het ook zij, dit woord staat er. Al de gemeenten, dat zegt nog iets meer dan een rondreis van Petrus in de gemeenten van Judea (zie noot 229), waarin men een bewijs voor Petrus oppermachtig gezag meent te zien. Al de gemeenten! Hoeveel zou het der Roomse kerk niet waard zijn, als dit woord in de brief van Petrus stond?

TWAALFDE HOOFDSTUK.
De apostel verontschuldigt zich, dat hij zo veel over zich zelf gesproken heeft. Hij deed het alleen voor de eer zijner bediening. Openbaringen hem verleend. Hij heeft het voornemen om tot de Corinthiërs weder te keren en zal dan voor de valse leraars en onreinen van leven zonder mededogen zijn.

DERTIENDE HOOFDSTUK.
Nieuwe bedreigingen des apostels. Vermaningen om de vervulling daarvan nog te verhoeden.

350. Vs. 5. Onderzoekt uzelf, of u in het geloof zijt, beproeft uzelf. Of kent u uzelf niet, dat Jezus Christus in u is? tenzij u enigszins verwerpelijk zijt.
Zovele raadgevingen als wij hier ontvangen, zoveel leringen ook, die met het Roomse stelsel geheel onbestaanbaar zijn, zovele woorden ook als tot geen Rooms-katholiek zouden kunnen gericht worden. De Corinthiërs kunnen zich zelven kennen en langs die weg zeker worden, of Jezus Christus in hen is, ziedaar Paulus leer. Hoe konden zij dit? Dit zegt hij te dezer plaatse niet, maar de raad, die hij hier geeft, toont duidelijk genoeg, dat hij hier de zaak niet als onmogelijk voorgesteld had. Wat zou, tot Rooms-katholieken gericht, de uitnodiging kunnen betekenen: %onderzoekt uzelf, of u in het geloof zijt?" De katholiek weet niet, kan uit zichzelf niet weten, wat men te geloven of wat men niet te geloven heeft, de priester moet hem zeggen en leren, of hij in het geloof is of niet. De vermaning van Paulus evenwel gaat uit van de veronderstelling, dat het geloof een zaak is, die ieder persoonlijk raakt, dat ieder op de grondslag van eigen geloof bouwen moet, dat ieder voor de aard en de mate van zijn geloóf verantwoordelijk is. En waaraan wilde hij nu, dat de Corinthiërs de waarachtigheid van hun geloof zouden toetsen ongetwijfeld aan het hun bijgeblevene van zijn prediking. Ook wij begeren van u niets anders, en u kunt dat te gereder doen, daar u Paulus prediking in schrift bezit. Met dat geschreven woord als wegwijzer en handboek des geloofs moet u op het gebied des levens en der ervaring u begeven, vooral van eigen leven en ervaring, en zo uzelf beproeven voor het oog en als in tegenwoordigheid van de alwetende Kenner des harten; dat doende zult u geen behoefte kennen aan een onfeilbare priesterhulp, maar uw geweten, door de Heiligen Geest verlicht en gesterkt, zal in u getuigen, als u maar van uw zijde oprecht zijt; en naar de mate van uw oprechtheid u zekerlijk doen kennen, of u op het standpunt des geloofs staat, en welk een hoogte u op dat heilig gebied van eeuwig leven en zaligheid bereikt hebt.

DE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN DE GALATEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

351. Vs. 1. Paulus, een apostel, geroepen niet van mensen, noch door een' mensa, maar door Jezus Christus, en God de Vader....
Niet van mensen: die woorden verkondigen op algemeen wijze de Goddelijke oorsprong der apostel- bediening. Noch door een mens.
Die woorden stellen ons in het licht, dat Paulus zich zelf niet van een' enigen der andere apostelen afhankelijk kende. Zou het enige betekenis hebben, als men in het midden brengt,; dat hij hier alleen van zijn wonderbare roeping spreekt, welke hem, nadat hij eenmaal geroepen was, niettemin onder het gezag van Petrus deed staan? - Raadpleegt het volgende hoofdstuk (noot 356 en 357), en het zonneklaar bewijs ligt voor u, dat Paulus niet maar alleen voor zichzelf Petrus niet als gezaghebbend hoofd erkende, maar dat hij hem evenmin als het hoofd der andere apostelen of van de gemeente in baar geheel beschouwde.

352. Vs. 6. Ik verwonder mij, dat gij, zo haast wijkende van degenen, die u in de genade van. Christus geroepen heeft, tot een ander evangelie overgebracht wordt.
Wat is dat ander evangelie, waartoe de apostel met verbazing en verontwaardiging zegt, dat de Galaten zich hebben laten overhalen? - De gehele brief ligt daar, om u ten duidelijkste aan te tonen, dat hij het oog heeft op een prediking van rechtvaardiging des zondaars voor God uit de werken der wet. De Galaten hadden geenszins van hun betrekking tot Christus afstand gedaan, en nochtans verzekert Paulus hun, dat zij reeds door niet meer hun zaligheid bij hem alleen te zoeken tot een ander evangelie overgegaan zijn, dat is, tot een leer, die de naam van evangelie, van blijde boodschap, niet langer verdient te dragen. Ieder beseffe dus van welk een hoog gewicht het in dezen brief behandelde vraagstuk is. Zaligheid te prediken als vrucht ener wettische gerechtigheid, welke dan ook, of ook maar zijdelings de mensen te bewegen, om daarop hun vertrouwen te stellen, is, naar Paulus overtuiging, een ander evangelie prediken, of liever, zich buiten het gebied van het waarachtig, Goddelijk evangelie plaatsen.

353. Vs. 9. Gelijk wij te voren gezegd hebben, zo zeg ik ook nu wederom: indien u iemand een evangelie verkondigt, buiten hetgeen u ontvangen hebt, die zij vervloekt.
Op deze woorden grondt de Roomse kerk haar zegt, om allen te vervloeken, die op een andere wijze het Woord Gods onderwijzen, dan zij in haar wettelijke bepalingen eist, dat zulks geschieden zal.
Wanneer haar dat zegt eens toekwam, dan zou het toch nog altijd alleen binnen de grenzen wezen, die door Paulus woord duidelijk aangetoond zijn. Nu is wel niets zo zonneklaar, dan dat Paulus geen daden van geweld wenste gepleegd te hebben tegen hen, die hij wilde, dat de Galaten in zijn geest zouden veroordelen.
Maar een geheel andere vraag moet eerst tot beslissing gebracht worden. Het recht, dat Paulus geeft, geeft hij op voorwaarde, dat wat men veroordele een vals of vervalst evangelie zij. Het zegt tot dat oordeel verbindt hij aan generlei bepaalden kerkvorm; voorts spreekt hij geenszins van de gemeente in haar geheel als kerkelijk lichaam; zijn woord is tot een enkele bepaalde gemeente, tot die der Galaten gericht, hun moeten de valse leraren vervloekt zijn, bij welke vermaning, de rede klaarblijkelijk van de veronderstelling uitgaat, dat de Galatische gemeente het evangelie ongeschonden bewaard hebbe, Zou zij het ongeschonden bewaren? Daarvan geeft Paulus haar geen

zekerheid en evenmin wijst hij enige gemeente, enig kerkelijk lichaam, enig hoofd aan, dat haar in dezen ten onfeilbare vraagbaak dienen kan. Wij ontvangen dus ten slotte hier niets anders dan een dringende opwekking, om ons getrouwelijk aan het eens door hoger openbaring ontvangen onderwijs vast te houden en omdat voor allen smet van vroegere of latere dwaling rein te bewaren. Er is in het woord des apostels hoegenaamd geen sprake van enig bepaald zegt, aan wie dan ook verleend, maar van algemeen zegt om de leugen in naam der waarheid te veroordelen, een recht op het innigst aan het zelf bezitten der waarheid verbonden, en dat van zelf ophoudt van enige kracht te zijn, zodra dat bezit der waarheid ons twijfelachtig voorkomt of geheel onzeker geworden is. Op dat recht mag dus ieder aanspraak maken, op het recht, namelijk, om alles te verwerpen, wat niet in overeenstemming is met de evangelieleer, met het door Paulus aan de Corinthiërs gepredikte en geschrevene, met de Schrift, in één woord, omdat wij in haar alleen de leer van Paulus, van zijn mede-apostelen, van de Heere onvervalst bezitten. Wanneer een kerkgenootschap dat zegt aan zijn leden weigert, belijdt het reeds in die weigering de innerlijk gekoesterde vrees, dat zij in zijn boezem een a n d e r Ev a n g e l i e zullen ontdekken, dan in de eerste Christentijden gepredikt werd.
Vs. 11 verv. - Paulus deelt mede, hoe hij tot het apostelschap geroepen is. Zij, die reeds vóór hem in die bediening waren, hebben hem niets toegebracht, want na zijn bekering begaf hij zich niet naar Jeruzalem maar naar Damascus.

354. Vs. 18. Daarna kwam ik na drie jaren weder te Jeruzalem, om Petrus te bezoeken, en ik bleef bij hem vijftien dagen.
Naar aanleiding van dit vers heeft men menigmaal gezegd, dat Petrus blijkbaar het hoofd der gemeente was, vermits Paulus te Jeruzalem kwam om hem te bezoeken. - Wij vragen van onze kant, verklaart de rang en invloed, die wij (noot 24 en 205) aan Petrus toegekend hebben dit bezoek niet op genoegzame wijs?
Bovendien maakt dit vers een gedeelte van een redenering uit, die tot een geheel ander besluit leidt, dan men goed vindt uit dit enkel woord te halen. De stelling, door Paulus in dit hoofdstuk ontwikkeld, is, zoals wij gezien hebben, deze, dat hij zijn evangelie niet van een' mens ontvangen, noch dat iemand hem iets toegebracht heeft. Indien dus het bezoek aan Petrus nu heeft moeten betekenen wat men er in zien wil, dan zou de vermelding daarvan in lijnrechte strijd met al het voorgaande en volgende zijn; dan zou Paulus in één adem zeggen: dat hij in zijn apostelschap van een iegelijk onafhankelijk is - en dat hij een reis gedaan heeft, om het gezag van een' mens, het gezag van het hoofd der kerk en der apostelen te erkennen.
Maar al stond eens dit woord op zichzelf, ook dan nog zouden de bewoordingen de Roomse uitlegging kwalijk dulden. Daarna kwam ik na drie jaren wederom te Jeruzalem, om Petrus te bezoeken en ik bleef bij hem vijftien dagen. Had Paulus, van wie dan ook sprekende, zich wel op eenvoudiger en gemeenzamer wijze kunnen uitdrukken? Men heeft het woord bezoek en ook door zien vertaald en dan daarvan gemaakt, aanschouwen, huldigen; maar het Griekse woord laat die overzetting niet toe, want het betekent niets meer dan bezoeken, met iemand kennis maken en deze laatste vertaling zou in het verband wel het beste passen. Paulus was met Petrus nog onbekend, hij wenste met hem persoonlijk kennis te maken, daartoe bracht hij hem een bezoek en uit dat vriendschapsbezoek heeft men de huldiging van een paus gekneed.
Wie aan de juistheid onzer bewering nog mocht twijfelen, leze het volgende hoofdstuk.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Tweede reis naar Jeruzalem, veertien jaren na de eerste. Niemand, zegt Paulus, aarzelde om hem als apostel te erkennen.

355. Vs. 7, 8. Maar daarentegen, als zij zagen, dat mij het evangelie der voorhuid toebetrouwd was, gelijk aan Petrus dat der besnijdenis: (want die in Petrus krachtig wrocht tot het apostelschap der besnijdenis, die .wrocht ook krachtig in mij onder de heidenen).

In deze woorden vinden wij een bevestiging van hetgeen wij (in noot 227, 231, 276) over Petrus apostelschap gezegd hebben. De toebrenging van Cornelius tot de gemeente was een op zich zelve staande zaak, die voor Petrus bediening geen verder gevolg had. Overal wordt hij ons als de apostel der Joden voorgesteld, een naam, die met de betrekking van hoofd der algemeen kerk onverenigbaar is.

Voorts is hier tevens een bevestiging van onze opmerking over het gemis van bewijzen voor zijn verblijf te Rome. Wij treffen hem hier te Jeruzalem aan, veertien jaren na Paulus eerste reis naar dienstad, dat is zeventien jaren na Paulus bekering en minstens twintig jaren na de dood des Heren. Daarbij komt dat de apostel hem nog in dit zijn schrijven de apostel der Joden noemt, wat de gedachte buitensluit, dat hij sinds aan de heidenen en meer bepaald te Rome, de hoofdstad van het heidendom, het evangelie was gaan verkondigen.

356. Vs. 9. En als Jacobus en Cephas en Johannes, die geacht waren pilaren te zijn, de genade, die mij gegeven was, bekenden, gaven zij mij en Barnabas de rechterhand der gemeenschap, opdat wij tot de heidenen en zij tot de besnijdenis zouden gaan.

Belangrijk zijn deze laatste woorden. Paulus zal voortgaan de apostel der heidenen te zijn en Cephas (Petrus) zal apostel der Joden blijven. Zo is dan Petrus niet alleen tot twintig jaren na de dood des Heeren de apostel der Joden geweest, maar men is van oordeel en hij zelf deelt de mening, dat hij zich voor onbepaalde tijd aan die bediening behoort te blijven houden.

Ook lette men op de volgorde der namen: Jakobus, P e t r u s en Johannes. Indien Petrus hoofd, opperhoofd der gemeente geweest is, dan is waarlijk deze rangschikking al zeer vreemd. Zou ooit een Rooms-katholiek, hoe hoog ook geplaatst, in enig geschrift de naam van den paus na een andere naam of t u s s e n twee namen zó plaatsen, dat men er een gehele gelijkheid der personen uit moest afleiden. Men zegge niet, dat die opmerking een woordenspel is. Eigennamen zijn geen gewone 'woorden en ook de minstbekende met de nauwkeurigheden van een goede schrijfstijl zal nooit, waar het personen geldt, zulk een grote slordigheid begaan, als Paulus hier zou moeten gemaakt hebben. En niet slechts plaatst hij de drie namen op gelijken rang; maar hij doet het ook de personen, door het op allen toegepaste bijvoegsel: die geacht werden pilaren te zijn. Al deze, zegt hij eindelijk nog, geven hem de rechterhand der gemeenschap. Alle drie! Maar ware Petrus hoofd der gemeente geweest, dan zou gemeenschap met hem elke bediening in de gemeente gewettigd hebben en de goedkeuring der beide anderen overbodig geweest zijn.

Er volgt dus uit de namen, uit de rangschikking der namen, uit de eernaam, uit de vermelde handeling, - uit alles de gelijkheid der drie genoemden, en alles wordt vreemd, gedwongen, ongerijmd, ook maar bij de blote veronderstelling, dat een van hen opperhoofd was. Men vergete niet, dat het gebeurde minstens twintig jaren na de grondvesting der gemeente plaats vond, zodat het gezag van Petrus, wanneer het zodanig geweest ware, als men zo gaarne wil aannemen, wel ten volle had kunnen bepaald en algemeen aangenomen zijn.

357. Vs. 11. En toen Petrus te Antiochië gekomen was, wederstond ik hem in het aangezicht, omdat hij te bestraffen was.
De Roomse kerk zoekt te vergeefs de betekenis van dit vers te ontduiken. Van al de door haar bijgebrachte redenen is er slechts één, dat enige schijn van waarde heeft. SIS het dan niet meer gebeurd," zo zegt men, nadat pausen door minderen in rang terecht gewezen zijn?" Ja, gewis; maar steeds met zodanig huldebetoon aan hun hoge waardigheid, met zulke betuigingen van smartgevoel en onderdanigheid, dat men geen volzin lezen kan, zonder het in alles te zien, dat het woorden zijn tot de paus gesproken. Maar wat is hier, dat naar iets dergelijks zweemt? Men herleze dit en de volgende verzen. Waar is schijn van bewijs, ik zal niet zeggen van verontschuldiging aan Paulus zijde, maar zelfs van de minste gedachte, dat enige verontschuldiging hem zou kunnen betamen? En gesteld eens, hij had zich op het ogenblik der bestraffing in het vuur zijner rede zover vergeten, zou hij dat in een later geschrift, opzettelijk tot lering en opbouwing der gemeente geschreven, hebben blijven doen?
Paulus heeft alzo in Petrus niet het hoofd der christelijke kerk, niet de stedehouder van Jezus Christus gezien. Het is Paulus, in de door hem vermelden redetwist, niet in de gedachten gekomen, dat hij tegenover zijn meerdere stond. Paulus schrijft aan personen, die in Petrus niets meer zagen dan hij zelf deed. Petrus was dus toen ter tijd in niemands oog hoofd der kerk en was hij dat toen niet, twee of drie en twintig jaren na de dood des Heren, (deze brief toch is in het jaar 55 of 56 geschreven) - dan is hij het blijkbaar nooit geweest.

358. Maar waarin bestond dan toch die dwaling, welke Paulus met zoveel nadruk in Petrus bestrafte, de dwaling, door dezen meer oogluikend geduld, dan door hem zelf gedeeld?
Deze dwaling bestond in een ten dele terugkeren tot het oude Joodse denkbeeld van het mogelijke van een rechtvaardiging voor God uit de werken der wet, een dwaling, in Paulus oog zo groot, dat hij haar het belijden van een ander evangelie noemde, het belijden van een evangelie, dat met het ware door hem verkondigde niets dan de naam gemeen had. Het verhaal van zijn strijd met Petrus heeft alzo een tweevoudig doel, ten dele wil hij de onafhankelijkheid van zijn apostelschap bewijzen, ten dele zijn gestrengheid jegens de Galatiërs rechtvaardigen, die tot dezelfde dwaling overhelden en nodig hadden, dat hij hun het eigenlijke vraagstuk ten volle helder maakte. Aan het bereike van dat doel heeft Paulus de volgende hoofdstukken gewijd. Neemt de naam Galatiërs uit zijn schrijven weg en u hebt het volledigst pleitgeding tegen de Roomse mening en over het leerstuk van des zondaars zaliging.

359. Vs. 20. En ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij.
Dit schoon en verheven denkbeeld beheerst het gehele redebeleid des apostels en behoort ook werkelijk steeds op de voorgrond te staan, wanneer de leringen en begrippen van een kerkgenootschap besproken worden.
Hier ligt dus de grote vraag, die wij niet zullen ophouden aan de Roomse kerk te doen. Is het het leven in Christus, is het Christus in ons levende, die u in uw gemeenteleden verwekt en opbouwt? Is het leven in Christus bij hen niet minder naarmate zij meer Rooms zijn, naarmate de heiligen, de maagd, de kerkplichten, - in één woord, alles, wat u hun het meest voorhoudt, de grootste plaats in hun vroomheid bekleedt? Is dat het geval, dan is die vroomheid verwerpelijk. Vloeit zij uit een oprecht hart voort, dan heeft zij echter aanspraak op onze eerbied, maar die eerbied zal ons nooit weerhouden om het met allen ernst te verklaren, dat zodanige vroomheid op de naam van Christelijk geen aanspraak kan maken, omdat zij het leven in Christus niet is,

DERDE HOOFDSTUK.

360. Vs. 3. Zijt gij zo uitzinnig? Daar gij met de geest begonnen zijt, voleindigt gij nu met het vlees?

Het woord geest betekent hier, het Christendom geestelijk opgevat en toegepast, een godsverering, die geest en leven is, de zaligheid door het geloof. Het woord v l e e s, is het Christendom tot een godsdienst van uitwendige plichten verlaagd, een eredienst uit vormen en plichtplegingen bestaande, in één woord, de zaligheid uit de werken een er wet.

Ziedaar de grote zaak door Paulus in dit hoofdstuk besproken, en al wat hij van de oude wet tegenover de nieuwe zegt, zegt hij bij gevolgtrekking ook van elke wet, die het Joodse beginsel weder te voorschijn brengt, van elk kerkgenootschap, dat, in welke vorm dan ook, tot de bedeling des ouden verbonds wederkeert.

VIERDE HOOFDSTUK.

Ontvouwing van enige stellingen. Wij waren onder de oude wet in de staat van onmondige kinderen. Het kind is de slaaf gelijk, het verkeert in een staat van dienstbaarheid; maar die ten doel heeft het voor het bezit en genot der vrijheid voor te bereiden. Zo ook was de bedeling, in inzettingen bestaande, een toestand van dienstbaarheid; maar mede een zodanige, die ten oogmerk had, om ons voor de vrijheid, voor de christelijke, zuiver geestelijke bedeling geschikt te maken. Terugkeren tot de oude wetsbedeling is het Christendom verlaten, in zoverre het geestelijke, wet, wet der vrijheid is.

361. Vs. 9-11. En nu, als u God kent, ja, wat meer is, van God gekend zijt, hoe keert gij u wederom tot de zwakke en arme eerste beginselen, welke u wederom van voren aan wilt dienen? u onderhoudt dagen, en maanden, en tijden, en jaren. Ik vrees voor u, dat ik niet enigszins te vergeefs aan u gearbeid hebbe.

Het verwijt des apostels wordt door hem in steeds nauwkeuriger bepaalde bewoordingen uitgedrukt. Als iemand in het vorige hoofdstuk al eens niet goed mocht begrepen hebben, wat Paulus door geest en v l e e s verstond, in dit hoofdstuk zal het wel niet mogelijk zijn, om zijn mening niet te vatten. De Galatiërs waren er toe gebracht, om op Joodse wijze dagen en maanden in ere te houden; zij hadden heil gezocht in de waarneming van bepaalde uiterlijke vormen, in het zich toeleggen op zekere wettische werken en waren reeds daardoor, naar Paulus mening, niet langer deelgenoten van het verbond der genade. Hij verkeert in de vrees, dat hij hun misschien te vergeefs het evangelie van Christus verkondigd hebbe.

Wat zou de apostel dus wel zeggen, wanneer hij eens het oog kon opslaan in landen, waar het katholicisme zijn kerkelijke vormen en inzettingen in volle vrijheid heeft kunnen ontwikkelen? Daar is geen enkel innerlijk gevoel, dat onder een wettische priesterheerschappij niet tot een bloot uitwendig werk versteend is. Het gebed is daar in de rozenkrans verstijfd. De bekering in de biecht. De boete in het werktuigelijk volbrengen van zekere opgelegde strafverrichtingen. De zelfverloochening in het vasten op bepaalde dagen. De grootste aller plichten in het regelmatig bijwonen der mis. De schuldvergeving, valt er de zondaar in de gewone loop van zaken in de vorm van een door de biechtvader gesproken woord ten deel, en op buitengewone wijze in de vorm van aflaten, berekend in dagen, maanden of jaren, van aflaten, die met geld of met werken van kerkelijke gehoorzaamheid kunnen betaald worden. Het denkbeeld van een alomtegenwoordige en alverzorgende voorzienigheid is daar tastbaar en als

het ware vlees geworden in de medailles en scapulieren, die als voorbehoedmiddelen tegen rampen gebruikt worden. De waarde van een gebed hangt daar van de plaats af, waar het uitgesproken werd, die van een gehouden hoogtijd, van de plek, waar hij plaats vond. De voorstelling van God wordt daar v er m e n s e l ij k t in die van een heilige, op wie men als bemiddelaar bij de Allerhoogste heenwijst en wordt ten slotte geheel verzinnelijkt en tot het gebied der dode stof verlaagd in de overblijfselen of in het beeld van die heilige, wiens gunst en bescherming voor geschenken, grote waskaarsen en prachtige feesten verkrijgbaar is. O, voor hoe goede Christenen zou Paulus de toenmalige Galaten gehouden hebben, indien hij hen met die had kunnen vergelijken, welke Rome kweekt, waar men hen geheel naar haren zin en smaak kan vormen! Wat hebben die weinige overblijfselen der mozaïsche eredienst te betekenen vergeleken met de bijna grenzeloze uitbreiding, die de vormendienst in het Rooms-katholicisme verkregen heeft? Door overmaat van inschikkelijkheid had Petrus de schijn aangenomen, als dacht hij enigszins eenstemmig met de Joodsgezinde partij en werd hij reeds daarom in het aan g e z i ch t door Paulus bestraft. En denkt u nu eens die zelfden Paulus, hoe hij zich tegenover Rome's kerkhoofd zou betonen en tegenover al de dingen, die het pausdom gebouwd heeft of op die grond laten optrekken, welke de apostel met stellige eis verkondigde, dat door de belijdenis van het evangelie van de Christus voor altijd moest verlaten worden.

VIJFDE HOOFDSTUK.

De apostel vat zijn stelling weder op en nu niet weglating van alle redekunstige figuren. „Zo gij u laat besnijden," (indien u blijft bij het stelsel en de geest des ouden verbonds) „zal Christus u tot nietsnut zijn."- „Christus is u ijdel geworden, die door de wet" (door de werken) „gerechtvaardigd wilt worden, gij zijt van de genade vervallen," (gij zijt uitgegaan uit het verbond der genade).

362. Vs. 6. Want in Christus Jezus heeft noch besnijdenis, noch voorhuid enige kracht, maar het geloof door de liefde werkende.

Deze woorden drukken beknopt de hoofdinhoud van het Christendom uit en bevatten tegelijkertijd het antwoord op de voorname tegenwerping, die men steeds tegen de leer van de zaligheid door het geloof in het midden gebracht heeft. Wat dan nu kracht heeft, waar de werken der wet zonder kracht zijn, zegt Paulus, is het geloof, maar het geloof door de liefde werkende, want het geloof is dood, heeft opgehouden te bestaan, is niet waarlijk aanwezig geweest of geweken, zodra het zich niet in werken openbaart, die zoveel uitnemender zijn dan de werken der wet, als de bedeling der genade heerlijker dan de bedeling der wet is. Paulus stelt dan de Gode welbehaaglijke werken als de vrucht: en wel als de noodwendige vrucht van het geloof voor; hij eist werken der gehoorzaamheid, maar wil, dat zij uit de ware bron, dat is, uit een dankbaar en niet uit een loonzoekend, uit een kinderlijk en niet uit een door slaafsche vrees gedreven hart zullen voortvloei- jen. En nu zegge niemand, dat het er ten slotte weinig toe doet, of men de werken vóór het geloof, of het geloof vóór de werken plaatse. Wie de werken vooraan plaatst, toont daarmede, dat hij zich zelf en zijn behoeften, dat hij zijn onmacht ten goede en Gods heiligheid, dat hij de wet en de genade in haren waren aard niet kent, en door zijn onkunde en verblinding tot hoog-moed opgeblazen, zal hij er onvermijdelijk toe geleid worden, om niet in de Christus, maar in zich zelf te geloven en om datgene van hoog gewicht in de Goddelijke weegschaal te achten, wat in het oog des heiligen niet alleen verwerpelijk, maar zelfs strafwaardig is.

363. Vs. 13. Want u zijt tot vrijheid geroepen, broeders! alleen gebruikt de vrijheid niet tot een oorzaak voor het vlees; maar die t elkander door de liefde.
Ziehier een antwoord op een andere tegenwerping, of liever op een anderen vorm der boven vermelde tegenwerping. Hij, dus spreekt men, die zal oordelen, dat het geloof alleen hem voor God rechtvaardigt, zal daardoor geleid worden, om zich zorgeloos aan al zijn driften en hartstochten prijs te geven. Wij gaven op dit bezwaar elders (noot 270) ons antwoord, en Paulus bevestigt hier het dáár gezegde. De vrijheid is voor de Christen niet de gerechtigheid om kwaad te doen, zij kan dat onder geen voorwendsel voor hem zijn. Dat hij vrij geworden is, wil alleenlijk zeggen, dat de vrees in hem door de liefde, en een menigte van inzettingen voor hem door één gebod vervangen is. Voor hem bestaat niet gebod op gebod en regel op regel, maar alleen het één woord: "gij zult de Heer, uwen God, liefhebben met geheel uw hart, met geheel uw ziel, en met alle krachten en uwen naaste gelijk uzelf." Hoe schoon en juist geeft Paulus dit denkbeeld in de woorden: "dient elkander door de liefde" weer. Ziedaar de christelijke onderworpenheid. In het dus uitgesproken gebod der liefde wordt een volmaakte orde voor de zedelijke en maatschappelijke wereld het volledigst afgebakend, wat Paulus dan ook in de volgende verzen aantoont.

ZESDE HOOFDSTUK.
Opwekking tot wederkerige ondersteuning en zachtmoedigheid.

364. Vs. 2. Draagt elkanders lasten. Vs. 5. Een iegelijk zal zijn eigen pak dragen.
Deze twee uitspraken schijnen met elkander in lijnrechte tegenspraak. De twee tussen liggende verzen, verbinden en verklaren, wat de apostel in de geest voor ogen stond.
Verdraagt wederkerig elkanders gebreken, maar wacht u, om, terwijl u die van anderen verdraagt, zulke vergelijkingen te maken, die tot een noodzakelijk gevolg hebben, dat u uzelf beter dan uwen broeder acht. In de jongsten dag zal ieder geoordeeld worden, niet naar hetgeen anderen waren, maar naar hetgeen hij zelf was; een iegelijk zal zijn eigen pak dragen. Dit is een getrouwe omschrijving van Paulus mening.
Door het eerste vers van al het volgende te scheiden, is het gelukt, daarin iets te zien, wat zich met de leer omtrent de overdracht van de overtollige goede werken der heiligen rijmen liet. De heiligen, zo spreekt men, leen ons van hun overvloed, om de last onzer zonden te verlichten; zij helpen ons die dragen; zij dragen hem voor ons. - IJdel woordenspel! Er is hier van broederlijk liefdebetoon sprake, van een liefdevol verdragen van elkanders zwakheden, en zodra men maar de vijf verzen in hun onderlinge, nauwen samenhang leest, is het ten enenmale onmogelijk, daarin waarlijk iets anders te vinden. En zou niet bovendien de inhoud van vers 5 het leerstuk op vers 2 gebouwd geheel omverwerpen? Een iegelijk zal voordenrechter zijn eigen pak dragen. Voor de vierschaar Gods kan niemand ons een helper zijn dan alleen Christus, die zelf onze zonden in zijn lichaam op het hout gedragen heeft.
Vs. 7 verv. - Laatste raadgevingen aan de Galaten. Paulus verklaart dat hij in niets anders dan in het kruis van Jezus Christus roemen wil, door welke, zegt hij, de wereld mij gekruisigd is en ik der wereld.

365. Vs. 15. Want in Christus Jezus heeft noch besnijdenis enige kracht, noch voorhuid, maar een nieuw schepsel.
Hier horen wij de juiste uitdrukking voor de hoogste werking van het Christendom: de schepping van een nieuwe mens in ons. En is er nu een enige zaak, die door de

ervaring blijkt, dan is het wel de onmacht van alle vormendienst om ons tot een nieuw leven te brengen, om ons der wedergeboorte deelachtig te maken. Al wat uit zijn aard wettisch werk is, geeft de ouden mens bezigheid, maar kruisigt en doodt hem niet; veeleer doet het 't tegendeel van dit laatste, want doordien hij zo de vroomheid naar zijn maat afgepast en onder zijn bereik gebracht ziet, wordt in hem de overtuiging geboren, dat hij in zichzelf voor God rechtvaardig kan zijn, dat hij het werkelijk reeds is en dat hij niets meer te doen heeft, dan op de door hem ingeslagen weg voert te gaan. Hieruit laat zich de smaak verklaren, die wij in vele wereldsgezinden voor deze dienstbaarheid en haar juk kunnen opmerken, omdat zij hun juist in die dingen, waarin zij van alle gehoorzaamheid wensen ontslagen te zijn, zo grote vrijheid laat. Het is zo gemakkelijk voor het vlees, als men zich kan overreden, dat wedergeboorte iets overbodigs en alleen een biecht noodzakelijk is; als men van zijn verkeerdheden geen afstand behoeft te doen, maar die door het opzeggen van enige gebeden kan uitwissen als men steeds dezelfde kan blijven en zich door voorraad van aflaten tegen het oordeel waarborgen; als men zich niets behoeft te ontzeggen op voorwaarde, dat men één dag in de week kerkelijk vaste; als men zich alleen voor priestergezag behoeft te buigen en zich tot beloning voor die onderwerping de poorten des hemels wijd ziet openstellen. Het katholicisme is niet de schepping van een nieuwen mens in ons, maar de ontsluiting van de hemel voor de ouden mens der zonde.

366. Vs. 17. Voorts niemand doe mij moeite aan; want ik draag de lidtekenen des Heeren Jezus in mijn lichaam.
Deze l i d t e k e n e n waren die der roede, waarmede hij driemalen gegeseld was, waren de nagebleven tee- kenen der steen, waarmede men hem gestenigd had, waren ongetwijfeld ook al de sporen van smart door miskenning, tegenspraak, haat en vervolging in zijn gelaatstrekken ingedrukt. Zulk een lijden rechtvaardigt het hoog gevoel, de heiligen roem, waarmede hij van zijn lidtekenen gewaagt.
De Roomse kerk heeft op eigene wijs niet Paulus woorden haar voordeel willen doen en haar leden in de waan gebracht of daarin gelaten, dat meer dan een heilige, de lidtekenen van Jezus, dat is, de tekenen zijner kruisiging, naar de letter, op wonderdadige wijs, aan handen, voeten en zijde ten toon gedragen heeft. De lidtekenen kunnen werkelijk aanwezig geweest zijn, want niets is bij een weinig moed en dweepzuchtige overspanning lichter, dan zich die merktekenen in het vlees te maken; het bedrog daarbij ligt slechts in een verkondiging van hun wonderdadiger oorsprong, en aan dat bedrog heeft Rome haar eigen deel, door dezulken heilig te verklaren, die zich aan een zodanige dweperij schuldig gemaakt hadden en daarna in een wonder roemden. Zouden niet misschien enigen in hun overspanning bij dat roemen ter goeder trouw geweest zijn? Het kan mogelijk wezen en van hen zeggen wij dan ook niet, dat Rome aan hun bedrog medeplichtig is, maar dat zij hun dwaasheid met Goddelijk eerbetoon verheerlijkt heeft.

DE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN DIE VAN EFEZE.
EERSTE HOOFDSTUK.

367. Vs. 3. Gezegend zij de God en Vader onzes Heeren Jezus Christus, die ons gezegend heeft met alle geestelijke zegening in de hemel in Christus.
Wanneer wij deze woorden met enige aandacht beschouwen, blijkt ons daaruit, dat in de ogen van Paulus het Christendom een volledige, een volkomen zaak was; want er is wel geen krachtiger taal denkbaar, die hij zou hebben kunnen bezigen om God voor deze zijn gave te danken. Wat dus van die ontelbare genadegiften en bronnen van genade en genademiddelen te denken, welke de Roomse kerk aan de aan Paulus bekende zegeningen toegevoegd heeft? Zijn die nieuwigheden iets goeds, bezitten zij het gewicht en de waarde, die men daaraan toeschrijven wil, dan zijn de Christenen van Paulus tijd al zeer weinig bevoorrecht geweest. Zij hebben dan een nauwelijks noemenswaardig deel des Christendoms gekend.
Dat deel echter is gelukkig nog, en wel geheel, voor hen voldoende, die daar boven voor zich zelf niets begeren, want dat doel is, zo als wij reeds herhaaldelijk aangetoond hebben, in waarheid het enige en het alles, wat wij behoeven.
Vs. 4 verv. - De apostel ontwikkelt zijn gronden tot dankbaarheid meer in het brede. God heeft ons in Christus tot kinderen aangenomen. Jezus is aan de rechterhand Gods gezeten.

368. Vs. 22, 23. En hij heeft alle dingen zijn voeten onderworpen en heeft hem der gemeente gegeven tot een hoofd boven alle dingen, welke zijn lichaam is en de vervulling desgenen, die alles in allen vervult.
In dezen brief komt Paulus herhaaldelijk op de voorstelling der gemeente als kerk, en op haar eenheid en haar hoofd terug. Dat hoofd is, waar hij er van spreekt, steeds Christus, en die eenheid immer eenheid in Christus, maar van een eenheid in of door Petrus wordt nergens een woord door hem gerept. De gemeente is het lichaam van Christus, zegt de apostel; een waarheid, die hij ook de Corinthiërs met nadruk op het harte gelegd had, toen, hij hun schreef (1 Cor. XII: 27): En gijlieden zijt samen het lichaam van Christus en leden elk afzonderlijk, woorden, die wel als bewijs mogen gelden, dat hij niet van een uitwendige, wettelijke eenheid gewaagt. Immers tot het lichaam van Christus kunnen zij alleen behoren, die reeds door zijn bloed en zijn geest in beginsel gereinigd en geheiligd en daardoor Gode de Vader nieuw geborene kinderen zijn, zodat als die naam der gemeente gegeven wordt, het zonneklaar is, dat hij alsdan niet op de zichtbare, altijd door onwaardige leden verontreinigde kerk, maar op de onzichtbare, op de gemeente der ware Christenen toepasselijk is, Die gemeente is heilig, en zij ook is één,

TWEEDE HOOFDSTUK.
Wij waren door de misdaden en de zonden doód. God heeft ons mede in Christus levend gemaakt. Wij zijn uit 'genade zalig geworden, „niet uit de werken, opdat niemand r o e m e," (noot 275) In Jezus Christus is het verenigingspunt voor Joden en Heidenen, want God heeft in zijn kruis de wet der geboden, in inzettingen bestaande als heerschappijvoerende macht te niet gedaan en het geloof in haar plaats gesteld. De wet was de muur van afscheiding tussen Joden en Heidenen, Christus is onze vrede, want, die middelmuur gebroken hebbende, …

369. Vs. 15. Heeft hij de vijandschap in zijn vlees té niet gemaakt, (namelijk) de wet der geboden in inzettingen bestaande.
In het bovenstaande moet wel ieder nadenkende een nieuwe aanleiding vinden, om te oordelen in hoever het Christendom in zijn eigenlijk karakter verbasterd is, waar het tot een godsdienst van uitwendige vormen en wettische inzettingen gemaakt werd.
Het Christendom is voor alle volken en alle eeuwen bestemd, en opdat het allen zou kunnen leiden en met zijn zegeningen vervullen, heeft, naar Paulus onderwijs, Jezus Christus door zijn dood de wet te niet gedaan, in' zoverre zij voor Benen tijd als tuchtmeester over Israël gesteld was. Wanneer dat waarachtig is, welke gegronde reden heeft er dan toch kunnen bestaan, om het oude, te niet gedane godsdienstelsel weder in de gemeente van kracht te maken? Waarom heeft Rome meer uiterlijke plechtigheden, meer kerkelijke vormen, meer wettische inzettingen voorgeschreven dan ooit bij de Joden bekend geweest zijn? De macht, die Paulus door Jezus dood voor altijd vernietigd verklaarde en die hij niet anders dan met vrees en verontwaardiging door Joods gezinde leraars nog steeds in beginsel zag voorstaan en als blijvend noodzakelijk aanprijzen, die macht is door Rome niet alleen weder in ere hersteld, maar hoe langer hoe meer. ontwikkeld en bevestigd. De eenheid der gemeente, door de apostel op het gebied des geestes gesteld, is door Rome op het gebied des vleses overgebracht. Rome heeft de heidenen niet weten te winnen, dan door zelf zich tot hun standpunt te verlagen (noot 314) en door hen in de christelijke gemeente al de toestel van hun vroegere eredienst te doen wedervinden. Door een steeds toenemende uitwendige vormendienst jaagt Rome naar het bezit der wereldheerschappij.
Vs. 20 verv. Een ander beeld van de vereniging van Heidenen en Joden tot één lichaam.

370. Vs. 20 en 21. (Zo zijt gij) gebouwd op het fondament der apostelen en profeten, waarvan Jezus Christus is de uiterste hoeksteen; op wie het gehele gebouw, bekwamelijk samengevoegd zijnde, opwast tot een heiligen tempel in den Heere.
Behalve het altijd veel betekenend weglaten van Petrus naam en het niet gewagen van enig zichtbaar hoofd, vallen hier vooral twee zaken op te merken.
De eerste zaak is deze, dat wij hier ere ontwikkeling vinden door Paulus zelf aan het welbekende beeld van de steen gegeven, een ontwikkeling, waarbij van Jezus Christus en wel van hem alleen alles gezegd wordt, wat de Roomse kerk gewoon is als Petrus heerlijkheid te vermelden.
De tweede zaak, die nog treffender mag genoemd worden, bestaat hierin, dat het gebouw op het fondament der apostelen en profeten gebouwd is. Der apostelen. Petrus is dus niet het enig, ja zelfs niet het voorname fondament. Niet de minste bijzondere melding wordt op deze gewichtige plaats van hem gemaakt. Wij zien hier een volkomen gelijkstelling tussen hem en zijn ambt- genoten en dat in een redebeleid, waarin Paulus, Petrus niet ongenoemd had mogen laten, indien die apostel in zijn schatting geweest ware, wat hij naar het beweren van Rome's kerkleer is geweest. Deze volkomen gelijkstelling van al de apostelen zien wij ook (Openb. XXI: 14) in de schildering van het hemels Jeruzalem. De muur der heilige Godsstad heeft, naar Johannes voorstelling te dier plaatse, twaalf fondamenten en in dezelve de namen der tw a a 1f apostelen des lams. Geen Rooms godgeleerde zal ooit van de twaalf fondamenten der kerk spreken en waar hij de kerk onder het beeld van een gebouw afmaalt, zal hij evenmin Petrus naam stilzwijgend durven voorbijgaan.

DERDE HOOFDSTUK.
Paulus geroepen om de apostel der heidenen te zijn. (noot 227) God, alle mensen tot kennis der waarheid willende roepen, heeft dit zijn voornemen in Jezus Christus vervuld.
371. Vs. 12. In wie wij hebben de vrijmoedigheid en de toegang met vertrouwen door het geloof aan hem.
Aanvulling van hetgeen wij reeds door de Heere zelf hebben horen zeggen (zie noot 31). Wanneer u vrijheid hadt, om met vol vertrouwen tot een vorst te naderen, die u als machtig en gezind kende, om al uw wensen te vervullen, zou het dan wel in u kunnen opkomen, om hem uw begeerten door anderen kenbaar te maken? En wanneer die vorst u zelf nu zijn Zon aangewezen had, als door hem verkoren en belast, om al uw betrekkingen tot hem te regelen, zou u dan wel kunnen menen, dat het de rechte wijze was, om uwen eerbied en uw dankbaarheid te tonen, als u u desniettegenstaande tot anderen richten ging?
En wat anders doen zij nu die heiligen aanroepen? Al werd die aanroeping nooit aanbidding, wat nauwelijks mogelijk of denkbaar is, wordt zelfs dan nog niet aan mensen een eer gegeven, die de Schrift met zovele woorden alleen aan Christus toekent en die met de vrijmoedige toenadering tot de Vader, welke hij voor ons verworven heeft, in lijnrechte strijd is? Wat zouden zij toch kunnen te weeg brengen boven hetgeen reeds door Gods Zon zelf voor ons is verkregen? De Christen, die geleerd heeft, met zijn smekingen en begeerten rechtstreeks tot God te gaan, gevoelt aan menselijke voorspraak geen behoefte, maar kent daarentegen bij ervaring de waarheid van Paulus woord en acht zich steeds vrij, om in de naam van Jezus Christus zijn Heer, met vol vertrouwen tot God toegang te hebben. Neen, de Christen heeft aan heiligen geen behoefte, Rome heeft hen nodig, maar in het belang van zijn macht en zijn rijkdom; het zou te veel schade lijden, als het de mensen leerde, om door Jezus Christus rechtstreeks tot God te gaan,
Vs. 14. verv. De Apostel bidt voor de Efeziërs, dat God hen met zijn genadegiften vervulle.

372. Vs. 21. Hem, (zeg ik), zij de heerlijkheid in de gemeente, door Christus Jezus, in alle geslachten, tot in alle eeuwigheid! Amen.
De eerbewijzen, die men de heiligen toebrengt, worden, zo zegt men, aldus aan God zelf gegeven. Ís dit waarlijk Zo? Het is ons (noot 238) gebleken, dat het in die woorden bij bespiegeling als waarheid voorgestelde, in de werkelijkheid nauwelijks mogelijk is, en dat het ook voor zoveel ons bekend is geworden, nergens zo gevonden wordt. Maar al ware de zaak uitvoerbaar en algemeen heersende, dan nog zou dit een waarheid blijven, dat de Schrift zelve van zulk ene, wijze van godsverheerlijking niets weet. Gode zij heerlijkheid in de gemeente door Christus Jezus, zegt Paulus, en als wilde hij met nadruk doen gevoelen, dat ten dezen geen willekeurige verandering mocht plaats grijpen, heeft hij er, als het ware ten overvloede, bijgevoegd: in alle geslachten, tot in alle eeuwigheid.

VIERDE HOOFDSTUK.
Vermaning tot ootmoedigheid, zachtmoedigheid en lankmoedigheid.
373. Vs. 3-6. U benaarstigende te behouden de enigheid des Geestes door de band des vredes. Één lichaam is het en één Geest, gelijk u ook geroepen zijt tot één hoop uwer roeping: één Heer, één geloof, één doop. Eén God en Vader van allen, die daar is boven allen en door allen en in u allen.

Alweder een van die gedeelten der Schrift, waarvan de Roomse kerk de woorden in beslag nam, om die voor haar stelsel te gebruiken, terwijl de zin van het geschrevene rechtstreeks met haar leer en beginselen in strijd is.
In de eerste plaats sla men gade, wat deze verzen voorafgaat en wat daarop volgt, en zal, dit doende, zien, dat zij een tussenzin uitmaken en een aanmaning tot liefdadigheid en lankmoedigheid zijn. Reeds dit verband veronderstelt verschil van mening, vrijheid van denken. Of wat zou een aanmaning tot lankmoedigheid, tot onderlinge verdraagzaamheid te betekenen hebben, ter plaatse waar de apostel in een Roomsen zin van één geloof en één lichaam sprak? Binnen de grenzen van het Roomse stelsel kan er geen sprake van zijn, elkander in geloofszaken onderling te verdragen; daar heeft slechts één zaak beslissende waarde, en dat voor allen zonder onderscheid: - onderwerping aan een en hetzelfde gezag. Zo is dan de door de apostel gegeven raad met het stelsel, dat aan de Roomse kerk tot grondslag ligt, in lijnrechte strijd.
En wat wenst nu de apostel met alle macht door ons bewaard te zien? De eenheid des ge e s t e s. En waardoor wil hij, dat zij behouden worde? Door de band des vredes. Geen dezer woorden wijst op een zichtbare, alle vraagstukken met hoog. gezag beslissende macht. Onder een gezag van die aard is vrede niet de band, neen, hij is daar alleen gevolg van een anderen band, van de gehoorzame onderwerping. De eenheid des geestes is dan ook niets anders dan een gevolg der door allen betoonde gehoorzaamheid. Zo had hier dan eigenlijk de gehoorzaamheid aangeprezen moeten worden, - en het moet ieder in het oog vallen, dat Paulus in dit redebeleid hieraan zelfs niet eens gedacht heeft. Is dit onloochenbaar, even gemakkelijk is het, om aan te tonen, dat hij iets geheel anders op het oog heeft, dat hij van een eenheid spreekt, die de vrucht des geloofs is. Het is ons (noot 368) gebleken, dat in Paulus oog het lichaam. van Christus daar aanwezig is, waar mensen in Christus leven, door hun wandel zich zijn leden tonen en dat er niets anders of meer vereist wordt, om dat lichaam in de werkelijkheid te openbaren. Naar die regel wordt het l i c ha a m van Christus in een gemeente gevonden, zodra zij maar enige zodanige mensen in haren schoot bevat, en bestaat in haar midden dat lichaam onafhankelijk van alle denkbeeld van kerkelijke regeling of zichtbaar gezag. Zodanig is de voorstelling, die het apostolisch_ woord ons leert maken. En als nu de apostel aan het voorafgaande toevoegt: "één Heer, één geloof," dan moet immers wel die eenheid des geloofs een en hetzelfde karakter als de eenheid des lichaams hebben, en is zij dus ook van alle denkbeeld van gezag onafhankelijk. Voorts spreekt de schrijver niet van geloof in de betekenis, die dat woord later in de godgeleerdheid verkregen heeft, namelijk, die van geloofsstelsel; hij bedoelt niet anders dan enkel de daad des geloofs. 1 én geloof is het geloof in é é n en dezelfde Heer, en de zin der beschouwde zes verzen komt alzo hierop neder: Verdraagt elkander, sluit u ten nauwste aan elkander aan, want u zijt dienstknechten van een' en dezelfde meester, en een en dezelfde doop verplicht u, om u aan hem dienstbaar te tonen." - Er is derhalve in alles, wat hier voorkomt, niets, dat enige betrekking op het Roomse kerkstelsel heeft.

374. Vs. 11, 12. En dezelfde heeft gegeven sommigen tot apostelen, en sommigen tot profeten, en sommigen tot evangelisten en sommigen tot herders en leraars: tot de volmaking der heiligen, tot het werk der bediening, tot opbouwing des lichaams van Christus.
Zijn deze woorden met de door ons verdedigde stelling niet in lijnrechte tegenspraak? Bewijzen zij, dat de apostel in de voorafgaande verzen van een stelselmatige eenheid en van een zichtbaar gezag gesproken heeft? In geen dele.

Wat de apostel hier zegt, is niets, dan een wettige gevolgtrekking uit zijn vermaningen tot nederigheid en verdraagzaamheid. Ieder, zegt hij, heeft zijn eigene, bijzondere gave ontvangen, niemand mag zich dus daarop verheffen, als had hij meer dan anderen verkregen; maar allen moeten, in de mate, waarin ieder ontvangen heeft, medewerken aan het algemeen werk, de opbouwing van het lichaam van Christus. De verzen 11 en 12 betekenen dus eniglijk, dat God het aan dezen gegeven heeft om apostelen, aan anderen om profeten te zijn enz. Er is hier van niets anders sprake, dan van ontvangene gaven en van de plicht, die op allen rust, om die gaven zonder onderlinge naijver aan het algemeen belang dienstbaar te maken.
Wat wint men voorts, als men beweert, dat de apostel zich hier op het grondgebied der kerkelijke, zichtbare eenheid geplaatst heeft? Niets, dan dat men ons tot de vraag rechtigt, waarom hij zich in dat geval zo weinig nauwkeurig heeft uitgedrukt, waarom het hier voorkomend kerkgezag zo weinig met dat der Roomse kerk overeenstemt en vooral, waarom hij in deze opsomming van kerkelijke waardigheden de hoogste met stilzwijgen voorbijgaat. Naarmate men er sterker op drukt, dat Paulus hier in de geest van het Roomse kerkstelsel gesproken heeft, in diezelfde mate wordt het meer onmogelijk om aan te wijzen, waarom hij niet verder gegaan is, waarom het eigenlijk middelpunt in zijn betoog ontbreekt, waarom zijn gehele voorstelling zo ver van de nauwkeurigheid verwijderd is, die men in dat geval rept had te verwachten.
375. Vs. 13. Totdat wij allen zullen komen tot de enigheid des geloofs en der kennis van de Zon Gods, tot een volkomen man, tot de mate van de grootte der volheid van Christus.
Wij vinden hier de bevestiging van al de reeds door ons gemaakte opmerkingen. Hier wordt de eenheid des geloofs als een zaak voorgesteld, waartoe men komt, als een staat van volkomenheid, die men zich gaandeweg meer eigen. maakt. Bewijs genoeg, dat er hier geen sprake van een wettelijk geordende eenheid is, van zulk een namelijk, die ieder in de schoot der Roomse kerk geborene reeds geheel gemaakt vindt en waaraan men dus op eens en ten volle deel krijgt. Maar welke zaak geldt het hier dan? De vorderingen, die men in de kennis van de Zone Gods moet maken, in dat leven in Christus," waarvan het steeds volkomener
bezit het ideaal des Christendoms is. Het gemeenschappelijk streven daarnaar vormt de ware, levende, eeuwige eenheid der gemeente.

376. Vs. 14. Opdat wij niet meer kinderen zouden zijn, die als de vloed bewogen en om- gevoerd worden met allen wind der leer, door de bedriegerij der mensen, door arglistigheid, om listig tot dwaling te brengen.
De apostel wil niet, dat wij met allen wind der leer zullen omgevoerd worden. Hij wil dus, zo heeft men gezegd, dat een zichtbaar, onfeilbaar gezag ons voor dit gevaar behoede.
Had hij zo iets gewild, hij zou het hier gewis met ronde woorden uitgesproken hebben, want, zo ergens, was het daarvoor juist hier de rechte plaats. Nochtans zegt hij dat niet alleen, niet, maar beweert hij juist het tegendeel, want hij doet een beroep op de pogingen, op de inspanning, op de vorderingen van ieder bijzonder mens, en hij gaat ook verder voort in die elfden geest te spreken. De aangewezene middelen zijn dus niet met de weg in overeenstemming te brengen, die de Roomse kerk als noodzakelijk, als de alleen waren aanwijst. Pogingen, inspanning van krachten, vorderingen veronderstellen vrijheid. Al de hier voorkomende raadgevingen des apostels zouden zonder enigen gezonden zin zijn, wanneer wij, om niet met ` allen wind der leer te worden omgevoerd, het onderwijs van een onfeilbare kerk nodig hadden.

Wat hier onder arbeid en vordering te verstaan zij, heb ik elders ontvouwd. Zie noot 132, 273, 298 enz.
Vs. 17. verv. Vervolg der raadgevingen des apostels. Opwassen in Jezus Christus. de ouden mens afleggen en de nieuwen aandoen. Toorn, ledigheid en kwade samensprekingen vermijden.

377. Vs. 30. En bedroeft de Heiligen Geest Gods niet, door welke u verzegeld zijt tot de dag der verlossing.
Naar het onderwijs van de catechismus van het Trents Concilie spreekt de apostel hier van een sacrament, van het vormsel namelijk. Zou zo iets zonder die aanwijzing in u opgekomen zijn? U zou het ook wel niet vermoed hebben bij het lezen van Rom. V: 5, de andere Bijbelplaats, waarop diezelfde catechismus dat kerkelijk leerstuk bouwt: "de liefde Gods is in onze harten uitgestort, door de Heiligen Geest, die ons is gegeven. En toch zijn deze twee plaatsen de enigen, die men voor dat leerstuk weet aan te wijzen. Die plaatsen aan te halen, of te erkennen, dat men voor zijn bewering allen schriftuurlijke grond mist, komt ten slotte op hetzelfde neder, want de apostel gewaagt ginds en hier van zuiver geestelijke zaken, maar geenszins van een kerkelijke plechtigheid.
Het sacrament des vormsels is een van die dingen, die zich allerminst met de schriften van het nieuwe verbond en zelfs met de overlevering laten rijmen, want het nieuwe Testament weet daarvan niets en de overlevering maakt van een geheel andere zaak gewag. De kerkvaders vermelden een plechtige handeling, waarbij de Christenen, die voor de eerste maal tot de tafel des Heeren zouden naderen, vooraf openlijk de verklaring aflegden, dat zij leden der gemeente geworden waren, een handeling nog bij de protestanten onder de naam van aanneming of bevestiging van ledematen bewaard. Het werk des priesters bepaalde zich daarbij tot het ondervragen der aan nemingen, tot het ontvangen van hun geloften en tot het doen van gebeden voor hen. Daar die gebeden voornamelijk de smeking inhielden, dat zij vast en sterk in luns geloof mochten zijn, is men later aan de gehele handeling een zekere geheimzinnige, 'sacramentele waarde begonnen te hechten. Eindelijk kwam daarbij een zalving in gebruik, deze was nu een tweede doop of een aanvulling van de eersten. Alzo een deel geworden van het sacrament des doops, was er weinig meer nodig, om de - bevestiging een op zich zelf staand sacrament te doen zijn. Langzamerhand geraakte het doen van verklaringen en geloften door de nieuwe leden in onbruik; alleen de zalving bleef nu nog over en deze werd sinds toegediend niet voor maar na de avond maalsbediening, wat wel als een ander bewijs raag gelden, dat de vroegere plechtige handeling een verandering in doel en strekking ondergaan had, zo is dan het tegenwoordige Roomse vormsel in de eerste Christen-eeuwen onbekend geweest, gelijk slat ook door onderscheidene godgeleerden bij de handelingen van het Concilie van Trente openlijk erkend gewerden is.

VIJFDE HOOFDSTUK.
Zijt navolgers va n God. Reinheid.
378. Vs. 4. Noch oneerbaarheid, noch zot geklap of gekkernij, welke niet betamen.
De tegenstanders der Roomse kerk zijn niet de enigen, die de weinig eerbare taal af keuren, welke maar al te dikwerf van de Roomse predikstoel vernomen wordt. Vele van haar predikers weten bepaalde onderwerpen niet aan te roeren, zonder in hun spreken tot bijzonderheden en uitweidingen te komen, die niemand in Enig beschaafd gesprek zou dulden. Hun zeggen is, dat zij afkeer van de zonde willen inboezemen,

door haar in al haar walgelijkheid af te malen, maar de goede vruchten dier handelwijs zijn zeer twijfelachtig, terwijl de kwade gevolgen zichtbaar voor de hand liggen. Een oneerbaar, onrein woord bevlekt altijd min of meer het oor en hart der hoorders.
Evenzeer zijn het niet alleen de tegenstanders der Roomse kerk, die het doen van zekere geheime vragen in de biechtstoel afgekeurd hebben. Al ware zelfs de bedoeling en de vorm altijd zuiver, ook dan nog zelfs zou de reinheid des harten er door moeten lijden én bij de gelovige én bij de priester zelf, Voegt daarbij de walgelijke onderzoekingen, waartoe de priester geroepen wordt, die dat deel van zijn werk op die wijze zal ten uitvoer brengen. Het is van algemeen bekendheid welke boeken tot opleiding van biechtvaders moeten dienen; en wel mag men zich afvragen, hoedanige de lessen moeten zijn over zulke boeken gegeven, hoe groot de ernst en ingetogenheid die onderwijzers en leerlingen daarbij willen bewaren, ook mogen wezen, 419
Vs. 5. verv. Raadgevingen voor het leven. Voorzichtigheid. Waakzaamheid. Matigheid. Heiligheid des huwelijks.

379. Vs. 23, 24. Want de man is het hoofd der vrouw, gelijk ook Christus het Hoofd der gemeente is; en hij is de behouder des lichaams. Maar gelijk de gemeente Christus onderdanig is, alzo ook de vrouwen haren eigenen mannen in alles.
Christus de echtgenoot der gemeente, de gemeente de echtgenoot van Christus. Schoon en treffend beeld, dat door de leraren der Roomse kerk menigmaal gebezigd wordt en dat nochtans twee sterke bewijzen tegen hun stelsel oplevert.
Vooreerst kunnen wij van de gemeente, beschouwd als echtgenoot van Christus, zeggen, wat wij van haar (noot 368) als lichaam van Christus gezegd hebben. De echtgenoot van Christus mag niet anders gedacht worden dan rein, geheel en volkomen rein. Die eretitel kan dus alleen op de onzichtbare kerk, op het geheel der ware gelovigen, op hen wier leven in Christus is, betrekking hebben. een zichtbare kerk, die altijd zondaren in menigte bevat en die hoofden, misdadiger van leven dan een der leden hebben kan, is niet de echtgenoot van Christus, kan tot hem niet in zo nauwe betrekking staan, kan die titel niet gebruiken, om enig voorrecht voor zich te eisen.
Voorts zij hier opgemerkt, dat dit beeld elk denkbeeld van een zichtbaar, menselijk hoofd der gemeente ten enenmale buitensluit. De echtgenoot van Christus kan niet gedacht worden, als onder het gezag van een' steeds zondig' mens geplaatst, van een' mens, die soms wel een zeer groot zondaar zijn kan. Het gezag eens echtgenoots is van die aard, dat het niet op een ander kan overgedragen worden; tussen die naam en ieder denkbeeld van overdracht van rechten en gezag is een onbepaalde strijd. Ook houdt Paulus zich bij de ontwikkeling van het gebezigde beeld geheel aan het denkbeeld van een levende, bestaande en duurzame gemeenschap tussen de gemeente en haar hemels hoofd.
Het beeld is alzo in dubbelen zin met de gevolgtrekkingen, die Rome daaruit afgeleid heeft, strijdig.

380. Vs. 32. Deze verborgenheid is groot, doch ik zeg dit, ziende op Christus en op de gemeente.
De Roomse vertalers plaatsen hier in navolging van de Vulgata voor het woord verborgenheid, sacrament, en wijzigen voorts het overige van de zin door over te zetten: dit sacrament (het huwelijk) is groot en in Christus en in de gemeente.
Een en ander is afwijking van de kennelijke waarheid.

Waar het Grieks: v e r b or g e n h ei d geeft, is het een vervalsing van de tekst, als men dat woord door sacrament vertaalt, en is het dwaling of bedrog, als men daarna op zo willekeurige vertaling de leer grondvest, dat het huwelijk als sacrament moet beschouwd worden.
Voorts is het beweren onwaar, dat dit vers op het huwelijk betrekking heeft, want het tweede gedeelte daarvan is een tussenzin, door de apostel met opzet gebruikt, om te doen gevoelen, dat zijn woord: deze verbergen or hei d is groot, op de geestelijke vereniging van Christus en de gemeente betrekking heeft. Reeds het woord verborgenheid, grote verborgenheid bewijst dit, dat kennelijk op het gewone, aardse huwelijk niet van toepassing is. Maar ook het volgende vers bewijst het, waar wij lezen: edoch ook gijlieden, een iegelijk hebbe zijn eigene vrouw zo lief als zichzelf."
Het woordje ook bewijst, dat er hier niet van het huwelijk is gesproken geworden, maar van de betrekking, waarop de apostel als afschaduwing des huwelijks gewezen heeft, namelijk van de gemeenschap tussen Christus en de gemeente. Die gemeenschap is alzo een verborgenheid genoemd.
Wel mogen wij dit stuk beschouwen als een schone lering over de heerlijkheid des huwelijks bevattende, maar het sluit niets in, dat tot begunstiging der Roomse denkbeelden dienen kan.

ZESDE HOOFDSTUK.
Plichten van kinderen, vaders, dienstknechten, meesters. De Christen in de strijd des levens.
381. Vs: 11. Doet aan de gehele wapenrusting Gods.
De apostel geeft een brede optelling van de delen, die tot die wapenrusting behoren. Men zie nu, of men daarbij iets vindt, wat door de Roomse kerk als middel tot bewaring van geloof of kracht aanbevolen wordt: medailles, scapulieren, wijwater, relikwieën enz. enz.

382. Vs. 17. En neemt de helm der zaligheid en het zwaard des Geestes, hetwelk is, Gods woord.
Het is een Rooms-katholiek onmogelijk om aan dit laatste bevel gehoorzaam te zijn, en toch is dit ten slotte het voorname; want, wat de krijgsman maakt, is het zwaard, en wie al het andere heeft, maar het zwaard mist, is tot strijden buiten staat.
Wat is een Rooms-katholiek? Een mens op zijn knieën achter het schild zijner kerk gebogen. Hij is daar, zo wordt hem geleerd, tegen alle kwaad en alle ongeloof beveiligd, mits hij maar knielende blijft liggen. Maar de ervaring is daar, om te leren, hoe zwak dat schild is, dat de gelovige niet zelf in handen houdt, en hoe ondeugd en ongeloof rijk in middelen zijn, om hem achter dat schild langs een omweg te vinden en te treffen. De strijd des levens is de eigene zaak van de gelovigen zelf, ieder zij daarvan diep overtuigd, en daarom wordt ons toegeroepen, dat wij de ganse wapenrusting Gods zullen aandoen en als mannen strijden. Wapenen wij ons dan voor alle dingen met het woord Gods; dit zij ons het zwaard, dat tegen alle zonden en tegen ieder ongeloof machtig is, en niemand onzer late zich dat machtig wapen, onder welk voorwendsel ook, ontroven.

DE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN DE PIIILIPPENSEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

383. Vs. 1. Paulus en Timotheüs, dienstknechten van Jezus Christus, aan alle de heiligen in Christus Jezus, die te Philippi zijn, met de opzieners en diakenen.
Drie opmerkingen
A. Deze brief is de enige, aan welks hoofd de opzieners der gemeente opzettelijk genoemd worden. Intussen wordt nog zelfs de gemeente vooraan gesteld met inbegrip van haar leraren onder de algemeen naam van «de heiligen die te Philippi zijn." Reeds in noot 332 is op het gewicht dezer opmerking tegen de aanmatiging der geestelijkheid gewezen, die beweert de kerk bij uitsluiting te zijn en zich de kerk noemt, de gemeente bij zich insluitende.
B. Met de opzieners (bisschoppen), zegt Paulus. Er waren dan te Philippi even als te Eféze (noot 253) meer dan één bisschop (opziener), waaruit dus volgt, dat die opzieners geen bisschoppen in de Roomsen zin des woords waren.
C. Met de opzieners en diakenen. Er waren dus tussen de opzieners en diakenen geen tussenpersonen. Ons beweren wordt hier alzo nader bevestigd, dat de opzieners ouderlingen waren, herders der gemeente en niets meer. Ook Clemens van Rome, die veertig jaren na Paulus een brief aan de Corinthiërs schreef, noemt eerst de opzieners en terstond daarop de diakenen, ook bij hem is geen spoor van een daar tussen liggender priesterstand.
Vs. 3 verv. Vordering van de Philippensen in geloof en godsvrucht. Paulus gevangenschap werd daardoor verzacht. Deze gevangenschap was der uitbreiding van het evangelie te Rome bevorderlijk geweest.

384. Vs. 13. Alzo dat mijn banden in Christus openbaar geworden zijn in het ganse rechthuis en aan alle anderen.
Deze heilige roem zou slechts de taal der onbillijkheid en des naijvers zijn, wanneer wij verplicht waren te geloven, dat Paulus, waar hij hier van zijn arbeid te Rome spreekt, die van Petrus met opzettelijk stilzwijgen voorbij gaat. Er is slechts één weg oir op deze en gelijksoortige plaatsen Paulus niet voor een onbillijk en naijverig mens te verklaren, en die éne weg is de erkenning, dat Petrus toen niet te- Rome en dat hij aldaar nog niet geweest was. Nu moet het schrijven van dezen brief ten minste in het jaar 61 gesteld worden, en misschien is hij eerst in het jaar 62, dus bijna 30 jaren na Jezus dood geschreven. De voor Petrus verblijf te Rome gestelde tijdruimte wordt alzo steeds kleiner en zal gaande weg nog enger worden; zodat wij ten slotte met volle recht zullen kunnen vragen: Waar is in de geschiedenis neg plaats voor een verblijf van Petrus te Rome?
Vs. 15 verv. Beproevingen van de apostel in zijn evangeliedienst zelve gelegen. Zij buigen hem niet neder, want het leven is hem Christus (noot 359) en het sterven gewin. Hij gevoelt, dat zijn taak nog niet ten einde spoedt,

TWEEDE HOOFDSTUK.
385. Vs. 2. Zo vervult mijn blijdschap, dat u moogt eensgezind zijn, dezelfde liefde hebbende, van één gemoed en van één gevoelen zijnde .... (tot vs. 16).
Wij ontmoeten hier dezelfde denkbeelden en dezelfde gang van denkbeelden, die wij in de brief aan de Efeziërs aangetroffen hebben. (hoofdst. 1V noot 373, 375;; wij

zouden dus hier alleen dezelfde opmerkingen kunnen maken. Eenheid wordt hier aanbevolen, maar gelijk ginds, eenheid des geestes door de band d es vredes, eenheid door nederigheid, lankmoedigheid en vorderingen in het leven, dat in Christus is. Als ginds komt ook hier geen woord voor, dat op een kerkelijke, uit een priesterregering geborene eenheid van toepassing is.
Vs. 19 verv. Uitweidingen over Timotheüs en over Epaphroditus. Hun lof, (noot 334).

DERDE HOOFDSTUK.
386. Vs. 2, 3. Ziet op de versnijding; want wij zijn de besnijding, wij, die God in de geest dienen en in Christus Jezus roemen en niet in het vlees betrouwen.
Vroeger hebben wij gezien wat Paulus met het betrouwen in het vlees (noot 360) bedoelt, namelijk het vertrouwen stellen op een rechtvaardiging uit de werken der wet. Door de versnijding duidt hij dezulken aan, die op de uitwendige besnijdenis leerden betrouwen, vergetende, dat de ware besnijdenis, die des harten is. De Christenen, die hij tegen deze wettisch gezinden overstelt, zijn zij, die hun gerechtigheid voor God niet zoeken in het in acht nemen van vormen en uitwendige plichten, maar die God in geest en waarheid dienen, en er hun roem in stellen, dat zij al hun gerechtigheid alleen aan Christus te danken hebben. Hij drukt deze zijn mening nog duidelijker uit, als hij vs. 8 en 9 schrijft: Ja, gewisselijk, ik acht ook alle dingen schade te zijn, om de uitnemendheid der kennis van Christus Jezus, mijn Here, om wiens wil ik al die dingen schade gerekend heb, en acht die drek te zijn opdat ik Christus moge gewinnen, en i n hem gevonden worde, niet hebbende mijn rechtvaardigheid, die uit de wet is, maar die door het geloof van Christus is, namelijk, de rechtvaardigheid, die uit God is door het geloof.

387. Is de bovengenoemde leer als grondslag van al onze aanvallen tegen het Roomse kerkgeloof opmerkelijk, zij is het bovendien ook ten aanzien van een bepaald vraag-stuk, dat der overdracht van verdiensten.
Of wat wordt er tegenover deze verklaringen van Paulus van dé mening, dat de verdiensten van de een mens er iets toe zouden kunnen bijdragen, om de ander' van het verderf te behouden en hem te doen zalig worden? Hij legt van zichzelf de verklaring af, dat zijn eigene rechtvaardigheid hem niet heeft kunnen behouden, dat hij voor zich geen andere rechtvaardigheid kent, dan die uit het geloof van Christus is. Wat zou hij dus als van zichzelf aan anderen hebben kunnen wegschenken? Wel wist hij, dat hij aan de zaligheid zijner broederen kon bevorderlijk zijn door zijn prediking, door zijn voorbeeld, maar het kwam in zijn gedachten niet op, dat hij haar kon bevorderlijk zijn door iets van zijn verdiensten aan de hun toe te voegen. Hij had zulk een gedachte niet kunnen koesteren, zonder eerst alles uit te wissen, wat hij ter dezer plaats geschreven had. Indien hij dus hier de Roomse kerkleer niet voordraagt, moet zijn stilzwijgen niet aan nederigheid toegeschreven worden, maar omdat het leerbegrip der Roomse kerk lijnrecht strijdt met hetgeen Paulus aan de Philippiërs schreef.

388. Vs. 15, 16. Zovelen dan als wij volmaakt zijn (als wij het christelijk geloof in zijn verhevenste zin opvatten), laat ons dit gevoelen; en indien u iets anderzins gevoelt, ook dat zal God u openbaren. Doch, daar wij toe gekomen zijn, laat ons daarin naar dezelfde regel wandelen; laat ons hetzelfde gevoelen.
Wij vinden hier een treffende overeenbrenging van de rechten der waarheid met die der vrijheid.

De rechten der waarheid blijven op dezen weg ongedeerd. Een hoogst belangrijk onderwijs is door de apostel als leerbegrip uitgesproken, dat, zegt hij, zal alzo geloofd worden door allen, die volmaakt zijn, door allen, die de waarheid ten volle bezitten; zodat hij in geen deck uitspreekt, dat het onverschillig zij, of men het gestelde of iets anders als waar erkenne. Maar tot wie verwijst hij hen nu, die nog zoverre niet gevorderd zijn? Tot God. - God, dus leert hij, zal, als hij dit wil, hen tot een meer volkomen Christendom doen geraken. En zo sprekende, maakt hij niet de minste melding van enigen stoffelijken of zedelijke dwang, en evenmin doet hij dit van enig zichtbaar gezag, dat aan ieder op onfeilbare wijze zou moeten aanwijzen, wat nog aan zijn geloof ontbreekt, ook dat zal God u openbaren. Op wonderdadige wijze?
Neen. Hij zal de middelen om tot de waarheid te komen, onder uw bereik brengen; hij zal door zijn Heiligen Geest u in uw pogingen onderschragen; hij zal zich aan u openbaren, zoveel u dit dragen kunt en het uwer ziele nodig is. Overal wordt het christelijk leven ons in de Schrift voorgesteld als een reeks van vorderingen, en dat niet alleen in al wat goed is, maar ook in de kennis en het bezit der waarheid; terwijl voorts die vorderingen ons voorgesteld worden als de vrucht van persoonlijke arbeid en inspanning, waarop God machtigen invloed moge oefenen, maar die toch altijd arbeid en inspanning blijven. Laat ons onze broeders in die arbeid tot helpers zijn; bevorderen wij de toeneming van het aantal leraren, die daarin hun bijstand bieden kunnen, wij zullen daarmede een goed werk doen; maar wanneer wij hun die moeite willen uitwinnen, en dat streven willen verbieden, in één woord, wanneer wij in naam van een kerk beweren; dat wij het recht bezitten om hun een voltooid stelsel van geloofs- en zedeleer op te dringen, maken wij niet alleen aan geloofsheerschappij, welke de snoodste aller geweldenarijen is, ons schuldig, maar staan zelfs de hemelsen Vader in zijn Goddelijk opvoedingsplan tegen. Gode alleen, als die de geesten en harten leidt, komt het toe, en ook hij alleen is machtig, om eenheid onder ons te verwekken. Wij kunnen en mogen haar niet anders trachten te bevorderen dan langs de weg van overreding en verdraagzaamheid. De apostel wil, dat wij één zullen zijn - maar waarin? - In de dingen tot wier kennis wij gekomen zijn. Hij begeert dus geen van buiten aankomende, met kunst gemaakte eenheid, die alleen op vrees of onkunde rust.
V. 17. verv. Navolging des apostels. Wandelen als burgers van de hemel. Van daar wachten wij de Heere Jezus weder. (noot 100).

VIERDE HOOFDSTUK.
Laatste vermaningen. Euodia en Syntijche.
389. Vs. 3 (vrouwen), die met mij gestreden hebben in het evangelie; ook met Clemens en mijn overige medearbeiders.
Deze Clemens is de man, die de Roomse kerk als een' van Petrus opvolgers beschouwt, en van wie zij de derden of vierden paus gemaakt heeft. Zou het nog nodig kunnen zijn, hier op nieuw te herhalen, hoe vreemd het geweest ware, dat Paulus, die steeds zijn medearbeiders noemt en prijst, ten einde toe omtrent Petrus een hardnekkig stilzwijgen zou hebben bewaard? Of zullen wij, om van een nog algemvan een vraagstuk te spreken, nog wel langer het bevreemdende behoeven aan te wijzen, dat Paulus in al die brieven, welke hij uit Rome schrijft, nergens van een overwicht of een overmacht gewaagt, gelijk die dan immers te Rome over de andere gemeenten hadden moeten berusten.

390. Vs. 6 laat uw begeerten in alles door bidden en smeken, met dankzegging bekend worden bij God.

Tot God alzo moeten wij bidden, Gode dankzeggen en dat in alles, onder alle omstandigheden en in elke gemoedstoestand.
Het zou moeilijk zijn, om met krachtiger woorden, dan wij hier vinden, te zeggen, dat Christenen het tegendeel behoren te doen van hetgeen in de Roomse kerk geschiedt. Tegenover één gebed tot God worden aldaar meer dan tien tot de heiligen en de Moedermaagd gericht; zelfs heeft het gebed des Heeren in de Roomse kerk bijna opgehouden een gebed tot God te zijn, zo heeft men zich gewoon gemaakt om het, als tot de Maagd of aan heiligen gericht, uit te spreken. En wat dankzeggingen aanbelangt, deze worden nog zeldzamer de Allerhoogsten toegebracht en als men het doet, is het nog steeds Zo, dat de verhoring des gebeds eigenlijk niet aan Gods genade, maar aan de invloed van een heilige of van Maria toegekend wordt. God zou dus vooral zonder Maria een onbarmhartige meester zijn? Paulus wees dus zijn tijdgenoten op een onbarmhartige meester? Ziet, er is geen middelweg: of het is waar, dat de eerste Christenen slechts een ongenoegzaam, verminkt, hard en nietswaardig Christendom gekend hebben; of het is waar, dat al wat de Roomse kerk aan het toenmalige heeft toegevoegd, tot het Christendom niet behoort en met zijn innerlijk wezen niets gemeens heeft.

391. Vs. 8, 9. Voorts, broeders, al wat waarachtig is, al wat eerlijk is, al wat rechtvaardig is, al wat rein is, al wat liefelijk is, al wat wel luidt, zo er enige deugd is en zo er enige lof is, bedenkt dat zelve. Hetgeen u ook geleerd en ontvangen en gehoord en in mij gezien hebt, doet dat;
Deze laatste woorden heeft men aangehaald ten gunste der overlevering en van de rechten, die Rome haar toekent.
Men heeft daartoe dit vers van het vorige moeten afzonderen en de apostel doen zeggen: doet, wat u van mij geleerd en ontvangen heb. Maar beide verzen zijn in het Grieks ten nauwste zaamverbonden en het geheel wil bepaald en alleen zeggen: Houdt vast aan al, wat waar, eerlijk, rechtvaardig, enz. is, dat ik u geleerd heb en waarin ik u tot een voorbeeld geweest ben."
Maar al neemt men nu vers 9 eens op zichzelf, geeft het ook dan nog wel de zin, die men er in leggen wil?
Immers ook zo zou Paulus nog niets anders gezegd hebben, dan ieder meester doen kan, die aan zijn leerlingen schrijft; hij toch drukt de Philippiërs op het hart, om te wandelen naar hetgeen hij hun voorheen geleerd heeft. Welk bewijs, zo vragen wij, is er, dat Paulus ook nog op iets anders doelt, dan wat in dezen en in andere zijner brieven voorkomt? Hoe vooral zal men aan dit vers het gezag ontleen, om Paulus aan de gemeente het tegendeel te laten leren van hetgeen hij in zijn brief haar opzettelijk voorgehouden heeft? Zo even, bij voorbeeld, heeft hij gezegd, dat men zijn gebeden en dankzeggingen alleen tot God moest richten, en nu zou hij hier stilzwijgend en als met heenwijzing op vroeger mondeling onderricht, de verering van Maria en de heiligen aangeprezen hebben? Wij zouden deze tegenstelling met teruggaan op de behandelde punten in het brede kunnen voortzetten, maar het opgenoemde voorbeeld is reeds sprekend genoeg. Tot zulk een bewering evenwel moeten de voorstanders van het Roomse stelsels hun toevlucht nemen. Zij moeten bewijzen, dat de apostelen mondeling iets geheel anders geleerd hebben dan zij in hun geschriften onderwezen.
Buiten onze roeping ligt het om hier het kerkelijk stelsel van Rome op het gebied der geschiedenis na te gaan en te ontleden. Daarop de voet zettende, zou ons nochtans spoedig blijken, op welke wijze de leerstellingen, die wij met de Schrift bestrijden, ontstaan zijn en zich ontwikkeld hebben. Hoogst belangrijk zou dit onderzoek Zijn, maar tevens van pijnlijke aard; want telkens zou het ons noodzaken, om de goede

trouw te moeten betwijfelen van hen, die, ofschoon zij met de geschiedenis bekend zijn, nochtans aan de apostelen blijven toeschrijven, wat onbetwistbaar eerst na hun tijd ontstaan is.

DE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN DE COLOSSENSEN

EERSTE HOOFDSTUK.

Groet. Paulus bidt voor de geestelijken bloei der gemeente te Colosse. De verlossing. Heerlijkheid van Jezus Christus als hoofd der gemeente (noot 368). Wij waren eertijds verre van God, vijanden van God.

392. Vs, 22, 28. (En hij heeft u nu ook verzoend) in het lichaam zijns vleses door de dood, opdat hij u heilig en onberispelijk en onbeschuldigd zouden voor zich stellen.... die wij verkondigen, vermanende een' iegelijk' mens en lerende een' iegelijk' mens in alle wijsheid, opdat wij zouden een' iegelijk' mens volmaakt stellen in Christus Jezus.
Deze twee verzen voegen wij opzettelijk bijeen, omdat zij, wat hun inhoud aanbelangt, bij elkander behoren, en alleen in de brief door enige tussenzin gescheiden zijn, waarin de apostel zijn blijdschap kenbaar maakt, dat het hem gegeven werd, die leer te mogen verkondigen.
In het eerste vers wordt Jezus Christus ons voorgesteld als de werker van onze verzoening met God en van onze zaligheid, in het tweede als de bron van alle christelijke volmaking.
In de noten 150, 153, 171, enz. hebben wij gezien, hoe zeer de Roomse kerk de taak van Christus als werker der zaligheid tot een kleinere maatstaf teruggebracht heeft; het laat zich op gelijke wijze duidelijk maken, in hoe geringe mate zij hem als de bron van godsdienstige en zedelijke volmaking voorstelt.
Nu eens stelt zij het eigenlijk wezen dier volmaking in het volbrengen van kerkplichten, in onthoudingen enz. en brengt haar alzo op een gebied over, dat aan het Christendom vreemd is en waar dus Christus geen invloed uitoefent. De heidenen hebben die soort van volmaking gezocht, de Hindoes jagen haar nog met cene gestrengheid en volharding na, als nooit in de Roomse kerk zijn gevonden.
Dan weder predikt zij de volmaking naar het voorbeeld van hen, die daarin naar haar oordeel het meest vorderden, maar die verstgevorderden zijn vooral zulken van haar heiligen, die de volmaking in willekeurige harde oefeningen en in bijgelovige onthoudingen gezocht hebben. Zulke mannen en vrouwen stelt zij het liefst ter bewondering en navolging voor. Maar moeten ons dezen ten voorbeeld zijn, dan kan Jezus niet langer ons toonbeeld wezen, want hem willende navolgen, vinden wij geen dier handelingen, welke door de Roomse kerk het meest geprezen worden.
Nog zij eindelijk opgemerkt, dat al waren eens al de heiligen, waarop de Roomse kerk wijst, in de zin des evangelies waarlijk heiligen geweest, haar dan nog het verwijt zou behoren te treffen, dat zij de leden der gemeente veel te veel op mensen en veel te weinig op 'Jezus leert zien. Niet dat wij het reeds op zichzelf verkeerd vinden, dat waarlijk vrome mensen der gemeente tot voorbeeld gesteld worden, verre van daar, maar deze aanprijzing heeft haar gevaren en de Roomse kerk heeft, in plaats van de doolweg in dezen te mijden, hem als ware het opzettelijk gezocht. Zij prijst te vele heiligen, zij prijst hen te dikwijls, zij prijst hen in te hoge mate. Ieder van hun is te vergelijken bij een vorst, omringd door duizenden hovelingen, die hem en zijner heerlijkheid ten gevalle immer bereid zijn alle grenzen van waarheid en waarschijnlijkheid verre te overschrijden. Bij elke nieuwe lofrede schijnt men behoefte te gevoelen aan nieuwe gronden van lofspraak, aan nieuwe wonderen ter verheerlijking. Het is een vergoding in lofredenen, die rechtstreeks tot de vergoding door eredienst leidt.

En wat wordt er nu bij en te midden van dat alles van Hem, in wie alleen en door wie alleen Paulus geleerd heeft, dat de Christen de volmaking kan nader bij komen en bereiken? De heilige, die bij de Roomse kerk het minst in naam is, is naar haar wijze van voor stelling meer en doet meer dan Jezus Christus.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De verborgenheid der verlossing bevat alles n zich, wat de mens tot volmaking en zaligheid nodig is, zodat de Colossensen alles moeten verwerpen, wat hun nog de zaligheid en volmaking aan uiterlijke handelingen zou kunnen doen gebonden achten, gelijk die door de oude wet voorgeschreven werden.

393. Vs. 16, 20, 21. Dat niemand u dan oordele in spijs of in drank Indien u dan met Christus de eerste beginselen der wereld zijt afgestorven, wat wordt gij, alsof u in de wereld leefdet, met inzettingen belast? (Namelijk) raak niet, en smaak niet, en roer niet aan.

Een Rooms-katholiek, in wiens bijzijn men deze regelen aanhaalde, ving aan met te ontkennen, dat zij van Paulus konden zijn, zo onmogelijk scheen het hem toe, dat de Roomse kerk, met dit woord der apostels bekend, vastendagen zou hebben durven uitschrijven.

Wie nu deze tegen strijdigheid gevoelt en erkent, bepale zich niet tot de erkentenis, dat de wet der vastendagen van menselijke uitvinding is en dat men er alzo vrijelijk van kan afwijken, neen, het komt er bovenal op aan, dat men inzie, hoezeer het stelsel, waarvan zij een deel uitmaakt, met het christelijk leerstelsel in strijd is. De Christen, zegt Paulus, is met Christus alle inzettingen van dezen aard, alle zuiver Joodse of daarmede overeenstemmende instellingen, afgestorven; wie daarin heil en leven zoekt, verloochent reeds daardoor de weg, waarop zij alleen te vinden zijn, Christus namelijk, die onze gerechtigheid is. Men werpt hierop tegen, dat zulke dingen althans tot kruisiging en doding des vleses hun nut hebben, maar Paulus logenstraft ook die bewering, daar hij het vs. 23 een schijnrede van wijsheid en eigenwillige godsdienst en nederigheid noemt. In noot 316 is aangewezen, dat het voorschrift om het vlees te doedel', op het gebied des evangelies, een zuiver geestelijke zaak is en de roeping des geestes in ons, om de stof aan zich te onderwerpen en als meester daarover heerschappij te voeren. Het evangelie zou niet anders kunnen spreken, zonder dat het ophield een blijde boodschap van genade en eeuwig leven te zijn, daarom noemt ook Paulus, (vs. 22) al die dingen, die ons van de geestelijken zin des evangelies zouden kunnen afleiden: geboden der mensen en leringen der mensen.

394. Vs. 18. Dat dan niemand u overheerse naar zijn wil in nederigheid en dienst der engelen, intredende in hetgeen hij niet gezien heeft, te vergeefs opgeblazen zijnde door het verstand zijns vleses.

(Bung.) Dat dan niemand u de prijs van uwen loop ontrove, u onder voorwendsel van nederigheid tot dienst der engelen brengende enz.)

Dit vers bepaalt ons bij twee vraagstukken, het een van bijzonderen, het andere van algemeen aard.

A. Het eerste is dat van de dienst der engelen.

Men heeft een poging gedaan, om de duidelijke veroordeling die Paulus daarover ter dezer plaats uitspreekt, te verzachten. Op grond, dat het woord, dat wij door dienst vertalen, soms ook bij g e l o o f betekent, heeft men beweerd, dat Paulus niet iedere verering van engelen afkeurde, maar alleen bijgelovigheden in die dagen aan die

verering toegevoegd. Maar de ganse inhoud van het vers zelf, zowel als de daadzaak, dat er nergens in de schriften van het nieuwe verbond van engelenverering melding gemaakt wordt, is met zulk een verzachting ten enenmale in strijd. Wat er ook tegen opkomt, is het voorwendsel, dat naar Paulus mededeling, door de voorstanders dier verering ter van haar aanprijzing gebruikt werd, namelijk, het bevorderen van nederigheid. Veroordeelt de apostel een nederigheid, wier vrucht een verering van engelen is, dan is het duidelijk, dat hij die dienst in het algemeen 'en niet in een bijzonder geval afkeurenswaardig rekent. Zo strekt zijn woord tot bevestiging van hetgeen wij reeds van die dienst bij het bespreken van de aanroeping der heiligen gezegd hebben. Wanneer God ons niet slechts vergunt, maar zelfs de ganse Schrift door gebiedt, om rechtstreeks tot Hem te gaan en ons daarbij Jezus Christus als enigen middelaar aanwijst - dan is het geen nederigheid meer, maar dadelijke ongehoorzaamheid, indien men elders 437
en op een minder hoog standpunt beschermers en voorsprekers zoekt.

B. Het tweede vraagstuk, dat ook tot meer dan een opmerking tegen het streven der Roomse kerk kan leiden, geldt het verstand des vleses, dat de mens drijft om in te treden in hetgeen hij niet gezien heeft. Waarom noemt Paulus de neiging, die ons naar het verborgenste van de geestelijke wereld heentrekt, het verstand des vleses? Omdat die neiging altijd in hoge mate met nieuwsgierigheid en hoogmoed vermengd is; omdat zij er ons steeds toe brengt, om in godsdienstzaken wijs te zijn boven hetgeen geopenbaard is en alzo buiten de grenzen te treden, die God aan onze kennis gegeven heeft. En hoc is nu niet de Rooms e kerk de grenzen te buiten gegaan niet alleen der openbaring, maar zelfs van de reeds zo wijd gestelde perken, die zij zich als uitlegster der openbaring aangematigd had. Zij heeft, dus leert zij zelve, geen recht om leerstukken te scheppen, maar naar Goddelijk onderwijs alleen te beslissen, wat als leerstuk die t geëerbiedigd en wat daaronder niet behoort begrepen te worden. En heeft zij zich nu in werkelijkheid aan die gemaakte bepaling gehouden? Geenszins, want vele van haar leerstukken zijn in genen dele verklaring van Goddelijk onderwijs, maar enkel haar eigen onderwijs, dingen van eigene uitvinding en schepping. Van waar, bij voorbeeld, Ontleende zij, wat zij aangaande het verblijf der kinderen onderwijst, die te sterven komen, alvorens de doop ontvangen te hebben? Zo dit haar onderwijs niet geheel van eigene vinding is, dan heeft zij de stof er van uit de dichters der heidenen genomen. Van waar is haar leer over het vagevuur? Het is Zo, zij beweert, dat dit leerstuk in een tweetal schriftuurplaatsen is aangeduid, maar al ware dit eens in de hoofdzaak waar, wat wij ten sterkste ontkennen (noot 33, 486), dan blijft nog de vraag, van waar zij al de bijzaken heeft, waarmede zij die hoofdzaak omringde. Wie heeft haar geleerd, wat de daar opgeslotene 'zielen zijn, wat zij doen, wat zij lijden of wel niet lijden? Dit alles en zoveel meer is geen verklaring van geopenbaarde zaken, maar een rechtstreeks onderwijs, een onderwijs, rustende .... waarop? "Op het gezag der kerk," zal ieder Rooms geestelijke beweren, maar ziet, die kerk, wij herhalen het, erkent zelve, dat zij het recht niet heeft om leerstukken te scheppen. Zo dat wij dan nu nogmaals vragen, waarop al de onderwijzingen van dezen aard berusten?
Deze vraag is herhalend gedaan bij gelegenheid dat in 1854 het leerstuk der onbevlekte ontvangenis van Maria vastgesteld werd. Al bood de geschiedenis van Maria, zo als de evangelisten ons die mededelen, enigen grond voor het nieuwe leerstuk, wat zij niet doet, (noot 105, 109, 268), ook dan nog zou men de paus kunnen vragen: „wat weet u daarvan? Wat kunt u er van weten? waaruit hebt u ontleend, al wat u als waarheid beweert? door welke middelen hebt u in 1854 als waarheid kunnen

vaststellen, wat u in 1853 nog niet durfde voor zeker houden? En het geldt hier niet slechts de bevestiging van een leerstuk., van een afgetrokken denkbeeld, maar van een geschiedkundige bijzonderheid; de bevestiging van een geschiedkundige bijzonderheid veronderstelt de ontdekking van geschiedkundige bewijzen, - en gij, u rept er met geen enkel woord van, dat u enig zodanig nieuw bewijs gevonden hebt. Nog eens dus, toen u daar plechtig verklaarde, dat de onbevlekte ontvangenis een waarheid is, wat wist u er toen van, wat kondt u er toen van weten?
Ook zien wij, dat men, om uit deze ongelegenheid te geraken, begonnen is met ook in theorie de rechten uit te breiden, die men reeds met de daad zover buiten de grenzen gebracht had. Nog blijft de Roomse kerk wel openlijk op wettelijke wijze verklaren, dat zij niet meer dan de onfeilbare uitlegster der openbaring is, maar reeds staat zij haren leraren toe, om haar een hogeren titel te geven, en het tijdstip komt allengs nader en nader waarop zij, zichzelf tot een voortdurende openbaring verheffende, haar onderwijs geven zal, zonder in enig opzicht meer gehouden te zijn, om te verklaren, waaruit zij het door haar geleerde geput heeft. Wat zij nu ten aanzien der onbevlekte ontvangenis deed, kan zij later voor alles willen doen, wat zij goedvindt als waar. heid te leren; gelijk zij ook wel moet wensen, om een menigte oude leringen, die op geen betere gronden rusten, langs die weg in veiligheid té brengen en voor altijd te bevestigen. Daartoe gekomen zal zij de veroordeling ten volle verdiend hebben, die Paulus hier tegen de leraars uitspreekt, die, opgeblazen door het verstand des vleses, zich tot het leren van dingen begeven, die zij niet gezien hebben en die zij door geen onder hun bereik zijnde middelen met zekerheid kunnen weten.

DERDE HOOFDSTUK.
Vermaning tot een nieuw leven. Jezus Christus is ons leven. (noot 359) Aflegging van don ouden mens. Goedheid, nederigheid, ootmoed, verdraagzaamheid, liefde. De Christenen maken samen één lichaam uit (noot 368) en zijn als zodanig in Christus tot vrede geroepen. Onderlinge stichting. Plichten van mannen, vrouwen, vaders, kinderen, dienstboden.

VIERDE HOOFDSTUK.
Plichten van meesters. Verschillende vermaningen. Lofspraken door de apostel aan zijn medearbeiders gegeven (zie noot 334). Groetenissen.

395. Vs. 16. En wanneer deze zendbrief van u zal gelezen zijn, maakt dat hij ook in de gemeente der Laodicensen gelezen worde en dat u ook die leest, die uit Laodicéa geschreven is.
Indien ons nu blijkt, dat Paulus wilde dat een iegelijk zijn brieven lezen zou, hoe kan dan nog iemand aan de Roomse kerk geloof slaan, die ons zou willen opdringen, dat de apostel het lezen zou verbieden van hetgeen hij eertijds ter algemeen lezing aanbeval? Wie zijn brieven leest, moet ook inzien, waarom hem mensen de kennisneming van hun inhoud willen ontzeggen, en wie tot dat inzicht gekomen is, hij blijve zonder schroom aan mensen ongehoorzaam, in zover hij daardoor aan een bevel of raad van de groten apostel gehoor geeft.

DE EERSTE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN DE THESSALONICENSEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Groetenis. De godsvrucht der Thessalonicensen. Hun allerwege geroemd geloof (noot 261). Zij hebben de afgoden laten varen, om de alleen waren God te dienen en zijn Zon uit de hemelen te verwachten. (noot 100)

TWEEDE HOOFDSTUK.
Hoedanig des apostels prediking geweest was.

396. Vs. 5. Want wij hebben nooit met pluimstrijkende woorden omgegaan, gelijk gij weet, noch met enig bedeksel van gierigheid; God is getuige
Zou de Roomse kerk zo durven spreken? – ook wij ontkennen, dat zij daartoe gerechtigd is.

A. Over het punt van geldgierigheid hebben wij reeds alles gezegd met volle vrijmoedigheid. De rol die De Roomse; kerk speelt, is van alle zijden door haar voortreffelijkste leden op openbare wijs betreurd geworden, en heeft de geest des tijds ook al tot enige wijziging en beperking gedwongen, toch is het vroeger betreurde kwaad in aard en werking eigenlijk hetzelfde gebleven. Vroeger is dit door ons gestaafd, wij komen er daarom hier niet opzettelijk op terug.
B. Paulus legt nog een tweede getuigenis aangaande zichzelf af. "N ooit, zegt hij, hebben wij m e t pluimstrijkende woorden omgegaan." Bij dit punt willen wij nu meer bepaald stilstaan, dat ons, helaas, maar al te rijke stof tot aanmerkingen levert.
Allereerst wijzen wij op de grote en voorname vleierij, die in de Roomse kerk bestaat, het vleien, namelijk, van de ouden mens, van het vleselijk gezinde hart in de mens. Tot dit vleien staan de tot hiertoe door ons berispte bijzonderheden, in nauwe betrekking als berekend, om het gevoel van eigengerechtigheid in de mens te streden en er de mens alzo rechtstreeks of zijdelings toe te brengen, dat hij door zijn verdiensten meent te kunnen behouden worden. Deze vleierij komt ten sterkste in de verering der heiligen uit, die niet anders dan een vergoding van de mens is, dan een de hoogmoed prikkelend vooruitzicht der godsvrucht voorgesteld, dan een voortdurende verloochening van het grote leerstuk des kruises, daar het feitelijk leert, dat er mensen gevonden zijn, wier verdiensten niet alleen genoegzaam waren, maar zelfs verre boven het genoegzame overvloeiden. Ook komt deze vleierij sterk aan het licht in de wijze, waarop de Roomse kerk de christelijke deugen predikt. Zij weet die niet te prediken, dan met hoge verheffing van hen, die deze deugden beoefenen, dan met luide opvijzeling en vergoding van hun werken; zij weet geen goed werk te vragen, dan met openstelling van de hemel voor een iegelijk, die het volbrengt. Ik heb een menigte Rooms katholieke predikers gehoord, maar bijna niet één, die mij niet tot de gemaakte aanmerking dwong. De soms zelfs onmatige heftigheid, waarmede zij hun aanvallen tegen de ondeugd richten, doet hun vleien der deugd des te sterker uitkomen.
Dit weinige volsta over de godsdienstige vleierij, maar wat zullen wij zeggen, nu de staatkundige ter sprake moet komen!
Door alle tijden heen heeft de Roomse kerk haar in de onbeperktste mate gebezigd. Heeft zij ook al somtijds zich moedig en dikwerf hard en onmeedogend betoond

tegenover vorsten, die haar in het aangezicht weerstonden, geen liefkozingen heeft zij gespaard, waar het vorsten en regeringspersonen gold, die jegens harp bijzondere belangen gunstig gestemd waren. Onbepaald was haar goedwilligheid om zulke mannen tot helden, ja, tot heiligen te verheffen. De geschiedenis onzer dagen levert voor het gestelde zo overvloedige bewijzen, dat het nauwelijks nodig kan geacht worden, om naar het verledene heen te zien. Zij toont ons hoe dezelfde staatkundige machten en partijen bewierookt of met een vloek getroffen worden, al naar dat zij jegens de ultramontaanse eisen gunstig of ongunstig gestemd zijn. Hoedanig zij vroeger waren, welke haar zedelijke waarde zij, komt niet in aanmerking; en een en dezelfde staatspartij zal in het een land vervloekt eii in het andere bewierookt worden, alleen naar de maatstaf van haar gezindheid jegens die eisen. Nooit nog heeft de geestelijkheid zo openlijk als in onze tijd getoond, dat alleen eigenbelang haar welgezindheid en haar spreken regelt; en nooit ook heeft zij haar oud gebrek, om hen, die de macht in handen hebben, te vleien, met zo snelle omkeringen doen blijken. Ook weten de machtigen, hetzij zij koningen hee- ten, of een anderen naam dragen, waaraan zij zich in dit opzicht te houden hebben. Zij maken gebruik van de door hen betaalde gunst, maar stellen er geen vertrouwen in, want zij weten, dat zij zal ophouden te bestaan, zodra zij niet meer in staat zijn haar te betalen.
Vs. 6 verv. De apostel doet de Thessalonicensen al verder opmerken, hoezeer zijn evangeliebediening in hun midden zich door een belangeloze, vaderlijke geest gekenmerkt heeft. hun liefde en hun geloof zijn hem een verblijdende beloning geweest.

DERDE HOOFDSTUK.
Daar hij zelf niet tot hen kon komen heeft hij Timotheüs gezonden. Timotheüs is tot hem wedergekeerd en Paulus heeft zich in alles verheugd, wat deze hem van hun gemeente kon mededelen. Hij verlangt, na het vernomene, des te vuriger, dat hij hen nogmaals zal kunnen bezoeken.

VIERDE HOOFDSTUK.
De apostel herinnert de Thessalonicensen aan de vermaningen die hij hun gegeven heeft, inzonderheid zijn lessen over de der Christen betamende reinheid van leven.
397. Vs. 3, 4, 7. Want dit is de wil van God, uw heiligmaking: dat ge u onthoudt van de hoererij; dat een iegelijk zijn vat wete te bezitten in heiligmaking en eer; .... want God heeft ons niet geroepen tot onreinheid, maar tot heiligmaking.
Deze h ei li g m ak i n g, deze reinheid, die Paulus tegen de heidense onreinheid overstelt, wordt nochtans nergens door hem als wettisch plichtgebod voorgesteld en nooit door hem aan enige bepaalde instelling of vorm verbonden. Nooit, bij voorbeeld, beweert hij, dat zij iemand, hetzij dan een' eenvoudig' gelovige of leraar der gemeente van het huwelijk zou buiten sluiten. Zij bestaat geheel in een vrije zegepraal des Christens over de onreinheid, in eigenlijke zin des woords, en dat èn wat gedachten en begeerten èn wat daden betreft. Nergens vindt u bij de apostel enige uitweiding, die zelfs van verre aanwijst, dat hij nog iets daarboven begeert.
Vs. 9 verv. De liefde. De arbeid. Leringen over de opstanding der doden.

VIJFDE HOOFDSTUK.
Niemand weet wanneer de Heere komen zal. de waakzaamheid. De wapenrusting des Heeren aandoen (noot 381). Eerbied en liefde de opziener verschuldigd. Verdraagzaamheid. Geduld. Christelijke blijdschap. Gebed.

398. Vs. 21. Beproeft alle dingen; behoudt het goede.
Heeft de apostel in het twaalfde vers eerbied voor de opzieners aanbevolen, hier staat hij de gelovigen niet alleen toe, om zelf te oordelen, om alle dingen te beproeven en het goede te behouden, maar hij beveelt hun dit zelfs als hun bepaalde roeping aan. Naar zijn oordeel brengt dus het eerbiedigen van de opzieners der gemeente de verplichting niet mede, om zich in godsdienstzaken blindelings aan hen te onderwerpen, en eigen verstand en geweten als het ware in hun handen te stellen. Deze opmerking kan bovendien de slotsom zijn van de doorgaanden aard van Paulus onderwijs, van de toon, waarop hij al zijn raadgevingen geeft. Nergens vinden wij enige uitdrukking, die op Benen staat van zaken wijst, waarin de rol der gemeente-leden tot horen en gehoor samen beperkt is en waarin het als die des leraars aan-gewezen wordt, om met hoog gezag te bepalen, wat ieder heeft te doen en te geloven. Vorm, inhoud, algemeen lessen, bijzondere bepalingen, in één woord, alles in Paulus brieven wijst ons op personen, die zelf evenzeer voor hun geloofsbegrippen als voor hun daden verantwoordelijk en die van geestelijke leidslieden geen bevelen maar alleen broederlijke raad, voorlichting en bijstand hebben te ontvangen.

399. Vs. 27. Ik bezweer u lieden bij de Heer, dat deze zendbrief al de heiligen broederen gelezen worde.
Deze zo dringende aanbeveling doet ons met recht vermoeden, dat er in de gémeente te Thessalonika personen waren, die de brieven van Paulus begeerden bedekt te houden; deze zo gezinden waren ongetwijfeld van een Joodse geest bezield; predikers van een heil ook op de werken der wet gebouwd, terwijl Paulus zich niet voorgenomen had iets te weten dan Jezus Christus en die gekruisigd.
Nog steeds zijn er, die, van die ouden Joodse zuurdesem vervuld, deze brieven, de evangeliën, de gehelen Bijbel voor de gemeente bedekt willen houden. Neme dan steeds een iegelijk ter harte, wat Paulus ter dezer plaatse zegt. Al verbiedt een paus de lezing des Bijbels, tegen hem staat een apostel over, die de lezing ons aanraadt. Volgen wij daarom hem, die een van de Here Christus en van de Vader gezondene is.

DE TWEEDE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN DE THESSALONICENSEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Volharding der Thessalonieensen te midden der vervolgingen. de Heere zal de zijn troosten en hun tegenstanders bezoeken,

400. Vs. 8. Met vlammend vuur wraak doende over degenen, die God niet kennen en over degenen, die het evangelie onzes Heeren Jezus Christus niet gehoorzaam zijn.
Hier hebben wij op te merken, dat gehoorzaamheid en ongehoorzaamheid in de schriften van het nieuwe verbond nooit als gehoorzaamheid of ongehoorzaamheid aan de kerk voorgesteld worden, nooit is er in die schriften van de kerk, van de algemeen kerk, als van een macht sprake, die wetten stelt en bevelen uitvaardigt. De zichtbare, éne, tot uitwendig lichaam gevormde kerk, die besluiten neemt en voor die besluiten aller gehoorzaamheid eist, is een begrip in de schriften van het nieuwe verbond onbekend, en een instelling, waaraan de apostelen nooit gedacht, waarvan zij nooit enigen grondslag gelegd hebben.

TWEEDE HOOFDSTUK.
De Thessalonicensen, moeten zich niet door sommiger vermetele berekeningen tot bepaling van de tijd van Christus wederkomst laten medeslepen.

401. Vs. 3, 4. Want (die dag komt niet), tenzij dat eerst de afval gekomen zij, en dat geopenbaard zij de mens der zonde, de Zon des verderfs, die zich tegenstelt en verheft boven al wat God genaamd, of (als God) geëerd wordt, alzo dat hij in de tempel Gods als een God zal zitten, zich zelf ver- tonende, dat hij God is.
Wordt met de mens der zonde waarlijk, zo als men zo dikwijls beweerd heeft, de paus bedoeld?-- Als men meent de paus alleen en in het bijzonder, dan moeten wij die vraag ontkennend beantwoorden; want de mens der zonde, het in Christus van de wet verloste en toch tegen het evangelie vijandige hart, heeft zich in allerlei gedaanten geopenbaard en het pausdom is niet meer dan één zijner gestalten; maar, terwijl wij dit toegeven, moeten wij tevens van het pausdom zeggen, dat het een zijner meest ontwikkelde en boven velen stoute verschijningen is. Men ga slechts na, hoe het er zich, men zou bijna zeggen, op toegelegd heeft, om trek voor trek het tafereel ter aanschouwing te geven, dat hier door de pen des apostels beschreven is. Of hebben de pausen zich niet door een Goddelijk eerbetoon doen omringen? Men zegge ons, wat er nog met mogelijkheid zou kunnen gedaan worden boven al die plichtplegingen, die men nu reeds jegens hen in acht neemt? Paulus zegt: dat hij in de tempel Gods als een God zal zitten, en nu zie, op de dag van 's pausen wijding is Gods alt aar zijn zetel en komen de kardinalen een voor een, om hem daar te aanbidden, welk woord, men lette er wel op, het kerkelijk voor die plechtigheid aangewezene is. Maar kan men nu althans zeggen, dat al die vertoning niet meer, dan blote vorm is te noemen? Geenszins, want die vormen staan in de nauwste betrekking tot een eeuwen lang geëist en geoefend gezag, tot een gezag, dat enkelen met volle macht gehandhaafd en wederom anderen, waar zij het ten dele lieten rusten, echter op geen enkel punt ver- worpen of van onwaarde verklaard hebben. Het bekende werk, van de kardinaal Bellarminus over de pauselijke macht maakt de paus met ronde woorden tot een God. Beheerser der vorsten en uitdeler van kronen is hij ook de opperste scheidsman bij het

vaststellen der wetten op het gebied van godsdienst en zedelijkheid; al wat hij gebiedt, moet geacht worden goed te zijn en kwaad, alles wat door hem verboden wordt, en de plicht der Christenen in de gehele wereld is vervat in een wet: gehoorzaamheid aan de paus. Indien ook nu al deze overdrijvingen van Bellarminus, na door vele pausen goedgekeurd en gewettigd te zijn, voor het ogenblik in de schaduw rusten, toch blijven er nog genoeg verklaringen ten dezen, die men niet met een sluijer poogt te bedekken en waarover men alleen uit kracht der gewoonte zich minder bevreemdt. Toen de Joden, die Jezus voor een' gewoon' mens hielden, hem de zonden hoorden vergeven, beschuldigden zij hem, dat hij zichzelf God maakte, en toen zij zo spraken, berustte hun redenering, gelijk ik vroeger aangetoond heb, op goeden grond, want God alleen heeft het recht en de raagt om de zonden te vergeven. En nu, nooit heeft de paus zich nog zozeer in Gods plaats gesteld, als juist in de jongsten tijd, want nooit is Rome kwistiger en stoutmoediger met het vergeven van zonden geweest dan juist tegenwoordig. De Christus, Gods eigen Zon, heeft in zijn ganse leven op aarde niet zovele zonden vergeven, als de paus soms op één enkelen dag, en wanneer niet juist het aantal de heerlijkheid dezer daden van gezag minder maakte, zou de luister van de paus naar dezen maatstaf bijna zelfs de majesteit van de Allerhoogste te boven gaan.
Vs. 5. verv. IJdele droombeelden en gevaren, waarvoor de Thessalonicensen zich zullen vrijwaren door zich getrouw aan het onderwijs van de apostel te houden.

402. Vs. 15. Zo dan, broeders, staat (vast) en houdt de inzettingen, die u geleerd zijn, hetzij door ons woord, hetzij door onze zendbrief.
De i n z e t t i n g e n. Daar het Griekse woord ook door overleveringen kan vertaald worden, heeft de Vulgata niet nagelaten, dit woord te kiezen en alle andere katholieke vertalingen volgen haar hierin na. Is nu die overbrenging juist? In genen dele, want het Griekse woord heeft te dezer plaatse kenbaar niet de zin, waarin men gewoon is van overlevering te spreken. Immers niemand, die van zijn eigen onderwijs spreekt, zal in onze nieuwere talen, dat onderwijs met de naam over levering bestempelen. Het woord overlevering wijst steeds op een inzetting van vroeger tijd, die reeds door vele tussenpersonen de tegenwoordige tijd bereikt heeft, en wanneer in de schriften van het nieuwe verbond dit woord in die zin voorkomt, wordt het steeds in ongunstige betekenis gebruikt. Zo horen wij Jezus (Matth. XV) spreken van de overlevering der Farizeeën, Paulus (Gal. I) van die zijner vaderen, maar als die hem tot een vervolger van het evangelie gemaakt had, en als hij elders (Col. II) van de overlevering der mensen spreekt, is het wederom als van een macht, die het evangelie vijandig is. Onmogelijk kan hij alzo zijn eigen onderwijs, dat hij als waar en heilig aanbeveelt, met die zelfden naam genoemd hebben. Men heeft Paulus - tot een voorstander der Roomse leer willen maken, moge een ieder slechts toezien, dat hij zich niet door een ijdel woordenspel late vangen.

DERDE HOOFDSTUK.
Paulus begeert, dat de Thessalonicensen voor hem bidden en zijn lessen en zijn voorbeeld volgen zullen. Hij heeft, bij hen zijnde, niemands brood gegeten, maar met zijn eigene handen gewerkt, om te leven.
403. Vs. 10. Want ook toen wij bij u waren, hebben wij u dit bevolen, dat zo iemand niet wil werken, hij ook niet ete.
Hoewel Paulus het elders goedgekeurd heeft en het op nieuw in vs. 9 billijkt, dat de evangeliedienaar voor zijn arbeid beloond worde, toont hij hier evenwel tevens, dat

daarom die die aar niet minder gehouden zij, om zoveel in hem is, aan het woord des meesters gehoorzaam te zijn: u hebt het om niet ontvangen, geeft het om niet.
Paulus woord bevat alzo een bepaalde veroordeling van hen, die zonder oenig dienstwerk te verrichten, er aanspraak op maken, om door de gemeente gevoed en met rijke gaven bedeeld te worden; het is, bij wettig gevolg, een veroordeling van alle kloosterledigheid. Niemand mag, onder voorwendsel van zijn zaligheid te werken, weigeren om voor zijn levensonderhoud te arbeiden. Bovendien blijkt de ledigheid, door de ondeugden, die zij kweekt, bijna altijd een grote hinderpaal te zijn voor die zaligheid, welke zij, naar men beweert, moet bevorderen. Kan men ook al een enkelen monnik aanwijzen, die in waarheid zijn lange werkeloze uren aan de beschouwing der heilige dingen gewijd heeft, welk een ontelbaar getal staat er niet tegenover van de zodanigen, wie het werkeloze leven alleen tot ontwikkeling der grofste zinnelijke neigingen strekte? Tegen één kloosterling, in wie een verhevene, geestelijke, dichterlijke godsvrucht huisvest, staan er honderden over, die bij hun afzondering de godsvrucht in het naleven van de onbeduidendste en zinledigste gebruiken leerden stellen. En al hebben nu enkele godsdienstige orden een minder scherp verwijt verdiend, dan zijn het juist die, welke een bepaalden arbeid, hetzij landbouw of onderwijs, hetzij armen- of ziekenverzorging onder haar plichten opgenomen hebben. Maar bij zulken bestaat ook het eigenlijke kloosterleven niet meer. De lofspraken, dienenkele op arbeid prijs stellende orden ingeoogst hebben, zijn de sprekendste afkeuring van de ledigheid der anderen, en dus van het kloosterleven, dat die ledigen naar zijn waren aard gevolgd zijn.

404. Vs. 14, 15. Maar indien iemand ons woord door dezen brief (geschreven), niet gehoorzaam is, tekent die : en vermengt u niet met hem, opdat hij beschaamd worde; en houdt (hem) niet als een vijand, maar vermaant (hem) als een broeder.
Veroordeling van alle aanwending van geweld bij het oefenen van kerkelijke tucht. De gemeente te. Thessalonika heeft, als vereniging, het recht, om uit haar midden de zodanigen buiten te sluiten, dienaar haar gevoelen niet meer tot haar kunnen behoren, maar, als onder de Here Christus staande vereniging, heeft zij ook geen ander recht dan dat ééne. Uitsluiting gepaard met broederlijke vermaning moet haar enig wapen tegen verderf blijven. Ook Luther wilde dit in de zestiende eeuw, - en deze zijn voorslag is een van die, welke door Leo X op plechtige wijze veroordeeld werden.

DE EERSTE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN TIMOTHEÜS,

EERSTE HOOFDSTUK.

Groetenis. Paulus heeft Timotheüs te Efeze achtergelaten, opdat hij voor het bewaren dor gezonde leer waken zou. Verandering door het evangelie in Paulus te weeg gebracht.

405. Vs. 15. Dit is een getrouw woord en alle aanneming waardig, dat Christus Jezus in de wereld gekomen is, om zondaren zalig te maken van welke ik de voornaamste ben.
Wil Paulus met dit woord zeggen, dat hij de grootste van alle zondaren is? Neen, dit zou een overdrevene nederigheid zijn, die niet wel gemeend had kunnen wezen. Dit is uit zijn woorden op overtuigende wijze blijkbaar, dat hij van zich zelf niet oordeelde, dat hij langs een anderen weg kon zalig worden dan ieder ander, en dat hij, gelijk allen, alleen door Jezus Christus tot de Vader komen en het eeuwige leven deelachtig worden kon. De gevolgen, die uit deze verklaring des apostels voortvloeien, liggen voor de hand en wij hebben daarop reeds meer dan eens gewezen. Er leeft niemand, die niet zou nodig hebben, om door Jezus Christus verlost en gezaligd te worden; niemand kan voor God door eigene verdiensten bestaan; niemand alzo bezit verdiensten, die aan anderen zouden kunnen ten goede komen.
Vs. 18, verv; Timotheüs zij waakzaam en getrouw.
Hymeneus en Alexander aan de satan overgegeven (noot 304).

TWEEDE HOOFDSTUK.
406. Vs. 1. Ik vermaan dan voor alle dingen, dat gedaan worden smekingen, gebeden, voorbiddingen, dankzeggingen voor alle mensen.
Voor alle levenden, ja, maar niet voor de doden, want nergens wordt in het nieuwe Testament het gebed voor de doden voorgeschreven of aanbevolen; ook is er zelfs niet de minste zijdelingse aanprijzing van zulk een gebruik, Op zeer algemeen wijze wordt van zodanig gebed in een der apocriefe boeken gewaagd, die het concilie van Trente in de canon des ouden verbonds opgenomen heeft, maar dat boek, het tweede der Makkabeeën, is zeker onecht,- en in al de boeken des ouden en van het nieuwe verbond is geen woord te vinden, dat deze gewoonte der Roomse kerk rechtvaardigt.

407. Van de apocriefe boeken gewaagd hebbende, willen wij hier met een enkel woord over het vraagstuk die aangaande spreken.
Deze boeken (die van Tobias, Judith, de Makkabeeën, enz.) hadden tot op het . concilie van Trente het algemeen gevoelen der kerkleraren tegen zich. De kerkvaders hadden er nu eens met meer dan eens met minder eerbied van gesproken, maar niemand van hun had er aan gedacht, om ze canoniek te noemen of met de canonieke boeken gelijk te stellen, daarin het voorbeeld der Joden volgende, die ze steeds buiten de canon gesloten hebben. Zelfs op het concilie van Trente is er niemand geweest die op geschiedkundige gronden beweerd heeft, dat zij onder de canonieke boeken behoorden opgenomen te worden, maar men ging alleen van de bepaalden wil uit, om ze van nu aan daaronder te tellen, en dat wel ter wille van de weinige regelen, die zij ten gunste van het bidden voor de afgestorvenen bevatten. Nadat er lang over de plaats, die men deze boeken zou aanwijzen alsmede over de vorm, waarin het

kerkbesluit zou uitgedrukt worden, was geredetwist, was de slotsom, hieromtrent in geen brede verklaring te treden, ze zonder meer in de lijst der Bijbelboeken op te nemen en daarin hun plaats te verzekeren, door een iegelijk met de vloek te slaan, die de boekenlijst niet in haar geheel zou willen aannemen.
En ziedaar nu de grondslag, waarop degenen bouwen, die de protestanten beschuldigen, dat zij, door de apocriefe boeken niet als canoniek te erkennen, de Bijbel verminkt hebben. Zoveel is zeker, dat zij die boeken niet verworpen hebben, gelijk van de Roomse zijde beweerd wordt, vermits die boeken tot aan de zestiende eeuw toe, niet gerekend werden tot de Bijbel te behoren; neen, het is de Roomse kerk, die goed gevonden heeft, om ze tegen het oude en algemeen gevoelen aan onder de Bijbelboeken op te nemen.
Ook bedriegt zij haar leden, wanneer zij hun te verstaan geeft, dat deze boeken veel wat haar leer gunstig is, bevatten. Enige regels, die nog zelfs duister van zin zijn, ziedaar de ganse schat. Daarom kan de verontwaardiging, die haar twistschrijvers jegens hen openbaren, die deze boeken niet erkennen, niet opzegt en waarlijk gemeend zijn. Zij weten het maar al te goed, dat de geschiedenis ons tot dat niet erkennen recht geeft; dat wat die boeken ten gunste der Roomse kerkleer zeggen, weinig of niets is, en dat, al ware het meer, hun stellingen toch niet tegen duidelijke uitspraken van de boeken van het nieuwe verbond kunnen opwegen. Maar zij die zo spreken en schrijven, zien daarin een welkome gelegenheid, om als verdedigers van de Bijbel te kunnen optreden; terwijl zij door een groot gerucht over deze zaak te maken, enigszins aan al die moeilijkheden trachten te ontsnappen, die uit de inhoud des Bijbels voor de Roomse kerk geboren worden; - en dat zijn nu de gronden, waarop men van de paus af tot de geringsten dorpsgeestelijke toe beweert en tot in het oneindige herhaalt, dat wij, protestanten, de Bijbel verminken.

408. Vs. 5. Want er is één God, er is ook één middelaar Gods en der mensen, de Mens Christus Jezus.
Ten einde de gevolgtrekkingen te vermijden, die uit een uitspraak moeten voortspruiten, welke zo weinig met de rol strookt, die de heiligen toegeschreven wordt, zijn de Roomse godgeleerden er toe gekomen, om onderscheid te maken tussen een middelaarschap van verlossing en een middelaarschap v a n voorspraak, welk eerste alleen aan Christus zou behoren, terwijl het laatste de heiligen evenzeer als hem toekomt.
Nu lette men er wel op, dat dit in leerstelling gemaakte onderscheid op het gebied des werkelijke levens geheel vergeten wordt en verloren gaat. Wanneer men leert, dat de verdiensten der heiligen met die van Christus tot de zaligheid der gelovigen medewerken, kent men aan de heiligen een deel van het werk der zaligmaking toe.
Voorts hebben wij dit tegen deze onderscheiding op te merken, dat de schrift haar niet in het allerminste steunt, maar dat alle plaatsen, die van Jezus als Middelaar spreken, hem alleen en hem met uitsluiting van ieder' ander' noemen.
De schrift weet van zulk een middelaarschap der heiligen niet. De plaatsen, die van het gebed melding maken; zijn bij tien- en twintigtallen te noemen, maar is er wel éne, die van de heiligen gewaagt, als van personen, die ons tot voorspraak bij God zouden kunnen of moeten zijn?
Plaatsen in tegenovergestelde zin, zijn duidelijk en van alles afdoende kracht. Waar van voorspraak bij God melding is, wordt die voorspraak steeds aan Jezus Christus toegekend, en daarvan gesproken als van een zaak ten nauwste aan zijn middelaarschap verbonden. Waar van een middelaar of voorspraak wordt gewaagd, wordt steeds Jezus Christus als de persoon voorgesteld op wie én deze én gene taak

rust, als de enige, die tussen de mensen en God staat, en door zijn persoonlijkheid de aarde met de hemel verbindt. Nog verdient opmerking, dat dit vers te midden van opmerkingen over het gebed en van aanbevelingen daarvan staat, wat wel als een bijkomend en sterk sprekend bewijs gerekend mag worden, dat het denkbeeld van enige voorspraak in dat van énigen middelaar ligt opgesloten.
Bovendien wordt te dezer plaatse de eenheid des middelaars met de eenheid Gods ten nauwste saamverbonden., Er is é é n God, er is ook één middelaar;" en het bijkomende, "de Mens Jezus Christus," strekt nog tot steun van de gevolgtrekking, door ons uit die woorden gemaakt. De heiligen, zo leest men, zijn te meer gestemd om u hulp te bieden, vermits zij zelf mens geweest zijn en alzo de menselijke ellende gezien en gekend hebben. Welnu! het is ook aan de Christus als mens, aan de mens Jezus Christus, aan de Zone Gods in zijn mensheid, dat Paulus het middelaarschap toekent. u hebt behoefte aan een mens, welnu, zie hier een' mens, die van de Vader zelf als met zijn zegel gewettigd is; waarom zouden wij op mensenaanbeveling bovendien tot anderen ons wenden?
Maar wat hebben wij hier nog met redeneringen voor en tegen te maken. Ëén middelaar, zegt Paulus, één middelaar Gods en der mensen, één enig mens, de mens Jezus Christus. Wat geeft aan Rome het recht om buiten die scherp aangewezen grenzen te gaan? Met welk recht stelt het helpers ter zijde aan hem, die het werk kan en wil doen, en dat geheel in alles, waarin wij hem als middelaar en voorspraak behoeven.
Eindelijk mag ieder wel bedenken, wat de mens doet, die een heilige aanroept. Hij kent hem daarmede een der grootste en onverklaarbaarste van Gods eigenschappen toe, de eigenschap van aan alle plaatsen tegenwoordig te zijn, van alles te zien en alles te horen. Hoe, een mens, die hier zag en hoorde zo als wij, die hier het hart van niet een enigen zijner medemensen kon doorzien, zou nu in alle harten kunnen lezen, zou nu alle woorden kunnen horen, alle zuchten kunnen verstaan, die van de gehele aarde tot hem gericht worden? Neen, er is geen middelweg, óf de heiligen hebben het vermogen niet om te horen, óf zij hebben net in dezelfde mate als God. Maar God, dus beweert men, kan dit laatste gewild hebben. Goed, maar van waar weet u dat? wat weten zij daarvan, die zo iets aan anderen als waarheid onderwijzen? Wij vragen een deugdelijk, overtuigend bewijs en wie zal het geven, waar zal het gevonden worden?
Vs. 8 verv. Het gebed. De Christenvrouw. De vrouw heeft de voorname schuld van de zondenval.

409. Vs. 15. Doch zij zal zalig worden in kinderen te baren, zo zij blijft in geloof en liefde en heiligmaking met matigheid.
Het is klaarblijkelijk, dat de apostel hier de zaligheid der 'vrouw niet op onbepaalde wijs aan haar moeder worden en opvoeden van kinderen verbindt, maar tevens, dat hij de vervulling dezer roeping voor de vrouw hoogst gewichtig en in nauw verband met haar zalig worden acht. In de vervulling dier roeping toch vindt zij de schoonste gelegenheid tot ontwikkeling van haar edelste vermogens en gevoelens, en daar ook wachten haar de genadegaven, die haar meer bijzonder van God bestemd zijn. Behalve op een enkele plaats, die wij (noot 308, 310) toegelicht hebben, beschouwt Paulus de vrouw steeds óf als gehuwd, óf als bestemd om uitgehuwelijkt te worden, óf als weduwe. Niets is bij hem te vinden over een' ongehuwden staat door gelofte, niets over een wettig maagd blijven, niets over al de vraagstukken te dezen aanzien, die in deze onze dagen van zo hoog gewicht gerekend worden.

DERDE HOOFDSTUK.

410. Vs. 2, 8. Een opziener dan moet onberispelijk zijn .... De diakenen insgelijks moeten eerbaar zijn.

In vs. 2 wordt het opzienersambt vermeld, in vs. 8 het diakenambt, en geen ander staat daar tussen. Reeds vroeger hebben wij (noot 383) dezelfde opmerking gemaakt. Het valt alzo niet te ontkennen, dat de namen opziener en oudste of ouderling dezelfde bediening aanduiden.

411. Vs. 2. Een opziener dan moet onberispelijk zijn, éner vrouwe man.

Men heeft de moed gehad om te beweren, dat met deze laatste woorden het niet gehuwd zijn van de opziener aangeduid werd. De mening van de apostel, zegt men, was, dat een opziener, óf ongehuwd, óf weduwnaar moest zijn, en in het laatste geval niet meer dan één vrouw gehad hebben.

Indien het mogelijk ware om deze wettige uitvlucht in ernst op te vatten, zouden wij er op aanmerken, dat haar wederlegging reeds in de vorm van het voorschrift ligt. Paulus toch stelt niet twee zaken, óf ongehuwd, óf één er vrouwe man, maar alleen dit laatste. Moeten nu deze woorden een w e d u w n a a r betekenen, dan is het weduwnaar zijn een noodzakelijke voorwaarde voor het opzienersambt, dan behoort ieder opziener of bisschop der gemeente weduwnaar te zijn. Alzo van tweeën een, óf Paulus heeft iets ongerijmds gewild, óf de woorden ener vrouwe man komen hier in hun eenvoudige, gewone betekenis voor en niets kan tegenover de in het Oosten gebruikelijke veelwijverij meer gebillijkt zijn dan deze opmerking.

Ook kunnen wij op vs. 4 en 5 wijzen, waarin de apostel van de kind e ren van de opziener spreekt, en hem tot tweemalen op het hart drukt, om zijn ei gen huis w é l te regeren; voorts op vs. 11 en 12, waar de apostel, met het oog op de diakenen nog eens zegt, wat bij ten aanzien des opzieners gezegd had, terwijl hij tevens van de vrouwen der diakenen spreekt. D a t hun vrouwen, zegt hij, eerbaar zijn, geen lasteraarsters" enz. Wij zouden er dus toe moeten komen, om dezelfde uitdrukking: "éner vrouwe man," voor de opziener te laten betekenen, "niet meer dan een vrouw gehad hebbende" en voor de diaken niet meer dan een vrouw hebbende." Hier komt bij, dat de apostel in de onmiddellijk volgende woorden de diakenen, als beloning voor hun ijver, het uitzicht op een hogere bediening voorhoudt, welke, met het oog op het 'voorgaande, geen andere dan het opzienersambt kan wezen. Aan deze opklimming zou dan echter als onvermijdbare voorwaarde verbonden geweest zijn, dat hun vrouwen in die tussentijd kwamen te sterven.

Wij hebben te dezer plaats in de Vulgata een van haar stoutste vervalsingen aan te wijzen. Gebruik makende van de bijzonderheid, dat men in het Grieks de vrouw in het algemeen en de gehuwde vrouw met een en hetzelfde woord aanduidt, heeft men in vs. 11. het Latijnse woord gebezigd, dat de v r o uw, in de algemeen zin des woords aanduidt, Zodoende laat men in vs. 10 de apostel van de diakenen spreken, wat hij dan ook weder doet in vs. 12; terwijl hij nu in het daar tussen komende elfde vers niet van hun vrouwen, maar van alle vrouwen, van vrouwen in de algemeen zin des woords zou gesproken hebben. Een vermaning aan de diakenen zou dus door Paulus in het midden zijn afgebroken en dat zonder enige de minste aanleiding, om op eens aan de vrouwen, aan alle vrouwen, aan te bevelen, om eerbaar te zijn, geen lasteraarsters enz. Ziedaar wat men heeft durven verzinnen, om zich deze lastige plaats van de hals te schuiven. Is niet zulk een daad meer dan stoutmoedig, is zij niet veelbetekenend?

Nog een woord treffen wij in dezen brief aan, dat men wel niet veranderd, maar toch tegen alle waarschijnlijkheid in zich ten nutte gemaakt heeft. Paulus (IV, 22 en V, 22) vermaant Timotheüs om kuis te zijn, en daar nu in de Roomse kerk het woord kuis

niet zelden gebruikt wordt, om de ongehuwden staat te betekenen, haalt men beide plaatsen aan, als hadden zij op de ongehuwden staat betrekking en als werd deze door Paulus aan Timotheüs als noodzakelijk voorgeschreven. Men vergeet daarbij, dat de Apostel van hetzelfde woord gebruik maakt, waar hij (Tit. II, 5) tot gehuwde vrouwen spreekt. Die twee plaatsen hebben buitendien deze nadere toelichting niet nodig, want zelf doen zij genoegzaam zien, dat de kuis h e i d, waarvan de apostel spreekt, niets anders dan de reinheid van hart en wandel is, die én aan gehuwden èn aan ongehuwden betaamt.

412. Vs. 14, 15. Deze dingen schrijf ik u, hopende zeer haast tot u te komen. Maar opdat gij, zo ik vertoef, moogt weten, hoe men in het huis Gods moet verkeren, hetwelk is de gemeente des levenden Gods, een pilaar en vastigheid der waarheid.
Het is van belang te weten aan welke gemeente Paulus dit voorzegt toekende. Gold het de gemeente te Eféze, waar Timotheüs toen werkzaam was? Klaarblijkelijk neen. Buiten deze kan hij dus geen bijzondere gemeente op het oog gehad hebben, en hij moet van de gemeente in het algemeen hebben gesproken. Maar wat was in die tijd de gemeente in algemeen zin? Bestond er tussen de gemeenten onderling een regelmatige, wettelijke band? Hadden zij een gemeenschappelijk middelpunt? Was er sprake van om zich zulk een middelpunt te verkiezen? Zinspeelt Paulus daarop met het oog op het tegenwoordige of op de toekomst? Zo is dan bij hem de gemeente in het algemeen, de gemeente als "gods gebouw", de gemeente „des levenden Gods", de gemeente als „pilaar en vastigheid der waarheid, - de ganse som der gelovigen, waar ter plaatse en in welke bijzondere gemeente zij zich ook voor dat ogenblik mochten bevinden. Zo is het dan ook niet mogelijk of geoorloofd, om uit Paulus woorden voor een bepaalde gemeente of een' bepaalden vorm van kerkbestuur een voorrecht te ontleen, waarvan hij gesproken heeft zonder het aan zodanige gemeente of kerkbestuur te verbinden, vermits niets dergelijks toen bestond.
Maar ook uit een ander oogpunt is de Roomse voorstelling, onwaar, Is het wel Zo, dat Paulus hier van een bijzonder voorrecht spreekt? Ja, het is wel een voorrecht te noemen, als iemand een schone en grootse taak heeft te vervullen, maar het voorrecht is in dat geval toch eigenlijk aan de getrouwe vervulling dier taak verbonden en kan alzo verloren gaan. "De kerk", dus leren de Roomse godgeleerden, u wordt een pilaar en vastigheid der waarheid genoemd, derhalve kan de kerk niet dwalen." IJdel woordenspel. Een koning in zijn koninkrijk, de overheid in een gemenebest, een volk, als geheel beschouwd, is ook een pilaar en v a s t i g h ei d van vele dingen, van de openbare' orde, van de openbare zedelijkheid, van het rept, enz. maar volgt daar nu uit, dat die koning, die overheid, dat volk noodwendig aan deze hun hoge bestemming beantwoorden en dat zij niet anders kunnen zijn, dan zij met die woorden aangeduid worden? Volgde niet de val van Petrus op het door Jezus gesproken woord, dat hem niet maar tot een pilaar, maar, naar de Roomse opvatting, tot de grondslag der gemeente maakte? Ja, de kerk b eh o or t een pilaar en vastigheid der waarheid te zijn, maar de enige wettige gevolgtrekking, die daaruit voortvloeit, is deze, dat de ganse gemeente dat behoort te zijn, dat de ganse gemeente aan haar roeping niet beantwoordt, wanneer zij toont dat karakter niet te dragen. En waaraan zal men nu weten, of de gemeente aan deze haar roeping beantwoordt? Aan zekere uitwendige kenmerken? Maar de schrift geeft die niet op en zegt ook niet, dat kenmerken van die aard tot de grondslagen, waarnaar het vraagstuk moest beslist worden, behoren. tén grondslag is van wezenlijke waarde en die één doet alles af: overeenstemming van haar geloofsovertuiging met Gods woord, en alle vragen, die op dit punt betrekking hebben, komen ten slotte op dat één neer.

VIERDE HOOFDSTUK.

413. Vs. 1, 3. Doch de Geest zegt duidelijk, dat in de laatste tijden sommigen zullen afvallen van het geloof, zich begevende tot verleidende geesten en leringen der duivelen, - verbiedende te huwen, (gebiedende) van spijzen zich te onthouden, die God geschapen heeft tot nuttiging met dankzegging, voor de gelovigen en die de waarheid hebben bekend.

Nieuwe veroordeling van wettische onthoudingen. Of zou Paulus hen alleen op het oog gehad hebben, die alle gebruik van vleesspijzen verboden? De uitdrukking "leringen der duivelen" klinkt al zeer zonderling en sterk, als hij de onthouding op zich zelve als iets goeds geacht en alleen de overdrijving veroordeeld had. Maar de Roomse kerk heeft zelfs die overdrijving

goedgekeurd en geheiligd, want er zijn kloosterorden,

die zich geheel van alle gebruik van vleesspijzen onthouden, en in de geschiedenis van vele heiligen wordt deze onthouding met groten lof vermeld.

414. Nieuwe veroordeling tevens van het verbod des huwelijks. Had Paulus alleen dezulken op het oog, die het in ieder geval en voor allen ongeoorloofd verklaarden

Ook hier alweder zou de uitdrukking l e r i n g en der duivelen" al zeer sterk en vreemd geweest zijn, als hij het verbod in bepaalde gevallen goed- en alleen de overdrijving afgekeurd had. Reeds de nadruk van zijn, vonnis zou enige bredere verklaring nodig gemaakt hebben, immers wie een voorstander van het ongehuwde leven van priesters en kloosterlingen is, zal wel nooit zo sterk ten aanzien van hen spreken, die, dat ongehuwde leven aanprijzende, het met een' ietwat overdreven ijver aanbevelen. Dit woord doet een helder licht over het elders door Paulus te dezer zake gesprokene opgaan, en strekt tot bevestiging van hetgeen wij in noot 301 en 309 gezegd hebben.

Eveneens bevestigt het hier voorkomende alles, wat wij (310) over de ongehuwden staat betoogden. Had Paulus die staat op zichzelf voor reiner, voor Gode gevalliger, voor heiliger dan het huwelijk gehouden - onbegrijpelijk wordt het dan, hoe hij enkel in overdrijving van zijn denkbeeld een l e r i n g der duivelen heeft kunnen zien.

Voorts merke men op hoe krachtig hij een weinig later Timotheüs dringt, om zich tegen deze reeds in de gemeente ontkiemende leringen te verzetten. Door ze te bestrijden, zo spreekt hij vs. 6, zal hij zich een goed die aar van Jezus Christus tonen, opgevoed in de woorden des geloofs. Zozeer was hij er van overtuigd, dat het Christendom door zulke overleggingen van een aan vormen, gehechte, wettische vroomheid in de hartader van zijn bestaan getroffen, en in de grond moest bedorven worden I

415. Vs. 7. Verwerp de ongoddelijke en oudwijfse fabelen.

Dezelfde Joodsgezinde Christenen, der vormendienst tot apostelen, waren tevens verbreiders van een menigte aan de rabbijnen ontleende fabelen, die door hen met een christelijk waas overtogen werden.

Vormendienst en lichtgelovigheid reiken elkander noodwendig de hand. Iedere godsdienst, die de zaligheid in uitwendige dienstplegingen stelt, zal altijd een gans wapenhuis van fabelen bezitten, om de waarde en deugdelijkheid dier middelen in het licht te plaatsen. Van daar die schat van legenden in de Roomse kerk, waarmede sommigen de spot drijven, waarover anderen zich verontwaardigen, waarvan velen liefst nooit spreken, van welke eindelijk de geestelijkheid naarmate van tijd, plaats en personen zich bedient of niet bedient. Zelden zult u een' priester, hoe verlicht hij ook moge wezen, er toe brengen, om u te zeggen, hoe hij over deze of gene van die leugen denkt. Hij weet, dat honderden zijner medebroeders het sprookje als waarheid

opdissen en er hun voordeel mede doen, en is er voor zich zelf nooit zeker van, of ook hij niet ten enigen dage bevel zal ontvangen, om het ook den volke te verhalen en er voor een bepaald doel gebruik van te maken. Durft, bij voorbeeld, wel 66n priester het wonder te Sallette te loochenen, ofschoon het ook al op wettige wijze nog niet erkend geworden is? Immers morgen reeds kan een bisschop goed vinden het voor echt te verklaren en zo hij dan niet met de bisschop en met de kerk breken wil, zal hij het als een waarheid moeten verkondigen. Men merke slechts op, wat met het Romeinse Breviarium is gebeurd. Langen tijd werd het in Frankrijk geweerd, ook op grond dat het vol fabelen is, en in onze dagen zien wij het door de een Fransen bisschop na de anderen, aan hun onderhorige geestelijkheid opleggen, Van welk een droevig stelsel getuigen zulke handelingen! Hoe weinig zorg betoont men, om zelfs een schijn van eerbied voor de waarheid te bewaren! Verwerp de ongoddelijke en oudwijfse fabelen, schrijft Paulus aan Timotheüs, en is nu een Roomse priester daartoe bij machte?

416. Vs. 14. Verzuim de gave niet, die in u is, die u gegeven is door de profetie, met - oplegging der handen des ouderlingschaps.
Indien Timotheüs tot het heilig dienstwerk gewijd is met oplegging der handen der ouderlingschap, der presbyters, der priesters, -- waarom leert dan de Roomse kerk, dat de bisschoppen alleen recht en raagt hebben, om tot het priesterschap te wijden? Waarom veroordeelt zij de gewoonte der gemeenten, in welke nog de ouderlingen door oplegging der handen het geestelijk karakter als iets nieuws mededelen? Bovendien is het ons gebleken, dat er een zeer goede reden voor bestond, waarom noch Timotheüs, noch iemand anders door een bisschop gewijd was; immers alle leraren in de eerste Christen-gemeenten hadden een gelijken rang, en bisschoppen, in de Roomsen zin des woords, bestonden er nog niet.

VIJFDE HOOFDSTUK.
417. Vs. 1 verv. Bestraf een ouden man niet met hardheid maar:,... enz.
Te midden dezer vermaningen aan Timotheüs gegeven over zijn verhouding tot de leden zijner gemeente komt geen woord over zijn ambt als biechtvader voor. Geen spoor alzo is er in de schrift, - en de schrift is tevens geschiedboek der apostolische eeuw, van een ambt, dat later zo hoge betekenis verkregen heeft. De biecht is in de Roomse kerk de grondslag der betrekking, die aan dat belang heeft, welke zij in de eerste gemeente had.
Voornamelijk die arbeiden in onderwijs. - In de Roomse kerk arbeidt men daarin over het algemeen zeer weinig. Daar de eerste avondmaalviering reeds op zeer jeugdigen leeftijd plaats vindt, is het godsdienstig onderwijs doorgaans beperkt tot zaken, die kinderen van 10 of 12 jaar in het geheugen kunnen bewaren. Ook blijkt het, dat, behalve enkelen die later door omstandigheden tot meer kennis komen, hun aangenomenen op tateren leeftijd bijna niets van het door hen beleden katholicisme weten. In bepaald Roomse landen, waar een algemeen onwetendheid de godsdienstige onkunde nog verergert, moet men niet bijna niets maar niets zeggen. Zelfs kan men in die landen met overigens wel onderwezen personen bijna niet over godsdienstzaken spreken, de eerste gronden ontbreken hun, en zij drijven de mening, dat de godsdienst de zaak des priesters is, tot het treurigst uiterste. Hoe droevige tegenstelling levert die ervaring met de toestand der eerste kerk, waarin de gave der onderwijzing zo hoog geacht werd, waarin de godsdienst allen zo na aan het harte lag, waarin ieder voor God en de mensen zich voor zijn geloofsovertuiging verantwoordelijk achtte, waarin

ieder, zo dikwerf zich daartoe de gelegenheid aanbood, zich als prediker en zendeling gedroeg.

418. Vs. 9, 10. Dat een weduwe gekozen worde niet minder dan van zestig jaren, welke ééns mans vrouw geweest zij; getuigenis hebbende van goede werken: zo zij kinderen opgevoed heeft, zo zij gaarne heeft geherbergd enz.
Deze verzen wijzen ons op een instelling van wed uwen, met bepaalde werkzaamheden ten dienste der gemeente belast. Eenmaal tot die taak verkoren, mogen zij (vs. 11) niet op nieuw huwen, maar ook niet vóór het zestigste levensjaar aangenomen worden, en nog spreekt de apostel van geen dwang, om haar haar gelofte te doen gestand doen. Hoe ver is hetgeen wij hier vinden van het Roomse stelsel van geloften verwijderd? Voorts verdient het onze opmerking, dat, als Paulus deze instelling goedkeurt, het is, omdat hij een doel voor het werkelijk leven heeft, zodat zijn woord geen aanprijzing is maar veel meer een afkeuring van het kloosterleven, waarin ieder, hetzij man of vrouw, met het werkelijk leven breekt en alleen voor zich zelf leeft.

419. Vs. 17. Dat de ouderlingen, die wèl regeren, dubbele eer waardig geacht worden, voornamelijk die arbeiden in woord en leer, (in prediking en onderwijs).
Voornamelijk die arbeiden in prediking. - Reeds zagen wij (noot 217) hoe verre het er van verwijderd is, dat de prediking in de Roomse kerk die willen aanvoeren, dat Timotheüs al de rechten van een bisschop gehad en uitgeoefend heeft.
Hij heeft die uitgeoefend, het is zo, maar wat te bewijzen staat, is dat hij ze als bisschop uitoefende, in de Roomsen zin van die titel krachtens toont een bepaalde en afgebakende lastgeving, - en nu juist deze brief zelf geheel het tegendeel aan. Herleest slechts de aanhef van dit geschrift. Paulus heeft bij zijn vertrek naar Macedonië Timotheüs verzocht om te Eféze te blijven, ten einde de Joodse richting te bestrijden, die in die gemeente veld begon te winnen. En al zagen wij nu ook uit deze bijzonderheden niet, dat Timotheüs te Eféze als Paulus plaatsvervanger werkzaam was, zodat hij niet een bepaald ambt maar een bijzondere, buitengewone zending vervulde, - ook dan nog zou ons dit laatste reeds daaruit alleen overtuigend blijkbaar zijn, omdat wij in geen der andere brieven enig spoor vonden, dat in andere steden zulk een opzienerschap bestond. Ware er te Rome, te Corinthe, te Galatie, te Phili.ppi, te Colosse of te Thessalonika een persoon geweest, met de raagt bekleed, die wij hier aan Timotheüs zien opgedragen, dan had Paulus voorwaar aan die opziener de meeste dingen moeten schrijven, die hij nu aan de Romeinen, aan de Corinthiërs, aan de Galatiërs enz. geschreven heeft. In. allen gevalle zou hij in zijn schrijven van die persoon en van zijn rechten en plichten gewag gemaakt hebben.
Alles wijst ons alzo aan, dat Timotheüs in een geheel bijzondere toestand geplaatst was, iets, dat ons later blijken zal met Titus eveneens het geval geweest te zijn..
Overigens herinneren wij hetgeen wij (noot 253) van het bisschopsambt in het algemeen zeiden. Wij veroordelen het niet onvoorwaardelijk; wij erkennen, dat men, zonder enig Goddelijk gebod te schenden, aan enig persoon in een gemeente de raagt heeft kunnen toebetrouwen, die door Paulus te Eféze aan Timothens verleend was. Wat wij veroordelen, is het Goddelijk recht,, waarmede men het bisschopsambt wil opluisteren, terwijl het apostolische tijdperk van zulk een oorsprong of recht niet het minste spoor vertoont.

420. Vs. 19, 20, 22. Neem tegen een ouderling geen beschuldiging aan, anders dan onder twee of drie getuigen. Bestraf, die zondigen, in tegenwoordigheid van allen....

Leg niemand haastelijk de handen op ....
Het bestaan der waardigheid van bisschop in die tijd is door ons ontkend. Misschien zal men deze verzen tot bewijs tussen de pastoor en zijn gemeenteleden bestaat. Is het na dezen brief nog geloofbaar, dat het in de oudste tijden ook alzo geweest is?

ZESDE HOOFDSTUK.
Plichten der dienstknechten. Veroordeling van hen, die meen, dat de godzaligheid een gewin is.

421. Vs. 10. Want de geldgierigheid- is een wortel van alle kwaad, tot welke sommigen lust hebbende, zijn afgedwaald van het geloof.
Het is ons gebleken, welk een rol de geldgierigheid, in al de wijzigingen die het Christendom misvormd hebben, gespeeld heeft. Wat Paulus hier van enigen zegt, heeft later in de kerk op grotere schaal plaats gegrepen.
Waren nu de mensen, van wie de apostel spreekt, daarom reeds geveinsden en huichelaars? Geenszins. hun vroomheid heeft tot op zekere hoogte het karakter van oprechtheid kunnen bezitten, maar de daarmede vermengde baatzucht had kracht genoeg, om hen min of meer van die heilige waarheden te doen afwijken, die hun nog zo kortelings en dat door een apostel des Heeren verkondigd waren. Zo mogen wij ook hen nog niet van geveinsdheid beschuldigen, die later het hun toe- brachten, om aan de dwalingen der Roomse kerk het aanwezen te schenken en die te doen stand houden, maar daarom is het niet minder waar, dat de dwalingen, die zich het meest ontwikkelden, juist die zijn, welke uit haren aard het meeste geldelijk voordeel gaven, terwijl de leringen, tegen welke Rome zich vijandig getoond heeft, bijna allen dit kenmerk hebben, dat zij niet tot geldelijk voordeel leiden. Het zou een niet onbelangrijk overzicht zijn, als men eens tabellarisch nevens elkander plaatste c begunstigde leerstukken, bijna allen winstgevend; bestreden leerstukken, bijna allen nadelig voor de geldelijke belangen der kerk.

422. Vs. 20. 0 Timotheüs, bewaar het pand u toebetrouwd.
Dat is het pand der overlevering, zeggen de Roomse schrijvers. Zij vergeten dus alles wat voorafgaat? De ganse brief strekte, om Timotheüs op het hart te drukken, dat hij toch niet zou toelaten, dat het geestelijk karakter van het evangelie door Joodsgezinde Christenen verkort werd. Het aan Timotheüs betrouwde pand is alzo het evangelie, het zuiver evangelie, gelijk dat door Paulus gepredikt was en door hem in deze en andere brieven overvloedig ontvouwd is. Niets in dit alles wijst ons dus op een pand, dat wij niet bezitten, ons, aan wie de evangelieschriften geworden zijn. Voorts zij hier herinnerd, wat wij (noot 183) reeds over de aard van die voorgewende schat gezegd hebben. De dingen, die de Roomse kerk zegt, dat door de apostelen alleen aan de opzieners zijn toebetrouwd geworden, - blijken ons integendeel juist die te zijn, welke geheel onder het bereik van de bevatting der menigte lagen en die men om niet één reden voor hen bedekt behoefde te houden. Ook zij hier nog herdacht, hetgeen wij (noot 391) over de tegenstrijdigheden zeiden, die men voorbij moet zien, bij het aannemen van dit mondeling onderwijs, aan enigen betrouwd, en het schriftelijke, aan allen in handen gegeven. Paulus zou mondeling aan Timotheüs alles betrouwd hebben, wat wij bestrijden en dat wel voornamelijk hier zelfs met wapenen de brief aan Timotheüs ontleend. Hij zou hem aangespoord hebben, om datgene te bewaren, wat hij hem hier met de krachtigste bewoordingen dringt, om uit alle macht tegen} te gaan en te doen verwerpen.

DE TWEEDE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN TIMOTHEUS

EERSTE HOOFDSTUK.

Groetenis. Paulus dankt God wegens het geloof en de trouw van Timotheüs. Voortreffelijkheid en heerlijkheid des evangelies.

423. V. 11. Waartoe ik gesteld ben een prediker, en een apostel, en een leraar der heidenen.

Reeds meer dan eens hebben wij op deze -namen de aandacht gevestigd, waarop Paulus voor zich aanspraak maakt. Hij deed dat vroeger, hij doet dat hier, te Rome zelf, korten tijd voor zijn dood. Dat hij dit onder zulke omstandigheden te Rome deed, maakt het wel onmogelijk om te veronderstellen, dat hij voor zich zelf alleen op die eer en die titel aanspraak gemaakt zou hebben, als hij die met Petrus had moeten deden. Noemt Paulus zich te Rome, korten tijd voor zijn marteldood, een apostel, en leraar der heidenen, - dit zijn woord moet elke onpartijdige genoeg zijn, om het onhoudbare en ongerijmde van de stelling in te zien, dat Petrus het evangelie te Rome zou gepredikt hebben.

Vs. 12 verv. - Lijden des apostels. Het pand aan Timotheüs toebetrouwd (noot 422). Onesiforus geprezen.

TWEEDE HOOFDSTUK

424. V. 2. En hetgeen u van mij gehoord hebt onder vele getuigen, betrouw dat aan getrouwe mensen, die bekwaam zullen zijn om ook anderen te ledren.

Het is opmerkelijk, dat het stelsel der Roomse kerk in waarheid nergens minder te vinden is dan juist in die Bijbelplaatsen, welke het meest ten zijn behoeve aangehaald worden.

Wij hebben hier een dier plaatsen. Paulus betrouwt het pand des geloofs aan Timotheüs, Timotheüs betrouwt het wederom aan anderen en deze weder aan anderen. Ziedaar, zo zegt men, de Roomse keten van overlevering. Welnu, wat ontbreekt hieraan nog?

Eén ding, het wezenlijke der zaak 1 Het is kennelijk, dat de apostel niet buiten de zuiver menselijke bestanddelen van het vraagstuk gaat. Timotheüs moet getrouwe mensen onderwijzen, en die mensen moeten, nog wel bek w a a m zijn om weder anderen te lee- ren. Zij moeten g e t r o u w en bekwaam zijn, ziedaar waar alles en waar het ook alleen op aankomt. Paulus waarborgt Timotheüs niet, dat degenen, die hij als getrouwen zal gekozen hebben ook getrouw zullen blijven; en hoe kon hij dit ook doen, nadat hij zelf in zijn vorigen brief tot hem gesproken had van de ontrouw van velen door hem, Paulus, zelf onderwezen. Niets duidt hier dus een onfeilbare overlevering voor het tegenwoordige of voor de toekomst aan. Men doorleze vrij de gehelen brief en men zal er geen woord in vinden, dat de gegeven verklaring ondersteunt, integendeel gewaagt Paulus herhaaldelijk en met smart van onware leringen en ontrouwe leraars, en bezweert hij Timotheüs, dat hij én op zichzelf én op anderen zal toezien, opdat de dwaling niet al verder en verder voortsluipe. Waar is hier iets van die voorgewende onfeilbare overlevering der waarheid, waarmede hij Timotheüs zo krachtig had kunnen troosten bij de moeilijkheden van het ogenblik en de stof van bekommering voor de toekomst, - men zoeke vrij, maar waarlijk met geen

enkele letter wordt er van gerept. Willen wij nu hier mede te kennen geven, dat Paulus van oordeel was, dat de waarheid aan der mensen willekeur prijs gelaten was, dat de gemeente niet meer door haar hemels Hoofd beschermd en geleid werd? Geenszins, maar hij acht die hemelse bescherming en leiding, die hem kan gerust stellen, niet aan enigen zichtbare vorm of stelsel van kerkregering gebonden. God heeft der gemeente zijn woord gegeven en hij, de Almachtige, zal dat woord weten gestand te doen. Na een weinig verder nog een nieuwe, zeer gevaarlijke dwaling aangewezen te hebben, zegt hij (vs. 19): „evenwel` het vaste fondament Gods staat, hebbende dit zegel: de Heere kent degenen, die de Zijne zijn." De gemeente, vervolgt hij, is als «een groot huis, waarin niet alleen gouden en zilveren, maar ook houten en aarden vaten zijn" en «indien iemand zich zelf van dezen rein houdt, die zal een vat zijn ter ere, geheiligd en bekwaam tot gebruik des Heren, tot alle goed werk toebereid, Van hoge betekenis is het zeggen des apostels: indien iemand zich zelf rein houdt." Zo rust dan op een iegelijk in het bijzonder de taak, zich van dwaling vrij te houden en ieder is verplicht, daartoe al de krachten in te spannen en al de middelen te gebruiken, die de Heere hem verleend heeft. Onverklaarbaar is het, dat de apostel, als hij het middel gekend had, dat volgens de Roomse kerk het gemakkelijkste, zekerste, ja enige middel is, om buiten alle dwaling te blijven, namelijk: - onderwerping aan een overal aanwezige, onfeilbare macht; - hij dan dat alles afdoend schild, niet ter dezer plaatse zou aanbevolen hebben.
Dit hoofdstuk is derhalve buitengemeen leerzaam, èn voor hen, die zich dat gezag hebben laten opleggen èn voor hen, die dat gezag wel niet willen, maar toch niet zelden hogelijk bekommerd zijn, wat er bij de heerschappij der vrijheid van de waarheid zal worden. Dat zij zich maar alleen naar de gedachte, naar het gevoelen van Paulus richten. Paulus staan slechts twee dingen voor Gogen; ter een zijde, Gods beloften, het woord van Hem, die de bron en bewaarder van alle waarheid is, en ter andere zijde, de plicht, die van Gods wege aan ieder is opgelegd, om alles te doen, wat in zijn raagt zij, ten einde zich in het bezit der evangelische waarheid te handhaven. Niet alleen zegt hij niets van het bestaan van een zichtbaar gezag, welks woord en leiding men slechts blindelings zou te volgen hebben, maar hij geeft in tegendeel duidelijk te verstaan, dat zelf het geheel en onbetwistbaar bezit der waarheid geen zodanig gezag in leven roept en niet het minste recht geeft om andersdenkenden met dwang te beheersen. „Een dienstknecht des Heeren" zegt hij „moet niet twisten, maar vriendelijk zijn jegens allen, bekwaam om te leren, die de kwaden kan verdragen, met zachtmoedigheid onderwijzende degenen, die tegenstaan, of hun God te eniger tijd bekering gave tot erkentenis der waarheid. Waar dus zelfs de dienstknecht des He eren verondersteld wordt de zuivere uitdrukking der Goddelijke waarheid te bezitten, vergunt Paulus hem nog niets meer dan een o n d e r w ij z e r met zachtmoedigheid te zijn en het geven van bekering tot erkentenis der waarheid laat hij aan de Almachtige over. Hoe verre is de hatelijke verklaring van Jezus woord: "dwingt ze om in te gaan," van deze leer verwijderd, en hoe ijverig was de Roomse kerk steeds in de weer, om niet in Paulus geest, maar in de bozen geest van haar schriftverkrachting te handelen.

DERDE HOOFDSTUK.

Nieuw tafereel van de dwalingen en hartstochten, die de gemeente zullen verontrusten. God zal de zijn weten te behoeden, maar dat zij er zich op voorbereiden om te moeten lijden, want de bonze mensen en bedriegers zullen tot erger voortgaan, verleidende en verleid wordende.

425. Vs. 12. En ook allen, die godzalig willen leven in Christus Jezus, zullen vervolgd worden.
Deze profetie heeft steeds haar vervulling gehad, maar nergens zo zeer dan daar, waar de Roomse kerk geheel vrij was, om haar stelsel van geweld in werking te brengen.
Wat toch is het godzalig leven in Christus Jezus, waarvan Paulus hier spreekt? Is het christelijk geloof in algemeen zin, de uitwendige godsdienst des Christendoms, zoals die door de heidenen tegengestaan werd? Neen, in het verband, waarin deze woorden hier voorkomen, beduidt zij iets hogers, wijzen zij op de heiligen, vasten wil, om zich in zijn leven geheel en alleen aan Jezus woord te houden, en om de weg tot God, door hem gebaand en aangewezen, aan anderen geheel en met onwrikbaren ernst te verkondigen.
En nu zijn het juist die keus en zin, welke Rome overal en boven alles vervolgd heeft. Wat beoogden in de middeleeuwen toch die ketters, die het bij duizenden en honderd duizenden verpletterde? Zij wilden aan het Christendom ontnemen, wat Rome er met willekeur bijvoegde; zij wilden tot de leringen terugkeren, die Paulus zijn Timotheüs gebeden had, nimmermeer te ver. laten, De misdaad, waaraan zij in het oog der kerk schuldig waren, bestond niet zo zeer in de afdwalingen, waartoe zij in de hitte van de strijd wel eens vervielen, maar in het beginsel, voor hetwelk zij zich gedrongen gevoelden te leven en te strijden. Wat wilden later, maar met meer gematigdheid en wetenschap, de hervormers der zestiende eeuw? Wederom dat godzalig leven in Christus Jezus; tot de weg, door Paulus getekend, wilden
wederkeren en een evangelie belijden, ontdaan van alles wat wereldzin en valse wijsheid daaraan toegevoegd had. Om die zin en die keus heeft Rome hen roet haar vervloekingen en vervolgingen gekweld en bestreden, en zij, die nog, zoveel deze tijd dat toelaat, Rome's vloek en vervolging moeten dulden, ondervinden steeds de haat der kerk, om die eigene gezindheid, om datzelfde bedoelen. Ook wij bedoelen met onze opmerkingen tegen Rome's dwalingen niets anders dan dat ware, heilige en hemelsgezinde leven bij ons zelf en anderen te bevorderen. Kan iemand naar waarheid beweren, dat wij iets aan het evangelie toevoegen? Heeft iemand zegt om te zeggen, dat wij iets van Gods woord afdoen?
Neen, wij willen niets meer, niets anders dan dat x in waarheid tot het woord Gods, tot het zuiver evangelie terugkere en dat men een Christendom belijde, het in waarheid de godsdienst van Jezus Christus, hetwelk zalig leven in Christus Jezus mag heten, en d-men de godzaligheid niet langer in een opeenhooplat van allerlei zaken stelle, die Jezus en zijn apostelen mug geleerd hebben en die Paulus als een vloek en jammer aangekondigd heeft.

vs. 14 verv. Timotheüs blijve standvastig, wetende wie hij het evangelie ontvangen heeft,
426. vs. 15. En dat u van kinds af de heilige Schriften geweten hebt, die u wijs kunnen maken tot zaligheid, door het geloof, hetwelk in Christus Jezus is.
Hebben de schriften des ouden Verbonds, die een geluk toe, dat hij die schriften bezit, dat hij ze kent, dat hij ze van kinds af gekend heeft. Paulus eerbiedigde in die schriften Gods woord, wetende, hoe dat woord de taak zou volbrengen, waartoe het door God gesteld is. Die overtuiging zij ook de onze, en het andere ons evenmin als de apostel, dat uit de kwalijk begrepen Schrift dwalingen kunnen ontstaan. Die zaak is ten dezen slechts een bijzaak, en hen die haar tot een hoofdzaak willen maken, is het maar alleen te doen, om langs een geschikten weg van de Bijbel ontslagen te worden. Neen, welgelukzalig zijn zij tot wie men, gelijk Paulus tot Timotheüs, zeggen kan, dat zij van kinds af de heilige schriften geweten hebben. Ook heeft de Roomse kerk niet

altijd gesproken, gelijk zij in latere eeuwen sprak en steeds voortgaat te doen. Zelfs in de negende en tiende eeuw werd nog, in spijt van zovele reeds gangbaar geworden dwalingen, de lezing der schriften algemeen aanbevolen en als grondslag en beschutting des geloofs aangenomen. Niemand zou het toen nog in de gedachten gekomen zijn, om niet datgene tot de schriften van het nieuwe verbond uit te strekken, wat Paulus van die des ouden verbonds gezegd heeft, en met vertrouwen en blijdschap nam men het er door hem bijgevoegde woord over: al de schrift is van God ingegeven en is nuttig tot lering, tot wederlegging, tot verbetering, tot onderwijzing, die in de recht- vaardigheid is; opdat de mens Gods volmaakt zij, tot alle goed werk volmaaktelijk toegerust.

VIERDE HOOFDSTUK.
Laatste vermaningen aan Timotheüs. Hij heeft zich op een harden strijd voor te bereiden. Wat Paulus aangaat, hij weet, dat zijn ure nabij is. Timotheüs haaste zich om tot hem te komen.

427. Vs. 9-11 en 16. Want Démas heeft mij verlaten Lukas is alleen met mij In mijn eerste verantwoording is niemand bij mij geweest, maar zij hebben mij allen verlaten

Men lette wel op al de hier voorkomende bijzonderheden. Paulus is te Rome, hij is daar gevangen en op het punt om de marteldood te ondergaan. Alleen Lukas, zegt hij, is met mij. Waar was Petrus dan toen? Op deze vraag heeft men gezegd, dat ook hij welligt gevangen was of misschien reeds de dood ondergaan had. Maar is het geloof baar, dat Paulus in dat geval zo alleen van zijn eigen lijden zou gewaagd hebben, dat hij met geen enkel woord van dat van zijn medeapostel gesproken en zelfs die s naam niet zou hebben genoemd. Onmogelijk is hete zo iets aan te nemen, zonder Paulus hier nog meer dan elders te verlagen en hem de grootste kleingeestigheid en baatzucht toe te dichten. In vs. 17. roemt en dankt hij zijn Heer, omdat Die tot de einde toe hem bijstond en bekrachtigde: o p da t de prediking door hem ten volle zoude voleindigd worden en alle heidenen dezelve zouden ho or en.
In vs. 21. groet hij Timotheüs van wege Linus, van wege die Linus, die men tot Petrus opvolger gemaakt heeft. Er ontbreekt hier dus niets, wat de afwezigheid van Petrus naam zo veelbetekenend en beslissend maken kan, als maar enigszins mogelijk is, ja, men weet niet meer wat te denken, als men tegenover zulke afdoende bewijzen nog hoort staande houden, dat Petrus zich toen te Rome bevond of wel dat hij daar geweest was.

DE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN TITUS.

EERSTE HOOFDSTUK.

Groetenis. Titus te Creta achtergelaten, om er Paulus werk voort te zetten.
428. Vs. 5-7.... opdat gij, hetgeen nog ontbrak, voorts zoudt te recht brengen, en dat u .van stad tot stad zoudt ouderlingen aanstellen, gelijk ik u bevolen heb: Indien iemand onberispelijk is, ééner vrouwe man, gelovige kinderen hebbende, die niet te be-sehuldigen zijn van overdadigheid, of ongehoorzaam zijn. Want een opziener moet onberispelijk zijn.
Dat w a n t getuigt met een vreselijke duidelijkheid tegen het Roomse bisschopsambt. In vs 5 lezen wij o u d er l i n g e n (priesters), in vs 7 opziener (bisschop) en nu dat daar tussen liggende want .... getuigt het niet op beslissende wijze, dat beide woorden een en dezelfde betekenis hebben?
vs. 6 verv. Vereisten in een ouderling of opziener (priester of bisschop). Eéner vrouwe man. (noot 411).

429. vs 9. Die vasthoudt aan het getrouwe woord; dat naar de leer is, opdat hij machtig zij, beide om te vermanen door de gezonde leer en om de tegensprekers te wederleggen.
Dezelfde opmerking hebben wij hierbij te maken, als wij bij de vermaningen aan Timotheüs deden (noot 424). Titus moet even als Timotheüs getrouwe en bekwame mannen kiezen. Ook hier is van geen wonderdadige bewaring der waarheid in de gemeente sprake, noch ook van enige vereniging van bisschoppen als bewaarders der waarheid. Ieder opziener, ieder leraar is geroepen, om niets te verzuimen, wat tot bewaring der waarheid kan dienstig zijn; het is hun alzo ook niet verboden, om met dat doel samen te komen, maar de apostel geeft zelfs van verre niet te kennen, dat zij, samen vergaderd zijnde, reeds daardoor voor gevaar van dwaling beveiligd zijn. Kon het samenkomen van opzieners die vrucht dragen, dan had dat hier moeten uitkomen, want dit ganse hoofdstuk bespreekt de bescherming der waarheid en de dwalingen, die reeds in de kerk ingeslopen waren.
vs. 10 verv. De Cretensen hebben de dwaling lief, Titus moet dus te meer waken en de Joodsehe fabelen en geboden der mensen tegengaan.
430. vs 15. Alle dingen zijn wel rein de reinen, maar de bevlekten en ongelovigen is geen ding rein, maar beide hun verstand en geweten zijn bevlekt.
Hoewel de apostel hier slechts met andere woorden herhaalt, wat wij (noot 41 en 90) reeds uit de mond van Jezus zelf vernomen hebben bezitten zijn 485
woorden te dezer plaats toch een eigenaardige belangrijkheid, want zij doelen niet op het oude farizeïsme, dat de komst des evangelies voorafging, maar op farizese denkwijzen en gebruiken, die in de gemeente de overhand dreigden te erlangen. Tot Christenen, althans tot mensen, die zich zelf als Christenen beschouwden, spreekt dus Paulus hier van geboden der m e n s e n, die de reinheid van hart en leven aan zekere bepaalde vormen en inzettingen bonden. Hij wil, dat men hun telkens voor ogen houden, dat, wanneer het hart rein is dan ook alles aan de mens rein, en dat niets aan of voor hem rein is, wanneer dit niet met zijn hart het geval zij. Zo is derhalve onder het evangelie niets rein of onrein, dan hetgeen zodanig door de reinheid of onreinheid des harten is. Men vrage dus niet, of de ongehuwde staat reiner dan het huwelijk is. Hij is op zich zelf niet rein of onrein; de Enige vraag, die hier in aanmerking kan

komen, is deze: is hij waarlijk tot meerdere reinheid des harten dienstig? Deze vraag moet men eerst voor God en zijn geweten beantwoord hebben, alvorens men er zich toe zet, om de Roomse meningen op dit punt te verdedigen. Deze zelfde vraag komt telkens in aanmerking, waar men ons andere wettische inzettingen, onthoudingen, enz. aanprijst. En al kon men ons hier en daar op een gelukkige uitkomst wijzen, ook dan nog moeten wij niet vergeten, dat dit niet de weg is, langs welke het evangelie ons tot heiligheid en zaligheid wil leiden.

TWEEDE HOOFDSTUK.
Raadgevingen aan Titus over het vervullen zijner bediening ten aanzien van grijsaards, vrouwen, jeugdigen enz. (noot 417). - Allen hebben in Christus Jezus een en de zelfde genade, een en het zelfde levensbeginsel met elkander gemeen.

DERDE HOOFDSTUK.
Onderwerping aan vorsten en overheidspersonen (noot 281.) Ellende en verderf van de aan zich zelf overgelaten mens.

431. vs 4-7. Maar wanneer de goedertierenheid van God onze Zaligmaker en zijn liefde tot de mensen verschenen is, heeft hij ons zalig gemaakt, niet uit de werken der rechtvaardigheid, die wij gedaan hadden, maar naar zijn barmhartigheid .... opdat wij, gerechtvaardigd zijnde door zijn genade, erfgenamen zouden worden naar de hoop des eeuwigen levens.
Vs. 8 en 14. Dit is een getrouw woord en deze dingen wil ik, dat u ernstelijk bevestigt, opdat degenen,. die aan God geloven, zorg dragen, om goede werken voor te staan:... en dat ook de onze loeren goede werken voor te staan.
Alzo in de eerste verzen, rechtvaardigheid door het geloof, zaligheid uit genade; in de volgende, als uitvloeisel der Goddelijke gave, verplichting voor de Christenen, om altijd en overal in het voorstaan van goede werken de eersten te zijn.
Deze bijeenvoeging bevestigt alles, wat wij, hetzij tot ontvouwing van het stelsel, hetzij in antwoord op de tegenwerpingen, over dit onderwerp gezegd hebben.

432. vs 10. Verwerp (vermijd) een ketters mens na de eerste en tweede vermaning.
De ketter, de aanhanger van een sekte, moet vermeden worden, niets beter, maar nu komt het er op aan om te weten, wie die naam verdient. Wie zal in dezen reg ter zijn? De Roomse kerk? Maar dat zij dan eerst aanvange met zich van al de dwalingen, die ons de Schrift bij haar aanwees, te rechtvaardigen, want zo lang zij dit niet doet, moeten wij haar voor het meest ketterse onder de kerkgenootschappen houden. Willen wij nu hiermede te kennen geven, dat enig ander kerkgenootschap meer recht heeft, om oppermachtig te beslissen, wie aan ketterij schuldig staat en wie niet? Geenszins, want alleen de Schrift is ten dezen een onfeilbaar rechter. Ook kunnen wij het vraagstuk, wat het punt van recht aangaat, geheel laten rusten, want het geldt hier minder ons recht dan wel onze plicht. Welnu, die plicht, die voor alle gemeenten en voor ieder van haar leden dezelfde is, ligt hierin, dat men de Schrift in oprechtheid als regel des geloofs aannemen. Men heeft langzamerhand aan het hier voorkomende woord een zin gegeven, die het in Paulus denkwijze niet had. Men leze dezen brief slechts opmerkzaam en men zal moeten toestemmen, dat het in zijn verband niet zozeer een leerstellige als een zedelijke betekenis heeft; dat de apostel veel minder iemand, die in enig punt der leer dwaalt, op het oog heeft, dan wel dezulken, die in de gemeente een geest van heerszucht, bitterheid en hevigheid openbaren. Dat men het

eindelijk wel naga of dc apostel, waar hij de raad geeft om de zodanigen te vermijden, ook ergens beveelt, om hen te verbranden.

DE BRIEF VAN de APOSTEL PAULUS AAN PHILEMON.

Groet. Geloof en gastvrijheid van Philemon. Paulus zendt hem Onesimus, zijn slaaf, die te Rome Christen geworden was terug, en begeert van hem, dat hij dezen in liefde aannemen. Hij zou hem dit, zegt de apostel, in de naam van Jezus Christus hebben kunnen bevelen.

433. Vs, 9. Nochtans wil ik liever door de liefde, daar ik zodanig een ben, te weten Paulus, een oud man, en zin ook een gevangene van Jezus Christus.
Welk een vonnis spreekt uit deze regels over de hoogmoed en de heerszucht, betoond door zovelen dergenen, die zich opvolgers der apostelen genoemd hebben? Verloochent evenwel Paulus zijn gezag als apostel des Heren? Geenszins, want hij voert zelfs gronden aan, die dat gezag eerbiedwekkend maakten, door Philemon op zijn hoog geklommen jaren en zijn lijden voor het evangelie te wijzen, maar, dus schrijft hij, hij wil liever door de liefde bidden dan, bevelen. Het was zijn wens, zegt hij verder, dat Philemons gehoorzaamheid aan het evangelie vrijwillig en niet gedwongen zou zijn. De roomse kerk heeft er in tegendeel altijd haar eer in gesteld om te bevelen; zowel in kleine als in grote zaken poogde zij steeds haar stem als een woord van het hoogst gezag te doen hooien; en heeft zij al soms met moed de zaak des rechts ondersteund, door haar heerszucht heeft zij nochtans de zaak der godsdienst meestal benadeeld.

DE BRIEF AAN DE HEBREËN.

EERSTE HOOFDSTUK.

God heeft gesproken. Zijn openbaring, bij aanvang door het woord der profeten kenbaar, is in de persoon en het offer van Jezus Christus volkomen geworden. Deze openbaring Gods in Christus is zoveel heerlijker en volkomener dan alles wat haar voorafging, als de Zon Gods hoog boven de uitnemendsten der schepselen verheven is. Want tot wie dor engelen heeft God ooit gezegd: „gij zijt mijn Zon?"
434. Vs. 14. Zijn zij niet allen gedienstige geesten, die tot dienst uitgezonden worden om dergenen wil, die de zaligheid beërven zullen?
De apostel geeft dus de engelen in het Godsrijk geen hogenen rang dan die van die aren en gezanten Gods. Moge al hun natuur van verhevener aard dan de onze zijn, voor God en zijn Zon zijn zij niet meer dan wij, en aan God en zijn Zon alleen zijn wij godsdienstige verering schuldig. Vroeger (noot 394) is ons gebleken, dat wij de engelen, onder voorwendsel van nederigheid, -geen hulde mogen betonen en uit de openbaring van Johannes zal het ons (noot 485) blijkbaar worden, dat de engelen zelf zich tegen zulk een huldebetoon verzet hebben en dat wel juist op het ogenblik, waarin zij het hier vermelde dienstbetoon, ons ten goede, vervulden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Hogere verantwoordelijkheid, waaronder ons de voortreffelijkheid der nieuwe bedeling gebracht heeft. Grootheid en vernedering van Jezus Christus.

435. Vs. 17. Waarom hij in alles de broederen moest gelijk worden, opdat hij een barmhartig en een getrouw Hogepriester zou zijn, in de dingen, die bij God (te doen waren), om de zonden des volks te verzoenen.
De schrijver van dezen brief betoogt breedvoerig de godsdienstige waarheid ons in de offerande des Hee- ren geopenbaard. De hoofdtrekken in zijn ontvouwing zijn de navolgende:
Het oude verbond was eens voorafschaduwing van het nieuwe en alzo moest het laatste zodanige overeenstemming hebben met het eerste, dat het daardoor als van zelf opgeheven werd. Het oude verbond schreef offeranden voor, ook het nieuwe heeft er ene, maar één enige, die alleen en voor altijd te weeg brengt, wat de vorige door gedurige herhaling dag aan dag uitwerkten. Het oude verbond had zijn hogepriester, maar die jaarlijks het offer tot verzoening van de zonden des volks moest vernieuwen; ook het nieuwe verbond heeft de zijnen, maar die eens en voor altijd die verzoening volbracht heeft, omdat hij en hij alleen Gode het waarachtige en volmaakte offer, het offer van zich zelf, gaf.
In het hier voorgestelde liggen twee bijzonderheden, beiden tegen het Roomse leerbegrip getuigende en waarop wij bij des apostels nader betoog als van zelf zullen moeten terug komen.
De eerste bijzonderheid is de enigheid van het offer van het nieuwe verbond. Heeft het nieuwe verbond slechts een enig offer, dan mag de mis met die naam niet genoemd worden.
De tweede bijzonderheid is de enigheid van de offerpriester van het nieuwe verbond. Heeft het nieuwe verbond niet meer dan één offerpriester, dan mag ook geen bedienaar des evangelies de naam van offerpriester dragen.

Is deze waarheid reeds in de noten 236 en 256 op andere gronden gestaafd, de schrijver leidt ons hier in het hart zelf van het vraagstuk.
436. Kent het nieuwe verbond slechts één offer en één offerpriester, dan volgt daaruit, dat het ook niet meer dan één middelaar kan hebben, een middelaar, die dus evenzeer onze voorspraak bij de Vader als onze verlosser van zonde en oordeel is.
Opdat Jezus een barmhartig en getrouw hogepriester zijn zou, zegt de schrijver, is hij mens en ons, zijn broederen, in alles gelijk moeten worden. Nu was hij reeds barmhartig, alvorens hij mens werd, anders zou hij immers de menselijke natuur niet aangenomen hebben. Wat ons dus hier geleerd wordt, heeft niet zozeer op hem als wel op ons betrekking; hij is mens geworden, niet om daardoor barmhartig te worden, maar opdat wij te eerder in zijn goedheid zouden geldoven, opdat wij met vol vertrouwen tot hem zouden naderen en met hetzelfde vertrouwen aan hem zouden overlaten, onze voorspraak bij God te zijn. En zo komen wij, hoewel langs een anderen weg, weder tot hetzelfde denkbeeld, dat wij reeds elders ontwikkelden: het mens zijn van Jezus Christus vernietigt het enig voorwendsel, waarop men zou kunnen steunen, om onze toevlucht tot de heiligen te mogen nemen.
De schrijver komt in Hoofdst. IV. op dit punt terug. Wij hebben, zo schrijft hij aldaar in het vijftiende vers, wij hebben geen hogepriester, die niet kan medelijden hebben met onze zwakheden, maar die in alle dingen, gelijk wij, is verzocht geweest, doch zonder zonde. Door onze toevlucht dus tot de heiligen te nemen, vernietigen wij, voor zoveel ons aangaat, een der beweegredenen en grote weldaden van Jezus menswording, daar hij, het zij nog eenmaal gezegd, alleen mens geworden is, opdat wij mensen in hem alles zouden hebben, wat wij tot onze zaligheid behoeven.

DERDE HOOFDSTUK.
Jezus heerlijkheid gaat die van Mozes verre te boven; hij was de Zon des huizes, Mozes niet meer dan die aar. - Dringende opwekking om de in hem aangebodene zaligheid aan te nemen, immers wie haar versmaadt, heeft een veel verschrikkelijker lot dan de Israëlieten in de woestijn te wachten.

VIERDE HOOFDSTUK.
Even als de Israelieten wordt ook ons een raste beloofd. Gods woord hoog te waarderen.

437. vs 12. Want het woord Gods is levend en krachtig, en scherpsnijdender dan enig tweesnijdend zwaard, en gaat door tot de verdeling der ziel, en des geestes, en der samenvoegselen, en des mergs, en is een oordeler der gedachten en der overleggingen des harten.
Levend, zegt de briefschrijver, - en de Roomse godgeleerden beweren, dat het op zich zelf niet meer dan een dode letter is. Krachtig, zegt de briefschrijver, - en de Roomse godgeleerden beweren, dat het op zich zelf geen de minste kracht heeft, zodat dit tweesnijdend zwaard zonder enige waarde is, tenzij het zich in handen der Kerk bevinden. Wie zullen wij nu geloven? Zullen wij het met hen of met de apostolische schrijver houden?
Maar wij hebben hier niet slechts een apostolisch getuigenis, neen, wij hebben hier tevens het getuigenis der algemeen ervaring en van alle eeuwen der christelijke jaartelling. Boekdelen zouden er te vullen zijn met al de getuigenissen der kerkvaders over de raagt des Bijbels en wel van de Bijbel in onmiddellijke aanraking met het verstand en het hart der mensen gebracht. Zij roemen hem, en prijzen hem als een onuitputbare bron niet alleen van licht aan, maar ook van ijver, moed, hoop en leven.

En op dezelfde wijs hebben door alle tijden heen, allen gesproken, die in het woord Gods voedsel voor hun geest zochten. Men wijze ons onder hen ook maar een enkelen, die zich over het woord Gods beklaagde, die het beschuldigd heeft van niet meer dan een dode, krachteloze letter te zijn en met zulke klachten anderen van het onderzoek des Bijbels heeft willen terughouden. Menigmaal is het zelfs niet een geheel hoofdstuk, maar reeds een enkel vers, een enkel woord, dat de verzekering des schrijvers als waarheid kennen doet en de mens een tweesnijdend zwaard wordt, dat tot de verdeling der ziel doorgaat. Ja, dikwijls is een enkel vers, een enkel woord machtig en voldoende, om u de gedachten en overleggingen uws harten te doen doorzien. En is er van moed en volharding sprake, geenszins is het dan nodig tot de dagen der eerste gemeente terug te keren, neen, de mannen des Bijbels hebben het in de loop der laatste drie eeuwen ruimschoots bewezen, wat het woord Gods tot versterking zijner vrienden te midden van vervolging en bij het lijden des doods vermag.
Zo hebben zij dan, die ter goeder trouw nemen, dat de Bijbel niet machtig genoeg is, om de mens door zich zelf de kracht, het leven en alles te zijn, waarlijk wel alle reden, om zich niet door deze hun twijfeling te laten overmannen. Maar die twijfel verontrust Rome's priesterschap niet. Noemt zij Gods woord een dode letter en krachteloos, dan doet zij dit alleen uit vrees voor de Bijbel en juist omdat zij weet, dat Gods woord levend en krachtig is.

438. vs. 14, 15. Dewijl wij dan een groten hogepriester hebben, die door de hemelen doorgegaan is, (namelijk) Jezus, de Zon Gods, zo laat ons deze belijdenis vasthouden. Want wij hebben geen hogepriester, die niet kan medelijden hebben met onze zwakheden, maar die in alle dingen, gelijk wij, is verzocht geweest, doch zonder zonde.
Deze hoofdstukken wijzen ons, zoals wij reeds zeiden, op Jezus Christus als de enigen hogepriester, die eenmaal en voor altijd een enige offerande volbracht heeft en slaan dus aan het Roomse stelsel, dat de ouderling (priester) tot een offerpriester maakt, geheel de bodem in.
Voorts vallen deze hoofdstukken het pausdom dub bel aan , vooreerst als het middelpunt van het stelsel , dat door de hier voorgedragen denkbeelden vernietigd wordt, en ten anderen nog meer rechtstreeks door het stilzwijgen, dat de schrijver aangaande een zaak bewaart, waarvan hij naar den aard der roomse kerkleer telkens had behoren te spreken. Kennelijk en onloochenbaar is het, dat overal waar hij het ambt van Jezus onder het beeld van hogepriester maalt , dit immer nog door Jezus zelven bekleed wordt, en er is bij hem niet het minste spoor van een overdracht daarvan op een zijner apostelen, geen zweem van een opvolging. Wij zien" zegt hij, Jezus met eer en heerlijkheid gekroond;" Dewijl wij dan een grote hogepriester hebben;" Want wij hebben geen hogepriester , die niet kan medelijden hebben, enz.;" En zijn slotsom is: ulaat ons dan met vrijmoedigheid toegaan tot den troon der genade."

Eindelijk zal het ons bovendien nog uit hoofdst. V.II. blijken, dat hij meer doet, dan omtrent het bestaan van een mogelijke opvolger zwijgen, dat hij veelmeer ons op de stelligste wijze verzekert, dat Jezus Christus zonder opvolger is en geen opvolger kan hebben. Kortheidshalve hebben wij alleen de belangrijkste verzen aangehaald, maar ook de niet opzettelijk genoemden zouden bijna allen tot bewijs van het gezegde kunnen dienen, want daaronder is er bijna niet een, waarin niet de hoofdstelling van

den brief terugkeert en dat dus niet tot bevestiging onzer bewering kan aangehaald worden.

VIJFDE HOOFDSTUK,

Jezus Christus is de ware hogepriester, want hij is het naar de ordening van Melchizédek," dat is, naar de verklaring daarvan in Hoofdst. VII gegeven, hij is bekleed met een hogepriestersehap, dat met hem aanvangt en ook met hem eindigt. De schrijver drukt de vrees uit, dat zijne lezers niet allen op de hoogte zijn, om, wat hij verder zeggen zal, recht te verstaan.

ZESDE HOOFDSTUK.

Men moet, met het oog op het gevaar van afvallig te worden, niet steeds bij de eerste beginselen van Christus leer blijven stilstaan. De schrijver moedigt zijne lezers daartoe aan, door hen bij hunne ervaring 'te bepalen, en bij de goede werken, die God hen gaf te volbrengen maar vooral door hen op Gods onveranderlijke trouw te wijzen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Verdere ontvouwing der aangetoonde overeenkomst tussen Jezus Christus en Melchizédek. heerlijkheid van Jezus priesterschap boven het Levitische. De schrijver wijst die heerlijkheid nader in vijf verschillende stellingen aan. In de laatste wijst hij op de bijzonderheid, dat, vermits onder het oude verbond de hogepriester sterfelijk was , hij door eens reeks van opvolgers moest vervangen worden, terwijl het nieuwe verbond slechts Gun hogepriester heeft en wel bij voortduring dezelfde, vermits hij onsterfelijk is.

439. vers 23 en 24. {En genen zijn wel vele pries ters geworden , omdat zij door de dood verhinderd werden altijd te blijven; maar deze, omdat hij in der eeuwigheid blijft, heeft een onvergankelijk priesterschap.

(Bung.) een priesterschap, dat niet op anderen overgaat.

In plaats van „een priesterschap, dat niet op anderen overga a t, een vertaling, die de Griekse woorden met onbetwistbare nauwkeurigheid en juistheid wedergeeft, stelt de Vulgata eenvoudig weg "Sacerdotium s e m pi t e r n u m, eeuwig priesterschap." Men heeft zo doende op ingewikkelde wijze zelf erkend, dat het stelsel, dat aan Jezus Christus Benen opvolger geeft, met de oorspronkelijke tekst des Bijbels in strijd is.
Deze schriftuurplaats behoort wel tot die, welke op de aller-duidelijkste en overtuigendste wijze tonen, hoever de schrijver er van af was, om het Roomse stelsel te verkondigen, noch zelfs enige gedachte daarvan te hebben, of er onwillekeurig de weg voor te willen banen. Tevens merke men hier nog op, dat men niet kan zeggen, dat wij hier te veel aan enige los daarheen geworpen woorden hechten, welker zin men niet naar de strenge letter behoort op te vatten. Het gehele hoofdstuk bevat integendeel een stellige en nauw aaneensluitende bewijsvoering, en wij worden op het niet overdraagbare van Jezus priesterschap gewezen, niet als een op zich zelf staand feit, maar als op het bewijs ener andere waarheid, namelijk, van de meerdere heerlijkheid van het priesterschap des nieuwen boven dat des ouden verbonds. Men lasse in des schrijvers bewijsvoering het denkbeeld van er een opvolger en plaatsbekleder van Jezus Christus .in, van een reeks van priesters, die telkens, als onder het oude verbond, door de dood weggenomen worden, - en het ganse redebeleid mist zijn

grondslag, want het rustte geheel op een tegenstelling, die alsdan niet meer aanwezig is. En nu is het blijkbaar, dat de schrijver er niet in het minst aan denkt, om op die tegenstelling niet bijzonder te drukken, want hij komt er in vs. 28, waarin hij zijn bewijsvoering in korte woorden op nieuw samenvat, nogmaals op terug. Ter een zijde wijst hij op een reeks van sterfelijke priesters, ter andere op één enige hogepriester, die onsterfelijk en tot het werk zijner bediening voor eeuwig geheiligd is.

440. Vs. 25. Waarom hij ook volkomen kan zalig maken degenen, die door hem tot God gaan, alzo hij altijd leeft, om voor hen te bidden.
Wat wij in dit vers lezen, is de sterkste bevestiging van het pas gezegde, maar bovendien vinden wij hier de stelligste wederlegging van de Roomse onderscheiding (zie noot 408) van een middelaarschap van verlossing en een middelaarschap van voorspraak. Dit laatste werk wordt hier aan Jezus Christus, als een wezenlijk deel van zijn priesterschap, van het priesterschap, dat naar des schrijvers. woord op geen ander kan overgaan, toegeschreven. Of zou het nog oorbaar zijn te meen, dat hij in enig opzicht een overdracht zou toelaten, waar hij op zo bepaalde wijze het ganse ambt, als niet op anderen kunnende overgaan, voorgesteld heeft?

441. Vs. 26, 27. Want zodanig een hogepriester betaamde ons, heilig, onnozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren, en hoger dan de hemelen geworden; die het niet elke dag nodig was, gelijk de hogepriesters, eerst voor zijn eigen zonden slachtofferen op te offeren, daarna voor de zonden des volks: want dat heeft hij eenmaal gedaan, toen hij Zichzelf opgeofferd heeft.
De schrijver zegt niet alleen, dat het offer van Christus nimmer moet herhaald worden, maar het denkbeeld, dat het offer van het nieuwe verbond voor geen herhaling vatbaar is, die t hem tot een grond, om de enige voortreffelijkheid van het offer en het enig standpunt des offerpriesters aan te wijzen. Men brenge in dit vertoog het denkbeeld, ik zal niet zeggen van een dagelijkse vernieuwing van dat offer, maar van enigerlei herhaling, hoe zeldzaam dan ook, -- en de ganse bewijsvoering heeft haren klemmender zin verloren, daar het grote bewijs aangaande de voortreffelijkheid van het offer van Jezus Christus boven de gedurig herhaalde Joodse offers gegeven, in de bijzonderheid gelegen is, dat het niet behoeft herhaald te worden en ook uit zijn aard voor geen herhaling vatbaar is.

ACHTSTE HOOFDSTUK.
Vervolg. Jezus Christus, in de hemel aan Gods rechterhand gezeten, is een bedienaar des waren heiligdoms, waarvan het oude verbond alleen het afbeeldsel ontvangen had. Het oude verbond was reeds zelf een verkondiger van het nieuwe en wel als een verbond van veel grotere heerlijkheid en van een zuiver geestelijke aard.

NEGENDE HOOFDSTUK.
Ontvouwing der waarheid, dat al de bijzondere delen des ouden verbonds, maar in geestelijken vorm, in het nieuwe verbond wedergevonden worden. Beschrijving van, de ouden tempel. Gaven en slachtoffers.
442. Vs. 9, 10. .... in welke gaven en slachtofferen geofferd werden, die dengenen, die de dienst pleegde, niet konden heiligen naar het geweten; (bestaande) alleen in spijzen en dranken, en verscheidene wassingen, en rechtvaardigmakingen des vleses, tot op de tijd der verbetering opgelegd.
Al die inzettingen hadden dus een verbetering nodig, en het verband der rede wijst duidelijk en over- tuigend aan, dat die verbetering zou bestaan in een hervorming tot

een geestelijk karakter. Vat men de zaak anders op, neemt men een nieuwe eredienst aan, waarin de plechtigheden der oude naar de uitwendige, zinnelijke vorm niet afgeschaft maar alleen door nieuwe of gewijzigde vervangen zijn, - dan heeft men reeds daardoor aan het ganse redebeleid zijn eigenaardige kracht en betekenis ontnomen. De afschaffing der oude wet bestaat dus in de ogen des schrijvers vooral in de afschaffing van een v l e s c h e l ij k e eredienst en haar zinnelijke plechtigheden.

443. Vs. 11, 12. Maar Christus, de Hogepriester der toekomende goederen, gekomen zijnde, is door de meerderen en volmaakteren tabernakel, niet met handen gemaakt, dat is, niet van dit maaksel, noch door het bloed der bokken en kalveren, maar door zijn eigen bloed, eenmaal ingegaan in het heiligdom, een eeuwige verlossing te weeg gebracht hebbende.
Wij hebben hier alleen een nader bewijs van het voorgaande, maar dat een bijzonderheid bevat, waaruit een aller-gewichtigste gevolgtrekking voortvloeit.
De schrijver heeft zijn lezers de ouden tempel herinnerd en hen op de overeenkomst tussen het priesterschap des Nieuwen en de offerdienst des ouden Verbonds gewezen. Maar hoe zal hij het nu met het Heilige der Heiligen maken, waar immers alleen de hogepriester eenmaal s jaars mocht ingaan? - Het Heilige der Heiligen van het nieuwe verbond, zegt hij, is de hemel. Daar is de Hogepriester van het nieuwe verbond, Jezus Christus, door zijn eigen bloed eenmaal ingegaan, nadat hij een eeuwige verlossing te weeg gebracht had.
Zo behoort dan het heiligen der heilige, voor zoveel het een tot de aarde behorend verblijf was, tot de door het nieuwe verbond geheel te niet gedane dingen. De voorstelling, dat God op een bepaalde plaats op aarde meer dan op enige andere kan tegenwoordig zijn, was een tijdelijke schikking naar Israëls zinnelijke zwakheid geweest, was een v l e s e lij k e voorstelling, die even als al wat eertijds in de godsdienst nog vleselijk had moeten zijn, voor een zuiver geestelijke godsverering plaats gemaakt had. Daarom is er in een christelijk bedehuis voor een heilige der heiligen geen plaats, het mag en kan daar niet bestaan, want door het er te brengen zou men tot een stand van zaken terugkeren, die door het evangelie voor altijd afgeschaft is, of met andere woorden: wanneer een christelijk bedehuis even als de oude tempel een heilige der heiligen kan hebben, dan is des schrijvers gehele redenering als uit de lucht gegrepen en mist zij zodoende alle betekenis.
Voorts bevat de noodzakelijk verklaarde opheffing van een heilige der heiligen de veroordeling van alle leerbegrip, dat naar deszelfs herstelling heenleidt. Is de wezenlijke tegenwoordigheid in het misoffer een waarheid, dan is reeds daarmede uitgemaakt, dat al wat onze schrijver beweerd heeft, onwaar is; dan is het heilige der heiligen in de ouden tempel niet langer afschaduwing van het eeuwig hemels heiligdom, waarin Jezus eenmaal ingegaan is, maar dan maakt het nog immer een aller-wezenlijkst bestanddeel van het christelijk bedehuis uit; dan is onze godsverering nog vleselijker dan de vroegere, want deze leerde niet, dat men God in het heilige der heiligen kon zien en tasten, terwijl ieder de hostie met het oog zien en met de hand tasten kan. Het Rooms-katholicisme staat derhalve op dit punt, gelijk op menig ander, beneden het standpunt der oude Joden.

444. Vs. 24. Want Christus is niet ingegaan - in de hemel zelf, om nu te verschijnen voor het aangezicht Gods voor ons. - Vs. 25. Noch ook opdat hij zich zelf dikmaals zoude opofferen.... - Vs. 26.... hij is eenmaal in de voleinding der eeuwen geopenbaard, om de zonden te niet te doen, door Zijn eigen offerande.... - Vs. 17, 28.

En gelijk het de mensen gezet is éénmaal te sterven... alzo ook Christus, eenmaal geofferd zijnde om velen zonden weg te nemen....
Hoofdstuk X: Vs. 10. In welke wil wij geheiligd zijn door de offerande des lichaams van Jezus Christus, eenmaal geschied. - Vs. 14. Want met een offerande heeft Hij in eeuwigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden. - Vs. 18. Waar nu vergeving derzelve is, daar is geen offerande meer voor de zonde.
De bestrijders der mis hebben nooit sterker gesproken, noch ook sterker kunnen spreken, dan te dezer plaatse geschiedt. Wanneer eens de brief aan de Hebreeën een strijdschrift tegen de mis ware, kon wel de schrijver niet krachtiger, dan hij gedaan heeft, tegen alle denkbeeld van een mogelijke herhaling van des Heeren offerande getuigd hebben. Men bewere niet, dat hij niet van een geestelijke hernieuwing door Jezus Christus zelve n spreekt noch van toen af een hernieuwing door anderen, door priesters buitensluit, want, gelijk wij reeds meer zeiden, al zijn redeneringen hebben een algemene zin en laten geen uitzondering, hoegenaamd, toe, omdat de bepaalde bestrijding van niet herhaling de volmaakte genoegzaamheid van het één gebrachte offer ten grondslag heeft. Wordt het ook al op één plaats gezegd, dat Christus zich zelf niet vele malen opoffert, het woord dat daar ter zijner juiste plaats staat en geen gelegenheid geeft, om, zo als men heeft willen doen, bewijs te leveren, dat het door anderen wel kan geschieden, - dat woord, men lette er wel op wordt in al de overige zo hoogst belangrijke plaatsen niet gevonden. Eindelijk zij nog opgemerkt, hoe de schrijver met welgevallen en als met beduidend opzet nog eens zijn denkbeeld in één enkele zinsnede samenvat, ter duidelijke aanwijzing, dat het enig offer, eenmaal geofferd, altijddurend in zijn gevolgen is: want met één offerande heeft Hij in eeuigheid volmaakt degenen, die geheiligd worden. Waar nu vergeving denzelve is, daar is g e e n offerande meer voor de zonde.
En de mis is een dagelijks offer, een offer, dat dag aan dag minstens drie honderd duizend malen gebracht wordt. Dagelijks wordt de mis drie honderd duizend malen een offerande genoemd, een offerande voor de levenden en de doden gebracht.
Eenmaal, één e enig e maal, zegt de Schrift, -« drie honderd duizend malen daags, zegt de Roomse kerk. Eén maal, zegt de Schrift, tot volmaking in eeuwigheid van allen, die geheiligd worden; drie honderd, vijf honderd duizend malen, zegt de Roomse kerk, voor het behoud van een enig mens; immers zo iets heeft plaats, te weten, als zodanig mens de genoegzame geldsommen nagelaten heeft, om drie honderd of vijf honderd duizend missen te betalen. En met welk gevolg heeft dat plaats? Het heeft ten gevolge, dat het heilig offer in de Roomse kerk tot een eenvoudige dienstpleging verlaagd geworden is, tot een soort van geneesmiddel, dat te aller ure en voor alles dienstig is en dat men als de gewoonste koopwaar kan verhandelen. Wel moet de priester een diepe, zeer buitengewone vroomheid kenmerken, om niet door het eindeloos herhalen derzelfde handeling allen indruk van haar gewicht te verliezen. Tegenover een enkele mis, waarbij de uitwendige prachtige dienstvormen nog iets schijnbaar plechtigs aanbrengen, staan dan ook honderden, die haastig en zonder aandacht of eerbied gelezen worden; en in zuiver katholieke landen bewaren de meeste priesters nauwelijks een schijn van aandacht en eerbied. De mozaïsche offeranden waren op een andere wijze plechtig, op een andere wijze van eerbied en vreze omringd, dan doorgaans in de Roomse kerk met het offer het geval. is, dat nochtans als zoverre verheven boven die des ouden verbonds geroemd wordt.
Vs. 19 verv. - Gevolgtrekkingen voor het leven, door de schrijver uit zijn gegeven onderwijs afgeleid. Volkomen vertrouwen op Jezus Christus. Broederlijke liefde. Goede werken. Vermaning om in het geloof te volharden.

ELFDE HOOFDSTUK.
Het geloof. Hoe het geloof zich door alle tijden en in alle mensen geopenbaard heeft. Werken door geloof volbracht. Moed en geestkracht daaruit geboren.

TWAALFDE HOOFDSTUK.
Het voorbeeld van de gelovigen des ouden verbonds moet ons, bezitters van een waarheid en een heil, door hen slechts van verre aanschouwd, krachtig aanmoedigen en ondersteunen. Zo zeer als het hemels Jeruzalem in heerlijkheid boven de berg Sion uitmunt, is ook het nieuwe verbond boven het oude verheven in heerlijkheid. Ons geloof en onze godsvrucht behoren dus steeds in alle opzichten toe te nemen.

DERTIENDE HOOFDSTUK.
Vervolg van des schrijvers raadgevingen. De liefde. De herbergzaamheid. Het medelijden.

445. Vs. 4. Het huwelijk is eerlijk onder allen en het bed onbevlekt; maar hoereerders en overspelers zal God oordelen.
De Vulgata heeft hier het woord "maar" door want vervangen en maakt zo dit vers tot niets meer dan een vermaning. De Sacy vertaalt: Dat het huwelijk onder allen eerlijk gehouden worde, want.... enz."
Het maar van de Griekse tekst, geeft aan dit vers een geheel anderen zin, die namelijk, van een verdediging van het huwelijk en lofspraak daarop, waartoe de geringachting, die sommigen (zie noot 414) daartegen aan de dag legden, alleszins aanleiding gaf. De schrijver stelt aan de een zijde de onderscheidene openbaringen der zedeloosheid en daar tegenover het huwelijk, als eerlijk en rein. Zal men nu zeggen, dat het huwelijk in betrekkelijke zin, alleen met ontucht vergeleken rein is en dat het daarom wel een onreine zaak kan wezen, wanneer het nevens de ongehuwde staat gesteld wordt? Een Rooms godgeleerde zou gewis die onderscheiding gemaakt hebben en haar hebben moeten maken, maar onze schrijver heeft dat niet gedaan, en de verandering, die men in zijn woorden bracht, is wel het beste bewijs, dat zij, die zijn maar in want omgezet hebben, het gevoelden, dat zijn mening met die der Roomse kerk in strijd was.

446. Vs. 8. Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en in der eeuwigheid.
Dat op zich zelf beschouwd Jezus Christus dezelfde is, die hij voor achttien eeuwen was, is klaarblijkelijk en wordt door niemand betwijfeld, maar wat een Rooms-katholiek zich met ernst behoort af te vragen, is, of voor hem Jezus Christus nog steeds dezelfde van eertijds is, of de eerste Christenen in Jezus Christus, zo als Hij door de Roomse kerk gepredikt wordt, de Heere herkennen zouden, die zij gekend, gediend en lief gehad hebben. Ziedaar een vraagstuk, dat eigenlijk alle vragen, die wij der Roomse kerk deden, in zich opneemt en samen vat. Zegt ons, volgers der Roomse kerk, is Jezus Christus voor u, wat Hij voor de eerste Christenen, wat Hij voor de man, die dezen brief schreef, geweest is? Is Hij voor u die enige middelaar, die enige voorspraak, die enige hogepriester, waarin de schrijver roemt? Is de heerlijkheid, die u aan Maria en de heiligen toekent, bestaanbaar met de geheel enige heerlijkheid, die de schrijver de Heere Jezus Christus toeschrijft? Maakt van uw antwoord geen woordenspel door te zeggen, dat uw leraars bereid zijn, om de Heere al de eer te geven, die de Schrift hem toekent; want het komt er voor u op aan, om te weten, wat Jezus Christus werkelijk voor u, voor al de belijders der Roomse kerkleer is. In de Schrift leren wij hem kennen als der zijn alles maar op het gebied der Roomse kerk

zijn ganse landen, waar hij voor zijn belijders bijna niets meer is, en die landen hebben de naam van het strengst Rooms te zijn; en in onze dagen zijn uw priesters bijna overal, als het ware eenstemmig, werkzaam, om de Heere en zijn werk meer en meer op de achtergrond te brengen, Sinds jaren is het gewoonte geworden, dat men in de Roomse kerk honderden bladzijden over de maagd Maria tegen een enige over de Heere Jezus Christus, die in de schriften van het nieuwe verbond steeds de eerste en de laatste is, in druk geeft. u hebt een vriend of meester, maar spreekt nooit van hem; u hebt steeds de naam van anderen, maar zelden of nooit de zijn op de lippen - en zal men nu kunnen geloven, dat hij in uw hart dezelfde plaats bekleedt als bij anderen, die niet kunnen nalaten van hem te spreken, die niet gelukkiger zijn, dan wanneer zij zijn heerlijkheid kunnen bekend maken en in zijn trouw roemen?

447. Vs. 9. Wordt niet omgevoerd met verscheidene en vreemde leringen: want het is goed, dat het hart gesterkt worde door genade, niet door spijzen, door welke geen nuttigheid bekomen hebben, die daarin gewandeld hebben.
Onder de vreemde leringen, die, naar des schrijvers mening, op de onveranderlijkheid des Christendoms en op de heerlijkheid van Christus inbreuk maken, is er ene, die hij hier als voorbeeld aanhaalt en die in de Roomse kerk op de voorgrond staat: het onderscheid maken tussen spijzen. Waarom noemt hij haar hier zo bij uitsluiting? Omdat zij de kern van de dwaling is, door de schrijver door zijn ganse brief heen bestreden, de zucht namelijk om zijn zaligheid aan het nakomen van bloot uitwendige verplichtingen te verbinden. "Het is goed," zegt hij, ««dat het hart gesterkt worde door genade," dat is, dat men zijn kracht en zijn vrede in de rechte kennis van Christus liefde, en niet in de stipte naleving van uitwendige voorschriften zoeke, "door welke geen nuttigheid bekomen hebben, die daarin wandelden." Men zegge niet, dat de schrijver hier het oog heeft op personen die daarin al hun heil stelden en dat hij verre is van hen te veroordelen, die deze dingen als iets bijkomends nuttig en belangrijk achtten. De Joodsgezinde Christenen, die hij in zijn brief op het oog heeft, waren nooit weigerachtig geweest, om de genade, als een middel tot zaligheid te beschouwen, maar, wat hij begeert, wat hij als het wezen van een evangelisch geloof rekent, is, dat men de genade niet maar als een m i d d el maar als het middel, als het enige middel in ere houden en daarop al zijn vertrouwen stelle. Zo iemand daarop zijn ganse vertrouwen niet stelt, zal hij, de ervaring leert het, haar weldra als niets of als bijna niets rekenen. In landen waar het katholicisme alleen en in volle vrijheid het hart en verstand der mensen gevormd heeft, zal men doorgaans minder afschuw van het denkbeeld hebben - om enige misdaad te begaan dan van dat om op vrijdag vlees te eten.

448. Vs. 15. Laat ons dan door hem altijd Gode opofferen een offerande des lofs, dat is, de vrucht der lippen, die zijn naam belijden.
Deze offerande is het, die wij dag aan dag moeten vernieuwen, als betoning onzer dankbaarheid voor het grote, eenmaal voor ons volbrachte offer des Heren. Deze schriftuurplaats is in onze bewijsvoering te meer afdoende, omdat zij het slot van een breedvoerig betoog is, dat aan de beschouwing van Jezus als hogepriester en van zijn offerande als enig en volkomen, gewijd was. Jezus heeft alles volbracht; met een enige offerande heeft Hij allen volmaakt, die geheiligd worden, laat ons dan altijd door hem G ode opofferen, enz." Het is wel niet mogelijk, het op meer stellige wijze te zeggen, dat dit alles is, wat wij van onze zijde hebben te doen, en om het op meer bepaalden toon uit te spreken, dat s Heeren offer zelf door ons niet behoeft herhaald te worden.

449. Vs. 20. - .... Jezus Christus, de grote Herder der schapen....
Deze woorden bevestigen al weder die waarheid, waarop wij reeds zo herhaaldelijk wezen. Overal, waar in de schriften van het nieuwe verbond van een hoofd sprake is, is het Jezus Christus en Hij alleen, die zo genoemd wordt. Van een anderen groten Herder vindt men nergens enige melding of spoor.

DE ALGEMENE BRIEF VAN DE APOSTEL JAKOBUS.

EERSTE HOOFDSTUK.

Groetenis. De beproeving des geloofs. De lijdzaamheid. Het gebed. De verzoekingen.

450. Vs. 17. Alle goede gave en alle volmaakte gift is van boven, van de Vader der lichten afkomende.
De Roomse kerk ontkent in haar leerstellig onderwijs niet, dat alle genade van God komt; wat wij tegen haar hebben en haar verwijten, is, dat zij de mensen die hoge en heilige waarheid leert vergeten. Hoe zou hij, wiep zij in al zijn noden een heilige heeft leren aanroepen, zich op de duur van de dwaling kunnen vrijwaren, om niet eindelijk die heilige te beschouwen als de werker van al wat hij goeds geniet? Wel zal hij, daarover ondervraagd, zich houden aan het eens geleerde antwoord, dat die heilige hem niet meer dan een voorspraak en bemiddelaar is, maar in de loop des dagelijksen levens kan het niet anders dan hem tot gewoonte en behoefte worden, om steeds die heilige, als weldoener beschouwende, bovenal te danken en lief te hebben. En waar dit het geval is, wat betekent daar die eens aangeleerde les, die zo zichtbaar slechts als een dode letter in het hoofd bewaard wordt?

451. Vs. 25. De volmaakte wet, die der vrijheid...
Jakobus ziet even als Paulus de volmaaktheid des Christendoms in zijn geestelijk karakter. Het evangelie is de volmaakte wet, omdat het de wet der vrijheid is, de wet, die ons van uitwendige inzettingen vrij verklaart, die ons een geestelijke en levende godsverering voorschrijft en ons onder het zuiver geestelijk gezag van God plaatst. Deze uitspraak is des te opmerkelijker in de mond van Jakobus bij de nadruk, die hij in zijn gehelen brief op goede werken als zichtbare vruchten des geloofs legt. Wel schrijft hij evenmin als Paulus aan de goede werken enige eigene verdienste toe, maar hij drukt nog meer dan deze op hun noodzakelijkheid als openbaringen en bewijzen van het in het hart inwonend geloof, En welke zijn nu de goede werken, die hij aanprijst, - zijn zij gelegen in de uitwendige waarneming van kerkelijke inzettingen en levensregelen, te vergeefs. Zult u daarvan in zijn brief enige melding zoeken; neen, op weldadigheid, vergevensgezindheid, op liefde in haren edelste zin dringt hij aan, werken der liefde zijn bij hem het bewijs van een levend en zaligmakend geloof.

TWEEDE HOOFDSTUK.
Gelijkheid van de rijke en arme. Wij mogen geen vrede hebben, omdat wij de wet Gods in enkele bepaalde opzichten betracht hebben.

452. Vs. 10. Want wie de gehele wet zal houden, en in één zal struikelen, die is schuldig geworden aan allen.
De vet Gods is een geheel, een openbaring van zijn heiligen wil, die het gehele leven omvat; maar de mens is geneigd om, door een eigene berekening, waarvan hij zich zelfs geen rekening geeft, haar zo in deden en onderdelen te splitsen, dat allengs sommige plichten hem meer, andere hem minder noodzakelijk toeschijnen, totdat zich eindelijk een steeds wijder veld voor hem opent, waarop hij zonder wroeging zijn lusten weet in te willigen. Tegen die zo algemeen en verderfelijke verdeling wil Jakobus ons waarschuwen en wapenen. De Roomse kerk volgt in haar onderwijs een tegenover gestemde weg, zij moedigt de mens aan, om die verkeerden weg van

berekening te betreden, en heiligt die door haar aangematigd gezag. Of wat doet zij anders, door de willekeurige onderscheiding, die zij tussen vergeefbare en doodzonden maakte? Heeft zij daardoor het kwaad, dat Jakobus veroordeelt, niet als door een wet geregeld en er een leer van gemaakt, des te gevaarlijker, omdat zij er geheel op aangelegd is, om het geweten in een dodelijke slaap te wiegen. Een uitspraak van de Heere Jezus Christus zelf heeft ons reeds (noot 11) doen zien, dat er voor de Christen geen kleine zonden bestaan. Een goed kind zal zijn ouders evenmin in kleine als in grote dingen ongehoorzaam wezen, en het zouden wel dwaze ouders moeten zijn, die hun kinderen leerden, om ten hun aanzien een zo ongerijmde onderscheiding te maken.
Vs. 14 verv. - Het geloof en de werken. Het geloof zon, der de werken is dood.

453. Vs. 21. Abraham, onze vader, is hij niet uit de werken gerechtvaardigd, als hij Izak, zijn Zon, geofferd heeft op het altaar?
Er is geen tegenspraak tussen hetgeen Jakobus hier leert en hetgeen wij met Paulus gezegd hebben tegen de stelling, dat de zaligheid, geheel of ten dele, door werken der wet zou kunnen verdiend worden. Het werk, waaruit Abraham hier gezegd wordt ge r e g t v aa r d i gd te zijn, was een werk, dat alleen zijn grond in een diep en levend geloof had en kon hebben, - uit zulk een werk gerechtvaardigd te worden betekent dus geheel hetzelfde als uit geloof gerechtvaardigd te worden. De schrijver wil alleen zeggen, dat, wanneer Abraham deze daad niet volbracht had, als hij namelijk aan Gods gebod ongehoorzaam geweest ware, hij daardoor zou getoond hebben, dat zijn geloof dood was; zodat hij dan ook niet zozeer uit zijn werk als wel uit zijn geloof gerechtvaardigd is, dat zich immers in zijn daadwerkelijke gehoorzaamheid openbaarde. Met andere woorden, wij worden door het geloof gerechtvaardigd, maar door een levend geloof, en daar nu een levend geloof zich in goede werken openbaart, zijn die werken eigenlijk het tee- ken onzer rechtvaardigmaking. Waar de werken ontbreken, ontbreekt ook de innerlijke rechtvaardiging, en dat wel, omdat aldaar in het hart geen levend geloof aanwezig is.
Duidelijk zien wij hieruit tevens, dat de christelijke leer der rechtvaardigmaking door het geloof niet alleen de mens niet van het doen van goede werken terughoudt, maar hem er veel meer dan enige andere drijfveer toe beweegt en brengt. Het geloof zonder de werken is dood, lezen wij in vs. 20 en dat woord wordt nog eens met nadruk in vs. 26 herhaald. Wij hebben Paulus (noot 431) hetzelfde, wel met andere bewoordingen maar even bepaald en verstaanbaar horen uitspreken.

DERDE HOOFDSTUK.
Ieder wake over zijn tong, want zij is de oorzaak of medewerkende oorzaak van vele zonden. Aard en kenmerken der wijsheid uit God. Zij heeft de vrede lief en bevordert die.

VIERDE HOOFDSTUK.
De hartstochten. Onder hun kwade uitwerkselen moet vooral in aanmerking komen, dat zij op ons gebed een noodlottige invloed uitoefenen.

454. Vs. 8. Naakt tot God en Hij zal tot u naken.
Welhaast zullen wij het einde van de schriften van het nieuwe verbond bereikt hebben - welnu, was er wel één plaats, die ons gebood of leerde, om anders dan rechtstreeks of in de naam van Jezus Christus tot God te gaan?

Wat voorts de schrijver te dezer plaats over onze roeping leert, om alleen met die gebeden tot God te naderen, welke zijner waardig zijn, doet ons de aanroeping der heiligen als een der grootste verkeerdheden opmerken.
De door ons bedoelde verkeerdheid is deze, dat men tot hen niet zelden gebeden richt, waarmede men nooit tot God zelf zou hebben durven naderen. Immers de ondervinding leert het, dat men dag aan dag met smeekgebeden tot hen komt, die zo nietig, zo onwaardig, dikwerf zo bestraffelijk zijn, dat zij de hemel tot het peil van al onze begeerlijkheden en hartstochten verlagen. De mogelijkheid en vrijheid, om alle in ons opkomende wensen in de vorm van een gebed uit te spreken, moet wel tot aanmoediging strekken om aan onze wensen de ruimste teugel te vieren, gelijk het ook de ervaring leert, dat, naarmate iemand zijn heilige meer in ere houdt, hij hem ook des te vrijer met allerlei vragen en begeerten nadert. Dit kwaad komt vooral in de verering der Maagd aan het licht. In vele landen is het bij de vrouwen zo ver gekomen, dat Maria bij uitsluiting de vertrouwde van al haar zwakheden en overtredingen is. De eeuwige wijsheid en rechtvaardigheid bestaan voor haar niet meer dan onder de gedaante van een vrouw, die voor alle zonden nog toegevender en zwakker is, dan de minst christelijke en ernstig denkende vrouw het ooit zal wezen. Men verbeeldt zich, dat men Maria op een van haar waardige wijze vereert, indien men zich haar voorstelt als voor alles toegankelijk, voor alles inschikkelijk, en steeds bereid allen, die slechts tot haar komen, hulp te bieden. En wat doet nu de Roomse geestelijkheid tegenover zo treurige afdwaling? In plaats van haar te bestrijden, moedigt zij die aan en maakt die aan haar eigene belangen dienstbaar. Overal verneemt men uit de priestermond opwekkingen, om vrijelijk alles van Maria te vragen; en die opwekkingen worden alsdan aangedrongen door de wonderlijkste gevallen van verhoring, waarbij het er op toegelegd schijnt, om aan te tonera, dat juist de vreemdsoortigste en ongepaste gebeden met de besten uitslag bekroond geworden zijn.
Vs. 9 verv. De nederigheid. Oordeelt niet. Men houde steeds de broosheid des levens en Gods almacht voor ogen.

VIJFDE HOOFDSTUK.
De slechte rijken. Het geduld. De eed.
455. Vs. 14. 15. Is iemand krank onder u, dat hij tot zich roepe de ouderlingen der gemeente, en dat zij over hem bidden, hem zalvende met olie in de naam des Heren, en het gebed des geloofs zal de zieken behouden, en de Heere zal hem oprichten en zo hij zonden gedaan zal hebben, het zal hem vergeven worden.
Bij de eerste aanblik is het, als werd te dezer plaatse het laatste oliesel als christelijke leer voorgedragen, maar als men beter toeziet, moet ook de laatste schijn van die mening verdwijnen.
Alvorens tot het beschouwen der bijzonderheden over te gaan, moet het reeds terstond onze bevreemding wekken, dat van een zo gewichtige godsdienstige inzetting niet meer dan eenmaal, en dan nog als in het voorbijgaan, in al de schriften van het nieuwe verbond zon gewag gemaakt zijn, want dat Mark. VI: 13, een schriftuurplaats is, die op deze zaak niet de allerminste betrekking heeft, is ons reeds vroeger gebleken. - Maar gaan wij tot ons onderzoek zelf over.
Vooreerst zij dan opgemerkt, dat de verwachte uitwerking hier niet aan de zalving maar aan het gebed toegekend wordt. Het gebed des geloofs zal de zieke behouden. Deze bijvoeging maakt de belangrijkheid der zalving, een Oosters gebruik, dat door de apostel niet veroordeeld wordt, snaar waarmede hij slechts in het voorbijgaan en op zeer onbepaalde wijs instemt, reeds aanmerkelijk minder. "Is er iemand onder u krank,

dat hij dan de ouderlingen der gemeente tot zich roepe en zij voor hem bidden, hem in de naam des Heeren met olie zalvende, en het gebed des geloofs, enz.
Verder zij opgemerkt, dat als eerste werking van gebed en zalving de genezing van de kranke genoemd wordt. "Het gebed des geloofs zal de zieke behouden en de Heere zal hem o p r i g t e n." Is dat nu ook de leer van het laatste oliesel? Geenszins, want het wordt als laatste en uiterste voorbereiding tot het sterven toegediend. Maar wanneer nu doel en uitwerking van het laatste oliesel zo geheel andere zijn dan die van de zalving, waarvan Jakobus spreekt, is het dan met het gezond verstand in overeenstemming, om nog te beweren, dat hij het laatste oliesel geleerd en aanbevolen heeft? Wilde men op deze weinige woorden een christelijke plechtigheid gronden, dan zou men zich toch wel bovenal aan de letterlijke zin der woorden moeten houden, - en de Roomse kerk kan het niet tot waarheid maken, dat zij dit doet. De Vulgata poogt in de vertaling de zin te verzachten. In plaats van een wonderdadige genezing noemt zij slechts een vermindering der smarten en brengt ons zo aan het Roomse kerkgebruik een weinig nader. Maar de Griekse tekst duldt die wijziging niet en is geheel bepaald in betekenis. Hij leidt ons tot de eersten tijd der christelijke kerk terug, tot de tijd der wondergenezingen, en wil men uit Jakobus woorden het laatste oliesel afleiden, dan moet Men eerst de gehele geschiedenis der eerste eeuw naar die wens schikken en plooien.
Maar, dus kan men zeggen, één zaak blijft toch stellig en waar, de apostel spreekt van een zalving, hij keurt die zalving niet af, waarom zullen wij dan het ingevoerd gebruik van een zalving in de stervensuur veroordelen en verwerpen?
Vooreerst, omdat de woorden van Jakobus in niets het karakter van een bevel of een instelling hebben, maar veel meer aan een tijdelijk, met christelijke wijsheid gekozen, afdoend middel doen denken, om in de nog jeugdige en zwakke gemeente bij gevallen van krankheid het toevluchtnemen tot vroegere bijgelovigheden te voorkomen. Zodanig is kennelijk ook de mening der eerste Christen eeuwen ten dezen geweest, want een zeer belangrijk tijdvak is voorbijgegaan, alvorens de zalving der kranken een meer algemeen karakter begon aan te nemen. Aangaande de dood van zeer vele personen uit die tijd heeft ons de geschiedenis bijzonderheden bewaard, maar het laatste oliesel komt daarin nergens voor.
Wanneer wij alzo de vorm waar Jakobus zijn vermaning in kleedt, in aanmerking nemen en er vervolgens op letten dat noch de apostelen, noch de geschiedenis der eerste eeuwen van deze zaak gewagen, dan meen wij volkomen in ons recht te zijn, wanneer wij aan de Roomse plechtigheid, die buitendien iets geheel anders betekent dan de zalving, waarvan Jakobus spreekt, onder onze kerkgebruiken een plaats weigeren. Zodra het zalven met olie niet met het oogmerk geschiedt, om de zieke tot genezing des lichaams te dienen, maar het- als een peilmiddel in de stervensuur aangewend wordt, kan het niet anders of het Moet de kranke of zijn betrekkingen, of beiden tot een bedriegelijke en gevaarlijke gerustheid leiden. Ook vraagt men in de Roomse kerk niet zozeer, of iemand christelijk afgestorven is, maar wel of hij het laatste oliesel ontvangen heeft en bekommert men zich daarbij weinig, of het hem al of niet bij kennis zijnde toegediend is, want het is aan de zalving, aan de olie op zich zelf, dat men de toegang tot de woningen des hemels verbonden rekent. Wel wordt die mening niet openlijk als kerkleer voorgedragen, maar met de daad kweekt en voedt men- haar toch, en dat wel reeds alleen daardoor, dat men de kerkelijke zalving aan zieken, die reeds hun bewustzijn verloren hebben, toedient. Uit zodanige wijze van handelen moet wel een bijgelovig hechten aan de wonderdadige kracht van het oliesel gehecht worden en daarmede het geestelijk karakter des evangelies groots schade lijden. Die klip hebben zij willen vermijden, die in de tijd der hervorming de

kerkelijke zalving afschaften, en een zelfde zin heeft gewis hen bestuurd, die in de eerste eeuwen dat gebruik niet wilden aannemen; eerst toen het Christendom reeds in grote mate zijn geestelijken zin in de kerk verloren had, kon een zo gevaarlijke plechtigheid algemeen bijval en ingang vinden.

456. Vs. 16. Belijdt elkander de misdaden.
Indien iemand wil beweren, dat hier de biecht geleerd wordt, dan mogen wij hem wel met de volste vrijmoedigheid antwoorden, dat de apostel daarvan niet zóó zou gesproken hebben, als deze reeds als kerkgebruik bestond; noch ook wanneer hij haar als zodanig had willen instellen. Welk spoor hoe klein dan ook, van het recht om te binden en te ontbinden, is hier aan te wijzen? /Belijdt elkander de misdaden en bidt voor elkander, opdat gij gezond wordt: een krachtig gebed des rechtvaardigen vermag veel." Zo luidt het ganse vers. De apostel wekt dus tot een onderlinge, wederkerige belijdenis der misdaden op, tot een verenigd bidden voor elkander, opdat God allen genadig zij. Weder tracht de Vulgata hier der Roomse opvatting te hulp te komen, zodat Sacij in plaats van te schrijven: belijdt elkander de misdaden, heeft kunnen vertalen: belijdt de een aa n de ander de misdaden, hetgeen aan des apostels woorden de glimp van een tweegesprek bijzet. Maar wanneer ook al die vertaling kon toegelaten worden, wat het geval niet is, dan levert zij nog niet het minste bewijs voor het bestaan van een wettelijk kerkgebruik, zoals dat in de biecht bestaat. Bij de aanbeveling der zalving gewaagt Jakobus van de ouderlingen, maar hier noemt hij hen niet, en welke Roomse kerkleraar zal ooit van de schuldbelijdenis spreken, zonder daarbij tevens van de kerkelijke biecht en vooral van de vrijspraak door de priester melding te maken die in de eerste eeuwen dat gebruik niet wilden aannemen; eerst toen het Christendom reeds in grote mate zijn geestelijken zin in de kerk verloren had, kon een zo gevaarlijke plechtigheid algemeen bijval en ingang vinden.

456. Vs. 16. Belijdt elkander de misdaden.
Indien iemand wil beweren, dat hier de biecht geleerd wordt, dan mogen wij hem wel met de volste vrijmoedigheid antwoorden, dat de apostel daarvan niet zód zou gesproken hebben, als deze reeds als kerkgebruik bestond; noch ook wanneer hij haar als zodanig had willen in tellen. Welk spoor hoe klein dan ook, van het recht om te binden en te ontbinden, is hier aan te wijzen? Belijdt elkander de misdaden en bidt voor elkander, opdat gij gezond wordt. Een krachtig gebed des rechtvaardigen vermag veel." zo luidt het ganse vers. De apostel wekt dus tot een onderlinge, wederkerige belijdenis der misdaden op, tot een verenigd bidden voor elkander, opdat God allen genadig zij. Weder tracht de Vulgata hier der Roomse opvatting te hulp te komen, zodat Sacij in plaats van te schrijven: belijdt elkander de misdaden, heeft kunnen vertalen: belijdt de een aan de a n d e r de misdaden, hetgeen aan des apostels woorden de glimp van een tweegesprek bijzet. Maar wanneer ook die vertaling kon toegelaten worden, wat het geval niet is, dan levert zij nog niet het minste bewijs voor het bestaan van een wettelijk kerkgebruik, zoals dat in de biecht bestaat. Bij de aanbeveling der zalving gewaagt Jakobus van de ouderlingen, maar hier noemt hij hen niet, en welke Roomse kerkleraar zal ooit van de schuldbelijdenis spreken, zonder daarbij tevens van de kerkelijke biecht en vooral van de vrijspraak door de priester melding te maken.

DE EERSTE ALGEMENE BRIEF VAN DE APOSTEL PETRUS.

EERSTE HOOFDSTUK.

457. Vs. 1. Petrus, een Apostel van Jezus Christus.
Zie hier eindelijk een tweetal brieven van Petrus zelf voor ons. Is hij waarlijk hoofd der kerk en een plaatsbekleder van de Heere Jezus Christus geweest, dan moet dit althans ergens in zijn schrijven uitkomen. Wijden wij daaraan al onze aandacht.
Vooreerst moet ons hier de bijzonderheid treffen, dat deze twee brieven niet alleen na die van Paulus, maar zelfs na het schrijven van Jakobus geplaatst zijn. Deze rangschikking, die reeds van de eerste eeuwen dagtekent, is om haar hoge oudheid veelbetekenend. Wanneer men toen Petrus hoofd der kerk gerekend had, zou men dan niet aan zijn brieven de eerste plaats gegeven hebben? Men zegge niet, dat men alleen op de belangrijkheid van de inhoud acht geslagen heeft, want mocht dit al de vooraanstelling van Paulus brieven rechtvaardigen, het verklaart de plaatsing van Jakobus brief geenszins. Maar bovendien verdient die reden niet in aanmerking te komen, want een brief des pausen, hetzij die kort of lang, belangrijk of onbelangrijk zij, zal naar Roomse beschouwing wel altijd de, eerste plaats moeten hebben, tenzij men die en dan, ook uit eerbetoon en als kroon des werks, de laatste plaats wilde geven. Maar Petrus brief werd in de rij der brieven noch het eerste, noch het laatste geplaatst; de eerste rangschikkers van de bundel zijn dus van oordeel geweest, dat er geen reden bestond, om aan des apostels werk een ereplaats te schenken.
Vs. 3. verv. Dankzegging voor het heil de Christenen, als wedergeborenen, verzekerd. Hun wandel behoort met dat voorrecht in overeenstemming te zijn.

458. Vs. 18, 19. Wetende, dat u niet door vergankelijke dingen, zilver of goud, verlost zijt .... maar door het dierbaar bloed van Christus.
De apostel acht deze twee wegen van verlossing onverenigbaar, de Roomse kerk heeft gemeend die zeer goed te kunnen samenvoegen. Zij erkent de verlossing d o or het dierbaar bloed van Christus, maar verkoopt het zegt, om daarvan deelgenoot te zijn. Men koopt een mis, tien missen, een halve of vierde mis even als men een, tien, een half of vierde pond van enige koopwaar zich aanschaft. Maar wat in dezen vooral moeilijkheid baart, is de vraag, of iemand, die tien missen betaalt, voor zijn geld aan waarde meer ontvangt, dan hij, die er slechts één bekostigt. Bij een ontkennend antwoord mag de vraag geopperd worden, waarom men er zo vele laat betalen, en is het bevestigend, dan geeft dit tot de opmerking aanleiding, dat alsdan de zaligheid niet alleen verkocht, maar bovendien bij opbod verkocht wordt, zodat de mate van iemands zaligheid vooral van zijn tijdelijk vermogen afhankelijk is. En kan men nu zulk een bewering wel anders dan als een ongerijmdheid, of juister nog, als een heiligschennis kenschetsen?

TWEEDE HOOFDSTUK.
Gemeenschap der Christenen met Jezus Christus.

459. Vs. 4-8. Tot wie komende als tot een levenden Steen .... wordt u ook zelf, als levende steen, gebouwd tot een geestelijk huis.... Daarom is ook vervat in de Schrift: ziet, Ik leg in Sion een uitersten hoeksteen, die uitverkoren en dierbaar is; en die in hem gelooft, zal niet beschaamd worden ... .

maar de ongehoorzamen (wordt gezegd): De steen, die de bouwlieden verworpen hebben, deze is geworden tot een hoofd des hoeks, en een steen des aanstoots en een rots der ergernis.
Ziedaar het beeld van de steen door Petrus zelf nader toegelicht. En nu is diensteen, de grondzuil der kerk, in zijn schatting Jezus Christus, en hij spreekt deze zijn overtuiging zo uit, dat hij aan de mening geheel vreemd toont te zijn, dat deze heerlijkheid op hem, Petrus, of op wie anders ook, zou kunnen overgaan. Ook verdient het opmerking, dat hij de beeldspraak zo uitwerkt, dat alle gedachte aan opvolgers of plaatsvervangers daardoor geheel uitgesloten wordt. Tot wie komende, als tot een levenden steen." Jezus is dus in zijn beschouwing nog en bij voortduring de steen, tot wie zij moeten komen, gelijk ook al wat volgt in de tegenwoordige tijd geschreven is. Iets verder (vs. 25) noemt Petrus de Heere Jezus de opziener (bisschop) onzer zielen, maar voegt er niets bij, noch aangaande hem zelf, noch aangaande iemand anders als opvolger van de oppersten herder.

460. Vs. 9. Maar u zijt een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom.
Vroeger zeiden wij (noot 236), dat de bedienaar des evangelies in de schriften van het nieuwe verbond, nooit priesters (offerpriesters) genoemd worden. Weerspreekt dit Schriftwoord onze bewering?
Neen, want Petrus spreekt hier op algemeen wijs van alle Christenen, zodat zijne,rede kennelijk een figuurlijk karakter heeft. Onder de bedeling van het nieuwe verbond, wil hij zeggen, hebben allen het voorrecht om tot God te kunnen naderen, voor zoveel dat de mens hier mogelijk is; Christus, de hogepriester en koning, is met al zijn op het nauwst met hem verenigde gelovigen op zodanige wijze één lichaam, dat al wat hem als hoofd heerlijks onderscheidt, door ieder der zijnen, als lid des lichaams, en zijn eigene mate gedeeld wordt. Het is dus niet slechts woordenspel, als men met deze woorden het Roomse stelsel poogt goed te maken, maar niets is daarmede zozeer in lijnrechten strijd, want de apostel verklaart op stellige en duidelijke wijs zijn mening in het vs. 5 geschrevene: zo wordt ook u zelf als levende steen gebouwd tot een geestelijk huis, tot een heilig priesterdom, om geestelijke offeranden op te offeren, die Gode aangenaam zijn door Jezus Christus. Elders reeds (noot 448) is ons gebleken, wat de schrift door zulke offeranden verstaat, namelijk, openbaringen van dankbaarheid en liefde. Niets wijst dus hier op offeranden of een priesterdom in de gewonen zin des woords.
De geschiedenis der mis bevestigt de door ons gemaakte opmerkingen. Zij doet ons eerst zien, dat het denkbeeld van een priesterdom en daarna dat van een offer in de kerk ingang verkregen heeft en wel om dit laatste te rechtvaardigen en te voltooien. De Roomse priester is niet ten behoeve der mis, maar de mis ten behoeve van de Roomsen priester gemaakt.
Vs. 11. verv. Hoe zich de Christenen ten aanzien van de dingen dezer wereld hebben te gedragen.

461. Vs. 13, 14. Zijt dan alle menselijke ordening onderdanig, om des Heeren wil: hetzij de koning, als de opperste macht hebbende; hetzij de stadhouders als die van hem gezonden worden.
Petrus spreekt hier waarlijk niet als de man, die zich in rang boven al de koningen der aarde verheven acht. Tussen de hier voorkomende woorden en de aanmatigende eisen der pausen ligt zulk een grote afstand, zulk een wijde klove, dat het ons terecht mag verbazen, hoe de menselijke hoogmoed, zelfs bij al zijn vermetelheid, die heeft durven overspringen. Maar, zal men zeggen, wij vinden hier raadgevingen naar

tijdsgelegenheid, want de kerk kon in die tijden niet meer doen dan Petrus haar .hier aanraadt. Goed, maar dan die t tevens verklaard te worden, waarom Petrus dit niet duidelijk doet uitkomen, waarom hij niet een enkel woord bezigt tot handhaving van zijn eigene rechten, van die zijner opvolgers en van die der kerk in het algemeen. Die zelfde Petrus had toch vroeger wel gezegd (Hand. V): u Men moet God meer gehoorzamen dan de mensen." Hij kent dus wel degelijk omstandigheden en zaken, waarin het de Christen betaamt, om aan de machten dezer wereld ongehoorzaam te zijn, maar in zijn leven, in zijn brieven is geen, zelfs niet het allerminste spoor te ontdekken, dat hij zou geoordeeld hebben, dat de heerschappij der kerk en die van haar die aren tot het gebied dezer wereld behoren en over haar vorsten en machtigen zich zou moeten uitstrekken.

DERDE HOOFDSTUK.
Plichten van echtgenoten. In vrede leven met alle mensen. Vrede in God zoeken.

462. Vs. 12. Want de ogen des Heeren zijn over de rechtvaardigen en zijn oren tot hun gebed.
Al de apostelen, al de geschriften van het nieuwe verbond verzekeren ons ieder op zijn beurt en als om het luidst, dat God bereid is, onze gebeden te horen, en dat altijd, op alle plaatsen en in alle omstandigheden; maar van noodzakelijkheid en nuttigheid, om onze gebeden door middel der heiligen tot God te doen komen, spreken zij zelfs met geen enkel woord.

463. Vs. 15. Zijt altijd bereid tot verantwoording aan een iegelijk, die u rekenschap afeist van de hoop, die in u is, met zachtmoedigheid en vrees.
Deze vermaning veronderstelt klaarblijkelijk in de belijders des evangelies een beredeneerde kennis van de waarheden des geloofs. Of zou het r e k e n s c ha p geven mogen heten, als iemand van ieder geloofspunt verklaart: "mijn pastoor heeft mij dat zo gezegd, de kerk leert dat op die wijs?"
Men werpe hier niet tegen, dat ieder dan een geleerde, een meester in de wetenschap zou moeten zijn, want dit is een bewering, die zichzelf weerlegt, gelijk wij ook reeds vroeger het recht en de plicht des Christens te dezen aanzien verklaard hebben (noot 132). Petrus wilde klaarblijkelijk niet, dat een iegelijk zich gebonden en gehouden zou rekenen, om op alle vragen te kunnen antwoorden; ook van ons is die eis zeer verre. Wat wij wensen en vragen is, dat ieder het voor zich een recht en plicht achte, in zake van godsdienst alles te kennen wat onder zijn bereik ligt; en voorts om de kring dier kennis, zoveel maar mogelijk en billijk is uit te breiden, opdat een iegelijk, zo veel in hem zij, een zelfstandig geloof bezitte.

Vs. 17. verv. Wij moeten, naar Jezus voorbeeld, de vervolging der wereld willen lijden. De zondvloed, een beeld van de doop.
464. Vs. 21. Waarvan het tegenbeeld, de doop, ons nu ook behoudt, niet die een aflegging is der vuiligheid des lichaams, maar die een vraag is van een goed geweten tot God, door de opstanding van Jezus Christus.
De doop heeft dus in zichzelf geen kracht tot behoudenis; hij brengt geen heil aan, dan voor zoveel de gedoopte getrouw aan zijn roeping en door de genade, die in de doop afgebeeld wordt, ondersteund, zijn geweten rein bewaart en al zijn vertrouwen op Jezus Christus blijft stellen. In de gehele Schrift is niet het minste te ontdekken van die volstrekte noodzakelijkheid des doops, welke door de Roomse kerk gedreven

wordt, en die haar tot de verschrikkelijke leer van het eeuwig verderf der ongedoopt gestorven kinderen geleid heeft.

VIERDE HOOFDSTUK.
Wat het Evangelie moet uitwerken in hen, die van de ongebondenheden van het heidendom tot de reinheid des christelijken levens overgegaan zijn. Waakzaamheid. Liefde. Moed. Verwachting des oordeels.

465. Vs. 18. En indien de rechtvaardige nauwelijks zalig wordt, waar zal de goddeloze en zondaar verschijnen?
De rechtvaardige zelfs wordt n a u w el ij k s zalig, zegt de apostel, even zo oordelen alle rechtvaardigen, alle heiligen, ook die, welke de Roomse kerk ter aanroeping aanprijst; allen hebben zij als Petrus gedacht en gesproken. Wat is er meer nodig, om overtuigd te worden, dat in waarheid niemand onzer verdiensten kan hebben, die aan anderen zouden kunnen ten goede komen.

VIJFDE HOOFDSTUK.
466. Vs. 1. De ouderlingen, die onder u zijn, vermaan ik, die een medeouderling en getuige des lijdens van Christus ben.
De grootste tegenstander van het pauselijk gezag zou wel geen erger woorden tegen het pausdom hebben kunnen verzinnen, dan hier en in de volgende verzen uit Petrus eigen pen gevloeid zijn.
Niet alleen noemt de apostel zich niet het hoofd dezer ouderlingen, maar er komt in zijn ganse rede tot hen niets voor, dat naar het bestaan van zulk een betrekking zweemt. Men heeft willen beweren, dat Petrus oppergezag reeds overtuigend genoeg ui de bijzonderheid spreekt, dat hij aan ouderlingen vermaningen geeft; - maar billijkte en verklaarde zijn apostelambt die niet volkomen, gelijk Paulus hetzelfde verricht had, en dat veel meer op een toon, waaruit, als men dit met geweld mocht willen, de spreektrant van een bevelvoerend hoofd zou zijn te bewijzen? Maar Petrus beroept zich zelfs hier niet op zijn gezag als apostel. Ik, die een medeouderling ben, zegt hij, en de enige meerderheid, een meerderheid aan alle apostelen met hem gemeen, die hij zich toekent, is: dat hij getuige des lijdens van Christus geweest is. In het vorige hoofdstuk, vs. 10 en 11 bracht zijn rede hem er toe, om van de onderscheidene bedieningen in de gemeente melding te maken, maar van een menselijk oppergezag rept hij met geen woord. Straks zal hij vs. 4 van de oversten Herder gewagen, maar die overste Herder is hem, gelijk allen, Jezus Christus; en omtrent een opvolger of enige opvolging heerst bij Petrus het diepste stilzwijgen. Vreemdsoortige paus, vreemdsoortige voorganger van hen, die zich weldra van het woord "Gij zijt Petrus," als van een toverwoord zouden meester maken, om daaruit gevolgtrekkingen af te leiden, die elke onpartijdige door de onbegrensde vermetelheid en heerszucht, die er in uitgesproken wordt, tot verstommen toe moet verbazen.

467. Vs. 2, 3. Weidt de kudde Gods, die onder n is, hebbende opzicht daarover, niet uit bedwang, maar gewillig; noch om vuil gewin, maar met een volvaardig gemoed; noch als heerschappij voerende over het erfdeel - (des Heren), maar als voorbeelden der kudde geworden zijnde.
De hier door Petrus gegeven vermaningen zijn in de Roomse kerk al zeer weinig ter harte genomen, en nergens heeft men ze meer in de wind geslagen en verkracht dan te Rome, de zetel der mannen, die zich opvolgers van Petrus en erfgenamen van zijn

gezag noemden. Ja, onwederspreekbaar is het, dat op de vermeende Petrustroon de onwaardigste der mensen hebben gezeteld; dat zij, meer dan ergens ter wereld plaats vond, vuil gewin nagejaagd en dat zonder de minste schaamte begeerd en gezocht hebben, daarbij met een geest des gewelds zo overmoedig en trots heerschappij voerende, als geen ander werelds vorst befaamd gemaakt heeft.

468. Vs. 5. Desgelijks, gij jongeren! zijt de ouderen onderdanig; en zijt allen elkander onderdanig; zijt met ootmoedigheid bekleed.
Door verminking heeft men dit vers tot een der steunpilaren van het geestelijk gezag gemaakt. Z ij t de priesteren onderdanig," zegt de Roomse kerkleer, als nam zij een onbepaald machtwoord van Petrus over, terwijl des apostels woord een zeer bepaalde vermaning inhoudt, die nog door de op haar volgende woorden: «zijt allen elkander onderdanig" aanmerkelijk verzacht wordt.

469. Vs. 13. U groet de mede-uitverkorene (gemeente), die in Babylon is, en Markus, mijn Zon.
De Roomse schriftuitleggers zeggen dat Babylon, hier Rome betekent; dus heeft Petrus dezen brief uit Rome geschreven. - En dit is nu het enige woord in al de schriften van het nieuwe verbond, waaraan men de overlevering van Petrus verblijf te Rome heeft kunnen verbinden.
Rome wordt in Johannes Openbaring Babylon genoemd, maar overdrachtelijk en wel in het meest dichterlijk gedeelte van zijn boek; maar welke aanleiding bestond er toch voor Petrus om zich hier bij gelegenheid van die eenvoudige gewone groet van die overdrachtelijke naam te bedienen, en wel terwijl hij daar als in een adem die van zijn z o o n Markus nevens noemt? Daarenboven is het er zover van af, dat dit enige woord in al onze bewijsvoeringen tegen een verblijf van Petrus te Rome bres zou maken, dat het steeds aan onze tegenpartijders overblijft, om dit naar hun mening overdrachtelijk gebezigd woord, tegen onze bedenkingen op afdoende wijs te verdedigen. Zolang onze bewijsvoeringen niet weerlegd zijn, ontbreekt alle bewijs, dat Babylon hier Rome kan betekenen, en zolang het niet ten volle zeker is, dat Babylon hier Rome betekent, hebben onze redeneringen niets van haar kracht verloren.

DE TWEEDE ALGEMENE BRIEF VAN DE APOSTEL PETRUS.

EERSTE HOOFDSTUK.

Groetenis. Wij moeten steeds in heiligheid des levens en vastheid van geloof toenemen. Petrus kondigt zijn naderend levenseinde aan.

470. Vs. 15. Doch ik zal mij ook benaarstigen bij alle gelegenheid, dat u na mijn uitgang van deze dingen gedachtenis moogt hebben.
Daar de apostel zich hier niet ten aanzien der middelen verklaart, die hij met het oog op dit doelwit denkt te bezigen, heeft men van zijn stilzwijgen gebruik gemaakt, om uit dit vers het Roomse stelsel van een gezaghebbend onderwijs, onfeilbaarheid, enz. enz. te halen. Wie onpartijdig oordeelt, zal evenwel moeten erkennen, dat een belofte, in zulke algemeen bewoordingen vervat, veeleer het denkbeeld van een zichtbaar, kerkelijk geregeld, onfeilbaar gezag buitensluit. Of zon iemand, wiens mening was, om een onbepaalde gehoorzaamheid aan een vergadering van onfeilbare leraars aan te bevelen, zich wel tot de belofte bepaald hebben: eik zal mij ook benaarstigen bij alle

gelegenheid, dat gij na mijn uitgang gedachtenis moogt hebben van de dingen, die ik u onderwezen heb. Zelfs de woorden, die hij bezigt, zijn van die aard, dat men de roomse uitlegging moet verwerpen. Let, bij voorbeeld, op de uitdrukking: "ik zal mij benaarstigen." Wanneer nu schrijft hij dit? De apostel heeft in het voorgaande gezegd "dat de aflegging zijns tabernakels haast zijn zal," en deze bijzonderheid wijst ons dus een tijdstip aan, waarop de dood des Heeren reeds minstens dertig jaren verlopen was. Petrus zou derhalve reeds dertig jaren hoofd der kerk geweest zijn, zonder een stelsel vastgesteld of althans bekend gemaakt te hebben, zonder welks aanwezen men leert, dat de kerk niet kan bestaan? Van zulk een inrichting zou hij eerst na dertig jaren gewaagd hebben en dan nog als van een zaak, die hij ter harte zou nemen?
Ik zal mij b e n a a r s t i gen. Ziedaar des apostels belofte, maar is dat op het standpunt der Roomse kerk genoeg gezegd? Zij leert, dat het zichtbaar en onfeilbaar gezag een instelling van de Heere zelf is, maar zou Petrus er dan als van een eigen gedachte en voornemen van spreken? Zou hij van een door de Heere gemaakte bepaling in die vorm hebben kunnen of durven gewag maken? Zou hij gezegd hebben: ik zal mij b e n a ar s t i g e n, wanneer Gods Zon reeds zoveel jaren lang te voren beraamd en beschikt had, wat hij zegt nu eerst voornemens te zijn?
Maar waarover spreekt hij dan hier? - Enige schriftuitleggers zijn van oordeel, dat hij op het evangelie van Markus, als onder zijn oog opgesteld zinspeelt, en het volgende vers schijnt die verklaring te rechtvaardigen. Anderen stelden dit Schriftwoord weder anders voor. Wij gevoelen ons echter niet geroepen, die verschillende uitleggingen hier ter toets te brengen, daar het ons genoeg is, de verklaring der Roomse kerk ten enenmale onhoudbaar te durven noemen.
Vs. 17 verv. Heerlijkheid van Christus. Verstaanbaarheid der profetieën sinds haar vervulling in hem.

471. Vs. 20. - Dit eerst wetende, dat geen profetie der schrift is van eigen uitlegging.
Het is derhalve de roeping der kerk, zegt men, om de profetieën uit te leggen.
Wij zagen (noot 224), hoe zij, die dus spreken, met hun eigene bewering verlegen moeten zijn, vermits de Roomse kerk deze -haar toegekende roeping nooit vervuld noch ooit een verklaring der profetieën gegeven heeft.
Maar al had zij dat gedaan, dan nog zou dat Schriftwoord niet inhouden, wat men het wil laten betekenen. Leest slechts vs. 19 tot 21 en u zult zien, dat deze eigene uitlegging niet betekent de verklaring door enig mens van de profetieën gegeven, maar gene door de profetie zelve, van zichzelf. De zin van het apostolisch woord is gevolgelijk deze: dat geen profetie zonder sluier is, zolang niet God, de Heere der toekomst, door de vervulling van zijn Woord die sluier weggenomen heeft.

TWEEDE HOOFDSTUK.
472. Vs. 1. - En daar zijn ook valse profeten onder het volk geweest, gelijk ook onder u valse leraars zijn zullen, die verderfelijke ketterijen bedekt invoeren zullen.
Alle uitspraken van dezen aard past de Roomse kerk op elk en een iegelijk toe, die haar belang medebrengt als ketter te brandmerken. Zulk een handelwijs verdient de naam van woordenspel en woordenstrijd. De Schrift zegt alleen, dat er valse leraars zullen zijn, en wel mogen Rome's leraars eerst naar de Schrift het bewijs leveren, dat zij niet tot de zodanigen behoren.
Al deze schriftuurplaatsen zijn, van een andere zijde beschouwd, even zo vele bewijzen tegen het Roomse stelsel. Petrus kondigt even als Paulus het optreden van valse leraars aan, maar beiden Petrus en Paulus zwijgen van een onfeilbaar

priestergezag, waaraan de gemeente zal verplicht zijn in gehoorzame onderwerping vast te houden. Wanneer zij daarvan niet spreken, kan daarvoor wel geen andere reden zijn, dan dat er toen zulk een priestergezag niet bestond.
Vs. 2. verv. Oordeel der verleiders en van hen, die zich verleiden laten. Valse en misdadige vrijheid der slaven van wat des vleses is.

DERDE HOOFDSTUK.
Zekerheid van des Heeren wederkomst; gevolgtrekkingen uit die waarheid. Alle dingen moeten voorbij gaan, Verwachting van nieuwe hemelen en van een nieuwe aarde.

473. Vs. 18. Wast op in de genade en kennis onzes Heeren en Zaligmakers.
Jezus Christus t e kennen is meer dan zijn geschiedenis teweten; het wil zeggen, de innerlijke heerlijkheid van zijn persoon en van geheel zijn werk te verstaan. Door in die kennis op t e wassen wordt men het schoonste en nauwkeurigste beeld van de vorderingen eens Christens.
Het is de roeping der kerk haar leden in dat opwas. sen behulpzaam te zijn, en zodra de leidslieden van enig deel der kerk in dit hulpbetoon nalatig worden, blijven zij een naam van christelijk niet langer waardig. Biedt nu de Roomse kerk die bijstand aan haar leden? Leidt zij hen tot de kennis van Jezus Christus? Hebben de uitnemende Christenen, die zij in haar midden telde, die kennis van haar ontvangen? Wat weten zij van Christus, die van hem niet meer weten, dan zij goed vindt hen te leren? Wat wordt er van de Heere en zijn werk, waar zij de vrije hand gehad heeft, om met het Christendom naar haar goeddunken te handelen? -, zie noot 359 en 478.
En daar nu de apostel zijn tweede brief met deze schone beeldspraak eindigt, en zij als het ware het laatste woord is, dat hij der wereld als aandenken aan hem nalaat, zo woede, onder de indruk daardoor bij ons verwekt, door ons een terugblik op zijn beide brieven geworpen; en dit doende, - vragen wij, met de hand op het hart, of hij, die Rome tot de eersten paus gemaakt heeft, iets meer dan Paulus of Jakobus van al de dingen verkondigde, die zijn zogenaamde opvolgers der gemeente als waarheid willen opdringen? Is er wel in deze brieven Enig spoor van de pauselijke gezagsaanmatiging, van de mis, van het vagevuur, van de biecht, van de aflaat, van het vasten, van de verering van heiligen en beelden, van de ongehuwde staat der priesters? Wij vinden daarin niets van dit alles, en terwijl vooral de laatste pausen bijna de mond niet weten te openen, zonder van Maria te spreken, moet het ons dubbel treffen, dat in deze beide brieven van Petrus zelfs haar naam niet vermeld wordt.

DE EERSTE ALGEMENE BRIEF VAN DE APOSTEL JOHANNES.

EERSTE HOOFDSTUK.

Het woord des levens. Voorrecht van hen, die het prediken en van hen, die het horen verkondigen. Het bloed van Christus reinigt van alle zonde. Niemand is zonder zonde.
474. Vs. 9. Indien wij onze zonden belijden, Hij (God) is getrouw en rechtvaardig, dat Hij ons de zonden vergeve en ons reinige van alle ongerechtigheid.
Hier wordt ons een belijdenis van zonden geleerd, maar als voor God alleen gedaan; hier een vergeving, maar als door God alleen geschonken. En op welke wijze schenkt haar de Algoede? In de reiniging van alle ongerechtigheid, een onderwijs, dat alle denkbeeld van een reiniging na de dood en dus van een vagevuur buitensluit.

TWEEDE HOOFDSTUK.
475. Vs. 1, 2. Indien iemand gezondigd heeft, wij hebben een Voorspraak bij de Vader Jezus Christus, de rechtvaardigen; en hij is een Verzoening voor onze zonden.
Wederom geen de minste vermelding van een voorspraak der heiligen; maar deze plaats is nog dubbel merkwaardig, door het verband, dat zij tussen Jezus werk als voorspraak en als schuldverzoener aanwijst. Door zijn dood is Jezus Christus ons een voorspraak bij de Vader geworden. De heiligen zijn niet voor ons gestorven, zij kunnen dit alzo voor ons bij God niet zijn.
Vs. 8. verv. Wij moeten in onze wandel aan Christus gelijkvormig zijn. Wie zijn broeder haat, is nog in de duisternis. De antichrist. Een iegelijk, die de Zon loochent, heeft de Vader niet.

476. Vs. 27, 28. En de zalving, die gijlieden van hem ontvangen hebt, blijft in u.... en nu, kinderkens, blijft in hem ....
Dit ganse hoofdstuk bespreekt de middelen, om te weten, of men het ware geloof heeft en hoe men dat geloof zal bewaren. Geen enkel vers komt daarin voor of het bood de gelegenheid aan, om de gemeente op een onfeilbare kerk, heen te wijzen, wier stem men slechts te horen had en te volgen. Maar Johannes spreekt in die zin geen enkel woord. Blijft in Christus, zegt hij, en dat is zijn eerste en laatste raad. Tegenover al de leugenen dezer wereld, tegenover al de kunstenarijen van valse leraars, stelt hij alleen de innerlijke zalving, die de gelovigen ontvangen hebben en die hun gemeenschap met hun Goddelijk hoofd verzegeld heeft. Maar is die zalving algenoegzaam? Neen; Johannes wist, dat ook zij zelfs geen afdoend behoedmiddel tegen elke afwijking der waarheid is en toch noemt hij geen ander, omdat hij tevens weet, dat alle uitwendige middelen niet in vergelijking kunnen komen met de heilige zucht om in Christus te blijven. Woont maar die zucht waarlijk in. de gemeente, dan zal de waarheid in haar midden geen grote of blijvende schade kunnen lijden, en zij zal in het bezit der ware eenheid zijn, de enigheid des geestes door de band des vredes.

DERDE HOOFDSTUK.
Opwekking tot steeds meerdere vordering in heiligmaking. Opwekking tot broederlijke liefde uit aanmerking der liefde van Christus tot ons.

VIERDE HOOFDSTUK.
477. Vs. 1. Geliefden gelooft niet een iegelijken geest, maar beproeft de geesten, of zij uit God zijn: want vele valse profeten zijn uitgegaan in de wereld.

Alweder een van die vermaningen, welke in het Roomse stelsel niet passen. Wie zal ooit Rooms-katholieken opwekken, om de geesten te beproeven, om zelf te oordelen, of deze of die leraar in de verkondiging der christelijke waarheid getrouw is of niet? Voor hen komt het er slechts op aan, om te weten of enig leraar door de wettelijke hoofden der kerk al of niet goedgekeurd is. Ligt die mening nu ook in Johannes onderwijs? Men leze het vervolg, en het moet ieder geheel duidelijk worden, dat hij het iedere gelovige als plicht voorhoudt, om zich te verzekeren, of het woord, dat men hem predikt, uit God is. Moeten dan de gemeenteleden de rechters der leraren zijn? De rechters? Neen, want dan zouden zij zich zelf een onfeilbaarheid aanmatigen, die zij aan anderen ontzeggen. Maar wanneer Johannes in het tweede vers zegt: "Hieraan kent u de Geest Gods" dan geeft hij ons blijkbaar het recht, om iedere leraar of iedere kerkgemeenschap, die, naar onze gemoedelijke overtuiging, die geest mist, te verwerpen. Handelen wij bij dat verwerpen met vermetelheid, lichtzinnigheid of trotsheid, dan zondigen wij, maar dit gevaar, om ons recht te misbruiken, heft dat recht zelf niet op, want er bestaat op aarde niet een enig recht, dat niet op een of andere wijze aan misbruik blootstaat. Het recht der gemeente blijft alzo ongeschonden en in zijn geheel. Wij kunnen, wij moeten de geesteneest beproeven of zij uit God zijn, wij kunnen dat niet anders dan door Gods woord tot maatstaf en rechter te nemen, want het zou ongerijmd zijn, wanneer enige kerkgemeenschap alleen op eigen beweren eiste, dat men geloven zou, dat zij de geest Gods heeft. Allen kunnen dat zeggen, en allen doen dat ook werkelijk. Hoe nu te weten, als niet Gods woord ons oordeel leidt, wie zo te recht of ten onrechte spreekt? Zelfs de Roomse kerk is wel genoodzaakt om, zodra men haar bewijsgronden afvraagt, de Bijbel te openen, die zij zo gaarne geheel zou gesloten houden.
Zo doende erkent zij zelve, dat op dat gebied alleen afdoende bewijzen te vinden zijn en tevens is zij wel genoodzaakt, om de bewijzen, die zij daar voor haar zaak vindt of meent te vinden, aan de rede en het geweten van hen, die haar ondervragen, ter toetsing te geven. Wat alzo Johannes eist, moet ook reeds de Roomse kerk aan ieder toestaan, die zich in ernst met de dingen des geloofs wil bezighouden. Maar zij zou willen, dat men haar nooit naar enig bewijs vroeg, dat men haar steeds op haar woord geloofde en alleen daarom stelt zij het recht, dat naar Johannes woord aan ieder toekomt, als zo gevaarlijk voor; daarom verdoemt zij, waar zij slechts durft, èn dat recht én allen, die de moed hebben, daarvan gebruik te maken.
Vs. 7. verv. God heeft ons het eerst lief gehad. God in ons en wij in God. Wie God lief heeft, heeft ook de broeders lief.

VIJFDE HOOFDSTUK.
De liefde wordt uit het geloof geboren. Het geloof overwint de wereld. Bronnen des geloofs. Het leven is in Jezus Christus.

478. Vs. 12. Die de Zoon heeft, heeft het leven; die de Zoon van God niet heeft, heeft het leven niet.
Kan men zeggen, dat zij de Zon van God hebben, die als bij uitsluiting de maagd en de heiligen vereren? Zij mogen hem in naam, als middelpunt van een godgeleerd stelsel, bezitten, maar hebben zij hem in hun hart, is hij het middelpunt van al hun gezindheden en gedachten? Nochtans is het woord des apostels geheel bepaald en stellig: in Christus alleen is het leven, en om het leven te kennen, moeten wij hem bezitten. Een leven buiten hem kan naar de uitwendige schijn christelijk wezen, maar nooit zal dit het waarachtige Christendom, het Christendom van Johannes, Paulus en Petrus zijn, waarin Christus alles is.

479. Vs. 16. Indien iemand zijn broeder ziet zondigen een zonde niet tot de dood, die zal (God) bidden, en Hij zal hem het leven geven, dengenen (zeg ik), die zondigen niet tot de dood. Daar is een zonde tot de dood; voor deze zeg ik niet, dat hij zal bidden.
Wanneer deze zonde dezelfde is, die de Roomse kerk doodzonde noemt, dan zou uit deze plaats volgen, dat men niet voor een broeder, die doodzonde begaan heeft, bidden moet, - iets wat de Roomse kerk nooit leerde. Maar wanneer zij de een helft van Johannes woord verwerpt, blijft haar dan nog wel het recht, om de andere helft als grondslag van een geheel stelsel te gebruiken?
Johannes heeft dus kennelijk iets geheel anders dan de Roomse onderscheiding tussen vergefelijke en doodzonden op het oog. Deze zonde tot de dood is niet deze of die bepaalde zonde maar een geheel zondige toestand, een staat van verharding, waartegen zelfs het gebed niets meer vermag. Nu kan echter hij, die in die toestand verkeert, nochtans naar de Roomse kerk aan zonden schuldig staan, die zij vergeef baar noemt; -- een waarheid, die ieder het verderfelijke dezer bekende onderscheiding moet doen beseffen (zie noot 452). Zij is oorzaak, dat men zich niet in gevaar acht, wanneer men slechts geen doodzonde begaan heeft; oorzaak, dat men vergeet, dat elke zonde, op zichzelf beschouwd, de dood tot bezoldiging heeft. Niet slechts enkele bepaalde zonden toch, maar, iedere zonde heeft de dood tot bezoldiging, als haar smet niet door het bloed van Christus weggenomen is. De Roomse onderscheiding is daarom hoogst gevaarlijk en in ieder opzicht vals.

DE TWEEDE BRIEF VAN DE APOSTEL JOHANNES.
De apostel betuigt zijn deelneming aan een christelijke vrouw, wier kinderen de waarheid en godsvrucht lief hebben. Hij vermaant haar, om de christelijke waarheid in al haar reinheid te bewaren.

DE DERDE BRIEF VAN DE APOSTEL JOIIANNES.
Wensen des apostels voor Gajus. Zijn geloof is hem een oorzaak van blijdschap. Klachten over Diotrephes. Lof van Demetrius. Groet.

DE ALGEMENE BRIEF VAN DE APOSTEL JUDAS.

Groet. Goddeloze leraren zijn in de gemeente ingeslopen. Gods oordelen over goddelozen. Verdorvenheid der door de apostel bedoelde leugenleraars. Dringende vermaning om de schat des geloofs te bewaren.

480. Wij hebben op deze drie korte brieven niets bijzonders aan te tekenen. Alleen zij door ons opgemerkt, dat ook hier de vermaningen, om in de waarheid te blijven, van een onfeilbaar kerkgezag, als rechter en bewaarder des geloofs, hoegenaamd geen melding maken, Ziet toe voor uzelven," zegt Johannes, «dat wij niet verliezen hetgeen wij gearbeid hebben." Strijdt," zegt Judas, ivoor het geloof, dat eenmaal de heiligen overgeleverd is." En nadat hij de valse leraren heeft doen kennen, gaat hij voort: maar, geliefden, bouwt ge u zelf op in uw allerheiligst geloof, biddende in de Heiligen Geest; bewaart u zelf in de liefde Gods, verwachtende de barmhartigheid onzes Heeren Jezus Christus ten eeuwigen leven." Wat zouden zodanige vermaningen hebben te betekenen, als het des apostels bedoeling geweest ware, dat men alleen

alles, wat door een verzameling van priesters onderwezen werd, als waarheid had te eerbiedigen.

OPENBARING VAN JOHANNES.

EERSTE HOOFDSTUK.

De apostel wijdt zijn geschrift aan de zeven gemeenten van Klein-Azië toe en zegent hen in de naam van Jezus Christus. Jezus heeft ons tot koningen en priesters (noot 460) gemaakt. Het gezicht op Patmos. De zeven kandelaren: De zeven sterren.

TWEEDE HOOFDSTUK.
De apostel richt brieven tot de gemeente te Eféze, Smyrna, Pergamos en Thyatire.

DERDE HOOFDSTUK.
De apostel schrijft aan de gemeente te Sardis, Philadelphia, en Laodicéa.
481. Vs. 16. Zo dan, omdat u lauw zijt en noch koud, noch heet, zal Ik uit mijn mond spuwen.
Wee dus de onverschilligen, hun die zeggen, dat alle godsdiensten goed zijn en zich de moeite niet willen geven, om de ware godsdienst te zoeken. Wee dan ook hun, die, uit een andere soort van onverschilligheid, zich aan de uitspraken van een kerk blijven houden, die zij in hun hart niet langer als onfeilbaar in zaken des geloofs eerbiedigen.

VIERDE HOOFDSTUK,
Gezicht van de hemel en de troon Gods. De vieren- twintig ouderlingen en de vier dieren.

VIJFDE HOOFDSTUK.
Het verzegeld boek wordt aan het Lam gegeven, opdat het de zegelen ontsluite.

482. Vs. 8. En als het dat boek genomen had, vielen de vier dieren en de vier-en-twintig ouderlingen voor het Lam neder, hebbende elk citers en gouden fiolen, zijnde vol reukwerks, welke zijn de gebeden der heiligen.
Merken wij op, dat de apostel, hier van de gebeden der heiligen sprekende, deze niet nader kenschetst als gebeden voor anderen, als gebeden van gestorvene heiligen voor de levende leden der gemeente. De naam h ei l i g en heeft in de taal van het nieuwe verbond een meer algemeen betekenis en het Gode door de vierentwintig ouderlingen aangeboden reukoffer is een beeld van de dankzeggingen en lofverheffingen, die uit alle harten in de hemel en op aarde opgaan tot verheerlijking van Gods genade in de verlossing door het Lam te weeg gebracht. Ook het hier gebezigde woord «reukwerk" is een bewijs voor onze mening, want dit zal wel nooit gebruikt worden om gebeden in de eigenlijken zin des woords, om bepaalde smekingen en vragen aan te duiden. Eindelijk strekken nog daarvoor dc woorden ten bewijze, die de apostel in vs. 9 en 10 de ouderlingen in de mond legt, woorden, dienenkel een lofverheffende aanbidding bevatten en daarna bijna letterlijk door,,all e schepsel, dat in don hemel en dat op de aarde is," (vs. 13) herhaald worden.
In de ganse voorstelling van dit majestueuze tafereel in de hemel komt alzo geen woord voor van smeekgebeden door de heiligen in de hemel van de aarde ontvangen, om die voor Gods troon over te brengen en met voorspraak aan te bevelen; er komt, met andere woorden, niets in voor van heiligen, zoals de Roomse kerk zich die als voorwerpen van godsdienstige verering voorstelt.

ZESDE HOOFDSTUK. Opening der zes eerste zegelen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.
De twaalf maal twaalf duizend uitverkorenen uit de twaalf stammen, en verzegeld met het zegel des levenden Gods. een grote schare, die niemand koude tellen, uit alle natiën en geslachten en volken en talen, staande voor de troon en voor het Lam.

ACHTSTE HOOFDSTUK.
Opening van het zevende zegel. De zeven engelen en de zeven bazuinen. Jammeren, die de aarde vervullen.

NEGENDE HOOFDSTUK.
De vijfde en zesde bazuin, Nieuwe ellenden verwoesten de aarde.

TIENDE HOOFDSTUK.
De engel met het boek. De zeven donderslagen. Het boek door de apostel opgegeten, is zoet in zijn mond, maar bitter in zijn buik.

ELFDE HOOFDSTUK.
De twee getuigen worden door het beest, dat uit de afgrond opstijgt, gedood, maar daarna wederom opgewekt. De zevende bazuin. Het lied der vier-en-twintig ouderlingen.

TWAALFDE HOOFDSTUK.
483. Vs. 1. En er in de hemel: met de zon, voeten en op twaalf sterren.
En er werd een groot teken gezien namelijk, een vrouw, bekleed en de maan was onder haar hoofd een kroon van 12 sterren,
Deze vrouw is, naar de voorstelling der Roomse kerk, de maagd Maria. Wij willen deze bewering eens voor een ogenblik toegeven, maar vragen dan, wat wint de Roomse kerk bij deze erkentenis van onze zijde?
Men leze het ganse hoofdstuk. Deze vrouw wordt ons niet als iemand voorgesteld, die met Enige verering gehuldigd wordt, zij oefent geen raagt uit, zij ontvangt geen gebeden, zij zelve ook bidt voor niemand, in één woord, zij is of doet niets van dat alles, wat de Roomse kerk aangaande Maria leert. Wanneer het dus al eens bewijsbaar ware, dat door deze vrouw Maria aangeduid werd, zouden wij ook dan nog moeten zeggen, dat er hier niet het minste spoor van het grote Middelaarswerk is, dat men haar wil toekennen; en dit zwijgen van Johannes hier ter plaatse over zo gewichtige zaak, zou altijd een groot bezwaar tegen alles blijven, wat de Roomse kerk die aangaande onderwijst of laat onderwijzen.
Maar duidt deze vrouw wel de moeder des Heeren aan? Herleest nog eens het ganse kapittel, en het zal u duidelijk zijn, dat zij hier niet bedoeld kan zijn.
Immers dit hoofdstuk bevat een menigte bijzonderheden, die zich op Maria of haar geschiedenis in het geheel niet laten toepassen.
Wat betekenen, vs. 2, de kreten, die de vrouw in barensnood uit? In een gans zinnebeeldig verhaal, kan er wel geen sprake van natuurlijke smarten zijn, die Maria met iedere vrouw gemeen gehad heeft. De hier bedoelde smarten zijn dus van geestelijken aard. Maar heeft nu Maria in geestelijke zin, een bitter lijden gehad, toen zij Jezus ter wereld zou brengen? De evangelisten stellen ons haar als hoogst tevreden, ja innerlijk gelukzalig voor.

In vs. 6 lezen wij: Hen de vrouw vluchtte in de woestijn." Betekent dit Maria's vlucht naar Egypte? Onmogelijk! want de vrouw vlucht niet met haren Zon, maar eerst, vs. 5, nadat "haar kind werd weggerukt tot God en zijn troon."
In deze woestijn heeft God haar een plaats bereid: »opdat zij haar aldaar zouden voeden duizend twee honderd zestig dagen." Wat is er in Maria's geschiedenis, dat aan deze bijzonderheid herinnert?
Na Jezus hemelvaart komt Maria in de ons bewaarde geschiedenis zijner gemeente niet meer voor. De handelingen der apostelen noemen in het voorbijgaan haar naam een enige maal, maar meer vernemen wij niet van haar. - zie noot 201.
Het overige van het hoofdstuk bevat nog minder enig toepasselijk gedeelte. Door de draak vervolgd, worden aan die vrouw twee vleugelen gegeven om hiermede te kunnen ontvluchten. De slang werpt der vrouw uit haren mond een waterstroom achterna, om haar weg te voeren, maar nu komt de aarde de vrouw te hulp, door de mond te openen en de rivier te verzwelgen. En nu gaat de draak, op de vrouw vergramd, henen, om k r ij g te voeren tegen de overigen van haar zaad, die de geboden Gods bewaren en de getuigenis van Jezus Christus hebben." In dit alles is niets, dat zich op Maria laat toepassen, noch op de Maria der geschiedenis, noch op de Maria der Roomse overlevering, want die overlevering weet van geen vervolgingen, die Maria zou ondergaan hebben.
Ook heeft niemand, tot op de tijd, dat men overal sporen van Maria zoekt te vinden, ooit de Moeder des Heeren in dit hoofdstuk der openbaring bespeurd. Vroeger zei men: deze vrouw is het beeld der kerk, der kerk voor en na Jezus komst op aarde. Door de kerk vóór Jezus tijd bedoelde men allen, die een zaligmaker verlangden en verwachtten, wier ziel, als het ware, in barensnood was, om hem ter wereld te brengen; en ook is dit een geschikte verklaring van het tweede vers. Door de kerk na Jezus komst, bedoelde men de kerk in de eigenlijken zin des woords, de gemeente des Heeren als voorwerp van de haat des Satans, altijd ter prooi aan zijn vervolgingen, maar ook altijd evenzeer door Gods almachtige zorg beschut en gered.
Derhalve, is deze vrouw óf Maria en dan zegge men ons, waarom zij hier voorgesteld wordt als geen enkel eerbewijs ontvangende noch ook iets verrichtende van dat alles, wat de Roomse kerk haar aangaande leert, of deze vrouw is, wat voor ieder blijkbaar moet zijn, Maria niet, en dan zegge men ons, waarom zij, dien enen tot koningin des hemels en der engelen verheven heeft, niet geen enkel woord zelfs genoemd wordt in een boek, dat van voorstellingen nopens de hemel en zijn heerlijkheid vol is.

DERTIENDE HOOFDSTUK.
Het beest, dat uit de zee en het beest, dat uit de aarde opkomt. Het getal van het beest.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.
Het Lam en zijns gekochten op de berg Sion. De val van Babylon (noot 469). het oordeel.

484. Vs. 13. En ik hoorde een stem uit de hemel, die tot mij zei: Schrijf, zalig zijn de doden, die in de Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid; en hun werken volgen met hen.
Zalig van nu aan; er bestaat dus geen vagevuur. De Vulgata poogt de kracht van dit van nu aan te verzwakken, door het naar een ander gedeelte van de volzin te verplaatsen, maar wie de Griekse tekst leest, kan de zin niet anders opvatten, dan wij deden. Zal men zeggen, dat Johannes hier alleen van hen spreekt, die vroom en rechtvaardig genoeg waren, om terstond in de hemel toegelaten te worden? Maar dit

vers staat rechtstreeks tegenover andere, waarin van de veroordeelden in het algemeen sprake is. Hoe zou nu de apostel aan het ganse getal van dezen alleen een klein deel der uitverkorenen hebben kunnen tegenoverstellen? Waarom dan hier niets gezegd van de velen, die een - reinigend vuur moeten doorgaan, alvorens zij de hemel kunnen aanschouwen? Wanneer er zelfs dat van nu aan niet stond, zou reeds Johannes stilzwijgen over het vagevuur meer betekenen en zwaarder wegen dan alles, wat wij overigens daartegen gezegd hebben. Telkens spreekt hij in zijn openbaring over de dingen aan gene zijde des grafs, en zou hij nu, indien hij het bestaan des vagevuurs als waarheid erkend had, daarvan zo geheel hebben kunnen zwijgen? (zie noot 487.)

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.
Lied der overwinnaars van het beest. De zeven gouden fiolen, vol van de toom Gods.
ZESTIENDE HOOFDSTUK.
De engelen gieten de zeven fiolen van de toorn Gods op aarde uit.
ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.
De grote hoer, zittende op het beest met zeven hoofden en tien hoornen.
ACHTTIENDE HOOFDSTUK.
De profetieën worden vervuld en Babylon valt (noot 469). Voorstelling van deszelfs val.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.
Zegezang der heiligen en engelen bij Babylons val. Een engel spreekt tot Johannes.
485. Vs. 10. En ik viel neder voor zijn voeten om hem te aanbidden, en hij zei tot mij: zie dat u dat niet doet, ik ben uw mede- dienstknecht en die uwer broederen, die de getuigenis van Jezus hebben; aanbid God .... (In Hoofdstuk XXII vinden wij hetzelfde verhaal in dezelfde bewoordingen.)
Ziehier wel een duidelijke en bepaalde veroordeling van alle hulde aan engelen bewezen. De engel zegt niet: wacht u, dat u mij niet als God aanbidt; aanbid mij op een mindere wijs dan God; breng mij enige eerbewijzen, maar niet zo grote als u aan God verschuldigd zijt." Neen, hij weigert elk eerbewijs, want zegt hij: ik ben uw mededienstknecht; --- maar hij is het niet alleen van Johannes, van enen apostel, neen: en van allen, die de getuigenis van Jezus hebben. Alle verering van engelen is dus een verboden zaak.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
Satan gebonden. Duizendjarig rijk. De laatste strijd. Het laatste oordeel. (Dezelfde opmerkingen als bij hoofdst. XIV. noot 484.)
486. Vs. 15. En zo iemand niet gevonden werd geschreven in het boek des levens, die werd geworpen in de poel des vuurs.
De apostel spreekt niet alleen van geen vagevuur, maar hij maakt zelfs niet de minste melding van iets, dat in de Roomse kerk aan dit leerstuk verbonden is of daaruit voortvloeit. Hij heeft de doden voorgesteld als voor hun rechter verschenen, en nu gaan dezen in des hemels heerlijkheid, en genen worden in de vuurpoel geworpen. Noch voor, noch na het gevelde vonnis ontdekken wij eeltig spoor van gebeden der levenden voor de doden of van enig ander goed werk tot verzachting van het oordeel of lot der veroordeelden verricht. Johannes weet blijkbaar van al deze dingen niets, het zijn de uitvindsels van een latere tijd.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFDSTUK.
De nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Beschrijving van het hemelse Jeruzalem.

487. Vs. 27. En in haar zal niet inkomen iets, dat verontreinigt.
Men heeft in deze woorden een zinspeling op het vagevuur willen opmerken. Niets dat verontreinigt, zei men, zal daar inkomen, dus moet er een gelegenheid zijn om geheel rein te worden, alvorens men binnentreedt.
Arme spitsvondigheid na het stilzwijgen in het boek van Johannes en in al de boeken van het nieuwe verbond over een leerstuk, dat telkens had moeten ter sprake komen. Wat betekent dat niets dat verontreinigt, immers naar de geest van dit ganse boek, niets, dat niet gereinigd is door het bloed van Christus, waarom ook in dit vers zelf ten overvloede de bijvoeging volgt: «maar alleen die geschreven zijn in het boek des levens des Lams.
488. Johannes door gezichten in het hemels Jeruzalem overgebracht, zag daar geen e n temp el. Wat was daarvan de oorzaak? De Heer, de almachtige zelf is haar tempel, voegt de apostel daarbij. Ziedaar het ideaal der christelijke eredienst: geen tempelgebouw, God zelf de tempel der zijnen, doordien zij allen in Heen leven. Dit ideaal kan niet dan zeer gebrekkig op aarde verwezenlijkt worden, maar wij kunnen en moeten daarnaar streven, dat het hoe langer hoe meer tot vervulling kome; en wij kunnen en moeten dus ook alles tegenstaan en verwerpen, wat de vervulling van dat heerlijk ideaal kan belemmeren. De Schrift van het nieuwe verbond predikt ons van haar eerste tot haar laatste bladzijde een geestelijke godsverering, een aanbidding in geest en in waarheid, waaraan, de Heilige Geest in ons getuigenis geeft. Hoe geheel anders is het, wanneer wij op Rome's kerkleer en kerkgebruiken het oog vestigen. Neen, de geest van Rome is niet de geest des evangelies, Rome's Christendom is niet het Christendom der apostolische schriften. De geest der waarheid getuigt in ons, dat Rome's eigenaardigheden, wel verre van alleen verscheidenheid van vormen te zijn, de Bijbelgelovige in een geheel andere wereld overbrengen.
En nu nog een woord ten slotte; een woord reeds meer dan eens door ons uitgesproken, maar dat nooit genoeg kan herhaald worden.
Het zegt weinig Rome te bestrijden, want ook het ongeloof voert die strijd. Maar dan eerst ontvangt hij betekenis en waarde, wanneer het een oprecht geloof in ons is, dat voor de waarheid leeft en de leugen veroordeelt. Wij moeten Home bestrijden, alleen uit waarachtig christelijke zin, alleen uit liefde tot de mensen, als zijnde allen onze broeders, en met de zucht om daardoor zelf steeds betere Christenen te worden. Elke van Rome's dwalingen moet voor ons een drangreden te meer zijn, om ons inniger en vaster aan de waarheid te hechten, die zij verminkt of verduisterd heeft, aan de waarheid, welke in Christus is en in Hem tot in eeuwigheid blijft.
Einde.

AANTEKENINGEN, DIE IN DE FRANSE UITGAAF NIET VOORKOMEN.

Noot 1. In het zaakregister worde bijgevoegd of gewijzigd: Strijd over geloofszaken.
A. Is geoorloofd. - 9, 29, 167, 192, 291.
B. In welke geest die te voeren. - 74, 295.
Vagevuur.
A. De schrift enz.
B. De leer des vagevuurs is in lijnrechte tegenspraak met alles, wat ons in de Schrift over de verzoening der zonden door Jezus Christus geleerd wordt. - 307,
C. Het geloof aan enz.
Vergeving der zonden. (Absolutie.)
A. God alleen enz. - 22, 119.
B. De Schrift heeft enz.
C. Duisterheden en tegenstrijdigheden in dit leerstuk. - 119. Noot 2. Bijvoegsel bij noot 56, pag. 55, regel 25. Na het reeds opgemerkte nog te lezen:
De beperkingen, die men omtrent de zin heeft moeten maken, welke men voor de waren en wel voor de alleen waren uitgaf, zijn een bewijs te meer voor onze stelling.
Men lette er slechts op, dat toen de Heere tot zijn apostelen zei: »al wat u zult binden.... al wat u zult ontbinden...." hij dit gedaan heeft, zonder aan die raagt een voorafgaand onderzoek of enigen rechtsvorm te verbinden. Wanneer deze woorden, bij gevolg, ten dezen iets bewijzen, bewijzen zij te veel; hebben zij de zin, welke men daaraan wil hebben toegekend, dan hebben zij die in veel ruimer betekenis, dan enen er aan geeft: dan heeft de priester raagt, om al wat hem voorkomt, en dat alleen naar zijn goeddunken, te veroordelen, vrij te spreken, te binden en te ontbinden. De kerk heeft het voorzichtig geacht om hem zulk een onbeperkte macht niet toe te staan, maar heeft daarmede tevens zelve een groot bezwaar tegen haar verklaring van Jezus woord aan het licht gebracht. Wat te veel bewijst, bewijst niets; heeft de priester het recht, om te binden en ontbinden, berust dit zijn zegt op de bovenstaande woorden des Heren, dan is dit recht van veel wijder. omgeving dan de sacramentele vrijspraak. De priester is dan vrijmachtig opperheer, geheel aan God gelijk.
Noot 3. Bijvoegsel bij noot 57. pag. 57. Na de zinsnede, reg. 12 Neen, Rome trekt enz.
Wel moest de Roomse kerk er groot belang bij hebben, om het huwelijk tot een sacrament te maken, immers anders zou zij wel voor de openbare tegenspraak teruggedeinsd zijn, waardoor zij, door die verklaring met haar eigene begrippen en leringen kwam. Zij stelt en leert als een waarheid, dat de ongehuwde staat reiner, heiliger dan het huwelijk is. Maar wat nu van een sacrament te denken, dat een minder heiligen levenstoestand bewerkt: Hierbij komt nog, dat de geloften des kloosterlevens, de wijding tot de staat, die de meer heilige genoemd wordt, niet tot het getal der sacramenten behoren. Wij stuiten hier alzo op een nieuwe tegenstrijdigheid. De gelofte, die mij aan een minder heiligen staat bindt, is een sacrament; de gelofte, die mij aan de meer heiligen staat, aan de staat, die, naar Rome's mening, het ideaal der christelijke reinheid is, bindt, - is geen sacrament.
Noot 4. Bijvoegsel bij noot 58. pag. 59, reg. 17. Na het reeds opgemerkte te lezen:
Er zijn dus niet meer dan twee sacramenten, de Doop en het Avondmaal, die altijd en overal als zodanig erkend geworden zijn. Deze gevolgtrekking ligt in het hier door ons gezegde en in alles, wat wij over elk der vijf sacramenten, welke men aan deze twee toegevoegd heeft, reeds gezegd hebben of nog zullen zeggen.
Noot 5. Bijvoegsel bij noot 119, pag. 135, reg. 26. Na het

reeds opgemerkte nog te lezen:
Maar wat is in deze zaak geen tegenstrijdigheid?
A haal v o te, (Ik spreek u vrij, ik vergeef u de zonden) zegt de priester tot mij. - Maar is nu deze verklaring onbepaald of voorwaardelijk?
Is zij onbepaald, - dan houdt zich zelfs de schuldigste en onboetvaardigste mens, als slechts die woorden over hem uitgesproken zijn, verzekerd, dat hij in de hemel zal komen.
Is zij slechts voorwaardelijk, bevestigt God dat woord niet dan in die gevallen, waarin de zondaar in die toestand verkeert, welke een waarachtige schuldvergeving mogelijk maakt, - dan komen wij wel tot eens meer redelijke voorstelling, maar wat wordt daarbij van het priestergezag? De priester heeft mij in dat geval niet waarlijk van schuld vrijgesproken; hij heeft niets moer gedaan das snij verzekerd, dat God, indien hij mij in de tot schuldvergeving vereisten toestand ziet, mij ook de scheld vergeven zal, Maar wordt tot die handeling Enig gezag vereist ieder, die mij op mijn weg tegenkomt, Iran mij reeds bij de eerste ontmoeting geheel dezelfde verzekering geven.
In het laatste geval is bij gevolg de priester niet meer dan raadsman; hij geeft goede of verkeerde besturingen over de middelen om schuldvergeving te verkrijgen, maar de schuldvergeving zelve schenkt hij niet. Wil men hiertoe niet komen en de priester een macht toekennen, dan moet men terugkeren tot het eerst gestelde en hem te veel, veel te veel macht toeschrijven, dan is men gedwongen om toe te geven, dat, indien de grootste booswicht de priestervrijspraak verkregen heeft, ook hij zelfs van de hemel zeker is.
Noot 6. Bijvoegsel bij noot 807, pag. 333, na reg. 14.
Voorts zij nog opgemerkt, dat al deze opmerkingen over het werk des Heeren Jezus Christus als volmaakt en zonder enig gebrek voor de mening geven ruimte laten, dat de Christen, die in het geloof in Hem sterft, nog enige reiniging, welke dan ook, zou . kunnen behoeven- Niet eens enige plaats is er, die ons de reiniging der ziel niet voorstelt als aan deze zijde des grafs geheel voltooid in een iegelijk namelijk, welke die in Jezus Christus zijn Zaligmaker gevonden heeft. De leer des vagevuurs strijdt dus met alles, wat aangaande Jezus Christus, als de verzoening onzer zonden, geschreven staat, want al wat de Schrift over deze zaak bevat, stemt met het door Paulus te dezer plaats gebezigde woord overeen. De apostel zegt niet: »gij zult gewassen worden enz.," maar v g ij zijt afgewassen, enz. De Corinthiërs hebben geloofd en alleen daardoor hebben zij deel aan de verzoening, die in Christus Jezus is.
Noot 7. Bijvoegsel bij noot 455, pag. 520, na reg. 5.
Dit wordt door de kardinaal Cajetanus erkend. »Noch de woorden," zegt hij, noch de uitwerkselen wijzen ons op de sacramentele zalving van het laatste oliesel," Nee ex verbis, nec ex effectis verba hae loquuntur de sacramentali tiinctione extremae u n c ti o ni s. Zo vernemen wij het dan uit de mond van een beroemd Rooms godgeleerde, dat het laatste oliesel hier ter plaats niet aangeduid is. Maar waar zal men het toch zoeken, indien het hier niet is te vinden! Uit welke schuilboek is het dan te voorschijn gebracht?
Noot 8. Bijvoegsel bij noot 458 pag. 531, na reg. 3.
Wanneer de paus werkelijk de macht bezit, ons zielen uit het vagevuur te verlossen, waarom verlost hij ze dan niet allen daaruit? - Al is deze tegenwerping dikwerf door ongodsdienstigen en bij wijze van aardigheid gemaakt, zij is, wat haren inhoud aangaat, daarom niet minder gewichtig. Indien eens een paus te goeder trouw kon geloven, dat hij zodanige macht bezat, hoe zon hij dan de afschuwelijke moed kunnen hebben, om alleen de zodanigen te verlossen, die zelf hem daarvoor betaald hadden of voor wie anderen betaalden? De pausen zijn dus óf monsters van ongerechtigheid en

wreedheid, óf het is met dit leerstuk, van nabij bezien, niet ernstig gemeend. Dit laatste zal wel het geval zijn, en men heeft alleen ten oogmerk, om angstige zielen bang te maken, opdat zij des te gereder afstand van hen geld zullen doen.

Erratum
Zaakregister: pag II, reg. 15 v. o, staat: predikdienst,
lees: priesterdienst.

ZAAKREGISTER.

Aalmoezen.
De voorstelling, als ware daarmede de hemel te winnen, is niet op de schrift gegrond. (Noot) 327.

Aanbidding.
A. Wij zijn haar alleen aan God verschuldigd. - 7, 372, 485.
B. De verering der heiligen, van de maagd Maria, en van de engelen blijkt bij nauwkeurig onderzoek altijd in aanbidding over te gaan. - 238, 247, 278, 372.

Aflaten.
A. De historische grondslag (Paulus handelwijze te Corinthe) is vals. - 336.
B. De leerstellige grondslag (overtollige goede werken, overvloedige verdiensten der heiligen) is vals. - 135, 138, 271, 364, 387, 405, 465.
C. Overdrijvingen en ergernissen, waartoe het stelsel brengt. - 18, 48, 336.

Afscheiding.
A. Recht en plicht, om zich van een kerkgenootschap af te scheiden, waarin men de waarheid niet meer vindt. - 9, 29, 62, 291.
B. Aard en grenzen van dit recht en van dezen plicht. - 167, 284 295.

Apocriefe boeken.
Zijn eerst op het besluit van het concilie van Trente in de Bijbel ingevoegd. - 407.

Armoede.
A. De Schrift spreekt nergens van armoede als bij gelofte op zich genomen verplichting. - Zie klooster 1 e v e n.
B. Misbruiken en gevaren aan zulk een staat van armoede verbonden. - 98, 118.

Avondmaal.
Zie communie, mis, transsubstantiatie.

Ban. (kerkelijke)
A. De Roomse kerk heeft er de aard en de strekking van veranderd. - 123, 304.
B. Hij is dikwijls misbruikt uit eerzucht, eigenbaat of wraakzucht. - Zie Roomse kerk H. en I. pausen B. en C. vervolgingen A. enz.

Bedevaarten.
A. De Schrift maakt geen de minste melding, zelfs van iets wat er naar zweemt. - 43, 55.
B. Beoordeling van het beginsel.

Bediening. (evangelie)
A. De Evangeliebediening is geen dienst. - Zie priesterschap.
B. De Evangeliebediening is geen plechtigheden en uitwendige vormen maar is geheel geestelijk. - 338. - Zie eredienst.
C. De Evangeliebediening bestaat in prediking en het godsdienstig onderwijs.

Beelden.

A. Beeldendienst ten stelligste verboden. -- 259.
13. Nadelen aan de verering van beelden uit de aard der zaak verbonden. - 252, 263.
C. Tot hoever de Roomse kerk haar gedreven heeft. -- 247;
D. Weglating in de Roomse kerk van het wetsgebod. dat haar verbiedt. - 249, 1II

Biecht.
A. Is niet door Jezus Christus ingesteld. - 51, 5 2, 56, 196. - Zie binden en ontbinden.
B. De evangeliegeschiedenis en de geschriften der apostelen maken van haar geen gewag. - 2, 3, 204, 251, 324, 343, 417, 456, 474.

Binden en ontbinden.
A. De Roomse kerk heeft van dit recht een ander begrip dan de Schrift. - 51, 52, 56, 336.
B. Dit recht in de zin der Roomse kerk opgevat, zou een voortdurend wonder onderstellen, de raagt om in de harten te lezen. - 22, 119, 196.
Bisschoppelijke waardigheid.
A. De bisschoppelijke waardigheid, zoals de Roomse kerk die verstaat, is iets waarvan de schriften des N. V. niets weten. - Zie bisschoppen A.
B. De bisschoppelijke waardigheid heeft van God niet die voorrechten ontvangen, welke de Roomse kerk haar toekent. - Zie bisschoppen B.

Bisschoppen.
A. In de boeken des nieuwe Testaments is tussen de benaming opziener en ouderling geen wezenlijk onderscheid aan te wijzen. - 253, 383 13 en C. 410, 420, 428.
B. Bij gevolg is daarin niet de minste melding van een stand van bisschoppen in de Roomsen zin des woords, noch ook van voorrechten van Godswege aan zulk een vereniging toegekend. - 424, 429.
C. Staat de bisschop niet op grond van Goddelijk gezag boven de priester, zo kan ook bij hem geen uitsluitend recht, om priesters te wijden, berusten. - 416.

Boetedoening.
A. De Schrift bepaalt geen uitwendige vorm van boete - doening, zij heeft daarvan dus geen sacrament gemaakt. - Zie biecht.
B. De Schrift veroordeelt het beginsel en de gevolgen van deze willekeurige verandering. - Zie zonde n v e r- geving, normendienst, zendeleer.

Bijbel
A. Gezag des Bijbels. - 20, 78, 83, 146, 169, 245, 432.
B. De Bijbel spreekt van geen zichtbaar blijvend gezag met de onfeilbare verklaring van zijn inhoud belast. - Zie gezag C.
C. Hij is verstaanbaar voor allen in alle dingen, waarbij wij waarlijk belang hebben die recht te verstaan. 36, 126, 147, 223, 426.
D. Hij geeft allen recht hem te lezen en maakt zijn lezing voor allen tot plicht. - 6, 116, 137, 159, 246 255, 2S6, 332, 350, 382, 395, 399, 426,
E. Hij verklaart zichzelf tot zaligheid voldoende en laat nergens de veronderstelling ook zelfs maar doorschemeren, dat hij nodig zou hebben, om door overleveringen te worden aangevuld. - Zie o v e r l e v e r i n g.
F. Zijn macht. - 437.

Christelijke zedenleer.
Is ontzenuwd en vervalst
A. door de scheiding der zonden in vergefelijke en doodzonden. - Zie zonde n.
B. door de gewone zondenvergeving (absolutie), welke bijna nooit geweigerd wordt. - Zie zonde zondenvergeving. biecht enz.
C, door de buitengewone zondenvergeving, waarmede al meer en meer vrijgevig gehandeld wordt. - Zie aflaten.
D. door de verering der maagd Maria, welke meer en meer beschouwd wordt als machtig om alles te vergeven en om ieder te behouden, die tot haar toevlucht neemt. - 115, 454.
E. door de spitsvondigheden aan de leer der gewetensvragen aangesponnen, - 75.
F. door de aard der onderwerpen, die menigmaal in de biechtstoel behandeld worden. - 378.

Christendom,
A. Het Christendom is zuiver geestelijk van aard. - 97, 149, 297, 338, 344, 360, 369, 386, 442, 488.
B. De Schrift veroordeelt elk voorschrift of gebod, waarin dit karakter des Christendoms miskend wordt. - Zie kerkelijke oefeningen, zelfkastijding enz.
C. De Schrift veroordeelt evenzeer elk vergeten van dit karakter in de eredienst. - Zie eer e di en st, v o r- men dienst, beelden, reliquien, bedevaarten enz.
Communie (hoogtijdhouding.)
A. Jezus bedoeling is geweest, dat de wijn zowel als het brood aan allen zou gegeven worden, -- 81, 323.
B. De apostelen en eerste Christenen hebben het nooit anders begrepen. - 318, 323.
Conciliën. (algemeen kerkvergaderingen.)
A. De belofte van onfeilbaarheid is haar niet gegeven. - 242.
B. De aarzelingen, de verwikkelingen enz. op die vergaderingen zijn met het begrip onfeilbaarheid in lijnrechten strijd. - 27.
C. Zij hebben vastgesteld of goedgekeurd alles wat wij, met de Schrift als wapen, bestrijden; als ook maar een enig punt krachteloos bevonden wordt, is haar roem van onfeilbaarheid vernietigd.
D. De Schrift geeft aan de opzieners der gemeente geen recht om uitsluitend de leden van een algemeen kerkvergadering te zijn. - 241,

Dopen. (gebeden voor de)
A. In de schriften des N. T. is daarvan geen spoor te vinden. - 406, 486.
B. In de schriften des 0. T. evenmin. - 406, 407.

Doop.
A. Zijn waar karakter. -- 464.
B. In de Bijbel is geen spoor van het denkbeeld, dat kinderen, gestorven zonder toediening van de doop, van de zaligheid zouden zijn uitgesloten. - 59.

Eenheid.
A. Er bestaat niet één voorschrift met betrekking tot een uitwendige en wettelijke kerkeenheid. - 172, 186, 187, 188, 277, 280, 285.
B. Er bestaat geen schijn of schaduw van zodanige eenheid der kerk, ten tijde der Apostelen. --- 291, 299, 319, 368, 374, 376, 470, 480.
C. Aard en kenmerken van de Christelijke eenheid. -.

277, 279, 292, 293, 373, 375.

Eredienst.
A. De Schrift kent geen andere eredienst dan aanbidding, waarvan God alleen het voorwerp wezen kan. - Zie aanbidding, engelen, A. heiligen, B. Maria. N.
B. De christelijke eredienst is zuiver geestelijk. -155, 218, 252, 338, 386, 488.
C. Er zijn geen heilige plaatsen. - 55, 154, 218.
D. Er bestaan geen uitwendige vormen, die de plaats van de godsdienst des harten ook maar enigszins kunnen innemen. - Zie vormendienst, kerkgebruiken.

Engelen.
A. Wij zijn hun generlei dienst of verering- schuldig. - 394, 434, 485.
B. Wij behoeven hun bijstand niet. - Zie heiligen. D.

Gebed.
A. De schrift kent geen ander gebed dan het gebed in de naam van Jezus Christus tot God gericht. - 17, 178, 390, 408, 436, 440, 462.
B. De Schrift kent geen der bijvoegselen, die de Roomse kerk met het gebed heeft verbonden. - Zie kerkelijke oefeningen, bedevaarten, enz.
C. Veroordeelt ijdele woordenherhaling. - 13, 14, 117.
D. Kent geen gebeden voor doden. - Zie de ode n.

Geboden.
A. De schrift kent niet het minste gezag toe aan geboden, die van mensen aan de wet van God zijn toegevoegd. - 40, 430.
B. De mensengeboden en inzettingen in de Roomse kerk doen de geestelijken aard des Evangelies bijna ganselijk teniet. Zie onthoudingen, kerkelijke oefeningen, vormendienst, beelden enz.

Geboden. (tien)
De Roomse kerk heeft er het gebod, dat de verering van beelden verbiedt, uit weggenomen. - 249.

Gedaanten. (communie onder de twee gedaanten.) - Zie Communie.

Geestelijkheid.
De geestelijkheid is niet de kerk. - Zie kerk G. Geld.
A. Rol, die het in de Roomse kerk speelt. - 25, 48, 66, 73, 322, 313, 396 A. 421, 458.
B. Dwalingen, misbruiken enz. die uit die veelbetekende stelling voortvloeien. - Zie aflaten, missen, heilige plaatsen enz.

Geloften. - Zie kloosterleven.

Geloof. (Geheel der christelijke geloofsbegrippen.)
A. Geen kerkgenootschap, geen vereniging, welke ook, is daarvan bij uitsluiting van anderen schatbewaarster. - Zie gezag A, bisschoppen B. onfeilbaarheid.
B. Die schat is aan de Schrift alleen en geheel toebetrouwd. - Zie overlevering.
C. Uit de Schrift tot een eigene geloofsovertuiging te komen is ieders recht, roeping en plicht. - Zie vrij onderzoek en waarheid.

Geloof. (De zin en het leven, als vrucht van het geloofsbegrip.)
A. Geloof is de enige voorwaarde, aan de verhoring der gebeden verbonden. - 43. -- Zie kerkelijke oefeningen, bedevaarten enz.
B. Geloof ook de enige voorwaarde der vergeving van zonden. - 120, 140, 237. - Zie mede kerk. oef. en bedevaarten.
C. De zaligheid is alleen aan het geloof toegezegd. - Zie zaligheid.
D. Het waarachtig geloof, het geloof dat zalig maakt, kan niet anders dan goede werken voortbrengen. - Zie goede werken, C. en zaligheid D.

Gezag.
A. Het gezag der waarheid berust bij de waarheid zelve en is onafhankelijk van alle kerkelijke vereniging, van welke aard die ook zij. - 96, 131, 167.
B. Het hoogste gezag in godsdienstzaken is de Bijbel en kan niet anders zijn dan deze alleen. -Zie Bijbel A.
C. De Bijbel kent het woord Gezag, in de zin waarin dit in de Roomse kerk gebruikt wordt niet. - 49, 129, 224, 242, 254, 274, 293, 300, 319, 335, 353, 373, 374, 376, 388, 398, 400, 412, 424, 468, 470, 471, 472, 476, 480.
D. Het bestaan van een onderwijzend, hoogst en niet verantwoordelijk gezag begunstigt en bestendigt de verminking der waarheid. - 95, 170.

Heidendom.
A. Inwilligingen door de Roomse kerk aan heidens bijgeloof, - 314, 369,
B. Talrijke overeenkomsten tussen de godsdienstplechtigheden van het heidendom en die der Roomse kerk. -247. - Zie beelden, medailles. enz.

Heiligen.
A. Heiligen, in de zin door de Roomse kerk aan dat woord gehecht, zijn in de Schrift niet bekend. - 135, 138, 230.
B. De gemeente is hun geen verering, welke ook, schuldig. - 220, 232, 278. Zie engelen.
C. Wij moeten hen niet aanbidden en mogen dat zelfs niet. -- 178, 185, 390, 408, 536, 462, 482.
D. Wij hebben in generlei opzicht behoefte aan hun nen bijstand. - 31, 178, 296, 307, 367, 440, 446, 475.
E. De Schrift kent hun noch rechtstreeks, noch zijdelings enig deel toe in het verlossingwerk door Jezus Christus volbracht. - Zie Jezus Christus.
F. Misbruiken en gevaren aan de verering der heiligen verbonden. - 178, 247, 307, 359, 392, 450.

Heiligheid.
De Schrift eist en erkent haar alleen als zaak des harten. Zie kerk. oef., zelfkastijdingen, ongehuwde staat, enz.

Heilige plaatsen. - Zie e r e d i e n s t.

Hemelvaart. - Zie Maria E.

Hostie (aanbidding der) - Zie waarachtige tegenwoordigheid.

Huwelijk.

A. Het huwelijk geen sacrament. --- 57, 380.
B. De Roomse kerk heeft het huwelijk niet altijd als sacrament beschouwd. - 58.
C. Dwingelandij en misbruik uit dit stelsel voortgevloeid. -
Jezus Christus.
A. Naar de leer der Schrift heeft buiten Jezus Christus niemand enig deel aan het werk der verlossing. -
150, 153, 176, 211, 233, 269, 272, 307.
B. Ook deelt hij met niemand zijn middelaarsambt, dat ons altijd een en eenzelvig met zijn verlossingwerk wordt voorgesteld.-178, 185, 371, 408, 436, 440, 475.
C. De Schrift stelt hem voor als de enige bron van waarheid, leven, troost, kracht en volmaking voor de Christen. 31, 156, 169, 171, 177, 331, 337, 359, 392, 473, 478.
D. Hij eindelijk is ons alles en naar de Schrift is er voor niemand naast hem plaats te vinden, evenmin voor zijn moeder als voor iemand anders, - 296, 330, 367, 446.
Jubeljaar Zie aflaten.

Kerk.
A. Algemeen begrip van kerk. - 172, 189, 207, 277, 280, 368, 379, 412.
B. Geen kerkgenootschap heeft recht om de beloften, aan de kerk in het algemeen gedaan, zich als bijzonder erfgoed toe te eigenen. - 45, 68, 84, 86, 124, 187, 219, 340, 412.
C. Geen van deze beloften kan in deze wereld een onbepaalde zin en strekking hebben, 17, 45, 53, 54, 84, 86, 219, 340.
D. De vervulling dezer beloften is aan geen uitwendige voorwaarden, priesterregering, zichtbare eenheid enz. gebonden. - 23, 68, 70,95,175,219,340,470,480.
E. Geen kerkgenootschap heeft recht om zich op het enig en uitsluitend recht der genade te beroemen, noch op de macht om als zodanig daarvan uitdeelster te zijn. - 32.
F. Geen kerkgemeenschap kan de zaligheid waarborgen op de voorwaarde, dat men in haren schoot leve en sterve. - 4, 207, 264.
G. De geestelijkheid is niet de kerk. - 168, 216, 301, 302, 303, 332, 383.

H. De algemeen kerk wordt in de Schrift nooit voorgesteld als een middenpunt en zichtbaar hoofd op aarde hebbende. - Zie eenheid, priestergezag, Petrus.
I. Gezag, in de zin die de Roomse kerk aan dit woord hecht, is van Godswege niet aan de algemeen kerk èn bij gevolgtrekking nog veel minder aan Enige bijzondere kerkgemeenschap gegeven. - Zie gezag C.
K. Hetzelfde geldt van onfeilbaarheid. - Zie o n fei1baarheid.
Kerk. (Roomse.)
A. De schrift weet van geen voorrecht, van welke aard ook, of aan de stad Rome of aan de gemeente dier plaats, of aan haar opziener uitsluitend toegekend. - 260, 261, 292, 389.
B. De kerk van Rome (van de stad Rome) is door Petrus niet gegrondvest noch bestuurd. - Zie Petrus D.
C. De Roomse kerk heeft het begrip door de Schrift van kerk gegeven, vervalst. - Zie kerk A.
D. Zij heeft zich als uitsluitend eigendom de beloften aan de algemeen kerk gedaan toegeëigend en aan die beloften een zin gegeven, welke uit de aard der zaak daarin niet ligt. - Zie kerk B. en C.
E. Zij zegt alleen in het bezit der genade te zijn en leert de zaligheid verbinden reeds aan het enkel deelgenootschap in haar gemeenschap. - Zie kerk E. en F.

F. Het onfeilbaar gezag, waarvan zij zegt bezitster te zijn, heeft geen enkelen grond in de Schrift. - Zie g e- zag C. en onfeilbaarheid.
G. Dit stelsel brengt van zelf ecne dwingelandij te weeg, die evenzeer op de priester als op de gewonen leek drukt. - 72, 433, 468: -- Zie vrij onderzoek en vrijheid.
H. Dit stelsel heeft haar overal, waar zij maar enigszins vrije hand had, tot vervolgen gedreven. - 28, 122, 133, 326, 346, 404, 425. -- Zie vervolging.
I. Altijd en overal heeft zij een wereldse heerschappij- voering bejaagd. -= 69, 130, 191, 214, 281, 306, 433, 461. - Zie pausen.
K. Altijd en overal, waar zij maar kon, heeft zij onmetelijke schatten bijeenverzameld. - 16, 73, 98, 257, 421.
L. Zij verbiedt de lezing des Bijbels. - 6. - Zie Bijbel.
M. Zij blijft niet staan bij het aangematigd recht van alleen de Schrift te mogen verklaren, zij eigent zich ook met de daad het recht toe om leerstellingen te scheppen. 394.-B.
N. Zij predikt, of laat althans prediken, dingen die bepaald onwaar én verdicht zijn. - 19, 415.
O. De weg tot het leven, door de Schrift eng genoemd, verbreedt zij tot in het ongerijmde. - Zie a f- laten.
P. Feitelijk verkoopt zij de zaligheid. - Zie geld, aflaten, missen.
Q. Zij maakt zich al en alles" niet gelijk Paulus,
maar ten koste van waarheid en levensbeginselen. - 314, 315, 396. - B.

Kloosters.-Zie kloosterleven en ongehuwde staat.
Kloosterleven.
A. De Schrift bevat daaromtrent geen voorschrift, maakt er zelfs geen de minste melding van. - 134, 305, 403.
B. Misbruiken en gevaren er van. - 98, 403. - Zie kerk oef. Zelfkastijding, ongehuwde staat enz. Laatste oliesel.
A. De schriften des nieuwen Testaments kennen de plechtigheid niet, welke bij de Roomse kerk onder die naam bestaat. - 89, 455.
B. Men heeft welgedaan het gebruik zelf, zelfs met de nodige wijziging, niet in de kerk te bewaren. - 455.

Latreia en Douleia (dienst en verering)
A. Deze leerstellige onderscheiding rust op geen enkel bijzonder onderricht of feit in de Schrift. - 7, 278, 485.
B. Het onderscheid in theorie beweerd en verdedigd, valt weg bij de praktijk. - 238, 247, 278, 372.

Latijn.
De kerk moet een taal spreken, die allen verstaan en dus zich overal van de volkstaal bedienen. - 329. Legenden. - Zie Roomse kerk N.

Maagd. - Zie Maria.
Maria.
A. Het is onwaar, dat wij de Roomse kerk bestrijdende, Maria aanranden, of haar van haar eer zoeken te beroven, onze bestrijding geldt alleen alles, wat men zonder enigen grond of recht ter haren aanzien heeft beweerd en geleerd. - 102, 108.
B. Dwaalbegrip omtrent haar onbevlekte ontvangenis. - 105, 109, 268, 394. B.

C. Dwaalbegrip omtrent haren onverbroken maagdelijke staat. - 1, 34, 38, 85, 88, 101, 102, 110, 166, 193.
D. Al wat men buiten de evangelieverhalen om van haar heeft te berde gebracht, rust niet op een enigen historische grond. - 201.
E. Meer bepaald is er niet een enig bewijs voorhanden voor haar dusgenoemde hemelvaart. - 148.
F. De Schrift kent haar geen de minsten persoonlijken rang, generlei uitsluitend voorrecht en geen andere heerlijkheid toe dan dat zij de moeder des Heeren is geweest. --- 103, 104, 106, 109, 111, 128, 483.
G. De Schrift stelt zelfs haar niet voor als had zij reeds vroegtijdig de roeping en het karakter van haren Zon begrepen. -- 87, 112, 113.
H. Evenmin geeft haar de Schrift een enige der eretitelen, als poort des hemels, troosteres der bedroefden, koningin der apostelen, koningin der engelen enz. die wij in de litanieën der Roomse kerk aantreffen. -171, 201, 330, 333, 483.
I. Hoewel zij moeder van de Christus is, noemt de Schrift haar nooit moeder Gods. - 35, 10 7.
K. De Schrift kent haar niet het minste deel toe in
het werk door Jezus als zaligmaker der wereld volbracht. --
114, 153, 176, 211, 483.
L. Evenmin in Jezus taak als middelaar Gods en der mensen. - 151, 178, 185, 194, 201, 408, 436, 440.
M. Wij hebben haren bijstand in generlei opzicht nodig, alles wat de Roomse kerk in haar en door haar leert zoeken, hebben wij reeds in Christus ontvangen. - 31, 296, 307, 367, 371, 440, 475.
N. Wij zijn haar generlei verering of dienst schuldig. - 35, 157, 201, 483.
O. haar verering in de Roomse kerk stelt onder de Rooms katholieken de verering van God en Christus meer en meer op de achtergrond. - 107, 153, 171, 247, 331, 333, 337, 390, 450.
Martelaars.
A. De Roomse kerk vereert vele martelaren, van welke met recht mag getwijfeld worden, of zij ooit hebben geleefd. -- 247, 328.
B. Het is dwaling en misbruik elke martelaar als heilige te beschouwen. 328.
C. Zelfs aan zulken, die wij in zekeren zin heilig zouden kunnen noemen, komt met dat al geen verering toe. - Zie heiligen.
Medaille, scapulieren, wijwater enz. enz.
Alle gebruikmaken van deze dingen en alle vertrouwen daarop is een bijgeloof de belijder van Christus onwaardig. - 26, 71, 381.
Mirakelen. (voorgewende) -Zie Roomse kerk N.

Misoffer.
A. Het lichaam van Jezus is bij het misoffer niet aanwezig.Zie waarachtige tegenwoordigheid, transsubst.
B. De mis is geen offerande. - 322, 339, 435, 441, 444, 448.

Missen.
A. Bijaldien het waar is, zoals men leert, dat de missen de persoon, voor wie zij gedaan worden, zalig
maken, dan is het verkopen van die missen een verkopen van de zaligheid.
B. Eigenaardigheden en ergernissen aan de verkoop
van missen verbonden. - 66, 73, 444.

Monniken. - Zie kloosterleven.

Oefeningen. (kerkelijke)
A. De Schrift beveelt noch vermeldt ze. -- 60, 360, 451.
B. De geest des Christendoms veroordeelt ze. - 91,
237, 243, 283, 361, 447.
C. Zij kunnen der heiligmaking niet anders dan schadelijk zijn. - 76, 90, 139.
D. Zij zijn tot schade voor alle ontwikkeling van ware godsdienstigheid. - 77, 311, 365.
E. Zij doen tot de zaligheid niets af. - 265, 283, 358, 386.

Onderzoek. (Vrij)
A. Aard en grenzen van het onderzoek in geloofszaken 273, 298, 353, 388.
B, Vrij onderzoek, dus begrepen, is allen mogelijk. -30, 36, 126, 317, 350.
C, Vrij onderzoek, dus opgevat, is aller recht. - 70, 129, 129, 146, 167, 298, 317.
D. Vrij onderzoek, dus verstaan, is aller plicht. - 132, 141, 142, 181, 376, 398, 463, 477.

Onfeilbaarheid.
A. Wat is zij, als zij in waarheid bestaat. - 27.
B. De Schrift bevat geen enkelen grond voor de aanmatigingen van de Roomse kerk in dit opzicht. - 45, 54, 84, 86, 424, 429, 476. - Zie gezag. C.

Ongehuwde staat.
A. De Schrift beschouwt die niet als reiner dan het huwelijk. - 310, 297, 430, 445.
B. De Schrift gewaagt niet van de noodzakelijkheid of wenselijkheid om die aan bedienaars des Evangelies op te leggen. - 21, 309, 312, 411.
C. Zij gewaagt evenmin van een ongehuwden staat bij gelofte of van enig soort van kloosterleven. - 308. 409, 414, 418. - Zie kloosterleven.

Onthoudingen.
A. Doen de geestelijken aard des evangelies te niet. - 41, 282, 283, 285, 311, 393, 413, 447
B. Maken elk waar begrip van heiligmaking krachteloos. - Zie kerf. oef. C. D,

Openbaring.
A. Zij is niet als een schat onder het toezicht en de bewaring van bepaalde personen gesteld. - Zie g e zag C. Bijbel D.
B. Zij wordt geheel en volledig in de Bijbel gevonden. - Zie overlevering.
C. Geen mens of kerkgemeenschap kan die grens overschrijden. - 394. 13.

Opvolging (Apostolische)
A. De Schrift stelt die niet voor als een priesterregering bij opvolging. - 124, 175, 179. - Zie p r i e stergezag. A., B.
B. Zelfs al kon zulk een regering door de Schrift gewettigd worden, zo zou daaruit nog geen zuivere overlevering van de godsdienstige waarheid volgen. - Zie priestergezag C.
C. Onzekerheden en gapingen in de Apostolische opvolging in de Roomse kerk.

Orden. (priesterwijding en trappen van priesterrang.)
A. De Schrift weet van sacrament der priesterwijding noch van de mystieke denkbeelden, waarmede men het omgeven heeft. - Zie priesterschap.
B. De Schrift weet niets van de Roomsen ladder der zeven orden; het kent er zelfs geen twee, want het apostolisch diakenschap is gans iets anders dan het Roomse. –

Overlevering.
A. De Schrift spreekt van geen mondeling onderwijs onderscheiden van het geschrevene en bestemd om dat tot een geheel te maken. - 183, 184, 190, 197, 199, 200, 391, 402. 422.
B. De Schrift veroordeelt bij de Joden een stelsel geheel gelijksoortig aan het in de Roomse kerk gehuldigde. - 40, 42, 402.
C. De Schrift is rechter van alle overlevering en moet dat blijven. - 20, 40, 42, 320.

Paus. Zie pausdom en Petrus.
Pausen.
A. hun trotsheid. - 65, 232, 401.
13. hun eerzucht. - 69, 130, 191, 214, 281, 461.
C. hun heerszucht en dwingelandij. - 433.
D. hun misdaden. - 45, 467.
E. Duisterheden, gapingen, onwettigheden enz. in de opvolging der pausen. - 125.
Pausdom.
Er is in de schriften des N. V. geen spoor van zodanige instelling. - Zie Petrus.
B. Ook is daarvan geen spoor in de kerk gedurende de apostolische tijd. - 225, 240, 244, 300, 325, 349, 370, 438, 439, 449, 459.
C. Bezwaren en gevaren 467. - Zie pausen.

Petrus.
A. Hij heeft geen last ontvangen om het hoofd van de apostelen of van de kerk te zijn. - 44, 46, 47, 64, 67, 92, 93, 94, 121, 179, 180, 182, 186, 198, 210, 294, 300, 325, 348, 349, 351, 354, 356, 368, 370, 379, 459, 466.
B. Zijn geschiedenis toont niet een blijk van zodanig machtsbezit of machtsoefening. - g 24, 63, 64, 99, 143, 144, 173, 174, 202, 203, 205, 208, 212,
213, 215, 211, 227, 228, 229, 231, 234,239, 240, 355, 356, 357, 457.

Plechtigheden. Zie eredienst B. vormendienst. goede werken, D. en E.

Prediking.
A. De prediking en het bijzonder godsdienstig onderwijs
zijn de twee meest wezenlijke werkzaamheden der evangeliebediening. - 217, 419.
B. De prediking en het bijzonder godsdienstig onder-
wijs moeten op de Schrift als grondslag gebouwd zijn. - 83, 146, 245.

Priesters.
A. Zij kunnen langs wettigen weg niets de apostolische presbyters waren. - 236.
B. Zij zijn dus geen offeraars. - Zie misoffer mis.
C. Zij hebben dus geen Daagt om de zonden te vergeven. - Zie biecht B.
D. Zij hebben dus niet bij uitsluiting de kerkleer als
een schat onder hun hoede en bewaring. - Zie g ezag C.

Priesterheerschappij.
A. Het geheel der Roomse priesterheerschappij mist allen schriftmatige grond. - 72, 226, 235, 374, 470.
B. Hetzelfde geldt van al deszelfs bijzondere eigenaardigheden. -- Zie pausdom,

Petrus enz.
C. Zelfs al ware er een eenhoofdige priesterregering van Godswege ingesteld, zo zou zodanige instelling op zichzelf nog de mogelijkheid van dwaling op het gebied der godsdienstige waarheid niet opheffen. - 23, 68, 235. 424. - Zie kerk D.

Priesterschap.
A. Het christelijk leraarsambt is geen priesterschap. -236, 302, 339, 435, 460.
B. De apostolische tijd draagt geen spoor, dat dit ambt als priesterschap is bediend. - 256, 288, 342, 345.

Proselietenmakerjj
Elke oprechte overtuiging geeft het zegt ja maakt het plicht voor haar verbreiding te ijveren. - 9, 74.

Rechtvaardigmaking.
A. Kan geen gevolg zijn van onze goede werken. - Zie goede werken. 13. D.
B. Zij is de vrucht des geloofs. - Zie goede we r- ken B.
Reinheid.
A. Is niet in wettische plichtsvervulling maar in de toestand des harten gelegen. 41, 77, 90, 430.
B. Er bestaat gene enkele reden om de ongehuwden staat voor reiner dan het huwelijk te houden. - Zie óngehuwde staat.

Relikwieën.
A. Er is in de Schrift geen spoor van reliquiendienst. - 39, 195, 220, 250.
B. Overdrijving, misbruiken en grofzinnelijkheid van deze dienst. 195.

Rozenkrans. - Zie gebed C.

Sacramenten.
A. Hun z e v e n t al is eerst op het concilie van Trente vastgesteld. - 58.
B. Twee, doop en avondmaal, alleen zijn als zodanig altijd en overal erkend. - Zie vormsel, biecht enz. Schrift. (heilige) - Zie Bij b e 1.

Tegenwoordigheid. (waarachtige)
A. De Schrift spreekt er nergens van en veronderstelt ze ook niet stilzwijgend. - 100, 209, 344, 443.
B. Wat aangaat de diepere grond van het vraagstuk. -- Zie transsubstantiatie A.

Tekenen. (Ingedrukte tekenen van Jezus lijden). Leugen of waanzinnigheid. - 366.

Transsubstantiatie. (wezensverandering)
A. De Schrift leert er niets van. - 80, 82, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 206, 321.
B. De Schrift veronderstelt haar ook niet stilzwijgend. - Zie waarachtige tegenwoordigheid.

Vagevuur.
A. De Schrift zwijgt er van. - 5, 33, 37, 79, 136, 145, 158, 484, 486, 487.
B. Het geloof aan een vagevuur leidt tot gevolgtrekkingen, die vonnis spreken over het beginsel zelf, waarop het leerstuk wordt gebouwd. - Zie aflaten, mis enz.

Verdiensten der heiligen.
A. De Schrift bevat geen spoor van het denkbeeld, dat wat men verdiensten der heiligen noemt, op anderen zou kunnen worden overgedragen. - Zie Jezus Christus A.
B. De Schrift weet niet van overtollige goede werken
en overvloedige verdiensten. - 135, 138, 271, 364, 387, 405, 465.

Vergeving der zouden. (absolutie)
A. God alleen heeft de macht om zonden te vergeven. - 22, 119, 474. xxI
B. De Schrift heeft geen mens aan te wijzen, die zodanig recht heeft uitgeoefend. - Zie biecht B. - Zie verder binden en ontbinden, aflaten enz.

Vervolging. (Geloofs)
A. Alle geloofsvervolging is in strijd èn met de voor-
schriften èn met de geest des Christendoms. - 28, 50, 122, 123, 133, 326, 404.
B. Geen bedreigingen of dwang moeten ons doen vertragen in het belijden van hetgeen wij geloven waar te zijn en te veroordelen wat ons dwaling toeschijnt. - 10, 28, 62.

Voorburg der hel. (Verblijfplaats van ongedoopte kinderen). - Zie doop B. - 394 B.

Volmaking.
A. Moet door ons niet gezocht worden in uitwendige, wettische plichtsvervulling. - Zie kerk. oef., zelfkastijding enz.
B. Zij bestaat alleen in innige, levende gemeenschap der ziel met Jezus Christus. - Zie Jezus Christus. C.

Vormendienst.
A. Alle vormendienst is in tegenspraak met de geestelijken aard van het Christendom. - Zie Christendom. A.
B. Veroordeling van de vormendienst in de bijzondere godsdienstoefening. - 12, 13, 15, 71, 117, 361. - Zie kerk. oef.
C. Veroordeling van de vormendienst in de openbare
godsdienstoefening 12, 248, 338, 361. - Zie e eredienst B.

Vrijheid.
A. Geen mensenjuk mag in geloofszaken der christen worden opgelegd. -- Zie gezag, geboden A. onderzoek C.
B. Aard en grenzen van de christelijke vrijheid. - 335, 341, 363, 388, 451
C. Plichten, welke uit haar voortvloeien. -152, 363. Vulgata.
A. haar geschiedenis. - 2.
B. Fouten en vervalsingen, die in haar voorkomen. -13, 87, 103, 207, 253, 312, 321, 348, 380, 402, 411, 439, 445, 455, 484.

Waarheid.
A. Geen kerkgenootschap sluiting van alle anderen. -
B. Recht en plicht om haar 20, 29, 62, 152, 167.

Werken. (goede)
A. Er zijn geen christelijke vrucht des geloofs zijn. -- 120, 453.
B. De zaligheid is niet aan de werken maar aan het geloof verbonden. - 61, 266, 267, 275, 352, 431.
C. Het waarachtig geloof brengt uit zijn aard noodzakelijkerwijs goede werken voort. - 362, 431.
D. Ceremoniële werken zijn, wat de zaligheid aangaat, tot niets nut. - 97, 140, 237, 358, 360, 365, 386.
E. De ceremoniële werken zijn voor de ontwikkeling van ware godsdienstigheid nadelig. - 76, 77, 90, 139.
F. Er bestaan geen overtollige goede werken.

Wijwater. Zie vormendienst en kerk. oef. Zaligheid.
A. De zaligheid is geen loon voor goede werken. --Zie goede werken, B. en D.
B. De zaligheid is een genadegift. - 61, 140, 237, 266, 352.
C. Het geloof is de voorwaarde dier genadegiften. - 120, 237, 243, 266.
D. De tegenwerpingen tegen het leerstuk van de ligheid door het geloof missen alle waarde en grond. 267, 270, 275, 362, 431.

Zelfkastijding.
De Schrift beveelt haar niet en de geest des Christendoms draagt haar veroordeling in zich. - 316, 392.

Zoenoffer.
A. Het Evangelie kent niet meer dan één zoenoffer, de kruisdood van onze Heere Jezus Christus. - Zie Jezus Christus A en zaligheid B.
B. Het onvoldoende van alle ander zoenoffer en ge-
vaar om er op te bouwen. - Zie o n th o u ding, z el f-k a st ij d in g.
C. Het offer van de Heere Jezus Christus is eens en voor altijd gebracht. - Zie mis B.
D. De schulduitdelging door zijn bloed is volkomen en is dat reeds hier op aarde voor een iegelijk, die in hem gelooft. - Zie vagevuur.

Zonden.
A. Het onderscheid tussen vergefelijke en doodzonden is vals en gevaarlijk. - 11, 452, 479.
B. De Schrift weet van geen ander zoenoffer dan de dood van Jezus Christus. - Zie zoenoffer.
C. Zij betuigt dat dit offer eens en voor altijd gebracht is. --- Zie mis.
D. Geen mens kan of mag de zonden vergeven. - Zie zondenvergeving, biecht, enz.